

Ola Honningdal Grytten

**En empirisk analyse av det norske arbeidsmarked 1918-1939
Arbeidsledigheten i Norge i internasjonalt perspektiv**

*An Empirical Analysis of the Norwegian Labour Market, 1918-1939:
Norwegian Interwar Unemployment in International Perspective*

Avhandling for graden dr. oecon.

A dissertation submitted for the degree of dr. oecon.

Norges Handelshøyskole
Norwegian School of Economics and Business Administration

ACKNOWLEDGMENTS

The present thesis is basically a product of a research project started less than two years ago in August 1992. However, this field of research is not new to me. In June 1992 I defended a student thesis at the Norwegian School of Economics and Business Administration where a new series of interwar unemployment for Norway was calculated. The present dissertation is a continuation of that work.

I want to express my satisfaction and gratitude towards different contributors to my project. First and foremost my supervisor, Professor Fritz Hodne at the Institute of Economic History at the Norwegian School of Economics and Business Administration and thereafter my supervisor during my invaluable one-year stay at the Department of Economic History at the London School of Economics and Political Science, Senior Lecturer Dudley E. Baines. Thanks also go to the members of my dissertation committee, Professors Hans Christian Johansen and Tore Jørgen Hanisch. Thanks to Professor Trygve Solhaug, Professor Helge W. Nordvik, Dr. Peter Howlett, Dr. Paul Johnson, Dr. Kjell Bjørn Minde, and Research Fellow Anders M. Fon for advice, ideas, literature and general help during my work. Thanks also to Mr. Espen Søylen, and Ms. Gunhild Ecklund for reading my manuscript. Finally, I would like to express my gratitude to those who have helped me with various practical necessities; Ms. Agnethe Harbitz, Ms. Linda Sampson, Mr. Jørund Alme, and Mr. Ivar Myklebust.

Bergen/London April, 25th., 1994

Ola Honningdal Grytten

INNHALDSFORTEGNELSE

English summary.....	1
The problem defined.....	1
The scale of Norwegian interwar unemployment.....	1
Explaining Norwegian interwar unemployment.....	3
Kapittel 1 Innledning og problemstilling.....	5
1.1. Problemstilling	5
1.2. Om avhandlingen.....	7
1.2.1. Definisjoner.....	7
1.2.2. Analysenivå.....	9
1.2.3. Metode	9
1.2.4. Disposisjon.....	10
1.3. Kilder	10
1.3.1. Primære kilder	11
1.3.2. Sekundære kilder	11
1.4. Avhandlingens bidrag til økonomisk-historisk forskning	12
Kapittel 2 Ulike syn på arbeidsledighetens omfang i mellomkrigstiden - en historiografi.....	13
2.1. Innledning	13
2.2. Historikeres syn på arbeidsledighetens omfang i Norge i mellomkrigstiden.....	14
2.2.1. Offentlig arbeidsledighetsstatistikk.....	14
2.2.2. Konvensjonell oppfatning av arbeidsledighetens omfang.....	15
2.2.3. Alternative beregninger av den norske arbeidsledigheten i mellomkrigstiden.....	20
2.3. Internasjonalt syn på omfanget av arbeidsledigheten i mellomkrigstiden.....	24
2.3.1. Konvensjonell oppfatning av arbeidsledigheten internasjonalt	24
2.3.2. Alternative utenlandske beregninger av mellomkrigstidens arbeidsledighet.....	30
2.4. Konklusjoner	39
Kapittel 3 En kritisk analyse av arbeidsledighetsstatistikken for mellomkrigstiden.....	40
3.1. Innledning	40
3.2. Gir nasjonalregnskapene et realistisk bilde av den økonomiske veksten i Norge i mellomkrigstiden?.....	41
3.2.1. Mellomkrigstidens paradoks: betydelig økonomisk vekst og vedvarende høy arbeidsledighet	41
3.2.2. Svakheter ved nasjonalregnskapsstatistikken	42
3.3. Svakheter ved mellomkrigstidens arbeidsledighetsstatistikk	45
3.3.1. Representativitet.....	45
3.3.2. Andre registreringer av ledigheten.....	47
3.3.3. Oppfatninger av arbeidsledigheten i samtiden.....	50
3.3.4. Vekst i økonomi og sysselsetting.....	55
3.3.5. Stor primærsektor avtok arbeidskraft	55
3.3.6. Strukturendringer i næringslivet	56
3.3.7. Lønnsdifferensiering.....	57
3.3.8. Arbeidskamper	57
3.4. Konklusjoner	58
Kapittel 4 Nye beregninger av arbeidsledigheten i Norge i mellomkrigstiden.....	60
4.1. Innledning	60
4.2. Avhandlingens definisjon av arbeidsledighet	61
4.3. Primær serie for arbeidsløsheten i mellomkrigstiden	61
4.3.1. Metode 1. Beregninger av arbeidsledigheten på 1930-tallet	61
4.3.2. Metode 2. Beregninger av arbeidsledigheten på 1920-tallet	70
4.3.3. Metode 3. Beregninger av arbeidsledigheten 1918-1920	72
4.3.4. Total arbeidsledighet 1918-1939	73

4.4. Sekundære ledighetsserier	74
4.4.1. Sekundærserie 1 og 2	74
4.4.2. Sekundærserie 3 og 4	78
4.4.3. Sekundærserie 5	79
4.4.4. Sekundærserie 6	86
4.5. Prøving av resultatene.....	87
4.5.1. Statistisk samsvar mellom ledighetsseriene.....	88
4.5.2. Ledighetens konfidensintervall.....	90
4.6. Sammenligning med andre estimater av arbeidsledigheten i Norge.....	92
4.7. Sammenligning med utenlandske estimater av arbeidsstyrkens totale ledighet.....	93
4.8. Konklusjoner	96
Kapittel 5 Underutnyttelse av arbeidskraft i mellomkrigstiden	98
5.1. Innledning	98
5.2. Ulike former for underutnyttelse av arbeidskraften.....	99
5.2.1. Definisjonspresisering	99
5.2.2. Forholdet mellom åpen arbeidsledighet, skjult arbeidsledighet og undersysselsetting	100
5.3. Undersysselsetting.....	101
5.3.1. Undersysselsettingsproblemet i mellomkrigstiden	101
5.3.2. Omfanget av undersysselsetting i mellomkrigsårene	102
5.4. Skjult arbeidsledighet.....	103
5.4.1. Deltakelse i arbeidsstyrken.....	104
5.4.2. Oppstuing av arbeidskraft i primærnæringene.....	108
5.4.3. Økt skolegang?	110
5.5. Nødsarbeid	110
5.5.1. Ulike former for ekstraordinære sysselsettingstiltak i mellomkrigstiden.....	111
5.5.2. Beregninger av nødsarbeidenes omfang i mellomkrigstiden.....	113
5.6. Konklusjoner	117
Kapittel 6 Arbeidsledigheten fordelt etter kjønn	119
6.1. Innledning	119
6.2. Arbeidsledigheten fordelt etter kjønn ved folketellingen av 1. desember 1930	120
6.3. Beregning av arbeidsledighet fordelt etter kjønn.....	124
6.3.1. Gjennomsnittlig arbeidsledighet i 1930	124
6.3.2. Arbeidsledighet 1919-1939	126
6.4. Vurdering av resultatene	133
6.4.1. Alternative norske mål på arbeidsledigheten blant kvinner og menn i mellomkrigstiden.....	133
6.4.2. Arbeidsledigheten blant kvinner og menn i andre land i mellomkrigstiden.....	135
6.5. Konklusjoner	137
Kapittel 7 Regional arbeidsledighet.....	139
7.1. Innledning	139
7.2. Regional arbeidsledighet ved folketellingen av 1. desember 1930.....	140
7.3. Beregning av regional arbeidsledighet 1919-1939.....	145
7.3.1. Regional arbeidsledighet i 1930.....	145
7.3.2. Regional arbeidsledighet 1919-1939	146
7.4. Vurdering av resultatene	152
7.4.1. Alternative mål for regional arbeidsledighet i Norge.....	152
7.4.2. Regional arbeidsledighet i andre land.....	157
7.5. Konklusjoner	159
Kapittel 8 Arbeidsledighet i ulike næringer	161
8.1. Innledning	161
8.2. Arbeidsledigheten i ulike næringer ved folketellingen av 1. desember 1930.....	162
8.2.1. Arbeidsledigheten i 10 hovednæringer.....	162
8.2.2. Arbeidsledigheten i sektorer og bransjer.....	164

8.3. Beregninger av arbeidsledighet etter næring for mellomkrigstiden	167
8.3.1. Metodeproblemer	167
8.3.2. Gjennomsnittlig arbeidsledighet i 1930	169
8.3.3. Arbeidsledigheten 1919-1939	172
8.4. Vurdering av resultatene	181
8.4.1. Vurdering av ledigheten i primærsektoren	181
8.4.2. Vurdering av ledigheten i sekundærsektoren	185
8.4.3. Vurdering av ledigheten i tertiærsektoren	187
8.5. Arbeidsledighet i ulike næringer i andre land	190
8.5. Konklusjoner	194
Kapittel 9 Etablerte forklaringer av arbeidsledigheten i mellomkrigstiden - en historiografi	196
9.1. Innledning	196
9.2. Tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft	197
9.2.1. Operasjonalisering av begrepene	197
9.2.2. Fra sviktende arbeidskraftetterspørsel til økende arbeidskrafttilbud	199
9.3. Etablerte forklaringer på arbeidsledigheten i Norge	201
9.3.1. Økonomiske tilbakeslag	201
9.3.2. Penge- og valutapolitikken	203
9.3.3. Finanspolitikken	204
9.3.4. Vekst i kapitalintensive fremfor arbeidsintensive næringer	206
9.3.5. Vekst i arbeidsstyrken	207
9.3.6. Kobling av flere forklaringsvariabler	208
9.4. Etablerte forklaringer på arbeidsledigheten i utlandet	209
9.5. Konklusjoner	212
Kapittel 10 Arbeidsledighet og sviktende produktetterspørsel	214
10.1. Innledning	214
10.2. Hvorfor steg arbeidsledigheten?	215
10.2.1. Sviktende produktetterspørsel	215
10.2.2. Eksport- og investeringssvikt	219
10.3. Kontraktiv pengepolitikk og svikt i investeringsvolum	220
10.3.1. Penge- og valutapolitikken	220
10.3.2. Realrenten	223
10.4. Finanspolitikken	228
10.5. Internasjonal etterspørselssvikt etter varer og tjenester	229
10.6. Hvorfor sviktet eksporten?	231
10.6.1. Stagnasjon og vekst i eksportvolum	231
10.6.2. Internasjonale nedgangskonjunkturer	232
10.6.3. Utenrikshandelens virkning på arbeidsledigheten i andre land	235
10.7. Konklusjoner	236
Kapittel 11 Tilbudssidefaktorer og sviktende etterspørsel etter arbeidskraft 1921-1933	238
11.1. Innledning	238
11.2. Overgang fra arbeidsintensiv til kapitalintensiv produksjon	239
11.2.1. Produksjonsvekst i kapitalintensiv og arbeidsintensiv industri	239
11.2.2. Endret tilbuds- og etterspørselsmønster	241
11.3. Produktivitet	243
11.3.1. Beregning av produktivitet i næringslivet 1918-1939	243
11.3.2. Produktivitetens betydning for sysselsettingen	246
11.4. Reallønner	246
11.4.1. Keynesiansk og klassisk arbeidsledighet - teoretisk grunnlag	247
11.4.2. Nominelle lønner	251
11.4.3. Beregning av reallønner	254
11.4.4. Reallønnes betydning for mellomkrigstidens arbeidsløshet	258
11.5. Økonometrisk testing av mulige årsaker til arbeidsledigheten	261
11.5.1. Økonometriske tester av arbeidsledighetens årsaker i utlandet	261
11.5.2. Hypoteser - Klassisk eller keynesiansk ledighet?	262
11.5.3. Data og metode	263
11.5.4. Resultater	265
11.6. Konklusjoner	266

Kapittel 12 Arbeidsledighet og økt tilbud av arbeidskraft.....	268
12.1. Innledning.....	268
12.2. Vekst i arbeidsstyrken	269
12.2.1. Absolutt vekst i arbeidsstyrken.....	270
12.2.2. Relativ vekst i arbeidsstyrken.....	271
12.3. Hvorfor var veksten i arbeidsstyrkens andel av befolkningen så stor på 1930-tallet?.....	272
12.3.1. Demografiske endringer	273
12.3.2. Emigrasjon	276
12.4. Internasjonale forhold.....	278
12.4.1. Høy arbeidsledighet og vekst i arbeidsstyrken i 1930-årene.....	278
12.4.2. Regresjonstest.....	280
12.5. Arbeidsledigheten i mellomkrigstiden fordelt etter årsaker.....	282
12.5.1. Naturlig arbeidsledighet.....	283
12.5.2. Konjunkturledighet.....	285
12.5.3. Demografisk arbeidsledighet.....	286
12.5.4. Strukturell-klassisk arbeidsledighet.....	286
12.6. Konklusjoner.....	289
Kapittel 13 Oppsummering og konklusjoner.....	290
13.1. Arbeidsledighetens nivå i mellomkrigstiden.....	290
13.2. Forklaringer av ledigheten.....	293
13.3. Videre forskning.....	296
Vedlegg.....	297
A. Arbeidssøkende ved den offentlige arbeidsformidling.....	297
B. Arbeidsstyrke.....	322
C. Arbeidsledighet 1904-1939.....	326
D. Demografiske forhold.....	329
E. Lønnsstatistikk.....	332
F. Prisindekser.....	338
G. Penge- og kredittstatistikk	341
H. Spesialundersøkelsene per 30. november 1933 og 1935.....	344
J. Bruttonasjonalprodukt etter anvendelse	350
R. Regresjonsutskrifter.....	353
V. Originalt kildemateriale.....	368
Litteratur og kildemateriale	380
Bøker og artikler	380
Statistiske oppslagsverk og sekundære kilder.....	391
Primære kilder.....	393

Tabelloversikt

2.1. Gjennomsnittlig arbeidsledighet 1921-1938, i prosent. Konvensjonell statistikk og Maddisons estimater.	32
2.2. Alternative beregninger av ledigheten i prosent av total arbeidsstyrke i 14 vestlige land 1921-1938. Alle ledighetstall i prosent.....	38
4.1. Arbeidsstyrkens og sysselsettingens bevegelse i Norge 1918-1939.	62
4.2. Metode 1. Beregnet arbeidsledighet i Norge 1930-1939.....	68
4.3. Metode 2. Beregnet arbeidsledighet i Norge 1921-1930.....	70
4.4. Metode 3. Beregnet arbeidsledighet i Norge 1918-1921.....	71
4.5. Arbeidsledighet i Norge 1921-1939, i prosent.....	72
4.6. Sekundærserie 5. Arbeidsledighet i følge kommunale arbeidsløshetsmeldinger, 1922-1930.....	85
4.7. Ulike beregninger av arbeidsledigheten i mellomkrigstiden.....	87
4.8. Statistiske sammenligninger av ledighetsseriene.	89
4.9. Statistiske sammenligninger av Tuvengs, Maddisons og Gryttens ledighetsestimater.	92
5.1. Voksen befolkning i Norge (15 år og over) etter livsstilling, 1910-1939.	104
5.2. Nødsarbeid i Norge 1920-1939.	115
6.1. Arbeidsledighet 1. desember 1930. Ledigheten blant kvinner og menn.....	121
6.2. Arbeidsledighet blant kvinner og menn 1. desember 1930. Fylkesvise oppgaver.....	122
6.3. Arbeidsledighet i den mannlige arbeidsstyrken, 1919-1939.....	129
6.4. Arbeidsledighet i den kvinnelige arbeidsstyrken, 1919-1939.	130
7.1. Arbeidsledighet 1. desember 1930, fylkesvis.	141
7.2. Gjennomsnittlig arbeidsledighet 1930, etter region.....	145
7.3. Beregning av arbeidsledigheten på Østlandet, ekskl. Oslo, 1919-1939.	148
7.4. Regional arbeidsledighet i Norge 1919-1939.	150
8.1. Arbeidsledighet i hovednæringer 1. desember 1930, i prosent av personer utsatt for arbeidsledighet og i prosent av arbeidsstyrken.	162
8.2. Arbeidsledighet ved folketellingen av 1. desember 1930, etter næring.....	165
8.3. Arbeidsledighet i 1930, etter næring.....	170
8.4. Beregnet arbeidsledighet i sekundærsektoren, i prosent av arbeidsstyrken 1919-1939.	175
8.5. Arbeidsledigheten i ulike næringer 1919-1939, i prosent av arbeidsstyrken.....	176-177
9.1. Arbeidsstyrke, sysselsetting og arbeidsledighet 1918-1939.....	198
9.2. Finanspolitikkenes innvirkning på total etterspørsel 1920-1939. Millioner 1938-kroner (nasjonalregnskapenes implisitte prisindeks).....	205
10.1. Regresjonstest. Realrente, pengemengde og kredittvolums innvirkning på investeringsnivå 1914-1939.	227
10.2. Arbeidsledighet i prosent av arbeidsstyrken (U) og BNP per innbygger, målt i faste priser, i vestlige land 1920-1939. (1920=100).....	230
11.1. Produksjonsindeks for industrien 1919-1939, basisår 1938.....	239
11.2. Produktivitetsutvikling i Norge 1918-1939 (1930=100).....	243
11.3. Nominelle lønner 1917-1939.....	253
11.4. Reallønner 1917-1939, (1917=100).....	256
11.5. Regresjonstest. Produktetterspørsel og produkt reallønners innvirkning på arbeidsledigheten 1913-1939. Trendjusterte oppgaver.....	264
11.6. Regresjonstest. Endringer i produktetterspørsel og produkt reallønners innvirkning på arbeidsledighetens bevegelse 1913-1939.....	265
12.1. Folkemengde i Norge 1905-1940, fordelt etter aldersgrupper. Alle tall i prosent.	273
12.2. Fødsler, giftermål og utvandring fra Norge 1900-1939.....	276
12.3. Arbeidsledighet og vekst i arbeidsstyrken i 12 vestlige land 1929-1938. Alle tall i prosent.....	278
12.4. Regresjonstest. Produktetterspørsel og arbeidstilbudets innvirkning på arbeidsledigheten i 15 vestlige land 1929-1938.....	280

ENGLISH SUMMARY

THE PROBLEM DEFINED

The labour market of the interwar period 1920 to 1939 presents economic historians with a paradox. The paradox is to reconcile the idea of significant economic growth with very high unemployment. It is tempting to question the accepted figures and ask: could real unemployment possibly have been as high as the conventional figures suggest? If so, how can we explain the high rates of unemployment? Accordingly the present dissertation sets out:

- 1. To obtain better measures of the real extent of interwar unemployment expressed as a percentage of the total labour force.*
- 2. To reach an explanation for the presumed high unemployment levels of the period.*

THE SCALE OF NORWEGIAN INTERWAR UNEMPLOYMENT

In most European countries conventional interwar unemployment statistics are based on records from trade unions or insurance schemes. During the last few decades scholars from several countries have questioned the validity of these figures and new and usually more conservative estimates have appeared. In the case of Norway the official and commonly cited interwar unemployment statistics refer to unemployment in ten trade unions. The figures, which yield an average unemployment rate of 20.5 percent in the period 1921-1939, are inaccurate for several reasons. First, the selected unions included only 5-7 percent of the labour force, most of them representing cyclical industries, e.g. manufacturing and construction, with a higher incidence of unemployment than that of the total labour force. Second, censuses taken in 1930, 1933 and 1935 reported unemployment rates 2.5-3 times lower than the rates from the unions. This view is confirmed by other contemporary sources. Third, by definition unemployment could not be very high in the primary sector. Accounting for 35 percent of the work force it acted as a buffer against unemployment. Fourth, in the interwar years there was significant employment growth. Fifth, the large scale relocation of industrial production from unionised companies to non-unionised companies made unemployment higher among organised than non-union workers. It certainly did not strengthen the unionists' case that

their wages were significantly higher than those of their fellow unorganised labourers. Moreover, the inflexible working hours and the many industrial disputes had an effect on unemployment in the unionised sector of the labour market.

In this dissertation I calculate seven new interwar unemployment series for Norway on national aggregate level. As far as possible I have applied the same definition of unemployment as the Central Bureau of Statistics has applied for the post-World War II period. Hence, all my series are estimates of open unemployment, i.e. job-seekers who did not have any kind of permanent or short-term employment. The series, which are constructed by applying different methods and data sets, reveal high internal agreement. In addition they correspond well to similar alternative estimates of interwar unemployment in other countries.

The series I consider the most reliable is made by extrapolating unemployment from the census taken in 1930, arguably the most accurate measure of unemployment in the period. According to figures from this census, total unemployment in December 1930 was 9 percent, against 25.5 percent found in the conventional statistics. To carry out the extrapolation for the 1920s I have compiled a data set of monthly net figures of workers seeking employment at the public labour exchanges. Covering almost 30 percent of the total labour force and representing almost every possible occupation in interwar Norway, these data must be considered reliable. In addition, adjustments of the figures are made to account for the fact that the tendency to register increased during the period, and to compensate for the increased number of registrations resulting from a significant growth of the work force. The extrapolation is thereafter carried out by multiplying the unemployment rate of the December 1930 census by the relative changes in the adjusted net figures of workers seeking employment.

The new unemployment figures reached by applying this method are then spliced with alternative estimates for the 1930s. On the basis of demographic data from the Central Bureau of Statistics and the national accounts I have made an index showing the movements in the total labour force in the period and another index showing the movements of total employment. By relating these two series to the 1930 census we obtain one series for the total labour force and one for employment. Labour force minus employment gives unemployment. We reach annual unemployment rates by relating calculated number of unemployed to the size of the work force. For the years 1920-1939 these estimates report an average unemployment rate, expressed as a percentage of the total work force, of 7.3 percent. That is one-third of the unemployment according to the conventional figures.

The present dissertation also offers estimates of male and female unemployment on a national aggregate level. The conclusion drawn is that the female unemployment rate was less than one-third of the male rate. However, for several reasons it is very difficult

to make estimates of female unemployment. In the first place the available data are poor. Second, in the female labour force hidden unemployment and underemployment may have been a more serious problem than open unemployment.

Regional estimates included in this analysis conclude that unemployment rates in the western and southernmost parts of the country were only half of those in the central and eastern parts. This was basically due to eastern Norway's dependence on stagnating traditional industries with a high-cost unionised work force.

Calculations of sectoral unemployment, including rates for different industries, reveal that the scale of unemployment varied widely within and between sectors. In the years 1919-1939 unemployment averaged 12.9 percent in the industrial sector, 11.1 percent in the transport sector, 3.2 percent in other services, and finally 1.9 percent in the primary sector. However, to illuminate the problems of the labour markets we have to look at forms of underutilisation of the labour force other than just open unemployment. In agriculture, forestry and fisheries underemployment and low wages rather than regular unemployment constituted the major problems.

EXPLAINING NORWEGIAN INTERWAR UNEMPLOYMENT

Given that Norway has a small open economy heavily dependent on international trade, Norwegian interwar unemployment can best be explained in an international perspective. From the fact that employment stagnated in the 1920s and early 1930s we can deduce that a negative shift in demand for labour caused unemployment in the first decade of the period. This shift was a consequence of both Keynesian factors, such as lack of aggregate product demand, and neo-classical factors, such as substitution from labour-intensive to capital-intensive production and increased product real wages.

Reduced aggregate product demand seems to explain the movements in unemployment. Product demand, measured as private consumption, plus public expenditures, gross-investments, and export-surplus reveals that absence of exports was a major factor for the unemployment peaks in the early 1920s and 1930s. In addition, in the early and mid 1920s a deflationary monetary policy, aimed at raising the national currency to prewar gold parity, led to an inward shift in demand for investment caused by scarce and expensive money and credits.

However, while this Keynesian explanation seems to explain the short-term fluctuations in unemployment, it fails to explain the persistently high unemployment level throughout the decade, despite significant economic growth. On the basis of econometric tests, the conclusion drawn is that the quadrupling of industrial product real wages (i.e.

monetary wages deflated by factory gate prices) during 1917-1932 is a better explanatory variable for the underlying trend of persistently high unemployment.

After 1931 both the economic growth rate and the growth in demand for labour, i.e. employment, were impressive. Nevertheless, unemployment was still very high. The major reason for this is found on the supply side of the labour market: the growth of the work force was even more impressive than the growth of employment. Thus, the outward shift in labour supply was compensated for by neither an outward shift nor a downward movement along the labour demand curve. International comparisons confirm this view. In general, European unemployment in the 1930s was highest in those countries where the labour force grew most rapidly relative to the growth in GNP, e.g., the Netherlands with a work force growth of 14.4 percent, Norway (12.5 percent), the United Kingdom (12.4 percent) and Denmark (10.9). Behind these high labour force growth rates were high birth rates in the last decades before the interwar period, the introduction of quotas from 1924, limiting the US immigration into the US followed by a complete ban, and finally a US immigration ban from 1930 onwards. Young workers who earlier had been assimilated in the American urban labour market, were suddenly thrown onto European national urban labour markets, with one inevitable result - unemployment.

KAPITTEL 1

INNLEDNING OG PROBLEMSTILLING

1.1. PROBLEMSTILLING¹

Norske økonomiske historikere som har beskjeftiget seg med å forklare den høye arbeidsløsheten i mellomkrigstiden har støtt på et forhold som kan synes paradoksalt: samtidig som statistikken viser en unik ledighet på 20-30 prosent, inntraff det en betydelig økonomisk vekst. Internasjonale erfaringer fra begynnelsen av 1970-tallet og frem til i dag gir imidlertid grunn til å stille spørsmål ved om det er noen selvsagt negativ sammenheng mellom økonomisk vekst og arbeidsledighet. Produktivitetsgevinster kan i alle fall på kort sikt bidra til å redusere sysselsettingen og øke verdiskapingen, med arbeidsledighet som resultat. Denne forklaringen er imidlertid vanskelig å anvende for årene mellom de to verdenskrigene. Selv om produktiviteten ble forbedret, steg sysselsettingen oppsiktsvekkende raskt.² Det er derfor grunn til å stille spørsmål både ved den anvendte ledighetsstatistikken og nasjonalregnskapsstatistikken for perioden.

Avhandlingens problemstilling er todelt. I første del spør jeg hvor stor arbeidsløsheten egentlig kan ha vært i mellomkrigsårene. Herunder vurderer jeg også nasjonalregnskapene kritisk. Andre del utgjør arbeidets viktigste analytiske bidrag, hvor jeg forsøker å forklare den høye ledigheten. Avhandlingens spesifikke problemstilling er:

I. Hvor stor var arbeidsledigheten i mellomkrigstiden?

II. Hva var årsakene til den høye arbeidsledigheten i mellomkrigstiden?

¹ Denne avhandlingen bygger videre på min skriftlige utredning i forbindelse med høyere avdelingsstudiet ved Norges Handelshøyskole: Grytten, Ola Honningdal, *Nytt syn på arbeidsledigheten i mellomkrigstiden. En makroøkonomisk analyse av arbeidsløshetens omfang og årsaker 1919-1939*, skriftlig arbeid ved høyere avdelings studium, Institutt for økonomisk historie, NHH, Bergen 1992.

² Se kapittel 3.

I forbindelse med det første spørsmålet søker jeg primært å beregne arbeidsledighetens størrelse i prosent av arbeidsstyrken. Motivasjonen er å se norske arbeidsledighetstall i forhold til tilsvarende estimater beregnet for de fleste andre europeiske og vestlige land i løp av de 2-3 siste tiårene. I tillegg ønsker jeg å utvide sammenligningsgrunnlaget mellom etterkrigstidens og mellomkrigstidens arbeidsledighetsstatistikk.

Her er det nødvendig å foreta en diskusjon av hvilke ledighetsmål som er relevante for mellomkrigstiden. Arbeidsmarkedet var av en annen karakter da enn nå. 35-40 prosent av arbeidsstyrken var knyttet til primærnæringene, ofte som selvstendig næringsdrivende. Det sier seg selv at ordinær arbeidsledighet må ha vært liten i disse næringene. En kan derfor stille spørsmål ved relevansen av å sammenligne dagens ledighetstall med tilsvarende oppgaver for mellomkrigstiden. Det samme problemet gjelder for kvinnelig ledighet. Det kan derfor argumenteres med at ledigheten i prosent av lønnstakere, eventuelt ledigheten blant mannlige lønnstakere, er et like relevant mål for ledigheten i perioden. Jeg har derfor i tillegg til å beregne arbeidsløsheten i prosent av arbeidsstyrken, beregnet årlige tall for ledigheten i primær, sekundær og tertiærsektoren, herunder inngår beregninger av ledigheten i 20 ulike bransjer. Disse oppgavene gir direkte mål for arbeidsledigheten både i industrien og i andre næringer hvor arbeidskraften hovedsakelig bestod av ordinære lønnstakere.

Heller ikke disse beregningene er uproblematiske. For det første kan ikke beregninger av næringsmessig arbeidsledighet uten videre sammenlignes med etterkrigstidens ordinære arbeidsledighetstall. Siden de rapporterer mellomkrigstidens ledighet i ulike næringer, bør de eventuelt sammenlignes med tilsvarende næringsmessige ledighetsoppgaver fra etterkrigstiden. På grunn av at arbeidsmobiliteten trolig var høyere etter enn før Andre verdenskrig, det vil si at det var vanligere å skifte yrke, byr imidlertid også en slik tilnærming på problemer. For det andre, til tross for mindre arbeidsmobilitet enn i tiden etter 1945, kan vi ikke snakke om noen fullkommen differensiering av mellomkrigstidens norske arbeidsmarked. Tvert imot viser omfanget av kombinasjonsyrker at det absolutt var mulig å skifte yrke. I en situasjon med dårlig utbygd trygdesystem for arbeidsløse og små utsikter til arbeid vil som oftest de ledige være villige til å ta det arbeid som blir tilbudt. Det er derfor vanskelig å kategorisere de arbeidsledige etter næring. Dermed er det også vanskelig å si noe sikkert om hvor stor del av arbeidsstyrken som i realiteten "sogner" til de ulike næringer. På grunnlag av de nevnte årsaker kan det være problematisk å forholde seg til begreper som næringsmessig arbeidsløshet og industriell arbeidsledighet.

I tillegg til å beregne årlige estimater av arbeidsledigheten fordelt etter næringer og kjønn, beregner jeg også regional arbeidsledighet. Arbeidsledighet var bare en av flere former for underutnyttelse av arbeidskraften i mellomkrigstiden, og kan ikke alene stå som noe fullgodt mål på problemene i det norske arbeidsmarkedet i perioden. Jeg vil

derfor også gi anslag for omfanget av nødsarbeid, skjult arbeidsledighet og undersysselsetting.

I tilknytning til avhandlingens andre spørsmål tar jeg utgangspunkt i eksisterende forklaringer av mellomkrigstidens ledighet. Disse forklaringene, som nesten utelukkende er basert på kvalitative analyser og intuitiv drøfting, bygges ut og testes ved hjelp av en rimelig stringent kvantitativ analyse. I tillegg analyserer jeg andre viktige årsaksforhold, som reallønns- og produktivitetsutvikling. Jeg søker jeg å forklare den høye arbeidsledigheten ut i fra de realhistoriske forhold, med støtte av etablert økonomisk teori. Her er det viktig å være klar over at det teoretiske rammeverket kun er benyttet som et hjelpemiddel til å forklare historiske hendelser. Jeg har derfor ikke noen intensjon om å knytte analysen til noen bestemt skole. Som en konsekvens har jeg lagt vekt på å anvende både keynesianske og neoklassiske analysemetoder som hjelpereidkaper for å belyse mulige årsaker til arbeidsledigheten fra flere sider.

Siden Norge også i mellomkrigstiden var en liten åpen økonomi legger jeg stor vekt på å forklare problemene i arbeidsmarkedet ut i fra et internasjonalt komparativt perspektiv, hvor utenlandske forskningsresultater direkte inngår i min analyse.

1.2. OM AVHANDLINGEN

1.2.1. Definisjoner

Arbeidsledighet er ikke noe entydig begrep. Det eksisterer ikke allment aksepterte nasjonale eller internasjonale konvensjoner for hvordan fenomenet skal defineres. Selv om man *kan* gi ganske entydige teoretiske definisjoner av arbeidsløshet, er det uansett svært problematisk å måle ledighet i praksis. Ofte er det vanskelig å skille mellom ledighet og andre former for underutnyttelse av arbeidskraften.

Edgar O. Edwards har definert fem former for underutnyttelse av arbeidskraften. Tre av dem kan med små modifikasjoner tilpasses norske forhold i mellomkrigsårene:³

1. Åpen arbeidsledighet.

Aktivt arbeidssøkende personer som ikke har arbeid.

³ Edwards, Edgar O., *Employment in Developing Nations: Report on a Ford Foundation Study*, Columbia University Press, New York and London 1974.

Se også: Todaro, Michael P., *Economic Development in the Third World*, 4. utgave, Longman, New York & London, 1989, s. 242-244 og 613-653.

Edwards skiller faktisk mellom fem ulike former for underutnyttelse av arbeidskraften i utviklingsland. Jeg har tillempet hans skjema til norske forhold i mellomkrigsårene

a) Frivillig åpen arbeidsledighet.

Ledige arbeidssøkere som er kvalifisert til arbeid, men prioriterer å gå ledige på grunn av at de har andre jobbpreferanser eller ikke er fornøyd med eventuell betaling.

b) Ufrivillig åpen arbeidsledighet.

Ledige som ønsker å ta det arbeid som tilbys, men som ikke får ansettelse.

2. Undersysselsetting.

Personer som har arbeid, men som ønsker lenger arbeidstid eller mer å gjøre.

a) Regulær undersysselsetting.

Personer som har arbeid, men som ønsker lenger arbeidstid.

b) Skjult undersysselsetting.

Personer som er ansatt så lenge som de ønsker, men har for få arbeidsoppgaver å fylle arbeidstiden med.

3. Skjult arbeidsledighet.

Personer som ønsker å ha lønnet arbeid, men som ikke er aktivt arbeidssøkende på grunn av at de likevel ikke kan skaffe seg arbeid. I stedet er de sysselsatt med andre gjøremål, som gjør at de ikke regnes som arbeidsledige.

Avhandlingen tar primært opp problemene rundt åpen arbeidsledighet i mellomkrigstiden. I tråd med Arbeidsdirektoratets og Statistisk sentralbyrås definisjoner av arbeidsledighet har jeg i denne avhandlingen definert åpen arbeidsledighet som:⁴

Alle voksne arbeidssøkere uten inntektsgivende arbeid eller annen sysselsetting, som umiddelbart kan tiltre en jobb.

I praksis er det umulig å operasjonalisere begrepene slik at det alltid er klart hva som er åpen arbeidsledighet og hva som er andre former for underutnyttelse av arbeidskraften. Spesielt er dette et stort problem overfor historiske data, som ikke er samlet inn i den hensikt å måle omfanget av de ulike formene for underutnyttelse av arbeidskraften. Likevel skiller avhandlingens beregninger relativt klart mellom de forskjellige formene for underutnyttelse av arbeidskraftene. Siden de økonomiske konsekvensene av undersysselsetting, skjult arbeidsledighet og åpen arbeidsløshet i tillegg var ganske like, har måleproblemene underordnet betydning for min analyse.

⁴ Riise, Arne, *Arbeidsledigheten. Hvem kan gjøre noe med den?*, Eget forlag, Bergen 1992, s. 6-7.

1.2.2. Analysenivå

Avhandlingen har hovedsakelig en makroøkonomisk tilnærming. Det vil si at de fleste beregninger og analyser er foretatt på et aggregert nivå. Minste økonomiske enhet som har vært gjenstand for analyser finner vi på bransjenivå. Minste geografiske enhet har i prinsippet vært fylkeskommuner. For å illustrere og forklare den makroøkonomiske utviklingen har det imidlertid vært nødvendig å gå ned på mikronivå i flere tilfeller. Det har også vært nødvendig i forbindelse med vurdering av både de nasjonale og de regionale ledighetsberegningene.

Avhandlingens problemstilling gir stort rom for kvantitative tilnæringsmåter. Jeg har likevel lagt vekt på at analysen skal være både kvalitativt og kvantitativt fundert. Denne målsettingen er gjennomført ved at jeg i de fleste tilfeller legger vekt på at den kvalitative vurdering av mine kilder og resultater skal ha like stor betydning som den kvantitative vurdering. I tillegg søker jeg i den analytiske delen av avhandlingen å forklare den høye ledigheten ut i fra både kvalitative og kvantitative drøftelser.

Avhandlingen har dessuten, som nevnt ovenfor, et internasjonalt perspektiv. Årsaken er at Norge, den gang som nå, var en liten åpen økonomi, svært avhengig av de internasjonale økonomiske forhold. Frem til Første verdenskrig var det tilnærmet fri flyt av varer, tjenester, arbeid og kapital mellom landene. Etter krigen ble frihetene til dels sterkt begrenset, men likevel solgte Norge opp imot en tredjedel av de varer og tjenester landet produserte til utlandet. Den internasjonale avhengigheten gjør at utviklingen i andre land kan bidra til å forklare hva som hendte i Norge. I tillegg kan vi forsøke å forklare den norske utviklingen ved å sammenligne med tilsvarende hendelser i utlandet. Det gjør at analysen får et langt bredere kvantitativt grunnlag. I den sammenheng sammenligner jeg også de nye anslagene av ledigheten i Norge med tilsvarende utenlandske beregninger. Gitt den omfattende økonomiske integrasjonen og lik økonomisk utvikling, tyder like resultater på at beregningene er realistiske.

1.2.3. Metode

Avhandlingens første del er i hovedsak eksplorativ. Jeg benytter derfor primært induktiv metode for å finne arbeidsledighetens omfang. Likevel setter jeg eksplisitt opp matematiske uttrykk for mine beregninger. Samtlige av de beregningsmetoder jeg benytter er originale, men de bygger likevel på idèer og momenter fra tilsvarende beregninger utført for andre land.

Avhandlingens analytiske del har i langt større grad en deduktiv tilnærming. I den sammenheng er eksplisitt uttrykt økonomisk teori og metode et hjelpemiddel til å forstå

og forklare den historiske virkeligheten. Det innebærer ikke at jeg forsøker å presse de faktiske historiske hendelser inn i et metodeapparat, men at jeg prøver ut relevante forklaringsfaktorer på en oversiktlig måte. Siden analysenivå i hovedsak ligger på makronivå, har jeg tatt i bruk etablert makroøkonomisk teori, særlig arbeidsmarkedsteori. Jeg benytter både keynesianske, klassiske og neoklassiske modeller. For å teste hypoteser benyttes økonometri. I forbindelse med testingen utgjør økonomiske modeller det teoretisk fundament som er nødvendig for å ta steget fra å påvise samvariasjon til å anta sammenheng mellom forklaringsvariabel og responsvariabel.

I denne analytiske delen av avhandlingen beregnes økonomiske nøkkelstørrelser av direkte og indirekte betydning for ledighetens nivå. Beregningene innbefatter produktivitet, realrenter, pengemengde og nominelle og reelle lønnsserier. I forbindelse med lønnsseriene beregnes både reelle lønnsinntekter og produkt reallønner, som her viser arbeidsgivernes " i forhold til salgsprisen på de produktene de selger eventuelt prisen på andre innsatsfaktorer.⁵

1.2.4. Disposisjon

I tråd med den todelte problemstillingen er avhandlingen også disponert i to deler. I den første delen, som omfatter kapitlene 2-8, gis først en historiografisk gjennomgang av eksisterende syn på arbeidsledighetens omfang i mellomkrigstiden. Deretter gir jeg en kritisk analyse av både nasjonalregnskapsstatistikken og den anvendte arbeidsledighetsstatistikken. I kapitlene 4 til og med kapittel 8, utføres beregninger av ledighetens nivå. Kapittel 5 gir en vurdering av omfanget av nødsarbeid, skjult arbeidsledighet og undersysselsetting. I avhandlingens andre del, som omfatter kapitlene 9-12 forsøker jeg å finne årsakene til den høye ledigheten.

I tillegg til at det finnes detaljerte konklusjoner i slutten av hvert kapittel, trekkes avhandlingens overordnede konklusjoner opp i kapittel 13.

1.3. KILDER

Jeg har med unntak av et par referanser til radioopptak fra NRKs arkiver, utelukkende benyttet skriftlige kilder.⁶

⁵ Vanligvis defineres produkt reallønner som nominelle lønner deflatert med bedriftenes salgspriser.

⁶ For fullstendige kildereferanser, se litteraturliste og kildehenvisninger bakerst i avhandlingen.

1.3.1. Primære kilder

Den viktigste primære kilde er arkivmateriale fra Arbeidsdirektoratet, eller Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, som det het i største delen av mellomkrigstiden. Materialet er oppbevart på Riksarkivet i Oslo, under betegnelsen "Kommunale arbeidsløshetsmeldinger". Det er meget omfattende og utgjør alt i alt 60 esker. Eskene inneholder samtidige kommunale arbeidsløshetsmeldinger, det vil si månedlige rapporter fra hver enkelt kommunene over hvor mange arbeidsløse personer over 18 år som var bosatt i kommunen. Jeg fant også omfattende korrespondanse mellom Arbeidsinspektoratet og forskjellige departementer, fylkesmenn, ordførere og kommuner.

Materialet fra Riksarkivet inneholder i tillegg både interne og eksterne saksbehandlingsdokumenter fra Arbeidsinspektoratet og Sosialdepartementet, som jeg har benyttet. De kommunale arbeidsløshetsmeldingene og en del av de øvrige sakspapirer fra Arbeidsinspektoratet utgjør et viktig kvantitativ bidrag for å beregne omfanget av både arbeidsledighet og nødsarbeid. I tillegg benyttes materialet til å vurdere realismen i beregningene og som viktig kildegrunnlag i forbindelse med avhandlingens kvalitative drøftelser.

Fra Riksarkivet har jeg også innhentet annet samtidig materiale; detaljerte månedlige situasjonsrapporter over antall arbeidssøkende ved den offentlige arbeidsformidlingen. Også dette materialet stammer fra Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring. Inspektoratet bearbeidet og satte sammen rapporter fra landets omlag 50 offentlige arbeidskontorer. Rapportene inneholder til dels detaljerte opplysninger om arbeidsledigheten og utgjør derfor en viktig kvalitativ og kvantitativ kilde for enkelte av mine beregninger.

I tillegg til disse samtidige primærkildene oppbevart på Riksarkivet, har jeg benyttet aviser og avisutklipp fra perioden. De gir et godt bilde av hvordan publikum opplevde arbeidsledighetsproblemen.

1.3.2. Sekundære kilder

Den viktigste sekundære kildegruppe er årsberetninger fra Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring. Jeg har sporet opp disse meldingene i Arbeidsavdelingen i Kommunal og Arbeidsdepartementet. Årsberetningene inneholder detaljerte oppgaver over arbeidssøkende personer ved de offentlige arbeidskontorer, og utgjør således et viktig kvantitativt materiale for beregninger av ledigheten. I tillegg

inneholder de oversikter over statlige bevilgninger til nødsarbeid og arbeidsinspektørens årlige vurderinger av situasjonen i arbeidsmarkedet.

Andre viktige sekundære kilder har vært Statistisk sentralbyrås etterarbeider til folketellingen i 1930, nasjonalregnskaper, Statistisk årbok og Statistiske meddelelser.

1.4. AVHANDLINGENS BIDRAG TIL ØKONOMISK-HISTORISK FORSKNING

Avhandlingen gir bidrag både til historisk, økonomisk og økonomisk-historisk forskning ved fremskaffelse av nye data og kilder, ved bruk av nye metoder og ved nye tolkninger av det eksisterende kildegrunnlag. Det viktigste bidraget til historieforskningen, er de nye arbeidsledighetstallene for mellomkrigstiden. Andre viktige bidrag er estimering av omfanget av nødsarbeid, undersysselsetting og skjult arbeidsledighet. I tillegg har jeg tatt i bruk og bearbeidet tidligere unyttet primært og sekundært kildemateriale.⁷

Mitt bidrag til økonomisk forskning er primært at jeg har gjort det lettere å sammenligne mellomkrigstidens arbeidsmarked med etterkrigstidens arbeidsmarked. Nye ledighetstall, årlige oppgaver over arbeidsstyrke og sysselsetting, nominelle og reelle lønnsrater, beregninger av pengemengde, samlet utlån fra norske banker, realrente og produktivitetsutvikling gjør det blant annet mulig å teste ut økonomiske modeller på nye empiriske data. Avhandlingen utvider derfor mulighetene for økonomisk empirisk forskning. Både i denne avhandlingen og i min Høyere avdelings oppgave, har jeg til en viss grad testet økonomisk teori opp mot empiri. Avhandlingen gir dessuten ny kunnskap om makroøkonomiens, herunder arbeidsmarkedets, utvikling i Norge i mellomkrigstiden.

Avhandlingens viktigste bidrag er innenfor økonomisk historisk forskning. Avhandlingen er den mest omfattende vitenskapelige undersøkelse som analyserer både ledighetens omfang og årsaker i Norge i mellomkrigstiden.

Avhandlingens internasjonale bidrag er for det første at det er etablert norske ledighetstall for den samlede arbeidsstyrken som kan sammenlignes med utenlandske. For det andre har årsaksanalysen et internasjonalt perspektiv. I tillegg til at dette er et selvstendig bidrag innen internasjonal økonomisk historisk forskning, gir det andre økonomiske historikere bedre muligheter til å foreta komparative analyser av problemene i det internasjonale arbeidsmarked i mellomkrigstiden.

⁷ Dette gjelder i hovedsak det primære kildematerialet fra Arbeidsdirektoratet, de kommunale arbeidsløshetsmeldingene, oppbevart på Riksarkivet og det sekundære kildematerialet, Arbeidsinspektørens årsberetninger, oppbevart av Kommunal og Arbeidsdepartementet. Arbeidsløshetsmeldinger fra enkelte kommuner har vært benyttet tidligere, materialet har da vært innhentet fra lokale arkiver. Jeg har bearbeidet Arbeidsinspektoratets samling av kommunale arbeidsløshetsmeldinger innsendt fra hele landet. Utdrag av enkelte årsberetninger fra Arbeidsinspektøren er også blitt benyttet tidligere, blant annet av Statistisk sentralbyrå. Årsmeldingene er imidlertid ikke blitt sammenhengende kvantitativt og kvalitativt bearbeidet over et lengre tidsrom, her perioden 1916-1941.

KAPITTEL 2

ULIKE SYN PÅ ARBEIDSLEDIGHETENS OMFANG I MELLOMKRIGSTIDEN - EN HISTORIOGRAFI

2.1. INNLEDNING

Massearbeidsløsheten på 1930-tallet er nesten blitt som år null å regne i det vi kan kalle arbeidsmarkedets tidsregning. Den offisielle og mest anvendte arbeidsløshetsstatistikken, som også er gjengitt i Norges offisielle statistikk, viser en ledighet på mellom 15 og 30 prosent de fleste år i perioden 1921-1939. En vanlig oppfatning både i Norge og i utlandet er at arbeidsledigheten hverken før eller senere har vært tilnærmelesvis så høy, og vi kan muligens tilføye at den heller aldri kommer til å bli så høy igjen.

Den mest brukte både norske og internasjonale arbeidsløshetsstatistikken for mellomkrigstiden bygger på oppgaver fra fagforeninger og spesielle forsikringskasser for arbeidere. I de siste 10-20 år har stadig flere utenlandske historikere og økonomihistorikere stilt spørsmål ved realismen i disse konvensjonelle eller "offisielle" arbeidsledighetstallene for mellomkrigstiden. Oppgavene er befengt med en rekke svakheter, som peker i retning av at de trolig er for høye i forhold både til den totale arbeidsstyrkens ledighet og ledigheten blant lønnstakere. Det er beregnet nye anslag for arbeidsledigheten i en rekke land, som alle konkluderer med at ledigheten i perioden var betydelig mindre enn tidligere antatt. Selv om den tradisjonelle ledighetsstatistikken fremdeles er hyppigst brukt, har de nye estimatene fått stadig større anvendelse i utlandet. Spesielt norske, men også andre nordiske historikere har i beskjeden grad tatt i bruk de alternative anslagene av den totale ledigheten. Mulige årsaker kan være at estimatene er lite kjent eller har metodiske svakheter. Dessuten er det fagforeningsoppgavene som er gjengitt i den offentlige statistikken.

I dette kapitlet redegjør jeg i en historiografi både for norske og utenlandske historikers syn på arbeidsledighetens omfang i mellomkrigstiden. Som en del av denne historiografien ser jeg på alternative beregninger av arbeidsledigheten målt i prosent av den totale arbeidsstyrken både i Norge og i utlandet.

2.2. HISTORIKERES SYN PÅ ARBEIDSLEDIGHETENS OMFANG I NORGE I MELLOMKRIGSTIDEN

Avsnittet tar for seg hva forskjellige norske historikere og økonomihistorikere skriftlig har uttalt om arbeidsledighetens nivå i mellomkrigstiden. Som vi skal se har de fleste benyttet oppgaver over ledigheten i 10 fagforbund. Det innebærer at de primært har sett på den industrielle ledighet, og ikke på ledigheten i den totale arbeidsstyrken. Imidlertid har ikke denne begrensningen alltid kommet like klart frem i deres arbeider. Riktignok har mange historikere eksplisitt gjort oppmerksom på at oppgavene gjelder ledigheten i 10 fagforbund. De har imidlertid lagt mindre vekt på å redegjøre for at disse oppgavene kan være misvisende i forhold til arbeidsstyrkens samlede ledighet. Anslag for arbeidsstyrkens totale ledighet er relativt sjeldent benyttet. Med andre ord: mange historikere og økonomiske historikere har vært klar over svakheter ved den konvensjonelle arbeidsledighetsstatistikken. Ofte har de i virkeligheten omtalt ledigheten blant lønnstakere. Likevel har de i en del tilfeller vært unyansert i sin bruk av ledighetsoppgaver overfor sine lesere.

En årsak til at fagforeningsoppgavene er hyppig benyttet er at de er de eneste fullstendige registreringene vi har av ledighetens omfang innen noen arbeidstakergruppe i mellomkrigstiden. Oppgavene er dessuten benyttet i den offentlige statistikken. En annen årsak er at arbeidsløshet i prosent av den samlede arbeidsstyrke ikke alltid oppfattes som et relevant mål for ledigheten i denne perioden. Siden svært mange fremdeles var sysselsatt som selvstendig næringsdrivende i jordbruk, skogbruk og fiske var den delen av arbeidsstyrken som per definisjon kunne være utsatt for åpen arbeidsledighet langt mindre enn i dag.

2.2.1. Offentlig arbeidsledighetsstatistikk

I mellomkrigstiden fantes det ikke noen faste løpende statistiske registreringer av den totale ledigheten i Norge. Riktignok eksisterte det en offentlig arbeidsformidling, som var oppbygd av omlag 50 arbeidskontorer. Kontorene var imidlertid utelukkende lokalisert til byer og i enkelte tilfeller større tettsteder.¹ Registreringene av ledige personer ved disse kontorene tok derfor lite hensyn til forskjeller i arbeidsledighetsmønsteret mellom by og bygd. Folketallet i kommunene som hadde offentlige arbeidskontorer utgjorde heller ikke mer enn 28-29 prosent av totalt antall innbyggere i landet. En annen svakhet ved

¹ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning*, samtlige år 1918-1941, tabeller over "Arbeidskontorenes månedsberetninger, formidlingsvirksomheten ved de enkelte kontorer", Oslo 1919-1942.

statistikken fra kontorene, var at den ikke alltid skilte klart mellom arbeidssøkende og arbeidsledige, delvis arbeidsledige og helt arbeidsledige.

På grunn av at arbeidsformidlingens statistikk fra mellomkrigstiden er så mangelfull, har Statistisk sentralbyrå i ettertid benyttet ledighetsoppgaver som kun omfatter deler av arbeidsstyrken. De oppgavene som etter hvert er blitt nærmest enerådende i *Norges Offisielle Statistikk (NOS)*, er arbeidsledigheten i 10 fagforbund. I følge statistikken var den gjennomsnittlige ledigheten i perioden 1921-1930 hele 20,5 prosent.²

De ti fagforbundene statistikken bygger på hadde egne statsstøttede arbeidsledighetskasser og førte derfor detaljerte månedlige oppgaver over absolutt ledighet og relativ ledighet uttrykt i prosent av antall medlemmer. Oppgavene er gjengitt i de fleste historisk-statistiske NOS-publikasjoner. Selv om tabelltekster eller fotnoter gir opplysninger om at tallene gjelder ledigheten i 10 fagforbund, gir byrået ikke alternative mål for den totale ledigheten i perioden. Byrået gir heller ingen vurdering av hvor representativ ledigheten i de 10 fagforbundene var for den totale yrkesbefolkningen.³ Publikum har derfor ikke sjeldent oppfattet og anvendt denne statistikken som et mål på den totale ledigheten i perioden. I en del tilfeller sammenlignes etterkrigstidens ledighetstall, som omfatter den samlede arbeidsstyrken, med fagforeningstallene fra mellomkrigstiden. Disse sammenligningene er som oftest foretatt av massemedia eller "mannen i gata", men i enkelte tilfeller også av økonomer, politikere og historikere.

2.2.2. Konvensjonell oppfatning av arbeidsledighetens omfang

Norske historikeres syn på arbeidsledighetens omfang i mellomkrigsperioden reflekterer den offisielle historiske statistikken fra Statistisk sentralbyrå. En vanlig oppfatning blant historikere kan sammenfattes ved et sitat fra en av de mest anerkjente tekstbøkene innen fagområdet økonomisk historie, *Norge fra u-land til i-land. Vekst og utviklingslinjer 1830-1980*, utgitt i 1983. Boken beskriver og forklarer den økonomiske utviklingen i Norge fra 1830 frem til 1980:⁴

² NOS XII. 291, *Historisk statistikk 1978*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1978, tabell 47, s. 83.

³ NOS X. 178, *Statistiske oversikter 1948*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1949, tabell 187, s. 363, NOS XI. 330, *Statistiske oversikter 1958*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1959, tabell 162, s. 160, NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1969, tabell 57, s. 81 og NOS XII. 291, *op.cit.*, tabell 47, s. 83.

⁴ Bergh, Trond; Hanisch, Tore Jørgen; Lange, Even og Pharo, Helge, *Norge fra u-land til i-land. Vekst og utviklingslinjer 1830-1980*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1983, s. 222.

"Mellomkrigstiden var f. eks. en periode med betydelig økonomisk vekst, mer enn 3,5% pr. år. Likevel steg arbeidsledigheten fra omtrent 1,5% i gjennomsnitt for perioden 1910-20 til 15-20% for perioden 1921-39."

Forfatterne bruker her oppgavene fra ti fagforbund som mål på arbeidsløsheten i mellomkrigsperioden. De uttrykker ikke eksplisitt hvilken ledighet det er tale om, men siden forfatterne har benyttet fagforeningsoppgavene har muligens hatt industriell ledighet i tankene. Imidlertid kan sammenligningen med landets samlede økonomiske vekst føre til at de benyttede ledighetsoppgavene oppfattes som et uttrykk for landets samlede ledighet. Francis Sejersted anvender den samme fagforeningsstatistikken i sin tekstbok *Historisk introduksjon til økonomien* (første gang utgitt i 1973). Han benytter samtidig lignende statistikk for å beskrive ledighetsproblemet internasjonalt:⁵

"Den registrerte arbeidsledighet i USA lå på godt over 30%. Det gjorde den også i Norge (...). I Tyskland slo den imidlertid alle rekorder. Der ble den registrert til godt over 40% av arbeidstagerne."

I Fritz Hodnes tekstbøker i økonomisk historie, *Norges økonomiske historie 1815-1970* og *The Norwegian Economy 1920-1980*, anvendes også fagforeningstallene som mål på arbeidsledigheten. Hodne presiserer imidlertid konsekvent at han refererer til ledigheten blant fagforeningsmedlemmer, men uten at han gjør oppmerksom på at disse sannsynligvis ikke var representative for arbeidsstyrkens samlede ledighet. Han nevner likevel at ledigheten nådde opp i 110.000 ledige i 1933, det vil si omlag 8,5 prosent av arbeidsstyrken.⁶ Det er betydelig lavere enn 30,7 prosent, som tallene for de fagorganiserte viser samme året.

I *Det norske samfunn*, et omfattende standardverk om vårt samfunn og dets utvikling frem til 1970-tallet, som er betegnet som *"den første systematiske kartlegging av de viktigste sider ved vårt samfunn og av Norges befolkning"*, benytter Ståle Seierstad også fagforeningsstatistikken når han beskriver den norske arbeidsledigheten i mellomkrigstiden.⁷ Berge Furre benytter også fagforeningsoppgavene. Han gjør eksplisitt oppmerksom på at det er fagforeningsledighet han omtaler, og sier at det var forskjell mellom fagforeningsledighet og annen ledighet. I sin bok, *Norsk historie 1905-*

⁵ Sejersted, Francis, *Historisk introduksjon til økonomien*, J.W.Cappelens Forlag, Oslo 1973, (5. opplag, Oslo 1983), s. 113.

⁶ Hodne, Fritz, *Norges økonomiske historie 1815-1970*, J.W.Cappelens Forlag, Oslo 1981, s. 508 og s. 528 og Hodne, Fritz, *The Norwegian Economy 1920-1980*, Croom Helm & St. Martin's Press, London, Canberra & New York 1983, figur 2.2, s. 22 og tabell 2.1, s. 25.

⁷ Seierstad, Ståle, "Norsk økonomi.", kapittel 3 fra Rogoff Ramsøy, Natalie (red.), *Det norske samfunn*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1968, s. 109, og Seierstad, Ståle, "Norsk økonomi.", kapittel 3 fra Rogoff Ramsøy, Natalie og Vaa Mariken (red.), *Det norske samfunn*, bind 1, 2. utgave, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1975 (revidert utgave, etter første utgave i 1968), s. 120.

1940, hevder han faktisk at ledigheten var enda høyere blant de som ikke var fagorganisert enn blant de som var organisert:⁸

"I industrien minka årsverka frå 132.000 i 1920 til 91.000 i 1921. Det vart massearbeidsløyse. Kvar femte fagorganiserte arbeidar gjekk ledig på det verste i 1921, og blant dei uorganiserte var det venteleg verre."

Furre får følge av en del andre historikere i denne vurderingen. Knut Kjeldstadli mener at uorganiserte arbeidere var mer utsatt for ledighet enn fagorganiserte arbeidere. Kjeldstadli gjør imidlertid oppmerksom på at de konvensjonelle fagforeningstallene bygger på svært konkurranse- og konjunkturutsatte bransjer, og derfor kanskje ikke alltid gir et representativt bilde av ledigheten i den samlede arbeidsstyrken.⁹ Det innebærer at sannsynligvis også han sikter til industriell ledighet når han antyder at ledigheten blant uorganiserte arbeidere var høyere enn blant organiserte. Berge Furre toner vekten på de konvensjonelle ledighetstallene noe ned i sin bok, *Vårt hundreår. Norsk historie 1905-1990*, utgitt i 1991. I denne boken skiller Furre enda klarere mellom ledigheten blant de fagorganiserte og den totale arbeidsløsheten, og gir lavere anslag for den totale ledigheten enn hva den offisielle statistikken viser. Han anslår den maksimale arbeidsledigheten til 150.000 i det verste året 1933:¹⁰

Med krisa i 1920 vart massearbeidsløysa det mest brennande sosiale problemet i Noreg. Slapp arbeidsmarknad hadde folk opplevd før, men ikkje noko slikt som dette. Sjølv om situasjonen vart noko betre, kom arbeidsløysa til å kjenneteikna den sosiale situasjon gjennom heile mellomkrigstida. Kor mange som gjekk ledige, veit vi ikkje sikkert. Statistikken er mangelfull. Ein del fagforbund førte oppgåver over over sine medlemmer, og dei tyder på at kvar femte fagorganiserte gjekk ledig i 1921 (17,6%), altså 25-30.000. Men dei fleste ledige var ikkje organiserte. Folketeljinga i 1930 registrerte 110.000 ledige. Truleg var det omlag like mange i 1920-21, ein del fleire under hardaste parikrisa 1926-27 og kanskje 150.000 i det verste året (1933)."

Et annet eksempel på bruk av Statistisk sentralbyrås offisielle ledighetsstatistikk for mellomkrigstiden kan hentes fra *Scandinavian Economic History Review*. I en større økonometrisk artikkel forsøker Arne Kiel og Lars Mjøset å forklare lønnssetting i norsk næringsliv i perioden 1850-1985. I den sammenheng analyserer de eventuelle

⁸ Furre, Berge, *Norsk historie 1905-1940*, Det Norske Samlaget, Oslo 1971, s. 126 og s. 313.

⁹ Kjeldstadli, Knut, "Arbeidsløshet i Norge fram til andre verdenskrig", *Søkelys på arbeidsmarkedet*, nr. 2, 1991, Institutt for samfunnsforskning, Oslo 1991, s. 170-176. Se spesielt s. 171.

¹⁰ Furre, Berge, *Vårt hundreår. Norsk historie 1905-1990*, Det Norske Samlaget, Oslo 1991, s. 88.

sammenhenger mellom arbeidsledighet og nominelle og reelle lønner, med særlig vekt på perioden 1907-1940. I sin analyse bruker de konsekvent de ledighetstallene fra de 10 fagforbundene som mål på industriell ledighet.¹¹

Også i historiske verk og skrifter om fagbevegelsen benyttes vanligvis den offisielle ledighetsstatistikken som Statistisk sentralbyrå bruker.¹² Her må det imidlertid presiseres at noen av de historikerne som har vært mest nyansert i sin bruk av den konvensjonelle ledighetsstatistikken, nettopp har sine røtter i fagbevegelsen.¹³

I *Fagorganisasjonen i Norge* gjør Gunnar Ousland oppmerksom på at vi ikke kan være sikre på hvor høy ledigheten egentlig var, og han gir ulike anslag for ledigheten. Han konkluderer likevel med at fagforeningstallene gir det beste bilde av ledighetsproblemene i mellomkrigsårene:¹⁴

"Noen fyldestgjørende statistikk over tallet på de arbeidsløse til en hver tid i kriseåra kan ikke skaffes. Til det har en ikke hatt den nødvendige meldeplikt eller nok av arbeidskontorer i vårt samfunn. Helt effektiv kan en sånn statistikk neppe bli før en får gjennomført en arbeidsledighetsstønad for hele folket. Det var de fagforbund som hadde arbeidsledighetskasser som evnet å gjennomføre den mest pålitelige statistikk over de arbeidsløse gjennom hele perioden."

I et nyere historisk verk om fagbevegelsens historie, *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, er forfatterne ikke like forsiktige som Gunnar Ousland, og presenterer ved flere anledninger fagforeningsledigheten som den norske ledighet i mellomkrigsperioden:¹⁵

"De verste arbeidsløshetsårene i Norge ble de tre årene 1932-34, som alle hadde gjennomsnittlig ledighet over 30 prosent og vinterledighetstall over 40 prosent."

¹¹ Kiel, Arne og Mjøset, Lars, "Wage Formation in the Norwegian Industry 1840-1985, *Scandinavian Economic History Review*, vol. XXXVIII, nr.1, 1990, s. 19-49. Se spesielt s. 36-43.

¹² Olstad, Finn, *Arbeiderklassens vekst og fall. Hovedlinjer i 100 års norsk historie*, Universitetsforlaget, Oslo 1991, s. 82-84. Olstad gjør her implisitt oppmerksom på at han benytter ledigheten i 10 fagforbund som et mål for arbeidsledigheten i det norske samfunnet. Både Hans Fredrik Dahl og Ted Hanisch benytter også fagforeningstallene, men gjør oppmerksom på andre estimer av ledigheten:

Dahl, Hans Fredrik, *Norge mellom krigene. Det norske samfunn i krise og konflikt 1918-1940*, 2. utgave, Pax Forlag, Oslo 1973 og Hanisch, Ted, *Hele folket i arbeid. Et essay om sysselsettingspolitikken i Norge*, Pax Forlag, Oslo 1977.

¹³ Se for eksempel fotnote nr 12 og fotnote nr. 19.

¹⁴ Ousland, Gunnar, "De store kampåra 1921-1931", bind 2 i Ousland, Gunnar (red.), *Fagorganisasjonen i Norge*, Tiden Norsk Forlag, 2. opplag, Oslo 1975, s. 194-195.

¹⁵ Maurseth, Per "Gjennom kriser til makt", bind 3 i Kokvoll, Arne og Sverdrup, Jakob (red.), *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, Tiden Norsk Forlag, Oslo 1987. Sitatet er hentet fra s. 554. Se dessuten s. 16 og s. 238. Andre steder er forfatterne mer nyansert og antyder implisitt at total ledighet og fagforeningsledighet ikke var det samme. Se for eksempel *Ibid*, s. 204 og s. 245-247.

Siden dette er et verk om fagbevegelsen, kan en imidlertid gå ut i fra at forfatterne i de fleste tilfeller refererer til arbeidsløsheten blant fagorganiserte arbeidere. I enkelte tilfeller gjøres leseren eksplisitt oppmerksom på at det refereres til fagforeningsledighet, i andre tilfeller ikke.

I en artikkel i *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie*, (nummer 2, 1979), forsøker Tore Jørgen Hanisch og Even Lange å forklare den høye arbeidsledigheten i Norge i mellomkrigsårene, til tross for relativt sterk økonomisk vekst i samme periode. I den sammenheng sammenstiller forfatterne den tradisjonelle fagforeningsstatistikken landets samlede verdiskaping:¹⁶

"I treårsperioden 1932-34 var årsgjennomsnittet for arbeidsledigheten aldri under 30%. Til sammenligning var ledigheten på årsbasis aldri høyere enn 5,0% i perioden 1904-20. Etter 1945 har den aldri vært over 3,6%."

Tore Jørgen Hanisch setter imidlertid spørsmål ved om det var mulig med en arbeidsledighet på 20-30 prosent, samtidig som det var høy økonomisk vekst. Han konkluderer med at fagforeningsstatistikken sannsynligvis var representativ for den samlede arbeidsløshet:¹⁷

"Det kan m.a.o. synes som der er en viss uoverensstemmelse mellom arbeidsledighetsstatistikken og nasjonalregnskapet...(...).En mulig forklaring på dette noe paradoksale forhold kunne være at utviklingen i ledigheten for fagforeningsmedlemmer er lite representativ for den samlede ledighet. Det foreligger imidlertid ikke spesielle grunner til å tro at så er tilfelle."

Økonomen Leif Johansen stiller også direkte spørsmål ved fagforeningsstatistikkens representativitet for den totale arbeidsledigheten i mellomkrigstiden. Han peker på at det finnes ulike meninger om hvor høy ledigheten egentlig var på 1930-tallet. Selv bruker likevel også han de konvensjonelle fagforeningstallene i sin kortfattede drøfting av depresjonen i 1930-årene, uten å antyde noen andre mål for ledighetens omfang.¹⁸

Vanligvis brukes ledighetstallene for de fagorganiserte innenfor ti fagforbund som mål for arbeidsledigheten i Norge i mellomkrigstiden.

¹⁶ Hanisch, Tore Jørgen og Lange, Even, "Krise og vekst. Norsk økonomi i 1930-årene.", *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie*, nr. 2, 1979, s. 51.

¹⁷ Hanisch, Tore Jørgen, "Om virkningene av paripolitikken", i *Historisk tidsskrift*, nr. 3, 1979, s. 262.

¹⁸ Johansen, Leif, *Offentlig økonomikk*, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Tromsø 1965, s. 68-75.

2.2.3. Alternative beregninger av den norske arbeidsledigheten i mellomkrigstiden

Historikeren Edvard Bull gir i *Norges historie* en vurdering av hvor høy ledigheten i mellomkrigstiden egentlig kunne ha vært, der han konkluderer med at ledighetens virkelige omfang er meget usikkert.¹⁹

"Vi kan aldri få vite hvor mange som var arbeidsløse i kriseårene. I samtiden ble det nevnt mange tall - opptil et par hundre tusen i begynnelsen av 1930-årene. Men grunnlaget for beregningene var løst."

Bull peker på at fagforeningsoppgavene gir en god pekepinn på bølgebevegelsene i arbeidsledigheten. Han nevner i tillegg alternative beregninger av ledigheten utført av statistikeren Morten Tuveng. Tuvengs ledighetstall omfatter årene 1924-1939, og viser en maksimumsledighet på 101.500 arbeidstakere i 1933, det vil si knappe 8 prosent av arbeidsstyrken.²⁰ Sammen med lignende beregninger Angus Maddison har utført for perioden 1921-1938, utgjør Tuvengs tall en av to alternative ledighetsserier for Norge som hittil har fått noen anvendelse.²¹

Allerede i 1946 påpekte Tuveng at arbeidsledigheten i de ti fagforbundene, som senere er blitt brukt som indikator på den totale arbeidsledigheten her i landet, ikke var representativ for ledigheten i den totale arbeidsstyrken. Han pekte blant annet på at de fleste og de største av de ti fagforbundene statistikken bygger på representerte noen av de mest konjunkturfølsomme næringene i perioden, hvilket innebærer at ledighetstallene er sterkt overdrevet. Tuveng mente at arbeidsledigheten var langt større blant fagorganiserte arbeidere enn uorganiserte arbeidere.²² Hans egne beregninger av arbeidsledigheten tok utgangspunkt i folketellingen av 1. desember 1930, der 111.124 oppga at de var arbeidsledige. Det tilsvarer 9 prosent av den registrerte arbeidsstyrken ved den samme telling.²³

Ledighetstallene både fra fagforbundene og de offentlige arbeidskontorene viste at det var store sesongsvingninger i arbeidsledigheten i mellomkrigstiden, der ledigheten var

¹⁹ Bull, Edvard, "Klassekamp og fellesskap 1920-1945.", i Mykland, Knut (red.), *Norges historie*, bind 13, J.W.Cappelens Forlag, Oslo 1979, s. 97-101. Sitatet er hentet fra s. 98.

²⁰ Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse i Norge før og under krigen. En statistisk analyse med henblikk på beskjeftigelsesspørsmålet etter krigen", *Sak og Samfunn*, nr.13, Christian Michelsens Institutt for Videnskap og Åndsfrihet, Bergen 1946, s. 20-93. Se spesielt tabell s. 86 og tabell s. 87.

²¹ Maddison, Angus, *Phases of Capitalist Development*, Oxford University Press, Oxford & New York 1982, tabell C6, s. 200 og 206. Mens Tuvengs estimater i hovedsak er benyttet av norske historikere, er Maddisons estimater hovedsakelig benyttet av utenlandske historikere og økonomihistorikere som har skrevet om det europeiske arbeidsmarked i mellomkrigsårene.

²² Tuveng, Morten, *op.cit.*, s. 38 og 40.

²³ NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1935, s. 14*-15*.

markert høyere i vintermånedene enn i de andre månedene. I desember 1930 var det et overskudd på 27.157 arbeidssøkende arbeidere ved de offentlige arbeidskontorene, mot et gjennomsnittlig overskudd på 19.353 for hele året sett under ett.²⁴ Under forutsetning av at den totale ledigheten endret seg proporsjonalt med overskuddet av arbeidssøkende, beregnet Tuveng den totale arbeidsstyrkens gjennomsnittlige ledighet i 1930 til 79.000:²⁵

$$(2.1) \quad \frac{111.124 \times 19.353}{27.157} \approx 79.000$$

Tuveng trakk deretter ut ledighetstallene for jordbruk og skogbruk, og satte skjønnsmessig den gjennomsnittlige arbeidsledigheten til 58.100 i 1930. Han forutsatte videre at det var nøyaktig like mange arbeidsledige personer i 1939 som i 1930, altså 58.100. På grunn av at registreringshyppigheten av arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene økte mot slutten av 1930-tallet, nedjusterte Tuveng oppgavene for overskudd av arbeidssøkende mot slutten av denne perioden. Deretter forutsatte han at den totale arbeidsledigheten utviklet seg proporsjonalt med justert overskudd av arbeidssøkende ved arbeidskontorene mellom 1924 og 1939. Hans beregninger indikerer da en gjennomsnittlig ledighet på omlag 72.000 i perioden fra og med 1924 til og med 1939, det vil si 5,7 prosent av den totale arbeidsstyrken.²⁶

Ved siden av Edvard Bull har flere norske historikere og økonomer gjort seg bruk av Tuvengs estimater av mellomkrigstidens arbeidsledighet. En av dem er samfunnsøkonomen Gerhard Stoltz, som i sin historiske beskrivelse og analyse av norsk økonomi, *Økonomisk utsyn 1900-1950*, tar opp arbeidsløshetsproblematikken. Stoltz forsøker blant annet å forklare årsakene til den høye arbeidsledigheten i mellomkrigsårene. Ved å benytte seg av Tuvengs ledighetstall gjør Stoltz paradokset mellom høy arbeidsledighet og betydelig økonomisk vekst langt mindre. Samtidig blir både dette paradokset og den høye ledigheten lettere å forklare ved å bruke Tuvengs tall, som indikerer at ledigheten bare var en fjerdedel av det fagforeningsstatistikken viser.²⁷

I løpet av de siste årene har stadig flere norske historikere blitt kritisk til Statistisk sentralbyrås offisielle ledighetsstatistikk for mellomkrigstiden. I en av de mest leste nyere vitenskapelige fremstillinger av norsk historie, *Grunntrekk i norsk historie. Fra vikingtid til våre dager* (utgitt 1991), anvender Edgar Hovland Tuvengs estimater av ledigheten i sin beskrivelse av "*Den store depresjonen*" i 1930-årene. Han viser i tillegg konsekvent

²⁴ NOS, *Statistiske meddelelser 1931*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1931, sidene 19-30, spesielt tabell 1, s. 24-25 og Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning 1930 og 1931*, Oslo 1932, tabell IIIa, s. 18-19.

Disse tallene er bearbejdet av Morten Tuveng: Tuveng, Morten, *op.cit.*, bilagstabell 3, s. 91.

²⁵ Tuveng, Morten, *op.cit.*, s. 84.

²⁶ *Ibid.*, s. 84-88.

²⁷ Stoltz, Gerhard, "Økonomisk utsyn 1900-1950", *Samfunnsøkonomiske studier*, nr.3, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1955, s. 63-69 og 157-160.

til at de konvensjonelle ledighetstallene utelukkende viser ledigheten blant fagforeningsmedlemmer. I følge Hovland ligger nytteverdien i fagforeningstallene blant annet i at de månedlige og årlige svingningene avspeiler konjunktorene i perioden.²⁸

Truls Frogner er en av de som har størst tiltro til Tuvengs estimater. I sin bok, *Myter om full sysselsetting*, gir han en inngående drøftelse og analyse av norsk sysselsettingspolitikk. Han drøfter blant annet sysselsettingssituasjonen og arbeidsledighetsproblemet i mellomkrigsårene.²⁹ I den forbindelse anvender Frogner konsekvent Tuvengs estimater som mål for arbeidsledigheten. Selv om han ikke foretar noen vurdering av realismen i tallene gjør han likevel oppmerksom på at de ikke er observasjoner, men beregninger utført i ettertid.

I en analyse av hvordan arbeidsledighet påvirker politisk partivalg har også Tor Bjørklund tatt i bruk Tuvengs estimater.³⁰ Bjørklund peker blant annet på at det absolutte antall arbeidsledige var like høyt mot slutten av 1980-årene som i 1930-årene.

Når det gjelder alternative beregninger av arbeidsledigheten i Norge i mellomkrigstiden, er det ved siden av Morten Tuveng, bare Angus Maddison som har utført et større arbeid på aggregert nivå.³¹ Maddison mener også at de tradisjonelle norske arbeidsledighetstallene for mellomkrigstiden er for høye. Han beregner derfor alternative oppgaver. Angus Maddisons beregninger av arbeidsledigheten i Norge i mellomkrigstiden bygger imidlertid på en helt annen metode enn Morten Tuvengs. Maddison har hentet inn tall for beregnet arbeidsstyrke og beregnet sysselsetting, og funnet arbeidsledigheten ved å trekke sysselsetting fra arbeidsstyrke. Imidlertid byr dette på en hel del problemer. Tallseriene for beregnet arbeidsstyrke er ekstrahert fra *Langtidslinjer i Norsk økonomi* av Juul Bjerke, mens tallserien for sysselsetting er hentet fra *Real Capital and Economic Growth in Norway, 1900-1950* av Odd Aukrust og Juul Bjerke.³² Disse to tallseriene bygger ikke på de samme konvensjoner og definisjoner. Det gir seg utslag i at sysselsettingstallene er høyere enn tallene for arbeidsstyrken. For å løse dette problemet har Maddison justert tallene med utgangspunkt i 1921. Maddisons beregninger viser en gjennomsnittlig ledighet i perioden 1921-1938 på 6,8 prosent, som stemmer bra overens med hans beregninger av ledigheten i andre vestlige land i perioden.

²⁸ Danielsen, Rolf; Dyrvik, Ståle; Grønlie, Tore; Helle, Knut og Hovland, Edgar, *Grunntrekk i norsk historie. Fra vikingtid til våre dager*, Universitetsforlaget, Oslo 1981, s. 262, 268 og 270.

²⁹ Frogner, Truls, *Myter om full sysselsetting*, Tano forlag, Oslo 1992, s. 11-22.

³⁰ Bjørklund, Tor, "Unemployment and Party Choice in Norway", *Scandinavian Political Science*, vol. 15, nr. 4, 1992, Nordic Political Science Association, s. 329-352.

³¹ Maddison, Angus, *Phases of Capitalist Development*, s. 200-206.

³² Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i norsk økonomi 1865-1960", *Samfunnsøkonomiske studier 16*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1966, tabell 6, s. 29 og Aukrust, Odd & Bjerke Juul, "Real Capital and Economic Growth in Norway, 1900-50", i *Income and Wealth, Series VIII*, Bowes and Bowes, London 1959, s. 29.

Hans beregninger viser for eksempel en arbeidsledighet på gjennomsnittlig 5,6 prosent i Danmark i de samme årene, og 4,5 prosent i Sverige.³³

Maddisons beregninger av arbeidsledigheten i Norge i mellomkrigstiden har imidlertid en betydelig svakhet, som ligger i anvendelsen av sysselsettingsdata. Aukrust og Bjerkes sysselsettingsdata for 1930-tallet, som Maddison benytter, er hentet fra nasjonalregnskapene og må betegnes som troverdige. Når det gjelder 1920-tallet er imidlertid oppgavene langt mer usikre. I forarbeidet til sysselsettingsoppgavene for Norge 1900-1955, skriver Aukrust og Bjerke:³⁴

"De sysselsettingstall som benyttes i denne artikkel for årene før 1930, har en langt svakere statistisk forankring. (...)Tallene er i hovedtrekk framkommet ved en ekstrapolering på nasjonalregnskapets totaltall for utførte årsverk i 1930. (...)En korreksjon er utført for endringer i omfanget av arbeidsløysa i forhold til året 1930. Korreksjonene bygger på de oppgavene som foreligger hvert år i perioden over prosenten av arbeidsløse fagforeningsmedlemmer."

Dette innebærer at Maddisons tall for arbeidsledigheten på 1920-tallet i realiteten også bygger på fagforeningsoppgavene. Hovedforskjellen mellom Maddisons estimater og arbeidsledighetsstatistikken fra de ti fagforbundene er da faktisk i *hovedsak* bare at Maddison bruker en lavere base for sine beregninger, slik at hans tall blir liggende på et lavere nivå. Dette medfører blant annet overdrevne svingninger i ledigheten. Hans beregninger rapporterer en ledighet på 11,3 prosent i 1927, mens de bare viser 0,3 prosent i 1924.³⁵ Maddisons fører sine norske ledighetstall tilbake til 1921. Hadde han ført dem tilbake et år til, slik han har gjort for de fleste andre land, ville han kommet ut med negativ ledighet i 1920. Mens Tuvengs estimater har fått en viss anvendelse blant norske historikere, er Maddisons estimater primært benyttet i internasjonale fremstillinger skrevet av utlendinger.³⁶

Maddisons beregninger viser trolig et mye riktigere bilde av den samlede ledigheten i perioden enn hva den offisielle statistikken gjør. Likevel er feilkildene av en slik karakter at det er vanskelig å forsvare hans beregninger metodisk. Tuvengs

³³ Maddison, Angus, *Economic Growth in the West. Comparative experience in Europe and North America*, George Allen & Unwin LTD, London/New York 1964, Appendix E-1, s. 216-222

Maddison har senere justert sine tall for Danmark på bakgrunn av: Hansen, Svend Aage, *Økonomisk vekst i Danmark*, vol. II, Akademisk Forlag, København 1974, s. 203 og 204.

³⁴ Aukrust, Odd og Bjerke, Juul "Realkapital og økonomisk vekst 1900-1956", i *Artikler nr.4*, Statistisk sentralbyrå, Oslo 1958, s. 10.

³⁵ Maddison, Angus, *Phases of Capitalist Development*, s. 206.

³⁶ Cipolla, Carlo M. (red.), *The Fontana Economic History of Europe*, bind 5, Collins, Glasgow 1976, s. 452, van der Wee, Herman, *Prosperity and Upheaval. The World Economy 1945-1980*, Penguin Books, Middlesex, England 1987, table 6, s. 77 og Drukker, J.W., "Small Countries During the Great Depression or Another look at Unemployment", paper presentert ved *First European Analytical Economic History/Historical Economics Conference*, København, 18.-21. juli 1991, University of Groningen 1991.

ledighetsserie virker også ganske realistisk. Det ligger imidlertid svakheter i at han for det første ikke regner med ledigheten i jordbruks- og skogbruksnæringene. For det andre at estimatene i utstrakt grad bygger på skjønn, fremfor eksisterende historiske data. Hverken Maddisons eller Tuvengs beregninger har heller slått gjennom i Norge. Selv om en del norske historikere har referert til Tuvengs arbeider, er det få som har erklært seg enig i at ledigheten virkelig var så lav som hans beregningsresultater tilsier.

2.3. INTERNASJONALT SYN PÅ OMFANGET AV ARBEIDSLEDIGHETEN I MELLOMGRIGSTIDEN

Heller ikke i utlandet var det vanlig å føre statistikk for arbeidsledigheten i den totale arbeidsstyrken i mellomkrigsiden. Det som i ettertid ofte er blitt betegnet for offisiell historisk arbeidsledighetsstatistikk for perioden, bygger i de fleste nordatlantiske land på oppgaver fra fagforbund eller spesielle forsikringskasser for arbeidstakere.³⁷ Det betyr at den offisielle norske ledighetsstatistikken for perioden er svært lik den internasjonale statistikken.

2.3.1. Konvensjonell oppfatning av arbeidsledigheten internasjonalt

I internasjonale historisk-statistiske oppslagsverk har arbeidsmarkedsstatistikken fått en fremtredende plass. Det foreligger ikke felles internasjonale konvensjoner for arbeidsledigheten. De fleste oppslagsverk anvender derfor de ulike landenes mer eller mindre offisielle ledighetsstatistikk. Denne ledighetsstatistikken er for de fleste lands vedkommende hentet fra fagforeningsstatistikk eller forsikringskasser for arbeidstakere. Et eksempel kan hentes fra *European Historical Statistics 1750-1970*, som er basert på "offisiell" statistikk fra de europeiske land. Kildereferansene i dette verket viser at mellomkrigstidens ledighetstall for Tyskland, Sverige, Nederland, Danmark og Norge i hovedsak er hentet fra fagforeninger. Ledighetstallene for Belgia, Sveits, Storbritannia, Irland og delvis Italia er primært hentet fra spesielle forsikringskasser for arbeidstakere, sekundært fra fagforeninger eller andre kilder.³⁸ I følge oppgavene nådde ledigheten 20-

³⁷ David Galenson og A. Zellner har samlet inn og sammenlignet forskjellige lands offisielle ledighetsstatistikk for mellomkrigstiden: Galenson, David W. & Zellner, A., "International Comparison of Unemployment Rates", *The Measurement and Behaviour of Unemployment*, National Bureau for Economic Research, Princeton University Press, Princeton 1957, s. 439-580.

Her må det presiseres at det i enkelte land ikke eksisterer noen offentlig ledighetsstatistikk for mellomkrigsperioden Galenson og Zellner har i de tilfellene benyttet seg av den statistikken som vanligvis brukes av de offentlige myndigheter, utredningsorganer og nasjonale statistiske kontorer.

³⁸ Mitchell, B.R., *European Historical Statistics 1750-1970*, The Macmillan Press LTD, London & Basingstoke 1975, table C2, s. 166-171.

30 prosent i de aller fleste landene i begynnelsen av 1930-åra. Statistikken viser spesielt høy ledighet i de landene som bygger på oppgaver fra fagforeninger. I land som Frankrike, Finland og Ungarn, som i større grad bygger sin offisielle arbeidsledighetsstatistikk for mellomkrigstiden på registreringer av arbeidsledige i prosent av total arbeidsstyrke, viser tallmaterialet at ledigheten sjelden oversteg 5 prosent.³⁹

Om vi løfter blikket utover Europa og ser på de nordamerikanske landene, ser vi at også Kanada anvender fagforeningsledighet som offisielt mål for arbeidsledigheten i mellomkrigstiden.⁴⁰ USAs "offisielle" ledighetsstatistikk er imidlertid noe spesielt konstruert. Den bygger ikke på observert ledighet i noen arbeidstakergruppe, men beregnet arbeidsledighet blant lønnsinntakere. Beregningene er foretatt av Stanley Lebergott. For 1920-tallet bygger de på estimert arbeidsstyrke i en rekke viktige bransjer med fratrukk av beregnet antall utførte årsverk i de samme bransjene. For 1930-tallet bygger estimatene på offentlige registreringer av ledigheten i prosent av beregnet arbeidsstyrke.⁴¹ Lebergott beregnet i hovedsak to ledighetsserier. En serie uttrykker arbeidsledigheten i prosent av total sivil arbeidsstyrke, mens den andre uttrykker ledigheten i prosent av arbeidsstyrken eksklusiv jordbruket. Sistnevnte serie er i ettertid den som er hyppigst benyttet av historikere. Den vurderes som en brukbar indikasjon på arbeidsledigheten blant lønnsinntakere i sekundærnæringene. Lebergotts estimater er etterhvert blitt rapportert i en del offisiell amerikansk statistikk utgitt av blant andre *U.S. Bureau of the Census*.⁴² Av andre land som var integrert i den vesteuropeiske økonomi kan nevnes at også Australia har benyttet fagforeningsoppgaver som offisiell ledighetsstatistikk for mellomkrigstiden.⁴³

Det meste av den internasjonale ledighetsstatistikken for mellomkrigstiden er blitt etablert som offisiell først etter den andre verdenskrig. I samtiden var det ingen selvfølge hvilke arbeidsledighetsoppgaver som skulle benyttes, i og med at det nesten ikke fantes noen sammenhengende tidsserier som viste samlet ledighet i arbeidsstyrken. Imidlertid eksisterte det et visst samarbeid over landegrensene når det gjaldt utveksling av arbeidsledighetsstatistikk og konvensjoner å føre statistikken etter.⁴⁴

³⁹ Mitchell, B.R., *op.cit.*, s. 166-173.

⁴⁰ Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J., *Interwar Unemployment in International Perspective*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London 1988, s. 6 og Galenson, David W. & Zellner, A., *op.cit.*, s. 439-580. Ledighetsstatistikken for Kanada er justert fra 1921 av Dominion Bureau of Statistics.

⁴¹ Lebergott, Stanley, *Manpower in Economic Growth*, McGraw-Hill, New York 1964.

⁴² Første gang gjengitt i: U.S. Bureau of the Census, *Historical Statistics of the United States: Colonial Times to 1970*, Washington D.C. 1976.

⁴³ Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J., *op.cit.*, s. 6-7.

⁴⁴ Det ble holdt ulike internasjonale konferanser for å gjøre arbeidsledighetsstatistikken i de forskjellige land sammenlignbar. Den viktigste konferansen var den såkalte *Washington-konferansen*, som ble etterfulgt av flere regionale konferanser i løpet av våren 1920. Her utarbeidet de forskjellige land delvis felles konvensjoner for føring av arbeidsledighetsstatistikken. En slik konferanse ble avholdt for de fire

Blant annet foregikk det en internasjonal utveksling av arbeidsledighetsstatistikk fra fagforeninger. Sammen med andre registreringer av ledigheten, fortrinnsvis registreringer ved arbeidskontorer, ble fagforeningsoppgaver sendt inn til *International Labour Office* (ILO). Denne statistikken er svært lik det som etterhvert er blitt de offisielle ledighetstallene for mellomkrigstiden. Her hjemme ble den rapportert i den internasjonale delen av *Statistisk årbok for Norge*, som "*Arbeidsledighetsprocentens bevegelse i forskjellige land*". Leser man tabellenes fotnoter gjøres det oppmerksom på følgende forhold:⁴⁵

"På grunn av arbeidsledighetsstatistikkenes forskjellige omfang i de forskjellige land er det bare bevegelsen som kan sammenlignes landene imellem, og ikke ledighetsprocentens størrelse."

Likeledes gjøres det oppmerksom på at arbeidsledighetstallene for de fleste land egentlig ikke er de totale ledighetstall, men at tallene bygger på "*Opgaver fra fagforeningene eller deres forsikringskasser*." I midten av 1950-tallet justerte David W. Galenson og A. Zellner disse oppgavene, som for enkelte lands vedkommende var byttet ut med annen lignende statistikk. Statistikken ble dermed sammenlignbar over landegrensene.⁴⁶ Justeringene innebar ikke store endringer i ledighetsstatistikken. For Norges vedkommende lot de arbeidsledigheten i de 10 fagforbundene stå uforandret. Galensons og Zellners internasjonalt justerte utgave av de offisielle ledighetstallene har siden fått stor anvendelse blant økonomiske historikere. Blant annet er de benyttet av Barry Eichengreen og Timothy J. Hatton i forbindelse med en analyse av arbeidsledighetens omfang og årsaker. Eichengreen og Hatton gjør imidlertid oppmerksom på at arbeidsledighetsstatistikken for mellomkrigstiden er usikker, og at flere hevder at de tallene de presenterer trolig er overdrevet. De mener likevel at Galenson og Zellners justering av de offentlige ledighetstallene gir et godt bilde av industriell ledighet i perioden.⁴⁷

Både i nordiske, europeiske og andre større internasjonale økonomisk-historiske fremstillinger har det vært vanlig å operere med de samme mål for arbeidsledigheten i mellomkrigstiden, som i de internasjonale og nasjonale statistiske oversiktene. I artikkelsamlingen utgitt i forbindelse med det nordiske historikermøtet om kriser og krisepolitikk i Norden i mellomkrigstiden, avholdt i Uppsala i 1974, analyseres

nordiske land Danmark, Finland, Norge og Sverige i Kristiania 13-15. mai 1920, *Konferansen angående arbeidsledighetsstatistikken i Kristiania 13-15 mai 1920*.

Kilde: NOS, *Konferansen angående Arbeidsledighetsstatistikken i Kristiania 13-15 mai 1920*, Tilleggshefte til "Meddelelser fra Det Statistiske Centralbyrå" 1920, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1920. Se spesielt s. 1-17.

⁴⁵ NOS, *Statistisk årbok for Norge 1936*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1936, tabell 254, s. 269.

⁴⁶ Galenson, David W. & Zellner, Arnold, *op.cit.*, s. 439-580.

⁴⁷ Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J., *op.cit.*, s. 1-59. Se spesielt s. 5-11.

arbeidsledighetens nivå og årsaker i de nordiske land. I artikkelsamlingen betegnes fagforeningstallene som "det beste grunnlag for sammenligning" av arbeidsledigheten mellom landene.⁴⁸

Hans Christian Johansen betegner konsekvent den offisielle danske ledighetsstatistikken fra fagforeningenes forsikringskasser, som arbeidsledighetsraten (unemployment rate) i Danmark i sin internasjonale tekstbok om dansk økonomisk utvikling i det tyvende århundre, *The Danish Economy In the Twentieth Century*.⁴⁹ I *Dansk økonomisk statistikk 1814-1980* betegnes fagforeningsledigheten som "den samlede arbeidsløshed".⁵⁰ Johansen er imidlertid åpenbart klar over svakheter ved fagforeningsstatistikken, og i begge de ovenstående tilfeller kan det anføres at ledighetsoppgavene fra de fagorganisertes forsikringskasser kan gi et brukbart bilde av ledigheten i den delen av arbeidsstyrken som kunne være utsatt for regulær ledighet.⁵¹

I boken *Krise i Danmark*, utgitt i forbindelse med det nordiske historikermøtet i 1974 om 1930-årenes krise, bruker forfatterne ledigheten blant forsikrede arbeidere i sin beskrivelse av problemene på arbeidsmarkedet.⁵²

"Mens den gjennomsnittlige arbeidsløshed i 1930 var lidt under 14 pct., steg den i 1931 til 18 pct. og nåede i det hårdeste kriseår, 1932, helt op på næsten 32 pct. Endnu i 1933 noteredes 29 pct., og først det følgende år slog et fald igjennem til ca. 22 pct."

Senere i boken gjør imidlertid forfatterne oppmerksom på at det de betegner som den offisielle danske arbeidsledighetsstatistikken for mellomkrigstiden i hovedsak omfattet arbeidstakergrupper som var spesielt hardt rammet av ledighet. De peker på at den samlede ledighet bare var halvparten så høy om man trekker samtlige lønnstakere og selvstendig næringsdrivende inn i beregningsgrunnlaget.⁵³ Peder J. Pedersen og Niels Kærgård resonnerer i de samme baner. Begge peker på at den samlede ledigheten i Danmark var betydelig lavere enn hva oppgavene fra fagforeningenes forsikringskasser viser.⁵⁴

⁴⁸ Bjørgum, Jorunn; Bogefeldt, Christer og Kalela Jorma, "Krisen og arbeiderbevegelsen", Nilsson, Sven A.; Hildebrand, Karl-Gustaf og Öhngren, Bo (red.), *Kriser og krisepolitikk i Norden under mellankrigstiden*, Nordiska historikermøtet i Uppsala 1974, møtesrapport, s. 254-257.

⁴⁹ Johansen, Hans Christian, *The Danish Economy In the Twentieth Century*, Croom Helm, London & Sydney 1987, s. 26, 31 og 46. Se også: Johansen, Hans Christian, "The Danish Economy at the Crossroads Between Scandinavia and Europe", *Scandinavian Journal of History*, vol 18, nr. 1, 1993, s. 43.

⁵⁰ Johansen, Hans Christian, "Dansk økonomisk statistikk 1814-1980", Clausen, H.P.; Ellehøj, Svend; Mørch, Søren (red.), *Danmarks historie*, Gyldendal, København 1985, s. 289

⁵¹ Se fotnote 52 og 53.

⁵² Dybdahl, Vagn et. al., *Krise i Danmark. Strukturendringer og krisepolitikk i 1930-erne*, Berlingske Forlag, København 1975, s. 126.

⁵³ *Ibid*, s. 129. Forfatterne sikter her primært til arbeidsledigheten i byene.

⁵⁴ Pedersen, Peder J., "Registreret og ikke-registreret ledighet", *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 1976,

I det økonomisk-historiske samlingsverket *Svensk ekonomi*, redigert av Bo Södersten, benyttes fagforeningsoppgavene som mål på ledigheten i Sverige.⁵⁵ I den første sammenhengende tekstbok om Sveriges økonomiske historie etter 1850, *En svensk økonomisk historia 1850-1985*, benytter Mats Larsson fagforeningsstatistikk som mål på arbeidsledighetens omfang i mellomkrigsårene. Han peker på at ledigheten ved flere anledninger overgikk 20 prosent:⁵⁶

"Under krisåren 1921/22 samt under åren 1932/33 översteg den registrerade arbetslösheten 20 procent och inte under något år mellan 1921 och 1938 understeg arbetslösheten 10 procent."

Larsson gjør imidlertid i de fleste tilfeller oppmerksom på at han siterer fagforeningsoppgaver, og han uttrykker implisitt at den prosentvise ledigheten blant andre arbeidstakere var lavere.⁵⁷

Lennart Jörberg og Olle Krantz benytter fagforeningsstatistikken som mål for "*Unemployment in the Scandinavian Countries*" i sin oversikt over økonomisk utvikling i Skandinavia 1914-1970, gjengitt i *The Fontana Economic History of Europe*.⁵⁸ Krantz benytter de samme oppgavene i *Handbuch der Europäischen Wirtschafts- und Sozialgeschichte*, men gjør i en fotnote eksplisitt oppmerksom på at han refererer til arbeidsledigheten blant fagforeningsmedlemmer.⁵⁹

Dudley Dillard bruker de vanlige ledighetstallene i sitt standardverk om Vest-Europas og Nord-Amerikas økonomiske historie, *Economic Development of the North Atlantic Community. Historical Introduction to Modern Economics*. I sin beskrivelse av massearbeidsløsheten i mellomkrigstiden peker han blant annet på at ledigheten nådde opp i hele 43,7 prosent i Tyskland i 1932, og at en tredjedel av arbeidsstyrken var uten arbeid i de verste depresjonsårene i USA.⁶⁰ Charles P. Kindleberger anvender for en stor del ledighetsoppgaver fra fagforeninger og forsikringskasser i sin tekstbok om mellomkrigstidens internasjonale økonomi, *The World in Depression 1929-1939*. I

s. 70-77, Pedersen, Peder J., "Arbejdsstyrke og beskæftigelse 1911-70", *Socialt Tidsskrift*, 53. årgang, nr. 2, 1977, s. 23-50 og Kærgård, Niels, *Økonomisk vækst. En økonometrisk analyse af Danmark 1870-1981*, studie nr. 33, Københavns universitets økonomiske institutt, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København 1991.

⁵⁵ Jörberg, Lenart, "Svensk ekonomi under 100 år", Södersten, Bo (red.), *Svensk ekonomi*, Rabèn & Sjögren, Stockholm 1991, s. 41. I en fotnote gjøres det imidlertid oppmerksom på at oppgavene gjelder fagforeningsledighet, og at den samlede ledigheten kan ha vært lavere.

⁵⁶ Larsson, Mats, *En svensk økonomisk historia 1850-1985*, SNS Förlag, Stockholm 1991, s. 104-105.

⁵⁷ *Ibid.* Se for eksempel s. 82 og 105.

⁵⁸ Jörberg, Lennart & Krantz, Olle, "Scandinavia 1914-1970", bind 6, Cipolla, Carlo M., *The Fontana Economic History of Europe*, Collins/Fontana Books, Glasgow 1976, s. 388.

⁵⁹ Krantz, Olle, "Schweden, Norwegen, Dänemark, Finnland, 1914-1970", Fischer, Wolfram et. al. (red.), *Handbuch der Europäischen Wirtschafts- und Sozialgeschichte*, Klett-Cotta, Stuttgart 1987, s. 244.

⁶⁰ Dillard Dudley, *Economic Development of the North Atlantic Community. Historical Introduction to Modern Economics*, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Yearsey, USA 1967, s. 439.

enkelte tilfeller gjør han eksplisitt klart hvilke oppgaver han bruker.⁶¹ I andre tilfeller er han mer upresis, slik at i alle fall leseren kan få inntrykk av at han snakker om den samlede arbeidsledighet, mens han egentlig refererer til fagforeningsledighet.⁶² Kindleberger bruker til en viss grad også alternative oppgaver over ledigheten i den samlede arbeidsstyrken.⁶³

Til og med i det mest omfattende historiske verket som hittil er utgitt om den økonomiske utviklingen i Europa, *The Cambridge Economic History of Europe* benytter noen forfattere ledighetstallene fra fagforeninger eller forsikringskasser for arbeidere som mål for ulike nasjoners arbeidsledighet.⁶⁴ På grunn av tildels betydelige forskjeller i primærsektorens størrelse og struktur, kan det imidlertid være rimelig å sammenligne homogene oppgaver fra fagforbund fremfor ledigheten i den samlede arbeidsstyrke. Derek H. Aldcroft benytter den samme statistikken i sin beskrivelse av problemene i mellomkrigstidens arbeidsmarked i sin tekstbok om internasjonal økonomi i mellomkrigstiden, *From Versailles to Wall Street 1919-1929*.⁶⁵ Aldcroft er imidlertid, i likhet med mange internasjonale historikere, mer nyansert i sin anvendelse av de konvensjonelle ledighetstallene enn en del norske kolleger. Han gjør oppmerksom på at de offisielle ledighetstallene som vanligvis anvendes for mellomkrigstiden, representerer en del av arbeidsstyrken som trolig hadde høyere ledighet enn den totale arbeidsstyrken. Imidlertid mener han at forsøk på å nedjustere tallene kan ha ført til for lave ledighetsestimater.⁶⁶

"Inter-war unemployment data are notoriously incomplete and most of the unemployment figures refer to that part of the labour force with a higher incidence of unemployment than the labour force as a whole, including self-employed. Attempts at standardization on a more meaningful and comprehensive basis suggest that the problem was not quite so severe but such calculations are subject to wide margins of error and may even introduce a downward bias."

De samme konklusjonene trekker Erik Lundberg i en vurdering av omfanget av mellomkrigstidens arbeidsledighet i *Instability and Economic Growth*. Han mener at de

⁶¹ Kindleberger, Charles P., *The World in Depression 1929-1939*, Penguin Books, London 1987. Se for eksempel s. 85, 131 og 132.

⁶² *Ibid*, s. 28, 45 og 144-145.

⁶³ *Ibid*, s. 231 og 240.

⁶⁴ Se for eksempel: Jörberg, Lennart & Krantz, Olle, "Economic and social policy in Sweden 1850-1939", Mathias, Peter & Pollard, Sidney (red.), *The Cambridge Economic History of Europe, vol VIII, The Industrial Economies: The Development of Economic and Social Policies*, Cambridge University Press, Cambridge 1989, s. 1077.

⁶⁵ Aldcroft, Derek H., *From Versailles to Wall Street 1919-1929*, Penguin Books, London 1987. Se for eksempel s. 101, 111, 112, 113, 144, 191-192.

⁶⁶ *Ibid*, s. 191-192.

som forsøker å nedjustere arbeidsledighetstallene for mellomkrigstiden nesten alltid blir overlatt til rent skjønnsmessige vurderinger, og har en tendens til å undervurdere arbeidsledighetsproblemet.⁶⁷ Selv om Peter Temin også åpenbart er klar over svakheter ved den konvensjonelle internasjonale arbeidsledighetsstatistikken, benytter også han i hovedsak denne statistikken i sin bok *Lessons from the Great Depression*. I boken analyserer Peter Temin blant annet hvilken virkning de forskjellige lands økonomiske politikk hadde på arbeidsledigheten.⁶⁸

De offisielle arbeidsledighetstallene for mellomkrigstiden er de ledighetstallene som har vært hyppigst brukt av historikere og økonomihistorikere helt opp til i dag, til tross for at det har vært satt en rekke spørsmålsteget ved realismen i dem. Manglende alternativer kan være en viktig årsak til at denne statistikken fremdeles er så dominerende.

2.3.2. *Alternative utenlandske beregninger av mellomkrigstidens arbeidsledighet*

Spesielt i løpet av de to siste tiår har det på internasjonalt plan vært rettet kritikk mot den arbeidsledighetsstatistikken som vanligvis anvendes for mellomkrigstiden. Kritikken går i hovedsak ut på at ledighetstallene fra fagforeninger og forsikringskasser ikke utgjør et representativt utvalg av landenes arbeidsstyrke. For det første omfatter oppgavene utelukkende lønnsinntakere, mens selvstendig næringsdrivende totalt er ekskludert fra oppgavene. For det andre representerer den konvensjonelle ledighetsstatistikken for mellomkrigstiden spesielt konjunkturømfintlige næringer i nesten samtlige land. For det tredje omfatter de, med unntak av Storbritannia, nesten utelukkende menn.

William R. Garside, som over lengre tid har forsket på historisk arbeidsledighet og arbeidsledighetsstatistikk, peker på at begrepet arbeidsledighet ikke sjelden ble tolket slik at det omfattet alle personer som var uten arbeid enten de var arbeidssøkende eller ei. Fagforeningsstatistikken gir derfor ofte et bilde av hvor mange som *var uten arbeid* fremfor hvor mange som var *arbeidsledige*.⁶⁹ I tillegg til disse representativitetsproblemene, har økonomihistorikere pekt på at det er vanskelig å forene den økonomiske veksten det tross alt var i de fleste land i mellomkrigstiden med en ledighet på 20-30 prosent.⁷⁰ Nyere

⁶⁷ Lundberg, Erik, *Instability and Economic Growth*, Yale University Press, New Haven 1968, s. 30-32.

⁶⁸ Temin, Peter, *Lessons from the Great Depression*, The MIT Press, Cambridge-Massachusetts/London 1989, s. 120-121.

⁶⁹ Garside, William R., *The Measurement of Unemployment. Methods and Sources in Great Britain*, Basil Blackwell, Oxford 1980, s. 9-28.

⁷⁰ Glynn, Sean, "The Scale and Nature of the Problem", Glynn, Sean & Booth, Alan, *The Road to Full Employment*, Allen & Unwin, London/Boston/Sydney 1987, s. 3-16, Smiley, Gene, "Recent Unemployment Rate Estimates for the 1920s and 1930s", *Journal of Economic History*, nr. 43, juni 1983, s. 487-493 og Wallis, John Joseph, "Employment in the Great Depression: New Data and Hypotheses", *Explorations in Economic History*, nr. 26, januar 1989, s. 45-72.

internasjonal historisk forskning, samt forskning fra 1960- og 1970-tallet, konkluderer nesten enstemmig med at arbeidsledigheten var betydelig mindre enn hva som tidligere har vært antatt.

En av de første som foretok alternative beregninger av arbeidsledigheten i mellomkrigstiden var Angus Maddison, som i sin bok *Economic Growth in the West. Comparative experience in Europe and North America* (1964) forsøkte både å presentere mer realistiske tall for arbeidsledigheten i vestlige land, og å gjøre tallene mer sammenlignbare over landegrensene.⁷¹ Maddison har lagt vekt på å beregne arbeidsledigheten i hele arbeidsstyrken, og ikke bare i enkelte grupper. Estimaten bygger i hovedsak på enkeltregistreringer av nominell ledighet samlet inn av *International Labour Office (ILO)*. Maddison har relatert de nominelle ledighetstallene til de forskjellige lands arbeidsstyrke, for å finne prosentvis ledighet. På grunn av at tallene fra ILO i svært liten grad gir sammenhengende serier har Maddison benyttet ulike ledighetsserier som indikatorer for årlige endringer i den samlede arbeidsstyrkens ledighet. Oppgavene ILO har innhentet og de seriene Maddison benytter som indikatorer for utviklingen i ledigheten er forskjellige fra land til land, han peker derfor på at man bør være varsom med sammenligninger landene i mellom. Hans beregninger indikerer at den virkelige arbeidsledigheten var 1,5-3 ganger lavere for de fleste land enn hva den hyppigst brukte statistikken viser, det vil si en gjennomsnittlig ledighet på 3,8 prosent i Vest-Europa 1920-åra og 8,0 prosent i 1930-åra. (Se tabell 2.1).

Ledigheten i Nord-Amerika var omtrent like høy som i Vest-Europa på 1920-tallet, litt over 4 prosent. På 1930-tallet var den dobbelt så høy, omlag 16 prosent.

Maddison har siden foretatt mindre justeringer av sine tall, og trukket inn flere land i beregningene, deriblant Norge.⁷² Hans beregninger er imidlertid ikke uproblematisk. Særlig estimatene av ledigheten i Tyskland og Italia er kritisert for å være for lave. Likevel er hans serier benyttet i flere nyere økonomisk-historiske oppslagsverk, bøker og fremstillinger. I det internasjonale økonomisk statistiske oppslagsverket *One Hundred Years of Economic Statistics*, som gir en oversikt over utviklingen i økonomiske nøkkelstørrelser i ni av de historisk sett viktigste industrilandene i verden, brukes delvis Maddisons estimater og delvis de konvensjonelle ledighetstallene.⁷³ I omtalene av arbeidsmarkedet og den økonomiske utviklingen i mellomkrigstiden i et av de mest leste verk om europeisk økonomisk historie, *The Fontana Economic History of*

⁷¹ Maddison, Angus, *Economic Growth in the West*, s. 216-222.

⁷² Maddison, Angus, *Phases of Capitalist Development*, s. 197-206 og Maddison, Angus, *The World Economy in the 20th. Century*, OECD, Paris 1989, s. 51-56. Se også Maddison, Angus, *Dynamic Forces in Capitalist Development*, Oxford University Press, Oxford 1991.

⁷³ Liesner, Thelma, *One Hundred Years of Economic Statistics*, The Economist Publications Ltd., London 1989. Se dessuten: Liesner, Thelma, *Economic Statistics 1900-1983*, The Economist Publications Ltd., London 1985.

Europe, brukes Maddisons og de konvensjonelle ledighetstallene om hverandre.⁷⁴ I sin tekstbok om etterkrigstidens internasjonale økonomiske historie, *Prosperity and Upheaval in the World Economy 1945-1980*, benytter Herman van der Wee Maddisons tall for å få et best mulig sammenligningsgrunnlag mellom ledigheten i mellomkrigstiden og i etterkrigstiden.⁷⁵ Selv om Barry Eichengreen og Timothy J. Hatton stiller seg kritisk til enkelte av Maddisons beregninger, og mener at de kan gi for lave tall, bruker også de hans estimater i den internasjonale artikkelsamlingen *Interwar Unemployment in International Perspective*.⁷⁶ Estimatenes er også benyttet i en del andre større og mindre arbeider om arbeidsledighetsproblemer på 1920- og 1930-tallet.⁷⁷

Tabell 2.1.

*Gjennomsnittlig arbeidsledighet 1921-1938, i prosent.
Konvensjonell statistikk og Maddisons estimater.*

	1.		2.	
	Offisiell arbeidsledighetsstatistikk*		Maddisons estimater av arbeidsledigheten	
	a. 1921-1929	b. 1930-1938	a. 1921-1929	b. 1930-1938
Belgia	2,4	14,0	1,5	8,7
Kanada	5,5	18,5	3,5	13,3
Danmark	18,7	21,9	4,5	6,6
Tyskland	9,2	21,8	4,0	8,8
Nederland	8,3	24,3	2,4	8,7
Norge	16,8	26,6	5,6	8,1
Sverige	14,2	16,8	3,4	5,6
Storbritannia og N-Irland	12,0	15,4	6,8	9,8
USA	7,7	26,1	4,9	18,2

* Justert av Galenson og Zellner for at statistikken skal være sammenlignbar over landegrensene.

Kilder: Kolonne 1a og b: Galenson, D.W. og Zellner, A., "International Comparison of Unemployment Rates", s. 455 og 523.

Kolonne 2a og b: Maddison, Angus, *Economic Growth in the West*, s. 220.

⁷⁴ Forfattere som benytter den konvensjonelle arbeidsledighetsstatistikken for mellomkrigstiden er blant andre: Galenson, Walter, "The Labour Force and Labour Problems in Europe 1920-1970", s. 133-184. Se spesielt table 8, s.143 og Macleod, Roy & Macleod, Kay, "The Social Relations of Science and Technology 1914-1939", s. 301-335.

Forfattere som benytter Maddisons alternative estimater for arbeidsledigheten i mellomkrigstiden er blant andre: Hirsch, Fred & Oppenheimer, Peter, "The Trial of Managed Money: Currency Credit and Prices 1920-1970", s. 603-697 og Maddison, Angus, "Economic Policy and Performance in Europe 1913-1970", s. 442-508. Se spesielt table 4, s. 452.

⁷⁵ van der Wee, Herman, *op.cit.*, table 6, s. 77.

⁷⁶ Eichengreen, Barry & Hatton Timothy J., *op.cit.*, s. 5-11. Se forøvrig Maddison, Angus, *Dynamic Forces in Capitalist Development*, for kommentarer omkring denne uenigheten

⁷⁷ Se for eksempel: og Drucker, J.W., *op.cit.* Se spesielt table 8, s. 11.

Både Danmark og Sverige var inkludert i Maddisons tidligste estimater. Han beregnet ledigheten i Danmark ved å multiplisere årlig antall ledige fagorganiserte arbeidere med 1,5, og beregnet deretter total ledighet i prosent av arbeidsstyrken. For Sveriges vedkommende oppjusterte han hvert år antall arbeidsledige med 2.2. Justeringen ble foretatt på grunnlag av differansen mellom totalt antall ledige ved ledighetstillingen i mars 1936 og antall ledige organiserte arbeidere på samme tidspunkt.⁷⁸ Et svakt punkt ved disse beregningene er at fagforeningshyppigheten økte. Maddisons konstante multiplikatorer er derfor misvisende. Den svenske multiplikatoren er trolig for lav helt opp til 1936, og deretter for høy. Den danske multiplikatoren er trolig for lav for hele perioden, særlig for 1920-tallet.

Svend Aage Hansen har foreslått at de danske fagforeningenes ledighetsprosent bør divideres på to for å gi et realistisk bilde av arbeidsstyrkens totale prosentvise ledighet. Med utgangspunkt i oppgaver over den danske arbeidsstyrken nedjustert for den totale ledigheten, beregnet etter den nevnte metode, har Hansen beregnet årlige estimater for dansk sysselsetting i mellomkrigstiden. Beregnet arbeidsstyrke med fratrukket av beregnet sysselsetting gir alternative mål for den danske ledigheten i mellomkrigstiden. Oppgavene viser en gjennomsnittlig ledighet på 9,3 prosent i perioden 1920-1939.⁷⁹ (Se tabell 2.2 nedenfor).

For Sveriges vedkommende kan vi unngå problemet med økende fagforeningsdeltakelse, ved å forutsette at den relative, og ikke den absolutte, differansen mellom total ledighet og fagforeningsledighet var konstant. I følge Maddisons vurderinger av den svenske ledighetstillingen foretatt i mars 1936, var arbeidsstyrkens totale ledighetsprosent 2,4 ganger lavere enn fagforeningenes ledighetsprosent.⁸⁰ Vi bruker denne differansen til å korrigere de årlige svenske fagforeningstallene, og får dermed en ny serie for arbeidsstyrkens totale ledighet i Sverige. Gjennomsnittlig ledighet i perioden 1921-1938 i følge denne serien var 6,2 prosent, mot 4,5 prosent i følge Maddisons estimater. En svakhet ved den nye serien er at den relative differansen mellom total ledighet og fagforeningsledighet neppe var konstant i virkeligheten. Siden fagforeningene presenterte spesielt konjunkturømfintlige næringer, var trolig differansen større under nedgangskonjunkturer. Det innebærer at den totale ledigheten sannsynligvis var lavere enn hva de nye estimatene indikerer under tilbakeslagene i svensk økonomi i 1921-1922 og i 1931-1933.

I den senere tid har det i Storbritannia vært arbeidet en god del med arbeidsløshetsspørsmål i mellomkrigstiden. De tradisjonelle arbeidsledighetstallene for Storbritannia og Nord-Irland bygger på registreringer foretatt innenfor *British National*

⁷⁸ Maddison, Angus, *Economic Growth in the West*, s. 218-219.

⁷⁹ Hansen, Svend Aage, *Økonomisk vækst i Danmark*, vol. II, Akademisk Forlag, København 1977, s. 231 og 327

⁸⁰ Maddison, Angus, *Economic Growth in the West*, s. 219-220.

Insurance Scheme (NIS), som dekket hele 60-65 prosent av den registrerte britiske arbeidsstyrken på 1920- og 1930-tallet.⁸¹ Det betyr at de konvensjonelle britiske arbeidsledighetstallene bygger på et langt større utvalg enn ledighetstallene i de fleste andre land. Et poeng å merke seg er at her, hvor registreringen av arbeidsledige var langt mer fullstendig enn i noe annet land, viser statistikken betydelig lavere ledighet enn i de fleste andre vestlige landene. Kritiske analyser av NIS-tallene konkluderer likevel nesten enstemmig med at også disse tallene er for høye i forhold til ledigheten i den samlede britiske arbeidsstyrke.

Charles A. Feinstein har forsøkt å gi et mer realistisk bilde av arbeidsledighetens omfang ved å trekke inn hele arbeidsstyrken. Han tar utgangspunkt i en registrering av totalt antall arbeidsledige ved den britiske folketellingen i april 1931. For å finne ledigheten de andre årene i mellomkrigstiden ekstrapolerer han ut fra tellingen ved hjelp av relative endringer i NIS-tallene.⁸² For å uttrykke prosentvis ledighet er Feinsteins ledighetstall oftest knyttet til de mest siterte estimater av britiske sysselsetting, beregnet av Agatha L. Chapman og Rose Knight.⁸³ Feinsteins tall gir da en gjennomsnittlig arbeidsledighet på 10,9 prosent i årene 1921-1939. Her må vi være oppmerksom på at Chapmans og Knights oppgaver for mellomkrigstiden viser sysselsetting målt i årsverk. Det innebærer at samlet arbeidsstyrke i følge disse beregningene er noe lavere enn hva de fleste andre estimater viser. Følgelig er den prosentvise ledigheten noe høyere når vi benytter disse estimatene enn når man anvender andre anslag for arbeidsstyrken. I *British Historical Statistics* presenteres Feinsteins estimater i prosent av bearbejdede oppgaver fra *Department of Employment and Productivity*. Gjennomsnittlig arbeidsledighet 1921-1939 i følge disse beregningene var 9,8 prosent.⁸⁴ Til sammenligning viser NIS-oppgavene en ledighet på 14,2 prosent i samme periode.

Feinsteins estimater er anerkjent og benyttet av mange britiske historikere og økonomihistorikere. Det betyr likevel ikke at de regnes som sikre estimater av ledigheten i perioden. William R. Garside mener Feinsteins ledighetstall er et godt alternativ til de offisielle ledighetstallene. Garside mener at ledighetstallene fra NIS i flere tilfeller er for høye på grunn av at arbeidsledighetsbegrepet ble definert for vidt og at ledigheten var lavere i den delen av arbeidsstyrken som ikke var registrert. Han peker likevel på at det i enkelte bransjer var underregistreringer av ledige. Underregistreringene gjaldt spesielt for

⁸¹ Glynn, Sean, "The Scale and Nature of the problem", Glynn, Sean & Booth, Alan, *The Road to Full Employment*, Allen & Unwin, London 1987, s. 5.

⁸² Feinstein, Charles .H., *National Income, Expenditure and Output of the United Kingdom, 1855-1965*, Cambridge 1972, table 58, s. 128.

⁸³ Chapman, Agatha L. & Knight, Rose, *Wages and Sallaries in the UK, 1920-38*, Cambridge University Press, Cambridge 1953.

⁸⁴ Mitchell, B.R., *British Historical Statistics*, Cambridge University Press, Cambridge 1988, s. 124 og Department of Employment and Productivity, *British Labour Statistics: Historical Abstract, 1886-1968*, London 1971.

kvinner, noe som betyr at skjult arbeidsledighet var et problem av omfattende størrelse.⁸⁵ Til tross for de åpenbare svakhetene i NIS-statistikken, mener Garside at også Feinsteins estimater har betydelige feilkilder, som gjør at han kan ha kommet frem til for lave ledighetstall. For det første var ledigheten opp mot sitt høyeste nivå ved folketellingen 1931. Det er derfor lite sannsynlig at forskjellen mellom ledigheten blant forsikrede arbeidere og ikke-forsikrede arbeidere var like høy i resten av perioden, slik Feinstein har forutsatt i sine ekstrapoleringer. For det andre var det mellom mars 1930 og oktober 1931 utvidet tilgang på ledighetstrygd. Som et resultat av at kravene til aktiv jobbsøking midlertidig ble lettet økte de offisielle ledighetstallene kanskje med så mye som 1-1,5 prosent.⁸⁶ Forskjellen mellom registrert NIS-ledighet og folketellingens registreringer var derfor trolig større i 1931 enn i resten av mellomkrigsårene. Forutsetningen om at dette forholdet var konstant er derfor et svakt punkt i Feinsteins beregninger.

Andre britiske historikere og økonomishistorikere mener at ledigheten egentlig var enda mindre enn hva Feinstein hevder. Sean Glynn peker på at Feinsteins estimater ikke er sammenlignbare med etterkrigstidens arbeidsledighetstall. Hovedårsaken er at ledighetstallene er høyere ved spsialtelling enn når de ledige selv blir pålagt å registrere seg, slik det har vært praktisert i det meste av etterkrigstiden. Erfaringer nettopp fra etterkrigstiden viser at arbeidsledighetstallene nesten er 30 prosent høyere ved spørreundersøkelser enn ved egenregistreringer. David Metcalf, Stephen J. Nickell og Nicos Floros konkluderer med at NIS-statistiken fra mellomkrigstiden bør multipliseres med 0,8 og etterkrigstidens registreringer med 1,3, for at ledighetsstatistikken fra de to periodene skal være sammenlignbar.⁸⁷ Det innebærer at ledighetstallene fra NIS må multipliseres med en faktor på 8/13 for at statistikken skal tilpasses etterkrigstidens registreringsmetoder. Den gjennomsnittlige ledigheten i perioden 1921-1938 faller da til 8,7 prosent. Til sammenligning viser de beregningene Maddison anvender for Storbritannia en gjennomsnittlig ledighet på 9,8 prosent.⁸⁸ Selv om alternative beregninger av arbeidsledigheten har gitt uniforme resultater, har de med unntak av Feinsteins og Maddisons estimater, oppnådd mindre anvendelse enn de fortjener.⁸⁹

⁸⁵ Garside, William R., *op.cit.*, s. 46-61 og s. 219-223 og Garside, William R., *British Unemployment, 1919-1939. A study in public policy*, Cambridge University Press, Cambridge 1990, s. 1-7.

⁸⁶ Garside, William R., *British Unemployment, 1919-1939. A study in public policy*, s. 6 og Galenson, W. & Zellner, A., *op.cit.*, s. 578.

⁸⁷ Metcalf, David.; Nickell, Stephen J. & Floros, Nicos., "Still Searching for an Explanation of Unemployment in Inter-War Britain" i *Journal of Political Economy*, 90, 1982, s. 387. Nick Crafts mener at arbeidsledigheten i mellomkrigstiden beveget seg mellom 5 og 10 prosent i de fleste mellomkrigsårene, om en anvender samme definisjon av ledigheten som i begynnelsen av 1990-årene: Crafts, N.F.R., "Economics and History", Greenway, D.; Bleaney M. & Steward, I (red.), *Companion to Contemporary Economic Thought*, Routledge, London 1991, s. 818.

⁸⁸ Maddison, Angus, *Phases of Capitalist Development*, s. 206.

Maddison har i virkeligheten ekstrahert sine tall fra Feinstein, men har beregnet sine prosentvise estimater ut i fra et videre mål på arbeidsstyrken. Maddisons estimater ligger derfor på et noe lavere nivå.

⁸⁹ Layard, Richard; Nickell, Stephen & Jackman, Richard, *Unemployment. Macroeconomic Performance and the Labour Market*, Oxford University Press, Oxford 1991, s. 3-4 og Benjamin, D. & Matthews, K.,

Også i USA er det utført mye forskning på arbeidsledighetens omfang og årsaker i mellomkrigstiden. Allerede på 1950-tallet utarbeidet Stanley Lebergott konsistente statistiske serier for arbeidsstyrke og arbeidsledighet i USA i det 19. og 20. århundre.⁹⁰ Som nevnt ovenfor presenterte han i hovedsak en ledighetsserie for total sivil arbeidsstyrke og en for total sivil arbeidsstyrke med unntak av jordbruket. Seriene viser en gjennomsnittlig ledighet i perioden 1921-1939 på henholdsvis 11,8 og 18,2 prosent. Mens den sistnevnte serien er hyppigst benyttet i historiske fremstillinger, reflekterer den førstnevnte best den totale ledigheten i mellomkrigstiden. Den oppnår derfor stadig større anvendelse.

Robert M. Coen og Michael R. Darby foretok i løpet av 1970-tallet nye revisjoner av de amerikanske ledighetstallene for mellomkrigstiden. Coen tok utgangspunkt i de samme absolutte ledighetstallene som Lebergott. I tillegg beregnet han nye anslag for arbeidsstyrken. Coens ledighetstall viser noe høyere ledighet enn Lebergotts estimater for 1920-tallet, og noe lavere for 1930-tallet.⁹¹ I ettertid er Coens metoder for å beregne arbeidsstyrkens størrelse kritisert. Gene Smiley som har vurdert ulike anslag av ledigheten i USA inngående, konkluderer med at Coen opererer med for lave anslag av jordbrukets arbeidsstyrke i 1920-årene og for høye anslag i 1930-årene. Herav følger at hans ledighetstall er høyere enn Lebergotts anslag for 1920-tallet, og lavere for 1930-tallet.

Både Gene Smiley og Robert A. Margo har hevdet at Michael R. Darby har kommet frem de beste anslagene av total ledighet i USA i perioden 1930-1941.⁹² Hovedårsaken er at Darbys definisjon og operasjonalisering av arbeidsledighet er den som samsvarer best med etterkrigstidens definisjoner. Ved de offentlige registreringene av ledigheten i 1930-årene, som Lebergott benyttet seg av, ble blant annet undersysselsatte arbeidstakere og arbeidere ansatt på offentlige tiltak regnet som ledige. Darby ekskluderer disse i sine beregninger. Han kommer frem til en gjennomsnittlig ledighetsprosent på 15,6 prosent på 1930-tallet.⁹³ Til sammenligning viser den offisielle statistikken, bygd på Lebergotts estimater, en ledighet på 26,1 prosent i samme periode.

Christina Romer har påpekt at historisk konstruerte sysselsettings- og arbeidsledighetsdata ofte viser for store svingninger. Hun viser til at volatiliteten i

US and UK Unemployment Between the Wars: A Doleful Story, Institute of Economic Affairs, London 1992.

⁹⁰ Lebergott, Stanley, *op.cit.*

⁹¹ Coen, Robert M., "Labour Force and Unemployment in the 1920s and 1930s: A Re-examination Based on Postwar Experience", *Review of Economics and Statistics*, 55 februar 1973, s. 46-55.

⁹² Smiley, Gene, "Recent Unemployment Rate Estimates for the 1920s and 1930s", *Journal of Economic History*, vol. XLIII, nr. 2, juni 1983, The Economic History Association 1983, s. 487-493 og Margo, Robert A., "Employment and Unemployment in the 1930s", *Journal of Economic Perspectives*, vol. 7, våren 1993, s. 41-59.

⁹³ Darby, Michael R., "Three-and-a-Half Million U.S. Employees Have Been Mislaid: Or, an Explanation of Unemployment, 1934-1941", *Journal of Political Economy*, vol. 84 februar 1976, s. 1-16.

etterkrigstidens arbeidsledighetstall ville vært dobbelt så stor om man hadde anvendt samme metode som Lebergott benyttet for å beregne arbeidsledigheten i perioden 1900-1930. Romer har som en følge av resultatene for etterkrigstiden beregnet nye estimater for arbeidsledigheten før Andre verdenskrig ved å halvere avstanden mellom Lebergotts årlige estimater av ledigheten og gjennomsnittlig ledighet i perioden.⁹⁴

David R. Weir har tatt opp utfordringen etter Christina Romer og beregnet nye tall for sysselsetting og arbeidsstyrke for USA i perioden 1890-1946. Oppgavene over sysselsetting er først beregnet på sektornivå og deretter summert opp til aggregert nasjonalt nivå. Han kommer frem til at det var langt større svingninger i ledigheten før Den andre verdenskrig enn hva Christina Romer argumenterer for. Samtidig viser Weirs beregninger lavere ledighet enn Lebergotts estimater. For perioden 1921-1939 viser Weirs estimater en gjennomsnittlig ledighet i den sivile arbeidsstyrke på 10,0 prosent. Han har også beregnet hva han betegner "*private nonfarm unemployment*", som viser en gjennomsnittlig ledighet på 14,4 prosent i samme periode.⁹⁵

Siden Darbys ledighetstall trolig gir et mer realistisk bilde av mellomkrigstidens totale ledighet i USA enn de fleste andre estimater, får de stadig større anvendelse. Likevel er Lebergotts oppgaver fremdeles mest brukt. Situasjonen er den samme i mange andre vestlige land. Både for Frankrike, Finland, Østerrike og Australia er det beregnet estimater av ledigheten i den totale arbeidsstyrken.⁹⁶ Likevel benyttes svært ofte ledighetstall fra fagforeninger og forsikringskasser.

Tabell 2.2 på neste side gir en oversikt over beregnet ledighet i prosent av den samlede arbeidsstyrke i 14 vestlige land. Tallene kan ikke uten videre sammenlignes over landegrensene, på grunn av at de bygger på ulike beregningsgrunnlag. Likevel viser samtlige beregninger at de konvensjonelle ledighetstallene er alt for høye i forhold til arbeidsstyrkens totale ledighet. Mens den "offisielle" ledighetsstatistikken for mellomkrigstiden viser en gjennomsnittlig ledighet på 15,6 prosent i de 14 landene i perioden 1921-1938, viser estimatene for hele arbeidsstyrken en gjennomsnittlig ledighet på 6,5 prosent i samme periode.

På grunn av de ovenfor nevnte svakhetene ved Tuvengs og Maddisons estimater av mellomkrigstidens ledighet i Norge, har jeg utelatt disse i tabellen. I stedet beregner

⁹⁴ Romer, Christina, "Spurious Volatility in Historical Unemployment Data", *Journal of Political Economy*, vol. 94, februar 1986, s. 1-37 og Romer, Christina, "New Estimates of Prewar Gross National Product and Unemployment", *Journal of Economic History*, vol. 46, juni 1986, s. 341-352.

⁹⁵ Weir, David R., "A Century of US Unemployment, 1890-1990: Revised Estimates and Evidence for Stabilization", *Research in Economic History*, vol. 14, 1992, s. 301-346.

⁹⁶ Frankrike: Carré, J.-J. et. al., *La Croissance française*, Seuil, Paris 1972, s. 80 og 676-677, Finland: Ekstrahert av Kaarina Vattula, Resultatet av beregningene er gjengitt i: Maddison, Angus, *Phases of Capitalist Development*, s. 206, Østerrike: Kausel, A et al., "Österreichs Volkseinkommen, 1913 bis 1963", *Monatsberichte des Österreichischen Institutes für Wirtschaftsforschung*, 14. Sonderheft, Wien 1965, s. 74, Australia: Keating, M., "Australian Workforce and Employment 1910-11 to 1960-1", *Australian Economic History Review*, september 1967.

jeg nye norske estimater av arbeidsledigheten i prosent av den totale arbeidsstyrken i kapittel 4 i denne avhandlingen.

Tabell 2.2.

Alternative beregninger av ledigheten i prosent av total arbeidsstyrke i 14 vestlige land 1921-1938. Alle ledighetstall i prosent.

	1. Aust- ralia	2. Øster- rike	3. Belgia	4. Ka- nada	5. Dan- mark	6. Fin- land	7. Frank- rike	8. Tysk- land	9. Italia	10. Neder- land	11. Sve- rige	12. Sveits	13. UK	14. USA
1920	4,6				3,0	1,1		1,7		1,7	2,2		2,3	5,2
1921	5,9		6,1	5,8	9,8	1,8	2,7	1,2		2,6	10,9		12,2	11,7
1922	5,5		1,9	4,4	9,6	1,4		0,7		3,2	9,4		10,8	6,7
1923	4,9		0,6	3,2	6,3	1,0		4,5		3,3	5,2		8,9	2,4
1924	5,5	5,4	0,6	4,5	5,3	1,2		5,8		2,6	4,2		7,9	5,0
1925	5,6	6,3	0,9	4,4	7,3	2,0		3,0		2,4	4,5		8,6	3,2
1926	4,6	7,0	0,8	3,0	10,3	1,6	1,2	8,0		2,1	5,0		9,6	1,8
1927	5,2	6,2	1,1	1,8	11,2	1,5		3,9		2,2	5,0		7,4	3,3
1928	6,4	5,3	0,6	1,7	9,2	1,5		3,8		1,6	4,4		8,2	4,2
1929	8,2	5,5	0,8	2,9	7,7	2,8	1,2	5,9	1,7	1,7	4,2	0,4	8,0	3,2
1930	13,1	7,0	2,2	9,1	6,8	4,0		9,5	2,5	2,3	4,9	0,7	12,3	8,7
1931	17,9	9,7	6,8	11,6	8,9	4,6	2,2	13,9	4,3	4,3	7,0	1,2	16,4	15,3
1932	19,1	13,7	11,9	17,6	15,8	5,8		17,2	5,8	8,3	9,3	2,8	17,0	22,9
1933	17,4	16,3	10,6	19,3	14,4	6,2		14,8	5,9	9,7	9,6	3,5	15,4	20,6
1934	15,0	16,1	11,8	14,5	11,0	4,4		8,3	5,6	9,8	7,5	3,3	12,9	16,0
1935	12,5	15,2	11,1	14,2	9,8	3,7		6,5		11,2	6,2	4,2	12,0	14,2
1936	9,9	15,2	8,4	12,8	9,5	2,7	4,5	4,0		11,9	5,2	4,7	10,2	9,9
1937	8,1	13,7	7,2	9,1	10,8	2,6		2,7	5,0	10,5	4,5	3,6	8,5	9,1
1938	8,1	8,1	8,7	11,4	10,6	2,6	3,7	1,3	4,6	9,9	4,5	3,3	10,1	12,5
Gj.snitt*	9,6	10,0	5,1	8,4	9,7	2,9	2,6	6,4	4,4	5,5	6,2	2,8	10,9	9,5

* 1920 er ekskludert fra gjennomsnitt.

Kilder, Kolonne 1: Keating, M., "Australian Workforce and Employment 1910-11 to 1960-1". Kolonne 2: Kausel, A et. al., "Österreichs Volkseinkommen, 1913 bis 1963", s. 74. Kolonne 3, 4, 8-10 og 12: Maddison, Angus, *Economic Growth in the West*, s. 220. Kolonne 5: Ekstrahert fra Hansen, Svend Aage, *Økonomisk vækst i Danmark*, s. 231 og 327. Kolonne 6: Kaarina Vattula, Maddison, Angus, *Phases of Capitalist Development*, s. 206. Kolonne 7: Carré, J.-J. et. al., *La Croissance française*, s. 80 og 676-677. Kolonne 11: *Egne beregninger*. Kolonne 13: Feinstein, Charles H., *National Income, Expenditure and Output of the United Kingdom, 1855-1965*, tabell 58, s. 128. Kolonne 14: 1921-1930: Lebergott, Stanley, *Manpower in Economic growth*, tabell 9-2, s. 409. 1929-1938: Darby, Michael R., "Three-and-a-Half Million US Employees Have Been Mislead: Or, an Explanation of Unemployment, 1934-1941", tabell 3, s. 8.

2.4. KONKLUSJONER

I dette kapitlet har jeg gitt en oversikt over hva norske og utenlandske historikere har skrevet om arbeidsledighetens nivå i mellomkrigstiden. Den konvensjonelle ledighetsstatistikken for perioden bygger internasjonalt nesten utelukkende på arbeidsledighetstall fra fagforeninger eller fra forsikringskasser for arbeidere. Statistikken viser en ledighet på opp til 20-30 prosent eller mer for de fleste land på 1930-tallet. For Norges vedkommende bygger de konvensjonelle ledighetsoppgavene for mellomkrigstiden på ledighetsregistreringer i ti fagforbund som hadde arbeidsledighetskasser. Disse oppgavene, som viser at ledigheten årlig varierte mellom 8,5 og 33,4 prosent i perioden 1921-1939. De fleste norske historikere synes å anta at disse oppgavene gir et rimelig bilde av arbeidsledigheten i den delen av arbeidsstyrken som reelt sett kunne bli utsatt for arbeidsledighet.

I utlandet er det utført flere kritiske analyser av mellomkrigstidens arbeidsledighetstall både på nasjonalt og internasjonalt plan. De konkluderer nesten enstemmig med at ledigheten i den samlede arbeidsstyrken var vesentlig lavere enn hva man tidligere har antatt. Ulike beregninger fra 14 vestlige land antyder at arbeidsstyrkens totale ledighet var 1,5-3 ganger lavere enn hva den konvensjonelle statistikken viser. Beregninger av Morten Tuveng og Angus Maddison bekrefter den samme tendensen for Norge. Selv om disse nyere estimatene av arbeidsstyrkens samlede ledighet stadig vinner terreng i utlandet, er de lite benyttet i Norge.

KAPITTEL 3

EN KRITISK ANALYSE AV ARBEIDSLEDIGHETS- STATISTIKKEN FOR MELLOMKRIGSTIDEN

3.1. INNLEDNING

I kapittel 2 så vi at de fleste norske historikere og økonomihistorikere har anvendt fagforeningsoppgaver som mål på arbeidsledigheten i mellomkrigstiden. Samtidig som denne statistikken rapporterer om en årlig ledighet på 15-30 prosent de fleste år, viser nasjonalregnskapene en betydelig økonomisk vekst. I dette kapitlet stilles spørsmål ved om det er mulig å forene de høye ledighetstallene med den betydelige økonomisk veksten.

Først gjennomføres en kritisk analyse av nasjonalregnskapsstatistikken. Analysen konkluderer med at veksten sannsynligvis er overdrevet, men ikke så mye at det kan forklare den høye ledigheten. Den økonomiske veksten var tross alt større enn i de foregående tyve år, da ledigheten var ubetydelig. Deretter gir jeg en kritisk analyse av de arbeidsledighetstallene som vanligvis anvendes for perioden. Det er flere momenter som tyder på at både den totale ledigheten og ledigheten blant lønnstakerne var betydelig lavere enn hva den konvensjonelle statistikken viser. Årsaken er primært at fagforeningsoppgavene, som kun omfattet 5-7 prosent av arbeidsstyrken, ikke var representative for ledigheten i den totale arbeidsstyrken. Oppgavene representerte svært konjunkturømfintlige næringer, hvor ledigheten var betydelig høyere enn i de fleste andre næringer. Andre og samtidige registreringer viser at arbeidsstyrkens totale ledighet var betydelig lavere enn hva fagforeningsoppgavene rapporterer. Oppfatningen av ledighetens nivå var også mye lavere i samtiden enn hva den har vært i ettertid. Kapitlet konkluderer derfor med det samme resultat som flere utenlandske historikere og økonomihistorikere har kommet frem til de senere år: de konvensjonelle arbeidsledighetstall for mellomkrigstiden er for høye og må revideres. Mye tyder på at

ledigheten i den samlede arbeidsstyrken i "de harde 30-åra" i virkeligheten var omtrent på samme nivå som i begynnelsen av 1990-åra, nemlig 8-10 prosent.¹

3.2. GIR NASJONALREGNSKAPENE ET REALISTISK BILDE AV DEN ØKONOMISKE VEKSTEN I NORGE I MELLOMKRIGSTIDEN?

Mange historikere og økonomihistorikere synes å mene at ledigheten i mellomkrigstiden primært var et resultat av økonomiske kriser i perioden. Denne forklaringen er imidlertid vanskelig å sanksjonere fullt ut, så lenge den økonomiske veksten i perioden sett under ett var relativt høy. I den forbindelse faller det naturlig å spørre seg om nasjonalregnskapsstatistikken kan overdrive den faktiske økonomiske veksten.

3.2.1. Mellomkrigstidens paradoks: betydelig økonomisk vekst og vedvarende høy arbeidsledighet

Mellomkrigstiden var preget av både betydelig økonomisk vekst og en unikt høy arbeidsledighet, et paradoks både økonomer og historikere har hatt store problemer med å forklare både her hjemme og internasjonalt.² Oppgavene fra de ti fagforbundene, som utgjør den konvensjonelle norske ledighetsstatistikken før Andre verdenskrig, viser en gjennomsnittlig ledighet på hele 16,8 prosent i perioden 1921-1929. I "de harde 30-åra" var den gjennomsnittlige ledigheten i følge denne statistikken formidabel 23,8 prosent.³ Samtidig viser den mest anvendte nasjonalregnskapsstatistikken en årlig økonomisk vekstrate per innbygger på 2,5 prosent i de to tiårene. I perioden 1900-1918, som ofte betegnes som en vekstperiode for norsk økonomi, var til sammenligning den økonomiske veksten ikke mer enn 1,8 prosent.⁴ Hvordan er det mulig å forene denne akselererte veksttakten i norsk økonomi med en 10-dobling av arbeidsledigheten? Personlig tror jeg svaret er at det ikke er mulig. Enten overdimensjonerer nasjonalregnskapene den økonomiske veksten eller så er arbeidsledighetstallene overdrevet, eventuelt er både nasjonalregnskapene og arbeidsledighetsoppgavene misvisende.

Arbeidsledighet og økonomisk vekst i mellomkrigsårene, i følge den offisielle norske statistikken fra Statistisk sentralbyrå, er vist i figur 3.1 nedenfor.

¹ Grytten, Ola Honningdal, "Arbeidsledighetens omfang i mellomkrigstiden", *Historisk tidsskrift*, nr. 3, 1992, s. 249-277.

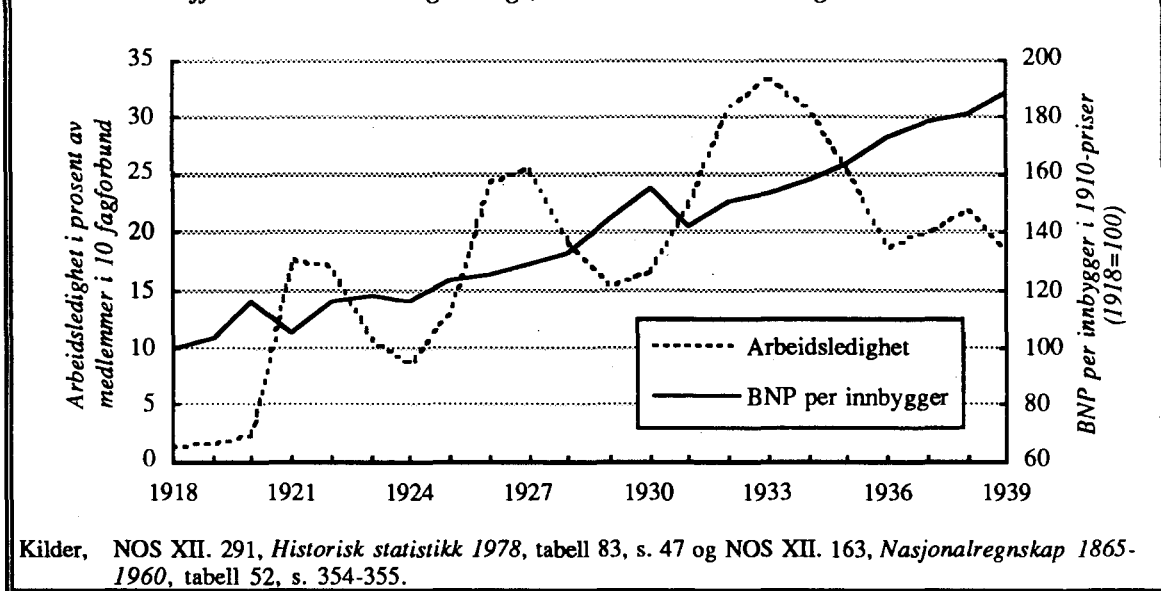
² Maddison, Angus, *Phases of Capitalist Development*, Oxford University Press, Oxford/New York 1982, s. 174-175 og 206.

³ NOS XII. 291, *Historisk statistikk 1978*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1978, tabell 47, s. 83.

⁴ NOS XII. 163, *Nasjonalregnskap 1865-1960*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1968, tabell 51, s. 348-351.

Figur 3.1.

Offisiell arbeidsledighet og økonomisk vekst i Norge 1918-1939.

3.2.2. Svakheter ved nasjonalregnskapsstatistikken

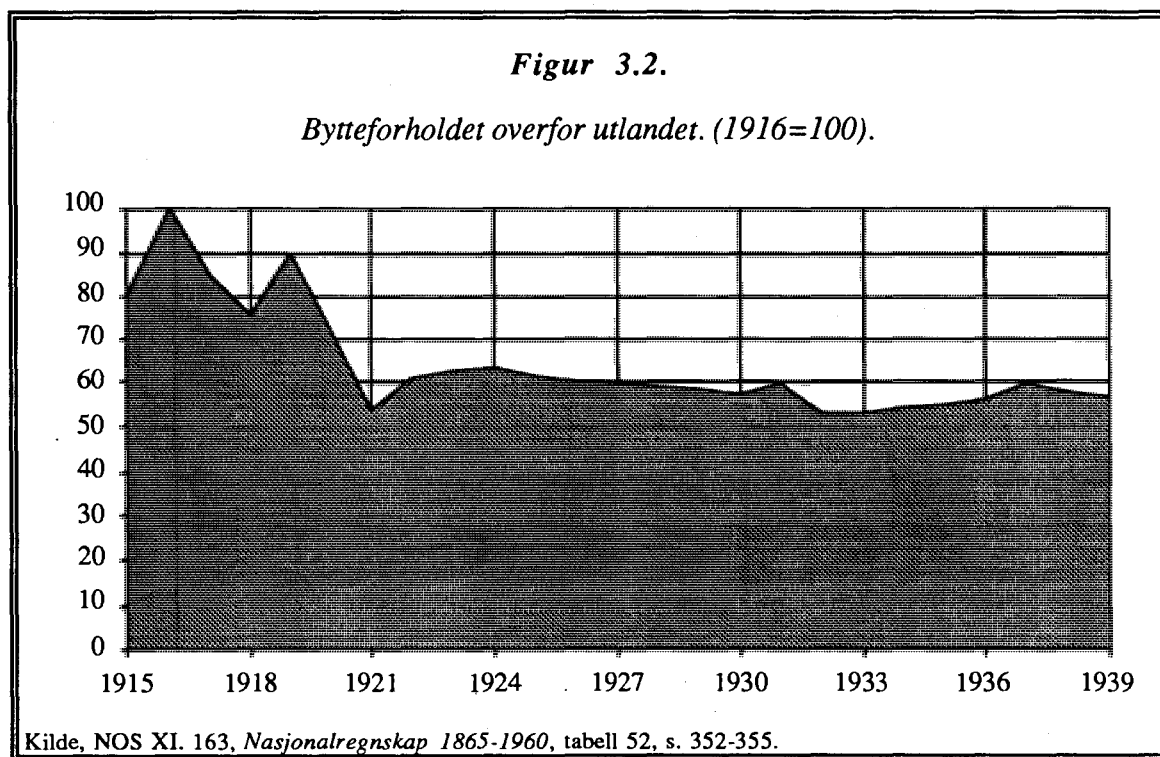
Det er en del som tyder på at nasjonalregnskapene overdriver den økonomiske veksten i Norge i Mellomkrigstiden. Norske nasjonalregnskaper ble først utarbeidet etter krigen. Mellomkrigstidens nasjonalregnskaper ble derfor konstruert i ettertid. Datagrunnlaget for å foreta slike beregninger var bedre jo nærmere etterkrigstiden man kom. I tillegg ekspanderte den monetære økonomien, slik at rapportert eller registrert økonomisk aktivitet økte mer enn reell produksjon. På denne måten er trolig den økonomiske veksten overdrevet. Man bør imidlertid ikke legge for stor vekt på disse faktorene. Både på 1930-tallet og under Andre verdenskrig ble økonomisk statistikk bearbeidet med hensyn på å konstruere nasjonalregnskaper. De første beregninger av nasjonalinntekten i Norge ble foretatt av daværende direktør i Statistisk sentralbyrå Anders N. Kiær allerede på 1890-tallet. Lignende beregninger ble senere foretatt av sjefdirektør Gunnar Jahn, rektor professor Ingvar Wedervang og professor Erling Petersen.⁵

Den retroperspektive konstruksjonen av nasjonalregnskapene er kanskje ikke den største svakheten ved nasjonalregnskapsstatistikken for mellomkrigsårene. Valg av basisår ved beregning av BNP i faste priser utgjør trolig en like stor feilkilde. Det foregikk store strukturelle endringer både i norsk og internasjonal økonomi og næringsliv i mellomkrigstiden. Endringene hadde stor innvirkning både på produksjonsmønster og

⁵ *Ibid.*, s. 13.

prisutvikling. Verdiene av forskjellige varer og tjenester forandret seg i forhold til hverandre. Prisene på jordbruksprodukter og de fleste andre primærprodukter falt for eksempel betydelig mer enn det generelle prisnivå. I juni 1932 var de internasjonale jordbruksprisene bare 23,4 prosent av hva de hadde vært i perioden 1923-1925.⁶ Siden etterspørselen etter jordbruksprodukter er uelastisk sank også jordbruksproduksjonens verdi.

En annen viktig faktor å se på i denne sammenheng er det norske bytteforholdet overfor utlandet. (Se figur 3.2). Til tross for at den norske kronen appresierte mer enn de fleste andre lands valuta i 1920-årene, ble bytteforholdet overfor utlandet forverret. Eksportprisene sank mer enn importprisene. Eksportvolumet økte betydelig frem mot 1930. Om vi ser på nasjonalregnskapene i løpende priser, holdt imidlertid eksportens andel av bruttonasjonalprodukt seg noen lunde konstant. Det innebærer at veksten i produksjonsvolum er overdrevet i forhold til verdiskapingen. Vi kan derfor argumentere for at veksten i BNP-volum per innbygger overdriver den faktiske økonomiske veksten som fant sted i perioden.

På grunn av store endringer i priser, bytteforhold overfor utlandet, produksjonsmønster og produksjonsverdi, er det åpenbart at et "vanlig" år i mellomkrigsperioden vil være et representativt basisår i forbindelse med beregning av BNP i faste priser. For perioden opp til og med 1929 har Statistisk sentralbyrå basert sine nasjonalregnskapstall på 1910-

⁶ Timoschenko, Vladimir P., *World Agriculture and Depression*, University of Michigan, Michigan 1933, tabell 10, s. 122-123.

priser, mens 1938-priser er brukt for resten av perioden. Om vi anvender 1938 som basisår for hele perioden får vi et interessant resultat. Den årlige vekstraten for 1920-tallet, målt ved BNP per innbygger, faller fra 2,7 til 1,7 prosent. Vekstraten per innbygger for hele mellomkrigsperioden, 1919-1939, faller tilsvarende fra 2,5 til 2,1 prosent.⁷ Om vi kunne valgt et av årene i midten av perioden som basisår, ville trolig BNP falt enda mer. Veksten må likevel fremdeles betegnes som betydelig.

En annen "feilkilde" i forbindelse med nasjonalregnskapene og beregning av økonomisk vekst, er metodevalg for å finne vekst i BNP per innbygger. Vanligvis finner man et uttrykk for veksten ved å beregne årlig prosentvis vekstrate mellom første og siste år i perioden, etter følgende uttrykk:

$$(3.1) \quad E_0 \times 1,0p^n = E_t$$

E_0 = BNP per innbygger i år 0

p = vekstrate, uttrykt i prosent

E_t = BNP per innbygger i år t

n = antall år mellom år 0 og år t

En slik beregningsmetode har åpenbare svakheter. Hvis første eller siste år uttrykker ekstrepunkter i tidsserien vil beregnet vekstrate ikke være representativ for årlig økonomisk vekst. En bedre måte å beregne vekstraten på, er å finne tidstrenden i BNP's utvikling. Denne trenden kan vi finne ved å foreta en semilogaritmisk log-lineær regresjonsberegning, oftere betegnet som en log-lin modell. BNP per innbygger er da avhengig variabel og tid er uavhengig variabel. For å finne prosentvis vekst finner vi ln-logaritmen til BNP per innbygger, mens den uavhengige variabel, år, uttrykkes på lineær form:

$$(3.2) \quad \ln E = \beta_0 + \beta_1 X_1 + u$$

$\ln E$ = ln-logaritmen til BNP per innbygger, uttrykker prosentvis økonomisk vekst

β_0 = konstantledd

β_1 = regresjonskoeffisient for variabel X_1

X_1 = år

u = feilledd

⁷ NOS XI. 143, *Nasjonalregnskap 1900-1929*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1953, tabell 14, s. 128-129.

Utføring av denne regresjonsanalysen på nasjonalregnskapene gir oss ikke skjellig grunn til å si at vekstratene er overdrevet etter uttrykket (3.1). For tidsperioden 1918-1939 er det riktignok betydelig lavere vekst i følge (3.2) enn (3.1), henholdsvis 3,1 og 2,6 prosent. Årsaken er at BNP per innbygger var svært lavt i 1918. For perioden 1920-1939 er det imidlertid omvendt, da viser beregningene etter (3.2) høyest vekstrate, 2,7 mot 2,2 prosent.⁸ Vi kan derfor konkludere vår kritiske analyse av nasjonalregnskapene med at de etter alt å dømme viser for høy vekst for mellomkrigstiden, men ikke så mye at det forandrer på vårt bilde av at veksten i perioden var betydelig. Ved å anvende 1938-priser i stedet for 1910-priser får vi sannsynligvis et mer realistisk inntrykk av hvor stor veksten egentlig var. De reviderte vekstratene viser at den økonomiske veksten i Norge ikke var signifikant høyere enn i de andre skandinaviske land. Vekstratene i Danmark og Sverige var henholdsvis 1,8 og 2,3 prosent.⁹

3.3. SVAKHETER VED MELLOMKRIGSTIDENS ARBEIDSLEDIGHETSSTATISTIKK

I kapittel 2 viste jeg at det har vært utført kritiske analyser av mellomkrigstidens arbeidsledighetsstatistikk både i Norge og på internasjonalt plan. Analysene konkluderer nesten utelukkende med at den konvensjonelle ledighetsstatistikken ikke er representativ for arbeidsstyrkens totale ledighet. Alternative estimater av total ledighet viser alle betydelig lavere ledighet enn hva man ofte har antatt. I dette avsnittet vil jeg peke på svakheter ved den norske arbeidsledighetsstatistikken for mellomkrigstiden. Svakheteene viser at fagforeningstallene ikke gir et realistisk bilde hverken av den totale arbeidsledigheten eller den industrielle ledighetens virkelige omfang.

3.3.1. Representativitet

Den offisielle norske arbeidsledighetsstatistikken for mellomkrigstiden viser, som nevnt ovenfor, ledigheten i ti fagforbund, som alle hadde arbeidsledighetskasser. Antall medlemmer i disse fagforbundene utgjorde ikke mer enn rundt 5 prosent av arbeidsstyrken. Selv om medlemstallet vokste hurtig mot slutten av 1930-tallet, utgjorde de bare 92.000 arbeidstakere, det vil si mindre enn 7 prosent av arbeidsstyrken i 1939.¹⁰

⁸ For regresjonsutskrifter, se vedlegg bakerst i avhandlingen.

⁹ Mitchell, B.R., *European Historical Statistics 1750-1970*, Macmillan, London 1975, tabell K1, s. 784-789 og tabell B1, s. 19-23.

¹⁰ Ekstrahert fra: Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse i Norge før og under krigen", *Sak og Samfunn*, nr 13, Christian Michelsens Institutt for Videnskap og Åndsfrihet, Bergen 1946, s. 38-40 og s. 56-57. Se spesielt s. 39 og 57.

Fagforbundene som hadde ledighetskasser var i hovedsak innen industri- og bygg- og anleggsvirksomhet, hvilket innebærer at de representerte noen av de mest konjunkturømfintlige næringene i perioden.¹¹ Ledigheten i de ti fagforbundene var derfor ikke bare høyere enn i den samlede arbeidsstyrken, men også høyere enn samlet fagforeningsledighet. Ved å trekke inn ytterligere 15 til 19 fagforbund i statistikken, har Morten Tuveng beregnet at ledighetstallene synker fra 20,5 til 15,7 prosent i årene 1921-1939.¹² Selv om ledigheten i 25-29 fagforbund utgjør både et større og mer representativt utvalg av den totale arbeidsstyrken, er fremdeles ikke "sikre" arbeidsplasser i jordbruket og i offentlig sektor, hvor ledigheten var liten, regnet med.

De ti fagforbundene hadde arbeidsledighetskasser. Det betyr at medlemmene fikk dagpenger utbetalt når de var arbeidsledige. Blant uorganiserte arbeidere fantes det ikke noen ordning med obligatorisk arbeidsledighetstrygd før i 1938, da en slik ordning ble innført for industriarbeidere. Det innebar at arbeidere som ikke var organisert heller ikke var forsikret mot arbeidsledighet på samme måte som organiserte arbeidere. Det eneste de uorganiserte kunne falle tilbake på var forsorg eller hjelp fra slekt og venner. Situasjonen var ikke den samme i alle land. I Storbritannia, hvor 60-65 prosent av arbeidsstyrken var ledighetsforsikret, utgjorde ledighetsutbetalingene omlag halvparten av hva de arbeidsledige hadde tjent innen sitt tidligere yrke. Det innebar at utbetalingene for arbeidsløse industriarbeidere i en rekke tilfeller var høyere enn hva de alternativt kunne ha tjent om de tok annet arbeid enn det de hadde vært sysselsatt med tidligere. Forholdet førte etter alt å dømme til en del frivillig arbeidsløshet, uten at vi vet hvor stor den egentlig var.¹³ I Norge, hvor svært få var medlemmer i ledighetskasser, var implikasjonen at mange arbeidere simpelthen ikke *kunne* være arbeidsledige, de *måtte* finne noe å sysselsette seg med. Resultatet var en omfattende undersysselsetting, samtidig som det bidro til at arbeidsledigheten ble mindre blant uorganiserte enn

¹¹ De ti fagforbundene som den offisielle arbeidsledighetsstatistikken for mellomkrigstiden bygger på er: Jern- og metallarbeiderforbundet, Formerforbundet, Bygningsarbeiderforbundet, Høvleriarbeiderforbundet, Baker- og konditorforbundet, Skotøyarbeiderforbundet, Bokbinder- og kartonasjearbeiderforbundet, Centralforeningen for boktrykkere, Murerforbundet og Møbelindustriarbeiderforbundet. I 1939 utgjorde industri, bygg- og anlegg 81 prosent av medlemsmassen i de 10 fagforbundene. 19 prosent var håndverkere, eller arbeidet i grenseland mellom håndverk og industri.

¹² Tuveng, Morten, *op.cit.*, s. 35.

¹³ Benjamin og Kochin gjennomførte i 1979 en økonometrisk analyse, hvor de konkluderte med at ledigheten i Storbritannia ville ha vært 5-8 prosent lavere om ledighetsforsikringen hadde vært på samme nivå som i 1911: Benjamin, D. & Kochin, L., "Searching for an Explanation of Unemployment in Interwar Britain", *Journal of Political Economy*, nr. 1, vol. 87, 1979, s. 441-478. Arbeidet er senere blitt imøtegått av ulike økonomi- og sosialhistorikere. De fleste synes nå å være enig i at høye utbetalinger til den betydelige mengden av forsikrede arbeidere førte til økt ledighet, men i langt mindre grad enn hva Benjamin og Kochin først antok. Se for eksempel: Collins, M., "Unemployment in Interwar Britain: Still searching for an Explanation", *Journal of Political Economy*, nr. 1, vol. 90, 1982, s. 369-379, Cross, R., "How Much Voluntary Unemployment in Interwar Britain?", *Journal of Political Economy*, nr. 1, vol. 90, 1982, s. 380-385, Crafts, N.F.R., "Long-term unemployment in Britain in the 1930s", *Economic History Review*, vol. 40, 1987, s. 418-432 og Hatton, Timothy J., "The Analysis of Unemployment in Interwar Britain: A Summary of Research", Centre for Economic Policy Research, Discussion Paper, nr. 66, 1985.

organiserte arbeidere. Disse momentene peker klart i retning av at utvalget som den offisielle arbeidsledighetsstatistikken for mellomkrigstiden bygger på, ikke er representativt for den totale arbeidsstyrken.

Det er i tillegg en del usikkerhet om validiteten i statistikken fra de ti fagforbundene. Som nevnt i kapittel 2 har William R. Garside påpekt at den historiske arbeidsledighetsstatistikken fra fagforeninger ikke alltid måler det den gir seg ut for å måle. I mange tilfeller refererer den snarere til antall fagforeningsmedlemmer som ikke arbeidet enn regulær arbeidsledighet.¹⁴ Det er vanskelig å si noe sikkert om et eventuelt omfang av en slik misvisning i den norske statistikken. Jeg vil nøye meg med å konstatere at det så langt jeg kan se var til dels betydelige avvik mellom antall trygdeberettigede fagforeningsmedlemmer som var rapportert arbeidsledige og faktiske utbetalinger av ledighetspenger i mellomkrigstiden. I følge de oversiktene jeg sitter inne med var den registrerte ledigheten større enn hva utbetalingene fra forsikringskassene skulle tyde på.¹⁵ Vi kan derfor ikke utelukke at en del fagorganiserte medlemmer som var registrert som arbeidsledige i virkeligheten ikke var fullstendig uten arbeid. Sannsynligvis var de underbeskjeftiget eller hadde dårlig betalt arbeid og meldte seg derfor som arbeidsledige.

3.3.2. Andre registreringer av ledigheten

Folketellingen av 1. desember 1930 er den eneste fullstendige registrering vi har av arbeidsledigheten i Norge i mellomkrigstiden. I følge tellingen var 111.124 personer, eller 9 prosent av arbeidsstyrken uten arbeid.¹⁶ Til sammenligning viser desembertallene fra de 10 fagforbundene en ledighet på 25,5 prosent.

I 1931 utførte ILO en Internasjonal arbeidsledighetsundersøkelse. Undersøkelsen var et ledd i en kartlegging av ledighetens omfang og karakter i forskjellige land. En søkte i tillegg å finne årsakene til den høye arbeidsledigheten. Ledighetens omfang ble primært kartlagt ut i fra ulike ledighetsregistreringer som omfattet hele arbeidsstyrken. Primært ble disse undersøkelsene foretatt i forbindelse med folketellinger eller som spesielle ledighetstillinger. ILO anså slike tellinger som den sikreste og beste formen for

¹⁴ Garside, William R., *The Measurement of Unemployment. Methods and Sources in Great Britain*, Basil Blackwell, Oxford 1980, s. 9-28.

¹⁵ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsmelding*, samtlige år 1918-1941, Oslo.

¹⁶ NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1935, tabell, s. 14*-15*.

ledighetsregistreringer. Registreringene viste at total ledighet i nesten samtlige land lå langt under oppgavene som i ettertid er blitt den konvensjonelle ledighetsstatistikken.¹⁷

Her i Norge oppnevnte Sosialdepartementet den 31. mai 1930 en femmannskomite, den såkalte Arbeidsløshetskomiteen av 1930, under ledelse av arbeidsformidlingsinspektør Johan Hvidsten. Komiteen hadde følgende mandat:¹⁸

"...gi en nærmere belysning av arbeidsløshetens omfang og karakter i vårt land, såvidt mulig med klargjøring av årsakene til arbeidsløsheten i særlige arbeidsgrener, med sikte på å gi grunnlag for foranstaltninger til ophjelp av arbeidslivet. Herunder også spørsm. (sic.) om arbeidsløsheten blandt ungdom, dens omfang og karakter såvel som mulige botemidler."

Komiteen var delt både i synet på arbeidsløshetens årsaker og hvordan denne kunne avhjelpest, og hadde i praksis liten betydning med tanke på å redusere det totale antall ledige, til tross for at det ble satt i verk enkelte tiltak, så som praktisk arbeidsrettede kurs og andre former for opplæring, for å sysselsette ledige ungdommer.¹⁹ Komiteen fikk imidlertid gjennomført en undersøkelse av "ledighetens karakter og omfang", ved *Arbeidsledighetstillingen av 15. januar 1931*.²⁰ Undersøkelsens omfang var imidlertid begrenset til de 49 bykommuner og større herredskommuner hvor den offentlige arbeidsformidling hadde sine arbeidskontorer. Tellingen, som primært ble gjennomført for å undersøke hvor omfattende ungdomsledigheten var, viste en ledighet på 3,1 prosent. Tatt i betraktning at arbeidsformidlingen ikke dekket mer enn en tredjedel av befolkningen, kan vi røft anta at den totale ledigheten også på dette tidspunktet utgjorde omlag 9 prosent av arbeidsstyrken, mot 26,3 prosent i følge fagforeningsstatistikken.²¹

I november 1933 og november 1935 gjennomførte Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, forløperen til Arbeidsdirektoratet, spesialtelling av ledigheten. Resultatet viste henholdsvis 145.000 og 166.000 ledige menn. Samtidige analyser av undersøkelsene, deriblant undersøkelsenes etterarbeider, vurderte resultatene til å være for høye.²² Siden ledigheten blant kvinner ble vurdert å

¹⁷ Ansiaux, Maurice; Cole, G.D.H.; Hahn, L. Albert & Hersch, L (red.), *Unemployment problems in 1931*, Studies and Reports, Series C (Employment and Unemployment) nr. 16, International Labour Office, Geneve 1931.

¹⁸ Haffner, Wilhelm, *Innstillinger og betenknninger fra kongelige og parlamentariske kommisjoner, departementale komiteer, m.m., 1925-1934*, Oslo 1936, nr. 1710, s. 124-125.

¹⁹ *Arbeidsløsheten. Innstilling fra Den departementale arbeidsløshetskomite av 1930*, Oslo 1932

²⁰ NOS VIII. 165, *Arbeidsledighetstillingen 15. januar 1931 ved de offentlige arbeidskontorer*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1931.

²¹ Luihn, Hans, *Arbeid og samfunn. Arbeidsmarkedspolitik i Norge gjennom 100 år.*, NKS-forlaget, Oslo 1986, s. 109-111.

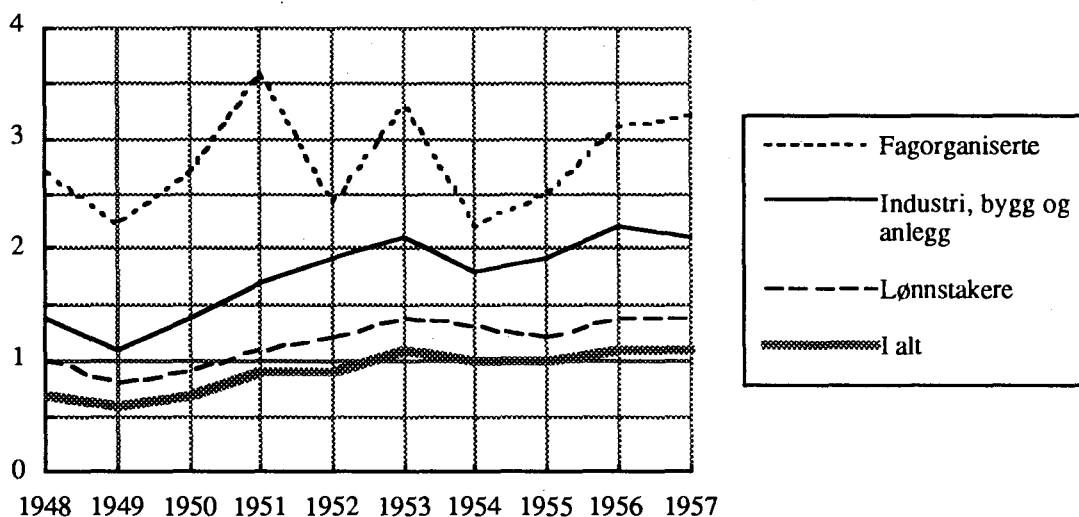
²² Tuveng, Morten, *op.cit.*, s. 81-82, Petersen, Erling, "Arbeidsledighet og botemidler. Arbeidsledighetens karakter og omfang", i Storsteen, Einar (red.), *Social Håndbok for Norge*, Norsk forening for sosialt arbeide, Oslo 1937 s. 428-429, Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og

være ubetydelig i forhold til ledigheten blant menn, betyr det at arbeidsløsheten neppe overgikk 12-13 prosent. Fagforeningstallene viste samtidig en ledighet på henholdsvis 36,3 og 24,0 prosent.²³ Spesialundersøkelsene forsterker derfor antakelsen om at ledigheten i mellomkrigsårene var betydelig lavere enn hva man vanligvis har antatt.

Registreringen av arbeidsledigheten ble betraktelig bedre i Norge under, men først og fremst etter krigen 1940-1945. Fra 1948 har vi brukbar statistikk når det gjelder total arbeidsledighet. I figur 3.3 nedenfor har jeg sammenlignet ledigheten blant fagforeningsmedlemmer med registrert ledighet blant lønnstakere i industrien og i den samlede arbeidsstyrken 1948-1957. Gjennomsnittlig ledighet blant organiserte arbeidere var 2,8 prosent, mot 1,8 prosent for samtlige industriarbeidere. Gjennomsnittlig ledighet blant lønnsinntakere var 1,2 prosent, mens arbeidsstyrkens totale ledighet ikke var mer enn 0,9 prosent.²⁴ Det innebærer at fagforeningsledigheten var mellom en halv og tre ganger høyere enn ledigheten i de tre andre gruppene i etterkrigstiden. Folketellingen og spesialundersøkelsene fra 1933 og 1935 tyder på et lignende forhold i mellomkrigsårene.

Figur 3.3.

Prosentvis arbeidsledighet i Norge 1948-1957.

Kilder, NOS XI. 130, *Statistiske oversikter 1958*, tabell 161, s. 160 og tabell 162, s. 160 og NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 53, s. 78 og tabell 57, s. 81.

Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1933*, Oslo 1935, s. 8-20 og *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935*, Oslo 1937, s. 11-26.

²³ Gjennomsnittlige tall for november og desember 1933 og 1935.

²⁴ Egne beregninger på grunnlag av: NOS XI. 130, *Norges industri*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1953, tabell 161, s. 160 og tabell 162, s. 160 og NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1969, tabell 53, s. 78 og tabell 57, s. 81.

Også før mellomkrigstiden viste fagforeningsstatistikken langt høyere ledighet enn hva som var tilfelle i den totale arbeidsstyrken. I forbindelse med folketellingen i 1910, ble knappe 10.000 personer registrert som arbeidsløse. Det innebærer at mindre enn 1 prosent av arbeidsstyrken var uten arbeid. Samme år viste fagforeningsstatistikken en ledighet på 2,9 prosent.²⁵

Ledighetsstatistikk fra utenlandske fagforeninger viser den samme tendensen. Den registrerte fagforeningsledigheten var forbløffende høy i mange vestlige land også før krisene i arbeidsmarkedet satte inn i mellomkrigsårene. I perioden 1913-1920 fluktuerte den registrerte fagforeningsledigheten i Danmark og Sverige henholdsvis mellom 5,1 og 18,1 prosent og 4,0 og 7,3 prosent på årsbasis. I enkelte vintermånedene nærmet den danske fagforeningsledigheten seg 30 prosent. I Nederland passerte den 30 prosent i løpet av høsten 1914.²⁶ Også i Storbritannia var fagforeningsledigheten høy, men betydelig lavere enn i mellomkrigstiden. I følge Dudley E. Baines var en viktig årsak at problemene i det britiske arbeidsmarkedet forflyttet seg fra statistisk lite synlig undersysselsetting i tjenesteytende sektor på slutten av det nittende og i begynnelsen av det tyvende århundre til regulær og statistisk godt synlig arbeidsledighet i sekundærsektoren i mellomkrigsårene.²⁷ De ovennevnte opplysninger tyder på at arbeidsmarkedet ikke kan ha vært så dramatisk mye strammere i mellomkrigsårene enn i årene forut. Likevel benyttes stadig fagforeningsoppgavene for å illustrere den høye ledigheten i perioden 1920-1939, mens den samme statistikken fra de foregående år brukes langt sjeldnere.

3.3.3. *Oppfatninger av arbeidsledigheten i samtiden*

Samtidens oppfatning av ledigheten kan gi oss klare indikasjoner på hvor høy den egentlig var. De arbeidsledighetstallene som vanligvis brukes for å beskrive problemene i arbeidsmarkedet i mellomkrigstiden var langt sjeldnere benyttet den gang enn i dag. I samtiden ble fagforeningsoppgavene som oftest bare benyttet som et supplement til statistikk fra arbeidskontorene eller andre anslag av ledigheten. Det falt ikke naturlig å måle arbeidsledigheten hverken i prosent av fagforeningsmedlemmer eller i prosent av industriarbeidere i mellomkrigsperioden. I 1933 uttalte daværende direktør i Det

²⁵ NOS VI. 20, *Folketellingen i Norge 1. desember 1910*, hefte VI, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1914.

²⁶ NOS, *Statistisk årbok for Kongeriket Norge 1921*, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1922, tabeller, s. 285-287.

²⁷ Baines, Dudley E., "The labour supply and the labour market 1860-1914", Floud, Roderick & McCloskey, Donald (red.), *The Economic History of Britain since 1700. Volume 2: 1860 to the 1970s*, Cambridge University Press, Cambridge 1983 s. 144-174.

Statistiske Centralbyrå Gunnar Jahn at ledighetsoppgavene fra de ti fagforbundene ikke kunne brukes som et mål for arbeidsstyrkens ledighet i perioden:²⁸

"Som nevnt ovenfor har man foruten arbeidskontorenes oppgaver fra en del fagforbund. Arbeidsledighetsprocenten i de 10 fagforbund som opgavene omfatter var ved utgangen av november 1930 21.4, mens arbeidsledighetsprocenten efter folketellingen for menn i alt var 14.6. Dette viser at arbeidsledigheten innen de 10 fag ligger betydelig høyere enn arbeidsledigheten i alle næringer under ett, og at man derfor ikke av denne procent kan trekke nogen sikker slutning om den samlede arbeidsledighet."

Det eksisterte i det hele tatt ikke noen ledighetsstatistikk som kan betraktes som offisiell før den Andre verdenskrig. Derfor er det interessant å se på hvordan ulike aktører i mellomkrigstiden vurderte ledighetens nivå.

Ved hjelp av statistikk fra den offentlige arbeidsformidlingen, sykeforsikringen og ulike kommunale rapporter om arbeidsledigheten, kom Statistisk sentralbyrå og Arbeidsinspektøren i begynnelsen av 1920-årene i fellesskap frem til det de mente var et rimelig mål på den samlede arbeidsledigheten i landet: total ledighet kunne uttrykkes ved antall arbeidssøkende ved arbeidskontorene tillagt 60 prosent.²⁹ Det innebar en gjennomsnittlig ledighet på 34.400 menn og kvinner i årene 1921-1930, eller 3,1 prosent av arbeidsstyrken. Til sammenligning viser den konvensjonelle fagforeningsstatistikken en ledighet på 16,8 prosent i samme periode. Etter ledighetsregistreringen ved folketellingen i 1930, kom både Statistisk sentralbyrå og Arbeidsinspektøren til at ledighetstallene fra arbeidskontorene måtte oppjusteres med langt mer enn 60 prosent. Byrået foretok deretter enkeltberegninger av ledigheten, og konkluderte med en ledighetstopp på 146.000 i månedskiftet november/desember 1932, det vil si en ledighet på 11-12 prosent.³⁰ Ledighetstallene fra de 10 fagforbundene viser til sammenligning en ledighet på 34,2 prosent i november og hele 42,4 prosent i desember 1932.

På bakgrunn av kritiske gjennomganger av kommunale arbeidsløshetsmeldinger innsendt til Arbeidsinspektoratet, konkluderte Inspektoratet med at ledigheten i den samlede arbeidsstyrken sannsynligvis var lavere enn det spesialundersøkelsene fra 1933 og 1935 viste. Det vil si at ledigheten aldri oversteg 12-13 prosent i mellomkrigsårene,

²⁸ Jahn, Gunnar, "Arbeidsledigheten etter folketellingen 1930. Foreløpig oversikt", II. Meddelelser og spesialartikler, NOS, *Statistiske Meddelelser 1933*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1934, s. 74-107. Sitatet er hentet fra s. 94.

²⁹ Statens Inspektorat for Arbeidsformidlingen og Arbeidsledighetsforsikringen, *Årsberetning 1920-21*, Kristiania 1922, s. 16-18.

³⁰ NOS, *Statistiske Meddelelser 1933*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1934, s. 95-96.

sannsynligvis nådde den ikke så høyt opp heller.³¹ Disse anslagene indikerer ledigheten på sitt høyeste punkt. Vi kan derfor konkludere med at arbeidsledigheten i mellomkrigstiden meget sjelden overskred 10 prosent i følge Statistisk sentralbyrå og Arbeidsinspektoret.

Andre estimater ligger enda lavere. I en analyse av arbeidsledigheten antydet universitetsstipendiat Erling Petersen i 1937 at ledigheten i mellomkrigsårene stort sett varierte mellom 4 og 10 prosent.³² Mens Morten Tuveng, som nevnt tidligere i kapitlet, i 1946 konkluderte med at ledigheten årlig varierte mellom 3 og 8 prosent.³³

Massemedia utgjør viktige kilder for å undersøke samtidens oppfatning av arbeidsledigheten. I desember 1932 anslo *Arbeiderbladet* ledigheten til 150.000, i det avisen betegnet som "*Den værste arbeidsløshetsvinter på denne side av århundreskiftet*". Avisen stilte samtidig spørsmål ved om statsmyndighetene og statsbyråkratiet forsøkte å skjule hvor høy ledigheten egentlig var.³⁴ Likevel, 150.000 arbeidsledige impliserer ikke mer enn en ledighet på omlag 12 prosent av arbeidsstyrken. Til sammenligning viste, som vi så ovenfor, den offisielle fagforeningsstatistikken fra de ti fagforbundene en ledighet på 42,4 prosent i desember 1932.

Til tross for at *Arbeiderbladet* anslo en ledighetsprosent som var hele 3,5 ganger lavere enn hva den konvensjonelle statistikken viser, lå avisens anslag langt over de ledighetstallene mange andre aviser opererte med. Bergensavisen *Dagbladet Dagen*, *Adresseavisen* i Trondheim og *Fædrelandsvennen* i Kristiansand var blant de som fremhevet at ledigheten kanskje ikke var så høy som man kunne få inntrykk av. *Dagbladet Dagen* pekte etter en samtale med Arbeidsinspektør Johan Hvidsten på at ledigheten primært var et østlandsfenomen, men betegnet likevel utsiktene på arbeidsmarkedet som "*meget mørke*".³⁵ *Adresseavisen* rapporterte stadig om misbruk av sosiale stønader av personer som formelt var arbeidsledige. Avisen refererte blant annet til at arbeidsledige ikke ville ha onnearbeid fordi de fikk "*ondt i ryggen*" og arbeidsledige som ikke ville ta seg vaskearbeid fordi at de "*ved dette arbeidet kunne (...) lett bli bløt*".³⁶ En annen trondheimsavis, *Nidaros*, refererte fra en debatt i Holtålen herredsstyre, der det blant annet kom frem at "*folk fra store gårder med penger i banken (...) fikk bidrag, som andre der hadde mindre råd måtte være med å betale*".³⁷ Ut i fra opplysninger fra kommunal administrasjon konkluderte *Fædrelandsvennen* i

³¹ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning 1935 og 1936*, Oslo 1937, s. 4-9.

³² Petersen, Erling, *op.cit.*, s. 422-430.

³³ Tuveng, Morten, *op.cit.*, s. 86-87.

³⁴ *Arbeiderbladet*, Oslo, fredag 23. desember 1932.

³⁵ *Dagbladet Dagen*, Bergen, 29. september 1926.

³⁶ *Adresseavisen*, Trondheim, 31. desember 1927, 3. november 1928 og 12. november 1931.

³⁷ *Nidaros*, Trondheim, 25. januar 1926.

1928 med at det praktisk talt ikke fantes arbeidsledighet i tettsteder og mindre byer langs Sørlandskysten.³⁸

I ettertid kan det virke som om det faktisk var Arbeiderbladet som var nærmest virkeligheten anngående arbeidsledighetens omfang i 1930-årene. Men uansett innebærer deres anslag en langt lavere ledighet i den samlede arbeidsstyrken enn blant fagforeningsmedlemmer.

En annen viktig samtidig kilde for å vurdere realismen i de konvensjonelle ledighetstallene for mellomkrigstiden, er politikeres oppfatning av ledighetens nivå. Foran Stortingsvalget i 1933 var Det norske Arbeiderpartis fremste valgparole "Hele folket i arbeide!". Foran valget i oktober 1936 ble partiet mer konkret. En av valgplakatene hadde følgende tekst. (Se figur 3.3 nedenfor):

"80.000 arbeidsløse krever flertallet til Arbeiderpartiet."

I valgpropagandaen opererte altså Arbeiderpartiet med en ledighet på 80.000. Omregnet i prosent av arbeidsstyrken utgjorde det ikke mer enn omlag 6 prosent, mot de konvensjonelle ledighetstallenes 25,1 prosent.³⁹ All tilgjengelige statistikk viser oss at den nominelle arbeidsledigheten var på ett av sine aller høyeste nivåer våren 1936.⁴⁰ Ledigheten var praktisk talt like høy om våren 1936 som om våren 1933, 1934 og 1935. Arbeiderpartiet tok den omtalte valgplakaten i bruk igjen under valgkampen i 1949. (Se figur 3.3 nedenfor). Plakaten hadde imidlertid fått en annen tekst:

"Aldri mer borgerlig styre. - 170.000 arbeidsløse i 1933."

Vi kan i det hele tatt se en tendens til at mellomkrigsårenes arbeidsledighet "vokser" etter krigen.⁴¹ Statsminister Einar Gerhardsen uttalte i 1948, i en tale kringkastet av NRK radio, at arbeidsløsheten nådde opp i hele 60.000 i 1930-årene. I sin bok *Unge År* fra 1978, oppga han 1930-årenes ledighet til å variere rundt 160.000. I en ny uttalelse i 1985, kringkastet av NRK radio, økte Gerhardsen anslagene til 200.000.⁴² Til Gerhardsens kreditt skal det føres at han konsekvent utelot å benytte fagforeningstallene som en indikasjon på den samlede ledigheten, men holdt seg til lavere og mer

³⁸ *Fædrelandsvennen*, Kristiansand, 17. november 1928.

³⁹ Ledigheten i de 10 fagforbundene er gjennomsnittlig ledighet f.o.m. januar t.o.m. april måned 1936.

⁴⁰ Fortrinnsvis oppgaver over arbeidssøkende ved den offentlige arbeidsformidling, men også ledighetsstatistikk fra fagforbundene. Se vedleggene bakers i avhandlingen.

⁴¹ Grytten, Ola Honningdal, "Statistiske myter og historiske sannheter. Arbeidsledigheten i de harde 30-åra", *Plastikk*, nr. 1, 1993, s. 40-43.

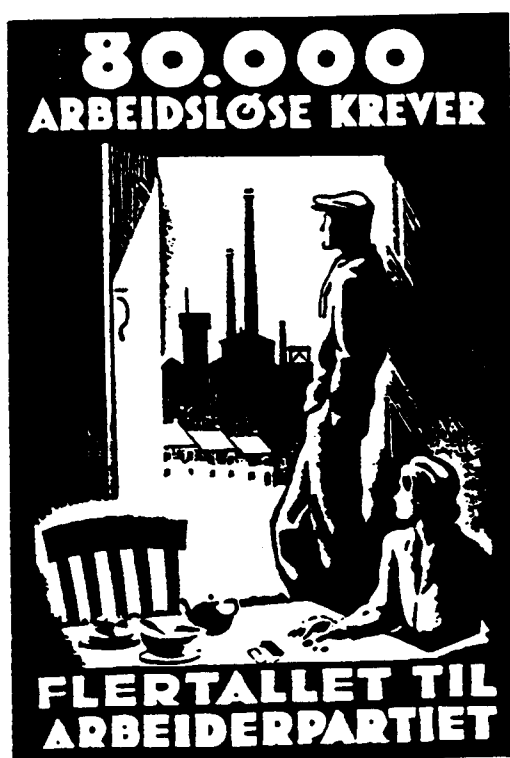
⁴² *NRKs arkiver* og Gerhardsen, Einar, *Unge år*, Tiden Norsk Forlag, Oslo 1978, s. 271. I sin bok nevner Gerhardsen at ledigheten svingte rundt 160.000, det vil si mellom drøye 110.000 til 200.000, mens han i radioprogrammet fra 1985 var langt mindre nyansert, og uttalte at ledigheten i 1930-årene overskred 200.000.

representative estimater. Dessuten er hans første anslag på 60.000 ledige i 1930-årene definitivt for lavt. Hans oppjustering av arbeidsløshetstallene kan derfor tolkes som økt kunnskap.

Gunnar Ousland var en av de første historikerne som skrev om mellomkrigstiden. I 1947 anslo han en ledighetstopp på 160.000 i 1933, det vil si 12-13 prosent av arbeidsstyrken.⁴³ Anslagene er imidlertid lite benyttet i nyere historieskriving.⁴⁴

Figur 3.3.

Valgplakater, utgitt av Det norske Arbeiderparti i 1936 og 1949.

1936

1949

⁴³ Ousland, Gunnar, "De store kampåra 1921-1931", bind II i Ousland, Gunnar og Skaar, Alfred, *Fagbevegelsen i Norge*, Arbeidernes faglige landsorganisasjon i Norge, Oslo 1949, s. 688-692.

⁴⁴ Dahl, Hans Fredrik, *Norge mellom krigene. Det norske samfunn i krise og konflikt 1918-1940*, 2. utgave, Pax Forlag, Oslo 1973, s. 40 og Hanisch, Ted, *Hele folket i arbeid. Et essay om sysselsettingspolitikken i Norge*, Pax Forlag, Oslo 1977, s. 22.

3.3.4. Vekst i økonomi og sysselsetting

Hvis de konvensjonelle tallene for arbeidsløse fagforeningsmedlemmer er et korrekt mål for den totale arbeidsledigheten, var det over 430.000 arbeidsledige i Norge i 1933. Siden mer enn 500.000 var sysselsatt i primærnæringene, betyr det at godt og vel halvparten av arbeidsstyrken i sekundær- og tertiærnæringene må ha vært uten arbeid.⁴⁵ På bakgrunn av den sterke økonomiske veksten, synes en så høy ledighet urimelig. Preben Munthe har beregnet den årlige vekstraten i BNP i faste priser til 3,2 prosent i perioden 1920-1939. Per innbygger var vekstraten 2,2 prosent.⁴⁶

Sysselsettingen holdt seg noenlunde konstant på 1920-tallet, men økte kraftig i det påfølgende tiåret. Mellom 1931 og 1939 økte antall utførte årsverk med hele 17,4 prosent, det vil si en årlig vekstrate på 1,8 prosent. Industrisysselsettingen økte med hele 47,3 prosent.⁴⁷ På bakgrunn av dette virker det svært tvilsomt at arbeidsledigheten kunne ha økt fra 1,6 prosent i 1919 til 25,4 prosent i gjennomsnitt på 1930-tallet.

3.3.5. Stor primærsektor avtok arbeidskraft

Sysselsetting i primærsektoren utgjorde nærmere 40 prosent av den totale sysselsettingen i 1930.⁴⁸ Sektoren virket som en støtdemper for arbeidsledighet. Selv om fiskeri og landbruk også gjennomlevde dype kriser i perioden, stoppet den "naturlige" nedgangen i sysselsetting i disse næringene. Den absolutte arbeidsstyrken i jordbruket hadde vært i retur siden 1860-tallet, men begynte å øke moderat på 1920-tallet og markant på 1930-tallet.⁴⁹ Hovedårsaken var at ungdommer fra landsbygda som tidligere søkte seg over fra jordbruk til andre næringer, ble værende hjemme på gården fordi de ikke maktet å skaffe seg arbeid andre steder. Selv om primærnæringene hadde avsetningsproblemer og bønder og fiskere til tider hadde lite å gjøre, ble de sjelden helt arbeidsløse, til tross for at sesongledighet til tider kunne være et stort problem.⁵⁰ På bakgrunn av den store og voksende primærsektoren virker det svært lite sannsynlig at arbeidsledigheten i enkelte

⁴⁵ NOS IX. 61, *op.cit.*, s. 14* -15* og NOS, *Statistisk årbok for Norge 1939*, Det Statistiske Sentralbyrå, Oslo 1939, tabell 280, s. 286.

⁴⁶ Munthe, Preben, *Sirkulasjon, inntekt og økonomisk vekst*, 2. utgave, Universitetsforlaget, Oslo 1981, s.262 og NOS XI. 143, *Nasjonalregnskap 1900-1929*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1953, tabell 14, s. 128-129.

⁴⁷ NOS XII. 163, *op.cit.*, tabell 47, s. 328-329.

⁴⁸ NOS IX. 61, *op.cit.*, s. 14*-15*.

⁴⁹ NOS VIII. 171, *Jordbrukstillingen 1929*, 3.hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1930, s. 41, NOS X. 40, *Jordbrukstillingen 1939*, 3.hefte, Det Statistiske Sentralbyrå, Oslo 1940, s. 71 og NOS IX. 195, *Norges fiskerier 1938*, Fiskeridirektøren, Bergen 1940, s. 20*-21*.

⁵⁰ Hveding, Øistein, *Landbrukets gjeldskrise i mellomkrigstiden*, Statens lånekasse for jordbrukere, Oslo 1982, s. 42-43.

måneder kunne overskride 40 prosent. Samtidig er opphopingen av arbeidskraft i primærnæringene et uttrykk for store sysselsetningsproblemer i sekundærnæringene.

I løpet av 1930-tallet ble primærnæringene stadig sterkere offentlig regulert, med omsetningslovgivning som sikret produsentene monopolomsetning til kunstig høye priser. Bøndene mottok også direkte subsidier og støtte til nyrydding.⁵¹ Dette førte til at antall bønder økte, og at mange som ellers ville søkt arbeid andre steder fikk arbeid i jordbruket.

3.3.6. Strukturendringer i næringslivet

Både norsk og internasjonalt næringsliv gjennomgikk store strukturendringer under og mellom de to verdenskrigene. Europa ble svakere i forhold til Amerika og Asia, både når det gjaldt kvantitet og kvalitet i produksjon. Samtidig forsvant Storbritannias og Europas finansielle hegemoni.⁵² Her hjemme var det til dels store strukturelle endringer i næringslivet. Flere tradisjonelle industribedrifter og industrinæringar opplevde stagnasjon, mens det vokste frem nye næringer, bedrifter og produksjonsmetoder.⁵³ Som eksempel kan nevnes omstrukturering og vekst i møbelindustri, en del mekanisk industri, tekstilindustrien, produksjon av husholdningsapparater og sports- og fritidsartikler. Disse nye og omstrukturerte næringene vokste ofte frem i distrikter der industrien tidligere ikke hadde hatt stor betydning.⁵⁴ Eksempler er møbelindustri på Sunnmøre og andre deler av Vestlandet, sykkelindustri i Rogaland og tekstilindustri i Romsdal. Industrien ble i stor grad flyttet ut fra større industrisentra på Østlandet, der arbeidernes organiseringshyppighet var høy, til landsbygda på Vestlandet, hvor det var få organiserte arbeidere.⁵⁵ Denne industriutflyttingen førte til betydelig høyere arbeidsledighet i de distrikter fagorganisasjonene stod sterkt enn der de stod svakt. Ledighetsstatistikken fra de ti fagforbundene gir derfor ikke noe godt mål hverken på arbeidsstyrkens samlede ledighet eller på ledigheten i industrien.

⁵¹ Bergh, Trond; Hanisch, Tore Jørgen; Lange, Even og Pharo, Helge, *Norge fra u-land til i-land. Vekst og utviklingslinjer 1830-1980*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1983., s.59-68 og Hodne, Fritz og Grytten, Ola Honningdal, *Norsk økonomi 1900-1990.*, Tano forlag, Oslo 1992, s.127-131.

⁵² Kenwood, A.G. & Lougheed, A.L., *The Growth of the International Economy 1820-1980. An Introductory Text*, Unwin Hyman, London 1988, s. 175-189.

⁵³ Veia, Jan, "Teknologisk utvikling i norsk verkstedindustri under depresjonen i mellomkrigstiden", Sejersted, Francis (red.), *Vekst gjennom krise. Studier i norsk teknologihistorie*, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Tromsø 1982, s. 80-208 og Lange, Even, "Småbedrifter og moderne teknologi", Sejersted, Francis (red.), *op.cit.*, s. 209-230.

⁵⁴ Sejersted, Francis, Økonomisk transformasjon. Randkommentarer til et forskningsprosjekt om krisen i 30-årene, Sejersted, Francis (red.), *op.cit.*, s. 270-291.

⁵⁵ Lange, Even, *Krise og vekst. Norsk treindustri i begynnelsen av 1930-årene*, Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo, 1974, s. 11-44 og Lange, Even, "Bedriftsetablering under depresjon", Sejersted, Francis (red.), *op.cit.*, s. 126-149.

3.3.7. Lønnsdifferensiering

Fagorganiserte arbeidere hadde betydelig høyere lønner enn uorganisert arbeidskraft i mellomkrigstiden. Reelle timelønner blant mannlige industri- og håndverksarbeidere ansatt i bedrifter tilknyttet Norges Arbeidsgiverforening økte med hele 80 prosent mellom 1918 og 1939. Samtidig var differansen mellom de organisertes og de uorganisertes lønner økende.⁵⁶ I følge Olav Wicken kunne fagorganiserte arbeidere tjene dobbelt så mye som uorganiserte arbeidere på 1930-tallet.⁵⁷ I tillegg var ikke de uorganiserte arbeiderne bundet av kollektive arbeidsavtaler, slik som de fagorganiserte. De hadde for eksempel ikke tariffestet arbeidstid. Even Lange forteller at uorganiserte arbeidere på Vestlandet ofte hadde en yrkeskombinasjon mellom jordbruk, fiske og industriarbeid. De kunne gjerne arbeide mer enn 10 timer daglig når det var god avsetning på produktene, for så å jobbe med gårdsarbeid eller fiske når det var lite å gjøre på fabrikkene. Uorganisert arbeidskraft var derfor både rimeligere og mer fleksibel enn organisert arbeidskraft, som hadde 8-timers arbeidsdag hele året gjennom.⁵⁸

3.3.8. Arbeidskamper

Mellomkrigstiden kjennetegnes blant annet av en radikaliserert arbeiderbevegelse og hyppige og omfattende arbeidskamper mellom fagorganisasjonene og arbeidsgiverne. I perioden 1921-1939 var det nærmere 2.000 arbeidsstanser i industrien, som et resultat av uoverensstemmelser mellom arbeidstakere og arbeidsgivere. Verst var det i 1931, da nærmere 7,6 millioner arbeidsdager, eller 26.000 årsverk gikk tapt.⁵⁹ Ved tarifforhandlingene i løpet av våren krevde Landsorganisasjonens forhandlere 6 timers skift og 42 timers arbeidsuke med full kompensasjon og reallønnsøkning, samt begrenset adgang til overtidsarbeid. Landsorganisasjonen mente at sysselsettingen vil øke om kravene ble innfridd. Argumentasjonen var at økte reallønner ville øke kjøpekraften og dermed etterspørselen etter varer og tjenester. I tillegg ble redusert arbeidstid sett på som en solidarisk gest overfor de arbeidsledige, ved at de som hadde arbeid delte jobben sin med de arbeidsløse. Arbeidsgiverforeningen mente kravene ville undergrave næringslivet og dermed arbeidsplassene, og gikk til lockout. Lockouten kom til å vare et halvt år.⁶⁰ Til

⁵⁶ Petersen, Erling, *Norsk Arbeidsgiverforening 1900-1950*, Norsk Arbeidsgiverforening, Oslo 1950, Bilag 6, s. 672.

⁵⁷ Wicken, Olav, "Småbedrifter og primitivisering", i Sejersted, Francis (red.), *op.cit.*, s. 246-247.

Se også: Lange, Even, "Teknologisk utvikling i norsk trevareindustri under depresjonen i mellomkrigstiden", i Sejersted, Francis (red.), *op.cit.*, s. 168-169.

⁵⁸ Lange, Even, Lange, Even, *Krise og vekst. Norsk treindustri i begynnelsen av 1930-årene*, s. 32-42.

⁵⁹ NOS XII. 291, *op.cit.*, tabell 50, s. 87.

⁶⁰ *Ibid.*, s. 464-466.

tross for den første Hovedavtalen mellom Landsorganisasjonen og Norges Arbeidsgiverforening i 1935, fortsatte urolighetene på arbeidsmarkedet helt frem til krigen, om enn i betydelig mindre målestokk.

Arbeidskampene gjorde utvilsomt sitt til at bedrifter med uorganisert arbeidskraft ofte gjorde det bedre enn bedrifter med organisert arbeidskraft. I tillegg førte kampene til at organiserte jobbsøkere fikk størst problemer med å finne seg arbeid. Forholdet ga seg blant annet utslag i Landsorganisasjonens medlemsstatistikk. Medlemstallet sank fra 144.000 i 1919 til 84.000 i 1922, deretter holdt det seg stabilt frem til 1928, og økte bare moderat frem til Det norske arbeiderparti overtok regjeringmakten i 1935.⁶¹

3.4. KONKLUSJONER

I dette kapitlet har jeg vurdert troverdigheten både av nasjonalregnskapene og den konvensjonelle arbeidsledighetsstatistikken for mellomkrigstiden. Det er i hovedsak to argumenter som taler for at den økonomiske veksten er overdrevet i nasjonalregnskapene. For det første ble nasjonalregnskapene konstruert i ettertid. Datatilfanget ble stadig bedre, slik at BNP kan være overdrevet i slutten av perioden i forhold til i begynnelsen. Et annet problem er valg av basisår. Vanligvis anvendes faste 1910-priser for å beregne økonomisk vekst opp til 1929. 1910 var ikke noe representativt år for 1920-tallet, noe som kommer klart frem ved at den årlige vekstraten i tiåret synker fra 2,7 til 1,7 prosent når 1938 anvendes som basisår. Disse faktorene må likevel ikke overdrives. Den økonomiske veksten var betydelig, og høyere enn i de to tiårene forut, da ledigheten var ubetydelig.

Det er langt mer som tyder på at ledighetsstatistikken er misvisende. Både om den brukes som et mål for arbeidsstyrkens samlede ledighet og om den benyttes som et mål på ledigheten blant lønnstakere. For det første representerte de ti fagforbundene den offisielle statistikken bygger på kun et lite utvalg av konjunkturømfintlige og problemfylte næringer. For det andre viser undersøkelser i perioden at den samlede ledigheten neppe overskred 12-13 prosent på sitt høyeste i vintermånedene i begynnelsen av 1930-årene. For det tredje viser samtidige kilder at oppfatningene av mellomkrigstidens ledighetsnivå var betydelig lavere i samtiden enn i ettertid. De fleste analyser som ble utført i perioden konkluderer med en årlig ledighet på 3-10 prosent. Gitt betydelig vekst i både økonomi og sysselsetting er det, for det fjerde, utenkelig at ledigheten kunne blitt så høy som den offisielle statistikken viser. For det femte utgjorde primærsektoren, der arbeidsledigheten naturlig nok var liten, nærmere 40 prosent av den samlede sysselsetting. Det er derfor lite

⁶¹ Hodne, Fritz, *Norges økonomisk historie 1815-1970*, J.W. Cappelens forlag, Oslo 1981, tabell 35, s. 468.

trolig at arbeidsledigheten ved enkelte anledninger kunne ha oversteget 40 prosent. I tillegg økte sysselsettingen i både jordbruk og fiske. Primærnæringene virket på denne måten som en støtdemper mot arbeidsledighet. For det sjette var det bundet spesielt høye kostnader ved fagorganisert arbeidskraft. De hadde høyere lønner, mindre fleksibel arbeidstid og var oftere i konflikt med arbeidsgiverne enn uorganiserte arbeidere. Ulikhetene bidro i sin tur til at etablerte industri- og håndverksbedrifter med fagorganisert arbeidskraft tapte terreng i forhold til nye industribedrifter med uorganisert arbeidskraft. Arbeidsløsheten var derfor høyere blant organiserte enn uorganiserte arbeidere.

KAPITTEL 4

NYE BEREGNINGER AV ARBEIDSLEDIGHETEN I NORGE I MELLOMKRIGSTIDEN

4.1. INNLEDNING

I kapittel 3 konkluderte jeg med at de konvensjonelle arbeidsledighetstallene for mellomkrigstiden ikke er representative for ledigheten i den samlede arbeidsstyrke. For å kunne forklare arbeidsløsheten i mellomkrigstiden tilfredsstillende, er det en forutsetning å vite hvor stor ledigheten egentlig var. I tråd med beregninger av arbeidsledigheten i prosent av den samlede arbeidsstyrke i andre land, beregnes derfor anslag for den totale arbeidsløshet i Norge i årene 1918-1939 i dette kapitlet. Jeg beregner i alt syv ulike tidsserier for ledigheten i perioden. Den serien som gir de sikreste resultatene, benevnes den primære serie. Primærserien beregnes på grunnlag av arbeidsledighetsregistreringen som ble utført i forbindelse med folketellingen i desember 1930, statistiske oppgaver over arbeidsstyrkens og sysselsettingens størrelse i enkelte år av perioden, samt registrert overskudd av arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontor.

I følge de nye estimatene var den prosentvise ledigheten i den samlede arbeidsstyrken bare litt over en tredjedel av ledigheten i de ti fagforbundene den offisielle statistikken refererer til.

For å teste realismen av de nye estimatene, beregner jeg ytterligere seks ledighetsserier. Disse sekundære seriene beregnes ved ulike metoder og med støtte fra andre data enn de som er anvendt i primærserien. Den viktigste sekundære serien bygger på observert ledighet. Observasjonene er rapportert i kommunale arbeidsløshetsmeldinger innsendt til Arbeidsinspektoratet. Jeg har bearbeidet meldingene og kommet frem til aggregerte ledighetstall på nasjonalt plan. Den primære og de sekundære ledighetsseriene viser svært like resultater. De stemmer i tillegg godt overens med estimater av mellomkrigstidens arbeidsledighet i andre vesteuropeiske og nordamerikanske land. Beregningene synes derfor troverdige.

4.2. AVHANDLINGENS DEFINISJON AV ARBEIDSLEDIGHET

Som jeg viste i det innledende kapitlet, kapittel 1, er arbeidsledighet ikke noe entydig begrep. Det er ofte vanskelig å skille mellom ledighet og andre former for underutnyttelse av arbeidskraften. Det eksisterer heller ikke faste og allment aksepterte nasjonale eller internasjonale konvensjoner for hvordan man skal definere eller måle arbeidsledighet. Selv om man *kan* gi ganske entydige definisjoner av begrepet, er det svært vanskelig å operasjonalisere arbeidsledighet i praksis. Problemet gjelder særlig for historiske data, som opprinnelig ikke er skreddersydd til det formålet historikeren ønsker å bruke dem. I dette kapitlet begrenser jeg meg til å beregne estimater for åpen arbeidsledighet. I den forbindelse minner jeg om den definisjonen jeg ga av åpen arbeidsledighet i avhandlingens første kapittel:¹

Alle voksne arbeidssøkere uten inntektsgivende arbeid eller annen sysselsetting, som umiddelbart kan tiltre en jobb.

I kapittel 5 gis anslag for andre former for underutnyttelse av arbeidskraften i perioden.

4.3. PRIMÆR SERIE FOR ARBEIDSLØSHETEN I MELLOMKRIGSTIDEN

Jeg beregner først "den primære serien" for arbeidsledigheten i mellomkrigstiden. Etter min mening er primærserien den sikreste av de til sammen syv tallseriene som beregnes i dette kapitlet. Den bygger på tre forskjellige beregningsmetoder: metode 1, for årene 1930-1939, metode 2, for årene 1921-1930 og metode 3, for årene 1918-1920.

4.3.1. Metode 1. Beregninger av arbeidsledigheten på 1930-tallet

Arbeidsledigheten på 1930-tallet beregnes ved å trekke årlige oppgaver over sysselsetting fra arbeidsstyrke. Som vi så i kapittel 2, beregnet Angus Maddison mellomkrigstidens arbeidsledighet i Norge ut i fra en tilsvarende metode. Imidlertid er Maddisons sysselsettingsdata for 1920-tallet ikke gode. De uttrykker nemlig beregnet arbeidsstyrke, nedjustert ved hjelp av arbeidsledighetsstatistikken fra de ti fagforbundene, som utgjør den vanlige ledighetsstatistikken for mellomkrigsårene.² Sysselsettingsstatistikken er

¹ Riise, Arne, *Arbeidsledigheten. Hvem kan gjøre noe med den?*, Eget forlag, Bergen 1992, s. 6-7.

² Aukrust, Odd & Bjerke, Juul, "Real Capital and Economic Growth in Norway, 1900-1950", *Income and Wealth*, Series VIII, Bowes and Bowes, London 1959, s. 116.

altså nedjustert med de samme tallene som den konvensjonelle ledighetsstatistikken bygger på. Siden Maddisons ledighetstall for 1930-tallet bygger videre på sysselsettingsoppgavene for 1920-tallet, innebærer det at svakhetene i hans estimater gjelder for hele mellomkrigsperioden. Jeg bruker derfor en noe annerledes beregningsmetode og andre kilder enn Maddison ved mine beregninger i dette avsnittet. På grunn av upålitelige sysselsettingsdata for 1920-tallet, begrenser jeg i tillegg estimatene kun til å omfatte 1930-tallet.

Til mitt formål eksisterer det ikke anvendbar statistikk som viser den årlige utviklingen i den norske arbeidsstyrken i mellomkrigstiden. Jeg har derfor selv beregnet årlige tall for yrkesbefolkningen i perioden. Det er vanskelig å operasjonalisere begrepet arbeidsstyrke. En "korrekt" definisjon er at den omfatter alle som er i stand til å arbeide, og som enten har fast arbeid eller ønsker fast arbeid.³ Denne definisjonen lar seg imidlertid ikke operasjonalisere for mellomkrigstiden. En anvendbar definisjon, som er brukt innen OECD, er at arbeidsstyrken består av alle mellom 15 og 64 år, som er i arbeid eller ønsker arbeid.⁴ På grunnlag av registreringer av arbeidsstyrken ved folketellingene i 1920, 1930 og 1946 og årlige data over befolkningen fordelt etter aldersgrupper, er det mulig å beregne årlige estimater av arbeidsstyrken, som samsvarer godt med OECDs definisjoner.⁵ Jeg finner da først yrkesdeltakelsen blant alle personer mellom 15 og 64 år, det vil si arbeidsstyrke i prosent av arbeidsdyktig befolkning, ved de tre folketellingene. Jeg interpolerer deretter årlig yrkesdeltakelse mellom folketellingene ved å, i mangel på andre holdepunkter, forutsette en linjær utvikling i deltakelsen. Årlige oppgaver for yrkesdeltakelse multipliseres så med årlige oppgaver over antall personer i arbeidsdyktig alder (15-64 år). Jeg har dermed funnet årlige estimater for arbeidsstyrken. (Tabell 4.1).

Oppgaver for årlig sysselsetting på 1930-tallet, uttrykt ved utførte årsverk, er hentet fra nasjonalregnskapene.⁶ Beregnet indeks for sysselsettingen er gjengitt i tabell 4.1. Her vil jeg gjøre oppmerksom på at nasjonalregnskapene fra mellomkrigstiden ikke kan betegnes som ordinært historisk kildemateriale. Som vist i kapittel 3 var det først etter andre verdenskrig man begynte å føre nasjonalregnskaper i Norge og i de fleste andre vestlige land. Nasjonalregnskapene for mellomkrigsperioden ble beregnet retrospektivt av Statistisk sentralbyrå først på 1950-tallet. På 1930-tallet ble det imidlertid systematisk innsamlet økonomisk statistikk med tanke på å utvikle nasjonale økonomiske oversikter. Beregningene for 1930-tallet er derfor langt bedre statistisk fundert enn på 1920-tallet, selv om de ikke er like pålitelige som nasjonalregnskapenes sysselsettingstall fra

³ Riise, Arne, *op.cit.*, s. 8-9.

⁴ OECD Economic Outlook, *Historical Statistics 1960-1988*, OECD, Paris 1989, tabell 2.14, s. 38.

⁵ NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1969, tabell 19, s. 42.

⁶ NOS XI. 109, *Nasjonalregnskap 1930-1939 og 1946-1951*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1952, tabell 39, s. 322 og 323; NOS XI. 185, *Nasjonalregnskap 1938 og 1948-1953*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1954, tabell 39, s. 209 og NOS XII. 163, *Nasjonalregnskap 1865-1960*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1968, tabell 47, s. 328-329.

etterkrigstiden. Byrået oppfordrer derfor til at tallene tolkes med forsiktighet. Revisjoner av oppgavene viser imidlertid nesten identiske svingninger, men marginalt høyere nivå på sysselsettingen. Folketellingen og sysselsettingstall fra etterkrigstiden indikerer imidlertid at de sysselsettingstall jeg har benyttet må karakteriseres som maksimumstall.⁷ Dette gir seg utslag i at sysselsettingstallene faktisk er høyere enn tallene for arbeidsstyrke. Dette skyldes trolig også at oppgavene for arbeidsstyrkens størrelse er for lave. På grunn av at de to tallseriene ikke bygger på de samme konvensjoner kan de kun benyttes som indikatorer på svingningene i ledigheten. Jeg har derfor indeksert dem, slik at de viser utviklingen i de to størrelsene med utgangspunkt i deres faktiske nivå i 1930.

Tabell 4.1.

Arbeidsstyrkens og sysselsettingens bevegelse i Norge 1918-1939.

	1. Arbeidsdyktig befolkning, 15-64 år (i tusen)	2. Arbeidsstyrke i prosent av arbeids- dyktig befolkning	3. Arbeidsstyrke, indeksert (1930=100)	4. Sysselsetting, indeksert (1930=100)
1918	1.549	66,9	89,5	
1919	1.565	66,9	90,4	
1920	1.587	66,9	91,7	
1921	1.606	66,8	92,7	
1922	1.625	66,6	93,4	
1923	1.645	66,5	94,5	
1924	1.662	66,3	95,2	
1925	1.679	66,2	95,9	
1926	1.698	66,1	96,9	
1927	1.715	65,9	97,6	
1928	1.732	65,8	98,4	
1929	1.750	65,6	99,1	
1930	1.770	65,4	100,0	100,0
1931	1.793	65,3	101,1	97,1
1932	1.823	65,2	102,7	99,2
1933	1.854	65,0	104,1	100,4
1934	1.883	64,9	105,5	102,2
1935	1.916	64,8	107,2	104,5
1936	1.950	64,7	109,1	107,4
1937	1.980	64,6	110,5	110,2
1938	2.009	64,5	111,9	112,0
1939	2.036	64,4	113,2	114,4

Kilder, Kolonne 1: NOS XII. 245, *Historisk Statistikk 1968*, tabell 19, s. 42 og tabell 20, s. 44-47.
 Kolonne 2 og 3: Egne beregninger på grunnlag av: NOS XII. 245, *Historisk Statistikk 1968*, tabell 17, s. 36-37 og Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i norsk økonomi 1865-1960", tabell 6, s. 29.
 Kolonne 4: Aukrust, Odd og Bjerke, Juul, "Realkapital og økonomisk vekst 1900-1956", tabell C, s. 29 og 30.

⁷ NOS XII. 163, *op.cit.*, s. 56, 60 og tabell 47, s. 328-329.

Hvis vi tar utgangspunkt i de beregnede indekser for arbeidsstyrke og sysselsetting, er det mulig å utarbeide ledighetstall for hele 1930-tallet. Forutsetningen er at det eksisterer en sikker måling av arbeidsledigheten ved et tidspunkt i perioden. Denne observasjonen kan brukes som basisår for å ekstrapolere ledigheten for resten av perioden ved hjelp av endringer i indeksert arbeidsstyrke minus endringer i indeksert sysselsetting. Ved en slik metode vil ledighetens omfang i basisåret være avgjørende for beregningsresultatene i de resterende år. Det er derfor svært viktig å finne det mest realistiske enkeltmålet vi har for arbeidsledigheten i perioden og bruke det som utgangspunkt for de videre kalkulasjoner.

Statistisk sentralbyrå rapporterte at 111.124 personer eller 9 prosent av den totale arbeidsstyrken var uten arbeid ved folketellingen av 1. desember 1930. Det er imidlertid noe usikkert hvor god denne registreringen var. For å vurdere påliteligheten av registreringen kan vi gå inn i folketellingens etterarbeider:⁷

"Ved gjennomgåelsen av folketellingens skjemaer viste det seg at opfatningen av begrepet arbeidsløs varierte meget sterkt fra kommune til kommune og endog innen samme kommune. Det hendte således at alle fiskere eller næsten hele den mannlige befolkning i en tellingskrets i en kommune var opført som arbeidsledige, mens det i nabokretsen ikke fantes en som var opført som arbeidsledig. Variasjonene i opfatningen av begrepet viste seg å ha vært så store at hvis man skulde ha brukt de oppgaver vi fikk uten å øve noen kritikk overfor dem, så vilde tellingen gitt et helt uriktig bilde av arbeidsledigheten i de forskjellige strøk av landet. Vi var derfor nødt til under revisjonen å sette en bestemt grense for hvilke personer objektivt sett kunde regnes med som arbeidsledige. Denne grense er prinsipielt satt slik at alle de personer som efter opgavene har vært lønnsmottagere og selv opgitt sig som arbeidsledige på tellingstiden er blitt regnet med."

Kommentarene tyder på at registreringen av arbeidsledige viser maksimumstall. Går vi "bak" de aggregerte tallene fra folketellingen, finner vi i tillegg at 9.556 eller 8,6 prosent av de som oppga at de var arbeidsledige faktisk ikke ble definert innenfor arbeidsstyrken.⁸ Dette behøver imidlertid ikke uten videre bety at registreringen viser for høy ledighet. Registreringen av arbeidsstyrken i 1930 ble gjort på grunnlag av yrkestilhørighet. Unge mennesker, som kom inn i arbeidsstyrken i 1930-årene og ikke maktet å skaffe seg arbeid, ble i stor grad profesjonsløse og dermed ikke oppfanget i yrkesstatistikken. Samtidig påpekes det i Statistisk sentralbyrås etterarbeider:⁹

⁷ NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1933, s. 74-107. Sitatet er hentet fra sidene 76-77.

⁸ NOS IX. 61, *op.cit.*, tabell s. 14*-15*.

⁹ NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, s. 74-107. Sitatet er hentet fra s. 77.

"Det sier sig imidlertid selv at grensen mellom de hjemmeværende unge som har ført sig op som arbeidsledige og de som har ført sig op som hjemmeværende sønner eller døtre beskjeftiget med husarbeide eller beskjeftiget i farens bedrift er meget flytende. Under de nuværende økonomiske forhold er det sikkerlig så at en hel del av dem som i folketellingen har ført sig op som hjemmeværende under normale forhold vilde ha søkt ut på arbeidsmarkedet, og at man for så vidt i denne skare har en stor mengde mennesker som man må regne med som efterspørgere efter arbeide, selv om denne efterspørsel ikke er effektiv og ikke kommer til syne i arbeidsledighetstallene."

De nevnte forhold, i tillegg til at selvstendig næringsdrivende "som regel" er holdt utenfor registreringen, peker i retning av at ledigheten heller er anslått for høyt enn for lavt.

Et annet problem ved tellingen er at den ikke gjør det klart om arbeidere i nødsarbeid ble regnet som arbeidsledige eller ikke. Etter alt å dømme varierte praksisen både mellom og innen de forskjellige kommunene. Intensjonen, i følge folketellingens etterarbeider, var imidlertid at bare de som var uten arbeid i tellingsperioden skulle regnes som arbeidsledige. Det betyr at arbeidere i nødsarbeid som regel ikke skulle medregnes i oppgavene. På bakgrunn av sitatene ovenfor er det likevel åpenbart at en del arbeidstakere som egentlig ikke var helt arbeidsledige er inkludert i oppgavene.

Vi ser at folketellingens ledighetsregistrering på en del punkter åpenbart viser for høye tall, mens den på andre punkter viser for lave. Et ankepunkt mot å bruke resultatene er at mange arbeidstakere sannsynligvis ikke ville innrømme at de var arbeidsledige. Hertil må det bemerkes at det i prinsippet var Statistisk sentralbyrås funksjonærer som til sist avgjorde hvilke personer skulle regnes som arbeidsledige. Byrået valgte etter folketellingen *ikke* å justere den registrerte ledigheten hverken opp eller ned. Målingen ble i samtiden regnet som den absolutt mest pålitelige arbeidsledighetsregistreringen i mellomkrigstiden. Universitetsstipendiat Erling Petersen behandlet tellingen kritisk i 1937, og konkluderte med at resultatene fra ledighetstillingen var "utmerket". Morten Tuveng mente i 1946 at resultatene må betegnes som en "maksimumsstorrelse".¹⁰

Andre landsomfattende spesialundersøkelser av arbeidsledigheten på 1930-tallet ble utført av Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring i forbindelse med innhenting av såkalte kommunale arbeidsløshetsmeldinger 30. november 1933 og 30. november 1935. Undersøkelsene omfattet kun menn, på grunn av svært

¹⁰ Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse i Norge før og under krigen", *Sak og samfunn*, nr 13, Christian Michelsens Institutt for Videnskap og Åndsfrihet, Bergen 1946, s. 83 og Petersen, Erling, "Arbeidsledighet og botemidler. Arbeidsledighetens karakter og omfang." kapittel XII i Storsteen, Einar (hovedred.), *Social Håndbok for Norge*, Norsk Forening for Socialt Arbeide, Oslo 1937, s. 428.

mangelfulle opplysninger om ledigheten blant kvinner.¹² Tellingene ga som resultat henholdsvis 145.233 og 165.978 ledige menn.¹³ Spesialundersøkelsene er i ettertid regnet som mindre pålitelige enn folketellingen fra 1930. I forbindelse med undersøkelsene sendte Inspektoratet ut skjema til formannskapene i samtlige av landets kommuner. Kommunenes egne folk, fortrinnsvis kommunale arbeidsløshetsnemder, fylte så ut skjemaene. Skjemaene ga ingen klar definisjon av arbeidsløshet, men kommunene ble bedt om å kategorisere de ledige etter følgende årsaker til ledigheten:¹⁴

- driftsstans
- innskrenkning
- egen oppsigelse
- ervervets sesongmessige karakter,
- arbeidskonflikt
- andre årsaker

Kategoriseringen var meget vid, til og med arbeidere som var involvert i arbeidskonflikter ble regnet som ledige. Det samme gjaldt sesongarbeidere som ikke arbeidet på det tidspunkt undersøkelsene ble foretatt. Begrepet "andre årsaker" var så vidt at disse registreringene etter alt å dømme er sterkt overdrevet. I tillegg går det frem av de skjemaene som ble sendt ut til kommunenes formannskaper at menn som var sysselsatt i nødsarbeid skulle regnes som ledige:¹⁵

"Her opføres det antall arbeidsløse som var sysselsatt i nødsarbeid (i eller utenfor kommunens grenser), ved kurser e. lign., eller understøttet av forsorgsvesenet. Personer som var ledig på grunn av konflikt, regnes ikke med i denne tabell."

Inspektoratets etterarbeider slår fast at ledighetstallene fra spesialundersøkelsene er for høye. Begrunnelsene er for det første at ledigheten i mange kommuner er anslått skjønnsmessig. For det andre er oppgavene påvirket av at de ble ansett som et middel til å

¹² Mange av kommunene fremskaffet for eksempel kun oppgaver over ledige menn. Andre oppga ledigheten blant menn og kvinner som ikke var forsørget.

¹³ Se også: Tuveng, Morten, *op.cit.*, s. 81.

¹⁴ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30 november 1933*, Oslo 1935, s. 20 og Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30 november 1935*, Oslo 1937, s. 26.

Ved spesialundersøkelsen i 1935 gjaldt bare de to kategoriene "Yrkets sesongmessige karakter" og "Andre årsaker", ved undersøkelsen i 1933 gjaldt samtlige seks kategorier.

¹⁵ *Loc.cit.*

underbygge kommunenes behov for statsstøtte for å avhjelpe arbeidsledighetsproblemer. For det tredje fikk begrepet arbeidsledig en stadig videre definisjon og anvendelse.¹⁶

"Som gjort opmerksom på i tidligere årsberetninger, er der ved disse opgaver det å merke seg at de i stor utstrekning er bygget på skjønn for å underbygge kommunenes behov for statsstøtte. I denne forbindelse bør anføres at det ved sammenligninger 1930 med folketellingens arbeidsløshetstall viste seg at de meldinger som bygget på arbeidsløshetskomiteenes skjønn, det vil si de fleste fra bygdene, jevnt over gav altfor høye tall.(...). Til dette kommer så at selve begrepet arbeidsløs har fått sterkt utvidet anvendelse, bl.a. som følge av større arbeidsløshet har vært et vilkår for en rekke statsbidrag."

Unøyaktighetene ble likevel ikke ansett å være like store ved undersøkelsen fra 1933, som ved undersøkelsen fra 1935.¹⁷ Morten Tuveng vurderte i 1946 de to spesialundersøkelsene. Han konkluderte med at de viste "maksimumstall i enda større grad enn folketellingens oppgaver over ledigheten".¹⁸ Erling Petersen betegnet i 1937 resultatene fra de to spesialundersøkelsene som "mindre pålidelige".¹⁹

Arbeidsledighetsregistreringen ved folketellingen i desember 1930 står igjen som det klart beste enkeltmålet for den totale arbeidsstyrkens ledighet i mellomkrigstiden. Selv om det eksisterer en viss usikkerhet ved påliteligheten av tallene, finnes det ikke noe empirisk holdepunkt for å bestemme hvor stor en eventuell nedjustering eller oppjustering bør være. Og siden det totale antall ledige på drøyt 111.000 ble ansett som et realistisk mål for arbeidsledigheten i samtiden, velger jeg å ta utgangspunkt i dette arbeidsledighetstallet i mine beregninger av arbeidsledigheten i Norge i mellomkrigstiden.

Registreringen av ledigheten ved folketellingen i 1930 ligner på de arbeidskraftsundersøkelsene (AKU) som Statistisk sentralbyrå foretar i dag. AKU-registreringer foretas som spørreundersøkelser. De som oppgir at de er arbeidssøkende uten arbeid, regnes som arbeidsledige. Dette målet for arbeidsledighet er forskjellig fra det målet som vanligvis har vært anvendt i Norge i etterkrigstiden, der ledigheten måles ved at de

¹⁶ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning 1935 og 1936*, Oslo 1937, s. 4-5. Se dessuten: Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935*, Oslo 1937, s. 11.

¹⁷ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning 1933 og 1934*, Oslo 1935, s. 5 og Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1933*, Oslo 1935, s. 8-15. Inspektoratets kommentarer til undersøkelsen fra 1933 er noe sprikende. I de første etterarbeidene vurderes resultatene å ligge nært opp til folketellingens registrering av ledigheten, både når det gjelder omfang og definisjon av problemet. Det gjøres likevel oppmerksom på at de skjønnsmessige tall fra en del distriktskommuner, særlig i Nord-Norge, antakeligvis var for høye. Senere vurderinger av undersøkelsen fra 1933 konkluderer nesten enstemmig med at undersøkelsen viser for høye ledighetstall.

¹⁸ Tuveng, Morten, *op.cit.*, s. 84.

¹⁹ Petersen, Erling, *op.cit.*, s. 428.

arbeidsløse selv registrerer seg ved arbeidskontorene. AKU-målinger av lignende type som ledighetsregistreringen i forbindelse med folketellingen i 1930 gir vanligvis høyere ledighetstall enn ved registreringer som krever aktiv handling fra de arbeidsledige. Arbeidsledighetstallene som beregnes i denne avhandlingen kan derfor ikke uten videre sammenlignes med de vanlige arbeidsledighetstallene fra etterkrigstiden.

Folketellingens registrering av arbeidsledigheten ble foretatt i desember. For å finne et uttrykk for gjennomsnittlig ledighet i 1930 kan ledigheten i desember justeres ved hjelp av de månedlige registreringer av overskudd av arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene. Statistikken fra arbeidskontorene gir nemlig et langt bredere utvalg av forskjellige yrker enn fagforeningstallene, i tillegg til at også uorganiserte arbeidere er fanget opp. Den månedlige trenden i disse tallene gir derfor trolig et godt bilde av *utviklingen* i arbeidsledigheten. Ved å justere folketellingens arbeidsledighet med forskjellen mellom gjennomsnittlige registreringer i 1930 og desemberregistreringene ved arbeidskontorene, finner vi et sesongjustert anslag for gjennomsnittlig ledighet i 1930:

$$(4.1) \quad U_{(t=1930)} = \frac{\sum_{i=1}^{12} U_i}{12} = \frac{U_f \times \frac{\sum_{i=1}^{12} U_{ai}}{12}}{U_{a(i=12)}} = \frac{9\% \times 19.353}{27.157} = 6,4\%$$

$U_{(t=1930)}$ = (gjennomsnittlig) arbeidsledighet i 1930

U = total arbeidsledighet

U_f = registrert arbeidsledighet ved folketellingen 1. desember 1930

U_a = overskudd av arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene

i = måned, der $(i=1)$ = januar, $(i=2)$ = februar, $(i=12)$ = desember

Jeg velger så beregnet ledighet i 1930 som basis for videre beregninger av årlig ledighet frem til krigen. Beregningene utføres ved å legge indeksert arbeidsstyrke minus indeksert sysselsetting til ledigheten i 1930. Den kritiske forutsetning for mine resultater er at arbeidsledigheten ved folketellingen gir et riktig bilde av den virkelige ledigheten. En mulig feilkilde ved beregningene er at de bygger på to konstruerte indekser, en for arbeidsstyrke og en for sysselsetting. Disse indeksene er selvsagt ikke helt sikre.

$$(4.2) \quad U_t = \left(\frac{A_t - N_t}{A_t} \right) \times 100 + U_{(t=1930)}$$

U = total arbeidsledighet

A = arbeidsstyrke, indeksert

N = sysselsetting, indeksert

t = år, der t er hvert år fra 1930 til og med 1939.

Beregningsresultatene etter uttrykket (4.2) er vist i tabell 4.2.¹⁹

Tabell 4.2.

Metode 1. Beregnet arbeidsledighet i Norge 1930-1939.

	1. Indeksert arbeidsstyrke (1930=100)	2. Indeksert sysselsetting (1930=100)	3. % -vis endring i arbeidsledighet fra 1930	4. Arbeidsledighet i prosent (6,4%+kol.3)
1930	100,0	100,0	-	6,4
1931	101,1	97,1	4,0	10,4
1932	102,7	99,2	3,4	9,8
1933	104,1	100,4	3,6	10,0
1934	105,5	102,2	3,1	9,5
1935	107,2	104,5	2,7	9,1
1936	109,1	107,4	1,6	8,0
1937	110,5	110,2	0,3	6,7
1938	111,9	112,0	-0,1	6,3
1939	113,2	114,4	-1,1	5,3

Kilder, Kolonne 1: Egne beregninger på grunnlag av: Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i norsk økonomi 1865-1960", tabell 6, s. 29.

Kolonne 2: Aukrust, Odd og Bjerke, Juul, "Realkapital og økonomisk vekst 1900-1956", tabell C, s. 29 og 30.

I følge beregningene var den gjennomsnittlige arbeidsledigheten på 1930-tallet 8,2 prosent. Selv om disse nye estimatene av ledigheten er nesten tre ganger lavere enn ledigheten i de ti fagforbundene, var ledigheten langt høyere enn den noen gang hadde vært tidligere.²⁰ Tatt i betraktning den store primærsektoren må ledigheten på 1930-tallet betegnes som unik i et historisk perspektiv. Til tross for sterk vekst i både økonomi og sysselsetting fra 1931 og frem til krigen, var arbeidsledigheten uvanlig høy ut hele tiåret.

¹⁹ I disse beregningene (se uttrykket 4.2) utgjør ledigheten i 1930 en relativ størrelse, som legges til endringene i arbeidsstyrke minus sysselsetting (ledigheten) hvert år i perioden. Om det absolutte antall personer som var ledige i 1930 legges til de årlige endringene i arbeidsstyrke minus sysselsetting (ledigheten), får vi følgende ledighetstall for perioden:

År:	A:	N:	U:	År:	A:	N:	U:
1930	100,0	93,6	6,4%	1935	107,2	97,8	8,8%
1931	101,1	90,9	10,1%	1936	109,1	100,5	7,9%
1932	102,7	92,9	9,5%	1937	110,5	103,1	6,7%
1933	104,1	94,0	9,7%	1938	111,9	104,8	6,3%
1934	105,5	95,7	9,3%	1939	113,2	107,1	5,4%

²⁰ 1931 utgjør et usikkerhetsmoment i beregningene. I dette året gikk over 7,5 millioner arbeidsdager tapt i arbeidskamper. Dette har utvilsomt påvirket sysselsettingstallene for 1931, som bygger på utførte årsverk. Vi vet imidlertid ikke i hvor stor grad dette har influert sysselsettingstallene. Mange av de tapte arbeidsdagene ble tatt igjen ved overtid senere på året. Arbeidskonflikten medførte større arbeidsmengde for de bedriftene som ikke var involvert. Det var dessuten arbeidstakere ute i streik, som ellers ville gått arbeidsledige. I tillegg gikk arbeidsdager tapt samtlige år i mellomkrigstiden. Jeg nøyer meg derfor med å gjøre oppmerksom på at den arbeidsledigheten jeg har beregnet for året 1931, muligens er for høy.

Arbeidsløshetsproblemet var faktisk like stort i 1938 som i 1930. Først under krigen ble det tilnærmet lik sysselsetting i Norge og i de fleste andre vesteuropeiske land.

4.3.2. Metode 2. Beregninger av arbeidsledigheten på 1920-tallet

Dårlige sysselsettingsdata gjør at metoden for å beregne arbeidsledigheten på 1930-tallet er lite holdbar for 1920-tallet. Månedlige *situasjonsrapporter* som viser overskudd av arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontor utgjør et relativt representativt utvalg av arbeidsstyrken. En svakhet ved utvalget er at kontorene nesten utelukkende lå i byer og tettsteder. Primærnæringene er derfor underrepresentert. Situasjonsrapportene synes imidlertid mer troverdige enn arbeidskontorenes *månedsberegninger*, som ikke viser antall, men tilfeller av arbeidssøkende, der enkelte personer er telt flere ganger i løpet av måneden. Selv om situasjonsrapportene tildels også inneholder dobbeltregistreringer, er problemet langt mindre enn i månedsberetningene. Selv om oppgavene ikke gir et tilfredsstillende mål på den *absolutte* ledighet i perioden, sier de en hel del om *svingningene* i ledigheten. De årlige endringene i oppgavene over arbeidssøkende kan dermed brukes som en indeks for svingningene i ledigheten på 1920-tallet. Disse tallene er imidlertid absolutte og ikke i prosent av arbeidsstyrken, de vil derfor naturlig nok øke når arbeidsstyrken øker. For å beregne den prosentvise ledigheten behøver vi et relativt mål. Ved å deflatere arbeidskontorenes oppgaver over arbeidssøkende for årlige endringer i arbeidsstyrken får vi et slikt relativt mål for arbeidsledigheten:

$$(4.3) \quad \tilde{U}_{at} = \frac{A_{(t=1930)}}{A_t} \times U_{at}$$

\tilde{U}_a = korrigert overskudd av arbeidssøkende

A = indeksert arbeidsstyrke

U_a = overskudd av arbeidssøkende (justert av Tuveng)

t = år, gjelder hvert år fra 1921 til og med 1930.

Når justerte tall for overskudd av arbeidssøkende er beregnet, indekseres de med basisår 1930. Årlig ledighet 1921-1930 finner vi da ved å multiplisere endringene i indeksen for korrigert overskudd av arbeidssøkende med arbeidsledigheten i 1930:

$$(4.4) \quad U_t = \frac{\tilde{U}_{at(\text{ind})} \times U_{(t=1930)}}{100}$$

U = arbeidsledighet

$\tilde{U}_{a(\text{ind})}$ = overskudd av arbeidssøkende, korrigert og indeksert

t = år, gjelder hvert år fra 1921 t.o.m. 1930.

I følge beregningsresultatene, som er gjengitt i tabell 4.3, var den gjennomsnittlige ledigheten på 6,4 prosent i årene 1921-1930. Til sammenligning viser fagforeningstallene en gjennomsnittlig arbeidsløshet på 16,8 prosent i samme periode.

Tabell 4.3.

Metode 2. Beregnet arbeidsledighet i Norge 1921-1930.

	1. Arbeidsstyrke, indeksert (1930=100)	2. Overskudd av arb.søkende ved arb.kontorene	3. Overskudd av arbeidssøkende, korrigerte tall	4. Overskudd av arbeidssøkende, (1930=100)	5. Beregnet arbeidsledighet i prosent
1921	92,7	17.375	18.743	96,9	6,2
1922	93,4	19.492	20.869	107,8	6,9
1923	94,5	14.425	15.265	78,9	5,1
1924	95,2	11.263	11.831	61,1	3,9
1925	95,9	14.956	15.595	80,6	5,2
1926	96,9	23.467	24.218	125,1	8,0
1927	97,6	23.889	24.476	126,5	8,1
1928	98,5	21.759	22.090	114,1	7,3
1929	99,1	19.089	19.262	99,5	6,4
1930	100,0	19.353	19.353	100,0	6,4

Kilder, Kolonne 1: Egne beregninger på grunnlag av: Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i norsk økonomi 1865-1960", tabell 6, s. 29. Kolonne 2: Riksarkivet, Arbeidsdirektoratet, Inspektoratet for Arbeidsformidlingen, *Situasjonsrapporter*, eske 98-100 og Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse i Norge før og under krigen", s. 85.

Oppgavene som omfatter overskudd av arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontor er bearbeidet av både Statistisk sentralbyrå og Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring. Inspektoratet presenterte statistikken både inklusive og eksklusive nødsarbeidere. Det ville være naturlig å bruke de sistnevnte oppgavene i mine beregninger. Imidlertid er ikke denne statistikken fullstendig. Det mangler oppgaver for enkelte måneder, i tillegg til at praksisen med å føre opp nødsarbeidere varierte mellom kontorene. Jeg har derfor benyttet statistikk som inkluderer nødsarbeidere for samtlige år, med unntak av 1921 og 1922, hvor nødsarbeidere i utgangspunktet ikke ble regnet som arbeidssøkende. Imidlertid tilsier kontorenes ulike praksis at en del nødsarbeidere etter alt å dømme er tatt med i disse oppgavene også. Uansett utgjorde nødsarbeiderne bare en liten del av totalt antall arbeidssøkere. Den beregnede ledighetens *nivå* bestemmes dessuten primært ut i fra folketellingen i 1930, mens overskudd av arbeidssøkende i hovedsak uttrykker *svingningene* i beregnet ledighet.

4.3.3. Metode 3. Beregninger av arbeidsledigheten 1918-1920

Arbeidsledigheten var betydelig lavere i 1918-1920 enn i resten av mellomkrigstiden.²² I mange tilfeller var det brist på arbeidskraft. Overskudd av arbeidssøkende ved arbeidskontorene er derfor ikke noe brukbart mål for utviklingen i ledigheten i disse årene. Antall ledige plasser overgikk ved flere anledninger antall arbeidssøkende. På bakgrunn av årlig gjennomsnitt av brutto tilfeller av arbeidssøkende ved månedenes slutt, er det likevel mulig å finne estimater over ledigheten i perioden 1918-1920. Jeg forutsetter da at tallene for arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene ved månedens utgang er representative for utviklingen i den totale ledigheten. Ved å multiplisere endringene i oppgavene over arbeidssøkende ved månedens utgang med beregnet ledighet i 1921 får vi et mål for ledigheten i årene 1918-1920. Også ved denne beregningsmetoden er det et problem at oppgavene fra arbeidskontorene viser absolutte tall. Siden jeg beregner prosentvis ledighet, bør oppgavene over arbeidssøkende relateres til arbeidsstyrkens størrelse de ulike år. Relateringen forgår ved å korrigere arbeidskontorenes statistikk med årlige endringer i arbeidsstyrken:

$$(4.5) \quad U_t = \frac{U_{mt}}{U_{m(t=1921)}} \times \frac{A_{(t=1921)}}{A_t} \times U_{(t=1921)}$$

U = total arbeidsledighet

U_m = arbeidssøkende ved månedens utgang

A = arbeidsstyrke, indekstert

t = år, gjelder årene 1918-1921.

Tabell 4.4.

Metode 3. Beregnet arbeidsledighet i Norge 1918-1921.

	1. Arbeidssøkende ved månedens utgang	2. Arbeidsstyrke, indekstert	3. Arbeidsledighet i prosent
1918	3.817	96,3	1,1
1919	4.822	97,7	1,3
1920	6.062	98,9	1,6
1921	23.277	100,0	6,2

Kilder, Kolonne 1: Statens Inspektorat for Arbeidsformidlingen og Arbeidsledighetsforsikringen, *Årsberetning*, samtlige år 1918-1921, tabeller over "Virksomheten ved de enkelte kontorene". Kolonne 2: Egne beregninger på grunnlag av Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i norsk økonomi 1865-1960", tabell 6, s. 29.

²² Arbeidsledigheten begynte å stige fra høsten 1920.

4.3.4. Total arbeidsledighet 1918-1939

Ved å sette sammen de tre seriene jeg har beregnet ovenfor, får vi en sammenhengende tidsserie for total arbeidsløshet i mellomkrigsperioden. Beregningene som bygger på registreringer ved arbeidskontorene er ikke like sikre som beregningene etter metode 1. De må likevel karakteriseres som relativt pålitelige.

Den endelige ledighetsserien er gjengitt i tabell 4.5 nedenfor. For sammenligningens skyld er ledigheten i ulike antall fagforbund også vist i tabellen.

Tabell 4.5.

Arbeidsledighet i Norge 1921-1939, i prosent.

	1. 10 fagforbund	2. 25-29 fagforbund	3. Total ledighet, primær serie
1918	1,4	1,4	1,1
1919	1,6	1,5	1,3
1920	2,3	2,4	1,6
1921	17,6	13,9	6,2
1922	17,1	12,8	6,9
1923	10,6	8,0	5,1
1924	8,5	5,1	3,9
1925	13,2	9,2	5,2
1926	24,3	16,9	8,0
1927	25,4	19,0	8,1
1928	19,1	13,9	7,3
1929	15,4	13,0	6,4
1930	16,6	15,3	6,4
1931	22,3	20,4	10,4
1932	30,8	21,2	9,8
1933	33,4	22,1	10,0
1934	30,7	20,5	9,5
1935	25,3	19,0	9,1
1936	18,8	17,6	8,0
1937	20,0	16,7	6,7
1938	22,0	20,1	6,3
1939	18,3	20,1	5,3
Gjennomsnitt 1918-39	17,9	14,1	6,5
Gjennomsnitt 1921-39	20,5	16,0	7,3

Kilder, Kolonne 1: NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 57, s. 81.

Kolonne 2: Beregnet ut i fra Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse i Norge før og under krigen", figur, s. 35 og Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetninger*, utvalgte år 1918-1941, tabeller over "Arbeidsledighetskassene".

En sammenligning av mine beregninger med mellomkrigstidens konvensjonelle arbeidsløshetstall, viser at ledigheten i den totale arbeidsstyrken gjennomsnittlig var hele

2,8 ganger lavere enn i de ti fagforbundene. Forskjellene var størst i de årene ledigheten var høyest, noe som kan tilskrives at de konvensjonelle ledighetstallene i stor grad bygger på konjunkturømfintlige næringer.

4.4. SEKUNDÆRE LEDIGHETSSERIER

Mine beregninger av ledighetens nivå bygger kun på en direkte observasjon. Deretter forutsetter jeg at ledigheten fulgte trenden i indeksene for beregnet arbeidsstyrke minus sysselsetting i 1930-årene og trenden i arbeidssøkende ved arbeidskontorene i 1920-årene. Beregningene har to klare svakheter. For det første vet vi ikke sikkert om folketellingen fra 1. desember 1930 viser "riktig" arbeidsledighet. Det innebærer at nivået på ledigheten kan være annerledes enn hva mine beregninger viser. For det andre vet vi ikke sikkert hvorvidt de indikatorene jeg har anvendt for utviklingen i arbeidsledigheten gir et riktig bilde av hvordan utviklingen fra år til år faktisk var. For å teste troverdigheten av de ledighetstallene jeg har kommet frem til, har jeg derfor ved ulike metoder beregnet ytterligere seks tallserier for arbeidsløsheten i mellomkrigstiden. Poenget er å vise hvor robuste de nye resultatene som er fremlagt er overfor falsifiseringsforsøk. To av seriene bygger på andre utgangspunkt for beregningene enn folketellingen i 1930. De utgjør derfor i hovedsak en kontroll på ledighetens *nivå*. I to av de sekundære seriene anvendes andre mål for *svingningene* eller *utviklingen* i ledigheten. Den femte serien bygger på direkte observasjoner av den faktiske arbeidsledigheten og kan derfor stå som en test på både ledighetens *nivå* og *svingninger*. Sekundærserie nummer seks er beregnet ved hjelp av nøyaktig samme metode som primærseriens ledighetstall for 1920-tallet, men den omfatter 1930-tallet. Den sjette sekundære arbeidsledighetsserien står derfor utelukkende som en kontroll på primærseriens ledighetstall i perioden 1930-1939.

4.4.1. Sekundærserie 1 og 2

Istedet for å ekstrahere ledighetens årlige bevegelser ut i fra folketellingen i 1930, benytter jeg her spesialundersøkelsene fra november 1933 og 1935 som utgangspunkt for mine beregninger. Undersøkelsene bygget på utvidede kommunale arbeidsløshetsmeldinger og omfattet kun menn. De viste henholdsvis 145.233 og 165.978 ledige, det vil si 12-13 prosent av arbeidsstyrken. Selv om ledigheten ved spesialundersøkelsene var langt lavere enn hva den tradisjonelle ledighetsstatistikken viser, er tellingene i ettertid likevel vurdert til å være for høye. En av de største svakhetene ved undersøkelsene er at mange kommuner i landdistriktene, samt enkelte mindre bykommuner anslo ledigheten

skjønnsmessig. Inspektoratets etterarbeider konkluderte med at de skjønnsmessige ledighetstallene ofte var for høye i forhold til den reelle ledigheten.²²

Et eksempel på at de meldingene som bygget på skjønn ikke alltid var like pålitelige kan hentes fra Molde, som på 1930-tallet var en av landets mindre bykommuner med drøye 3.200 innbyggere. Samtidig som kommunen sendte inn skjønnsmessige oppgaver over ledigheten til Arbeidsinspektoratet, foretok byens Arbeidskontor registreringer av arbeidssøkende. Oppgavene viser at de skjønnsmessige anslagene av ledigheten faktisk var hele 1,8 ganger høyere enn registrert ledighet i årene 1931-1933.²³ Sannsynligvis skyldtes ikke dette misforholdet utelukkende svakheter ved de skjønnsmessige oppgavene. Både Arbeidsinspektøren og Statistisk sentralbyrå pekte på at arbeidskontorenes tall i mange tilfeller var for lave, på grunn av at arbeidsledige som ikke hadde noen utsikt til å få jobb lot være å registrere seg.²⁴ Imidlertid var samsvaret mellom ledighetstellingene og arbeidskontorenes registreringer forbløffende godt i en del andre bykommuner, som for eksempel Trondheim, der resultatene nesten var identiske.²⁵

I tillegg til svakhetene ved de skjønnsmessige oppgavene peker spesialundersøkelsenes etterarbeider på andre faktorer som bidro til å gjøre ledighetstallene for høye. Et viktig moment er at det ikke fantes noen entydig definisjon av arbeidsledighet. Definisjonene varierte både mellom og innen kommunene.²⁶

"For alle oppgavene gjelder det dessuten at de avhenger av det omfang selve begrepet arbeidsløshet har i de forskjellige distrikter. At dette begrepet kan variere sterkt fra sted til sted finner man tydelige tegn på. Man har imidlertid ikke hatt midler til å gjennomføre noen helt effektiv kontroll med tallene."

En følge av at begrepet arbeidsledig ikke var entydig definert, var blant annet at flere av kommunene regnet alle menn over 15 år uten arbeid som ledige. Det innebar at til og med personer som ikke var arbeidssøkende ble regnet som arbeidsløse. En implikasjon var at Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring ga opp ledighetstall i prosent av arbeidsdyktig befolkning i stedet for i prosent av

²² Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935*, Oslo 1937, s. 11.

²³ Riksarkivet, Arbeidsdirektoratet. Inspektoratet for Arbeidsformidlingen, *Kommunale arbeidsløshetsmeldinger 1916-1939*, eske 134.

²⁴ NOS, *Statistiske Meddelelser 1933*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1934, s. 93-94. Statens Inspektorat for Arbeidsformidlingen og Arbeidsledighetsforsikringen, *Årsberetning 1920-21*, Kristiania 1922, s. 16-18.

²⁵ Riksarkivet, Arbeidsdirektoratet. Inspektoratet for Arbeidsformidlingen, *Kommunale arbeidsløshetsmeldinger*, eske 146.

²⁶ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935*, Oslo 1937, s. 11.

arbeidsstyrken.²⁷ En annen svakhet ved de to spesialundersøkelsene var at de ikke omfattet hele arbeidsstyrken. I 1933 ga 4 av landets bykommuner og 72 av herredskommunene ikke svar på henvendelsen fra Inspektoratet. I etterarbeidene antok Inspektoratet at ledigheten var liten i de fleste av disse kommunene. Det innebar at den prosentvise ledigheten trolig var høyere ved undersøkelsen enn i virkeligheten. De fleste av kommunene som ikke svarte ved undersøkelsen i 1933 var imidlertid, med unntak av Stavanger, små. Undersøkelsen, som gjaldt 668 av landets 744 kommuner, omfattet mer enn 90 prosent av landets mannlige befolkning over 15 år.²⁸ Ved undersøkelsen i 1935 var det bare fire herredskommuner som ikke sendte inn oppgaver. Tellingen omfattet hele 99,7 prosent av alle menn over 15 år som var bosatt i riket.²⁹

På grunn av at spesialundersøkelsene i 1933 og 1935 gir altfor høye ledighetstall, er det nødvendig å korrigere oppgavene for å få et realistisk bilde av den virkelige arbeidsløsheten. Arbeidsinspektoratet nedjusterte selv ledighetsprosenten ved å utvide nevneren i brøken fra å gjelde menn i den ordinære arbeidsstyrken, til å omfatte samtlige menn over 15 år. I følge Inspektoratets vurderinger gir ledighetsprosenten som da kommer frem et realistisk bilde av ledigheten blant mannlige arbeidstakere. Etter en slik korreksjon blir dessuten spesialundersøkelsenes resultater mer sammenlignbare med ledighetsregistreringen ved folketellingen.³⁰ Inspektoratet gjorde imidlertid oppmerksom på at ledigheten ved tellingen i 1935 uansett ville være for høy i forhold til både folketellingen fra 1930 og spesialundersøkelsen fra 1933.³¹

"Til slutt skal man nevne at tendensen til å utvide ledighetsbegrepet fra år til år gjør seg gjeldende. Dette må en ha for øie når tellingene i 1933 og 1935 jevnføres."

På grunnlag av de to spesialundersøkelsene kan vi nå finne realistiske mål for arbeidsløsheten blant menn i november 1933 og november 1935. Ledigheten kommer frem ved å beregne antall arbeidsledige menn i prosent av totalt antall menn over 15 år i de kommunene de to spesieltellingene omfatter. Registreringene er imidlertid ikke så troverdige som ved folketellingen i 1930, trolig er i hvert fall ledighetstallene fra 1935 for høye. Nye serier for ledigheten med disse undersøkelsene som utgangspunkt er dermed

²⁷ *Ibid.*, s. 12-25 og Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1933*, Oslo 1935, s. 9-19.

²⁸ *Ibid.*, s. 8.

²⁹ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935*, Oslo 1937, s. 11-12 og Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning 1935 og 1936*, tabell 2, s. 6.

³⁰ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1933*, Oslo 1935, s. 9.

³¹ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935*, Oslo 1937, s. 11.

ikke så sikre som de beregningene som tar utgangspunkt i folketellingen. Jeg har derfor valgt å la ledighetsseriene med utgangspunkt i spesialundersøkelsene stå som støtte for den primære serien.

Ledigheten for menn, beregnet ut i fra antall registrerte ledige i prosent av totalt antall menn over 15 år, var 16,9 prosent i november 1933 og 17,3 prosent i november 1935. Ledigheten i 1933 ble senere nedjustert til 16,5 prosent.³² Som nevnt ovenfor regnet spesialundersøkelsene menn i nødsarbeid som arbeidsledige. I følge undersøkelsene sysselsatte nødsarbeidene 14.009 menn i november 1933 og 25.512 menn i november 1935. Arbeidsledigheten blant menn, eksklusive nødsarbeid, reduseres dermed til 14,8 prosent 30. november 1933 og 14,6 prosent 30. november 1935.³³

For å beregne den totale arbeidsledigheten må vi finne rimelige anslag for ledigheten blant kvinner. Arbeidskontorenes registreringer av arbeidssøkende indikerer at forholdet mellom kvinnelig og mannlig ledighet var det samme i 1933 og 1935, som i 1930. Det innebærer en kvinneledighet på henholdsvis 4,7 og 4,6 prosent. Arbeidsstyrkens totale ledighet beregnes tilsvarende til henholdsvis 11,7 og 11,5 prosent.³⁴ Til sammenligning var ledigheten 9,0 prosent 1. desember 1930.

For å finne gjennomsnittlig arbeidsledighet for årene 1933 og 1935 justeres ledighetstallene fra 30. november med forskjellen mellom arbeidskontorenes gjennomsnittlige registreringer av arbeidssøkende i løpet av de respektive år og arbeidssøkende i månedsskiftet november-desember i de respektive år:

$$(4.6) \quad U_t = \frac{\sum_{i=1}^{12} U_i}{12} = U_{st} \times \frac{\sum_{i=1}^{12} U_{ai}}{U_{a(i=\frac{11+12}{2})}}$$

U_t = (gjennomsnittlig) arbeidsledighet i år t

U_i = total arbeidsledighet i måned i

U_s = registrert arbeidsledighet ved spsialtellingen

U_a = overskudd av arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene

i = måned, der (i=1) = januar, (i=2) = februar,..(i=12) = desember

t = år, dvs. årene 1933 og 1935

³² *Ibid*, tabell A, s. 21.

³³ *Ibid*, tabell D, s. 24 og tabell E, s. 25.

Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1933*, tabell B, s. 18 og tabell C, s. 19.

³⁴ Ledighetstallene er beregnet på følgende måte:

Total arbeidsledighet november 1933: $14,8 \times 0,694 + 4,7 \times (1 - 0,306) = 11,7$ prosent.

Total arbeidsledighet november 1935: $14,6 \times 0,694 + 4,6 \times (1 - 0,306) = 11,5$ prosent, der 0,694 er menns andel av den totale arbeidsstyrken (1,00) ved folketellingen i 1930.

Vi setter inn i uttrykket og får følgende oppgaver over gjennomsnittlig arbeidsledighet i 1933 og 1935:

$$U_{(t=1933)} = 11,7\% \times \frac{36278}{\left(\frac{39723+42595}{2}\right)} = 10,3\%$$

$$U_{(t=1935)} = 11,5\% \times \frac{36103}{\left(\frac{39270+40950}{2}\right)} = 10,4\%$$

For å estimere de årlige svingningene i arbeidsledigheten i løpet av perioden benytter vi samme metode som i primærserien. Det betyr at beregnet ledighet i 1933 og 1935 multipliseres med de årlige bevegelsene i ledighetstallene fra den primære serien:

$$(4.7) \quad U_{st} = U_{sn} \times \frac{U_{pt}}{U_{pn}}$$

U_s = arbeidsledighet etter sekundærserie

U_p = arbeidsledighet etter primærserie

n = år, 1933 eller 1935

t = år, hvert år i perioden 1918-1939

Sekundærserie 1 og 2, som viser alternative beregninger av den totale arbeidsledigheten i Norge i mellomkrigsperioden er gjengitt i tabell 4.7.

4.4.2. Sekundærserie 3 og 4

Sekundærseriene 1 og 2 står primært som en kontroll på arbeidsledighetens *nivå* i mellomkrigstiden. Sekundærseriene 3 og 4 er i hovedsak en kontroll på de årlige *svingningene* i arbeidsledigheten. Metoden for å kalkulere disse to tallseriene er svært lik metoder som har vært anvendt i utlandet.³⁵ Jeg tar utgangspunkt i eksisterende tidsserier over observert ledighet i perioden, det vil si den tradisjonelle ledighetsserien fra 10 fagforbund og ledigheten i 25-29 fagforbund. Selv om seriene utvilsomt viser for høy ledighet, gir de et mål på de årlige svingningene i arbeidsløsheten.

Vi finner begge seriene ved å justere fagforeningstallene ned på et nivå som er realistisk for ledigheten i den totale arbeidsstyrken. Nedjusteringsfaktoren for serie 3

³⁵ Se for eksempel: Glynn, Sean, "The Scale and Nature of the Problem", Glynn, Sean and Booth, Alan, *The Road to Full Employment*, Allen & Unwin, London 1987, s. 3-16 og Smiley, Gene, "Recent Unemployment Rate Estimates for the 1920s and 1930s", *Journal of Economic History*, nr. 43, juni 1983, s. 487-493.

finder vi ved å dividere de tradisjonelle ledighetstallene for desember 1930 med ledigheten i følge folketellingen ved samme tidspunkt. Siden vi ikke vet desemberledigheten i de 25-29 fagforbundene, nedjusteres disse oppgavene med gjennomsnittlig ledighet i 1930:

Nedjusteringsfaktor, sekundærserie 3: $25,5\% : 9,0\% = 2,83$

Nedjusteringsfaktor, sekundærserie 4: $15,3\% : 6,4 = 2,39$

Etter at vi har beregnet nedjusteringsfaktorene finner vi sekundærserie 3 og 4 ved å dividere de årlige fagforeningsoppgavene med deres respektive justeringsfaktor. Resultatene er vist i tabell 4.7.

Det er i hovedsak to svakheter ved sekundærserie 3 og 4. Først og fremst reflekterer de ledigheten i konjunkturømfintlige næringer, hvilket innebærer større svingninger i ledigheten enn i den totale arbeidsstyrken. Denne tendensen forsterkes av at seriene bygger på ledigheten blant fagorganiserte arbeidere. Den andre viktige svakheten ved tidsseriene er at fagforeningstallene nedjusteres med en konstant faktor. Differansen mellom ledigheten i den totale arbeidsstyrken og fagforeningsledigheten var neppe konstant. I årene 1918-1920 var det med unntak av høsten 1920 tilnærmet full sysselsetting. Arbeidsledigheten var derfor neppe vesentlig høyere blant organiserte enn uorganiserte arbeidere. På grunn av at fagforeningene representerte konjunkturømfintlige næringer, er det sannsynlig at arbeidsledigheten blant fagorganiserte arbeidere økte mer enn den totale ledigheten ved nedgangskonjunkturer. Omvendt ble ulikhetene utjevnet under høykonjunkturer. Dette forholdet kommer klart til syne når vi sammenligner de tradisjonelle ledighetstallene med de nye estimatene av den totale ledigheten. Implikasjonen av drøftelsen ovenfor er at sekundærserie 3 og 4 trolig viser for lav ledighet i årene 1918-1920, mens ledigheten kan være overdrevet andre år.

4.4.3. Sekundærserie 5

Den femte sekundære serien bygger ikke på beregnet arbeidsløshet, men på direkte observasjoner av ledigheten. Serien står derfor som en kontroll på både svingninger og nivå i primærserien.

Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring hentet inn kommunale arbeidsløshetsmeldinger hver måned fra desember 1921. Meldingene har vært lite anvendt både i samtid og i ettertid, med unntak av at de er behandlet i en del av Arbeidsinspektoratets årsberetninger. Statistisk sentralbyrå, som analyserte den

månedlige utviklingen i arbeidsmarkedet, behandlet heller ikke oppgavene statistisk. Meldingenes eksistens ble bare så vidt nevnt av byrået i forbindelse med spesialtellingene i november 1933 og 1935. Hans Luihn, som selv arbeidet i Inspektoratet i mellomkrigstiden, tillegger heller ikke de kommunale arbeidsløshetsmeldingene noen betydning i sin bok om arbeidsformidlingens historie gjennom 100 år.³⁶ En historiker som har benyttet oppgavene er Gunnar Ousland, han tillegger dem imidlertid liten vekt.³⁷

Hovedårsaken til at Statistisk sentralbyrå i det hele tatt nevner de kommunale arbeidsløshetsmeldingene, synes å være at spesialundersøkelsene fra 1933 og 1935 ble foretatt i forbindelse med innhenting av kommunale arbeidsløshetsmeldinger. Det er imidlertid store forskjeller mellom spesialtellingene og de ordinære kommunale rapportene. For det første omfattet spesialundersøkelsene alle menn over 15 år, mens arbeidsledighetsmeldingene gjaldt arbeidstakere over 18 år. For det andre var det langt flere av landets kommuner som sendte inn meldinger ved spesialundersøkelsene enn ellers. For det tredje ble det ved spesialtellingene innhentet detaljerte opplysninger både om årsaker til ledigheten og hvilke arbeidstakergrupper som var mest utsatt for ledighet. For det fjerde ble spesialundersøkelsene i motsetning til de ordinære kommunale meldingene relativt grundig bearbeidet av Inspektoratet, slik at realismen i resultatene lettere kan vurderes.³⁸

Arbeidsløshetsrapportene som ble innsendt til Arbeidsinspektoratet er altså ikke like enkle å vurdere som spesialundersøkelsene fra 1933 og 1935. De to største svakhetene ved statistikken er at den for en del år gir alt for høye ledighetstall, samt at oppgavene er mangelfulle. Mellom desember 1921 og 1925 sendte relativt mange av landets kommuner inn arbeidsløshetsmeldinger. Meldingene ble bearbeidet av Arbeidsinspektoratet og relativt detaljert presentert i årsberetningene. I årene 1926-1932 var det langt færre kommuner som sendte inn meldinger, og meldingene ble ikke engang gjenstand for statistisk bearbeidelse. I perioden 1933/34-1939 ble så oppgavene igjen statistisk bearbeidet, men samtidig er det tydelig at ledigheten ble sterkt overdrevet av mange av de kommunene som sendte inn oppgaver.³⁹ I årsberetningen for 1937 ga Inspektoratet blant annet følgende vurdering av arbeidsløshetsmeldingene:⁴⁰

³⁶ Luihn, Hans, *Arbeid og samfunn. Arbeidspolitik i Norge gjennom 100 år*, NKS-forlaget, Oslo 1986. Se spesielt kapittel 8, s. 101-115.

³⁷ Ousland, Gunnar, *Fagorganisasjonen i Norge. De store kamp-åra 1921-1931*, bind 2, Tiden Norsk Forlag, Oslo 1975, s. 192-202. Spesielt tabell V, s. 202.

Ousland inkluderer nødsarbeidere, mens jeg i utgangspunktet kun ser på helt arbeidsledige.

³⁸ Se kopi av ordinære arbeidsløshetsmeldinger og spørreskjemaene i forbindelse med spesialundersøkelsene i vedlegg bakerst i avhandlingen.

³⁹ Statens Direktorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetstrygd, *Årsmelding 1938*, Oslo 1939, s. 5-6.

⁴⁰ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning 1937*, Oslo 1938, s. 6-7.

"Disse meldinger avgis av arbeidsledighetsnevnden i kommunen og skal bygges på telling av de arbeidsløse, melding eller skjønn. I stor utstrekning avgis de på grunnlag av skjønn. På grunn av forskjellig opfatning av begrepet arbeidsledig blir materialet nokså uensartet. Således har man inntrykk av at det i fiskeridistriktene ofte tas med fiskere, ikke fordi de er uten beskjeftigelse, men fordi fisket gir dårlig utbytte. Dessuten har, som tidligere påpekt, tallene en tendens til å bli for høie fordi stor arbeidsledighet er et av vilkårene for en rekke statstilskudd. Man må også være oppmerksom på at det er de kommuner som står forholdsvis godt økonomisk og som har forholdsvis mindre arbeidsledighet, som undlater å sende melding. Sammenstillingen mellom tallene (sic) fra spesialundersøkelsen og de kommunale arbeidsløshetsmeldingene ifjor (se forrige årsberetning s.6) synes å tyde på det."

De kommunale arbeidsløshetsmeldingene vurderes her til å være mindre pålitelige enn selv ubearbejdede oppgaver fra spesialundersøkelsen i 1935. Meldingene synes spesielt å overdrive ledighetstallene i fiskeridistriktene, især i Nord-Norge. I perioden 1933-1938 ble arbeidsledigheten blant menn anslått til omlag 30 prosent i landets tre nordligste fylker. Aller verst var det i fiskerikommunene i Finnmark, der meldingene rapporterte en ledighet på over 45 prosent i løpet av høsten 1935.⁴¹ I realiteten var fiskere sjelden arbeidsledige i ordets rette forstand, selv om fisket ikke alltid ga like stort utbytte. Om vi ser vekk fra de høye ledighetstallene i fiskeriene, vil ledighetstallene for de nordligste fylkene omtrent halveres. På Østlandet, der de kommunale meldingene regnes som langt mer pålitelige, viser meldingene at rundt 15 prosent av alle menn var ledige 1933-1935, og omlag 10 prosent i 1938.⁴² Også i årsmeldingen for 1938 vurderer Inspektoratet, som samme år skiftet navn til Direktoratet for Arbeidsformidling og Arbeidsløshetsstrygd, de kommunale arbeidsløshetsmeldingene til å være overdrevet, særlig gjaldt det i distriktskommunene.⁴³

"Som nevnt i forrige årsberetning er materialet nokså uensartet, fordi oppgavene for en stor del avgis på grunnlag av skjønn og de forskjellige arbeidsløshetsnemnder ikke oppfatter begrepet arbeidsløs likt. I en rekke kommuner tas det visstnok med en del personer som ikke er uten beskjeftigelse, men som tjener lite. Da stor arbeidsløshet også er et av

⁴¹ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning 1935 og 1936*, tabell A, s. 21.

⁴² *Ibid*, s. 21-23 og Statens Direktorat for Arbeidsformidling og Arbeidsløshetsstrygd, *Årsmelding 1938*, s. 6-8.

⁴³ *Ibid*, s. 5-6.

vilkårene for statstilskott har tallene en tendens til å bli for store..(...). Etter meldingene ser det altså ut som ledigheten er en god del større i bygdene enn i byene; men det må merkes at i byene blir de ledige for en stor del opptatt etter melding på arbeidskontorene. Arbeidsløshetsstallene har da ikke så lett for å svulme opp, som når oppgavene avfattes på grunnlag av skjønn."

De samme vurderingene foretas i årsberetningen fra 1935:⁴⁴

"..(...). de meldinger som bygget på arbeidsløshetskomiteenes skjønn, det vil si de fleste fra bygdene, jevnt over gav altfor høie tall."

Ser vi på innsendte arbeidsløshetsmeldinger fra enkeltkommuner, stadfestes inntrykket av at mange av de skjønnsmessige oppgavene var sterkt overdrevet. I de kommunene som baserte meldingene på telling sank den rapporterte ledigheten som oftest markant mellom 1930 og 1939. Der de baserte seg på at de ledige selv meldte fra til kommunens arbeidsløshetsnemnd, sank som regel den rapporterte ledigheten moderat, eller holdt seg noenlunde konstant i samme periode. I de kommunene som sendte inn meldinger basert på skjønn, steg den rapporterte ledigheten som oftest meget sterkt.⁴⁵ Et eksempel på det siste hentes fra Vanylven kommune på Søre-Sunnmøre. I 1933 baserte kommunen meldingene sine på telling av de arbeidsledige. I 1939 var kommunen gått over til skjønnsmessig vurdering av ledigheten. I samme periode økte den rapporterte arbeidsløsheten til det tredobbelte. I nærliggende kommuner, som ikke bygde sine anslag på skjønn, sank rapportert ledighet med mer enn en tredjedel i samme periode.⁴⁶ I Alversund kommune i Nord-Hordaland, som i hovedsak foretok telling av de ledige, sank rapportert ledighet fra 177 i 1933 til 100 i 1939. I nabokommunene, som i hovedsak baserte seg på skjønn, steg rapportert ledighet kraftig.⁴⁷ Et tredje eksempel kan hentes fra Sør-Trøndelag, hvor skjønnsmessig estimert ledighet også økte sterkt. I Selbu kommune derimot, som foretok tellinger, sank ledigheten fra 246 i andre halvdel av 1933 til 147 i andre halvdel av 1936.⁴⁸

På grunnlag av disse vurderingene av de kommunale arbeidsløshetsmeldingene, slutter jeg at de ikke kan anvendes som noen brukbar indikator for arbeidsledigheten på 1930-tallet. Samtidig er det verd å merke seg at meldingene, som åpenbart viser for høy ledighet, viser en betydelig lavere ledighet enn den konvensjonelle statistikken.

⁴⁴ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning 1935 og 1936*, s. 5.

⁴⁵ Riksarkivet, *op.cit.*, eske 101-160.

⁴⁶ *Ibid*, eske 137.

⁴⁷ *Ibid*, eske 109.

⁴⁸ *Ibid*, eske 146.

Kommunale arbeidsløshetsmeldinger ble første gang samlet inn og bearbeidet i desember 1921. I perioden 1922 til og med 1925 er månedlige meldinger bearbeidet av Arbeidsinspektøren og publisert i Inspektoratets årsberetninger. Mens den bearbeidede statistikken fra 1933/1934 kun omfattet menn, gjaldt statistikken for 1920-årene også kvinner. Inspektoratet vurderte også meldingene på 1920-tallet til å være for høye, men på langt nær i samme grad som meldingene i det påfølgende tiåret.⁴⁹

"Det er å merke ved disse opgaver at de i stor utstrekning er bygget på skjønn og avgitt til støtte for innsendte eller påtenkte andragender, og må sees på denne bakgrunn...(...). På den annen side er er det sannsynlig at antallet arbeidsløse ialt i enkelte tilfeller, der opgavene bygger på melding av de arbeidsløse selv, er blitt for snaut, særlig når det i sådanne tilfeller gjelder større landkommuner."

En gjennomgang av kommunenes arbeidsløshetsmeldinger viser at langt færre av kommunene satte ledighetstallene skjønnsmessig på 1920-tallet enn på 1930-tallet. I de kommunene hvor Arbeidsformidlingen hadde ledighetskontor viser ledighetsmeldingene godt samsvar med oppgavene over antall personer meldt ledige ved arbeidskontorene. To eksempler på at de kommunale arbeidsløshetsmeldingene viser realistiske tall for ledigheten på 1920-tallet er hentet fra Møre og Romsdal. Mens Arbeidsformidlingens statistikk viser at gjennomsnittlig 307 personer var uten arbeid i Ålesund i 1926, viser de kommunale ledighetsmeldingene en gjennomsnittlig ledighet på 301.⁵⁰ Valsøyfjord kommune på Nordmøre utarbeidet arbeidsløshetsmeldinger på grunnlag av både tellinger, meldinger og skjønn mellom 1926 og 1932. Den rapporterte ledigheten ble ikke satt høyere i de månedene kommunen benyttet skjønn, enn i de andre månedene.⁵¹ Det samme var for eksempel tilfelle i Østre-Toten i Oppland, Hornnes i Aust-Agder og Granvin i Hordaland.⁵² I tillegg kommer det at de skjønnsmessige tallene for ledigheten i tilgrensende kommuner sjelden var satt vesentlig høyere enn den registrerte ledigheten i de ovenfor nevnte kommunene.⁵³

⁴⁹ Statens Inspektorat for Arbeidsformidlingen og Arbeidsledighetsforsikringen, *Årsberetning 1921-22*, s. 8.

⁵⁰ Statens Inspektorat for Arbeidsformidlingen og Arbeidsledighetsforsikringen, *Årsberetning 1925-26*, Oslo 1927, tabell IIIa, s. 19. Nødsarbeidere er inkludert i oppgavene.

Riksarkivet, *op.cit.*, eske 138. Nødsarbeidere er inkludert i oppgavene

⁵¹ *Ibid*, eske 137.

⁵² *Ibid*, eske 101, 103 og 112.

⁵³ *Ibid*, eske 101, 102, 103, 104, 105, 110, 112, 113, 114 og 115.

Her må det gjøres oppmerksom på at ledigheten i Granvin og Hornnes med tilgrensende kommuner var relativt liten det meste av tiden fra sommeren 1923 og frem til 1930. I flere av månedene rapporterte kommunene om ingen eller ubetydelig arbeidsledighet. Det sier seg selv at differansen mellom skjønnsmessig satt ledighet og ledighetsoppgaver basert på tellinger eller meldinger av de arbeidsledige ikke vil avvike like mye i tider med lav arbeidsledighet som i perioder med høy arbeidsledighet.

De kommunale arbeidsløshetsmeldingene fra 1920-tallet fremstår som såpass pålitelige at de kan danne grunnlaget for en realistisk ledighetsserie for 1920-tallet. Vi støter imidlertid på et problem i den anledning: de kommunale arbeidsløshetsmeldingene, ble som nevnt, ikke statistisk behandlet i årene 1926-1932. I november 1933 ble meldingene på nytt gjenstand for statistiske behandlinger i forbindelse med spesialundersøkelsen fra samme tidspunkt. Først i april 1934 ble ordinære kommunale arbeidsløshetsmeldinger statistisk bearbeidet på samme måte som i årene 1922-1925. Likevel ble de fortsatt brukt som grunnlag for behandling av søknader om statlig støtte til nødsarbeid i den perioden de ikke ble statistisk bearbeidet. Mange kommuner sendte derfor inn arbeidsløshetsoppgaver til Inspektoratet også disse årene. Disse meldingene har aldri tidligere vært hverken bearbeidet eller publisert på nasjonalt plan. Med hjelp fra Arbeidsdirektoratet, Kommunal- og arbeidsdepartementet og Riksarkivet har det lyktes meg å spore opp ubearbeidede månedlige kommunale arbeidsløshetsmeldinger.⁵⁴ På bakgrunn av dette materialet har det vært mulig å konstruere ledighetstall for alle år fra og med 1922 til og med 1930.

Materialet jeg har avdekket er langt i fra komplett. For det første er deler av det åpenbart kommet bort. I de eskene med arkivstoff som jeg har gjennomgått på Riksarkivet var det god dekning av kommunale arbeidsløshetsmeldinger fra årene 1932-1939, dårligere for perioden 1922-1925, og betydelig dårligere i den aktuelle perioden 1926-1930. I Arbeidsinspektørens sakspapirer, som er en del av det ubearbeidede kildematerialet, refereres det stadig vekk til arbeidsløshetsmeldinger som åpenbart er sendt inn, men som ikke finnes i det gjenværende materialet. For det andre er det tydelig at langt i fra alle kommuner sendte inn arbeidsløshetsmeldinger i perioden 1926-1930. Arbeidsinspektøren klaget gjentatte ganger på at mange kommuner neglisjerte innsendelse av skjemaer.⁵⁵ Et eksempel på dette kan hentes fra et brev fra Arbeidsinspektoratet til arbeidsledighetsnemnden i Søndre Land kommune i Oppland fylke, datert 9. november 1931:⁵⁶

"I anledning av kommunenes søknad om bistand mot arbeidsledigheten må man gjøre oppmerksom på, at det er et vilkår for behandling av slike henvendelser at arbeidsløshetsmelding fra kommunen foreligger i riktig og

⁵⁴ Materialet er overlevert til Riksarkivet av Kommunal- og arbeidsdepartementet og Arbeidsdirektoratet. Tidligere ble det meste av materialet oppbevart av Arbeidsdirektoratet.

Riksarkivet, *op.cit.*, eske 101-160.

Arkiveskene inneholder både de kommunale ledighetsmeldingene og saksbehandlingspapirer fra kommuner, fylkeskommuner, Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, Sosialdepartementet og delvis andre departementer. Sakspapirene gjelder behandling av kommunale og private søknader om statsbidrag til nødsarbeid.

⁵⁵ Riksarkivet, *op.cit.*, eske 101-160.

Inspektoratet innskjerpet til stadighet overfor bidragssøkende kommuner at deres søknader ikke kunne behandles så lenge de ikke sendte inn arbeidsløshetsmeldinger.

⁵⁶ *Ibid.*, eske 101.

utførlig stand. Fra S. Land er det imidlertid ikke kommet melding siden april i år."

Samtidig var mange kommuner uvitende om at de var pålagt å sende inn månedlige arbeidsløshetsmeldinger til Arbeidsinspektøren. Ordføreren i Gjøvdal kommune i Aust-Agder ba i et brev til Arbeidsinspektoratet, datert 4. mars 1926, om forklaring på hva Inspektoratet mente med kommunale arbeidsløshetsmeldinger:⁵⁷

"Då eg er ny som ordførar, lyt eg beda det vyrde Inspektorat seja frå kva Dei meinar med arbeidsløysemelding, so framt ikkje dei nemnte oppgåver, som fylgjer hermed er nokk." (sic).

For det tredje var det få av de kommunene som sendte inn meldinger, som foretok faste månedlige registreringer av ledigheten. Meldinger ble derfor ofte sporadisk innsendt.

Til tross for manglene i kildematerialet, lar det seg gjøre å konstruere en serie for arbeidsledigheten i perioden. Et hjelpemiddel i den sammenheng er enkelte oversikter Inspektoratet oversendte Sosialdepartementet i forbindelse med tildeling av statlige nødsarbeidsmidler.⁵⁸ Oversiktene inneholder de søkende kommunenes ledighet i følge arbeidsløshetsmeldingene. Et annet hjelpemiddel er registreringer av arbeidssøkende ved en del av landets offentlige arbeidskontorer. Arbeidsinspektoratet benyttet selv arbeidskontorenes oppgaver fra en del byer som arbeidsløshetsmeldinger.⁵⁹ For Oslos vedkommende ble arbeidskontorets månedsrapporter konsekvent brukt som kommunale arbeidsløshetsmeldinger i hele mellomkrigsperioden.⁶⁰

Vi kan på denne måten finne prosentvis ledighet i årene 1922-1930 på grunnlag av de kommunale arbeidsløshetsmeldingene. Tallmaterialet jeg har fremskaffet for perioden 1926-1930 omfatter årlig mellom 40 og 50 prosent av arbeidsstyrken.⁶¹ Siden jeg har benyttet meldinger fra et bredt spekter av landets kommuner, synes utvalget representativt. Resultatene er vist i tabell 4.6 nedenfor.

⁵⁷ *Ibid*, eske 102.

⁵⁸ *Ibid*, eske 101-160.

⁵⁹ Statens Direktorat for Arbeidsformidling og Arbeidsløshetsstrygd, *Årsmelding 1938*, Oslo 1939, s. 7.

⁶⁰ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsløshetsforsikring, *Årsberetning 1935 og 1936*, Oslo 1937, s. 5.

⁶¹ Ekstrahert på grunnlag av: NOS VII. 39, *Folketellingen i Norge 1. desember 1920*, I. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1922, tabell 2, s. 4-42 og NOS VIII. 182, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, I. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1932, tabell 2, s. 4-45.

Tabell 4.6.

*Sekundærserie 5. Arbeidsledighet i følge kommunale
arbeidsløshetsmeldinger, 1922-1930.*

	1. Arbeidsledighet i kommuner som sendte inn arbeids- løshetsmeldinger	2. Arbeidsstyrke i kommuner som sendte inn arbeids- løshetsmeldinger	3. Prosent av total arbeidsstyrke	4. Total ledighet
1922	57.598	799.598	73,9	7,2
1923	40.808	782.210	71,5	5,2
1924	23.567	674.424	61,2	3,5
1925	34.973	673.266	60,6	5,2
1926	46.602	556.338	49,6	8,4
1927	39.001	470.509	41,6	8,3
1928	39.288	522.232	45,8	7,5
1929	30.607	462.028	40,2	6,6
1930	34.992	512.759	44,3	6,8

Kilder, Kolonne 1: Riksarkivet, *Arbeidsdirektoratet. Inspektoratet for Arbeidsformidlingen, Kommunale Arbeidsløshetsmeldinger 1916-1939*, eske 101-160.
Kolonne 2 og 3: Ekstrahert på grunnlag av NOS VII. 39, *Folketellingen i Norge 1. desember 1920*, I. hefte, tabell 2 og NOS VIII. 182, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, I. hefte, tabell 2.

En innvending mot denne serien kan være at det i hovedsak var kommuner med høy ledighet som sendte inn arbeidsløshetsmeldinger. Imidlertid har jeg også tatt med meldinger fra kommuner som rapporterte om liten og ingen arbeidsledighet. Utvalget inneholder dessuten en god geografisk spredning av kommuner. Samtlige landsdeler er representert, og det er bra balanse mellom by- og herredskommuner, store og små kommuner.⁶² Serien viser derfor trolig et realistisk bilde av ledigheten på 1920-tallet. For perioden 1926-1930 viser denne femte sekundærserien en gjennomsnittlig ledighet på 7,5 prosent, mot 7,2 prosent i følge primærserien.

4.4.4. Sekundærserie 6

Ved beregningene av den primære arbeidsledighetsserien har jeg benyttet forskjellige metoder for ulike tidsperioder. For å beregne ledigheten i årene 1921-1930, tok jeg utgangspunkt i ledigheten ved folketellingen i 1930 og forutsatte deretter at den totale ledigheten utviklet seg proporsjonalt med overskudd av arbeidssøkende ved de offentlige

⁶² Selv om samtlige landsdeler er dekket inn i materialet, er det underdekning for Nord-Norge. Imidlertid utgjorde arbeidsstyrken i denne landsdelen, avgrenset til landets tre nordligste fylker; Nordland, Troms og Finnmark, bare 12 prosent av total arbeidsstyrke i Norge i årene mellom 1920 og 1930: NOS VIII. 196, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, III. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1932, tabell 2, s. 92-97.

arbeidskontorene. Denne metoden kan også gi ledighetstall for 1930-tallet. Statistikken som viser overskudd av arbeidssøkende må imidlertid korrigeres. For det første må oppgavene over antall arbeidssøkende korrigeres på grunn av at registreringshyppigheten blant de ledige økte på 1930-tallet. Jeg bruker derfor oppgaver over arbeidssøkende, som Morten Tuveng har nedjustert for å eliminere denne tendensen.⁶³ I tillegg korrigeres oppgavene for vekst i arbeidsstyrken utover på 1930-tallet. Denne siste korreksjonen er foretatt på samme måte som ved metode 2 i primærserien. Korrigert overskudd av arbeidssøkende uttrykkes da på følgende måte:

$$(4.3) \quad \tilde{U}_{at} = \frac{A_{(t=1930)}}{A_t} \times U_{at}$$

\tilde{U}_a = korrigert overskudd av arbeidssøkende

A = indeksert arbeidsstyrke

U_a = overskudd av arbeidssøkende (justert av Tuveng)

t = år, gjelder hvert år fra 1930 til og med 1939.

Ledigheten ved denne sjette sekundære serien beregnes så ved hjelp av uttrykket (4.4):

$$(4.4) \quad U_t = \frac{\tilde{U}_{at(ind)} \times U_{(t=1930)}}{100}$$

U = arbeidsledighet

$\tilde{U}_{a(ind)}$ = overskudd av arbeidssøkende, korrigert og indeksert

t = år, gjelder hvert år fra 1930 t.o.m. 1939.

Beregningsresultatene, som er gjengitt i tabell 4.7, viser også godt samsvar mellom denne serien og primærserien.

4.5. PRØVING AV RESULTATENE

Resultatene av de ulike beregningene av mellomkrigstidens arbeidsledighet er gjengitt i tabell 4.7 nedenfor. Som vi ser stemmer den primære serien meget godt overens med samtlige av de sekundære seriene. Avvikene er under 1 prosentpoeng de fleste år. De overskrider sjelden 1,5 prosentpoeng og bare unntaksvis 2,0 prosentpoeng. De uniforme resultatene antyder at mine tall for arbeidsledigheten i mellomkrigstiden er realistiske.

⁶³ Tuveng, Morten, *op.cit.*, s. 85.

Tabell 4.7

Ulike beregninger av arbeidsledigheten i mellomkrigstiden.

	1. Sekundær- serie 1	2. Sekundær- serie 2	3. Sekundær- serie 3	4. Sekundær- serie 4	5. Sekundær- serie 5	6. Sekundær- serie 6	7. Primærserie
1918	1,1	1,3	0,5	0,6			1,1
1919	1,3	1,5	0,6	0,6			1,3
1920	1,6	1,8	0,8	1,0			1,6
1921	6,4	7,1	6,2	5,8			6,2
1922	7,1	7,9	6,0	5,4	7,2		6,9
1923	5,3	5,8	3,8	3,4	5,2		5,1
1924	4,0	4,4	3,0	2,1	3,5		3,9
1925	5,4	5,9	4,7	3,9	5,2		5,2
1926	8,2	9,1	8,8	7,1	8,4		8,0
1927	8,3	9,2	9,0	8,0	8,3		8,1
1928	7,5	8,3	6,8	5,8	7,5		7,3
1929	6,6	7,3	5,4	5,4	6,6		6,4
1930	6,6	7,3	5,9	6,4	6,8	6,4	6,4
1931	10,7	11,9	7,9	8,5		8,7	10,4
1932	10,1	11,2	10,9	8,9		10,3	9,8
1933	10,3	11,4	11,8	9,2		10,7	10,0
1934	9,8	10,8	10,9	8,6		10,4	9,5
1935	9,4	10,4	8,9	8,0		9,8	9,1
1936	8,2	9,1	6,6	7,4		8,4	8,0
1937	6,9	7,6	7,1	7,0		6,8	6,7
1938	6,5	7,2	7,8	8,4		6,6	6,3
1939	5,5	6,0	6,5	8,4		5,6	5,3

Kilde, Egne beregninger.

Hovedforskjellen mellom primærserien og sekundærserie 3, 4 og 6 ligger i ulike topppunkter for ledigheten. Den endelige serien viser høyest ledighet i 1931, mens de tre andre seriene viser høyest ledighet i 1933. Nasjonalregnskapene viser at bunnen av 1930-tallets depresjon ble nådd i løpet av 1931, da BNP per innbygger sank med hele 8,4 prosent. Deretter økte BNP med 6,1 prosent frem til og med 1933.⁶⁴ Det virker derfor rimelig at ledigheten var høyest i 1931, slik primærserien viser.

4.5.1. Statistisk samsvar mellom ledighetsseriene

Samsvaret mellom de syv forskjellige seriene, vist i tabell 4.7, synes å være meget godt. Ved hjelp av enkle statistiske mål kan vi undersøke samsvaret nærmere. Jeg anvender

⁶⁴ NOS XI. 143, *Nasjonalregnskap 1900-1929*, Statistisk sentralbyrå, Oslo 1953, tabell 14, s. 128-129.

først tre metoder for å undersøke avvik i arbeidsledighetens nivå mellom de ulike seriene, og deretter en metode for å analysere samvariasjon i ledighetens svingninger.⁶⁵

For å undersøke samsvar i nivå, ser jeg ganske enkelt først på gjennomsnittlig årlig arbeidsledighet i følge de ulike seriene (\bar{U}). Like gjennomsnitt indikerer like nivå. Imidlertid kan gjennomsnittlig ledighet isolert sett være et misvisende mål for samsvar. Avvikene kan nemlig være store ved enkeltobservasjoner, selv om de gjennomsnittlige tallene er svært like. For å undersøke hvor nært opp til hverandre de årlige observasjonene ligger, har jeg derfor beregnet gjennomsnittlig årlig avvik mellom den primære serien og hver enkelt av de andre tidsseriene (M_U).⁶⁶ Det tredje målet for å analysere samsvar mellom ledighetresultatene er standardavvik (S_U). Her beregnes relativt standardavvik for hver enkelt tidsserie. Relativt standardavvik gir mål for spredning i de årlige ledighetstallene, målt i prosent av gjennomsnittlig ledighet. Deretter sammenlignes standardavvikene for de ulike tidsseriene. Hvis gjennomsnittlig arbeidsledighet og standardavvik for seriene er like betyr det at beregningene gir ledighetstall innenfor svært like intervall. Dermed øker sannsynligheten for at de nye ledighetstallene er realistiske.⁶⁷ For å undersøke samvariasjonen mellom tallrekkene foretar jeg korrelasjonstester mellom hver enkelt sekundære tidsserie og primærserien (R_i). For å justere for autokorrelasjon har jeg også beregnet korrelasjonskoeffisienter for de årlige endringene i ledigheten (R_d).

Resultatene av de statistiske testene, vist i tabell 4.8 nedenfor, stadfester at de ulike ledighetsseriene gir svært like resultater. Beregningene av gjennomsnittlig ledighet gir forbløffende samsvar mellom tallrekkene. Beregnet gjennomsnittlig ledighet for perioden 1918-1939 varierer fra 5,9 prosent i sekundærserie 4 til 7,2 prosent i sekundærserie 2. De andre seriene, inklusive primærserien, gir nesten identiske tall og plasserer seg midt i mellom de to ytterpunktene.

⁶⁵ Metodene bygger på: Lillestøl, Jostein, *Sannsynlighetsregning og statistikk med anvendelser*, 3. utg., Bedriftsøkonomens forlag, Oslo 1986, s. 10-14, 17-19, 118-119, 312-315 og 389-392 og Høyland, Arnljot og Walløe, Lars, *Elementær statistikk*, 3. reviderte utgave, Tapir, Trondheim 1981, s. 141-142.

⁶⁶ Gjennomsnittlig avvik mellom tallseriene finner vi ved følgende uttrykk:

$$M_{(U_{pt}, U_{sit})} = \frac{1}{n} \sum_{t=1}^n \sqrt{(U_{pt} - U_{sit})^2}$$

U_p = Arbeidsledighet i følge primærserien

U_{si} = Arbeidsledighet i følge sekundærserie nummer i.

i = nummer på sekundærserie, der (i = 1) = sekundærserie 1, (i = 2) = sekundærserie 2, os.v.

i gjelder alle sekundærseriene fra og med nummer 1 til og med nummer 6.

t = hvert enkelt år

n = sum antall år

⁶⁷ Empirisk standardavvik for hver enkelt tidsserie beregnes etter følgende formel:

$$S_U = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{t=1}^n (U_t - \bar{U})^2}$$

U_t = arbeidsledighet i år t i følge tidsserien

\bar{U} = gjennomsnittlig arbeidsledighet i perioden

t = hvert enkelt år

n = sum antall år

Tabell 4.8.

Statistiske sammenligninger av ledighetsseriene.

	1. Sekundær- serie 1	2. Sekundær- serie 2	3. Sekundær- serie 3	4. Sekundær- serie 4	5. Sekundær- serie 5	6. Sekundær- serie 6	7. Primær- serie
Ü(1918-1939)	6,673	7,386	6,340	5,896			6,482
Ü(1921-1939)	7,516	8,311	7,242	6,710			7,295
Ü(1922-1930)					6,522		6,367
Ü(1930-1939)						8,370	8,150
M_U	0,191	0,905	0,935	1,086	0,244	0,560	0,000
$S_U(1918-1939)$	41,9%	41,9%	50,4%	47,6%			41,8%
$S_U(1921-1939)$	25,3%	25,6%	32,7%	30,0%			25,4%
$S_U(1922-1930)$					24,7%		22,1%
$S_U(1930-1939)$						22,7%	22,7%
R_t	0,998	0,998	0,941	0,906	0,996	0,925	1,000
R_d	1,000	1,000	0,792	0,866	0,994	0,783	1,000

Vi ser at ledighetens nivå er svært lik i de ulike tidsseriene. Den største gjennomsnittlige differansen mellom sekundærseriene og primærserien er beskjedne 1,0 prosentpoeng oppover og 0,6 prosentpoeng nedover. De relative standardavvikene er forbløffende like, mens korrelasjonskoeffisientene stadfester at de årlige svingningene i oppgavene er svært sammenfallende. Vi kan derfor konkludere med de nye anslag av ledigheten i mellomkrigstiden er realistiske.

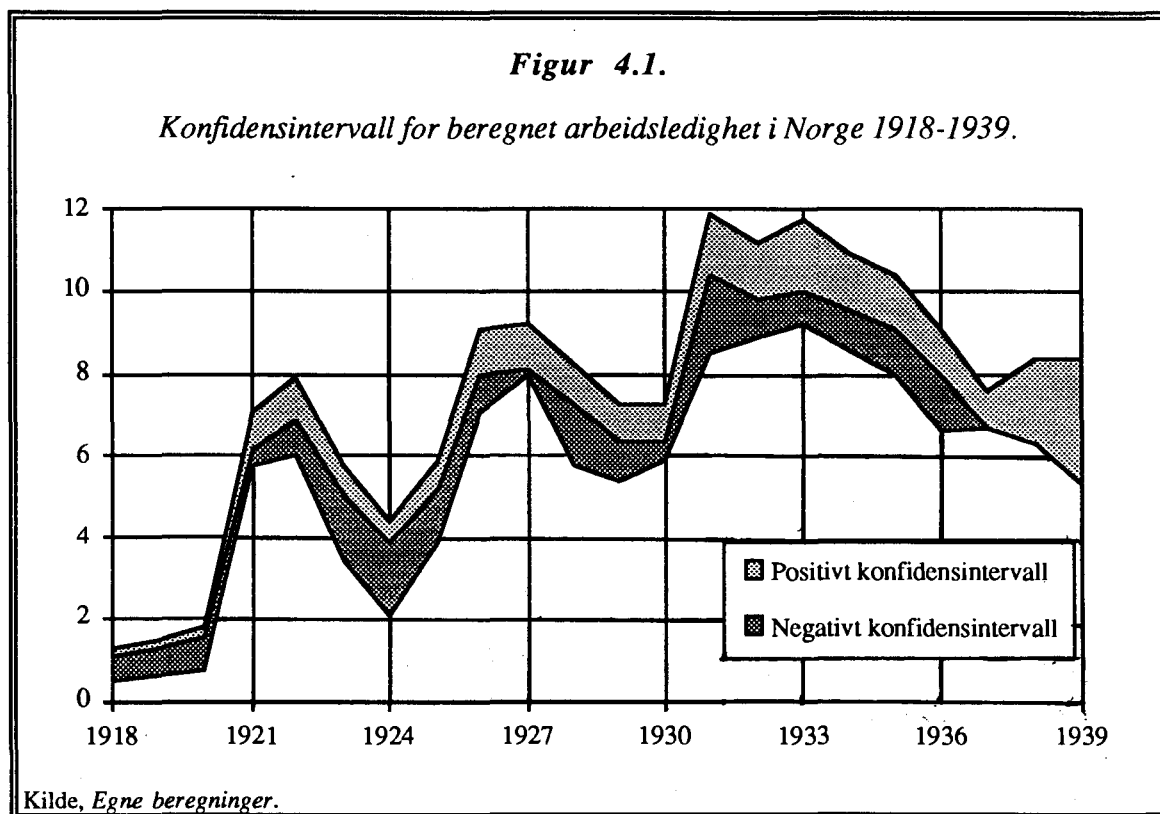
Årsaken til at både korrelasjonskoeffisient og relativt standardavvik avviker mest i serie 3 og 4, er at disse to bygger på de konjunkturømfintlige fagforeningsoppgavene, som viser større svingninger i ledigheten enn hva som etter alt å dømme var tilfelle i den totale arbeidsstyrken.

4.5.2. Ledighetens konfidensintervall

Vi har sett at de alternative arbeidsledighetstallene for mellomkrigstiden, som er beregnet i denne avhandlingen, virker realistiske. Det er interessant å spørre seg hvor store feilmarginer det er på de nye anslagene. Positiv og negativ feilmargin rundt de endelige tallene gir til sammen det vi kan kalle konfidensintervallet for estimatene. En enkel metode å finne konfidensintervallet på, vil da være å la høyeste observasjon hvert enkelt

år stå som øvre grense, og laveste observasjon hvert år stå som nederste grense for intervallet. Vi kan selvsagt ikke vite om dette intervallet er statistisk korrekt, men metoden kan forsvares ut i fra de data som er anvendt ved beregningene av de ulike ledighetsseriene: sekundærserie 1 tar utgangspunkt i spesialundersøkelsen fra 1935, som både i samtid og i ettertid er betegnet som absolutt maksimumsmål for ledigheten. Sekundærserie 3 bygger på utviklingen i ledighetstallene for de 10 fagforbundene, som utgjør den tradisjonelle ledighetsstatistikken for mellomkrigstiden. På grunn av konjunkturømfintlighet i utvalget, viser disse tallene maksimale svingninger i ledigheten. Det vil si at de enkelte år uttrykker maksimumsmål og andre år minimumstall for ledigheten. Dessuten indikerer likheten mellom de forskjellige ledighetsestimatene at den virkelige ledigheten sannsynligvis befant seg innenfor det området de syv tallseriene utgjør. Beregnet konfidensintervall er vist i figur 4.1 nedenfor.

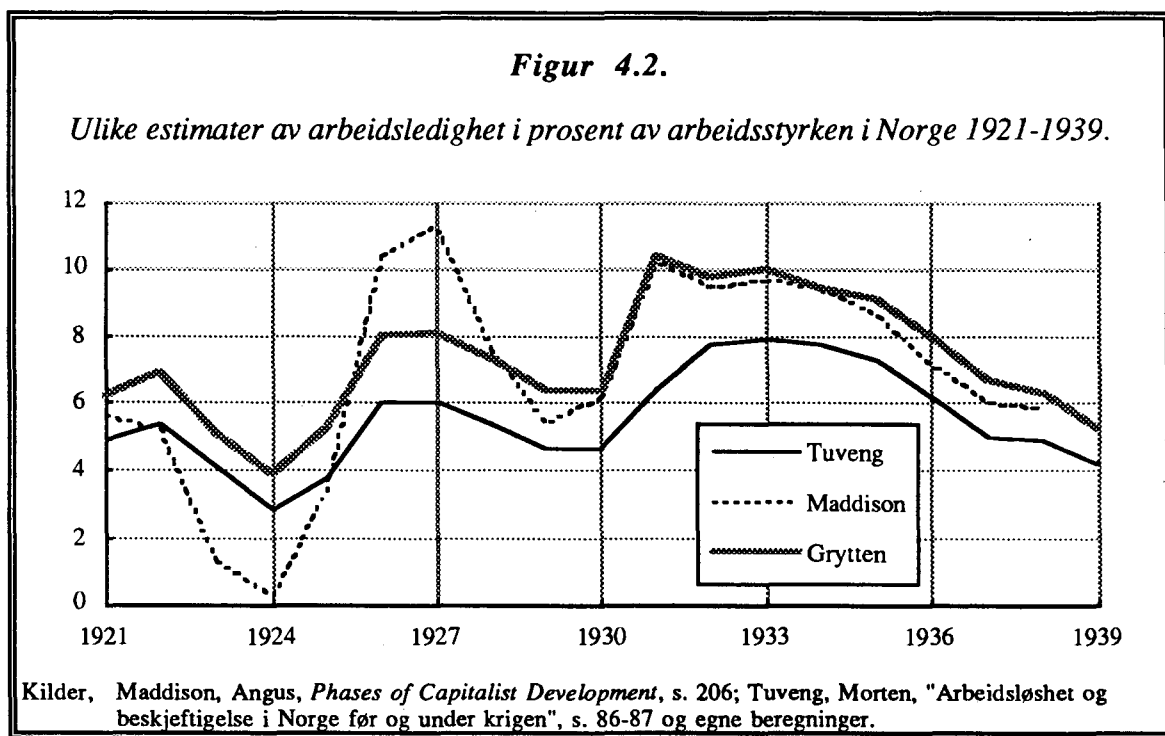
Konfidensintervallet viser avstanden mellom maksimums- og minimumsledighet. Gjennomsnittlig årlig avvik mellom høyeste og laveste estimat, er ikke mer enn 2,0 prosentpoeng hele perioden sett under ett. Den primære ledighetsserien befinner seg omlag midt i mellom ytterpunktene. Den positive feilmarginen varierer mellom 0,2 til 3,1 prosentpoeng, og er i gjennomsnitt 1,1 prosentpoeng. Den negative feilmarginen er nesten like stor. Den varierer fra 0,0 til 1,9 prosentpoeng, og er i gjennomsnitt 0,9 prosentpoeng. Den primære serien er marginalpunkt bare i årene 1937-1939, da den viser den laveste ledigheten av alle seriene. For de øvrige årene plasserer primærserien seg praktisk talt i midten av konfidensintervallet.

4.6. SAMMENLIGNING MED ANDRE ESTIMATER AV ARBEIDSLEDIGHETEN I NORGE

Det vil være interessant å sammenholde mine anslag av mellomkrigstidens arbeidsløshet med andre forskeres estimater. I mitt skriftlige arbeid ved Høyere avdelings studiet ved Norges Handelshøyskole, *Nytt syn på arbeidsledigheten i mellomkrigstiden*, har jeg foretatt en slik komparativ analyse mellom Tuvengs, Maddisons og mine beregningsresultater, i følge primærserien. Jeg vil derfor her bare kort vise til likheter mellom tallseriene.⁶⁸ Både Tuvengs og Maddisons beregninger av mellomkrigstidens arbeidsløshet lider, som vi har sett, av en del svakheter. Oppgavene må derfor betegnes som usikre. Likevel er det verdifullt og viktig å sammenligne deres resultater med de som er kommet frem i denne avhandlingen.

Samsvaret mellom seriene kommer godt frem ved grafisk illustrasjon, figur 4.2 nedenfor. Tuveng ga i 1946 anslag for ledigheten i årene 1924-1939. Ved å ta i bruk hans beregningsmetode, har jeg videreført estimatene til også å gjelde årene 1921-1924.⁶⁹

Ved første øyekast kan det se ut som om samsvaret mellom de tre ledighetsseriene ikke er spesielt godt. Men i virkeligheten viser de langt på veg det samme bilde av periodens arbeidsløshet i Norge. Det stadfestes i tabell 4.9 nedenfor. Likevel ligger ikke Tuvengs

⁶⁸ Grytten, Ola Honningdal, *Nytt syn på arbeidsledigheten i mellomkrigstiden*, s. 33-38 og Grytten, Ola Honningdal, "Arbeidsledighetens omfang i mellomkrigstiden", s. 265-269.

⁶⁹ Se forøvrig: Ousland, Gunnar, *Fagorganisasjonen i Norge. Fra verkstedet til samfunnet 1932-1939*, bind 3, Tiden Norsk Forlag, Oslo 1975, s. 694.

og Maddisons estimater like tett opp til primærserien som de sekundære seriene jeg har beregnet ovenfor.

Tabell 4.9.

Statistiske sammenligninger av Tuvengs, Maddisons og Gryttens ledighetsestimater.

	1. Tuvengs estimater	2. Maddisons estimater	3. Gryttens estimater
$S_U(1921-1938)$	1,488	3,102	1,856
S_U (relativt)	26,2%	45,3%	25,1%
$\dot{U}(1921-1938)$	5,7%	6,8%	7,4%
R_t^*	0,955	0,896	1,000
N	16	18	22
R_d^*	0,850	0,879	1,000
N	15	17	21

* Korrelasjonskoeffisientene er beregnet med henholdsvis Tuvengs og Maddisons ledighetstall som en variabel og primærserien som den andre variabelen.
N = antall observasjoner.

Hovedforskjellen mellom min serie og Tuvengs ledighetstall, er at hans ligger på et lavere nivå. Det skyldes i hovedsak at Tuveng så bort i fra arbeidsledighet i primærnæringene. Svingningene i Tuvengs ledighetsserie følger imidlertid stort sett det samme mønster som mine ledighetstall. Den viktigste forskjellen mellom Maddisons og mine beregninger ligger i at det er større årlige variasjoner i hans tall for 1920-tallet. Seriene er imidlertid svært like på 1930-tallet. Maddisons estimater gir en gjennomsnittlig ledighet i årene 1921-1938 som er bare 0,6 prosentpoeng lavere enn mine estimater.

4.7. SAMMENLIGNING MED UTENLANDSKE ESTIMATER AV ARBEIDSSTYRKENS TOTALE LEDIGHET

På grunn av at de nordatlantiske landene hadde sterkt integrert økonomi var problemene i arbeidsmarkedene ganske like på tvers av landegrensene i mellomkrigstiden. Utviklingen var spesielt ensartet i de første årene av 1920-tallet, og mesteparten av 1930-tallet. Selv om de årlige svingningene i ledigheten kunne variere i disse to periodene, lå ledigheten permanent på et relativt høyt nivå i de fleste land. Det er derfor relevant å sammenligne mine beregninger av ledigheten i Norge med tilsvarende beregninger utført i andre land.

Tabell 2.2 i kapittel 2 viser estimer av den totale arbeidsstyrkens ledighet i mellomkrigstiden i 14 land. For 11 av disse landenes vedkommende er det beregnet sammenhengende, årlige ledighetsserier fra begynnelsen av 1920-tallet og frem til Annen verdenskrig. Resultatene viser godt samsvar med mine beregninger. Gjennomsnittlig ledighet i de 11 landene var 7,2 prosent i perioden 1921-1938, mot 7,4 prosent i Norge. Ledigheten i Norge var over gjennomsnittet i andre halvdel av 1920-tallet og under gjennomsnittet på 1930-tallet. På grunn av den langvarige paripolitikken og den særnorske krisen fra midten av 1920-tallet, virker det rimelig at ledigheten i de år var høyere i Norge enn i de fleste andre land. En mulig årsak til at ledigheten jevnet seg ut etter 1930 var at Norge fra da av førte en mer ekspansiv pengepolitikk enn mange andre land.⁷⁰ Andre mulige årsaker var at en relativt liten andel av arbeidsstyrken var sysselsatt i industrien. I tillegg hadde Norge en forholdsvis høy økonomisk vekst etter 1931.

I en liten åpen økonomi, som den norske, er det realistisk å anta at utviklingen i arbeidsledigheten her hjemme vil følge samme mønster som hos våre viktigste handelspartnere.⁷¹ (Se figur 4.5). Ledigheten hos vår største og viktigste handelspartner, Storbritannia, fulgte omtrent samme bane som den norske, men ledighetens nivå var noe høyere. I Tyskland, som var vår nest største handelspartner, var 1920-tallet preget av problemer i forbindelse med krigsskadeerstatninger, som både satte landet i en dyp gjeldskrise og bidro til å skape hyperinflasjon i en periode da de fleste andre land gjennomgikk deflasjon. Arbeidsløsheten i Tyskland utviklet seg derfor noe annerledes enn i de fleste andre vestlige land, men den var likevel uvanlig høy. I årene 1930-1933 var ledigheten i Tyskland den verste i Europa. Etter at nazistene overtok makten i 1933, ble ledigheten sterkt redusert. Ved hjelp av en storstilt offentlig satsing på utbygging av infrastruktur og militærvesen stod Tyskland frem som det eneste landet i Vest-Europa som hadde tilnærmet lik full sysselsetting før utbruddet av Andre verdenskrig.⁷²

I Sverige var ledighetsmønsteret svært likt det norske på begynnelsen av 1920-tallet og på hele 1930-tallet. I andre halvdel av 1920-årene var imidlertid ledigheten betydelig lavere i Sverige enn i Norge. Forskjellen kan forklares ut i fra forskjellig valutapolitikk. Både den svenske og den norske kronen ble under Første verdenskrig svekket kraftig i forhold til sin opprinnelige gullverdi. På 1920-tallet ble begge lands valuta ført tilbake til gammel vekslingskurs. Svenskene gjennomførte en beinhard

⁷⁰ Nordvik, Helge W., "Penge og valutapolitikk, bank og kredittvesen og krisen i norsk økonomi på 1930-tallet", Hovland, Edgar; Lange, Even og Rysstad, Sigurd (red.), *Det som svarte seg best. Studier i økonomisk historie og politikk*, Ad Notam forlag, Oslo 1990, s. 186-189.

⁷¹ Oversikt over våre største handelspartnere i mellomkrigsårene finnes i: NOS XII. 291, *Historisk statistikk 1978*, Statistisk sentralbyrå, Oslo 1978, tabell 168, s. 130-133 og tabell 169, s. 134-135.

⁷² Silverman, Dan P., "National Socialist Economics: The *Wirtschaftswunder* Reconsidered", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J., *op.cit.*, s. 185-220 og Corbett, David, "Unemployment Insurance and Induced Search in Interwar Germany", Aerts, Erik & Eichengreen, Barry (red.), *Unemployment and Underemployment in Historical Perspective*, Tenth International Economic History Congress, Leuven 1990, Leuven University Press, Leuven 1990, s. 76-87.

paripolitikk frem til kronen ble knyttet til gull igjen allerede i 1922, mens den norske kronen som hadde blitt svekket langt mer, først ble festet til førkrigs gullinnløsnings kurs i 1928. Implikasjonene var en sterk resesjon og meget høy ledighet i Sverige i 1921-1922. Deretter var den økonomiske veksten oppsiktsvekkende høy og arbeidsledigheten relativt liten i resten av 1920-årene. I Norge medførte den langvarige paripolitikken en like langvarig deflasjon, samt høy ledighet i hele tiåret.⁷³

Belgia, Nederland og Danmark som alle hørte med blant våre syv største handelspartnere, hadde også ledighetstall som lå nært opp til de norske. Hovedforskjellen mellom Belgia og Nederland på den ene siden og Danmark og Norge på den andre, var at Be-Ne-Lux-landene hadde betydelig lavere ledighet i andre halvdel av 1920-tallet. Ulikhetene blir ofte forklart ved at Belgia og Nederland unngikk å føre deflasjonistisk pengepolitikk. Belgia var dessuten i en særstilling i 1920-årene, som en følge av at de mottok høye krigsskadeerstatninger fra Tyskland. Store offentlige investeringer skapte prekeynesianske motkonjunkturer. Ledigheten var derfor kunstig lav i Belgia på 1920-tallet.⁷⁴ Danmark på sin side førte som Norge en langvarig paripolitikk og hadde derfor relativt høy ledighet på 1920-tallet.⁷⁵ I tillegg var Danmark, på samme måte som Norge, følsom overfor nedgangskonjunktorene hos sin desidert viktigste handelspartner Storbritannia, som tok av mellom 54 og 64 prosent av Danmarks eksport i perioden 1921-1931.⁷⁶ I figur 4.3 sammenligner jeg arbeidsledigheten i Norge med ledigheten i Storbritannia, Sverige og Danmark. Tyskland, vår nest største handelspartner, er utelatt på grunn av den spesielle utviklingen i tysk økonomi i perioden.

De britiske oppgavene er innhentet fra Charles H. Feinstein. De danske ledighetstallene er beregnet ved å dividere fagforeningsoppgavene med to, slik Svend Aage Hansen har foreslått.⁷⁷ De svenske estimatene er mine egne, beregnet i kapittel 2 i denne avhandlingen. I 1930-årene medførte pris- og avsetningsproblemer i dansk eksport til større arbeidsledighet i Danmark enn i de andre skandinaviske land. Likevel viser trolig de danske oppgavene i figur 4.3 en noe for høy ledighet. På bakgrunn av at vekst i både sysselsetting og arbeidsstyrke lå på samme nivå i Danmark og Norge, kan ledighetens nivå i de to landene neppe ha avveket så mye som figuren antyder. Siden de to landene i

⁷³ Hanisch, Tore Jørgen, "Om virkningene av paripolitikken", *Historisk tidsskrift*, nr. 3, 1979, s. 239-268.

⁷⁴ Kindleberger, Carles P., *The World in Depression 1929-1939*, Penguin Books, London 1987, s. 27-39; Aldcroft, Derek H., *From Versailles to Wall Street 1919-1929*, Penguin Books, London 1987, s. 78-92, 125-145 og Hodne, Fritz og Grytten, Ola Honningdal, *op.cit.*, s. 96-106.

⁷⁵ Johansen, Hans Christian, *The Danish Economy In the Twentieth Century*, Croom Helm, London & Sydney 1987, s. 25-32.

⁷⁶ Johansen, Hans Christian, "The Danish Economy at the Crossroads Between Scandinavia and Europe", *Scandinavian Journal of History*, vol. 18, nr. 1, 1993, s. 40-43.

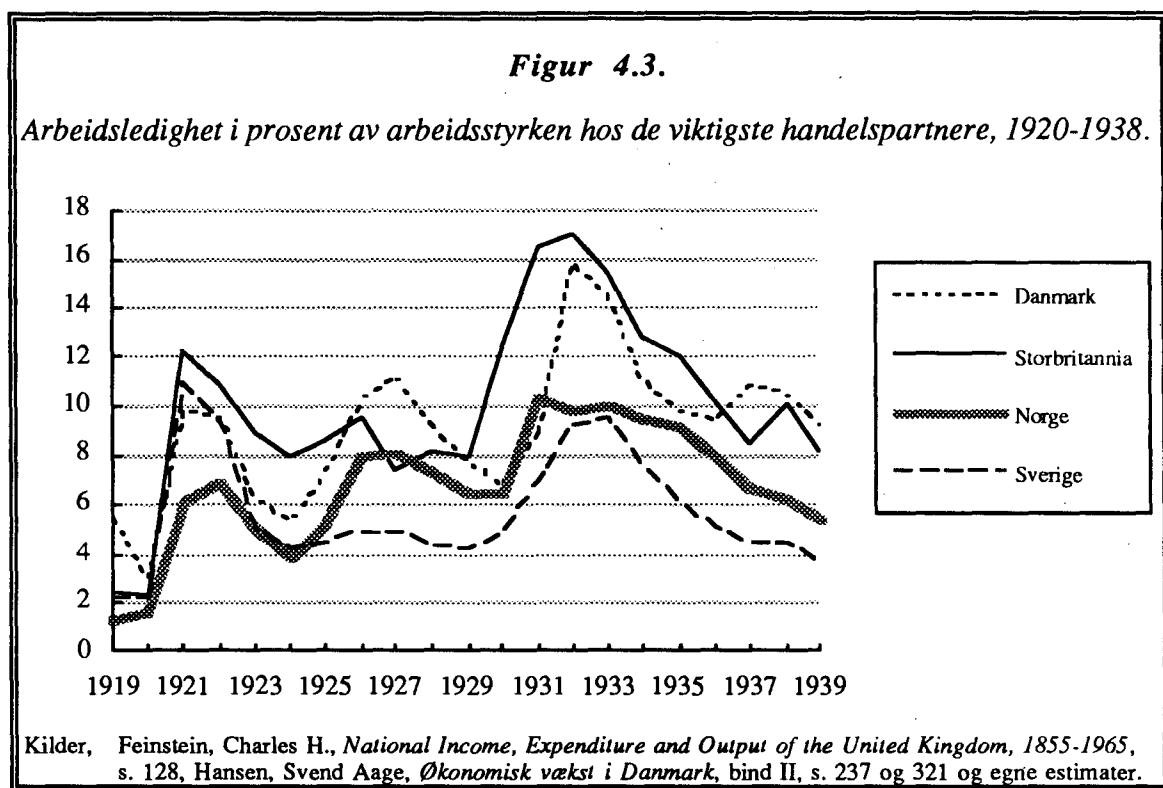
⁷⁷ Feinstein, Charles H., *National Income, Expenditure and Output of the United Kingdom, 1855-1965*, Cambridge 1972, tabell 58, s. 128, Chapman, Agatha L & Knight, Rose, *Wages and Sallaries in the UK, 1920-38*, Cambridge University Press, Cambridge 1953 og Hansen, Svend Aage, *Økonomisk vækst i Danmark*, II bind: 1914-1975, Akademisk Forlag, København 1977, s. 231 og 327.

Ledigheten i årene 1918-1920 er ekstrapolert ved hjelp av brutto antall tilfeller av arbeidssøkende ved arbeidskontorene. Mine beregninger viser en gjennomsnittlig ledighet på 6,5 prosent i perioden 1918-1939.

På grunn av at de nye beregningene bygger på en del kritiske forutsetninger, bør resultatene tolkes med en viss slingringsmonn. For å kontrollere realismen i dem, har jeg konstruert ytterligere seks serier ved hjelp av andre data og beregningsmetoder. De to første tar utgangspunkt i ledighetens nivå ved Arbeidsinspektoratets spesialundersøkelser av 1933 og 1935, i stedet for folketellingen i 1930. Den tredje og den fjerde har jeg funnet ved å nedjustere ledigheten i henholdsvis 10 og 25-29 fagforbund. Som nedjusteringsfaktor benyttet jeg den relative differansen mellom fagforbundsledigheten i 1930 og total ledighet ved folketellingen samme år. Den femte sekundære serien, som viser direkte observert ledighet, har jeg funnet ved å bearbeide kommunale arbeidsløshetsmeldinger innsendt til Arbeidsinspektøren. Den sjette serien er en ekstrapolering av ledigheten 1930-1939 ved hjelp av oppgaver over overskudd av arbeidssøkende ved arbeidskontorene.

Den primære og de sekundære seriene gir svært like resultater. De årlige avvikene er sjelden mer enn 1,0 til 1,5 prosentpoeng. Det innebærer at selv om ikke mine nye estimatene stemmer også godt overens med beregninger av mellomkrigstidens arbeidsledighet i andre land. De virker dessuten realistiske i forhold til den faktiske økonomiske utviklingen i perioden. Vi kan derfor konkludere med at mine estimater av mellomkrigstidens arbeidsledighet virker troverdige.

tillegg førte svært lik valutapolitikk og at samlet dansk økonomisk vekst i perioden sett under ett nesten var like høy som i Norge, er det imidlertid betryggende at svingningene i de danske ledighetstallene er bort imot identiske med de norske.⁷⁸

4.8. KONKLUSJONER

I dette kapitlet har jeg ved hjelp av forskjellige beregningsmetoder presentert til sammen syv nye tallserier for arbeidsledigheten i Norge i mellomkrigsårene.

Den statistisk best funderte serien, primærserien, tar utgangspunkt i folketellingen av desember 1930. Ved tellingen var 9,0 prosent av den norske arbeidsstyrken uten arbeid. Med basis i denne registreringen har jeg beregnet nye årlige estimater for arbeidsledigheten i perioden 1918-1939. Tre forskjellige metoder er benyttet: Jeg har funnet årlig arbeidsledighet i 1930-årene ved å trekke beregnet sysselsetting fra beregnet arbeidsstyrke. På grunn av dårlige sysselsettingsdata for 1920-årene, har jeg med utgangspunkt i folketellingen i 1930 ekstrapolert ledigheten tilbake til og med 1921 ved hjelp av registrert overskudd av arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene.

⁷⁸ Johansen, Hans Christian, *The Danish Economy in the Twentieth Century.*, s. 28-32. Hanisch, Tore Jørgen, *op.cit.*, s. 239-268.

KAPITTEL 5

UNDERUTNYTTELSE AV ARBEIDSKRAFT I MELLOMKRIGSTIDEN

5.1. INNLEDNING

Vi så i det foregående kapitlet at arbeidsledigheten i mellomkrigstiden, uttrykt i prosent av den total arbeidsstyrken, bare var en tredjedel av hva den "offisielle" statistikken bygd på ledigheten ti fagforbund rapporterer. I tillegg til denne åpne arbeidsledigheten var det, dengang som nå, andre former for underutnyttelse av arbeidskraften. Det faktum at mange arbeidstakere rett og slett ikke hadde råd til å være arbeidsledige, førte til at de tok arbeid som de normalt sett ikke ville ha tatt. Ofte hadde de lite å gjøre og de tjente dårlig. I enkelte næringer var faktisk skjult arbeidsledighet og undersysselsetting større problemer enn regulær arbeidsledighet.

I tillegg til ulike former for underutnyttelse av arbeidskraften var en del arbeidstakere sysselsatt på ekstraordinære arbeidsmarkedstiltak som et ledd i myndighetenes anstrengelser for å dempe den verste ledigheten.

I dette kapitlet supplerer jeg derfor mine beregninger av ledigheten i mellomkrigstiden med anslag av andre former for underutnyttelse av arbeidskraften i perioden. Ved hjelp av oppgaver fra folketellingen i 1930, offentlig statistikk fra Statistisk sentralbyrå, spesialundersøkelser og årsmeldinger fra Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, samt ubearbeidede kommunale arbeidsløshetsmeldinger, oppbevart på Riksarkivet, har jeg estimert omfanget av undersysselsetting, skjult arbeidsledighet og nødsarbeid.

Konklusjonene er at undersysselsetting og skjult arbeidsledighet først og fremst var et fenomen innen primærnæringene, særlig blant kvinner. For bønder og fiskere var hovedproblemet ikke at de var uten arbeid, men at de hadde lite arbeid og små inntekter. Selv om de offentlige bevilgningene til nødsarbeid ble trappet kraftig opp i mellomkrigstiden, var prosjektperiodene vanligvis meget korte. Nødsarbeiderne utgjorde derfor ikke mer enn 0,7 prosent av den samlede arbeidsstyrken i perioden.

5.2. ULIKE FORMER FOR UNDERUTNYTTELSE AV ARBEIDSKRAFTEN

5.2.1. Definisjonspresisering

I kapittel 1 definerte jeg ulike former for underutnyttelse av arbeidskraft, som var relevant for det norske arbeidsmarkedet i mellomkrigsårene. I tillegg til åpen arbeidsledighet var det undersysselsetting og skjult arbeidsledighet. Før jeg går videre i drøftelsen i dette kapittelet vil jeg bare kort repetere definisjonene av disse formene for underutnyttelse av arbeidskraft:¹

1. Undersysselsetting.

Personer som har arbeid, men som ønsker lenger arbeidstid eller mer å gjøre. Inkluderer både regulær og skjult undersysselsetting.

a) Regulær undersysselsetting.

Personer som har arbeid, men som ønsker lenger arbeidstid.

b) Skjult undersysselsetting.

Personer som er ansatt så lenge som de ønsker, men har for få arbeidsoppgaver å fylle arbeidstiden med.

2. Skjult arbeidsledighet.

Personer som ønsker å ha lønnet arbeid, men som ikke er aktivt arbeidssøkende på grunn av at de likevel ikke kan skaffe seg arbeid. I stedet er de sysselsatt med andre gjøremål, som gjør at de ikke regnes som arbeidsledige.

I tillegg til at det i mange tilfeller er meget vanskelig å skille mellom åpen arbeidsledighet på den ene side og skjult arbeidsledighet og underbeskjeftigelse på den andre side, kan man også spørre seg hvor relevant dette skillet egentlig er. Både de økonomiske og de sosiale konsekvensene var nemlig svært like. Det hadde dessuten liten betydning for arbeidsmarkedet om underbeskjeftigelsen bestod av fullstendig eller delvis arbeidsledighet. Tvert imot tilsier periodens yrkesstruktur at åpen arbeidsledighet alene ikke sier nok om sysselsettingsproblemene. Opp til 35-40 prosent av arbeidsstyrken

¹ Edwards, Edgar O., *Employment in Developing Nations: Report on a Ford Foundation Study*, Columbia University Press, New York and London 1974.

Se også: Todaro, Michael P., *Economic Development in the Third World*, 4. utgave., Longman, New York & London, 1989, s. 242-244 og 613-653.

hadde sitt hovedyrke i primærnæringene, der selvstendige jordbrukere og fiskere per definisjon nesten ikke kunne være helt arbeidsledige.

5.2.2. Forholdet mellom åpen arbeidsledighet, skjult arbeidsledighet og undersyssetting

Folketellingene viser oss at antall *hjemneværende døtre* og *hjemneværende sønner* økte sterkt i mellomkrigstiden.² Dette fenomenet, sammen med den store oppstuingen av arbeidskraft i primærnæringene, viser klart at arbeidsledigheten bare utgjorde en del av den totale underutnyttelsen av arbeidskraft.

Ledighetsberegningene i kapittel 4 viser åpen arbeidsledighet i Norge 1918-1939. Likevel er det ikke til å unngå at også andre former for underutnyttelse av arbeidskraften til en viss grad er inkludert i mine beregninger. Statistisk sentralbyrå behandlet ledighetsregistreringen i forbindelse med folketellingen i 1930 kritisk, med henblikk på å finne regulær ledighet. Likevel var det i mange tilfeller umulig å etablere et skarpt skille mellom åpen ledighet, undersyssetting og skjult ledighet.³ Det er også på det rene at en del arbeidere sysselsatt i nødsarbeide er medregnet i folketellingens ledighetsoppgaver.⁴ Statistikken over arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene omfattet heller ikke bare åpen ledighet. Arbeidstakere som hadde deltidsjobb og søkte heltidsarbeid, samt nødsarbeidere ble i mange tilfeller regnet med i oppgavene. Nasjonalregnskapenes statistikk over antall sysselsatte på 1930-tallet bygger på beregnet antall utførte årsverk, hvilket impliserer at de som arbeidet deltid ikke har gitt full uttelling på sysselsettingsstatistikken.⁵

Hensikten med Statistisk sentralbyrås kritiske behandling av folketellingens ledighetsoppgaver var å etablere en realistisk måling av arbeidsledigheten i mellomkrigstiden. Byrået maktet likevel neppe å luke ut alle personer som per definisjon ikke var fullstendig arbeidsledige. Til gjengjeld var det etter alt å dømme ledige personer som ikke ble registrert. De nye anslagene av ledigheten kan derfor betraktes som et realistisk mål for åpen arbeidsledighet i perioden.

I det videre gir jeg anslag for andre former for underutnyttelse av arbeidskraften. Disse kommer i tillegg til åpen arbeidsledighet og til sammen gir de en pekepinn på omfanget av den totale underutnyttelsen av arbeidskraft i mellomkrigstiden.

² NOS VII. 103, *Folketellingen i Norge 1. desember 1920*, IX. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1923, tabell, s. 5 og NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1935, tabell, s. 14*-15* og tabell, s. 5.

³ NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1933, s. 74-78.

⁴ *Ibid*, s. 76-80.

⁵ NOS XII. 163, *Nasjonalregnskap 1865-1960*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1968, tabell 47, s. 328-329.

5.3. UNDERSYSSELSETTING

I tider med sysselsettingsproblemer vil det normalt være både høy arbeidsledighet og omfattende underbeskjeftigelse av arbeidskraften. I Norge ble det ikke innført obligatorisk arbeidsledighetstrygd før i 1938 for industriarbeidere, og først etter krigen for de fleste andre yrkesgrupper. Manglende trygdeordninger tvang mange arbeidsledige til å finne seg inntektsbringende arbeid på egen hånd. Inntektene var ofte små og arbeidsdagen kort. Disse arbeidstakerne var ikke arbeidsledige, men underbeskjeftiget eller undersysselsatt, et fenomen som preget de europeiske arbeidsmarkeder i mellomkrigstiden.⁶

5.3.1. Undersysselsettingsproblemet i mellomkrigstiden

Noel Whiteside og James A. Gillespie peker på at svært mange industriarbeidere fikk midlertidig nedsatt arbeidstid i Storbritannia, blant annet ved at de gikk over til deltidsarbeid. Undersysselsettingens omfang varierte sterkt både fra år til år, fra bransje til bransje og fra distrikt til distrikt. I følge offisielle undersøkelser kunne opp imot halvparten av de ansatte innen enkelte industribransjer ha nedsatt arbeidstid under de verste kriseårene i Storbritannia. Selv om andelen bare var 5-6 prosent i andre bransjer, var den samlede undersysselsettingen uvanlig stor. I følge Whiteside og Gillespie var problemet størst i Midt- og Nord-England. Enkelte av de som var meldt som arbeidsledige hadde i virkeligheten nedsatt arbeidstid.⁷ Undersysselsetting var hovedsakelig et fenomen innen jordbruket i de fleste europeiske land. I Storbritannia og andre sterkt industrialiserte land, hvor sysselsettingen i primærsektoren var liten, spredte underbeskjeftigelsen seg i større grad til både industri og tjenesteytende næringer.

Både Statistisk sentralbyrå og Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring pekte på at undersysselsetting var et stort problem også i Norge i mellomkrigsårene.⁸ De forsøkte imidlertid ikke å måle omfanget, men antydnet at problemet var størst i primærnæringsdistriktene, spesielt i fiskeridistriktene i Nord-Norge.⁹ Både i Arbeidsinspektoratets spesialundersøkelser fra 1933 og 1935 og i de

⁶ Eichengreen, Barry, "Unemployment and Underemployment in Historical Perspective. Introduction", Aerts, Erik & Eichengreen, Barry (red.), *Unemployment and Underemployment in Historical Perspective*, Tenth International Economic History Congress, Leuven 1990, Leuven University Press, Leuven 1990, s. 3-14.

⁷ Whiteside, Noel & Gillespie, "Deconstructing unemployment: developments in Britain in the interwar years", *Economic History Review*, XLIV, nr. 4, 1991, s. 665-682.

⁸ NOS, *Statistiske Meddelelser 1933*, s. 76-77 og Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning 1932*, Oslo 1933, s. 3-5.

⁹ *Loc.cit.* og Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning 1937*, Oslo 1938, s. 6-7.

kommunale arbeidsløshetsmeldingene fra 1930-årene var det vanlig å regne undersysselsatte personer eller arbeidstakere som fikk dårlig betalt som arbeidsledige. Likevel ble det ikke foretatt noen klar distinksjon mellom helt og delvis ledige hverken i spesialundersøkelsene eller i de kommunale arbeidsløshetsmeldingene.¹⁰ Det er derfor vanskelig å si noe sikkert om hvor mange av dem som ble regnet som ledige, som egentlig var undersysselsatte. For mange var situasjonen slik at de simpelthen ikke hadde råd til å være arbeidsledige, på grunn av at de ikke mottok arbeidsledighetstrygd. Samtidig var deres arbeid av en slik karakter og de hadde så lite å gjøre at det vil være riktig å regne dem som arbeidsløse.

5.3.2. Omfanget av undersysselsetting i mellomkrigsårene

Ved de to spesialundersøkelsene fra 1933 og 1935 er undersysselsetting i mye større grad tatt med i ledighetstallene enn ved folketellingen fra 1930. Det går klart frem av spesialundersøkelsenes etterarbeider at mange arbeidere i primærnæringene, som strengt talt ikke var arbeidsledige, men hadde lite å gjøre, ble regnet som arbeidsledige.¹¹ I etterarbeidene til folketellingen av 1930, korrigerer Statistisk sentralbyrå sine ledighetstall for slike feilkilder.¹² Ulikhetene i ledighetsregistreringene ved spesialundersøkelsene og folketellingen gjør det derfor mulig å gi anslag for undersysselsettingens omfang i første halvdel av 1930-tallet.

Sysselsettingen innen de tradisjonelle primærnæringene ble ikke redusert under krisen på første halvdel av 1930-tallet, men økte tvertimot fra 503.000 årsverk i 1930 til 519.000 årsverk i 1933. Sysselsettingen holdt seg deretter stabil til 1935.¹³ Det innebærer at arbeidsledigheten i primærnæringene ikke kunne ha vært vesentlig høyere i 1933-1935 enn i 1930.¹⁴ Differansen mellom primærnæringenes ledighet ved de ukorrigerede spesialundersøkelsene og de bearbejdede oppgavene fra folketellingen kan da gi et anslag for undersysselsettingens omfang.

¹⁰ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1933*, Oslo 1935 og Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935*, Oslo 1937.

¹¹ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1933*, s. 8-13 og Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935*, s. 11-18.

Se også: Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning 1935 og 1936*, Oslo 1937, s. 4-5 og s. 9.

¹² NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, s. 74-99. Se spesielt s. 74-77.

¹³ NOS XII. 163, *op.cit.*, tabell 47, s. 328-329.

¹⁴ Beregninger av arbeidsledigheten fordelt etter næring i kapittel 8 i denne avhandlingen viser at ledigheten steg fra 2 prosent i primærnæringene i 1930 til omlag 3 prosent i 1933-1935. Om vi sammenligner ledigheten i primærnæringene i desember 1930 i forhold til november 1933 og november 1935 var ledigheten sannsynligvis høyest i desember 1930.

Ved spesialundersøkelsen fra november 1935 var ledigheten i primærnæringene 13,2 prosent, inklusive undersysseletting. Den var 5,7 prosent ved folketellingen i 1930.¹⁵ Under forutsetning av at åpen ledighet var omtrent den samme ved de to tellingene innebærer det at 7,5 prosent av arbeidsstyrken i primærnæringene var undersysseletting i november 1935. Sannsynligvis var problemet enda større. For det første inkluderte ledigheten på 5,7 prosent ved folketellingen en viss grad av undersysseletting.¹⁶ For det andre omfattet spesialundersøkelsen ikke alle former for undersysseletting, kun undersysseletting som var av et så stort omfang at de kommunale arbeidsledighetsnemndene hadde definert den som arbeidsledighet. Vi kan derfor med sikkerhet slå fast at undersysseletting var et langt større problem enn ren arbeidsledighet i primærnæringene. Resultatene fra spesialundersøkelsen av 1933 peker også i den retning.¹⁷

Selv om undersysseletting i hovedsak var et problem innen primærnæringene, var det ikke uvanlig at også håndverkere og selvstendige næringsdrivende hadde langt mindre å arbeide med enn hva de ønsket. Undersysseletting var derfor trolig et problem i de fleste næringer, selv om det bare var i primærnæringene at undersysselettingen overskred ledigheten.

5.4. SKJULT ARBEIDSLEDIGHET

Jevnført med undersysseletting er det kanskje enda vanskeligere å estimere omfanget av skjult arbeidsledighet. For det første er det åpenbart at det pressede arbeidsmarkedet i mellomkrigsårene førte til at mange personer, som under normale økonomiske forhold ville ha arbeidet eller vært arbeidssøkende, forlot arbeidsstyrken. Mange personer ga opp å søke arbeid, siden de likevel ikke fikk noe. For det andre var det mange som ikke ville oppgi at de var arbeidsledige. I følge Det Statistiske Centralbyrås direktør Gunnar Jahn var mange av disse mer formelt enn reelt sysselsatt på foreldres eller nære slektingers gårdsbruk, med annen familiær næringsvirksomhet eller arbeid i hjemmet.¹⁸ Vi kan

¹⁵ Prosentvis arbeidsledighet i primærnæringene ved spesialundersøkelsen fra 30. november 1935 er ekstrahert fra: Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30 november 1935*, tabell B, s. 22.

Prosentvis arbeidsledighet i primærnæringene ved folketellingen fra 1930 er beregnet på grunnlag av: NOS IX. 61, *op.cit.*, s. 14*-15* og NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, tabell 1, s. 100-105.

Se kapittel 7 for detaljert beskrivelse av beregnet arbeidsledighet i primærsektoren ved folketellingen.

¹⁶ NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, s. 76.

¹⁷ På grunn av at Inspektoratet ikke har bearbeidet noen statistikk som viser næringsmessig ledighet ved spesialundersøkelsen av 30. november 1933, gir denne undersøkelsen ikke noe grunnlag for å beregne undersysselettingen ved tellingens tidspunkt. Likevel avslører fylkesvise ledighetsoppgaver over ledigheten i by- og herredskommuner at rapportert ledighet var meget høy i primærnæringsdistriktene. Samtidig konkluderer Inspektoratets kvalitative behandling av undersøkelsen med at ledighetstillene i primærsektoren for en stor grad bestod av underbeskjefte personer.

¹⁸ NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, s. 76-78.

derfor med sikkerhet si at den skjulte arbeidsledigheten var uvanlig stor i mellomkrigsårene. Arbeidsinspektør Johan Hvidsten beskrev den skjulte ledigheten blant annet på denne måten i et brev til sosialdepartementet i desember 1928:¹⁹

"Det er i almindelighet så, at mange arbeidsløse lar være å melde sig, når det ikke er nogen nærliggende utsikt til at kommunen kan sette igang arbeid"

Den skjulte arbeidsledigheten gjorde seg gjeldende på ulike måter. I det følgende vil jeg beskrive problemet med utgangspunkt i redusert deltakelse i arbeidsstyrken og oppstuing av arbeidskraft i jordbruket. Samtidig reiser jeg spørsmålet om arbeidsledigheten "ble skjult" gjennom økt skolegang.

5.4.1. Deltakelse i arbeidsstyrken

Den største gruppen mennesker som er utsatt for skjult arbeidsledighet er personer som formelt trer ut av arbeidsstyrken på grunn av at utsiktene til å skaffe seg lønnet arbeid er små. Statistikk fra folketellingene viser at antall ervervende i prosent av voksen befolkning over 15 år ble redusert med 5,4 prosent i perioden 1910-1939 og 3,8 prosent i perioden 1920-1939.²⁰ Tilbakegangen var størst i den kvinnelige befolkningen. I 1910 deltok 42,2 prosent av alle kvinner over 15 år i arbeidsstyrken. I 1939 var andelen sunket til 34,5 prosent. Dette var en tilbakegang på 7,7 prosentpoeng, eller 18,2 prosent.²¹ Her kan det innvendes at kvinnes deltakelse i arbeidslivet var på sterk retur allerede i perioden 1910-1920. Utviklingen mellom 1920 og 1939 kan således tilskrives en forlengelse av trenden som startet 10 år tidligere. Det er etter mitt syn ikke riktig. Den kvinnelig deltakelsen i arbeidsstyrken var uvanlig høy rundt 1910, mens den ellers i perioden 1875-1920 lå omlag på samme nivå som i 1920.²² Dessuten kan tilbakegangen i kvinnelige deltakelse i arbeidsstyrken mellom 1910 og 1920 i alle fall til en viss grad tilskrives det forhold at ledigheten var sterkt stigende allerede fra høsten 1920. Ledigheten nådde et foreløpig toppnivå vinteren 1920-1921. Registreringstidspunktet ved folketellingen av 1920 var 1. desember. Det betyr at mange arbeidere på grunn av arbeidsmarkedskrisen sannsynligvis var på vei ut av arbeidsstyrken og inn i skjult ledighet allerede da ervervsbefolkningen ble registrert i 1920.

¹⁹ Brev til Det Kongelige Socialdepartement fra Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, datert 15. desember 1928: Riksarkivet, Arbeidsdirektoratet. Inspektoratet for Arbeidsformidlingen, *Kommunale arbeidsløshetsmeldinger 1916-1939*, eske 126.

²⁰ NOS IX. 61, *op.cit.*, tabell, s. 16* og tabell, s. 19*

²¹ *Ibid*, tabell, s. 16*, tabell, s. 20* og tabeller, s. 22*-26* og Tuveng, Morten, *op.cit.*, tabell, s. 56-57.

²² *Loc.cit.*

Utviklingen blant voksne menn var annerledes enn blant kvinner. Bortsett fra en markant nedgang i yrkesdeltakelsen i 1930, var andelen av voksne menn som deltok i arbeidsstyrken ganske stabil hele mellomkrigsperioden sett under ett.²³ Tabell 5.1 nedenfor viser den voksne befolkning fordelt etter livsstilling i årene 1910-1939.

Tabell 5.1.

Voksen befolkning i Norge (15 år og over) etter livsstilling, 1910-1939.

	1910			1920			1930			1939		
	Menn	Kvin- ner	Totalt	Menn	Kvin- ner	Totalt	Menn	Kvin- ner	Totalt	Menn	Kvin- ner	Totalt
Ervervende	90,0	42,2	64,4	90,1	39,0	63,3	87,9	36,3	61,0	89,4	34,8	61,3
Husmødre		40,5	21,6		42,0	22,1		42,1	22,1		43,8	22,5
Døtre		6,8	3,7		8,0	4,1		9,7	5,0		9,5	4,9
Andre	10,0	10,5	10,3	9,9	11,0	10,5	12,1	11,9	12,0	10,6	11,9	11,4
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,1	100,0	100,0	100,1

Kilder, NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, tabell, s. 14*-25* og Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse i Norge før og under krigen", s. 56-57.

Tabell 5.1 viser at andelen av hjemmeværende døtre og husmødre økte på bekostning av den kvinnelige arbeidsstyrken. En årsak var sannsynligvis at mange unge kvinner ikke maktet å skaffe seg arbeid og derfor ble værende hjemme. I Statistisk sentralbyrås etterarbeider i forbindelse med folketellingen i 1930 konkluderer byrået med at den økte andelen hjemmeværende representerte det vi i dag vil betegne som skjult arbeidsledighet.²⁴

"En klasse som er meget vanskelig å behandle i en arbeidsledighetsstatistikk er alle de unge mennesker som ennå går hjemme, og som ikke har fått noget bestemt arbeide(...). Under de nuværende økonomiske forhold er det sikkerlig så at en hel del av dem som i folketellingen har ført seg op som hjemmeværende under normale forhold vilde ha søkt ut på arbeidsmarkedet, og at man for så vidt i denne skare har en stor mengde mennesker som man må regne som efterspørgere efter arbeide, selv om denne efterspørsel ikke er effektiv og ikke kommer til syne i arbeidsledighetstallene."

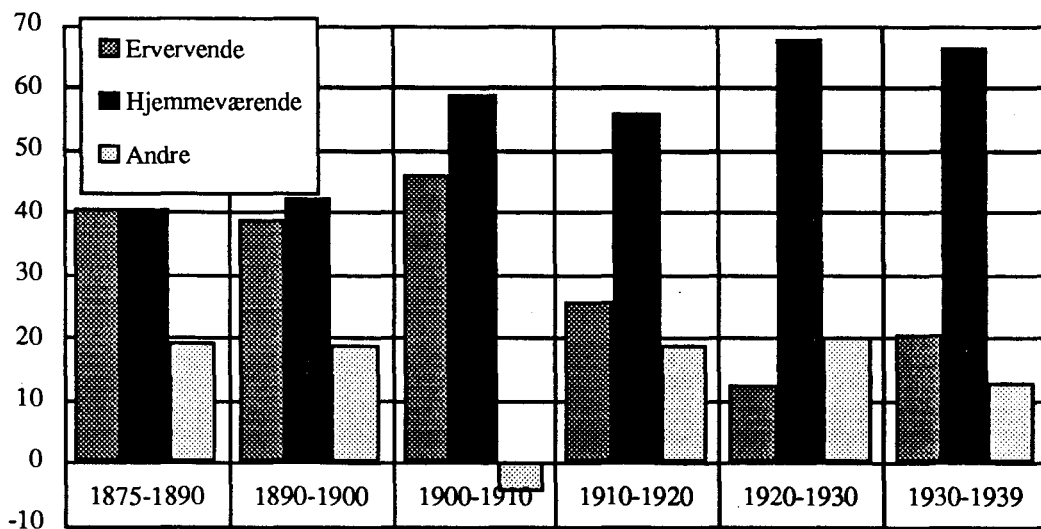
²³ Tuveng, Morten, *op.cit.*, tabell, s. 56-57.

²⁴ NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, s. 77.

En annen årsak til at andelen av kvinner i yrkeslivet sank, var at kvinner ble presset ut av arbeidsmarkedet. På grunn av en utbredt holdning om at arbeidsplassene primært burde forbeholdes mannlige forsørgere, ga kvinner frivillig opp sine arbeidsplasser. På Landsorganisasjonens kongress i 1925 ble det fattet et vedtak som i prinsippet gikk imot at begge ektefeller skulle ha fast arbeid hvis de kunne brødfø familien på en inntekt. Vedtaket hadde i hovedsak en holdningsskapende effekt. I utgangspunktet var det kjønnsnøytralt, men rammet primært kvinner. I 1928 sikret Arbeiderpartiet i Oslo flertall for et forbud mot kommunal ansettelse av gifte kvinner som ble forsørget av sin ektemann. Ved oppsigelser skulle gifte kvinner med forsørger sies opp først. Yrkesforbudet møtte etter hvert stor motstand innad i fagbevegelsen, men først i 1936-1937 ble Landsorganisasjonens vedtak opphevet.²⁵ Den endelige avskaffelsen av det diskriminerende yrkesforbudet kom imidlertid ikke før i februar 1939. Gifte kvinners rett til å arbeide ble da stadfestet ved Høyesterettsdom av 8. februar 1939.²⁶

Figur 5.1.

Vekst i voksen kvinnelig befolkning (15 år og eldre). Prosentvis fordelt etter livsstilling.

Kilde. NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, III. hefte, tabell, s. 19*-20* og Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse i Norge før og under krigen", s. 56-57.

Statistiske oppgaver fra de offentlige arbeidskontorene viser at nesten halvparten av de arbeidsledige kvinnene var yngre enn 25 år, mens omlag 25 prosent av alle ledige menn

²⁵ Maurseth, Per, "Gjennom kriser til makt (1920-1935)", bind 3 i Kokkvoll, Arne og Sverdrup, Jakob, *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, Tiden Norsk Forlag, Oslo 1987, s. 551.

²⁶ Hodne, Fritz, *God Handel. Norges Handelstands Forbund gjennom 100 år*, Norges Handelstands Forbund 1989, s. 210-212.

tilhørte denne aldersgruppen.²⁷ Vi kan derfor konkludere med at mange unge kvinner ble presset ut av arbeidsstyrken allerede før de hadde fått fast arbeid. De valgte heller å forbli hjemme enn å være arbeidssøkende. Situasjonen var den samme i mange andre europeiske land, med høy skjult arbeidsledighet og undersysselsetting blant unge mennesker, spesielt blant kvinner.²⁸

Figur 5.1 viser hvordan veksten i den voksne kvinnelige befolkning fordelte seg på forskjellige livsstillinger 1875-1939. Mens tabell 5.1 viser den voksne befolkning fordelt etter livsstilling, viser figur 5.1 absolutt vekst, prosentvis fordelt mellom de ulike livsstillingsgruppene. Figuren viser tydelig at relativt færre kvinner gikk inn i arbeidsstyrken, mens antall hjemmeværende økte sterkt i mellomkrigstiden.

Vi kan anslå skjult arbeidsledighet i mellomkrigstiden ved hjelp av en kontrafaktisk beregningsmetode. Jeg forutsetter at nedgangen i yrkesdeltakelsen er et uttrykk for den skjulte arbeidsledigheten. Forutsetningen innebærer at yrkesdeltakelsen ville ha vært den samme i 1930 og 1939 som i 1920 om det hadde vært full sysselsetting. Ved hjelp av denne forutsetningen er det mulig å beregne hypotetisk størrelse på arbeidsstyrken ved full sysselsetting både i 1930 og 1939.²⁹ Forskjellen mellom den hypotetiske arbeidsstyrke og den registrerte arbeidsstyrke utgjør skjult ledighet.³⁰ Skjult ledighet var i følge denne beregningsmetoden 3,8 prosent av den hypotetiske arbeidsstyrken både i 1930 og i 1939.³¹

²⁷ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning 1933 og 1934*, Oslo 1935, tabeller s. 24-25.

²⁸ Garside, William R., "Juvenile Unemployment Statistics Between the Wars: A Commentary and Guide to Sources", *Bulletin for the Study of Labour History*, XXXIII, 1976 og Garside, William R., "Juvenile Unemployment and Public Policy Between the Wars", *Economic History Review*, XXX, mai 1977

²⁹ Beregningene av hypotetisk arbeidsstyrke i 1930 og 1939 blir utført ved å beregne arbeidsstyrkens størrelse forutsatt at den relative yrkesfrekvensen var den samme som i 1920 både for kvinner og menn:

$$A_{Ht} = (V_t \times F_{(t=1920)})_M + (V_t + F_{(t=1920)})_K$$

A_H = hypotetisk arbeidsstyrke

V = voksen befolkning

F = yrkesfrekvens

M = menn

K = kvinner

t = år, gjelder 1920, 1930 og 1939

Hypotetisk arbeidsstyrke i 1930: $(90,1\% \times 963.417) + (39,0\% \times 1.049.228) = 1.277.000$

Hypotetisk arbeidsstyrke i 1939: $(90,1\% \times 1.105.000) + (39,0\% \times 1.174.000) = 1.453.000$

³⁰ Mens oppgavene over registrert arbeidsstyrke i 1920 og 1930 er hentet fra folketellingene, er oppgavene fra 1939 egentlig ikke registrert arbeidsstyrke, men beregnet arbeidsstyrke:

Tuveng, Morten, *op.cit.*, tabell, s. 56-57.

³¹ Beregningene av skjult arbeidsledighet i 1930 er foretatt etter følgende matematiske uttrykk:

$$U_{st} = [(A_{Ht} - A_t)/A_{Ht}]_M + [(A_{Ht} - A_t)/A_{Ht}]_K \times 100$$

U_s = skjult arbeidsledighet

A_H = hypotetisk arbeidsstyrke

A = virkelig (registrert) arbeidsstyrke

M = menn

K = kvinner

t = år, gjelder 1930 og 1939.

Skjult arbeidsledighet, menn 1930: $[(868.000 - 847.000)/868.000] \times 100 = 2,4\%$

Skjult arbeidsledighet, kvinner 1930: $[(409.000 - 381.000)/409.000] \times 100 = 6,9\%$

Blant kvinner var den skjulte arbeidsledigheten svært høy, henholdsvis 6,9 og 10,6 prosent i 1930 og 1939, mot tilsvarende 2,4 og 0,7 prosent for menn. Med tanke på at sysselsettingssituasjonen var betydelig verre i perioden 1931-1935 enn i 1930 og 1939, er det sannsynlig at den skjulte arbeidsledigheten overgikk 4 prosent av den reelle arbeidsstyrken i store deler av 1930-årene. I følge disse estimatene kan den skjulte ledigheten faktisk ha vært nesten halvparten så stor som den regulære åpne ledigheten på 1930-tallet. På grunn av lavere ledighet og betydelig mindre vekst i arbeidsstyrken på 1920-tallet, er det sannsynlig at skjult arbeidsledighet var et mindre problem i det første tiåret enn i det andre tiåret av mellomkrigstiden.

Anslagene av skjult arbeidsledighet bør tolkes med stor forsiktighet. Kvinnelig yrkesfrekvens ville trolig ha vært synkende i mellomkrigstiden, selv om det hadde vært full sysselsetting. Estimaten for skjult arbeidsledighet blant kvinner i perioden må derfor karakteriseres som et maksimumsmål.

5.4.2. Oppstuing av arbeidskraft i primærnæringene

En av de viktigste formene for skjult arbeidsledighet i mellomkrigsårene var oppsamlingen av arbeidskraft i primærnæringene. Jordbruksbefolkningen, som hadde vært i retur siden midten av 1860-tallet, begynte på nytt å vokse.³² Antall fiskere økte til rekordhøyder.³³ I følge folketellingene ble det 10.000 færre ervervende i jordbruket mellom 1910 og 1920. Deretter økte jordbrukets yrkesbefolkning med 12.000 frem til 1930, og med ytterligere 24.000 i løpet av 1930-årene.³⁴ Fiskeristatistikken viser at antall fiskere holdt seg noenlunde konstant rundt 100.000 mellom 1900 og 1930, for så å øke til nærmere 125.000 mot slutten av 1930-tallet.³⁵

Sum skjult arbeidsledighet 1930: $[(21.000 + 28.000)/1.277.000] \times 100 = 3,8\%$

Skjult arbeidsledighet, menn 1939: $[(995.000 - 988.000)/995.000] \times 100 = 0,7\%$

Skjult arbeidsledighet, kvinner 1939: $[(458.000 - 409.000)/458.000] \times 100 = 10,6\%$

Sum skjult arbeidsledighet 1939: $[(7.000 + 49.000)/1.453.000] \times 100 = 3,8\%$

³² For oversikt over utvikling i arbeidsstyrke i landbruket og landbruksbefolkning, se:

NOS XII. 245, *op.cit.*, tabell 17, s. 36-37, NOS VI. 20, *Folketellingen i Norge 1. desember 1910*, VI. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1914, tabell 1, s. 2-63, NOS VII. 103, *op.cit.*, tabell 1, s. 2-3 og s. 6-7 og tabell 2, s. 70-79 og NOS IX. 61, *op.cit.*, tabell, s. 21*. Se også tabellvedlegg, s. 1-144.

³³ For oversikt over antall fiskere og fiskeribefolkning i Norge fra 1801 og frem til 1975, se:

Solhaug, Trygve, *De norske fiskeriers historie 1815-1880*, Universitetsforlaget, Oslo 1976, s. 27-63, NOS XII. 245, *op.cit.*, tabell 115, s. 169 og NOS XII. 291, *op.cit.*, tabell 114, s. 171, NOS VI. 20, *op.cit.*, tabell 1, s. 2-63; NOS VII. 103, *op.cit.*, tabell 1, s. 2-3 og s. 7-8 og tabell 2, s. 70-80 og NOS IX. 61, *op.cit.*, tabell, s. 14*-15*.

³⁴ NOS VI. 20, *op.cit.*, tabell 1, s. 2-63, NOS VII. 103, *op.cit.*, tabell 1, s. 2-3 og s. 6-7, NOS IX. 61, *op.cit.*, tabell, s. 14*-15* og Tuveng, Morten, *op.cit.*, s. 56-57.

Tuveng baserer sine estimater for landbrukets arbeidsstyrke i 1939 på jordbrukstellingene:

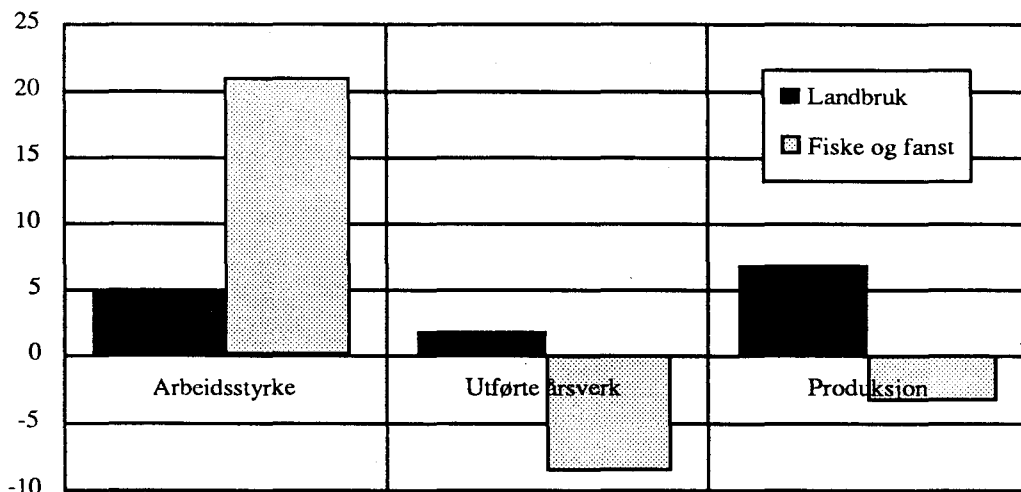
NOS VIII. 145, *Jordbrukstillingen i Norge 20. juni 1929*, II. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1931, tabell, s. 204 og NOS X. 9, *Jordbrukstillingen i Norge 20. juni 1939*, II. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1941, tabell, s. 162-163.

³⁵ Gjelder alle personer med fiske som enten hovedyrke eller bityrke.

Selv om yrkesbefolkningen i primærnæringene økte betydelig i mellomkrigsårene, særlig på 1930-tallet, økte antall utførte årsverk bare marginalt. Når landbrukets arbeidsstyrke økte med 5,0 prosent mellom 1930 og 1939, økte utførte årsverk bare 1,8 prosent. Selv om arbeidsstyrken økte mer enn antall utførte årsverk, sank ikke produktiviteten, tvert imot steg den med 3,8 prosent.³⁶ Det ble derfor mindre å gjøre per arbeider. Utviklingen var enda klarere innen fiske og fangst. Arbeidsstyrken økte med hele 21,4 prosent i perioden, mens antall utførte årsverk sank med 8,6 prosent.³⁷ Produktiviteten steg med 5,8 prosent.³⁸ Oppstuingen av arbeidskraft i primærnæringene skyldtes at personer som ellers ville ha søkt seg inn i andre næringer, ble værende på grunn av at de ikke maktet å skaffe seg arbeid andre steder.³⁹

Figur 5.2.

Prosentvis vekst i arbeidsstyrke, årsverk og produksjon i primærsektoren 1930-1939.

Kilder, NOS XII. 163, *Nasjonalregnskap 1865-1960*, tabell 30 og 47 og Tuveng, Morten, "Arbeidsledighet og beskjeftigelse før og under krigen", s. 56-57.

NOS XII. 245, *op.cit.*, tabell 115, s. 169.

³⁶ Produktivitetsvekst er beregnet som vekst i produksjonen (6,8 prosent) dividert med økning i antall utførte årsverk (1,8): $(6,8/1,8) \times 100 = 3,8$ prosent.

³⁷ Tallene for vekst i arbeidsstyrken er ekstrahert fra: NOS IX. 61, *op.cit.*, tabell, s. 14*-15* og Tuveng, Morten, *op.cit.*, s. 56-57. Vekst i sysselsettingen innen de ulike primærnæringene er ekstrahert fra: NOS XII. 163, *op.cit.*, tabell 47, s. 328-329. Tallene for vekst i primærnæringenes produksjon er ekstrahert fra: *Ibid*, tabell 30, s. 244-245. Andre kilder: NOS VIII. 145, *op.cit.*, NOS X. 9, *op.cit.*, NOS VII. 134, *Norges fiskerier 1921*, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1922 og NOS X. 17, *Norges fiskerier 1939*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1940.

³⁸ Reduksjon i produksjonen (3,3 prosent), reduksjon i antall utførte årsverk (8,6 prosent): $((100-3,3)/(100-8,6)) \times 100 = 5,8$ prosent.

³⁹ Bergh, Trond; Hanisch, Tore Jørgen; Lange, Even og Pharo, Helge, *Norge fra u-land til i-land. Vekst og utviklingslinjer 1830-1980*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1983, s. 55-62 og s. 96-100 og Hodne, Fritz og Grytten, Ola Honningdal, *Norsk økonomi 1900-1990*, Tano forlag, Oslo 1992, s. 127-131 og s. 149-152.

5.4.3. Økt skolegang?

I 1980-årene og i begynnelsen av 1990-årene har mange arbeidsledige søkt seg inn i skolesystemet for å ta videre utdanning. At flere tar utdanning kan ofte være et utslag av skjult arbeidsledighet. Mekanismen kan bare delvis spores i mellomkrigstiden. Det ble arrangert en rekke spesialkurs i statlig og kommunal regi med utdannelsestilbud for arbeidsledige. Kursene ble sett på som et middel for å avhjelpe noe av den verste arbeidsløsheten. De var som regel yrkesrettet og primært tiltenkt unge menn som ikke maktet å skaffe seg arbeid.⁴⁰ Økt deltakelse i kurs som ga yrkeskompetanse bidro på lengre sikt til å høyne utdannelsesnivået. På kort sikt var imidlertid effekten av kursene primært at en del arbeidsledige gikk ut av ledighetskøene og inn på skolebenken. Deltakelse på aftenskoler og arbeidsskoler økte også, og ble nesten fordoblet i løpet av 1930-tallet, opp fra 3.150 i skoleåret 1930-1931 til 6.101 i 1935-1936. Det var i hovedsak flere jenter som søkte seg inn på disse skolene.⁴¹

Antall studenter som tok høyere utdanning økte imidlertid ikke spesielt mye i mellomkrigsårene. Samlet antall studenter ved universiteter og høyskoler ble riktignok mer enn fordoblet mellom 1920 og 1939. Den absolutte økningen var imidlertid svært beskjeden, fra 2.829 til 5.932.⁴² At 3.100 personer gikk ut av arbeidsstyrken og inn i høyere utdanning hadde selvsagt ikke noen signifikant betydning for hverken arbeidsstyrkens eller ledighetens størrelse. Elevtallet i realskoler og gymnas var omlag 10 ganger høyere enn studenttallet i universitet og høyskoler, og disse skolene kunne derfor ha spilt en langt viktigere rolle som buffer mot åpen arbeidsledighet. Imidlertid gjorde de ikke det. Elevtallet i realskoler og gymnas var faktisk ikke høyere på slutten av 1930-tallet enn på begynnelsen av 1920-tallet.⁴³ Vi kan derfor konkludere med at det regulære skole- og utdannelsessystemet i svært liten grad absorberte arbeidsledighet i Norge i mellomkrigstiden. En del arbeidsledige trådte likevel midlertidig ut av ledighetskøene for å ta kortvarig, praktisk yrkesrettet utdanning.

5.5. NØDSARBEID

Myndighetene iverksetter ofte spesielle tiltak for å redusere arbeidsledigheten. Tiltakene kan være langsiktige og omfatte virkemidler som på sikt vil gi ny vekst i økonomien og derigjennom redusert arbeidsledighet. Andre tiltak er av kortsiktig karakter og tar sikte på

⁴⁰ Lange, Even, *Krise og vekst. Norsk trevareindustri i begynnelsen av 1930-årene*, hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo, Oslo 1974, s. 124-131.

⁴¹ NOS XII. 245, *op.cit.*, tabell 332, s. 604.

⁴² *Ibid.*, tabell 340, s. 611.

⁴³ *Ibid.*, tabell 337, s. 607.

å avhjelpe den verste ledigheten umiddelbart. Slike meget kortsiktige tiltak betegnes i dag ofte som ekstraordinære sysselsettingstiltak eller ekstraordinære arbeidsmarkedstiltak. I mellomkrigstiden var betegnelsen *nødsarbeid*. For å avhjelpe sosial nød satte stat og kommuner og til en viss grad private foretak og organisasjoner i gang med nødsarbeid for personer som i lengre tid hadde vært arbeidsledige.

5.5.1. Ulike former for ekstraordinære sysselsettingstiltak i mellomkrigstiden

Det fantes i realiteten fire ulike former for finansiering av nødsarbeid i mellomkrigstiden:

1. Rent statlig.
2. Rent kommunalt.
3. Kommunalt med statlig lån.
4. Kommunalt og/eller privat med statlig støtte.

Regnskapsoversikter fra Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring viser at den sistnevnte finansieringsordningen var den vanligste, mens ren statlig finansiering var minst utbredt.⁴⁴ I november 1933 var 43,8 prosent av nødsarbeiderne ansatt i kommunalt eller privat arbeid med statlig finansieringsstøtte. I november 1935 var andelen oppe i 54,3 prosent.⁴⁵ I første halvdel av 1920-tallet var staten involvert i store deler av nødsarbeidet, men kommunene betalte største delen av utgiftene. I andre halvdel av 1920-tallet var nødsarbeid i hovedsak finansiert kommunalt, mens den statlige støtten ble konsentrert om enkelte prosjekter. I denne halvdel av 1920-årene var både de kommunale og de statlige bevilgninger til nødsarbeid langt mindre enn i første halvdel av tiåret. I følge regnskapsoversiktene konsentrerte staten også på 1930-tallet sin virksomhet i større grad til utvalgte prosjekter enn hva som var tilfelle i første halvdel av 1920-tallet. Samtidig økte de statlige bevilgningene til nødsarbeid kraftig, og staten stod etterhvert for den største delen av finansieringen.⁴⁶ De

⁴⁴ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetninger*, samtlige år 1920-1941, tabellvedlegg over bevilgninger til nødsarbeid. Se også tekstdelen om nødsarbeid i årsberetningen for samme tidsperiode.

⁴⁵ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1933*, tabell B, s. 18 og Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935*, tabell D, s. 24.

⁴⁶ Dette går klart frem av blant annet Arbeidsledighetsinspektoratets saksbehandling av kommunale søknader om dagsverksbidrag til nødsarbeid: Riksarkivet, *op.cit.*, eske 101-160.

samlede kommunale utgiftene til nødsarbeid var trolig størst i begynnelsen av 1920-årene og minst mot slutten av det samme tiåret.⁴⁷

Ved rent statlig finansiert nødsarbeid betalte staten alle kostnader i forbindelse med prosjektene. I de prosjektene der staten ga tilskudd til arbeidet, var den økonomiske støtten som oftest i form av såkalte *dagsverksbidrag*. Det vil si at staten betalte lønnsbidrag for hver enkelt arbeider i et bestemt antall dager. Stortinget bevilget midler til ekstraordinære sysselsettingstiltak. Sosialdepartementet, som det viktigste forvaltningsorgan for nødsarbeid, tildelte ulike prosjekter økonomisk støtte. Søkerne kunne være private bedrifter, foreninger og kommuner. Under vanlig saksgang ble søknadene sendt via den enkelte kommunes formannskap, eventuelt ordfører, og videre til fylkesmannen for uttalelse. Fylkesmannens uttalelse ble deretter ekspedert til Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring. Inspektoratet avga så innstilling til Sosialdepartementet eller andre departementer. Departementet innvilget eller avslo søknadene. Det var i hovedsak tre kriterier som avgjorde om kommunene ble tilstått bidrag:

1. Arbeidsledigheten i kommunen.
2. Kommunens gjeldsbyrde.
3. Innbyggernes skattebyrde.

Kommuner som kom dårlig ut på alle tre områder fikk som oftest tildelt statsbidrag til å avhjelpe ledigheten. Kommuner som hadde høy ledighet, men relativt lav gjeldsbyrde ble oftere innrømmet lån fra staten. Kriteriene bidro utvilsomt til at de kommunale arbeidsløshetsmeldingene, som dannet grunnlaget for Arbeidsledighetsinspektoratets vurderinger av søkerkommunene, ofte overdrev ledighetsproblemene.

Det var mange arbeidstakere som en eller flere ganger var sysselsatt i nødsarbeid. Tidsperiodene var imidlertid som oftest svært korte. Vanligvis foregikk ikke prosjektene mer enn en halv til to-tre måneder.⁴⁸ Staten ga som oftest lønnstilskudd bare for en del av denne perioden.⁴⁹ Selv om det ble satt i gang mange spesifikke arbeidstiltak og store deler av arbeidsstyrken var involvert i tiltakene, var prosjektene som regel så kortvarige at sysselsettingseffekten var beskjeden. En årsak til at tiltakene ikke var mer omfattende var

⁴⁷ Danielsen, Rolf; Grønlie, Tore og Hovland, Edgar, "Trengselstider. 1920-1945", Næss, Hans Eyvind; Hovland, Edgar; Grønlie, Tore; Baldersheim, Harald og Danielsen, Rolf, *Folkestyre i by og bygd. Norske kommuner gjennom 150 år*, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Stavanger/Tromsø 1987, s. 155-198.

⁴⁸ Nødsarbeidenes varighet går frem av sakspapirer fra Arbeidsledighetsinspektoratet som gir vurdering av kommunale søknader om statlig tilskudd til nødsarbeid.

Riksarkivet, *op.cit.*, eske 101-160.

Prosjektene varighet varierte imidlertid med hvilke type prosjekt det var. Veiarbeider eller andre former for større anleggsarbeider kunne for eksempel i enkelte større prosjekter vare opp i 5-6 måneder. Men de aller fleste prosjekter, som vedhogst, skogrydding, nydyrking og vedlikeholdsarbeid varte i mindre enn en måned, helt ned i noen få dager.

⁴⁹ *Loc.cit.*

den stramme finansielle situasjonen for både stat og særlig for kommunene i mellomkrigsårene. På grunn av høy gjeld og store utgifter til å betjene gjelden hadde det offentlige ikke ressurser til hverken å øke etterspørselen etter varer og tjenester eller å bevilge store beløp til nødsarbeid.⁵⁰

5.5.2. Beregninger av nødsarbeidenes omfang i mellomkrigstiden

Det finnes ikke noen samlet oversikt over hvor mange som var sysselsatt ved de ulike typer nødsarbeid i mellomkrigstiden. De sikreste anslagene vi har er utført i forbindelse med spesialundersøkelsene fra november 1933 og 1935. Da var henholdsvis 14.009 og 25.512 menn registrert i nødsarbeid.⁵¹ Nødsarbeid for kvinner ble ikke nevnt i undersøkelsene. Ordningen var uansett lite utbredt for kvinner, og det totale antall nødsarbeidere var derfor ikke mye høyere enn det de to spesialundersøkelsene viser. De to spesialundersøkelsene viser antall nødsarbeidere 30. november. Nødsarbeid var hyppigst brukt til å avhjelpe arbeidsledigheten i vinterhalvåret. Gjennomsnittlig antall nødsarbeidere i 1933 og 1935 var derfor betydelig lavere enn hva de to spesialundersøkelsene rapporterer.

Selv om vi ikke kan utføre nøyaktige beregninger av nødsarbeidets omfang i mellomkrigstiden, kan vi beregne omtrentlige estimater, som gir en brukbar pekepinn på hvor mange som til sammen var sysselsatt på slike ekstraordinære sysselsettingstiltak. Jeg vil i det følgende beregne estimater for omfanget av kommunalt nødsarbeid med statlig lønnsbidrag og totalt omfang av de ulike typer nødsarbeid hvert år mellom 1921 og 1939. Årsberetningene fra Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring inneholder regnskapsoversikter over utgifter bevilget av Stortinget for å avhjelpe den verste arbeidsledigheten. Statistikken omfatter blant annet enkeltposter av kommunale og statlige lønnsbidrag til kommunalt nødsarbeid. Med utgangspunkt i disse regnskapsoversiktene er det mulig å beregne omfanget av den mest utbredte formen for nødsarbeid i mellomkrigstiden. Jeg har summert postene og beregnet antall utførte dagsverk. Deretter er statistikken bearbeidet for å gjelde årsverk.

Presentasjonen er imidlertid ikke problemfri. Regnskapsoversiktene fra Inspektoratet omfatter dessverre ikke like oppgaver for hele perioden. Oppgavene for perioden 1921-1924 er de mest omfattende, og betegnes i årsberetningene som *kommunalt nødsarbeide*. Finansieringen av disse arbeidene var primært kommunal.

⁵⁰ Nordvik, Helge W., "Finanspolitikken og den offentlige sektors rolle i norsk økonomi i mellomkrigstiden", *Historisk tidsskrift*, nr. 3, 1979, s. 223-238.

⁵¹ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1933*, tabell, s. 14 og Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935*, tabell E, s. 25.

Oppgavene for perioden 1924-1933 gjelder kun kommunalt nødsarbeid med dagsverksbidrag fra staten, mens Inspektoratets statistikk for perioden 1933-1939 omfatter kommunalt og privat nødsarbeid med statlig lønnsrefusjon. Endring av statistikken gjør at antall nødsarbeidere ikke automatisk kan sammenlignes i de forskjellige delperiodene. Jeg har derfor presentert beregningsresultatene i forskjellige klustere i tabell 5.2 nedenfor. Beregningene viser totalt utførte nødsarbeidsårsverk. Her må vi være klar over at totalt utførte *årsverk* ikke er det samme som total *sysselsetting*. På grunn av at mange arbeidere ikke arbeider heltid, vil nemlig utførte årsverk normalt ligge på et lavere nivå enn den samlede sysselsetting. For å gjennomføre en mest mulig relevant sammenligning av nødsarbeidets omfang med arbeidsledighetens omfang, bør vi derfor finne ut hvor mange som var sysselsatt på ekstraordinære arbeidsmarkedstiltak. Arbeidsledighetsinspektoratet ga enkelte år oppgaver for gjennomsnittlig antall sysselsatte i kommunalt nødsarbeid med statlig dagsverksbidrag. Statistikken viser at sysselsettingen var omlag en tredjedel høyere enn antall utførte årsverk.⁵² Jeg forutsetter det samme forholdet i de øvrige årene. Vi får da en sammenhengende serie for gjennomsnittlig sysselsetting i kommunalt nødsarbeid med statlig lønnsbidrag.

Det er enda vanskeligere å beregne det totale omfanget av nødsarbeid enn kommunalt nødsarbeid med statlig bidrag. Statistisk sentralbyrå har med utgangspunkt i registreringer av nødsarbeidere ved omlag 40 av de offentlige arbeidskontorene, samt oppgaver fra Arbeidsledighetsinspektoratet anslått totalt omfang av nødsarbeid i årene 1921-1931. Anslagene, som er bearbeidet av Gunnar Ousland, utgjør den beste serien vi har for totalt omfang av nødsarbeid i mellomkrigsårene.⁵³ Hovedproblemet med serien er at den slutter i 1931. Deretter er estimatene av nødsarbeidets samlede omfang mangelfulle. Jeg har derfor beregnet en serie for det totale omfanget av nødsarbeid i perioden 1932-1939.

Beregningene er foretatt på grunnlag av de kommunale arbeidsløshetsmeldingene, som ble innsendt til Arbeidsinspektoratet. Meldingsskjemaene inneholdt en kolonne hvor de kommunale arbeidsløshetsnemndene skulle oppgi hvor mange av de ledige personene i kommunen som var ansatt i nødsarbeid. Arbeidsløshetsnemndenes rapportering var mangelfull, mange kommuner sendte ikke inn meldingene, mens en del unnlot å føre opp nødsarbeid. Sannsynligvis ofte på grunn av at de fryktet det ville svekke mulighetene for nye bevilgninger fra sosialdepartementet. Likevel gir arbeidsløshetsmeldingene tilstrekkelig råmateriale til å beregne det totale omfanget av nødsarbeid på 1930-tallet. Meldingene jeg har benyttet omfatter omlag en fjerdedel av den totale arbeidsstyrken i

⁵² Statens Inspektorat for Arbeidsformidlingen og Arbeidsledighetsforsikringen, *Årsberetning 1920-21*, Kristiania 1922, tabeller, s. 33 og 34 og Statens Inspektorat for Arbeidsformidlingen og Arbeidsledighetsforsikringen, *Årsberetning 1921-22*, Kristiania 1923, tabell III c, s. 84.

⁵³ Ousland, Gunnar, "De store kampåra 1921-1931", bind 2 i Ousland, Gunnar, *Fagorganisasjonen i Norge*, Tiden Norsk Forlag, Oslo 1975, opptrykk av utgave fra 1949, tabell IV, s. 199.

1932, en tredjedel i 1933, og varierer deretter fra en tredjedel og opp til godt over halvparten av arbeidsstyrken ut resten av perioden.⁵⁴ Materialet utgjør et representativt utvalg av landets kommuner. Både kommuner med stort innslag av nødsarbeid og kommuner som ikke hadde nødsarbeid er tatt med. Materialet gir en god balanse mellom by- og herredskommuner. Totalt antall arbeidstakere sysselsatt i nødsarbeid finner vi da ved å forutsette at omfanget av nødsarbeidere i de kommunene som er tatt med i materialet er representativt for alle landets kommuner.⁵⁵ Årlig gjennomsnitt for antall sysselsatt i nødsarbeid beregnes da etter følgende uttrykk:

$$(5.1) \quad \bar{L}_{Nt} = \left\langle \frac{\sum_{i=1}^{12} L_{Ni}}{12} \right\rangle_t = \left\langle \frac{\sum_{i=1}^{12} \left[\left(\sum_{j=1}^m L_{Nj} \right) \times \frac{A}{A_{m,j}} \right]}{12} \right\rangle_t$$

\bar{L}_{Nt} = gjennomsnittlig antall sysselsatt i nødsarbeid i år t.

L_N = sysselsatte i nødsarbeid

A = total arbeidsstyrke

A_m = arbeidsstyrke i m antall kommuner

j = kommune nr. j.

m = antall kommuner

i = måneder, der ($i=1$) = januar, ($i=2$) = februar, ($i=3$) = mars,.....,
($i=12$) = desember

t = år, gjelder alle år fra og med 1932 til og med 1939.

Beregningsresultatene, som viser hvor mange som gjennomsnittlig var sysselsatt i nødsarbeid hvert år i perioden 1932-1939, er gjengitt i kolonne 6 i tabell 5.2 nedenfor. Tabellen viser at totalt antall sysselsatte i nødsarbeid i gjennomsnitt ikke utgjorde mer enn 0,7 prosent av arbeidsstyrken i årene 1921-1939. Nærmere halvparten av alle arbeidere i nødsarbeid var engasjert i kommunale tiltak med lønnsbidrag fra staten.

Om vi legger sammen antall arbeidsledige og antall nødsarbeidere, ser vi hvor mange i arbeidsstyrken som var uten fast arbeid. Antall personer uten fast arbeid i prosent av arbeidsstyrken er vist i figur 5.3. Omfanget av nødsarbeid var beskjedent, og påvirker ikke ledighetstallene i særlig grad. Personer på ekstraordinære sysselsettingstiltak utgjorde en tredjedel av alle arbeidstakere uten fast arbeid på begynnelsen av 1990-åra,

⁵⁴ Riksarkivet, *op.cit.*, eske 101-160.

⁵⁵ En innvending mot denne forutsetningen kan være at de kommunene som ikke sendte inn meldinger om nødsarbeid, trolig ikke benyttet seg av ordningen i særlig grad. Andelen av alle arbeidere som var sysselsatt i nødsarbeid var derfor trolig mindre enn de tallene jeg opererer med. Imidlertid har jeg tatt med mange kommuner som ikke hadde nødsarbeid i mine beregninger. I tillegg kommer det at skjemaene fra enkelte kommuner gir for lave tall for antall nødsarbeidere. Forutsetningen om at tallmaterialet er representativt for den totale arbeidsstyrken virker derfor rimelig.

mot en tiendedel i mellomkrigsårene.⁵⁶ I begynnelsen av 1990-åra overgikk faktisk ledigheten, inklusive personer på tiltak, ved flere anledninger tilsvarende ledighet både på 1920- og 1930-tallet.⁵⁷

Tabell 5.2.

Nødsarbeid i Norge 1920-1939.

	1. Dagsverk, kommunalt nødsarbeid m. statlig lønnsbidrag	2. Årlig timeverk per arbeider	3. Dagsverk per arbeider	4. Årsverk, kommunalt nødsarbeid m. statlig lønnsbidrag	5. Sysseilsetting, kommunalt nødsarbeid m. statlig lønnsbidrag	6. Sysseilsetting i nødsarbeid, samtlige finansierings- former
1920-1921	592.325	2.283	285	2.100	2.800	5.700
1921-1922	2.664.707	2.283	285	9.400	12.400	12.900
1922-1923	1.819.850	2.283	285	6.400	8.500	13.400
1923-1924	891.669	2.283	285	3.200	4.300	6.900
1924-1925	97.486	2.283	285	400	500	6.100
1925-1926	283.758	2.283	285	1.000	1.300	5.700
1926-1927	173.786	2.283	285	700	900	5.100
1927-1928	95.137	2.283	285	400	500	3.500
1928-1929	80.759	2.283	285	300	400	2.700
1929-1930	91.844	2.128	266	400	500	2.500
1930-1931	93.056	2.128	266	400	500	2.500
1931-1932	174.027	2.128	266	700	900	5.500
1932-1933	441.556	2.128	266	1.700	2.300	6.200
1933-1934	1.149.943	2.128	266	4.400	5.400	11.800
1934-1935	1.444.913	2.128	266	5.500	7.300	14.600
1935-1936	1.951.719	2.128	266	7.400	9.800	19.800
1936-1937	1.740.083	2.128	266	6.600	8.800	17.800
1937-1938	1.061.394	2.128	266	4.000	5.300	10.900
1938-1939	819.967	2.101	263	3.200	4.300	8.600

Kilder, Kolonne 1: Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetninger*, samtlige år 1920-1939, tabeller over kommunalt nødsarbeid med statlig dagsverksbidrag evt. statlig lønnsrefusjon.

Kolonne 2: Maddison, Angus, *Phases of Capitalist Development*, tabell C9, s. 211.

Kolonne 3: Ekstrahert fra Maddison, Angus, *Phases of Capitalist Development*, table C9, s. 211.

Kolonne 4: Egne beregninger basert på kolonne 1 dividert med kolonne 2.

Kolonne 5: Ekstrahert fra Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetninger*, utvalgte år, tabeller over sysselsatte i nødsarbeid.

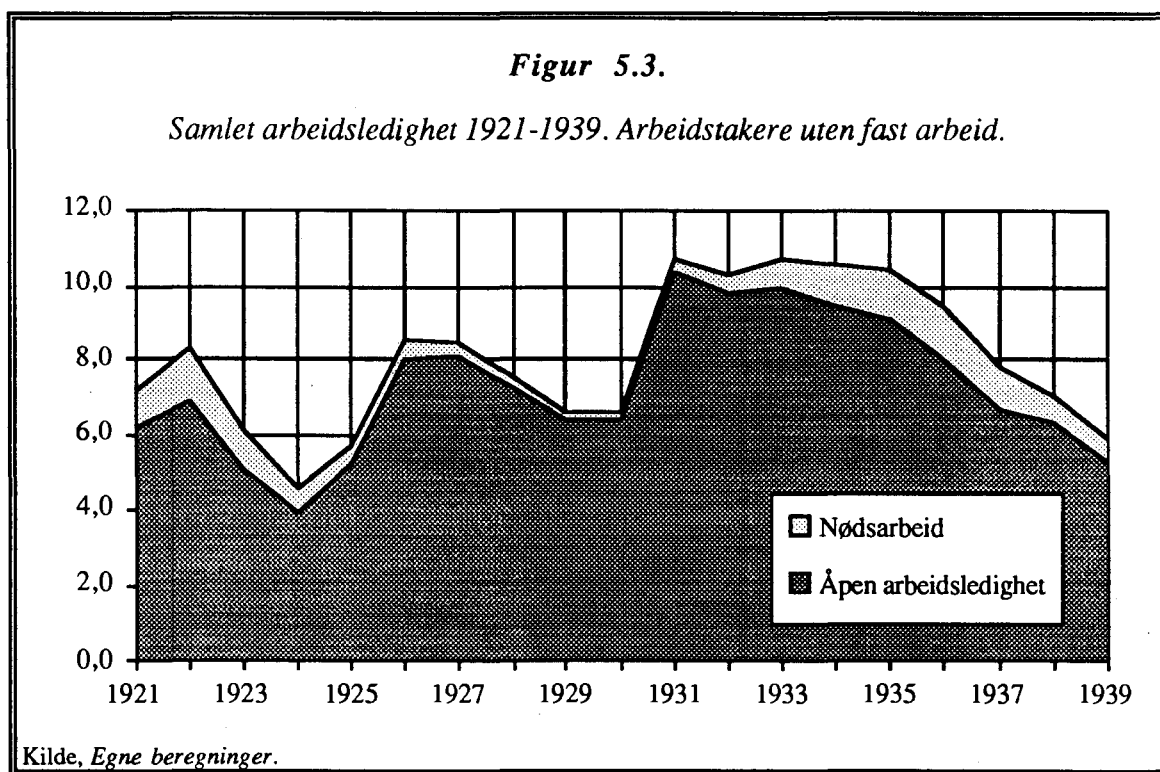
Kolonne 6: Årene 1920-1931: Ousland, Gunnar, "De store kampåra 1921-1931", tabell IV, s. 199.

Årene 1932-1939: Egne beregninger på grunnlag av Riksarkivet, Arbeidsdirektoratet. Inspektoratet for Arbeidsformidlingen, *Kommunale arbeidsløshetsmeldinger 1916-1939*, eske 101-160.

⁵⁶ *Statistisk månedshefte*, nr 12, 1992, tabell 5, s. 10 og tabell 10, s. 13, Statistisk sentralbyrå, Oslo/Kongsvinger 1992,

⁵⁷ *Loc.cit.*

Et viktig moment i tilknytning til figur 5.3 er at ledighetsproblemene ikke ble redusert fra 1932, slik som tallene for åpen ledighet viser. Først i 1936 begynte den ordinære sysselsettingen for alvor å vokse raskere enn arbeidsstyrken, etter at ledigheten, inklusive personer på ekstraordinære tiltak, nådde sitt høyeste punkt i 1933. Etter at vi har lagt arbeidstakere i nødsarbeid til de nye ledighetstallene, samsvarer de med andre ord bedre med de tradisjonelle fagforeningstallene. Figur 5.3 avslører at ledighetsproblemet var like stort i 1921-1922 som i 1926-1927, i motsetning til hva både den tradisjonelle statistikken og de nye beregningene i kapittel 4 viser. Siden det økonomiske tilbakeslaget var mye større i 1921-1922 enn i 1926, virker det rimelig at sysselsettingsproblemet ikke var større i 1926 enn i 1922. En årsak til at oppgavene over åpen arbeidsledighet viser lavere tall i begynnelsen enn i midten av av 1920-årene, er altså at mange flere arbeidere var sysselsatt på ekstraordinære tiltak da enn i resten av tiåret.

5.6. KONKLUSJONER

I dette kapitlet har jeg beregnet anslag for ulike former av underutnyttelse av arbeidskraften i samme periode. Beregningene står som et supplement til de nye estimatene for arbeidsledigheten i mellomkrigsårene. Jeg har i hovedsak sett på

undersysselssetting og skjult arbeidsledighet. I tillegg har jeg beregnet omfanget av nødsarbeid.

Resultatene viser at undersysselssetting var et meget stort problem i primærnæringene. Omfanget av underbeskjeftigelse var trolig større enn arbeidsledighet både i fiskeri og jordbruk. Både i samtid og ettertid har man hatt en tendens til å regne underbeskjeftigede arbeidere i perioden som arbeidsløse. En årsak kan være at arbeidstakere som både hadde lite å gjøre og hadde små inntekter opplevde den samme sosiale nød som de som var helt uten arbeid.

Omfanget av skjult arbeidsledighet er i dette kapitlet røft anslått til omlag 4 prosent av den samlede arbeidsstyrken på 1930-tallet. Trolig var problemet mindre på 1920-tallet. Skjult arbeidsledighet var i første rekke et problem blant yngre kvinner, og var på samme måte som underbeskjeftigelse mest utbredt i primærnæringene. Ungdommer som kom i arbeidsdyktig alder maktet ofte ikke å skaffe seg jobb. De gav opp å søke arbeid og ble i stedet hjemme på gården til foreldrene eller andre nære slektninger. Formelt ble de ikke registrert som arbeidsledige, men hjemmeværende, landbruksarbeidere eller fiskere. I realiteten var de arbeidsledige.

Til sist i kapitlet har jeg beregnet to serier som viser omfanget av nødsarbeid i årene 1921-1939. Den første serien viser estimater over hvor mange som årlig var sysselsatt i *kommunalt nødsarbeid med statlig lønnsbidrag*. Denne måten å finansiere nødsarbeid på var bare en av flere. I tillegg fantes det privat nødsarbeid, kommunalt nødsarbeid uten statsstøtte, rent statlig finansiert nødsarbeid og kommunalt nødsarbeid delfinansiert med rimelige lån fra staten. Den andre serien gir estimater over hvor mange som *til sammen var sysselsatt i de ulike formene for nødsarbeid* i mellomkrigstiden. Selv om mange arbeidstakere opplevde å være sysselsatt på spesielle tiltak, var tiltakene som oftest av kort varighet. I følge mine beregninger utgjorde derfor nødsarbeiderne gjennomsnittlig ikke mer enn 0,7 prosent av landets samlede arbeidsstyrken.

Total ledighet i Norge, inklusive arbeidere i ekstraordinære arbeidsmarkedstiltak, utgjorde i følge mine beregninger gjennomsnittlig 8,0 prosent i årene 1921-1939. Det innebærer at den samlede ledighet uttrykt i prosent av arbeidsstyrken trolig ikke var høyere enn i begynnelsen av 1990-årene.

KAPITTEL 6

ARBEIDSLEDIGHETEN FORDELT ETTER KJØNN

6.1. INNLEDNING

Både i kapittel 4 og i kapittel 5 påpekte jeg at arbeidsledigheten i mellomkrigstiden var betydelig høyere blant menn enn blant kvinner. Årsakssammenhengen er kompleks: for det første var ledigheten mest utbredt i sekundærsektoren, hvor det var relativt få kvinner som arbeidet. Ledigheten var betydelig mindre i de typiske kvinneyrkene i primær og tertiærsektoren. I tillegg var det i mellomkrigsperioden et press spesielt mot gifte kvinner om å tre ut av yrkeslivet til fordel for mannlige forsørgere. Presset ga seg blant annet utslag i at både Landsorganisasjonen og Arbeiderpartiet vedtok yrkesforbud for ektefeller som ikke var hovedforsørgere.¹

I dette kapitlet beregnes for første gang sammenhengende arbeidsledighetsserier som viser separate tall for ledigheten blant menn og ledigheten blant kvinner i perioden 1919-1939. Beregningene tar utgangspunkt i arbeidsledigheten for de to gruppene ved folketellingen i desember 1930. Deretter ekstrapoleres ledigheten for hvert år i perioden ved hjelp av registreringer av arbeidssøkende menn og kvinner ved de offentlige arbeidskontorene. Resultatene viser at fenomenet åpen arbeidsledighet primært var et problem blant menn. Ledighetsprosenten for menn var faktisk over tre ganger så høy som ledighetsprosenten for kvinner. Til gjengjeld var skjult arbeidsledighet et større problem blant kvinner enn blant menn.

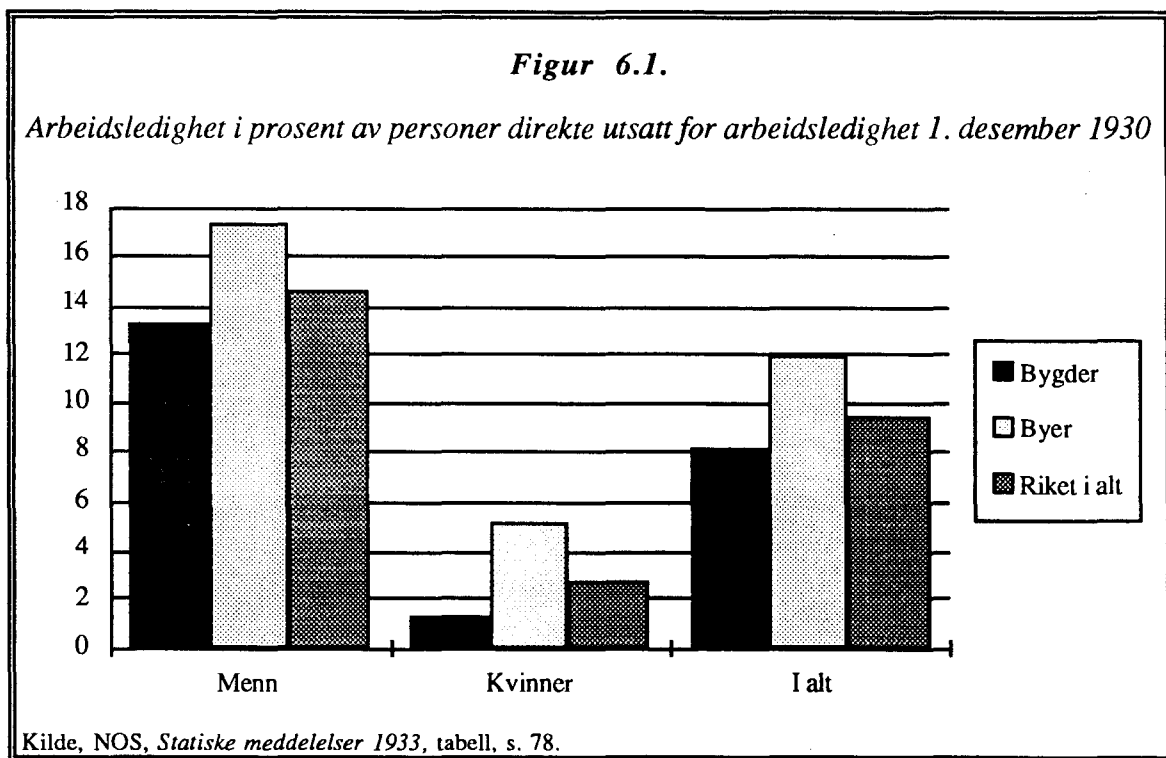
Resultatene samsvarer godt med de kommunale arbeidsløshetsmeldingene, som ble samlet inn i perioden. Beregninger fra utlandet viser også at ledigheten var langt høyere blant menn enn blant kvinner. Forskjellene ser likevel ut til å ha vært spesielt store i Norge.

¹ Maurseth, Per, "Gjennom kriser til makt (1920-1935)", Kokkvoll, Arne og Sverdrup, Jakob (red.), *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, bind 3, Tiden Norsk Forlag, Oslo 1987, s. 551.
Hodne, Fritz, *God Handel. Norges Handelsstands Forbund gjennom 100 år*, Norges Handelsstands Forbund, Oslo 1989, s. 210-212.

6.2. ARBEIDSLEDIGHETEN FORDELT ETTER KJØNN VED FOLKETELLINGEN AV 1. DESEMBER 1930

Folketellingen fra desember 1930 inneholder, som tidligere nevnt, den etter alt å dømme mest troverdige enkeltregistreringen av arbeidsledigheten i mellomkrigstiden. Tellingene gir relativt detaljerte oppgaver over regional og bransjemessig ledighet både blant kvinner og menn. På bakgrunn av disse oppgavene kan vi danne oss et godt bilde av arbeidsledighetens demografi i mellomkrigsårene.

I følge folketellingens etterarbeider var det 13.850 arbeidsledige kvinner og 97.274 arbeidsledige menn 1. desember 1930. Statistisk sentralbyrå ga opp ledigheten i prosent av "personer direkte utsatt for arbeidsledighet", det vil si antall voksne personer, som i følge byråets egne vurderinger, hadde et arbeid som var av en slik karakter at de kunne bli arbeidsledige. Personer som hadde helt sikre arbeidsplasser ble ikke regnet med i nevneren i "ledighetsbrøken". Avveiningene mellom hvem som var direkte utsatt for arbeidsledighet og hvem som hadde sikre arbeidsplasser ble utført i forbindelse med folketellingen.² I følge byråets definisjoner var ledighetsprosenten nesten 5,5 ganger så høy blant menn som blant kvinner, 14,6 mot 2,7. Den prosentvise ledigheten på landsbygda var faktisk over 10 ganger høyere blant menn enn blant kvinner. I byene var forskjellene langt mindre.³ (Se figur 6.1 nedenfor).

² NOS, *Statistiske Meddelelser 1933*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1934, tabell 1, s. 102-104.

³ *Ibid*, tabell, s. 78.

Ledigheten blant kvinner som kunne være utsatt for arbeidsløshet var bare 1,3 prosent på landsbygda, mens den var 5,1 prosent i landets byer. Arbeidsledigheten blant menn var i følge oppgavene 13,2 prosent på landsbygda og 17,3 prosent i byene.

For å kunne sammenligne ledigheten blant kvinner og menn med de andre ledighetsberegningene i denne avhandlingen, er det nødvendig å måle ledigheten i prosent av arbeidsstyrken. Den totale ledigheten blant kvinner og menn utgjorde 9,5 prosent av alle personer som var direkte utsatt for arbeidsledighet. Til sammenligning var ledigheten målt i forhold til den totale arbeidsstyrken 9 prosent.⁴ Ved første øyekast ser det ut som om Statistisk sentralbyrås oppgitte ledighetsprosent gir en fyllestgjørende målestokk på ledighetens nivå blant både kvinner og menn. Slik er det imidlertid ikke, målingene viser nemlig for lav ledighet for kvinner og for høy ledighet for menn. Årsaken ligger i definisjonen av hvilke personer som kunne være utsatt for arbeidsledighet. Definisjonen som Statistisk sentralbyrå har anvendt gjør at antall kvinner i denne kategorien er for høy, se nedenfor. Dermed utvides nevneren i brøken, som benyttes for å beregne ledighetsprosenten, og ledighetstallene blir for lave.

Antall voksne menn direkte utsatt for arbeidsledighet oppgis til 664.153 i folketellingens etterarbeider, det vil si 78 prosent av den mannlige arbeidsstyrken. Antall voksne kvinner direkte utsatt for arbeidsledighet oppgis til 506.887, som tilsvarer 133 prosent av den kvinnelige arbeidsstyrken.⁵ Det er selvsagt umulig at antall personer som kan være utsatt for arbeidsledighet overskrider arbeidsstyrkens størrelse. Før Andre verdenskrig var det imidlertid ingen faste konvensjoner for å måle arbeidsledighet hverken nasjonalt eller internasjonalt. Ikke sjelden ble ledigheten målt i prosent av total befolkning eller i prosent av voksen befolkning.⁶ Årsaken til den store inkonsistensen ved folketellingen fra 1930, er at Statistisk sentralbyrå regnet en del hjemmeværende døtre og forsørgede kvinner som ledige, selv om de ikke ble registrert som en del av arbeidsstyrken. Byrået har derfor gått ut i fra at alle kvinner i disse to kategoriene kan bli utsatt for arbeidsledighet. Hjemmeværende døtre og forsørgede kvinner ble derfor tatt med i nevneren når den prosentvise arbeidsledigheten ble beregnet. Antall kvinner som kunne bli utsatt for arbeidsledighet ble da hele 33 prosent høyere enn antall kvinner i arbeidsstyrken.

Når vi derimot regner arbeidsløsheten i prosent av arbeidsstyrken, synker ledigheten blant menn fra 14,6 til 11,4 prosent, mens ledigheten blant kvinner øker fra 2,7 til 3,6 prosent. Det innebærer at mannlige arbeidsledighet var litt over tre ganger så

⁴ NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1935, tabell, s. 14*-15*.

⁵ Beregnet på grunnlag av NOS IX. 61, *op.cit.*, tabell, s. 14*-15* og NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, tabell 1, s. 102 og 104.

⁶ Se for eksempel Statens Inspektorat for Arbeidsformidlingen og Arbeidsledighetsforsikringen, *Årsberetning 1921-1922*, Kristiania 1923, s. 10 og *Årsberetning 1922-23*, Kristiania 1924, s. 6-7 og Garside, William R., *The Measurement of Unemployment. Methods and Sources in Great Britain 1850-1979*, Basil Blackwell, Oxford 1980, s. 9-28.

høy som kvinnelige ledighet, ikke fem og en halv gang høyere, som statistikken fra Statistisk sentralbyrå rapporterer.

Tabell 6.1 nedenfor viser arbeidsledigheten blant kvinner og menn ved folketellingen fra 1. desember 1930. Ledigheten er beregnet i prosent av arbeidsstyrken og i prosent av antall personer direkte utsatt for arbeidsledighet. Til sammen 2.954 kvinner og 6.602 menn som ble registrert som arbeidsledige ved folketellingen, men likevel ikke ble registrert i ertvervsbefolkningen, er regnet med i arbeidsstyrken i denne oversikten.⁷

Tabell 6.1.

Arbeidsledighet 1. desember 1930. Ledigheten blant kvinner og menn.

	1. Arbeidsledige	2. Personer dir. utsatt for arbeidsledighet	3. Arbeidsstyrke	4. Ledighet i prosent av dir. utsatte personer	5. Ledighet i prosent av arbeidsstyrke
Kvinner	13.850	506.887	383.727	2,7	3,6
Menn	97.274	664.153	856.246	14,6	11,4
I alt	111.124	1.171.040	1.239.973	9,5	9,0

Kilder, Kolonne 1 og 2: NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, tabell, s.78 og tabell 1, s. 102 og 104.
Kolonne 3: NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, tabell 1, s. 100-105 og NOS IX.61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, tabell, s. 14*-15*.

Selv om differansen i kvinnelig og mannlig arbeidsledighet egentlig var mindre enn Statistisk sentralbyrås oppgaver viser, var det meget stor forskjell på ledighetens omfang mellom kjønnene. Åpen arbeidsledighet var som vi ser primært et problem blant menn. En arbeidsledighet på 3,6 prosent blant kvinner i desember 1930, må karakteriseres som bemerkelsesverdig lav.

På grunnlag av folketellingen er det også mulig å konstruere fylkesvise oppgaver over ledigheten i arbeidsstyrken, både for menn og kvinner. Folketellingens arbeider gir gode data over antall arbeidsledige i fylkene. Verre er det med oppgaver over arbeidsstyrken. Det er nemlig ikke fullstendig samsvar mellom landsoversikten og de fylkesvise oversiktene som viser arbeidsstyrkens størrelse. Siden Statistisk sentralbyrå har relatert ledighetstallene til landsoversikten, har jeg justert de fylkesvise oppgavene

⁷ Ekstrahert fra NOS IX.61, *op.cit.*, tabell, s. 14*-15* og NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, tabell 1, s. 100-105.

slik at de korresponderer med landsoversikten.⁸ Beregnet arbeidsledighet for kvinner og menn i landets fylker er vist i tabell 6.2 nedenfor.⁹

Tabell 6.2.

Arbeidsledighet blant kvinner og menn 1. desember 1930. Fylkesvise oppgaver.

	Ledighet i prosent av utsatte arbeidstakere			Ledighet i prosent av arbeidsstyrken		
	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner	I alt
Oslo	16,0	5,4	11,0	15,5	6,5	11,8
Østfold og Akershus	13,4	2,5	9,3	12,1	3,6	9,7
Hedmark og Oppland*	22,5	1,7	14,7	18,3	2,1	13,7
Buskerud	16,6	2,9	11,6	14,9	4,0	11,9
Vestfold	8,3	2,2	6,1	7,3	3,2	6,3
Telemark	19,0	2,8	12,6	16,6	4,4	13,4
Aust- og Vest-Agder	12,1	1,3	7,5	9,1	1,6	6,8
Rogaland	14,1	4,4	9,6	10,3	6,0	8,9
Hordaland	9,6	1,6	5,9	6,4	2,0	5,0
Bergen	16,5	5,6	11,7	16,6	7,3	13,1
Sogn og Fjordane	9,8	0,9	5,2	5,7	0,9	4,0
Møre**	12,2	2,0	7,0	7,3	2,4	5,7
Sør-Trøndelag	14,4	2,9	9,3	11,2	3,9	8,9
Nord-Trøndelag	8,6	0,6	4,7	6,0	0,9	4,4
Nordland, Troms og Finnmark	14,0	1,4	7,7	6,9	2,0	5,7
I alt	14,6	2,7	9,5	11,4	3,6	9,0

* I dag: Oppland

** I dag: Møre og Romsdal

Kilder, Arbeidsledighet i prosent av arbeidstakere direkte utsatt for arbeidsledighet er ekstrahert fra NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, tabell 2, s. 106 og tabell 3, s. 107.

Arbeidsledighet i prosent av arbeidsstyrken er fremkommet ved egne beregninger bygd på NOS VIII. 196, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, III. hefte, tabell 2, s. 92-97; NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, tabell, s.14*-15* og NOS, *Statistiske oversikter 1933*, tabell 2, s. 106 og tabell 3, s. 107.

Tabell 6.2 inneholder flere interessante momenter. På Østlandet og i Bergen fylke var ledigheten i prosent av den totale arbeidsstyrken høyere enn ledigheten i prosent av arbeidstakere som kunne være utsatt for ledighet, mens forholdet var motsatt i resten av landet. Implikasjonen er at det var relativt færre som kunne være arbeidsledige på

⁸ Både landsoversikten og de fylkesvise oversiktene viser ervervsbefolkningen fordelt på ulike hovedkategorier av yrker eller næringer. Landsoversiktens "overskudd" evt. "underskudd" av arbeidskraft innen de ulike næringene, er fordelt på fylkene. Fordelingen er relativ. Det vil si at "overskuddet" av arbeidskraft i hver enkelt næring fordeles etter hvor stor andel hvert fylke hadde av denne arbeidsstyrken i følge de fylkesvise oversiktene.

⁹ Se forøvrig vedlegg til kapittel 6.

Sørlandet, Vestlandet, Midt-Norge og Nord-Norge enn på Østlandet og i Bergen. Et oppsiktsvekkende resultat er at arbeidsledigheten faktisk varierte relativt mer i den kvinnelige arbeidsstyrken enn i den mannlige arbeidsstyrken. Med tanke på at kvinner ofte var sysselsatt i mindre konjunkturømfintlige næringer enn menn, er det vanskelig å gi noen fullgod forklaring på dette fenomenet.

Med unntak av Hedmark og Opland, ser vi en klar tendens til at ledigheten blant kvinner var relativt høyest i de fylkene hvor også arbeidsledigheten var høyest. I de fylkene der ledigheten var lavest, var det et ubetydelig antall kvinner uten arbeid. Det ser altså ut som om ledighetsproblemene i første rekke rammet menn. Først når ledigheten overskred det vi kan betegne en kritiske terskel, steg den kvinnelige ledigheten dramatisk. Når denne kritiske terskelen ble nådd, kan vi spore en overproposjonal vekst i antall kvinner uten arbeid i forhold til antall menn uten arbeid. Mulige årsaker er at kvinner i større grad ble presset ut av jobbene sine i de distriktene som var hardest rammet av arbeidsledigheten. Det var også i disse distriktene arbeiderbevegelsen, som hadde fattet diskriminerende vedtak overfor gifte kvinner, stod sterkest. Diskrimineringen stod i sterk kontrast til politikken i de fylkene hvor arbeidsledigheten var lavest, hvor bedriftene ofte foretrakk rimelig kvinnelig arbeidskraft.

6.3. BEREGNING AV ARBEIDSLØSHET FORDELT ETTER KJØNN

I dette avsnittet beregnes for første gang en fullstendig tidsserie for arbeidsledigheten i den kvinnelige og i den mannlige arbeidsstyrken i Norge i mellomkrigstiden. Ved hjelp av registreringer av arbeidssøkende menn og kvinner ved de offentlige arbeidskontorene ekstrapoleres årlige ledighetstall ut fra ledighetens nivå ved folketellingen fra 1930.

6.3.1. Gjennomsnittlig arbeidsledighet i 1930

Etter at vi nå har funnet arbeidsledigheten i både den kvinnelige og den mannlige arbeidsstyrken 1. desember 1930, er det mulig å beregne gjennomsnittlig arbeidsledighet i 1930 ved å korrigere desembertallene. Arbeidsledigheten var, som jeg viste i kapittel 4, betydelig høyere i desember enn i de fleste andre månedene i 1930. De månedlige situasjonsrapportene fra landets offentlige arbeidskontorer gir et godt mål på hvor mye høyere ledigheten var i desember enn i resten av året. Vi finner dermed et mål for den gjennomsnittlige arbeidsledigheten blant kvinner og menn ved å dividere ledigheten ved folketellingen med den relative forskjellen mellom arbeidssøkende i desember og gjennomsnittlig antall arbeidssøkende hele året sett under ett:

$$(6.1) \quad U_{k(t=1930)} = \frac{\sum_{i=1}^{12} U_{ki}}{12} = \frac{U_{fk} \times \frac{\sum_{i=1}^{12} U_{aki}}{12}}{U_{ak(i=12)}} = U_{fk} : \left[U_{ak(i=12)} : \frac{\sum_{i=1}^{12} U_{aki}}{12} \right]$$

$U_{(t=1930)}$ = gjennomsnittlig arbeidsledighet i 1930

U = total arbeidsledighet

U_{fk} = registrert arbeidsledighet ved folketellingen 1. desember 1930, fordelt etter kjønn (k)

U_{ak} = overskudd av arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene, fordelt etter kjønn (k)

k = kjønn, menn (m) eller kvinner (d)

i = måned, der (i=1) = januar, (i=2) = februar, (i=3) = mars,.....

.....(i=12) = desember

Vi setter inn de nødvendige data for kvinner og menn i uttrykket (6.1) og får mål for gjennomsnittlig arbeidsledighet både i den kvinnelige og i den mannlige arbeidsstyrken i 1930:¹⁰

$$(6.1.1) \quad U_{(k=kvinner)} = U_d = \frac{3,6\% \times 1.853}{2.702} = 2,5\%$$

$$(6.1.2) \quad U_{(k=menn)} = U_m = \frac{11,4\% \times 17.500}{24.455} = 8,2\%$$

Resultatene viser at arbeidsledigheten gjennomsnittlig var 3,2 ganger høyere blant menn enn blant kvinner, omtrent samme differanse som ved folketellingen.

Det kan virke urealistisk at arbeidsledigheten virkelig var så mye høyere blant menn enn kvinner. Derfor er det behov å sammenligne resultatene med andre kilder. En alternativ størrelse, som sier noe om hvem som hadde størst problemer med å finne seg arbeid, er antall arbeidssøkende i forhold til antall ledige plasser innrapportert til arbeidskontorene. Arbeidsformidlingens månedsberetninger viser at det i løpet av hele 1930 var 6,4 ganger flere menn registrert som arbeidssøkende enn det var ledige plasser for menn. Det samme forholdstallet for kvinnene var 1,56.¹¹ Ved hjelp av arbeidsformidlingens situasjonsrapporter, oppbevart på Riksarkivet, kan vi finne tall for arbeidssøkende per ledige arbeidsplass den femtende i hver måned. I følge rapportene var det gjennomsnittlig 103 arbeidssøkende menn per ledige mannlige arbeidsplass i 1930,

¹⁰ Data for overskudd av arbeidssøkende i følge de offentlige arbeidskontorenes situasjonsrapporter per 15. i hver måned, er hentet fra Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning 1930 og 1931*, Oslo 1932, tabell III d, s. 23.

¹¹ *Ibid*, tabell III c, s. 22.

mens det ikke var mer enn drøye 3 arbeidssøkende kvinner per ledige kvinnelige arbeidsplass.¹² Til tross for yrkesforbud overfor gifte forsørgede kvinner, og til tross for skjult arbeidsledighet blant kvinner, må arbeidsledighet ha vært et større problem i den mannlige enn i den kvinnelige yrkesbefolkningen.

Et annet moment som klart viser at arbeidsledigheten var betydelig høyere blant menn enn kvinner, er råtallene fra arbeidskontorenes månedsberetninger. Summen av alle månedsberetningene i 1930 viser 282.227 registreringer av ledige menn og 76.896 registreringer av ledige kvinner. Trekker vi fra antall besatte plasser, får vi 239.192 nettoregistreringer av arbeidssøkende menn og 38.443 nettoregistreringer av arbeidssøkende kvinner. Gjennomsnittlig antall per måned var henholdsvis 19.933 og 3.203.¹³ Det indikerer at den absolute eller nominelle arbeidsledigheten var 6,2 ganger høyere blant menn enn blant kvinner. Når vi tar hensyn til at den mannlige arbeidsstyrken var godt over dobbelt så stor som den kvinnelige arbeidsstyrken, betyr det at den prosentvise ledigheten blant menn kan ha vært omlag 3 ganger høyere enn ledigheten blant kvinner. Resultatet samsvarer meget godt med beregningene etter (6.1.1) og (6.1.2), som antyder et tilsvarende forholdstall på 3,2. Her kan det innvendes at det meldte seg relativt færre kvinner enn menn til arbeidskontorene nettopp fordi de hadde liten mulighet for å få seg noe arbeid. En slik konklusjon er imidlertid tvilsom. Både månedsberetningene og situasjonsrapportene viser at brorparten av de ledige arbeidsplassene som ble rapportert inn til arbeidskontorene var kvinnelige, til tross for at bare en femtedel av de arbeidssøkende var kvinner.¹⁴ I 1930 maktet arbeidsformidlingen faktisk ikke å finne kvalifisert arbeidskraft til mer enn tre fjerdedeler av de ledige kvinnelige stillingene som ble rapportert inn til arbeidskontorene.¹⁵

6.3.2. Arbeidsledighet 1919-1939

Månedsberetningene fra de offentlige arbeidskontorene gir ikke noe fullgodt bilde av hvor mye høyere ledigheten var blant menn enn blant kvinner i mellomkrigstiden. Likevel så vi i kapittel 4 at oppgavene over arbeidssøkende gir relativt gode estimater for svingningene

¹² Riksarkivet, Arbeidsdirektoratet. Inspektoratet for Arbeidsformidlingen 1916-1939, *Situasjonsrapporter*, eske 100.

Årsaken til den meget store forskjellen i arbeidssøkende per ledige arbeidsplass i følge månedsrapportene og situasjonsrapportene, er at de arbeidssøkende stort sett var de samme personene hele måneden gjennom, mens det stadig vekk kom nye ledige stillinger. På grunn av stort overskudd på arbeidssøkende ble disse stillingene nesten umiddelbart besatt. Antall ledige stillinger per femtende i hver måned var derfor betydelig mindre enn samlet antall stillinger meldt til arbeidskontorene i løpet av måneden, mens antall arbeidssøkende så å si var konstant.

¹³ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetforsikring, *Årsberetning 1930 og 1931*, tabell IIIb, s. 20-21.

¹⁴ *Ibid*, tabell IIIb, s. 20-21 og tabell IIIId, s. 23.

¹⁵ *Ibid*, tabell IIIc, s. 22.

i den virkelige ledigheten, til tross for enkelte svakheter, som at primærnæringene er underrepresentert. Siden oppgavene omfatter både arbeidssøkende menn og kvinner, kan de anvendes som en indikator på arbeidsledighetens årlige bevegelser. Arbeidsledigheten blant kvinner og menn kan da ekstrapoleres ut i fra ledigheten i 1930 ved hjelp av oppgaver over arbeidssøkende fra de offentlige arbeidskontorene.

Metoden jeg anvender for å finne arbeidsledigheten i den kvinnelige og i den mannlige arbeidsstyrken, er i prinsippet den samme som jeg benyttet for å finne årlige estimater for ledigheten på 1920-tallet i primærserien i kapittel 4. Kildegrunnet er imidlertid ikke helt det samme. I kapittel 4 benyttet jeg overskudd av arbeidssøkende fra situasjonsrapportene som trendvariabel for å finne de årlige ledighetstallene. Oppgavene, som viser overskuddet av arbeidssøkende den 15. i hver måned (den 10. og 25. i hver måned i de første årene av perioden), lar seg ikke bruke for å finne ledigheten i den kvinnelige arbeidsstyrken. Årsaken er at det i begynnelsen av mellomkrigsårene ofte var større etterspørsel enn tilbud av kvinnelig arbeidskraft. I 1918-1920 registrerte arbeidskontorene flere ledige stillinger for kvinner enn antall arbeidssøkende kvinner.¹⁶ Det innebærer at beregningsresultatene enkelte år ville ha vist negativ arbeidsledighet i den kvinnelige arbeidsstyrken hvis vi hadde benyttet overskudd av arbeidssøkende for å finne bevegelsene i ledigheten. På grunn av denne svakheten ved *situasjonsrapportene* benyttes isteden arbeidskontorenes *månedsberetninger*.¹⁷ Månedsberetningene gir opplysninger både om tilfeller av arbeidssøkende og besatte plasser per måned. I og med at oppgavene gjelder tilfeller av arbeidssøkende, var dobbeltregistreringer langt mer utbredt enn i situasjonsrapportene. Månedsberetningenes styrke er at de viser tilfeller av arbeidssøkende som har fått arbeid (besatte plasser), mens situasjonsrapportene kun viser antall innmeldte ledige plasser. I denne avhandlingen benyttes månedsberetningenes nettotall, hvor besatte plasser trekkes fra tilfeller av arbeidssøkende. Det innebærer forøvrig at antall dobbeltregistreringer er betydelig redusert i forhold til bruttotallene. En arbeidssøkende som har fått jobb, og senere registreres som ledig igjen samme måned, telles på denne måten som ledig bare en gang.

Et annet problem som oppstår ved å bruke disse oppgavene, er at arbeidsstyrken vokste betydelig i mellomkrigsårene, særlig på 1930-tallet.¹⁸ Folketellingene i 1920, 1930 og 1946 viser oss at veksten var ulikt fordelt mellom kjønnene. I følge Morten Tuveng var vekstraten i den mannlige arbeidsstyrken over dobbelt så høy som i den kvinnelige arbeidsstyrken mellom 1930 og 1939.¹⁹

¹⁶ Statens Inspektorat for Arbeidsformidlingen og Arbeidsledighetsforsikringen, *Årsberetning 1919-20*, Kristiania 1920, tabell 6, s. 14 og Statens Inspektorat for Arbeidsformidlingen og Arbeidsledighetsforsikringen, *Årsberetning 1920-21*, Kristiania 1922, tabell 3, s. 8-9.

¹⁷ Situasjonsrapportene regnet personer i nødsarbeid som arbeidsledige, i motsetning til månedsrapportene som ikke regnet nødsarbeidere som arbeidsledige.

¹⁸ Se kapittel 4, 9 og 11 i denne avhandlingen.

¹⁹ Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse i Norge før og under krigen", *Sak og Samfunn*,

For å finne en brukbar tidsserie for prosentvis arbeidsledighet har jeg deflatert oppgavene over arbeidssøkende menn og arbeidssøkende kvinner med økning i henholdsvis mannlig og kvinnelig arbeidsstyrke. Det finnes imidlertid ikke noen offisiell oversikt over den norske arbeidsstyrkens årlige bevegelse i mellomkrigstiden. Juul Bjerke har beregnet arbeidsstyrkens størrelse hvert femte år ved hjelp av folketellingene og demografiske data. Bjerkes estimater gjelder imidlertid kun landets samlede yrkesbefolkning.²⁰ Jeg har derfor konstruert indekser for utviklingen i kvinnelig og mannlig arbeidsstyrke i forbindelse med denne avhandlingen. Beregningene er utført på grunnlag av oppgaver fra folketellingene i 1920, 1930 og 1946, samt Tuvengs beregninger av arbeidsstyrkens størrelse i 1939.²¹ For å beregne årlige oppgaver over arbeidsstyrkens størrelse har jeg først funnet yrkesdeltakelsen blant kvinner og blant menn i 1920, 1930 og 1939. Årlig yrkesdeltakelse for hvert av kjønnene er deretter interpolert mellom disse årene ved å forutsette at deltakelsen økte lineært mellom observasjonene. Jeg har så multiplisert årlig yrkesdeltakelse blant henholdsvis kvinner og menn med antall kvinner og menn i arbeidsdyktig alder (mellom 15 og 64 år).²²

Vi kan nå beregne en tidsserie for arbeidsledigheten i den mannlige og i den kvinnelige arbeidsstyrken hvert år i perioden 1919-1939. Beregningene utføres ved å multiplisere arbeidsledigheten i 1930 med utviklingen i arbeidssøkende deflatert for endringer i arbeidsstyrken:

$$(6.2) \quad \tilde{U}_{kt} = U_{k(t=1930)} \times \frac{U_{akt}}{U_{ak(t=1930)}} \times \frac{A_{k(t=1930)}}{A_{kt}}$$

\tilde{U}_k = arbeidsledighet, fordelt etter kjønn, foreløpige tall

U_k = arbeidsledighet, fordelt etter kjønn (k)

U_{ak} = tilfeller av arbeidssøkende med fratrukk av besatte plasser, fordelt etter kjønn (k)

A_k = arbeidsstyrke, fordelt etter kjønn (k)

k = kjønn, der m = menn, d = kvinner

t = år, gjelder alle år f.o.m. 1919 t.o.m. 1939

nr. 13, Christian Michelsens Institutt for Videnskap og Åndsfrihet, Bergen 1946, s. 45-60. Se spesielt tabell, s. 56-57.

²⁰ Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i norsk økonomi 1865-1960", *Samfunnsøkonomiske studier*, (SØS), nr. 13, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1966, tabell 6, s. 29.

²¹ Ekstrahert fra NOS VII. 103, *Folketellingen i Norge 1. desember 1920*, IX. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1923, tabell 1, s. 2-3; NOS IX.61, *op.cit.*, tabell, s. 14*-15*; NOS XI. 155, *Folketellingen i Norge 1. desember 1946*, VI. hefte, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1954, tabell, s. 13* og Tuveng, Morten, *op.cit.*, tabell s. 56-57.

Tuvengs estimater bygger på næringsstatistikk og demografisk statistikk.

²² NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1969, tabell 19, s. 42. Se dessuten: Bjerke, Juul, *op.cit.*, tabell 6, s. 29.

Beregninger utført etter uttrykket ovenfor korresponderer ikke 100 prosent med primærserien jeg kom frem til i kapittel 4. Jeg har derfor betegnet resultatene etter (6.2) som foreløpige. For at beregningene i dette kapitlet skal stemme helt overens med avhandlingens hovedserie må vi korrigere de foreløpige ledighetstallene. *Korreksjonsfaktoren* finner vi ved å dividere samlet ledighet i følge de foreløpige seriene med årlig ledighet i følge primærserien. Korreksjonsfaktoren er en variabel størrelse, som viser hvor mye beregningene ovenfor må justeres hvert år for å korrespondere med avhandlingens hovedserie. Vi finner endelige ledighetstall for den kvinnelige og den mannlige arbeidsstyrken i årene 1919-1939 ved å dividere de foreløpige ledighetstallene med korrigeringsfaktoren:

$$(6.3) \quad U_{kt} = \tilde{U}_{kt} : \left[\frac{\tilde{U}_{mt} + \tilde{U}_{dt}}{U_t} \right] = \frac{\tilde{U}_{kt} \times U_t}{\tilde{U}_{mt} + \tilde{U}_{dt}}$$

$$\left[\frac{\tilde{U}_{mt} + \tilde{U}_{dt}}{U_t} \right] = \text{korrigeringsfaktor}$$

\tilde{U}_k = arbeidsledighet, fordelt etter kjønn, foreløpige tall

U_k = arbeidsledighet, fordelt etter kjønn, endelige tall

U = total arbeidsledighet, hele landet, i følge primærserie

k = kjønn

d = kvinner

m = menn

t = år, gjelder alle år f.o.m. 1919 t.o.m. 1939

Tabell 6.3 og 6.4 nedenfor viser beregnet arbeidsledighet i henholdsvis den mannlige og den kvinnelige arbeidsstyrken. For å illustrere nærmere hvordan jeg har funnet frem til de endelige ledighetsseriene, er samtlige variabler som inngår i beregningene vist i tabellene.

De foreløpige ledighetstallene i kolonne 3 ligger nært opp til de endelige ledighetstallene i kolonne 5 i begge tabellene, noe som øker beregningenes troverdighet. Et unntak er siste del av 1930-tallet. Særlig i de 2-3 siste årene viser de foreløpige seriene signifikant høyere ledighet enn de endelige seriene. Årsaken ligger hovedsakelig i at registreringshyppigheten blant de arbeidsledige steg i løpet av 1930-årene. Korrigeringsfaktoren i tabellene 6.3 og 6.4 viser at de foreløpige ledighetstallene i 1939 var 44,2 prosent høyere enn de endelige ledighetstallene. Samtidig mener Morten Tuveng at overskudd av arbeidssøkende viste nesten 40 prosent for høye tall i 1939 i forhold til i 1930.²³ Ulikhetene mellom seriene kan derfor primært tilskrives svakheter ved de foreløpige arbeidsledighetstallene.

²³ Ekstrahert fra Tuveng, Morten, *op.cit.*, s. 85 og 91.

Tabell 6.3.

Arbeidsledighet i den mannlige arbeidsstyrken, 1919-1939.

	1. Arbeidssøkende + besatte plasser	2. Arbeidsstyrke, indeksert (1930=100)	3. Foreløpig arbeidsledighet, i prosent	4. Korrigerings- faktor	5. Arbeidsledighet, i prosent, endelige tall
1919	4.320	89,9	2,0	1,242	1,6
1920	5.421	90,7	2,5	1,160	2,1
1921	20.946	91,6	9,4	1,140	8,3
1922	22.876	92,5	10,2	1,096	9,3
1923	15.062	93,4	6,6	0,982	6,8
1924	12.472	94,3	5,4	1,085	5,0
1925	16.760	95,3	7,2	1,087	6,7
1926	24.294	96,2	10,4	1,005	10,3
1927	24.311	97,1	10,3	0,982	10,5
1928	21.985	98,1	9,2	0,989	9,3
1929	19.515	99,0	8,1	0,995	8,1
1930	19.933	100,0	8,2	1,006	8,2
1931	27.574	101,7	11,2	0,821	13,6
1932	33.325	103,4	13,3	1,046	12,7
1933	34.604	105,2	13,5	1,062	12,8
1934	34.133	106,9	13,1	1,083	12,1
1935	34.517	108,7	13,1	1,129	11,6
1936	31.290	110,6	11,6	1,155	10,1
1937	28.388	112,4	10,4	1,228	8,5
1938	29.236	114,3	10,5	1,320	8,0
1939	27.101	116,3	9,6	1,442	6,6
Gjennomsnitt 1919-39	23.241		9,3		8,7
Gjennomsnitt 1921-39	25.175		10,1		9,4

Kilder, Kolonne 1: Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Arsberetninger*, samtlige år 1919-1941, "Arbeidskontorenes månedsberetninger" og NOS, *Statistisk årbok for Norge 1940*, tabell 203, s. 205.

Kolonne 2: Egne beregninger på bakgrunn av NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, tabell, s. 14*-15* og Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse i Norge før og under krigen", tabell, s. 56-57. Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i norsk økonomi 1865-1960", tabell 6, s. 29 og NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 19, s. 42.

Kolonne 3-5: *Egne beregninger*.

Den gjennomsnittlige arbeidsledigheten blant menn var i følge beregningene hele 3,6 ganger høyere enn blant kvinner. Den kvinnelige ledigheten nådde faktisk aldri 4 prosent på årsbasis. I vinterhalvårene 1931-1935 nådde den riktig nok godt over 5 prosent, men fremdeles var ledigheten blant menn 3-4 ganger så høy.

Tabell 6.4.

Arbeidsledighet i den kvinnelige arbeidsstyrken, 1919-1939.

	1. Arbeidssøkende - besatte plasser	2. Arbeidsstyrke, indeksert, (1930=100)	3. Foreløpig arbeidsledighet, i prosent	4. Korrigerings- faktor	5. Arbeidsledighet, i prosent, endelige tall
1919	502	93,2	0,4	1,242	0,4
1920	640	93,8	0,6	1,160	0,5
1921	2.330	94,4	2,0	1,140	1,7
1922	2.210	95,0	1,9	1,096	1,7
1923	1.736	95,6	1,4	0,982	1,5
1924	1.919	96,2	1,6	1,085	1,5
1925	2.643	96,8	2,2	1,087	2,0
1926	3.517	97,5	2,9	1,005	2,8
1927	3.440	98,1	2,8	0,982	2,8
1928	3.492	98,7	2,8	0,989	2,8
1929	3.175	99,4	2,5	0,995	2,5
1930	3.204	100,0	2,5	1,006	2,5
1931	3.806	100,8	2,9	0,821	3,6
1932	4.570	101,6	3,4	1,046	3,3
1933	5.320	102,4	3,9	1,062	3,7
1934	5.132	103,2	3,7	1,083	3,5
1935	5.294	104,1	3,8	1,129	3,4
1936	5.138	104,9	3,6	1,155	3,1
1937	4.530	105,7	3,1	1,228	2,6
1938	4.515	106,6	3,1	1,320	2,3
1939	4.395	107,4	2,9	1,442	2,0
Gjennomsnitt 1919-39	3.405		2,6		2,4
Gjennomsnitt 1921-39	3.703		2,8		2,6

Kilder, Kolonne 1: Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetninger*, samtlige år 1919-1941, "Arbeidskontorenes månedsberetninger" og NOS, *Statistisk årbok for Norge 1940*, tabell 203, s. 205.

Kolonne 2: Egne beregninger på bakgrunn av NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, tabell, s. 14*-15* og Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse i Norge før og under krigen", tabell s. 56-57. Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i norsk økonomi 1865-1960", tabell 6, s. 29 og NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 19, s. 42.

Kolonne 3-5: *Egne beregninger.*

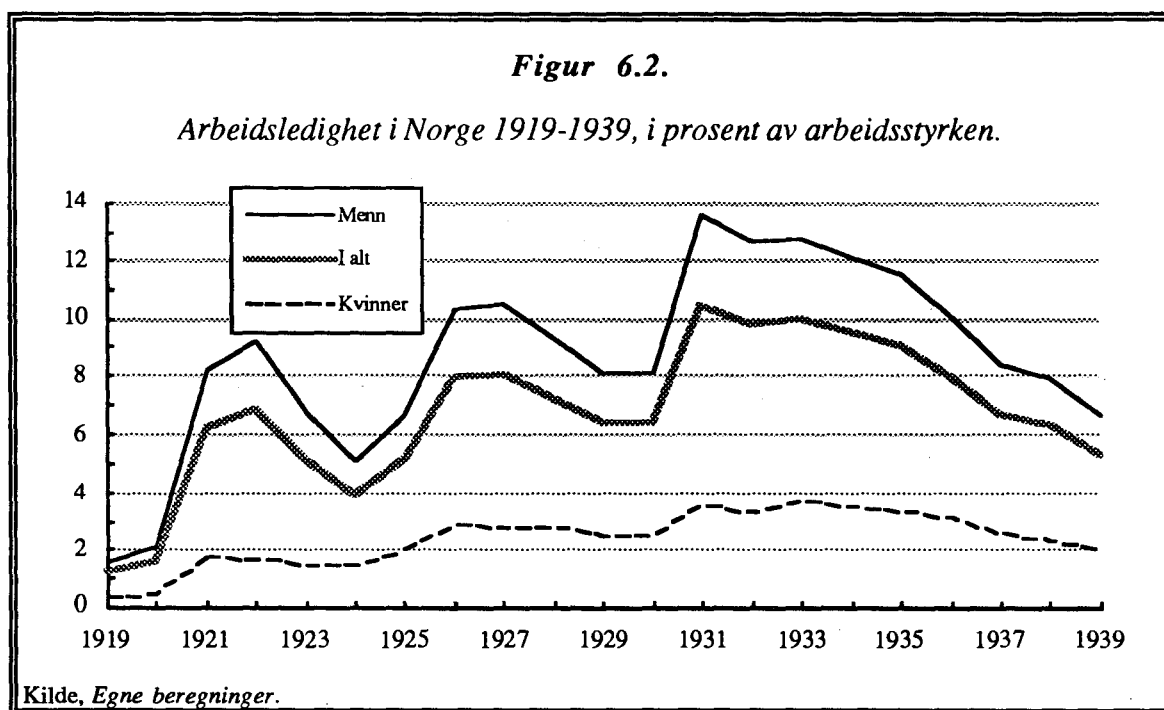
Beregningsresultatene er mer instruktive på grafisk form. Beregnet arbeidsledighet i den kvinnelige og i den mannlige arbeidsstyrken, samt samlet ledighet i Norge i årene 1919-1939 er derfor illustrert i figur 6.2 nedenfor.

Figuren avslører et meget interessant bilde når det gjelder de årlige svingningene i arbeidsledigheten. Både de absolutte og de relative svingningene var betydelig større blant menn enn blant kvinner. Mens en tverrsnittsanalyse av folketellingen fra 1930 viste at variasjonene i den kvinnelige ledigheten var større enn i den mannlige ledigheten, viser altså tidsseriedata at fluktuasjonene var størst hos menn. Den mannlige ledigheten beveget

seg i tre bølger, med stadig høyere bølgetopper i 1921-1922, 1926-1927 og 1931-1933, mens den kvinnelige ledigheten økte trappevis i 1921, 1926 og 1931.

Årsaken til at ledigheten blant menn svingte så mye mer enn ledigheten blant kvinner, lå hovedsakelig i at kvinnene arbeidet i næringer som var mindre ømfintlige overfor konjunktursvingninger. Samtidig stadfestes inntrykket av at ledigheten blant kvinner i hovedsak var av strukturell karakter. Etterhvert som den samlede ledigheten ble høyere, økte den kvinnelige ledigheten overproporsjonalt vis-a-vis den mannlige ledigheten. Under den første bølge i 1921-1925 var ledigheten blant menn 5,2 ganger høyere enn ledigheten blant kvinner. Da ledigheten nådde sitt andre foreløpige maksimumsnivå 1926-1927, var dette forholdstallet redusert til 3,7. Under den tredje bølgen, 1931-1935, var forholdstallet nede i 3,5. På grunn av at ledigheten fluktuerte mer blant menn enn kvinner, var den relative forskjellen i ledighetstallene mindre i periodene mellom bølgetoppene enn ved bølgetoppene.

Et annet poeng det er verd å merke seg, er spesielle ulikheter i ledighetsmønsteret på 1930-tallet. Ledigheten blant menn gikk betydelig nedover fra og med 1934, mens ledigheten blant kvinner først var i klar retur fra og med 1937. Forklaringen ligger delvis i at nødsarbeidstiltakene for menn ble sterkt opptrappet i 1933-1934. En utjevning i ledighetens nivå er dessuten et tegn på at ledigheten i stadig større grad må betegnes som strukturell. Arbeidsløsheten ble mindre geografisk, næringsmessig og kjønnsmessig betinget.²⁴

²⁴ Se kapittel 7 og 8.

En viktig årsak til at arbeidsledigheten var så mye lavere blant kvinner enn blant menn er utvilsomt at mange kvinner ble skjøvet ut av arbeidsmarkedet. Delvis skjedde dette på grunn av arbeiderbevegelsens yrkesforbud overfor gifte kvinner. Delvis trakk kvinnene seg ut av yrkeslivet på grunn av sosialt press, ofte fra konservative grupper. Som vist i kapittel 5 gikk den kvinnelige yrkesdeltakelsen ned fra 39,0 prosent i 1920 til 34,8 prosent i 1939. Samtidig holdt yrkesdeltakelsen blant menn seg noenlunde konstant.²⁵ Undersysselsetting og skjult arbeidsledighet blant kvinner var meget høy. Når vi ser på total underutnyttelse av arbeidskraften var derfor forskjellene mellom menn og kvinner mindre enn hva arbeidsledighetstallene antyder.

6.4. VURDERING AV RESULTATENE

Det eksisterer svært få sammenhengende serier som viser arbeidsledighet i den kvinnelige og i den mannlige arbeidsstyrken i mellomkrigstiden. Derfor er det vanskelig å vurdere de resultater som er fremlagt her opp imot tidligere arbeider, enten konteksten er nasjonal eller internasjonal. For å etterprøve troverdigheten av estimatene må jeg derfor primært vurdere dem opp i mot norske enkeltmål for ledigheten. Deretter vil jeg sammenligne mine resultater med tilgjengelige utenlandske estimater av ledigheten blant kvinner og menn.

6.4.1. Alternative norske mål på arbeidsledigheten blant kvinner og menn i mellomkrigstiden

Først og fremst er det relevant å sammenligne beregningene mine med de kommunale arbeidsløshetsmeldingene. Et problem ved en slik sammenligning er at bare et fåtall av de kommunene som sendte inn arbeidsledighetsmeldinger rapporterte hvor mange kvinner som var ledige. Meldingene fra de fleste kommunene omfattet utelukkende menn. Ved hjelp av 102 meldinger fra 31 forskjellige kommuner har jeg imidlertid kommet frem til et forholdstall mellom kvinnelig og mannlige ledighet. Mine estimater viser at det var 7,2 ganger flere arbeidsledige menn enn kvinner i de kommunene som sendte inn oppgaver over ledigheten blant begge kjønn.²⁶ Gitt at den mannlige arbeidsstyrken var 2,2 ganger så stor som den kvinnelige arbeidsstyrken, slik tabell 6.1 viser, innebærer det at ledighetsprosenten blant menn var 3,3 ganger høyere enn ledighetsprosenten blant

²⁵ Beregnet på grunnlag av NOS IX.61, *op.cit.*, tabell, s. 14*-15*, Tuveng, Morten, *op.cit.*, s. 56-57 og Bjerke, Juul, *op.cit.*, tabell 6, s. 29.

²⁶ Beregnet på grunnlag av kommunale arbeidsløshetsmeldinger fra Riksarkivet: Riksarkivet, *op.cit.*, eske 101-160.

kvinner. I følge mine beregninger ovenfor var ledigheten blant menn 3,6 ganger høyere enn ledigheten blant kvinner. De kommunale arbeidsløshetsmeldingene støtter derfor opp under mine resultater.

Et annet holdepunkt for å vurdere realismen i mine beregninger, er oppgaver fra arbeidskontorene bearbeidet av Statistisk sentralbyrå. Statistikken viser *arbeidssøkende ved utgangen av hver måned* og fremkommer ved *totalt antall registreringer av arbeidssøkende* minus totalt antall *ansettelser* i måneden. Oppgavene viser at det gjennomsnittlig var litt over 6,8 ganger flere arbeidssøkende menn enn kvinner i tiden 1919-1939.²⁷ Når disse tallene justeres for at gjennomsnittlig 69 prosent av arbeidsstyrken i perioden var menn og 31 prosent var kvinner, blir ledigheten blant menn 3,1 ganger høyere enn ledigheten blant kvinner. Arbeidskontorenes oppgaver over *totalt antall arbeidssøkende* med fratrekk av *besatte plasser*, gir dermed nesten helt identiske resultater med de kommunale arbeidsløshetsmeldingene.²⁸

De kvantitative kildene, behandlet ovenfor, indikerer klart at beregningene i dette kapitlet gir troverdige resultater. Hva med kvalitative kilder? Både forsker Morten Tuveng, direktør ved det Statistiske Centralbyrå Gunnar Jahn og universitetsstipendiat Erling Petersen konstaterte i sine samtidige arbeider om arbeidsledighetens omfang og karakter at arbeidsledigheten primært var et problem blant menn.²⁹ I forbindelse med spesialundersøkelsene utført av Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring i november 1933 og november 1935, går det frem at Inspektoratet betraktet den kvinnelige ledigheten som ubetydelig i forhold til ledigheten blant menn.³⁰ Statistiske sentralbyrå konkluderte også med at ledigheten var betydelig lavere blant kvinner enn blant menn. Årsaken var primært av strukturell karakter. Ledigheten var lavere i de typiske kvinneyrkene enn i de typiske mannsyrkene.³¹

"Alt i alt kan man si at den lave ledighetsprocent blandt alle kvinner først og fremst skyldes husarbeidergruppen, hvor der var meget liten ledighet, og jordbruksgruppen, hvor også ledigheten var ganske ubetydelig. Innen funksjonærgruppen er som nevnt ledigheten ikke vesensforskjellig for

²⁷ NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1919-1940, tabeller over "Arbeidssøkende ved månedens utgang".

²⁸ Beregnet på grunnlag av: Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetninger*, samtlige år 1919-1941, "Arbeidskontorenes månedsberetninger" og NOS, *Statistisk årbok for Norge 1940*, tabell 203, s. 205.

²⁹ Tuveng, Morten, *op.cit.*, s. 81-85, Jahn, Gunnar, "Arbeidsledigheten etter folketellingen 1930", *Meddelelser og spesialartikler*, Artikkelen er gjengitt i *Statistiske Meddelelser 1933*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1933, s. 74-99 og Petersen, Erling, "Arbeidsledighet og botemidler. Arbeidsledighetens karakter og omfang", Storsteen, Einar (red.), *Social Håndbok for Norge*, Norsk Forening for Socialt Arbeide, Oslo 1937, s. 422-430.

³⁰ Går implisitt klart frem av spesialundersøkelsens etterarbeider.

Se for eksempel: Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1933. Ledighet, nødsarbeid og forsorg*, Oslo 1934, s. 9.

³¹ NOS, *Statistiske Meddelelser 1933*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1933, s. 86.

kvinner og menn. Det samme gjelder ledigheten blandt arbeiderne ved industri, når man sammenligner tallene for de likeartede industrigrupper. Den lave ledighet for kvinner under ett skyldes derfor først og fremst stillingen på arbeidsmarkedet innen de grupper hvor den kvinnelige arbeidskraft hovedsakelig søker beskjeftigelse."

Mine beregningsresultater gir samme konklusjon som samtidige kvantitative og kvalitative vurderinger av ledigheten i perioden. Beregningsresultatene virker derfor troverdige.

6.4.2. Arbeidsledigheten blant kvinner og menn i andre land i mellomkrigstiden

Også på internasjonalt plan er det vanskelig å finne realistiske og anvendte ledighetsserier for kvinner og menn fra mellomkrigstiden. En av de fremste samlingene av internasjonalt forskningsarbeide på området ble utgitt i forbindelse med *The NATO Advanced Workshop on Interwar Unemployment in International Perspective*, avholdt i 1987. I en artikkelsamling, som ble utgitt i forbindelse med denne arbeidskonferansen, er det bidrag fra åtte ulike vestlige land i tillegg til internasjonale oversiktsartikler.³² Flere av bidragene gir kvantitative enkeltmål for arbeidsledighetens omfang både i den kvinnelige og i den mannlige arbeidsstyrken i perioden.

Den beste statistikken finnes i Storbritannia. Med utgangspunkt i ledighetstall fra *National Insurance Scheme (NIS)* og det britiske arbeidsministeriet har Mark Thomas gitt en analyse av arbeidsledighetens demografi i Storbritannia i mellomkrigsårene.³³ I følge statistikken var gjennomsnittlig 16,8 prosent av arbeidsføre menn registrert i NIS arbeidsledige i årene 1927-1938. Tilsvarende tall for kvinner registrert i NIS var 9,9 prosent.³⁴ Det innebærer at den mannlige ledigheten var 1,7 ganger høyere enn den kvinnelige. NIS-statistikken inneholder imidlertid godt under to tredjedeler av den samlede britiske arbeidsstyrken i perioden. Store deler av jordbruksbefolkningen og arbeidere i tjenesteytende næringer, som tjenere i private hus, er utelatt. Som vist tidligere var ledigheten liten i disse yrkene, som til dels var typiske kvinneyrker. Forskjellen i ledigheten mellom menn og kvinner var derfor større enn hva NIS-tallene antyder.

³² Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red), *Interwar Unemployment in International Perspective*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London 1987.

³³ Thomas, Mark, "Labour Market Structure and the Nature of Unemployment in Interwar Britain", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red), *op.cit.*, s. 97-148.

³⁴ *Ibid*, s. 115-116 og Beveridge, William, "An Analysis of Unemployment", *Economica*, nr. 3, 1936, s. 357-386.

Spesielle undersøkelser utført av arbeidsministeriet viser både aldersfordeling og kjønnsfordeling av de arbeidsledige i april 1927, november 1932, november 1935 og februar 1938. I følge oppgavene var ledigheten 1,8 ganger høyere blant menn enn blant kvinner.³⁵ Også i denne statistikken er typiske kvinneyrker, hvor arbeidsledigheten var relativt beskjedent, underrepresentert. Vi kan derfor med stor sikkerhet anta at ledigheten i den totale britiske mannlige arbeidsstyrken var over dobbelt så høy som ledigheten i den kvinnelige arbeidsstyrken.

Robert Salais viser til at arbeidsledigheten blant franske kvinner var betydelig lavere enn arbeidsledigheten blant franske menn. Den franske folketellingen fra 1936 viser at så var tilfelle både i primær, sekundær og tertiærsektoren. Spesielt liten var kvinneledigheten i jordbruket og i de typiske kvinneyrkene. Til sammen var 4,8 prosent av den mannlige yrkesbefolkningen uten arbeid i 1936, mot 3,3 prosent av den kvinnelige yrkesbefolkningen.³⁶ Det innebærer at arbeidsledigheten for menn var en halv gang høyere enn arbeidsledigheten for kvinner. Hovedårsaken til at forskjellen ikke var større var sannsynligvis at den registrerte ledigheten i Frankrike var meget beskjedent i forhold til andre land. For å sette poenget på spissen kan vi si at høy arbeidsledighet primært rammet menn, mens ingen arbeidsledighet ikke rammet noen.

I en studie av arbeidsledigheten i Belgia legger Martine Goossens, Stefaan Peeters og Guido Pepermans frem statistikk fra en begrenset belgisk arbeidsledighetstelling fra februar 1937, som viser at ledigheten i den totale mannlige arbeidsstyrken var mer enn fire ganger så høy som i den kvinnelige arbeidsstyrken. Også i Belgia skyldtes den store forskjellen primært lav ledighet i typiske kvinneyrker og lav ledighet blant kvinner i jordbruket. I industrien var forskjellene i ledigheten blant menn og ledigheten blant kvinner mindre enn i de fleste andre næringer. I følge folketellingen var 12,1 prosent av alle menn i den industrielle arbeidsstyrken uten arbeid ved utgangen av februar 1937. Tilsvarende ledighetsprosent for kvinnene var 8,7.³⁷

Alan Green og Mary MacKinnon har undersøkt arbeidsledighetsmønsteret i Kanada ut fra folketellinger i 1921 og 1931, samt regionale ledighetstillinger. De konkluderer med at arbeidsledigheten blant mannlige lønnsinntakere var over dobbelt så høy som arbeidsledigheten blant kvinnelige lønnsinntakere. Ved folketellingen i juni 1931 var den mannlige ledigheten 20,8 prosent, mot en kvinneledighet på 8,2 prosent.³⁸

³⁵ *Ibid*, s. 117 og Ministry of Labour, *Reports*, utvalgte år 1929-1938, HMSO, London. Arbeidsministeriet utførte en lignende undersøkelse i februar 1931, men resultatene fra denne undersøkelsen viser så store avvik fra både de andre undersøkelsene og NIS-tallene, at jeg har valgt å utelate denne.

³⁶ Salais, Robert, "Why was Unemployment so Low in France During the 1930s?", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red), *op.cit.*, s. 247-288. Se spesielt s. 252-255.

³⁷ Goossens, Martine; Peeters, Stefaan & Pepermans, Guido, "Interwar Unemployment in Belgium", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red), *op.cit.*, s. 289-324. Se spesielt s. 316-317. Tellingen omfattet primært økonomiske og sosiale forhold.

³⁸ Green, Alan & MacKinnon, Mary, "Unemployment and Relief in Canada", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red), *op.cit.*, s. 353-396. Se spesielt s. 363, 366, 371 og 372.

Hvis vi trekker inn hele arbeidsstyrken i vurderingen, er det ikke usannsynlig at ledigheten blant menn var tre ganger høyere enn ledigheten blant kvinner.

Ved siden av de arbeidene som er nevnt ovenfor konkluderer også analyser fra Tyskland, Italia, USA og Australia med at arbeidsledigheten var betydelig høyere blant menn enn blant kvinner i mellomkrigstiden.³⁹ Her må vi imidlertid være oppmerksom på at det foregikk en omfattende diskriminering av kvinnelig arbeidskraft i de nasjonal-sosialistiske økonomiene, Tyskland og Italia. Diskrimineringen førte til at tyske og italienske kvinner måtte forlate yrkeslivet for å gi fra seg sitt arbeid til arbeidsløse menn.⁴⁰

Det var altså ikke noe særnorsk fenomen at arbeidsledigheten var relativt lav blant kvinner. Likevel tyder beregningene i dette kapitlet på at det var større forskjell i arbeidsledighetens omfang mellom kjønnene i Norge enn i de fleste andre land i den vestlige verden. Årsaken ligger trolig i at diskriminering av kvinnelig arbeidskraft var mer institusjonalisert i Norge enn i de fleste andre land.⁴¹ Skjult arbeidsledighet blant kvinner var derfor trolig et større problem her hjemme enn utenlands.

6.5. KONKLUSJONER

I dette kapitlet har jeg beregnet arbeidsledigheten i den kvinnelige og i den mannlige arbeidsstyrken i Norge i mellomkrigsårene. Lignende beregninger er ikke utført på norske data tidligere. Beregningsmetoden, som er original, tar utgangspunkt i folketellingen i desember 1930. I følge folketellingen oppga 11,4 prosent av den mannlige arbeidsstyrken og 3,6 prosent av den kvinnelige arbeidsstyrken at de var uten arbeid ved tellingstidspunktet.

Endringer i antall arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorenes kvinnelige og mannlige avdelinger avdekker trenden i ledigheten i mellomkrigstiden. Jeg har derfor

³⁹ Toniolo, Gianni & Piva, Francesco, "Unemployment in the 1930s: The Case of Italy", s. 221-246; Silverman, Dan P., "National Socialist Economics: The Wirtschaftswunder Reconsidered", s. 185-220; Margo, Robert, "Interwar Unemployment in the United States: Evidence from the 1940 Census Sample", s. 325-352 og Gregory, R.G.; Ho, V.; McDermott, L & Hagan, J., "The Australian and US Labour Markets in the 1930s", s. 397-430, Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red), *op.cit.* Se også Smiley, Gene, "Recent unemployment Rate Estimates for the 1920s and 1930s", *Journal of Economic History*, juni 1983, 43, s. 487-493.

⁴⁰ Silverman, Dan P., "National Socialist Economics: The Wirtschaftswunder Reconsidered", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red), *op.cit.*, s. 204-215 og Temin, Peter, "Socialism and wages in the recovery from the great depression in the United States and Germany", *Journal of Economic History*, juni 1990, 50, s. 297-307. Se spesielt s. 298.

⁴¹ Et unntak her er Tyskland, under nazistene. Fra 1932 ble kvinnene i økende grad diskriminert i det tyske arbeidsmarkedet. Selv om mange kvinner ble tvunget til å trekke seg ut av det tyske arbeidsmarkedet i midten av 1930-årene, innebar opprusting, selvforsyningspolitikk og til dels liten arbeidsproduktivitet at den kvinnelige sysselsettingen på nytt begynte å vokse mot slutten av tiåret: Mason, T.W., "Labor in the Third Reich", *Past and Present*, vol. 23, 1966, s. 121-144 og Barkai, Avraham, *Nazi Economics: Ideology, Theory and Policy*, BERG, Oxford 1990.

benyttet oppgaver over antall arbeidssøkende ved arbeidskontorene med fratrekk av plasser besatt gjennom arbeidskontorene, som trendvariabel for ledigheten i perioden. Ved å kople trendvariablene, korrigert for vekst i arbeidsstyrken, med ledigheten ved folketellingen i 1930 har jeg funnet ledighetstall for samtlige år 1919-1939. Resultatene, som på grunn av beregningenes kritiske forutsetninger selvsagt ikke er ment å gi tiendedels nøyaktighet, viser en gjennomsnittlig ledighet på 9,4 prosent i den mannlige arbeidsstyrken i årene 1921-1939, mot 2,6 prosent i den kvinnelige arbeidsstyrken. Det innebærer at den prosentvise arbeidsløsheten blant norske menn var 3,6 ganger høyere enn den prosentvise arbeidsløsheten blant norske kvinner i denne perioden.

Selv om beregningene av arbeidsledigheten fordelt etter kjønn synes noe mer usikre enn avhandlingens øvrige beregninger av ledigheten, viser prøving av resultatene opp mot alternative norske og utenlandske estimer stor grad av samsvar. På denne måten underbygges inntrykket av at resultatene er forholdsvis troverdige. Årsaken til at ledigheten var betydelig høyere blant menn enn blant kvinner, synes i hovedsak å være at menn ofte var sysselsatt i mer konjunkturømfintlige næringer enn kvinner. I tillegg kommer det at ledighetstallene for kvinner er kosmetisk lave på grunn av at mange kvinner trakk seg ut eller ble presset ut av arbeidsmarkedet for at mannlige familieforsørgere skulle få arbeid. Bak de kvinnelige arbeidsledighetstallene finnes det derfor et betydelig omfang av skjult arbeidsledighet. I Norge var dette presset mot kvinnelige yrkestakere meget stort, og ble til en viss grad institusjonalisert gjennom yrkesdiskriminerende tiltak overfor gifte kvinner. Diskrimineringen kan forklare hvorfor åpen arbeidsledighet blant kvinner var mindre i Norge enn i mange andre vestlige land.

KAPITTEL 7

REGIONAL ARBEIDSLEDIGHET

7.1. INNLEDNING

I kapittel 4 nevnte jeg at det var store regionale forskjeller i arbeidsledigheten i mellomkrigstiden. Ledigheten var utvilsomt meget høy i sentrale industristrøk på Østlandet, mens den etter alt å dømme var langt lavere i bygdene på Vestlandet og på Sørlandet. I kapittel 5 fulgte jeg opp dette resonnementet og konkluderte blant annet med at undersysselssetting trolig var et større problem enn åpen arbeidsledighet i mange primærnæringsdistrikter. Samtidig var ledigheten det største problemet i sentrale industristrøk.

Det eksisterer ikke noen statistikk som viser årlig regional arbeidsledighet i den norske arbeidsstyrken i mellomkrigstiden. De eksisterende estimatene finnes utelukkende i form av enkeltmålinger, og er ikke bearbeidet slik at de viser total regional ledighet i prosent av arbeidsstyrken. I dette kapitlet beregnes for første gang sammenhengende serier av ledigheten i landets distrikter. Landet deles inn i seks regioner: Oslo, det øvrige Østlandet, Sørlandet, Vestlandet (inklusive Møre og Romsdal), Midt-Norge og Nord-Norge. Beregningene tar utgangspunkt i folketellingen fra 1. desember 1930. Årlig ledighet ekstrapoleres så ut i fra 1930 ved hjelp av oppgaver over arbeidssøkende fra hvert enkelt av de offentlige arbeidskontorene.

Beregningene viser store regionale forskjeller i ledighetens nivå. Ledigheten var nesten dobbelt så høy i Oslo og det øvrige Østlandet, som på Sørlandet og Vestlandet, mens arbeidsledigheten i Midt-Norge og i Nord-Norge var nærmest landsgjennomsnittet. Samtidig var svingningene i ledighetens nivå størst på Østlandet og i Oslo, hvor ledigheten økte mer enn i de andre landsdelene når problemene på arbeidsmarkedet var størst. Resultatene i dette kapitlet stemmer godt overens med estimater fra andre vestlige land, som viser store forskjeller i ledighetens nivå mellom ulike regioner og landsdeler.

7.2. REGIONAL ARBEIDSLEDIGHET VED FOLKETELLINGEN AV 1. DESEMBER 1930

Den beste kilden vi har for å vurdere regional ledighet i mellomkrigstiden, er folketellingen av 1. desember 1930. Folketellingen gir gode opplysninger om samlet antall ledige både i by- og herredskommunene i samtlige av landets fylker. Usikkerhet omkring arbeidsstyrkens størrelse i de forskjellige fylkene fører imidlertid til problemer med å beregne den prosentvise ledigheten. Folketellingens oppgaver over den voksne ertvervsbefolkningen er nemlig sprikende. I følge tellingens landsoversikter utgjorde arbeidsstyrken totalt 1.239.973 kvinner og menn.¹ I følge de kommunale og fylkesvise oversiktene utgjorde landets samlede arbeidsstyrke 1.167.514 personer.² Den viktigste kilden til ulikhetene ligger i gruppen *kvinnelige arbeidstakere i jordbruket*. I landsoversikten oppgis kvinnelig arbeidsstyrke i jordbruk, skogbruk og hagebruk til 132.727, mot 40.458 i de kommunale og fylkesvise oversiktene. Innen gruppen *andre yrkeskategorier* viser landsoversikten den minste arbeidsstyrken.

Arbeidsledighetsregistreringene ved folketellingen korresponderer med landsoversiktens tall for arbeidsstyrkens størrelse. For å få korresponderende og representative ledighetstall på fylkesplan, har jeg derfor justert arbeidsstyrkens størrelse i fylkene i tråd med landsoversikten. Landsoversiktens "overskudd" evt. "underskudd" av arbeidskraft innen de ulike næringene, er fordelt på fylkene. Fordelingen er relativ: "overskuddet" av kvinnelig arbeidskraft i landbruket er fordelt etter hvor stor andel hvert fylke hadde av denne arbeidsstyrken i følge de fylkesvise oversiktene. Denne relative fordelingen gjelder også for de andre næringene.

Arbeidsledigheten i de eksisterende 20 norske fylkene ved folketellingen 1. desember 1930 er vist i tabell 7.1 nedenfor.³ Tabellen viser også samlet ledighet i landet, fordelt på seks regioner. Mens arbeidsmarkedsstatistikken som ble statistisk bearbeidet i mellomkrigsårene oftest regnet Møre fylke (Møre og Romsdal fra 1935) som en del av Midt-Norge, har jeg regnet fylket under region Vestlandet. Årsakene er at godt over halvparten av fylkets innbyggere bodde på Sunnmøre og de tilgrensende romsdalskommuner, som geografisk og historisk utgjør en del av Vestlandet. Drøyt en fjerdedel bodde på Nordmøre, den trønderske delen av fylket. Næringslivet i Møre må i tillegg karakteriseres som typisk for Vestlandet i perioden, med en stor fiskerisektor, og gryende småindustri.

¹ NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1935, tabell, s. 14*-15*.

² NOS, VIII. 196, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, III. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1932, tabell 2, s. 92-97.

³ Bergen kommune var dengang egen fylkeskommune, men hører i dag til Hordaland fylkeskommune.

Beregningene, utført på grunnlag av folketellingen, viser at det var meget store geografiske forskjeller på arbeidsledighetens nivå. For det første var ledigheten nesten dobbelt så høy i byene som på landsbygda. Ledigheten i byene var faktisk høyere enn i herredskommunene i samtlige fylker. Størst forskjell mellom bygd og by var det i Rogaland, der bare 2,3 prosent av arbeidsstyrken i herredskommunene ble registrert som ledige, mot 17,8 prosent i byene. Viktige årsaker var store avsetningsvansker i hermetikkindustrien, som hadde sysselsatt store deler av den voksne befolkningen, spesielt i Stavanger, fylkets desidert største by.⁴ Arbeidstakerne på Jæren var som oftest knyttet til jordbruket og var således sysselsatt i en av de næringene som absolutt opplevde lavest ledighet. I tillegg ble det etablert en rekke vellykkede industribedrifter i distriktene i Rogaland. Mest kjent er sykkelindustrien. På Møre bidro den nyetablerte møbelindustrien og tekstilindustrien til lav arbeidsledighet i bygdene på Sunnmøre og i Romsdal.⁵ Ledigheten var langt høyere i bygdene på Nordmøre og ikke minst i fylkets tre byer, særlig i nordmørsbyen Kristiansund.

I følge Tabell 7.1 varierte arbeidsledighetens nivå sterkt både mellom regionene og innad i regionene. Mens ledighetens omfang var ganske likt i byene, var variasjonene meget store på landsbygda. Høyest var ledigheten på Østlandet, med 11,1 prosent av arbeidsstyrken uten arbeid. Ledigheten i østlandsbyene, inklusive Oslo, var imidlertid lavere enn landsgjennomsnittet for rikets byer. Den store ledigheten på Østlandet skyldtes i stor grad høy ledighet i herredskommunene, spesielt i større industri- og skogbruksbygder. Arbeidsledigheten var lavest i Nord-Norge, hvor 5,7 prosent av arbeidsstyrken var uten arbeid 1. desember 1930. Det var i bygdene ledigheten var lav, arbeidsløsheten i de nord-norske byene overgikk nemlig landsgjennomsnittet.

På fylkesplan var det Hedmark som hadde relativt flest personer uten arbeid. I dette fylket gikk nærmere en femtedel av arbeidsstyrken ledig. Hovedårsaken var fylkets avhengighet av skogsdriften, en næring som hadde store avsetningsproblemer i mellomkrigstiden.⁶ Om vinteren var dessuten skogsarbeiderne utsatt for sesongledighet. For nabofylket Oppland, som ikke var så avhengig av skogsdrift, viser beregningene relativt liten arbeidsledighet.

⁴ Haaland, Anders, "Den norske hermetikkindustri i mellomkrigstiden. Fra frikonkurransen til landets mest gjennomregulerte industri", *Stavanger Museums Årbok*, Stavanger 1982, s. 5-36 og Haaland, Anders og Nordvik, Helge, "Stavangers industristruktur og utvikling", *Stavanger mellom sild og olje. Hermetikkbymen 1900-1940*, Dreyer Bok, Stavanger 1988.

⁵ Danielsen, Rolf og Hovland, Edgar, "1814-1945", Danielsen, Rolf; Dyrvik, Ståle; Grønlie, Tore; Helle, Knut og Hovland, Edgar, *Grunntrekk i norsk historie. Fra vikingtid til våre dager*, Universitetsforlaget, Oslo 1991, s. 270-276 og Lange, Even, "Bedriftsetablering under depresjon", Sejersted, Francis (red.), *Vekst gjennom krise. Studier i norsk teknologihistorie*, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Tromsø, s. 126-149.

⁶ Furre, Berge, *Vårt hundreår. Norsk historie 1905-1990*, Det Norske Samlaget, Oslo 1991, s. 92-99. Tveite, Stein, *Jord og gjerning. Trekk av norsk landbruk i 150 år. Det Kongelige Selskap for Norges Vel 1809-1959*, Det Kongelige Selskap for Norges Vel, Oslo 1959.

Tabell 7.1.

Arbeidsledighet 1. desember 1930, fylkesvis.

	Arbeidsledige			Arbeidsstyrke			Ledighet i %		
	Bygder	Byer	Totalt	Bygder	Byer	Totalt	Bygder	Byer	Totalt
Oslo		16.143	16.143		137.277	137.277		11,8	11,8
Østfold	4.665	3.018	7.683	50.844	20.378	71.222	9,2	14,8	10,8
Akershus	8.895	132	9.027	99.424	1.340	100.764	8,9	9,9	9,0
Hedmark	11.748	704	12.452	62.388	3.535	65.923	18,8	19,9	18,9
Oppland	4.294	385	4.679	54.730	4.721	59.451	7,8	8,2	7,9
Buskerud	5.094	2.097	7.191	44.076	16.170	60.246	11,6	13,0	11,9
Vestfold	1.735	1.843	3.578	38.338	18.703	57.041	4,5	9,9	6,3
Telemark	4.195	3.003	7.198	37.003	16.676	53.679	11,3	18,0	13,4
Østlandet	40.626	11.182	51.808	386.803	81.523	468.326	10,5	13,7	11,1
Aust-Agder	1.983	674	2.657	24.006	7.699	31.705	8,3	8,8	8,4
Vest-Agder	802	1.206	2.008	25.427	11.516	36.943	3,2	10,5	5,4
Sørlandet	2.785	1.880	4.665	49.433	19.215	68.648	5,6	9,8	6,8
Rogaland	971	5.567	6.538	41.863	31.202	73.065	2,3	17,8	8,9
Hordaland	3.564		3.564	71.354		71.354	5,0		5,0
Bergen		6.007	6.007		45.713	45.713		13,1	13,1
Sogn og Fjordane	1.642	93	1.735	43.165	595	43.760	3,8	15,5	4,0
Møre	1.777	2.449	4.226	58.659	15.798	74.457	3,0	15,5	5,7
Vestlandet	7.954	14.116	22.070	215.041	93.308	308.349	3,7	15,1	7,2
Sør-Trøndelag	3.545	3.152	6.697	51.268	24.021	75.289	6,9	13,1	8,9
Nord-Trøndelag	1.518	343	1.861	39.254	3.374	42.628	3,9	10,2	4,4
Midt-Norge	5.063	3.495	8.558	90.522	27.395	117.917	5,6	12,8	7,3
Nordland	3.210	1.540	4.750	67.324	9.642	76.966	4,8	16,0	6,2
Troms	1.222	448	1.670	34.465	6.164	40.629	3,5	7,3	4,1
Finnmark	850	620	1.470	18.146	3.715	21.861	4,7	16,7	6,7
Nord-Norge	5.282	2.608	7.890	119.935	19.521	139.456	4,4	13,4	5,7
Hele landet	61.710	49.424	111.134	861.734	378.239	1.239.973	7,2	13,1	9,0

Kilder, Beregnet på grunnlag av NOS, VIII. 196, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, III. hefte, tabell 2, s. 92-97; NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, tabell, s. 14*-15* og NOS, *Statistiske oversikter 1933*, tabell 2, s. 106 og tabell 3, s. 107.

Lavest arbeidsløshet var det i kystfylkene, der befolkningen i stor grad hadde kombinasjonsyrker. Aller lavest var ledigheten i Sogn og Fjordane. I følge beregningene var det bare 4,0 prosent av arbeidsstyrken i fylket som ikke hadde arbeid. En årsak til at Sogn og Fjordane kom så godt ut var den grissgrendte bosettingen. Den eneste byen var Florø, med drøye 1.400 innbyggere.⁷ På grunn av at arbeidstakere som bodde i byene sjelden hadde biyrker å falle tilbake på, var arbeidsledigheten høy i byene. Fiskeriene var en typisk sesongnæring. Fiskere og arbeidere innen fiskeindustrien gikk ofte ledige i byene om høsten, mens de på bygdene hadde andre gjøremål. Symptomatisk opplevde derfor fiskeribyer, som Haugesund, Ålesund, Kristiansund, Harstad, Tromsø og Hammerfest spesielt høy ledighet både blant fiskere og i fiskerirelaterte næringer ved folketellingen i desember. Overkapasitetsproblemene i sjøfartsnæringen, med 15 prosent av den norske handelsflåten i opplag, bidro i tillegg til høy ledighet i en rekke kystbyer.⁸ Bare i Haugesund gikk, i følge Roald Jostein Thorsen, over 40 prosent av sjømennene arbeidsledige ved utgangen av 1930.⁹

Det er ellers verd å merke seg at arbeidsløsheten var høyere i Oslo og i Bergen enn i de fleste andre fylkene. I betraktning av at disse to fylkene utgjorde to selvstendige storbykommuner, var imidlertid ledigheten ikke spesielt høy, tvert i mot. I Oslo var ledigheten 11,8 prosent, den var 13,1 prosent i Bergen, mot 14,0 prosent i de resterende av landets bykommuner.

Figur 7.1 illustrerer forskjellene i arbeidsledighetens nivå i landets 20 fylker ved folketellingen i desember 1930. Vi ser tydelig at ledigheten var lavest langs kysten og høyest på Østlandet. Et viktig unntak for Østlandets vedkommende var det velstående hvalfangst- og kystfylket Vestfold, hvor ledigheten bare var omlag halvparten så høy som i resten av landsdelen.

⁷ 1. desember 1930 hadde Florø bykommune 1.411 innbyggere.

Kilde: NOS, *Statistisk årbok for Norge 1931*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1931, tabell 6, s. 9

⁸ Thowsen, Aule, "Krise- og krisetiltak i norsk tankskipsfart 1926-1936", *Sjøfartshistorisk årbok 1978*, Bergen Sjøfartsmuseum, Bergen 1979, s. 125-204. Se spesielt s. 137.

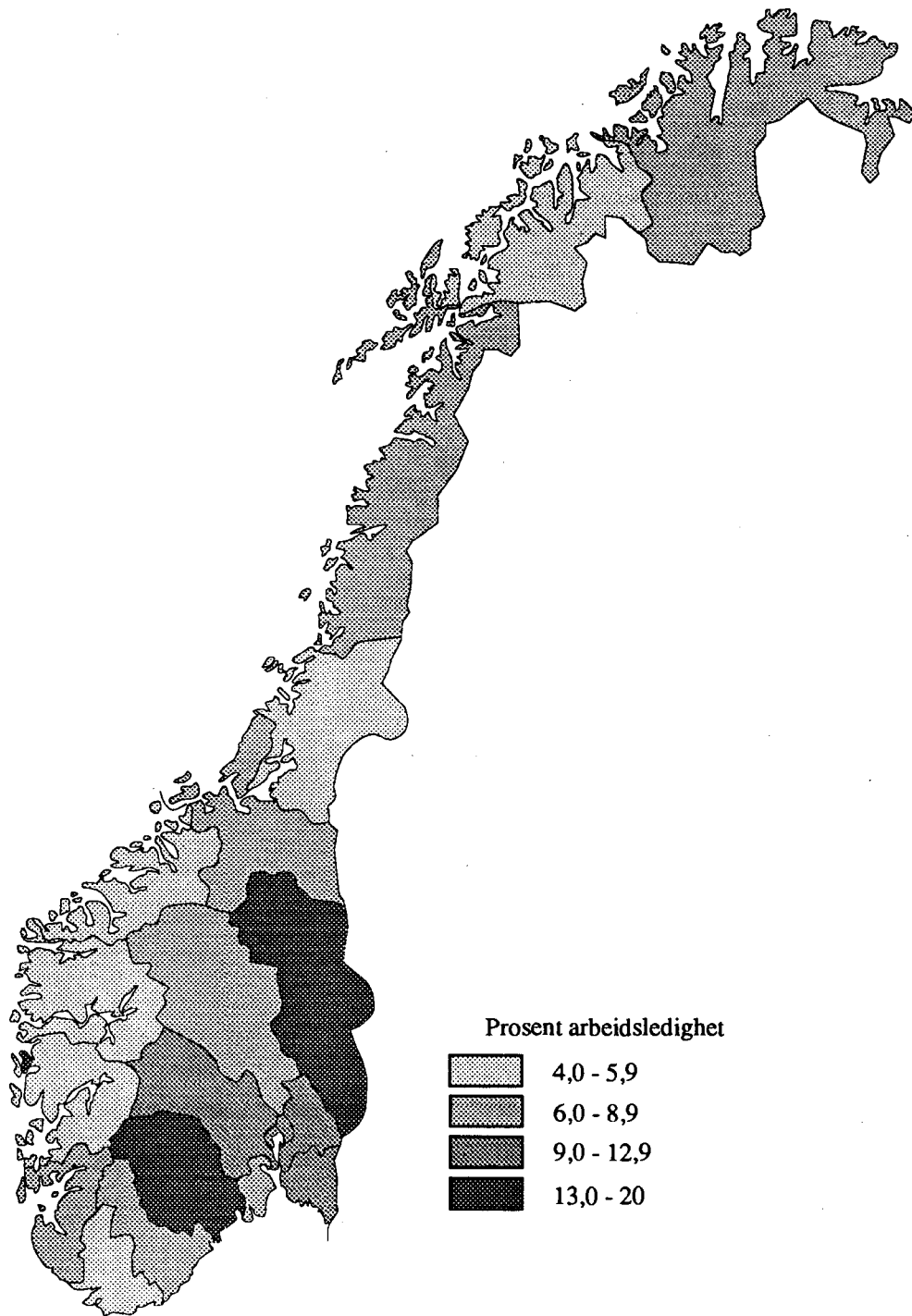
NOS XII. 245, *op. cit.*, tabell 190, s. 383 og tabell 175, s. 363.

⁹ Thorsen, Roald Jostein, *Næringsliv, sysselsetting og arbeidsledighet i Haugesund 1930-1939*, Hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Bergen, Bergen 1985, s. 70.

Thorsen har estimert ledigheten ut i fra hvor mange sjøfolk som ikke hadde hyre ved utgangen av året. Han har etter min mening ikke tatt tilstrekkelig hensyn til at mange sjømenn som ikke hadde hyre i øyeblikket, heller ikke aktivt søkte arbeid innen skipsfarten. Mange sjømenn fant seg andre jobber, mens andre tok en pause på land før de hyrte på skipene igjen. Thorsens tall er derfor, etter min mening, for høye. Til sammenligning viste både de kommunale arbeidsløshetsmeldingene og rapportene fra arbeidskontoret i Haugesund betydelig lavere ledighet.

Figur 7.1.

Arbeidsledigheten i de norske fylker 1. desember 1930.

Kilde, Beregnet på grunnlag av NOS, VIII. 196, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, III. hefte, tabell 2, s. 92-97; NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, tabell, s. 14*-15* og NOS, *Statistiske oversikter 1933*, tabell 2, s. 106 og tabell 3, s. 107.

7.3. BEREGNING AV REGIONAL ARBEIDSLEDIGHET 1919-1939

7.3.1. Regional arbeidsledighet i 1930

Etter at vi har kommet frem til arbeidsledigheten i landets fylker og regioner 1. desember 1930, er det mulig å finne gjennomsnittlig ledighet det samme året. Beregningsmetoden er den samme som ble benyttet i kapittel 4 for å beregne gjennomsnittlig ledighet i den totale arbeidsstyrken. Overskudd av arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene i desember i forhold til årlig gjennomsnitt, antyder hvor mye høyere den reelle ledigheten kunne ha vært i desember 1930 enn hele året sett under ett.¹⁰ Vi kan da finne et mål for gjennomsnittlig regional ledighet i 1930 ved følgende uttrykk:

$$(7.1) \quad U_{r(t=1930)} = \frac{\sum_{i=1}^{12} U_{ri}}{12} = \frac{U_{fr} \times \frac{\sum_{i=1}^{12} U_{ari}}{12}}{U_{ar(i=12)}} = U_{fr} : \left[U_{ar(i=12)} : \frac{\sum_{i=1}^{12} U_{ari}}{12} \right]$$

U_r = regional arbeidsledighet

U_{fr} = registrert arbeidsledighet ved folketellingen 1. desember 1930, region r.

U_{ar} = overskudd av arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene i region r

t = år (t=1930) = året 1930

r = region/landsdel

i = måned, der (i=1) = januar, (i=2) = februar, (i=3) = mars,.....

.....(i=12) = desember

Uttrykket viser at vi finner gjennomsnittlig arbeidsledighet i 1930 ved å dividere ledigheten ved folketellingen med den relative differansen mellom overskudd av arbeidssøkende i desember og gjennomsnittlig overskudd av arbeidssøkende i 1930. Overskudd av arbeidssøkende i desember som dividend og gjennomsnittlig overskudd av arbeidssøkende i løpet av året som divisor gir et mål på hvor mye høyere ledigheten var i desember enn på årsbasis. Denne størrelsen brukes som en *omregningsfaktor* for å finne samlet ledighet.

Tabell 7.2 viser gjennomsnittlig regional arbeidsledighet i Norge i 1930, beregnet ut i fra ledigheten ved folketellingen i desember 1930 dividert på de forskjellige regioners omregningsfaktor. Tabellen viser at ledigheten var høyere i desember enn på årsbasis i

¹⁰ NOS, *Statistiske meddelelser 1931*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1932, tabell 1, s. 84-85 og Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning 1930 og 1931*, Oslo 1932, tabell IIIa, s. 18-19.

samtlig landsdeler. Størst var avvikene på Østlandet, Sørlandet og Vestlandet. For østlandsbygdene og vestlandsbyenes vedkommende ligger trolig årsakene i stor grad i sesongbetont næringsstruktur. Gjennomsnittlig arbeidsløshet i Oslo og Nord-Norge var ikke betydelig lavere på årsbasis enn i desember måned.

I 1930 var det både absolutt og relativt flest uten arbeid på Østlandet, hvor ledigheten var 8,2 prosent, når vi inkluderer Oslo. Lavest ledighet var det på Sørlandet og Vestlandet, med 4,7 prosent av arbeidsstyrken uten arbeid. Landets fem nordligste fylker plasserte seg i midten, med henholdsvis 5,4 og 5,5 prosent ledige i Midt-Norge og Nord-Norge. Selv om Nord-Norge hadde lavest ledighet i følge folketellingen, plasserte altså landsdelen seg nært landsgjennomsnittet på årsbasis.

Tabell 7.2.

Gjennomsnittlig arbeidsledighet 1930, etter region.

	1. Ledighet desember 1930	2. Omregningsfaktor	3. Gjennomsnittlig ledighet 1930
Oslo	11,8	1,18	10,0
Østlandet	11,1	1,47	7,6
Sørlandet	6,8	1,44	4,7
Vestlandet	7,2	1,52	4,7
Midt-Norge	7,3	1,36	5,4
Nord-Norge	5,7	1,04	5,5
Hele landet	9,0	1,40	6,4

Kilder, Kolonne 1: Beregnet på grunnlag av NOS, VIII. 196, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, III. hefte, tabell 2, s. 92-97; NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, tabell, s. 14*-15* og NOS, *Statistiske oversikter 1933*, tabell 2, s. 106 og tabell 3, s. 107.
Kolonne 2: Beregnet på grunnlag av NOS, *Statistiske meddelelser 1931*, tabell 1, s. 84-85 og Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning 1930 og 1931*, tabell IIIa, s. 18-19.
Kolonne 3: *Egne beregninger.*

7.3.2. Regional arbeidsledighet 1919-1939

Den beregningsmetoden jeg benytter for å finne regional arbeidsledighet, er i prinsippet svært lik metoden jeg benyttet for å beregne ledigheten blant kvinner og menn. Jeg tar også her utgangspunkt i folketellingen fra desember 1930 og beregner gjennomsnittlig ledighet i 1930 på grunnlag av denne tellingen. De i alt syv forskjellige ledighetsseriene som er presentert i kapittel 4, viser at folketellingen danner et rimelig og realistisk utgangspunkt for å beregne arbeidsløsheten i perioden. Vi vet også fra kapittel 4 at

arbeidssøkende ved arbeidskontorene gir et relativt godt mål på svingningene i den totale ledighet. Vi kan derfor gå ut fra at registreringene av arbeidssøkende er et troverdig mål for svingningene i arbeidsledigheten innen hver enkelt region. Statistiske oppgaver over gjennomsnittlig antall tilfeller av arbeidssøkende per måned med fratrukk av besatte plasser fra hvert av de omlag 50 offentlige arbeidskontorene, gir et mål for svingningene i arbeidsløsheten i regionene.¹¹ Det hadde vært ønskelig å beregne ledigheten i hvert enkelt fylke, men materialet fra arbeidsformidlingen er for spinkelt til å kunne foreta slike beregninger på en forsvarlig måte.¹²

Arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene er trolig den beste indikasjonen vi har på svingningene i regional arbeidsløshet i mellomkrigsårene. Imidlertid vet vi at arbeidsstyrken vokste raskt i mellomkrigsårene, særlig på 1930-tallet.¹³ For å finne prosentvis ledighet må oppgavene over arbeidssøkende deflateres med økning i arbeidsstyrken i hver enkelt region. Det finnes imidlertid, som nevnt i kapittel 4, ikke noen offisiell oversikt over arbeidsstyrkens årlige bevegelse i mellomkrigstiden. Juul Bjerke har beregnet arbeidsstyrkens størrelse hvert femte år ved hjelp av folketellingene og demografiske data. Bjerkes estimater gjelder imidlertid kun landets samlede yrkesbefolkning.¹⁴ Jeg har derfor konstruert indekser for utviklingen i landsdelenes arbeidsstyrke i forbindelse med denne avhandlingen. Beregningene er utført etter samme prinsipp som beregningene av arbeidsstyrken i kapittel 4 og kapittel 6. (Se underkapitlene 4.3.1 og 6.3.2). Datagrunnlaget er fylkesvise oppgaver over yrkesbefolkningen fra folketellingene i 1910, 1920, 1930 og 1946, samt demografiske data over aldersfordelingen i perioden.¹⁵

Vi har nå grunnlag for å finne en foreløpig serie for regional arbeidsledighet i årene 1919-1939. Beregningene utføres ved å multiplisere arbeidsledigheten i 1930 med endringer i antall arbeidssøkende deflatert for endringer i arbeidsstyrken:

¹¹ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning*, samtlige år 1919-1941, tabeller over "Arbeidskontorenes månedsberetninger".

Det var mellom 47 og 51 offentlige arbeidskontorer som årlig var i drift i perioden. Variasjonene i antall arbeidskontorer hadde liten påvirkning på registreringene av arbeidssøkende, på grunn av at de kontorene som ikke hadde permanent drift i hele perioden var meget små. I 1930 var det 47 offentlige arbeidskontorer som fungerte hele året. Jeg har så langt som mulig eliminert oppgaver over arbeidssøkende fra kontorer som kun var i drift i enkelte år. Slike elimineringer er ikke foretatt i de tilfeller kontorer flyttet mellom jevnstore byer i samme fylke eller region.

¹² I flere av landets fylker var det for få arbeidskontorer til at fylkesvise tall for ledigheten kan beregnes på en forsvarlig måte. I Sogn og Fjordane var det for eksempel ingen arbeidskontorer.

¹³ Se kapittel 4, 9 og 11 i denne avhandlingen.

¹⁴ Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i norsk økonomi 1865-1960", *Samfunnsøkonomiske studier*, (SØS), nr.13, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1966, tabell 6, s. 29.

¹⁵ NOS VII. 131, *Folketellingen i Norge 1. desember 1920*, XI. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1924, tabell 2, s. 70-101; NOS VIII. 196, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, III. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1932, tabell 2, s. 92-97 og NOS XI. 155, *Folketellingen i Norge 3. desember 1946*, VI. hefte, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1954, tabell 3, s. 110-127.

Se også: Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i norsk økonomi 1865-1960", tabell 6, s. 29.

$$(7.2) \quad \tilde{U}_{rt} = U_{r(t=1930)} \times \frac{U_{art}}{U_{ar(t=1930)}} \times \frac{A_{r(t=1930)}}{A_{rt}}$$

\tilde{U}_r = regional arbeidsledighet, foreløpige tall

U_r = regional arbeidsledighet

U_{ar} = tilfeller av arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene med fratrukk av besatte plasser, i region r

A_r = regional arbeidsstyrke

r = region; Oslo, Østlandet, Sørlandet, Vestlandet, Midt-Norge og Nord-Norge

t = år, gjelder alle år f.o.m. 1919 t.o.m. 1939

Metoden er ikke helt den samme som jeg benyttet i den primære ledighetsserien i kapittel 4. Disse foreløpige regionale ledighetstallene korresponderer derfor ikke fullstendig med hovedserien i avhandlingen, som omfatter arbeidsløsheten i hele landet. Vi må derfor korrigere de regionale tallene slik at de korresponderer med avhandlingens hovedserie. Korreksjonene foregår ved at vi først finner samlet ledighet i følge de regionale ledighetstallene. Deretter divideres disse årlige oppgavene med ledigheten i følge hovedserien. Resultatet viser hvor mye de foreløpige regionale ledighetstallene avviker fra den totale ledigheten. På grunn av at forskjellene mellom de to seriene ikke er like fra år til år, vil avvikene være en variabel størrelse. Denne variabelen har jeg valgt å kalle *korrigeringsfaktoren*. Ved å dividere de årlige ledighetstallene for hver enkelt landsdel med *korrigeringsfaktoren* finner vi endelige tall for arbeidsledigheten i de seks regionene:

$$(7.3) \quad U_{rt} = \tilde{U}_{rt} : \left[\frac{\sum_{r=1}^6 \tilde{U}_{rt}}{U_t} \right] = \frac{\tilde{U}_{rt} \times U_t}{\sum_{r=1}^6 \tilde{U}_{rt}}$$

$\left[\frac{\sum_{r=1}^6 \tilde{U}_{rt}}{U_t} \right]$ = korrigeringsfaktor

\tilde{U}_r = regional arbeidsledighet, foreløpige tall

U_r = regional arbeidsledighet

U = total arbeidsledighet, hele landet, i følge primærserie

r = region, i alt 6 regioner; Oslo, Østlandet, Sørlandet, Vestlandet, Midt-Norge og Nord-Norge; (r=1), (r=2),....., (r=6)

t = år, gjelder alle år f.o.m. 1919 t.o.m. 1939

For å illustrere nærmere hvordan tallene for regional arbeidsledighet kommer frem, er beregningene av arbeidsledigheten på Østlandet, eksklusive Oslo, vist i tabell 7.3 nedenfor. Nøyaktig samme fremgangsmåte er benyttet for å beregne ledigheten i de andre fem regionene.

Tabell 7.3.

Beregning av arbeidsledigheten på Østlandet, ekskl. Oslo, 1919-1939.

	1. Arbeids- søkende*	2. Arbeids- styrke (1930=100)	3. Foreløpige ledighetstall	4. Foreløpig ledighet, alle regioner**	5. Arbeids- ledighet, hele landet.	6. Korrigerings- faktor (4 : 5)	7. Arbeids- ledighet (3 : 6)
1919	1.094	88,1	1,9	1,6	1,2	1,372	1,4
1920	1.110	89,1	1,9	2,2	1,6	1,350	1,4
1921	5.933	90,1	10,2	8,4	6,2	1,351	7,5
1922	6.915	91,2	11,7	8,6	6,9	1,251	9,4
1923	3.675	92,2	6,2	5,4	5,1	1,065	5,8
1924	2.768	93,3	4,6	4,3	3,9	1,115	4,1
1925	3.510	94,4	5,7	5,5	5,2	1,052	5,5
1926	5.502	95,5	8,9	7,9	8,0	0,990	9,0
1927	6.030	96,6	9,6	8,1	8,1	1,011	9,5
1928	5.907	97,7	9,3	7,7	7,3	1,052	8,9
1929	4.938	98,9	7,7	6,6	6,4	1,030	7,5
1930	4.923	100,0	7,6	6,4	6,4	1,000	7,6
1931	7.879	101,4	12,0	9,5	10,4	0,909	13,2
1932	10.604	102,8	15,9	11,8	9,8	1,209	13,2
1933	11.019	104,2	16,3	12,1	10,0	1,209	13,5
1934	10.938	105,7	16,0	11,8	9,5	1,240	12,9
1935	10.708	107,2	15,4	11,7	9,1	1,288	12,0
1936	9.001	108,6	12,8	10,3	8,0	1,292	9,9
1937	7.605	110,2	10,7	8,9	6,7	1,335	8,0
1938	8.656	111,7	12,0	9,4	6,3	1,489	8,1
1939	8.471	113,2	11,6	8,8	5,3	1,666	7,0

* Gjelder gjennomsnittlig antall arbeidssøkende med fratrukk av besatte plasser i løpet av hver måned.

** Veid gjennomsnitt, alle regioner.

Kilder, Kolonne 1: Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning*, samtlige år 1919-1941, tabeller over "Arbeidskontorenes månedsberetninger"

Kolonne 2: Egne beregninger på grunnlag av Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i norsk økonomi 1865-1960", tabell 6, s. 29; NOS VII. 131, *Folketellingen i Norge 1. desember 1920*, XI. hefte, tabell 2, s. 70-101; NOS VIII. 196, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, III. hefte, tabell 2, s. 92-97 og NOS XI. 155, *Folketellingen i Norge 3. desember 1946*, VI. hefte, tabell 3, s. 110-127.

Kolonne 3-6: *Egne beregninger.*

Vi ser her at de foreløpige ledighetstallene i kolonne 3 korresponderer godt med de endelige ledighetstallene i kolonne 7. Hovedforskjellen er at de foreløpige tallene ligger på et høyere nivå. Dessuten viser de foreløpige oppgavene ikke den samme tilbakegangen

i ledigheten mot slutten av 1930-tallet, som de endelige gjør. I 1939 viser faktisk de foreløpige regionale arbeidsløshetstallene en samlet ledighet for hele landet sett under ett, som er nesten 1,7 ganger høyere enn de endelige beregningene av den totale ledigheten.

Årsakene til ulikhetene er primært svakheter ved statistikken over arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene. For det første meldte relativt flere av de ledige seg som arbeidssøkende ved arbeidskontorene mot slutten av perioden. For det andre tar oppgavene over arbeidssøkende, som jeg har benyttet, ikke hensyn til at det ble registrert relativt flere ledige jobber i løpet av de siste årene før Andre verdenskrig. Statistikken fra Arbeidsinspektoratet viser at overskudd av arbeidssøkende ble redusert med 26,3 prosent mellom 1934 og 1939, mens gjennomsnittlig antall arbeidssøkende med fratrekk for besatte plasser sank med 19,8 prosent.¹⁶ Den endelige ledighetsserien for landets samlede arbeidsstyrke stemmer dessuten bedre overens med de sekundære seriene jeg beregnet i kapittel 4, enn de foreløpige ledighetstallene jeg har beregnet i dette kapitlet. Vi kan derfor konkludere med at ulikheter mellom de foreløpige og de endelige regionale ledighetstallene primært skyldes svakheter ved de foreløpige tallene, mens de endelige resultatene synes å være metodisk og resultatmessig holdbare.

Arbeidsledighet etter (7.3) og (7.4) i samtlige av landets seks regioner er vist i tabell 7.4. Vi kan dele landet opp i tre ulike soner: Østlandet med Oslo; Midt-Norge og Nord-Norge; Sørlandet og Vestlandet. Ledigheten var desidert høyest på Østlandet og i Oslo, hvor over 9 prosent av arbeidsstyrken var uten arbeid mellom 1921 og 1939. Arbeidsledigheten i Midt- og Nord-Norge lå nærmest landsgjennomsnittet, med mellom 6 og 7 prosent av arbeidsstyrken uten arbeid i samme periode. Her bør det anmerkes at ledigheten var betydelig lavere i Nord-Trøndelag enn i Sør-Trøndelag.¹⁷ Arbeidsløsheten var lavest på Vest- og Sørlandet, hvor drøye 5 prosent av arbeidsstyrken ikke hadde arbeid. Det innebærer at ledigheten var 1,75 ganger høyere på Østlandet enn på Sør- og Vestlandet. Størst var forskjellen i de verste årene på begynnelsen av 1930-tallet. Mellom 1931 og 1934 var ledigheten på Østlandet dobbelt så høy som på Vestlandet. Arbeidsledigheten på årsbasis oversteg 7 prosent bare ved ett enkelt tilfelle på Vestlandet, nemlig i 1931, mens den årlige ledigheten overskred 7 prosent hele 14 ganger på Østlandet og i Oslo.

¹⁶ Direktoratet for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsstrygd, *Årsmelding 1939-1940-1941*, Oslo 1942, tabell 2, s. 7 og tabell 5, s. 9 og Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse i Norge før og under krigen", *Sak og Samfunn*, nr.13, Christian Michelsens Institutt for Videnskap og Åndsfrihet, Bergen 1946, bilagstabell 3, s. 91 og bilagstabell 4, s. 92.

¹⁷ Vi kan konkludere med at ledigheten var lavere i Nord-Trøndelag enn i Sør-Trøndelag på bakgrunn av folketellingen i desember 1930, spesialundersøkelsene fra november 1933 og november 1935, de kommunale arbeidsløshetsmeldingene og oppgaver fra de offentlige arbeidskontorene.

Tabell 7.4.

Regional arbeidsledighet i Norge 1919-1939.

	1. Oslo	2. Østlandet	3. Sørlandet	4. Vestlandet	5. Midt-Norge	6. Nord-Norge	7. Hele landet
1919	1,1	1,4	1,2	1,1	1,3	0,8	1,2
1920	1,0	1,4	1,3	1,5	2,2	2,6	1,6
1921	4,6	7,5	5,8	5,2	5,7	5,9	6,2
1922	7,2	9,4	7,3	4,4	5,4	4,9	6,9
1923	5,5	5,8	3,2	4,3	5,1	5,3	5,1
1924	5,1	4,1	2,4	3,2	4,6	3,8	3,9
1925	8,2	5,5	2,9	4,4	5,3	4,7	5,2
1926	12,8	9,0	4,8	5,7	8,2	7,1	8,0
1927	11,8	9,5	5,1	5,6	7,7	7,5	8,1
1928	10,0	8,9	4,6	4,9	7,3	6,4	7,3
1929	9,6	7,5	4,6	4,2	6,4	5,9	6,4
1930	10,0	7,6	4,7	4,7	5,4	5,5	6,4
1931	13,0	13,2	7,7	7,5	7,8	8,6	10,4
1932	11,0	13,2	7,6	6,2	7,3	8,2	9,8
1933	12,0	13,5	7,1	6,2	8,0	7,8	10,0
1934	10,9	12,9	6,8	6,4	6,9	7,1	9,5
1935	10,3	12,0	6,2	6,5	7,4	6,8	9,1
1936	9,4	9,9	5,7	6,0	7,3	6,4	8,0
1937	8,5	8,0	4,6	5,2	6,8	5,1	6,7
1938	7,3	8,1	4,5	4,6	5,8	4,5	6,3
1939	5,9	7,0	3,7	3,6	4,7	4,2	5,3
Gj.snitt 1919-39	8,3	8,4	4,8	4,8	6,0	5,7	6,7
Gj.snitt 1921-39	9,1	9,1	5,2	5,2	6,5	6,1	7,3

Kilde, Egne beregninger.

Også når det gjelder de årlige svingningene i arbeidsledigheten, finner vi viktige forskjeller mellom landsdelene. Ledighetens nivå varierte langt mer fra år til år på Østlandet og i Oslo, enn på Vestlandet, i Midt-Norge og i Nord-Norge. Antall arbeidsledige steg sterkere på Østlandet enn i resten av landet i dårlige år, og sank mer i gode år. Det var i kriseårene det var størst forskjell på ledigheten mellom regionene. Da ledigheten på landsplan var relativt liten i 1923 og 1924, var den ikke dramatisk høyere på Østlandet og i Oslo enn på Sør- og Vestlandet. Til sammenligning var den 2-3 ganger høyere etter den hadde steget til foreløpige rekordhøyder mellom 1925 og 1927. Hovedårsaken var trolig den konjunkturømfintlige næringsstrukturen på Østlandet. Fenomenet gjorde seg først og fremst gjeldende på 1920-tallet. Etter 1933 svingte ledighetstallene i distriktene bemerkelsesverdig likt fra år til år. Samtidig foregikk en moderat utjevning av ledighetens nivå mellom regionene, i tillegg til at det foregikk en

utjevning mellom ledighetens nivå mellom bygder og byer. I 1920-årene var arbeidsledighet primært et byproblem. Selv om ledigheten også var stor i mange av landets herredskommuner, var ledighet nærmest et ukjent problem for andre. Forbløffende mange landkommuner meldte i sine arbeidsløshetsmeldinger, innsendt til Statens Arbeidsinspektorat, at de ikke hadde noen arbeidsledighet. Hålandsdal i Hordaland var en av dem:¹⁸

"Som fyr er innmeldt er her ikkje noken arbeidsløysa. Det er unødigt bry frå statsmyndigheitene å påby desse meldingane."

I løpet av 1930-årene endret situasjonen seg. De fleste av landets herredskommuner rapporterte da om store arbeidsledighetsproblemer, mens ledigheten i byene var på retur.¹⁹ En viktig årsak til utjevningen i både ledighetens nivå og svingninger, kan være at ledigheten gikk over fra å være et konjunkturelt og næringsstrukturelt problem i 1920-årene til å bli et demografisk problem i 1930-årene. I det siste tiåret av mellomkrigsperioden var det nemlig en bemerkelsesverdig sterk vekst i den norske arbeidsstyrken.²⁰

7.4. VURDERING AV RESULTATENE

På grunn av at det finnes svært få sammenhengende serier som viser regional arbeidsledighet i mellomkrigstiden, er det vanskelig å vurdere mine resultater opp i mot tidligere arbeider både på nasjonalt og internasjonalt plan. For å etterprøve realismen i estimatene vil jeg derfor primært vurdere dem opp i mot norske enkeltmål for ledigheten i forskjellige landsdeler. Deretter vil jeg sammenligne mine resultater med utenlandske beregninger og anslag av regional ledighet.

7.4.1. Alternative mål for regional arbeidsledighet i Norge

Som nevnt ovenfor er det svært få alternative kilder å vurdere resultatene ut i fra. I tillegg er de alternative kildene som tross alt eksisterer til dels meget usikre.

Vi kan sammenligne arbeidsledighetstallene jeg har beregnet i dette kapitlet med resultatene fra spesialundersøkelsene fra november 1933 og november 1935, samt

¹⁸ Riksarkivet. Arbeidsformidlingen. Statens Inspektorat for Arbeidsformidlingen, *Kommunale arbeidsløshetsmeldinger*, eske 112.

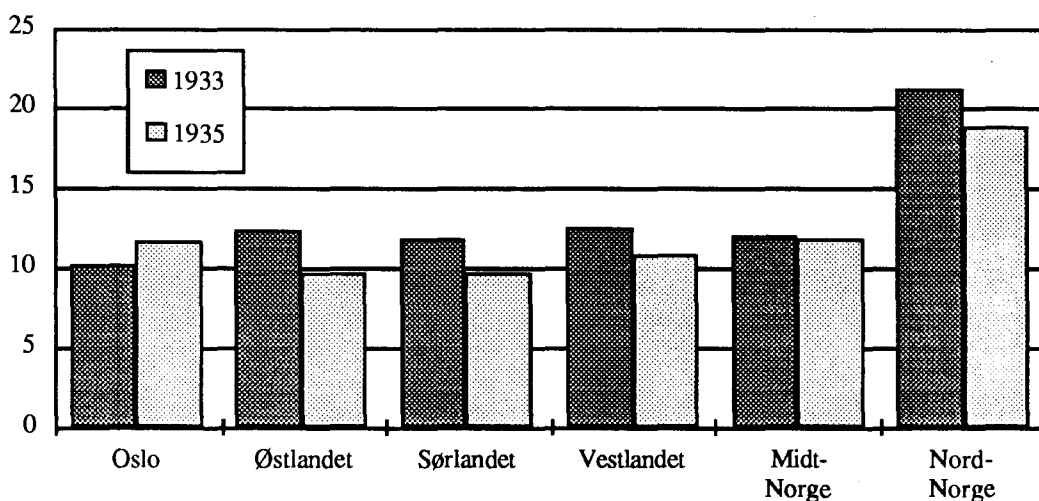
¹⁹ *Ibid.*, eske 101-160.

²⁰ Hanisch, Tore Jørgen og Lange, Even, "Krise og vekst. Norsk økonomi i 1930-årene", *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie*, nr. 2, 1979, s. 52-54 og Hanisch, Tore Jørgen, "Om virkningene av paripolitikken", *Historisk tidsskrift*, nr. 3, 1979, s. 249-268. Se forøvrig kapittel 12 i avhandlingen.

månedlige kommunale arbeidsløshetsmeldinger. Spesialundersøkelsene bygger på utvidede kommunale arbeidsløshetsmeldinger. Undersøkelsene ble foretatt i november, men på grunn av at de inneholder opplysninger om sesongmessig ledighet gir Inspektoratet også opplysninger om sesongjustert ledighet.²¹ Sesongjustert regional ledighet i 1933 og 1935 er vist i figur 7.2 nedenfor. Tallene viser mannlig arbeidsledighet i prosent av samtlige menn over 15 år. På grunn av at omlag en tiendedel av denne aldersgruppen ikke tilhørte yrkesbefolkningen, vil ledighetstallene i prosent av *arbeidsstyrken* være tilsvarende høyere enn de ledighetstallene som er vist i figuren. Mye tyder imidlertid på at mange kommuner i utgangspunktet regnet de som var uten arbeid som arbeidsledige, selv om de ikke var arbeidssøkende. Ledigheten målt i prosent av alle menn over 15 år kan derfor gi en brukbar pekepinn på ledigheten i den mannlige arbeidsstyrken.²²

Figur 7.2.

Spesialundersøkelsene av 1933 og 1935. Arbeidsledige menn i prosent av alle menn over 15 år, eksklusive sesongledighet.

Kilder, Ekstrahert fra Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1933*, tabell A, s. 17 og *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935*, tabell A, s. 21 og tabell C, s. 23.

I følge undersøkelsene lå arbeidsledigheten omtrent på samme nivå i hele landet bortsett fra i Nord-Norge, der den var betydelig høyere. Undersøkelsene viser dessuten under ett en høyere ledighet enn ved folketellingen i 1930. Årsaken var en sterk økning i rapportert ledighet i bygdene. Oppgavene fra byene lå omtrent på samme nivå ved de tre

²¹ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1933*, Oslo 1933, tabell A, s. 17 og *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935*, Oslo 1937, tabell C, s. 23.

²² Se drøftelse i kapittel 4.

tellingene.²³ Om vi jevnfører spesialundersøkelsenes resultater med mine, ser vi ganske identiske ledighetstall for Østlandet, mens avvikene er meget store for resten av landet. De store avvikene skyldes nesten utelukkende spesialundersøkelsenes høye ledighetstall for bygdene. Aller størst er avvikene i Nord-Norge. Mens mine tall viser en gjennomsnittlig ledighet på 7,8 prosent av arbeidsstyrken i landets tre nordligste fylker i 1933, viser spesialundersøkelsens tall at 34 prosent av den mannlige befolkningen over 15 år var uten arbeid i november samme år. Sesongjusteres ledighetstallene fra spesialundersøkelsen reduseres ledigheten til 21 prosent.²⁴ Hvis undersøkelsen også hadde omfattet kvinner ville ledighetsprosenten sannsynligvis falt til omlag 15.²⁵ Det vil si nesten dobbelt så høy arbeidsløshet som mine tall viser.

Spesialundersøkelsen fra november 1935 viser den samme tendensen. Ledighetstallene for Østlandet med Oslo korresponderer godt med mine tall, mens det eksisterer store avvik for resten av landet, spesielt for Nord-Norge. Mine estimater viser en gjennomsnittlig ledighet i Nord-Norge på 6,8 prosent i 1935, mens sesongjusterte oppgaver over ledige menn viser en ledighet på nærmere 19 prosent i spesialundersøkelsen.²⁶ Hvis vi på nytt inkluderer kvinner, vil vi få en ledighetsprosent på omlag 13, fremdeles nesten dobbelt så høy arbeidsløshet som jeg har kommet frem til i tabell 7.4. Et annet interessant moment ved spesialundersøkelsen fra 1935, er at den faktisk viser signifikant høyere ledighet på Vestlandet enn på Østlandet, mens beregningene ovenfor viser at ledigheten nesten var dobbelt så høy på Østlandet som på Vestlandet.²⁷

Et moment som kan forklare den store forskjellen mellom mine og spesialundersøkelsenes resultater er at spesialundersøkelsene også regnet nødsarbeidere som arbeidsledige. Selv om antall utførte årsverk av nødsarbeidere sannsynligvis ikke utgjorde stort mer enn 1-1,5 prosent av arbeidsstyrken i 1933 og 1935, var ordningen relativt godt utbredt langs kysten, særlig i Nord-Norge. November måned var dessuten en av de månedene i året da det var flest ansatt i nødsarbeid. Ved å trekke antall nødsarbeidere fra spesialundersøkelsenes sesongjusterte oppgaver, får vi et uttrykk for permanent arbeidsledighet. Permanent arbeidsledighet bringer ledighetstallene langs kysten og i Nord-Norge ned på et nivå som samsvarer bedre med mine beregninger.

²³ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1933*, tabell A, s. 17.

²⁴ *Loc.cit.*

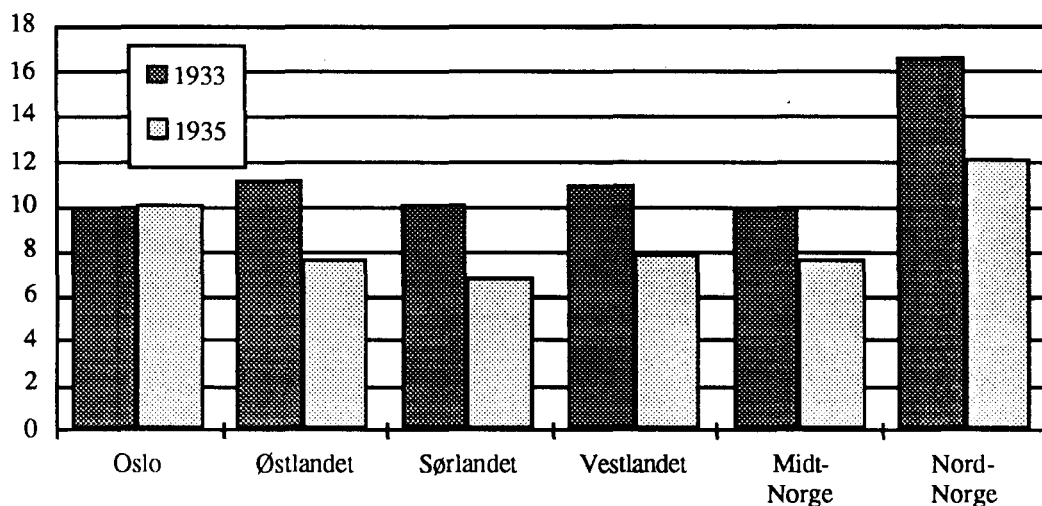
²⁵ Estimert på grunnlag av resultatene i kapittel 6, som viser at ledigheten blant menn var 3-3,5 ganger høyere enn blant kvinner på 1930-tallet.

²⁶ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935*, Oslo 1937, tabell C, s. 23.

²⁷ *Ibid*, tabell A, s. 21.

Figur 7.3.

Spesialundersøkelsene av 1933 og 1935. Permanent arbeidsledighet blant menn, eksklusive sesongledighet og nødsarbeid

Kilder, Ekstrahert fra Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1933*, tabell A, s. 17 og tabell C, s. 19 *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935*, tabell A, s. 21, tabell C, s. 23 og tabell E, s. 25.

Den andre kilden vi kan sammenligne mine beregninger med, er de ordinære kommunale arbeidsløshetsmeldingene. Når arbeidere i nødsarbeid trekkes fra de statistisk bearbejdede ledighetsmeldingene fra første halvdel av 1920-årene, korresponderer de tilfredsstillende med mine beregninger av ledigheten i de forskjellige landsdelene.²⁸ For 1930-årenes vedkommende er det imidlertid betydelige avvik. I følge arbeidsløshetsmeldingene sank ledigheten i den mannlige arbeidsstyrken, eksklusive nødsarbeid, fra omlag 18 til 12 prosent i årene 1933 til 1939, mot en tilbakegang fra knappe 13 til i overkant av 8 prosent i følge beregningene i kapittel 6 i denne avhandlingen.²⁹ Årsakene til ulikhetene er at de kommunale arbeidsløshetsmeldingene viser betydelig høyere ledighet for Vestlandet, Midt-Norge og spesielt Nord-Norge enn beregningene foretatt i dette kapitlet. Oppgavene

²⁸ Statens Inspektorat for Arbeidsformidlingen og Arbeidsledighetsforsikringen, *Årsberetning 1921-22*, Kristiania 1923, s. 8-11; *Årsberetning 1922-23*, Kristiania 1924, tabell VIc, s. 58-59 og *Årsberetning 1923-24*, Oslo 1925, tabell Vb og Vc, s. 30 og tabell IIc, s. 28.

²⁹ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning 1933 og 1934*, Oslo 1935, s. 5-7; *Årsberetning 1935 og 1936*, Oslo 1937, s. 4-9; *Årsberetning 1936*, Oslo 1938, s. 6-10 og Statens Direktorat for Arbeidsformidling og Arbeidsløshetsstrygd, *Årsmelding 1938*, Oslo 1939, s. 5-8.

Opgavene fra Arbeidsinspektoratet gjelder antall ledige menn over 18 år i prosent av alle menn over 18 år, og viser at ledigheten, eksklusive nødsarbeidere, sank fra 16 til 11 prosent i perioden. Ikke alle menn over 18 år tilhørte yrkesbefolkningen. Jeg har derfor regnet om tallene slik at de gjelder i prosent av den mannlige arbeidsstyrken. Jeg forutsetter da at mannlige deltakelse i arbeidsstyrke var den samme som ved folketellingen i 1930, det vil si 90 prosent. Arbeidsledigheten i prosent av mannlige arbeidsstyrke fremkommer da på følgende måte:

Høyeste ledighet: $16/0,9 = 17,8$ prosent.

Laveste ledighet: $11/0,9 = 12,2$ prosent.

for Østlandet med Oslo og delvis også Sørlandet og Rogaland korresponderer imidlertid godt med mine regionale ledighetstall.³⁰

Ulikhetene mellom de beregnede regionale ledighetsseriene, spesialundersøkelsene og de kommunale arbeidsløshetsmeldingene, gjør det nødvendig å vurdere hvilke oppgaver som er mest realistiske. Estimaten jeg har beregnet i dette kapitlet er korrigert slik at de viser en samlet ledighet på samme nivå som den endelige ledighetsserien jeg presenterte i kapittel 4. De er derfor de mest troverdige på aggregert nasjonalt plan. Om vi måler arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene i prosent av arbeidsstyrken i de kommunene kontorene dekket, ser vi at ledigheten var relativt størst på Østlandet og Oslo. Nord- og Midt-Norge hadde i følge de offentlige arbeidskontorene den nest høyeste ledigheten. Deretter fulgte Vestlandet og helt til sist Sørlandet. Den offentlige arbeidsformidlings registreringer avslører med andre ord samme mønster som mine beregninger viser.³¹

Beregningene i dette kapitlet bygger i hovedsak på folketellingen fra 1930 og registreringer av arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene. Vi har tidligere sett at de ledighetsseriene som er beregnet på grunnlag av disse størrelsene viser troverdige ledighetstall for perioden. Samtidig vet vi at folketellingen fra 1930 er den mest pålitelige ledighetsregistreringen vi har både av regional og nasjonal arbeidsledighet i mellomkrigstiden. Vi kan derfor konkludere med at de beregningene som er utført i dette kapitlet virker troverdige. Spesialundersøkelsen etterarbeider tyder derimot på at undersøkelsen ga for høye ledighetstall, spesielt for primærnæringsdistrikter i Nord-Norge, men også ellers langs kysten og i trøndelagsfylkene.³² Arbeidsinspektoratet utøvde den samme kritikken overfor de kommunale arbeidsløshetsmeldingene og påpeker at ledighetstallene i primærnæringsdistriktene langs kysten ofte var overdrevet.³³

"Nu er det for den gruppe det å merke at arbeidsløshetsmeldingenes tall her for en stor del må antas å representere ledighet i utvidet mening; de store tall gir mer uttrykk for økonomisk trang enn for arbeidsledighet i industriell betydning."

Arbeidsinspektoratet klaget gjentatte ganger på at arbeidsløshetsmeldinger fra enkelte kystkommuner ikke var realistiske. I et brev til fylkesmannen i Hordaland, datert 11. august 1937, klaget Inspektoratet på at meldingene fra Sund kommune viste alt for høye

³⁰ *Loc.cit.*

³¹ Se for eksempel: Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning 1933 og 1934*, tabell IIIa, s. 76, tabell IIIa, s. 80

³² Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935*, Oslo 1937, s. 11-18.

³³ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning 1935 og 1936*, Oslo 1936, s. 9.

ledighetstall. Samtidig som kommunen i løpet av våren 1937 fikk gjentatte avslag på søknader om statlig dagsverksbidrag til nødsarbeid, økte rapporteringen av arbeidsledige gradvis fra omlag 400 til omlag 800:³⁴

"Med tilføre av fråsegn frå nemnda er å segja, at når det beint fram er sagt i skjema for arbeidsløysemelding at berre dei arbeidslause skal reknast med som er minst 18 år gamle, so må nemnda ikkje taka med andre.(...). Ein går ut frå, at medlemane i nemnda vert gjort kjend med det brevbyttet som er førd, og at teljing og oppgåver heretter vert gjort i stand etter gjeldande fyresegner."

Også meldingene fra flere andre hordalandskommuner, blant andre Herdla og Hordabø, som flere ganger meldte om en arbeidsledighet på 50-60 prosent på 1930-tallet, hadde liten tillit i Arbeidsinspektoratet.³⁵ Mest urealistiske var nok likevel tallene fra arbeidsløshetsnemden i nordlandskommunen Borge i Lofoten. I desember 1931 meldte nemnden at 1.070 menn, det vil si over 90 prosent av den mannlige arbeidsstyrken, var uten arbeid. Det sier en hel del om Arbeidsinspektoratets og Sosialdepartementets vurdering av troverdigheten i disse oppgavene, at kommunen ikke fikk bevilget statlig støtte til nødsarbeid.³⁶ Lignende tilfeller finner vi langs hele kysten.³⁷

Vi ser at spesialundersøkelsene fra november 1933 og november 1935, samt de kommunale arbeidsløshetsmeldingene fra på 30-årene viser for høye ledighetstall i samtlige regioner med unntak av Oslo og Østlandet. Hovedårsaken er at skjønnsmessige oppgaver fra landets herredskommuner ofte ga mer uttrykk for undersysselsetting og lavt lønnet arbeid enn åpen arbeidsledighet.

7.4.2. Regional arbeidsledighet i andre land

Det eksisterer meget få pålitelige utenlandske registreringer av regional arbeidsløshet i mellomkrigstiden. Imidlertid finnes det en rekke enkeltstående registreringer og beregninger av regional arbeidsledighet.

³⁴ Riksarkivet, *op.cit.*, eske 117.

³⁵ *Ibid.*, eske 111.

³⁶ *Ibid.*, eske 156.

Kun et relativt lite statslån ble innvilget til Borge kommune i forbindelse med søknad om nødsarbeidsmidler i begynnelsen av 1932.

³⁷ Mange kommuner både langs kysten og innover i fjordene rapporterte om usannsynlig mye høyere ledighet enn nabokommunene, som hadde den samme næringsstrukturen. Sosialdepartementet prioriterte ikke disse kommunene ved tildeling av dagsverksbidrag.

Storbritannia har kanskje den beste statistikken. Registreringene av arbeidsledige innen National Insurance Scheme (NIS) gir opplysninger om antall ledige i ulike distrikter. På grunnlag av disse opplysningene har William Beveridge sammenlignet ledigheten i forskjellige regioner i Storbritannia.³⁸ Sammenligningene viser at ledigheten innen NIS vanligvis var 2-3 ganger så høy i Wales, Nord-England og Skottland, som i London og Sørøst-England på 1930-tallet.³⁹ Årlige regionale ledighetstall William R. Garside har hentet inn fra *Ministry of Labour* viser gjennomsnittlig ledighet i åtte regioner i perioden 1923-1938. Høyest var ledigheten i Wales, med et årlig gjennomsnitt på 23,9 prosent. Deretter fulgte Nordøst- og Nordvest-England med henholdsvis 17,8 og 17,5 prosent. I Skottland var gjennomsnittlig ledighet i perioden 16,6 prosent, mot 11,9 prosent i Midlands og 10,4 prosent i Sørvest-England. Lavest var ledigheten i London og Sørøst-England med henholdsvis 8,5 og 8,0 prosent arbeidsløse forsikrede arbeidere.⁴⁰

De regionale ledighetstallene fra Storbritannia viser at arbeidsløsheten også der, på samme måte som i Norge, var høyest i sekundærnæringsdistriktene.⁴¹ Aller verst var ledigheten i de lokalsamfunnene som var oppbygd rundt kullgruver. I kullproduserende Wales overgikk ledigheten blant arbeidere registrert i NIS 30 prosent samtlige år i perioden 1931-1935. I London og Sørøst-England kom ledigheten aldri høyere enn 14 prosent.⁴² Vi ser at de britiske ledighetstallene, på samme måte som de norske, viser store variasjoner mellom ledigheten i de forskjellige landsdelene. Faktisk viser de britiske oppgavene en betydelig større variasjon enn mine estimater. Imidlertid omfattet NIS ikke hele den britiske arbeidsstyrken, men 60-65 prosent. Om vi trekker inn den totale arbeidsstyrken inn i analysen, utjevnes etter alt å dømme ulikhetene mellom landsdelene.⁴³ Det blir dermed større samsvar mellom de regionale britiske og de regionale norske ledighetstallene.

Robert Salais har analysert arbeidsledighetens omfang og årsaker i ulike distrikter av Frankrike. I den sammenhengen har han estimert regional ledighet i forbindelse med den franske folketellingen fra 1936. Han viser til at arbeidsledigheten var omlag dobbelt så høy i Nord-, Øst- og Sør-Frankrike, som i Vest-, Sørvest og søndre deler av Midt-

³⁸ Beveridge, William H., *Full Employment in a Free Society*, Allen & Unwin, London 1944.

³⁹ Thomas, Mark, "Labour Market Structure and the Nature of Unemployment in Interwar Britain", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *Interwar Unemployment in International Perspective*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London, s. 97-148. Se spesielt tabell 3.10, s. 124 og tekst s. 123-126 og Glynn, Sean, "The Scale and Nature of the Problem", Glynn, Sean & Booth, Alan (red.), *The Road to Full Employment*, Allen & Unwin, London 1987, s. 9.

⁴⁰ Garside, William R., *British Unemployment, 1919-1939. A study in public policy*, Cambridge University Press, Cambridge 1990, tabell 4, s. 10.

⁴¹ Beveridge, William H., *Unemployment: A Problem of Industry*, Longmans Green, London 1930.

⁴² Beveridge, William H., "An Analysis of Unemployment", *Economica*, nr. 3, 1936, s. 357-386; Beveridge, William H., "An Analysis of Unemployment II", *Economica*, nr. 4, 1937, s. 8; Beveridge, William H., "An Analysis of Unemployment III", *Economica*, nr. 4, 1937, s. 168-183; Beveridge, William H., *Full Employment in a Free Society*, s. 61 og s. 67 og Garside, William R., *op.cit.*, tabell 4, s. 10.

⁴³ Thomas, Mark, *op.cit.*, s. 123-126.

Frankrike. Arbeidsledigheten var ofte over 10 prosent i industridistriktene, mens den var under 5 prosent i primærnæringsdistriktene.⁴⁴

Folketellingen i USA fra 1940 gir relativt detaljerte opplysninger om arbeidsledigheten i ulike deler av landet. Robert Margo har delt inn landet i fire regioner: *North-East*, *North-Central*, *South* og *West*, og viser til at ledigheten blant mannlige hovedforsørgere ikke varierte særlig mye, fra 9,3 prosent i sør til 13,0 prosent i vest.⁴⁵ Disse tallene inkluderer imidlertid arbeidere sysselsatt i ekstraordinært arbeid. På grunn av at antall sysselsatte på ekstraordinære tiltak varierte betydelig mellom regionene, mener Margo at ledighetstallene kan være misvisende. Han refererer derfor til Michael Darby, som har trukket fra antall arbeidere på tiltak og på den måten funnet åpen ledighet ved folketellingen i 1940. Darbys justerte tall viser betydelig større variasjoner i arbeidsløsheten: 8,8 prosent av mannlige hovedforsørgere var uten arbeid i Nordøst, mot 4,3 prosent i Sør.⁴⁶ Regionale sysselsettingstall for perioden 1930-1939 forsterker tendensen fra folketellingen.⁴⁷ Ledigheten var også i USA størst i de typiske sekundærnæringsdistriktene og lavest i primærnæringsdistriktene, hvor lave priser stimulerte til overproduksjon.

Analysen av arbeidsmarkedet i Kanada og Australia konkluderer også med at det var store regionale forskjeller i arbeidsledighetens omfang i mellomkrigstiden. Som i de andre vestlige land, var arbeidsledigheten høyest i industriområdene og lavest i jordbruksområdene både i Kanada og i Australia.⁴⁸

7.5. KONKLUSJONER

I dette kapitlet har jeg beregnet estimater for regional arbeidsledighet i Norge i årene 1919-1939. Beregningene er foretatt på grunnlag av lokale registreringer av arbeidsledighet ved folketellingen fra desember 1930, samt oppgaver over

⁴⁴ Salais, Robert, "Why was Unemployment so Low in France During the 1930s", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *Interwar Unemployment in International Perspective*, s. 247-288. Se spesielt s. 269 og Appendix 7.3, s. 280.

⁴⁵ Margo, Robert, "Interwar Unemployment in the United States: Evidence from the 1940 Census Sample", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *Interwar Unemployment in International Perspective*, s. 325-352. Se spesielt tabell 9.2, s. 329.

⁴⁶ *Ibid.*, s. 328-333. Se spesielt s. 329-330 og Darby, Michael, "Three and a Half Million US Employees have been Mislaid: Or, An Explanation of Unemployment, 1934-1941", *Journal of Political Economy*, nr. 84, februar 1976, s. 1-16.

⁴⁷ Wallis, John Joseph, "Employment in the Great Depression. New Data and Hypotheses", *Explorations in Economic History*, januar 1989, 26, s. 45-72.

⁴⁸ Green, Alan & Mackinnon, Mary, "Unemployment and Relief in Canada", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *Interwar Unemployment in International Perspective*, s. 353-396. Se spesielt tabell 10.2, s. 363 og s. 361-365 og Gregory, R.G.; Ho, V., McDermott, L. & Hagan, J., "The Australian and US Labour Markets in the 1930s", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *Interwar Unemployment in International Perspective*, s. 397-430. Se spesielt s. 417-420.

arbeidssøkende ved hvert enkelt av landets omlag 50 offentlige arbeidskontorer. Tilsvarende beregninger har ikke vært utført tidligere.

Gitt de forutsetninger som er foretatt viser mine estimater at det var store forskjeller i ledigheten mellom landsdelene. Østlandet og Oslo hadde den høyeste ledigheten, med gjennomsnittlig 9,1 prosent av arbeidsstyrken uten arbeid i årene 1921-1939. Deretter fulgte Trøndelag og Nord-Norge, med henholdsvis 6,5 og 6,1 prosents ledighet. Sør- og Vestlandet hadde den laveste ledigheten, med gjennomsnittlig 5,2 prosent av arbeidsstyrken uten arbeid. På grunn av at næringslivet på Østlandet var mer konjunkturømfintlig enn i resten av landet var de regionale forskjellene i ledighetens omfang størst i de årene det var økonomiske tilbakeslag. Det konjunkturømfintlige næringslivet førte også til at det var større svingninger i ledighetens nivå på Østlandet enn i resten av landet, noe som primært ga seg utslag på 1920-tallet og begynnelsen av 1930-tallet. Arbeidsledigheten var større i landets byer enn på landsbygda. I løpet av 1930-årene foregikk det imidlertid en utjevning.

Beregningene utført i dette kapitlet stemmer godt overens med oppgaver både fra arbeidsformidlingen og folketellingen av 1930. Samsvaret med spesialundersøkelsene av 1933 og 1935, samt de kommunale arbeidsløshetsmeldingene er imidlertid ikke godt. Årsakene synes å være svakheter ved de siste. Justeres de for disse svakhetene, er samsvaret mellom resultatene bedre. Utenlandske analyser konkluderer med at ledigheten ofte kunne være 2-3 ganger høyere i typiske industriregioner, enn i distrikter hvor primær- og tertiærsektorene var mer dominerende. Mine estimater samsvarer med andre ord godt med internasjonale forskningsresultater, hvilket øker deres troverdighet.

KAPITTEL 8

ARBEIDSLEDIGHET I ULIKE NÆRINGER

8.1. INNLEDNING

I dette kapittelet presenteres beregninger av arbeidsledigheten i primær-, sekundær, og tertiærsektoren. I tillegg beregnes ledigheten i 20 ulike bransjer innen de tre sektorene. Den offisielle statistikken fra både arbeidskontorene og de ti fagforbundene inneholder oppgaver over ledigheten i ulike næringer, men ikke i prosent av den totale arbeidsstyrken. Beregningene i dette kapitlet omfatter derimot hele arbeidsstyrken. Tilsvarende beregninger har aldri tidligere vært utført på norske data for perioden.

Også beregningene i dette kapitlet tar utgangspunkt i ledighetsregistreringene ved folketellingen fra 1. desember 1930. Tellingen gir detaljerte oppgaver over arbeidsledige i ulike næringer. Ved å bearbeide folketellingens oppgaver over yrkesbefolkning innen forskjellige næringer, har jeg funnet bransjemessig og sektormessig ledighet i prosent av arbeidsstyrken i desember 1930. Jeg ekstrapolerer så den årlige ledigheten i perioden 1919-1939 ut i fra folketellingen i 1930. Ekstrapoleringen utføres ved hjelp av de offentlige arbeidskontorenes månedlige oppgaver over arbeidssøkende fordelt etter næring, deflatert med veksten i den enkelte nærings arbeidsstyrke. Beregningene korrigeres deretter slik at de korresponderer med den primære ledighetsserien jeg beregnet i kapittel 4.

Beregningsresultatene viser store forskjeller i ledigheten mellom næringene. Høyest var arbeidsløsheten i sjøfart og konjunkturømfintlige industribransjer, som bygg- og anlegg, hvor en femtedel eller mer av arbeidsstyrken ved flere anledninger gikk uten arbeid. I de færreste tjenesteytende næringer overskred arbeidsløsheten noe år 5-6 prosent. Lavest var ledigheten likevel i primærnæringene, hvor den i følge mine resultater bare enkelte år nærmet seg 4 prosent.

8.2. ARBEIDSLEDIGHETEN I ULIKE NÆRINGER VED FOLKETELLINGEN AV 1. DESEMBER 1930

Folketellingen fra 1930 utgjør, som nevnt tidligere, det mest realistiske enkeltmålet for arbeidsledigheten i mellomkrigstiden.¹ Tellingen gir til dels detaljerte oppgaver over ledigheten i ulike sektorer og bransjer i arbeidsmarkedet. På grunnlag av disse oppgavene er det mulig å finne arbeidsløsheten i prosent av arbeidsstyrken i ulike næringer 1. desember 1930.

8.2.1. Arbeidsledigheten i 10 hovednæringer

Folketellingen fra 1930 gir troverdige oppgaver over hvor mange som var arbeidsledige i 10 forskjellige hovednæringer. Disse hovednæringene tilsvarer de hovednæringene Statistisk sentralbyrå opererte med i sin arbeidsmarkedsstatistikk fra folketellingene både i 1910, 1920 og 1930.² Siden Statistisk sentralbyrå har detaljerte oppgaver både over antall arbeidsledige og yrkesbefolkning i de samme næringer, er det en enkel sak å finne arbeidsledighet i prosent av arbeidsstyrke. Jeg har utført de nødvendige beregninger, og resultatet er gjengitt i tabell 8.1. nedenfor.³ Her er det å bemerke at ledighetstallene for primærnæringene, især fiskeri, ikke er av samme kvalitet som for de øvrige næringer.

Det var ikke selvsagt før Andre verdenskrig at arbeidsledighet burde måles i prosent av arbeidsstyrken. Derfor presenterte ikke Statistisk sentralbyrå ledigheten ved folketellingen i 1930 på samme måte som dagens arbeidsledighetsstatistikk. I stedet regnet byrået ledigheten i prosent av personer utsatt for arbeidsledighet.⁴ Det vil si at antall arbeidsledige i hver næring ble sett i forhold til hvor mange arbeidstakere som hadde arbeid av en slik karakter at det, i følge byrået, muliggjorde arbeidsledighet. Byråets oppgaver over ledigheten i 10 hovednæringer i prosent av personer som kunne være utsatt for arbeidsledighet, er også vist i tabell 8.1 nedenfor.

¹ Se kapittel 4, 6 og 7 i denne avhandlingen. Se dessuten Grytten, Ola Honningdal, "Arbeidsledighetens omfang i mellomkrigstiden", *Historisk tidsskrift*, nr. 3, 1992, s. 258-265 og Grytten, Ola Honningdal, *Nytt syn på arbeidsledigheten i mellomkrigstiden. En makroøkonomisk analyse av arbeidsløshetens omfang og årsaker 1919-1939*, Høyere avdelingsoppgave, Institutt for økonomisk historie, NHH, Bergen 1992, s. 17-18, s. 25-29 og s. 43-45.

² NOS V. 211, *Folketellingen 1. desember 1910*, IV. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1913, NOS VII. 103, *Folketellingen i Norge 1. desember 1920*, IX. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1923, NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1935. Se spesielt NOS IX. 61, *op.cit.*, tabell, s. 14*-15*

³ Beregningene er foretatt på grunnlag av NOS IX. 61, *op.cit.*, tabell, s. 14*-15* og NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1934, tabell 1, s. 100-104.

⁴ NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, tabell 1, s. 100-104.

Tabellen inneholder også data om arbeidsledigheten målt i prosent av arbeidstakere utsatt for arbeidsledighet i en rekke bransjer innen de 10 hovednæringene som Statistisk sentralbyrå opererte med i mellomkrigsperioden.

Tabell 8.1.

Arbeidsledighet i hovednæringer 1. desember 1930, i prosent av personer utsatt for arbeidsledighet og i prosent av arbeidsstyrken.

	1. I prosent av personer utsatt for ledighet			2. I prosent av den totale arbeidsstyrke		
	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner	I alt
Jordbruk	9,2	1,1	8,0	4,7	0,2	3,2
Hagebruk	18,8	17,4	18,7	8,3	6,0	8,0
Skogbruk	39,9		39,9	38,5	0,0	38,4
Fiske og fangst	14,3	2,9	14,2	1,8	1,0	1,8
Industri og håndverk	17,8	8,0	15,9	16,7	7,4	14,9
Forretningsvirksomhet	11,3	5,7	8,7	7,4	4,5	6,2
Transport	15,2	1,9	14,4	14,7	1,7	13,9
Immateriell virksomhet	3,4	3,4	3,4	3,1	3,0	3,1
Tjenere	9,4	1,5	1,6	17,0	2,1	2,1
Annet husarbeide		5,5	5,5	17,2	5,1	5,3
Uspesifisert	9,0	0,5	4,3	100,0	100,0	100,0
Arbeidsledighet i alt	14,6	2,7	9,5	11,4	3,6	9,0

Kilder. Felt 1: Ekstrahert fra NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, tabell 1, s. 100-105.

Felt 2: Egne beregninger på grunnlag av NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, s. 14*-15* og NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, tabell 1, s. 100-105.

Tabell 8.1 gir viktig informasjon på flere områder. For det første var det til dels meget store forskjeller mellom arbeidsledighet målt i prosent av personer som kunne være utsatt for arbeidsledighet og arbeidsledighet målt i prosent av arbeidsstyrken. Forskjellene var desidert størst i primærnæringene. Ledigheten i fiskerinæringen var 14,2 prosent i følge Statistisk sentralbyrås oppgaver over ledigheten i prosent av personer utsatt for arbeidsledighet, mot 1,8 prosent i følge estimatene av ledigheten i prosent av arbeidsstyrken. Med andre ord var ledigheten i fiskeriene i følge Statistisk sentralbyrås beregningsmetode nesten 8 ganger høyere enn hva mine estimer, basert på byråets statistikk, viser. Tilsvarende faktor var 2,5 for jordbruk og 2,3 for hagebruk. I industri, i håndverk og i de fleste tjenesteytende næringene var forskjellene nærmest marginale.

For det andre viser tabell 8.1 bemerkelsesverdig store variasjoner i ledigheten mellom næringene. Arbeidsledigheten var desidert størst i skogbruksnæringen, der nesten 4 av 10 var uten arbeid i desember 1930. En årsak var at næringen var svært sesongbetont, med lite å gjøre i vintermånedene. En annen årsak var at norsk skogbruksnæring ikke var konkurransedyktig i forhold til produktivt finsk og svensk skogbruk. Dessuten var etterspørselen etter tømmer og trevirke liten i begynnelsen av

1930-årene, både på det norske og det internasjonale marked.⁵ Nest høyest var ledigheten i industri og transport, med en ledighet på henholdsvis 14,9 og 13,9 prosent. Industri og transport var den gang som nå to konjunkturømfintlige næringer. I transportsektoren var ledigheten spesielt høy blant sjømenn, på grunn av sterkt redusert internasjonal handel og høye opplagstall i handelsflåten. Arbeidsledigheten var moderat innen hagebruk, handel og forretningsdrift og husarbeid, mens det nesten ikke fantes noen ledighet i jordbruk, immateriell virksomhet og blant tjenere. Ledigheten i jordbruket var utrolig nok 12 ganger lavere enn ledigheten i skogbruket. Her bør vi imidlertid presisere at skogsarbeidere og jordbruksarbeidere ofte var de samme personene. Inndelingen mellom arbeidsløse skogbruksarbeidere og arbeidsløse jordbruksarbeidere kan derfor virke noe kunstig.⁶ Samlet ledighet i de to yrkesgruppene var 5,8 prosent.

For det tredje viser tabell 8.1 at det var meget store forskjeller mellom arbeidsledigheten blant kvinner og menn i de fleste næringer. Ulikhetene var spesielt store i primærnæringene, hvor problemene med kvinnelig undersyssetning og skjult ledighet var størst. Forskjellen var mindre i industri og håndverk, et resultat som samsvarer godt med utenlandske undersøkelser.⁷ Ledigheten var svært liten i de typiske kvinneyrkene, her representert ved tjenere og husarbeid. Når vi ser isolert på den mannlige og den kvinnelige ledigheten i disse gruppene, oppdager vi et interessant poeng. Ledigheten blant menn i typiske kvinneyrker var faktisk høyere enn i de fleste andre næringer, mens ledigheten blant kvinnelige tjenere og husarbeidere ikke var spesielt lav i forhold til annen kvinnelig ledighet. Samlet ledighet var imidlertid liten i disse næringene, som nesten utelukkende sysselsatte kvinner.

8.2.2. Arbeidsledigheten i sektorer og bransjer

Folketellingen fra desember 1930 gir også relativt detaljerte oppgaver over hvor mange som var uten arbeid i en rekke bransjer.⁸ Imidlertid er det vanskelig å måle disse ledighetstallene i prosent av arbeidsstyrken i de respektive bransjene. Årsaken er manglende korrespondanse mellom statistikken som viser antall arbeidsledige fordelt etter

⁵ NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1969, tabell 153, s. 260-261 og NOS XII. 163, *Nasjonalregnskap 1865-1960*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1968, tabell 2, s. 68-69, tabell 15, s. 138-139 og tabell 30, s. 244-245.

⁶ NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, s. 91

⁷ Thomas, Mark, "Labour Market Structure and the Nature of Unemployment in Interwar Britain", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red), *Interwar Unemployment in International Perspective*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London 1988, s. 115-126, Salais, Robert, "Why was Unemployment so Low in France During the 1930s?", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red), *op.cit.*, s. 247-288. Se spesielt s. 252-255 og Goossens, Martine, Peeters, Stefaan & Pepermans, Guido, "Interwar Unemployment in Belgium", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red), *op.cit.*, s. 289-324. Se spesielt s. 316-317.

⁸ NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, tabell 1, s. 100-104.

næringer og statistikken som viser arbeidsstyrken fordelt etter næringer. Den manglende korrespondansen gjelder særlig for sekundærsektoren. Tellingen gir relativt gode oversikter over antall arbeidstakere innen hver enkelt bransje i sekundærsektoren, men ledighetsstatistikken er unyansert og dårlig tilpasset ervervsstatistikken. I statistikken over arbeidsledige er nemlig håndverkere skilt ut i en egen gruppe, uten at Statistisk sentralbyrå gir opplysninger om hvilke bransjer de tilhørte.⁹

Det virker rimelig å anta at ledigheten blant håndverkernes stort sett fulgte det samme ledighetsmønster som hos industriarbeidere. Forholdet kan illustreres ved et eksempel: hvis den prosentvise ledigheten blant industriarbeiderne i bransje A var dobbelt så høy som ledigheten i bransje B, forutsetter jeg at ledigheten blant håndverkere i bransje A var dobbelt så høy som ledigheten blant håndverkere i bransje B.

Ved å bearbeide folketellingens data har vi nå et grunnlag for å beregne arbeidsledigheten i 4 bransjer i primærsektoren, 11 bransjer i sekundærsektoren og 7 bransjer i tertiærsektoren. Jeg har beregnet ledigheten i de til sammen 3 sektorene og 22 bransjene i prosent av deres respektive arbeidsstyrke. Tabell 8.2 avslører meget store forskjeller i ledigheten både mellom de tre sektorene og innad i sektorene. Arbeidsledigheten var desidert høyest i sekundærsektoren. Her var ledigheten hele 14,9 prosent. Selv om det var meget høyt, ligger resultatene langt under tallene fra den offisielle fagforeningsstatistikken, som i november og desember måned det samme år viste en ledighet på henholdsvis 21,4 og 25,5 prosent.¹⁰ Det indikerer at fagforeningsstatistikken fra mellomkrigstiden ikke gir et representativt bilde av arbeidsledigheten i industrien.¹¹ Den samlede arbeidsledigheten i tertiærnæringene var, med sine 7,0 prosent, under halvparten av ledigheten i sekundærnæringene. En ledighet på 5,3 prosent i primærnæringene utgjorde til sammenligning bare drøyt en tredjedel av ledigheten i sekundærnæringene.

⁹ Bransjemessige/næringsmessige oppgaver over antall arbeidsløse finner vi i NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, tabell 1, s. 100-104.

Arbeidsledighet og arbeidsstyrke i de 10 ovennevnte hovednæringene finner vi i NOS, IX. 61, *op.cit.*, tabell, s. 14*-15*, NOS IX. 61, *op.cit.*, tabell, s. 105* og NOS IX. 61, *op.cit.*, tabell 1, s. 2-118.

¹⁰ NOS, *Statistisk årbok for Kongeriket Norge 1931*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1931, tabell 151, s. 147.

¹¹ Se for eksempel Katzenstein, Peter J., *Small States in World Markets. Industrial Policy in Europe*, Cornell University Press, Ithaca/London 1985, s. 139, Eichengreen, Barry og Hatton, Timothy, "Interwar Unemployment in International Perspective: An Overview", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *op.cit.*, s. 5-8. Spesielt s. 8 og tabell 1.1., s. 6-7, Hildebrand, Karl-Gustav, "Economic Policy in Scandinavia during the Inter-war Period", *Scandinavian Economic History Review*, nr. 23, 1975, s. 105; Zimmermann, Ekkart, "The World Economic Crises of the Thirties in Six European Countries: Causes of Political Instability and Reactions to Crises: A First Report", *Paper prepared for delivery at the European Consortium for Political Research Joint Session of Workshops*, University of Salzburg, Salzburg 1984 og Hansen, Erik, "Depression Decade Crises: Social Democracy and Planisme in Belgium and the Netherlands, 1929-1939", *Journal of Contemporary History*, nr. 16, 1981, s. 301-302.

Tabell 8.2.

Arbeidsledighet ved folketellingen av 1. desember 1930, etter næring.

	1. Arbeidsledige	2. Arbeidsstyrke	3. Arbeidsledighet i prosent
Primærnæringer:			
Jordbruk	12.360	392.003	3,2
Hagebruk	420	5.226	8,0
Skogbruk	12.382	32.285	38,4
Sum landbruk	25.162	429.514	5,9
Fiskeri, inkl. fangst	1.394	76.042	1,8
Sum, primærnæringer	26.556	505.556	5,3
Sekundærnæringer:			
Jord, stein og sement	2.545	12.806	19,9
Metall og maskin	7.649	50.438	15,2
Trevare	5.848	34.518	16,9
Anlegg og byggevirkksomhet	13.053	54.117	24,1
Papir	2.394	19.838	12,1
Grafisk	729	7.026	10,4
Tekstil og bekledning	5.580	66.351	8,4
Kjemisk og metallurgisk	1.577	13.291	11,9
Nærings- og nytelsesmiddel	3.797	31.876	11,9
Bergverk	1.103	7.257	15,2
Andre	1.975	13.719	14,4
Sum, sekundærnæringer	46.250	311.237	14,9
Tertiærnæringer:			
Immaterielt erverv	2.024	66.247	3,1
Handel- og forretningsdrift	7.848	126.589	6,2
Hotell, kafé og restaurasjon	1.164	19.460	6,0
Tjenere	1.620	73.100	2,2
Vask og annet husarbeid	957	19.239	5,0
Tjenesteyting, ekskl. transport	13.613	304.635	4,5
Landtransport	6.853	62.293	11,0
Sjøfart	8.296	46.696	17,8
Sum, tertiærnæringer	28.762	413.624	7,0
Uspesifisert	9.556	9.556	100,0
I alt	111.124	1.239.973	9,0

Kilder, Ekstrahert på grunnlag av NOS, IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, tabeller s. 14*-15*, s. 105* og s. 2-118 og NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, tabell 1, s. 100-105.

Selv om variasjonene i ledigheten mellom sektorene var betydelig, var faktisk variasjonene innen sektorene enda større. Ledigheten i skogbruket var, som nevnt ovenfor, hele 12 ganger høyere enn ledigheten i jordbruket; 38,4 prosent i skogbruk mot 3,2 prosent i jordbruk. I tjenesteytende sektor var ledigheten innen sjøfart hele 17,8 prosent, mot 2,2 prosent blant tjenere og 3,1 prosent i immaterielt erverv.¹² Når vi ser bort i fra transportnæringene, var faktisk ledigheten i de tjenesteytende næringene ikke mer enn 4,5 prosent i desember 1930. Det vil si at ledigheten innen tjenesteyting bare var 0,8 prosentpoeng lavere enn samlet ledighet i primærnæringene. Bransjemessige forskjeller i ledighetens nivå innen en og samme sektor var minst i sekundærnæringene. Likevel må forskjellene også i denne sektoren betegnes som betydelige. Bygg og anlegg var hardest rammet, med en ledighetsprosent på 24,1. Til sammenligning var 8,4 prosent uten arbeid i tekstil- og bekledningsindustrien.

Tabell 8.2, som rapporterer tverrsnittsdata for ledigheten i ulike næringer ved ett bestemt tidspunkt, viser at ledighetens nivå i de forskjellige næringene tydelig var korrelert med konjunkturømfintlighet. Den høye ledigheten i desember 1930 kan derfor for en stor grad skyldes konjunkturledighet.

8.3. BEREGNINGER AV ARBEIDSLEDIGHET ETTER NÆRING FOR MELLOMKRIGSTIDEN

Med utgangspunkt i arbeidsledigheten i ulike næringer ved folketellingen fra 1. desember 1930, har jeg beregnet årlige anslag av ledigheten i primær-, sekundær- og tertiærsektoren, samt i 20 bransjer i perioden 1919-1939. Som mål for den årlige utviklingen i ledighetens nivå, bruker jeg også i dette kapitlet oppgaver over arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene. På grunn av at arbeidskontorenes oppgaver ikke skiller mellom ledigheten i jordbruk, hagebruk og skogbruk beregner jeg kun en samlet ledighetsserie for disse tre næringene. Antall bransjer reduseres derfor fra 22 i de ovenstående beregninger til 20 i de følgende beregninger.

8.3.1. Metodeproblemer

Et metodisk problem ved å beregne arbeidsledigheten etter næring, er at det i mange tilfeller er vanskelig å knytte de arbeidsledige til en bestemt sektor eller bransje. Selv om de arbeidssøkende som oftest har yrkeserfaring eller utdanning innen ett yrke, søker de

¹² Arbeidstakere i immaterielt erverv var hovedsakelig funksjonærer, sekretærer og andre tjenestemenn i offentlig administrasjon og forvaltning, samt lærere, helsepersonell, prester og enkelte ansatte i private stiftelser, organisasjoner eller andre private foretak.

som regel arbeid innen flere yrker. I mellomkrigstiden var trygdesystemet for de ledige ufullstendig. De fleste arbeidsledige tok derfor de jobbene som bød seg, selv om de heller ville ha foretrukket andre jobber i utgangspunktet. For eksempel ville arbeidsledige sjømenn etter alt å dømme være villige til å ta seg jobb som industriarbeidere hvis de fikk tilbud om det. Med andre ord: det eksistererte ikke separate arbeidsmarkeder for hver enkelt næring. Det nasjonale arbeidsmarkedet må snarere sees som et felles marked for tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft enn mange små uavhengige arbeidsmarkeder.

Et annet problem med næringsmessig arbeidsledighetsstatistikk er under hvilke ulike yrkesgrupper man skal definere arbeidsledige som hverken har arbeidspraksis eller utdanning. Noen har heller ikke entydige jobbpreferanser, men er villig til å ta det arbeid som måtte by seg. Disse personene blir ofte oppført under rubrikken "andre" eller "uspesifisert" i arbeidsmarkedsstatistikken.

De to ovenfor nevnte problemene gjør at det er vanskelig å operasjonalisere både antall ledige og størrelsen på arbeidstyrken i de forskjellige næringer. Likevel er det ikke uvanlig å foreta differensieringer av arbeidsledigheten på både bransje- og sektornivå. Statistisk sentralbyrå foretok en slik differensiering ved folketellingen av 1. desember 1930. Det samme gjorde den offentlige arbeidsformidlingen i forbindelse med arbeidskontorenes månedsrapporter og situasjonsrapporter.¹³ Statens Inspektorat for Arbeidsledighet og Arbeidsledighetsforsikring foretok en lignende differensiering i forbindelse med spesialundersøkelsen av arbeidsledigheten 30. november 1935 og delvis ved bearbeidelsene av de månedlige kommunale arbeidsløshetsmeldingene.¹⁴ Statistisk sentralbyrå og Arbeidsmarkedsetaten publiserer også i dag oppgaver over ledigheten fordelt etter næringer.¹⁵

Siden de offentlige arbeidskontorene oppga statistikk over arbeidssøkende etter næring i mellomkrigstiden, og siden folketellingene viser hvor mange arbeidstakere som tilhørte de ulike næringene, mener jeg det kan forsvares å beregne arbeidsledigheten i prosent av arbeidstyrken i forskjellige næringer. Dette til tross for de nevnte metodiske problemer.

¹³ NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1919-1941, tabeller over arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene og NOS, *Statistiske meddelelser*, samtlige år 1919-1941, tabeller over arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorer.

¹⁴ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935*, Oslo 1937, tabell B, s. 22 og Riksarkivet, Arbeidsdirektoratet, Inspektoratet for Arbeidsformidlingen, *Arbeidsløshetsmeldinger*, eske 101-160.

¹⁵ Blant annet gjengitt i *Statistisk månedshefte*, utgitt av Statistisk sentralbyrå. Se for eksempel *Statistisk månedshefte 1992:12*, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger 1992, tabellene 5-10, s. 10-13.

8.3.2. Gjennomsnittlig arbeidsledighet i 1930

Med utgangspunkt i de bearbejdede oppgavene over arbeidsledige fra folketellingen, er det mulig å beregne gjennomsnittlig arbeidsledighet i 1930. Beregningene kan utføres på tilsvarende måte som beregningene i kapittel 4, 6 og 7. Det vil si at ledighetstallene per 1. desember 1930 justeres ned til gjennomsnittlig 1930-nivå. Justeringene utføres ved hjelp av oppgaver over arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene. Ledigheten ved folketellingen divideres da med den relative forskjellen i overskudd av arbeidssøkende i desember i forhold til gjennomsnittlig overskudd av arbeidssøkende hele året sett under ett.

Statistisk sentralbyrå presenterte bearbejdede månedsrapporter fra de offentlige arbeidskontorene i *Statistiske meddelelser* i mellomkrigstiden. Byråets statistikk viser antall arbeidssøkende og antall ledige plasser i 23 bransjer ved utgangen av hver måned. Ved hjelp av denne statistikken kan vi finne overskudd av arbeidssøkende i de ulike bransjene ved folketellingens tidspunkt i forhold til overskudd av arbeidssøkende hele året sett under ett. Siden 30. november ligger nærmest opp til den dato folketellingen ble avholdt, har jeg benyttet overskudd av arbeidssøkende 30. november 1930 som mål på overskudd av arbeidssøkende ved folketellingstidspunktet. Vi har da et foreløpig estimat av bransjemessig arbeidsledighet i 1930, gitt ved følgende uttrykk:

$$(8.1) \quad \tilde{U}_{b(t=1930)} = \frac{U_{fb} \times \frac{\sum_{i=1}^{12} U_{abi}}{12}}{U_{ab(i=12)}}$$

\tilde{U}_b = foreløpig arbeidsledighet i bransje b

U_{fb} = arbeidsledighet i bransje b ved folketellingen

U_{ab} = overskudd av arbeidssøkende i bransje b

b = bransje

i = måned, der (i=1) = januar, (i=2) = februar, (i=3) = mars,

(i=12) = desember

t = år

Uttrykket danner et teoretisk grunnlag for å beregne gjennomsnittlig bransjemessig arbeidsledighet i 1930. De resultatene vi får ved å sette inn i (8.1) korresponderer imidlertid ikke 100 prosent med de beregningene jeg foretok av aggregert ledighet i kapittel 4. Ved å sette inn i uttrykket (8.1) ovenfor får vi en samlet ledighet i samtlige

bransjer på 6,6 prosent, mot 6,4 prosent i følge beregningene i kapittel 4.¹⁶ For at de bransjemessige ledighetstallene skal stemme overens med de endelige aggregerte ledighetstallene jeg beregnet i kapittel 4, må derfor uttrykket (8.1) utvides med en korrigeringsfaktor.¹⁷ Korrigeringsfaktoren viser hvor overdrevet de foreløpige ledighetstallene er. Hver enkelt bransjes foreløpige ledighetstall divideres derfor med korrigeringsfaktoren for å finne bransjemessige ledighetstall som samsvarer med primærserien jeg beregnet i kapittel 4:

$$(8.2) \quad U_{b(t=1930)} = \left[\frac{U_{fb} \times \frac{\sum_{i=1}^{12} U_{abi}}{12}}{U_{ab(i=12)}} \right] \cdot \frac{\sum_{b=1}^{20} \tilde{U}_{b(t=1930)}}{U_{(t=1930)}}$$

$$\left[\frac{\sum_{b=1}^{20} \tilde{U}_{b(t=1930)}}{U_{(t=1930)}} \right] = \text{korrigeringsfaktor}$$

U_b = arbeidsledighet, bransje b, endelige tall

$U_{(t=1930)}$ = gjennomsnittlig arbeidsledighet i 1930, i følge primærserie

\tilde{U}_b = foreløpig arbeidsledighet i bransje b

U_{fb} = arbeidsledighet i bransje b ved folketellingen

U_{ab} = overskudd av arbeidssøkende i bransje b

b = bransje, til sammen 20 bransjer, (b=1), (b=2), (b=3)....., (b=20)

i = måned, der (i=1) = januar, (i=2) = februar, (i=3) = mars,

(i=12) = desember

t = år

Beregningene av arbeidsløsheten i primær-, sekundær- og tertiærsektoren foregår etter samme metode som beregningene av bransjemessig ledighet. Det vil si at vi setter inn tall for arbeidsledighet og arbeidssøkende i de respektive sektorene i uttrykket (8.2) ovenfor. Endelige resultater, som viser gjennomsnittlig arbeidsledighet i primær-, sekundær- og tertiærsektoren, samt i 20 ulike bransjer i Norge i 1930, er vist i tabell 8.3 på neste side. Tabellen illustrerer samtidig, på en forenklet måte, hvordan beregningene er utført.

¹⁶ Veid gjennomsnitt viser en samlet ledighet på 6,601 prosent i følge bransjetallene, mot en samlet ledighet på 6,338 prosent i følge primærserien i kapittel 4.

¹⁷ Korrigeringsfaktoren, som forutsettes lik for alle bransjer, vil på bakgrunn av det som er sagt ovenfor være: $6,601/6,338 = 1,041$.

Tabell 8.3.

Arbeidsledighet i 1930, etter næring.

	1. Ledighet 1. des. 1930, i prosent	2. Overskudd av arbeidssøkende 30. nov. 1930	3. Gj.sn.lig over- skudd arbeids- søkende 1930	4. Korrigerings- faktor	5. Gj.snittlig ledighet 1930, i prosent
Landbruk	5,9	1.503	549	1,041	2,1
Fiskeri, inkl. fangst	1,8	131	88	1,041	1,2
Sum primærnæringer	5,3	1.634	637	1,041	2,0
Jord, stein og sement	19,9	501	384	1,041	14,6
Metall og maskin	15,2	2.885	2.252	1,041	11,4
Trevare	16,9	557	514	1,041	15,0
Anlegg og byggevirkosomhet	24,1	3.185	2.707	1,041	19,7
Papir	12,1	191	170	1,041	10,3
Grafisk	10,4	416	355	1,041	8,5
Tekstil og bekledning	8,4	450	475	1,041	8,5
Kjemisk og elektrokjemisk	11,9	126	90	1,041	8,2
Nærings- og nytelsesmiddel	11,9	1.404	1.055	1,041	8,6
Bergverk	15,2	52*	52*	1,041	14,6
Andre	14,4	123**	89	1,041	10,0
Sekundærnæringer	14,9	9.890	8.142	1,041	11,8
Immaterielt erverv	3,1	287	203	1,041	2,1
Handel- og forretningsdrift	6,2	2.396	1.789	1,041	4,4
Hotell, kafé og og restaurasjon	6,0	324	199	1,041	3,5
Tjenere	2,2	151**	65	1,041	0,9
Vask og annet husarbeid	5,0	540	387	1,041	3,4
Tjenesteyting, ekskl. transport	4,5	3.698	2.843	1,041	3,3
Landtransport	11,0	2.237	1.831	1,041	8,6
Sjøfart	17,8	4.007	3.285	1,041	14,0
Tertiærnæringer:	7,0	9.942	7.959	1,041	5,4
Uspesifisert ledighet	100,0	6.420	5.131		100,0
I alt	9,0	27.886*	21.870*		6,4

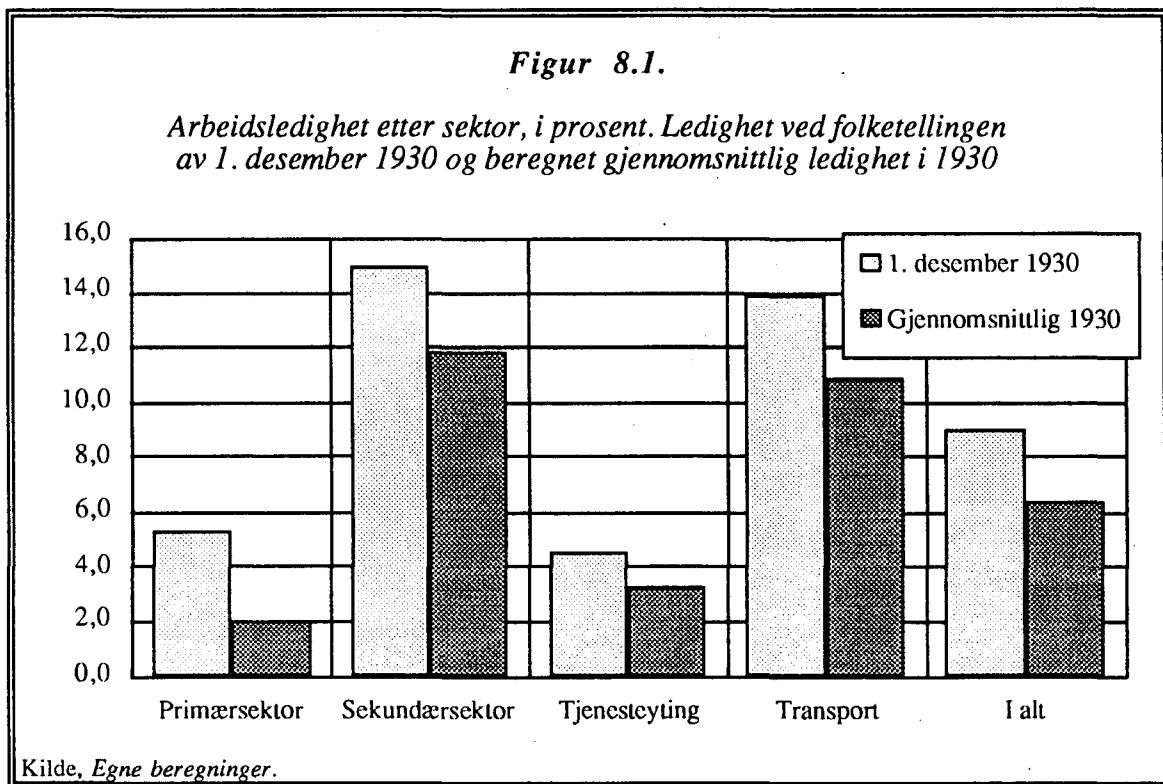
* Korrigert for "outlayere"

** 30. desember 1930

Kilder, Kolonne 1: Egne beregninger på grunnlag av NOS, IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, tabeller, s. 14*-15*, s. 105* og s. 2-118 og NOS, *Statistiske meddelelser 1933*, tabell 1, s. 100-105.Kolonne 2: NOS, *Statistiske meddelelser 1931*, tabell 3, s. 87 og tabell 4, s. 88.Kolonne 3: NOS, *Statistiske meddelelser 1930*, tabeller, s. 80, 199-200, 343-346 og 428-429 og NOS, *Statistiske meddelelser 1931*, tabeller, s. 86-88.Kolonne 4 og 5: *Egne beregninger.*

Beregningsresultatene viser at ledighetens nivå varierte mindre mellom de tre hovedsektorene ved folketellingen i desember enn hele året sett under ett. Ledigheten var 2,8 ganger høyere i sekundærsektoren enn i primærsektoren ved folketellingen, mens den

var hele 5,9 ganger høyere hele året sett under ett. I desember var ledigheten i primærsektoren nesten 2,7 ganger høyere enn i resten av året. I sekundær- og tertiærsektoren var den 1,3 ganger høyere.¹⁸ Figur 8.1 viser at arbeidsledigheten var relativt høy i primæringene i desember 1930. Årsaken var lavsesong i jord- og skogbruk.

8.3.3. Arbeidsledigheten 1919-1939

Etter at vi nå har funnet et anslag for arbeidsledighetens omfang i ulike sektorer og bransjer i næringslivet, er det mulig å beregne årlige estimater for ledigheten i perioden 1919-1939. Som ved beregningene av regional ledighet og ledigheten blant kvinner og menn, benytter jeg også her oppgaver over tilfeller av arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene som indikator for de årlige bevegelsene i ledighetens nivå. Statistisk sentralbyrå bearbeidet arbeidskontorenes oppgaver i mellomkrigstiden og publiserte statistikk som viser arbeidssøkende fordelt etter bransjer både i *Statistisk årbok for Norge* og i *Statistiske meddelelser*. Oppgavene viser arbeidssøkende ved månedenes utgang,

¹⁸ Beregnet på grunnlag av tabell 8.1. og 8.2.

fordelt etter i alt 25 yrkeskategorier. Statistisk sentralbyrå anslo arbeidssøkende ved månedens utgang på følgende måte:¹⁹

"Arbeidssøkende i månedens løp + ansatte arbeidere i månedens løp gir det antagelige antall arbeidssøkende ved månedens utgang."

Jeg har bearbeidet statistikken fra Statistisk sentralbyrå, slik at den viser årlige bevegelser i antall arbeidssøkende i de samme 20 bransjene som jeg opererte med i mine beregninger av ledigheten i 1930.²⁰ Seriene over arbeidssøkende ved månedens utgang er primært hentet fra *Statistisk årbok*. Årsaken til at jeg har tatt utgangspunkt i nettopp disse oppgavene, er at de er summert opp på kvartalsnivå og derfor enklere å bearbeide enn de månedlige oppgavene i *Statistiske meddelelser*. Imidlertid er oversiktene i årbøkene mindre detaljerte enn oversiktene i meddelelsene, særlig gjelder det for arbeidssøkende industriarbeidere og arbeidssøkende kvinner. For å få et bedre datagrunnlag for mine beregninger, har jeg derfor lagt til utfyllende oppgaver fra meddelelsene.²¹ I tillegg har jeg supplert oppgavene fra *Statistisk årbok* med data, som jeg selv har bearbeidet, innhentet fra Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring.²² Det innebærer at de oppgavene som rapporteres i denne avhandlingen er mer detaljerte enn oppgavene fra Statistisk sentralbyrå.

Ved å forutsette at arbeidsledigheten innen hver enkelt næring, med utgangspunkt i 1930, beveget seg parallelt med antall arbeidssøkende innen tilsvarende næringer, finner vi årlige estimater av ledigheten i perioden 1919-1939. Estimaten gir et brukbart mål for den absolutte ledigheten i perioden. For å finne prosentvis ledighet må de nominelle ledighetstallene knyttes til endringer i arbeidsstyrkens størrelse innen hver enkelt av de ulike næringene. Siden yrkesbefolkningen økte i alle de tre hovedsektorene, vil de relative ledighetstallene være høyere enn de nominelle ledighetstallene i begynnelsen av perioden og lavere i slutten av perioden.

¹⁹ NOS, *Statistisk årbok for Kongeriket Norge 1930*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1930, tabell 148, s. 142, fotnote 2.

²⁰ I forhold til oppgavene fra fra Statistisk sentralbyrå har jeg lagt "betjening av kraftmaskiner til lands", "lær-, horn-, hår- og gummiindustri" til "annen industri". "Vann-, vei- og jernbanebygning" er slått sammen med "byggningsindustri" og danner sammen "bygg og anlegg". "Jeg har slått sammen "tekstilindustri" og "bekledningsindustri" til "tekstil- og bekledningsindustri". "Ulært arbeidskraft" og "barn/ukonfirmerte" er beregnet sammen med "andre" og betegnes av meg som "uspesifisert arbeidsledighet". "Huslig arbeide" har jeg delt opp i to grupper, "tjenere" og "vask og annet husarbeid".

²¹ For årene 1919-1926 har jeg i hovedsak benyttet Statistiske meddelelser som kilde for antall arbeidssøkende ved månedens utgang.

²² Bearbeidet på grunnlag av oppgaver over arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene publisert i Arbeidsinspektoratets årsberetninger: Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning*, samtlige år 1919-1941, Oslo, tabeller over "Arbeidskontorenes månedsbereetninger. Formidlingsvirksomheten fordelt etter yrkesgrupper". Oppgavene er bearbeidet ved at jeg har trukket "Ansatte arbeidere i alt" fra "Ledige arbeidere i alt" og funnet årlige tall for arbeidssøkende ved månedenes utgang. For å få gjennomsnittlig antall arbeidssøkende ved månedenes utgang har jeg dividert differansen med 12

Vi finner nå foreløpige tall for ledigheten i de ulike næringene ved å multiplisere arbeidsledigheten i 1930 med bevegelsene i arbeidssøkende innen hver enkelt bransje deflatert for endringer i bransjenes arbeidsstyrke:

$$(8.3) \quad \tilde{U}_{bt} = U_{b(t=1930)} \times \frac{U_{abt} \times A_{b(t=1930)}}{U_{ab(t=1930)} \times A_{bt}}$$

\tilde{U}_b = bransjemessig arbeidsledighet, foreløpige tall

U_b = arbeidsledighet i bransje b

U_{abt} = gjennomsnittlig antall arbeidssøkende i år t ved de offentlige arbeidskontorene ved utgangen av månedene, bransje b

A_b = arbeidsstyrke i bransje b, indeksert

b = bransje, til sammen 20 bransjer.

t = år, gjelder alle år f.o.m. 1919 t.o.m. 1939

For å finne de årlige svingningene i ledighetens nivå innen hver enkelt av de tre sektorene, legger jeg sammen antall arbeidssøkende i de underliggende bransjene som utgjør de tre sektorene.

Det største problemet med beregningene utført etter (8.3) er å estimere arbeidsstyrkens årlige størrelse for hver enkelt næring. For 1920-tallet er det mulig å interpolere den årlige utviklingen med bakgrunn i folketellingene fra 1920 og 1930.²³ Jeg forutsetter da en jevn vekst i hver enkelt nærings arbeidsstyrke mellom disse to folketellingene. På grunn av store omveltninger både i statistiske konvensjoner og i norsk økonomi og arbeidsliv under og like etter krigen, er det ikke forsvarlig å foreta en tilsvarende bransjemessig interpolering mellom folketellingene i 1930 og 1946. Her kommer imidlertid Morten Tuvengs estimater av ervervsbefolkningen i 1939 til stor hjelp.²⁴ Tuveng deler arbeidsstyrken opp i 9 hovednæringer, hvorav tre utgjør samlet ervervsbefolkning i landbruket. I tillegg viser oppgavene arbeidsstyrkens størrelse i fiske- og fangst, industri og håndverk, forretningsvirksomhet, transport, immateriell virksomhet og husarbeid. Estimatenes bygger på løpende sysselsettingsoppgaver fra samtidig næringsstatistikk og folketellingen fra 1930. Ved hjelp av Tuvengs oppgaver, samt ytterligere sysselsettingsstatistikk fra nasjonalregnskapene, er det mulig å interpolere vekstratene i samtlige 20 bransjers arbeidsstyrke. I mine beregninger av bransjemessig vekst i arbeidsstyrken tar jeg utgangspunkt i Tuvengs estimater av veksten i arbeidsstyrkens størrelse i hovednæringene mellom 1930 og 1939. De bransjemessige

²³ NOS, IX. 61, *op.cit.*, tabell, s. 14*-15*.

²⁴ Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse i Norge før og under krigen", *Sak og samfunn*, nr. 13, Christian Michelsens Institutt for Videnskap og Åndsfrihet, Bergen 1946, tabell, s. 56-57.

anslagene av arbeidsstyrkens vekst finner jeg så ved å se på den enkelte bransjes sysselsettingsvekst i forhold til sysselsettingsvekst innen den sektor eller hovednæring bransjen sorterer inn under. Jeg forutsetter deretter at forholdstallet mellom veksten i hovednæringens arbeidsstyrke og den tilhørende bransjes arbeidsstyrke er det samme som for sysselsettingen.²⁵

Som vi så i både kapittel 4, 6 og 7 gir den beregningsmetoden som bygger på registreringer av arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene ikke samme beregningsresultat som i den endelige ledighetsserien. For å få ledighetstallene for de enkelte næringene til å samsvare fullt ut med den primære serien, korrigerer jeg samlet ledighet i følge de foreløpige tallene beregnet i dette kapitlet med samlet ledighet i følge primærserien.²⁶ Korrigeringen foretas for hvert år i perioden. *Korrigeringsfaktoren* er derfor en variabel størrelse. Endelige arbeidsledighetstall for primær-, sekundær- og tertiærsektor, samt 20 tilhørende bransjer beregnes da etter uttrykket (8.4) nedenfor:

$$(8.4) \quad U_{nt} = \tilde{U}_{nt} : \left[\frac{\sum_{n=1}^6 \tilde{U}_{nt}}{U_t} \right] = \frac{\tilde{U}_{nt} \times U_t}{\sum_{n=1}^6 \tilde{U}_{nt}}$$

$$\left[\frac{\sum_{n=1}^6 \tilde{U}_{nt}}{U_t} \right] = \text{korrigeringsfaktor}$$

\tilde{U}_{nt} = foreløpig ledighet i næring n

U_{nt} = arbeidsledighet i næring n, år t

U_t = total arbeidsledighet i år t

n = næring, består av bransjer (b) og sektorer (s)

t = år, samtlige år 1919-1939

For å illustrere hvordan beregningene er utført vises fremgangsmåten for en av sektorene, sekundærsektoren, i tabell 8.4 nedenfor. Beregningsmetoden er den samme for samtlige bransjer og sektorer.

²⁵ Tuvengs estimater av den totale arbeidsstyrken i 1939 viser en noe høyere vekst i forhold til 1930 enn anslag utført av både Juul Bjerke og undertegnede. Jeg har derfor nedjustert Tuvengs estimater slik at de samsvarer med Bjerkes og undertegnedes oppgaver.

Kilder: Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i Norsk økonomi 1865-1960", *Samfunnsøkonomiske studier*, nr. 16, (SØS 16), tabell 6, s. 29 og Grytten, Ola Honningdal, "Arbeidsledighetens omfang i mellomkrigstiden", tabell 1, s. 260.

²⁶ Samlet arbeidsledighet i følge den foreløpige serien i dette kapitlet, finner vi ved veiet gjennomsnitt. Vektene bestemmes av sektorenes andel av arbeidsstyrken hvert enkelt år i perioden. Foreløpig uspesifisert arbeidsledighet i prosent av total arbeidsstyrke er også tatt med i vektgrunnlaget.

Tabell 8.4.

Beregnet arbeidsledighet i sekundærsektoren, i prosent av arbeidsstyrken 1919-1939.²⁷

	1. Arbeidssøkende	2. Arbeidsstyrke	3. Foreløpig ledighet	4. Korrigeringsfaktor	5. Endelig ledighet
1919	2.187	101,2	3,1	1,301	2,4
1920	3.024	101,1	4,3	1,238	3,5
1921	14.201	101,0	20,2	1,306	15,5
1922	12.470	100,9	17,8	1,157	15,4
1923	7.571	100,8	10,8	1,010	10,7
1924	5.971	100,7	8,5	1,076	7,9
1925	8.590	100,6	12,3	1,103	11,1
1926	13.540	100,4	19,4	1,044	18,6
1927	12.423	100,3	17,8	0,987	18,0
1928	10.269	100,2	14,7	0,987	14,9
1929	8.354	100,1	12,0	0,978	12,3
1930	8.199	100,0	11,8	1,000	11,8
1931	11.114	102,2	15,6	0,817	19,2
1932	13.450	104,5	18,5	1,035	17,9
1933	13.599	106,8	18,3	1,021	18,0
1934	12.635	109,1	16,7	1,030	16,2
1935	11.967	111,6	15,4	1,071	14,4
1936	10.332	114,0	13,0	1,065	12,2
1937	9.984	116,6	12,3	1,135	10,9
1938	11.043	119,1	13,3	1,253	10,6
1939	10.083	121,8	11,9	1,366	8,7

Kilder, Kolonne 1: NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1919-1940, tabeller over "De offentlige arbeidskontorer. Arbeidssøkende ved månedens utgang. Fordeling etter fag", kvartalsvise oppgaver og NOS, *Statistiske meddelelser*, samtlige år 1919-1940, tabeller over "Den offentlige arbeidsformidling - Virksomheten i de enkelte måneder, fordelt etter ervervsgrupper", månedlige oppgaver og Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning*, samtlige år 1919-1941, Oslo, tabeller over "Arbeidskontorenes månedsberetninger. Formidlingsvirksomheten fordelt etter yrkesgrupper". Årlige oppgaver.
 Kolonne 2: Egne beregninger på grunnlag av NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, tabell, s. 14*-15*, Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse i Norge før og under krigen", tabell, s. 56-57 og Grytten, Ola Honningdal, "Arbeidsledighetens omfang i mellomkrigstiden", tabell 1, s. 260.
 Kolonne 3-5: Egne beregninger.

I tabell 8.5 vises beregnet ledighet i samtlige av de næringer som er nevnt ovenfor. Tabellen inneholder en kolonne under betegnelsen "uspesifisert ledighet". Kolonnen viser andelen arbeidsledige som ikke er definert innenfor noe bestemt yrke, målt i prosent av total arbeidsstyrke. Uspesifisert ledighet utgjorde i følge beregningene mellom en syvendedel og en tiendedel av den samlede ledighet de fleste år i perioden. De

²⁷ Antall arbeidssøkende avviker til en viss grad fra tilsvarende oppgaver i min Høyere avdelingsoppgave. årsaken er at oppgavene i denne tabellen er langt mer detaljerte enn i HA-oppgaven.
 Se Grytten, Ola Honningdal, *Nytt syn på arbeidsledigheten i mellomkrigstiden. En makroøkonomisk analyse av arbeidsløshetens omfang og årsaker 1919-1939*, tabell 4.3, s. 49.

arbeidsledige som ikke ble definert innenfor noen spesiell yrkesgruppe var ofte hjemmeværende døtre og sønner. Intuitivt virker det rimelig at brorparten av disse primært ville være arbeidssøkende i primær og tertiærnæringene, hvis de skulle fordeles på bestemte næringer. Dette understreker at sysselsettingsproblemene i disse næringene egentlig var større enn hva man kan få inntrykk av når man utelukkende opererer innenfor snevre definisjoner av åpen arbeidsledighet. Beregningsresultatene, som er gjengitt i tabell 8.5, viser at "ren" eller åpen arbeidsledighet primært var et fenomen innen industri og transport.

Tabell 8.5.

Arbeidsledigheten i ulike næringer 1919-1939, i prosent av arbeidsstyrken.

	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Landbruk	0,3	0,4	0,9	2,0	1,3	0,8	1,1	1,6	1,6	1,9	1,8
Fiskeri	0,4	0,8	2,8	1,6	1,3	1,1	0,9	1,0	1,2	1,2	1,0
Primærsektor	0,4	0,4	1,2	1,9	1,4	0,9	1,1	1,5	1,6	1,8	1,7
Jord-, stein- og sementindustri	6,0	9,6	27,0	20,0	12,6	10,3	10,7	19,6	21,9	16,2	16,5
Jern- og metall	1,9	2,5	16,0	17,6	10,9	6,7	10,1	19,6	20,6	15,0	10,8
Trevareindustri	1,6	4,1	25,1	22,3	15,4	11,0	11,3	20,0	22,4	20,7	16,3
Bygg- og anlegg	4,6	6,1	19,0	23,1	17,8	16,0	20,8	30,8	28,8	24,2	20,7
Papirindustri	4,0	2,4	40,0*	22,4	9,9	6,4	9,7	18,0	15,3	14,2	11,3
Grafisk industri	1,0	1,8	9,2	10,2	5,3	5,5	7,9	12,1	9,2	10,0	9,1
Beklednings- og tekstilindustri	0,6	1,5	11,1	10,4	8,8	5,0	8,5	19,2	13,9	12,4	10,6
Elektrokjemisk industri	0,7	0,4	2,0	4,0	2,5	2,5	3,4	4,8	5,4	5,0	5,9
Nærings- og nytelsesmiddel	1,7	2,6	5,8	5,3	5,2	3,4	7,1	9,1	10,3	9,6	8,8
Bergverk	8,5	29,2	33,0	42,5	44,8	24,6	19,2	33,7	28,5	31,8	12,6
Annen industri	1,3	3,9	23,9	17,6	10,2	7,8	12,7	20,7	16,6	15,9	14,1
Sekundærsektor	2,4	3,5	15,5	15,4	10,7	7,9	11,1	18,6	18,0	14,9	12,3
Immateriell virksomhet	0,1	0,1	0,5	1,1	1,0	0,8	1,0	1,2	1,4	1,7	1,8
Handel	0,4	0,5	1,9	3,9	3,5	3,4	3,5	4,7	4,7	4,4	4,4
Hotell, kafé og resturasjon	0,6	0,3	0,6	1,4	1,2	1,2	2,0	3,0	3,4	3,6	3,8
Tjenere	0,2	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6	0,8	1,0	1,1	0,9
Vask	0,5	0,7	1,4	1,7	2,6	2,9	2,9	3,6	3,7	3,9	3,7
Tjenesteyting, ekskl. transport	0,4	0,5	1,3	2,3	2,2	2,3	2,5	3,2	3,4	3,5	3,3
Landtransport	0,5	0,7	3,1	5,7	5,0	4,7	6,0	8,4	9,0	9,3	8,8
Sjøfart	5,3	6,1	13,8	13,1	11,3	8,3	10,4	15,1	18,1	16,1	13,1
Tertiærsektor	1,0	1,2	3,2	4,1	3,7	3,3	4,0	5,5	6,1	5,9	5,3
Uspesifisert ledighet	0,1	0,1	0,5	0,7	0,5	0,4	0,5	0,7	0,8	0,8	0,8
Total ledighet	1,2	1,6	6,2	6,9	5,1	3,9	5,2	8,0	8,1	7,3	6,4

* Justert "outlayer"

Tabell 8.5 forts.

Arbeidsledigheten i ulike næringer 1919-1939, i prosent av arbeidsstyrken.

	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	Snitt
Landbruk	2,1	3,9	3,5	3,3	3,1	2,9	2,0	1,5	1,6	1,3	1,9
Fiskeri	1,2	1,7	2,0	2,5	2,8	3,0	2,8	2,4	2,3	1,9	1,7
Primærsektor	2,0	3,6	3,3	3,3	3,1	3,0	2,2	1,7	1,8	1,5	1,9
Jord-, stein- og sementindustri	14,6	24,6	22,1	23,4	21,3	21,7	19,0	16,6	17,8	15,0	17,5
Jern- og metall	11,4	21,4	22,0	20,0	17,5	14,0	10,5	9,3	10,9	9,0	13,2
Trevareindustri	15,0	26,1	25,7	27,3	24,8	21,8	18,0	14,6	15,3	13,0	17,7
Bygg- og anlegg	19,7	29,6	25,8	26,3	24,2	21,7	18,9	18,4	15,5	12,0	20,2
Papirindustri	10,3	15,0	13,5	18,3	16,8	14,4	14,5	11,3	11,1	10,5	13,8
Grafisk industri	8,5	10,8	9,3	10,2	8,8	9,8	7,4	6,3	5,1	4,5	7,7
Beklednings- og tekstilindustri	8,5	15,1	13,8	16,0	12,4	11,7	12,9	10,2	9,8	8,0	10,5
Elektrokjemisk industri	8,2	23,2	16,8	16,4	13,1	11,1	7,6	10,6	4,9	3,6	7,2
Nærings- og nytelsesmiddel	8,6	10,7	9,2	9,1	9,5	8,9	8,3	6,4	5,8	4,8	7,2
Bergverk	14,6	16,1	13,2	5,4	4,0	14,3	7,8	2,3	6,9	10,4	19,2
Annen industri	10,0	18,0	17,3	20,2	14,3	15,5	11,0	8,1	10,8	9,7	13,3
Sekundærsektor	11,8	19,2	17,9	18,0	16,2	14,4	12,2	10,9	10,6	8,7	12,9
Immateriell virksomhet	2,1	3,1	2,7	2,7	2,9	2,8	2,5	2,4	2,1	1,9	1,7
Handel	4,4	6,8	5,6	6,5	6,3	6,3	6,1	5,1	4,6	4,2	4,3
Hotell, kafé og resteurasjon	3,5	5,8	5,3	5,6	5,3	5,2	5,1	4,7	3,7	3,3	3,3
Tjenere	0,9	1,3	1,4	1,5	1,6	1,5	1,3	0,9	0,6	0,5	0,9
Vask	3,4	4,0	3,4	3,9	3,8	3,9	3,9	3,8	3,7	3,4	3,1
Tjenesteyting, ekskl. transport	3,3	4,9	4,4	4,9	4,9	4,8	4,6	3,8	3,3	2,9	3,2
Landtransport	8,6	12,3	11,4	13,2	12,5	12,3	11,0	7,9	6,6	5,0	7,7
Sjøfart	14,0	26,6	26,0	25,4	23,7	23,3	19,3	15,4	13,6	12,1	15,7
Tertiærsektor	5,4	8,8	8,2	8,7	8,4	8,2	7,3	5,8	5,0	4,3	5,4
Uspesifisert ledighet	0,8	1,3	1,2	1,3	1,4	1,5	1,5	1,2	1,1	0,9	0,9
Total ledighet	6,4	10,4	9,8	10,0	9,5	9,1	8,0	6,7	6,3	5,3	6,7

Kilder, Egne beregninger på grunnlag av Riksarkivet, Arbeidsdirektoratet, Inspektoratet for Arbeidsformidlingen, *Situasjonsrapporter*, eske 98-100, NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1919-1940, tabeller over "De offentlige arbeidskontorer. Arbeidssøkende ved månedens utgang. Fordeling etter fag", kvartalsvise oppgaver; NOS, *Statistiske meddelelser*, samtlige år 1919-1940, tabeller over "Den offentlige arbeidsformidling - Virksomheten i de enkelte måneder, fordelt etter ervervsgrupper", månedlige oppgaver; Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Arsberetning*, samtlige år 1919-1941, Oslo, tabeller over "Arbeidskontorenes månedsberetninger. Formidlingsvirksomheten fordelt etter yrkesgrupper". Årlige oppgaver; NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, tabell, s. 14*-15*; Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse i Norge før og under krigen", tabell, s. 56-57 og Grytten, Ola Honningdal, "Arbeidsledighetens omfang i mellomkrigstiden", tabell 1, s. 260.

Arbeidsledigheten var høy i industrirelaterte bransjer og moderat i primærnæringene og i tjenesteytende næringer. Ledigheten var høyest i bygg- og anlegg, med en gjennomsnittsprosent på 20,2. Deretter fulgte bergverk, trevare og jord-, stein- og sementindustri. Lavest var ledigheten blant tjenere, bare 0,9 prosent. Antall arbeidstakere helt uten arbeid var også bemerkelsesverdig lavt i landbruk, fiskeri og immaterielt erverv. Ledigheten var altså høyest i de konjunkturømfintlige og råvareorienterte næringene i sekundærsektoren og lavest i primærnæringene og i de "rene" tjenesteytende næringene.

Ellers er det verd å merke seg de store variasjonene i ledighetens nivå innen de tre hovedsektorene. I følge beregningene var arbeidsløsheten i grafisk industri, elektrokjemisk industri og i nærings- og nytelsesmiddelindustrien omlag tre ganger lavere enn ledigheten i bygg og anlegg. Gitt de forutsetninger som er foretatt var gjennomsnittlig arbeidsledighet blant sjømenn over 17 ganger så høy som ledigheten blant tjenere. På grunn av at transportsektoren i meget sterk grad var knyttet til industrien, var næringen mer konjunkturømfintlig enn andre servicenæringer. Ømfintligheten var tydeligst i sjøfarten, der handelsflåtens virksomhet sank sterkt under fallende internasjonal handel både på begynnelsen av 1920-tallet og på begynnelsen av 1930-tallet. På grunn av transportnæringenes avhengighet av avsetning på industriprodukter var det samlet nesten like høy arbeidsløshet i transportnæringene som i sekundærnæringene, henholdsvis 11,1 og 12,9 prosent. Ledigheten blant sjømenn overgikk faktisk industriens ledighet med 2,8 prosentpoeng. Til sammenligning utgjorde gjennomsnittlig ledighet i de andre tjenesteytende næringene bare 3,2 prosent i perioden 1919-1939.

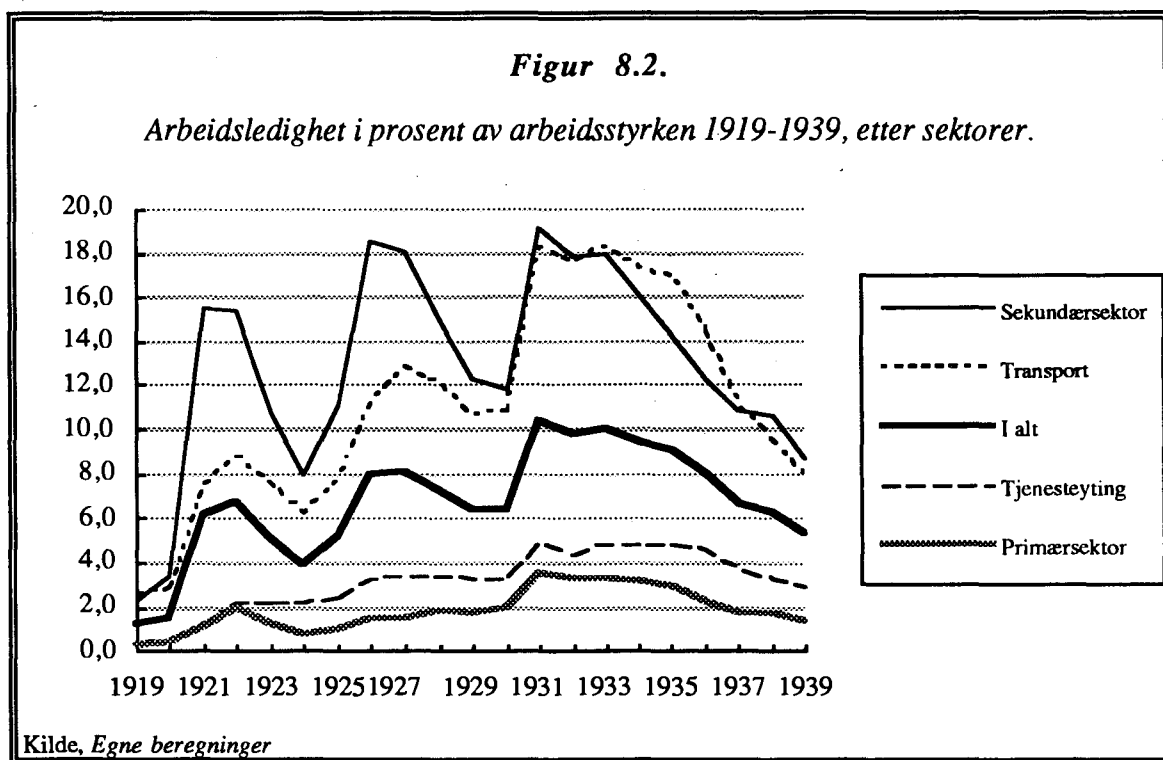
De minste variasjonene i ledighetens omfang i de forskjellige bransjene finner vi øyensynlig i primærsektoren. Både gjennomsnittlig ledighetsnivå i perioden og de årlige ledighetstallene ligger nært opp til hverandre i fiske og landbruk. Årsakene kan primært søkes i at de to næringene begge var arbeidsintensive og lite konjunkturømfintlige. I tillegg kommer at svært mange arbeidstakere hadde fiske og landbruk som kombinasjonsyrker. Professor Trygve Solhaug peker på at den tradisjonelle fiskerbonden enda ikke var forsvunnet i mellomkrigsårene. Ved folketellingen av 1. desember 1920 ble det registrert 57.766 fiskere, hvorav 26.099, eller nesten halvparten, av disse hadde jordbruk som bierverv. Videre hadde 21.116 arbeidstakere fiske som bierverv og jordbruk som hovederverv. Solhaug konkluderer med at tre fjerdedeler av alle fiskerne på bygdene kombinerte yrket med annet arbeid. Bare en fjerdedel hadde fiske som sitt eneste yrke.²⁸ Likevel skal det sies at langt de fleste fiskerne tross alt hadde fiske som sitt viktigste yrke i mellomkrigstiden.²⁹

Når vi sammenligner ledighetstallene for bransjene i primærsektoren må vi imidlertid ha *in mente* at jeg ikke har beregnet noen separat ledighetsserie for skogbruket. Her var ledigheten, som vi har sett ovenfor, til tider meget høy. Nasjonalregnskapenes sysselsettingstall for 1930-årene stadfester dette, særlig i vintermånedene 1930-1933. Skogbrukets høye ledighet innebærer lavere ledighet i jord- og hagebruk enn hva mine estimer antyder. Imidlertid må vi også her være klar over at kombinasjonsyrker av skogbruk og jordbruk var svært alminnelig. Det kan derfor virke kunstig å skille mellom de to næringene. Samtidig var, som nevnt ovenfor, undersysselsetting et meget stort

²⁸ Solhaug, Trygve, *Hovedtrekkene i fiskerinæringens utvikling 1870-1920*, en artikkel til mellomfagstillegget i historie ved Høgskolesenteret i Nordland, Bergen 1993, s. 25.

²⁹ NOS. XII. 245, *op.cit.*, tabell 115, s. 169. Med viktigste yrke regner jeg her hovedyrke og eneyrke.

problem i jordbruket. Oppgavene over åpen arbeidsledighet kan derfor virke misvisende i forhold til de samlede sysselsettingsproblemer i næringen.

Figur 8.2 illustrerer flere interessante momenter. For det første ser vi med all tydelighet at arbeidsledigheten primært var et problem i sekundær- og transportnæringene. Først på 1930-tallet kan åpen arbeidsledighet sies å være et alvorlig problem i primærnæringene og i de fleste tjenesteytende næringer.

For det andre ser vi at det var mye større svingninger i ledighetens nivå blant industri- og transportarbeidere enn blant arbeidere i primær- og tertiærnæringene. De to sistnevnte sektorene viser en relativt jevn økning i ledigheten opp til og med 1931. Deretter stabiliserte ledigheten seg frem til 1935-1936, for så å avta moderat. Det eneste signifikante unntaket fra denne utviklingen er den foreløpige ledighetstoppen i primærsektoren i årene 1921-1923. Da gikk forholdsvis mange fiskere ledige. En årsak var delvis feilslått fiske. Både fangstmengde og priser falt. Delvis skyldtes ledigheten dereguleringer etter krigen, med opphevelse av offentlig oppkjøp og statlig garantert minstepris på fisk.³⁰ Dessuten gjennomførte "vinlandene" Frankrike, Spania, Portugal og Italia en boikott av norske fiskeprodukter. Den direkte årsaken til boikotten var den norske "forbudspolitikken" under og i de første årene etter krigen, som resulterte i at importen av alkoholholdige drikker fra de latinske landene i noen år nesten ble utradert.³¹

³⁰ Solhaug, Trygve, *op.cit.*, s. 2-3, 19 og 25-29 og NOS, XII. 245, *op.cit.*, tabell 120, s. 174.

³¹ Hodne, Fritz og Grytten, Ola Honningdal, *Norsk økonomi 1900-1990*, Tano forlag, Oslo 1992, s. 130.

I sterk kontrast til den relativt jevne utviklingen i arbeidsledighetens nivå i primærnæringene og i de fleste tjenesteytende næringene, ser vi at ledigheten i sekundærsektoren bevegte seg i tre markante bølger. I den første bølgetoppen frem til 1921-1922 steg ledigheten til nærmere det femdobbelte av hva den hadde ligget på årene i forvegen. I den andre bølgetoppen 1926-1927 ble ledigheten mer enn fordoblet. I den tredje bølgetoppen 1931-1933 steg ledigheten med to tredjedeler.

Et tredje moment er at arbeidsledigheten var betydelig høyere i 1930-årene enn i 1920-årene i både primær- og tertiærsektoren, mens den i sekundærsektoren faktisk var høyest på siste halvdel av 1920-tallet. I løpet av 30-årene var det en tydelig utjevning av ledighetens nivå mellom de sektorene. Det kan tyde på at ledigheten etter hvert ble et gjennomgripende strukturelt problem i hele samfunnet.

8.4. VURDERING AV RESULTATENE

I dette avsnittet vurderer jeg realismen i de beregningene jeg har foretatt ovenfor. Jeg vil i det følgende sammenligne mine resultater med alternative norske mål på arbeidsledigheten i ulike næringer i perioden. Ledighetsberegningene vurderes også opp i mot forskjellig sysselsettingsstatistikk. I det etterfølgende avsnitt sammenlignes utenlandske oppgaver over ledigheten på sektor- og bransjenivå med de nye norske estimatene.

8.4.1. Vurdering av ledigheten i primærsektoren

En årsak til at mine beregninger viser så lav ledighet i primærsektoren er den begrensede definisjonen jeg har benyttet av begrepet arbeidsledighet. Øistein Hveding, som har en langt videre begrepsanvendelse, viser til at sesongledigheten må ha vært høy i jordbruket. Han presiserer at vi ikke vet hvor høy den egentlig var, men peker på at ledighetsproblemene blant småbrukere kan sammenlignes med gjeldskrisens omfang.³²

De viktigste statistiske kildene vi kan sammenligne mine beregninger med er spesialundersøkelsen fra 30. november 1935, bearbejdede og ubearbejdede kommunale arbeidsløshetsmeldinger, samt sysselsettingsstatistikk fra nasjonalregnskapene. Både spesialundersøkelsen og de kommunale arbeidsløshetsmeldingene viser betydelig høyere ledighet i primærnæringene enn mine beregningsresultater. I følge spesialundersøkelsen var det 39.551 menn uten arbeid i landbruket 30. november 1935.³³ Til sammenligning

³² Hveding, Øistein, *Landbrukets gjeldskrise i mellomkrigstiden*, Statens lånekasse for jordbrukere, Oslo 1982, s. 39-45.

³³ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30 november 1935*, Oslo 1937, tabell B, s. 22.

viser folketellingens oppgaver, som mine beregninger bygger på, en ledighet på 24.898 mannlige landbruksarbeidere 1. desember 1930.³⁴ Det innebærer at ledigheten, justert for vekst i arbeidsstyrken, var litt mer enn en halv gang høyere i november 1935 enn i desember 1930.³⁵ Tatt i betraktning at beregnet ledighet i landbruket steg fra 2,1 til 2,9 prosent mellom 1930 og 1935 kan det ved første øyekast virke som om det er bra samsvar mellom estimatene. Her må vi imidlertid være klar over at ledigheten ved utgangen av 1930 nesten var tre ganger høyere enn årsgjennomsnittet. Sesongledigheten var i følge oppgavene over arbeidssøkende fra arbeidsformidlingen betydelig lavere i landbruket i 1935. I følge arbeidskontorenes månedsrapporter var det omtrent like mange, ja kanskje flere arbeidsledige i landbruket i månedsskiftet november/desember 1930 enn på samme tidspunkt i 1935.³⁶ Siden registreringshyppigheten var økende på 1930-tallet var det kanskje ikke mer enn 20.000-25.000 arbeidsledige menn i landbruket i november 1935.

For fiskeriene viser spesialundersøkelsen enda større avvik fra min serie. Folketellingens oppgaver viser at det var 1.392 mannlige fiskere uten arbeid ved folketellingen 1. desember 1930, mens spesialundersøkelsen rapporterer om hele 27.887 ledige fiskere.³⁷ Selv om ledigheten blant fiskere, i følge mine beregninger, steg fra 1,2 til 3,0 prosent mellom 1930 og 1935, viser estimatene nesten 10 ganger lavere ledighet enn spesialundersøkelsens resultater. Samsvaret er med andre ord meget dårlig. Årsaken til at spesialundersøkelsen viser betydelig høyere ledighet finner vi hovedsakelig i dens etterarbeider. Som vist både i kapittel 4 og i kapittel 7 konkluderer etterarbeidene med at arbeidsledighetsbegrepet ble tolket for vidt i mange av landets primærnæringskommuner. Oppgavene ble vurdert til å være så upresise at det er vanskelig å si noe sikkert om ledigheten i de forskjellige næringene ut i fra spesialtellingen.³⁸

"Fordelingen gjenspeiler i store trekk næringenes fordeling utover i landet: den bekrefter det inntrykk en på forhånd måtte ha av ledighetens yrkespreg i de forskjellige landsdeler. Om ledigheten innenfor de enkelte næringer, ledighetsprocentene, kan en ikke slutte noe av denne tellingen."

Spesialundersøkelsen ble foretatt som en utvidet undersøkelse i forbindelse med primærkommunenes innsending av månedlige arbeidsløshetsmeldinger. Det er derfor

³⁴ NOS, IX. 61, *op.cit.*, tabell, s. 14*-15*.

³⁵ Veksten i landbrukets arbeidsstyrke mellom 1930 og 1935 er beregnet av meg til 2,5 prosent. Se vedlegg, kapittel 8.

³⁶ NOS, *Statistisk årbok for Kongeriket Norge 1931*, tabell 152, s. 148 og NOS, *Statistisk årbok for Norge 1936*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1936, tabell 165, s. 145.

³⁷ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30 november 1935*, tabell B, s. 22 og NOS, IX. 61, *op.cit.*, tabell, s.14*-15*.

³⁸ *Ibid*, s. 14. (Spesialundersøkelsen)

ikke overraskende at de kommunale arbeidsløshetsmeldingene fra 1930-tallet viser samme tendens som spesialundersøkelsen. I følge mine bearbejdelser av meldingene svingte den mannlige arbeidsledigheten i landbruket mellom 6 og 13 prosent, som er 2-3 ganger høyere enn hva mine beregninger antyder. For fiskerinæringen er avvikene enda større.³⁹ De kommunale arbeidsløshetsmeldingene fra 1920-tallet stemmer imidlertid langt bedre overens med de beregningene som er utført i dette kapitlet, selv om også de gjennomgående viser høyere ledighet i primærnæringene. For 1924 er det imidlertid forbløffende samstemmighet. Arbeidsløshetsmeldingene og mine beregninger viser da nøyaktig samme ledighet i primærsektoren, nemlig 0,9 prosent.⁴⁰

Vi ser at de kommunale arbeidsløshetsmeldingene stemmer godt overens med mine beregninger av ledigheten i primærnæringene på det meste av 1920-tallet. De stemmer imidlertid dårlig overens med mine estimater for 1930-tallet. Avvikene er desidert størst når det gjelder fiskerinæringen og skyldes etter min mening i hovedsak svakheter ved kommunenes oppgaver. Arbeidsinspektøren påpekte til stadighet i sine årsmeldinger at mange av arbeidsløshetsmeldingene viste for høye ledighetstall i primærnæringene. I årsberetningen for 1935-1936 vurderte Arbeidsinspektoratet ledigheten i de forskjellige næringer, og konkluderte med følgende om fiskerinæringen:⁴¹

"For fiskeri synes stillingen å være omtrent uforandret. Nu er der for den gruppe det å merke at arbeidsløshetsmeldingenes tall her for en stor del må antas å representere ledighet i utvidet mening; de store tall gir mer uttrykk for økonomisk trang enn for arbeidsløshet i industriell betydning."

I årsberetningen for 1937 er Inspektoratet enda klarere i sine uttalelser om de kommunale arbeidsløshetsmeldingenes overrapporteringer av ledigheten i fiskerisektoren:⁴²

"Således har man inntrykk av at det i fiskeridistriktene ofte tas med fiskere, ikke fordi de er uten beskjeftigelse, men fordi fisket gir dårlig utbytte."

Enkeltoppgaver fra primærnæringskommuner illustrerer helt klart at ledigheten ofte ble overdrevet, spesielt i fiskerinæringen. Mange kystkommuner meldte om usannsynlig høy

³⁹ Riksarkivet, Arbeidsdirektoratet, Inspektoratet for Arbeidsformidlingen, *Kommunale arbeidsløshetsmeldinger*, utvalgte kommunale meldinger, eske 101-160.

⁴⁰ Statens Inspektorat for Arbeidsformidlingen og Arbeidsledighetsforsikringen, *Årsberetning 1923-24*, Oslo 1925, tabell Va og Vb, s. 30.

Fenomenet kan delvis forklares ved at relativt få kommuner sendte inn meldinger dette året. Årsaken til at mange kommuner ikke sendte inn meldinger, var imidlertid at ledigheten var ubetydelig i disse kommunene.

⁴¹ Statens Inspektorat for Arbeidsformidlingen og Arbeidsledighetsforsikringen, *Årsberetning 1935 og 1936*, Oslo 1937, s. 9.

⁴² Statens Inspektorat for Arbeidsformidlingen og Arbeidsledighetsforsikringen, *Årsberetning 1937*, Oslo 1938, s. 6-7.

ledighet blant fiskere på 1930-tallet. I et brev til formannskapet i Bremanger kommune i Sunnfjord, Sogn og Fjordane, datert 9. mai 1939, uttrykker arbeidsinspektør Johan Hvidsten sin misnøye med kommunens arbeidsløshetsmeldinger.⁴³

"Sidan september 1938 til april i år viser meldingene skiftevis 400 og 450 menn i yrkesgruppe -Fiske/Kvalfangst-. Sjølv om meldingene bygger på skyn, er det noko påfallande at tala held seg konstante - både i fisketida og ellers. Men det er meir verd å merka at tala ligg over talet for denne yrkesgruppa etter folketeljinga frå 1930 som syner 378."

Det faktum at arbeidsledighetsnemden meldte om flere arbeidsledige fiskere enn det totale antall personer som hadde fiske som eneyrke eller hovedyrke, kan ikke forklares ut i fra at antall fiskere økte i sesongene. Meldingene viste nemlig konstant minst 400 ledige fiskere året rundt. For januar 1938 viste arbeidsløshetsmeldingen fra Bremanger hele 800 fiskere uten arbeid, hvilket impliserer at nesten samtlige menn over 18 år i kommunen var arbeidsledige fiskere. Til sammenligning meldte nabo- og fiskerikommunen Bru, med omlag halvparten av Bremangers innbyggertall, om 39 ledige fiskere i januar 1938.⁴⁴ Kommunale arbeidsløshetsmeldinger oppbevart på Riksarkivet avslører lignende overrapporteringer langs hele vestlandskysten og ikke minst i Nord-Norge.⁴⁵ Som jeg har vist ovenfor var en årsak til overrapporteringene ofte at arbeidsledighet var et meget vidt begrep i mange av landets kommuner.

I følge nasjonalregnskapene var det store problemer med lønnsomhet og underbeskjeftigelse i fiskeriene. I følge fiskermantallet varierte antall fiskere mellom 102.100 og 124.600 på 1930-tallet.⁴⁶ Antall utførte årsverk var bare halvparten, 53.000-58.000.⁴⁷ Selv om mer enn to tredjedeler av fiskerne hadde fiske som deltidsyrke og oppgavene fra fiskermantallet i følge Statistisk sentralbyrå gjennomgående viste for høye tall for antall fiskere, er det ingen tvil om at undersysselsetting var et meget stort problem i fiskerinæringen.⁴⁸

⁴³ Riksarkivet, *op.cit.*, eske 120.

⁴⁴ *Ibid*, eske 120

⁴⁵ *Ibid*, eske 100-160.

⁴⁶ NOS, XII. 245, *op.cit.*, tabell 115, s. 169.

⁴⁷ NOS, XII. 163, *op.cit.*, tabell 47, s. 328.

⁴⁸ *Ibid*, note 1, tabell 115, s. 169. Statistisk sentralbyrå opplyser her om at fiskermantallet gjennomgående viser for høye tall i forhold til totalt antall fiskere i Norge.

8.4.2. Vurdering av ledigheten i sekundærsektoren

For sekundærsektoren er det langt bedre overensstemmelse mellom mine beregninger, spesialundersøkelsen og de kommunale arbeidsløshetsmeldingene. Spesialundersøkelsen fra 1935 rapporterte 25.102 arbeidsledige mannlige industri- og håndverksarbeidere og 21.844 arbeidsledige mannlige bygge- og anleggsarbeidere. Det vil si til sammen 46.946 menn uten arbeid i sekundærsektoren. Folketellingen viser at 41.781 menn var uten arbeid i sekundærsektoren fem år tidligere.⁴⁹ Når vi tar i betraktning at industriens arbeidsstyrke var økende utover 1930-tallet, betyr det at ledigheten i sekundærnæringene var omlag like stor i november 1935 som i desember 1930. Spesialtellingens ledighetstall indikerer en ledighetsprosent blant mannlige industri-, håndverks- og anleggsarbeidere på 16,8 prosent både i november og på årsbasis.⁵⁰ Under forutsetning av at forholdet mellom kvinnelig og mannlig ledighet holdt seg konstant mellom 1930 og 1935 var total ledighet i sekundærsektoren 15,0 prosent i 1935. Mine estimer viser en ledighet på 14,4 prosent samme år. Spesialundersøkelsen stadfester forøvrig at ledigheten var aller høyest i anleggsbransjen.

Også de ordinære kommunale arbeidsløshetsmeldingene stemmer relativt godt overens med mine beregninger av ledigheten i sekundærsektoren, både for 1920- og 1930-tallet. For første halvdel av 1920-årene viser faktisk arbeidsløshetsmeldingene lavere ledighet i sekundærsektoren enn mine resultater. Gjennomsnittlig ledighet i perioden 1922-1924 var ikke mer enn 8,5 prosent i følge meldingene, mot 11,3 prosent i følge mine estimer rapportert i tabell 8.5.⁵¹ I 1930-årene derimot, var det en økende tendens til at meldingene fra kommunene viste høyest ledighet, særlig innen bygg- og anlegg. Her er det å bemerke at også spesialundersøkelsen fra 1935 viser bemerkelsesverdig høy ledighet innen bygg- og anlegg. Avvikene lar seg muligens forklare ut i fra feilkilder i forbindelse med kommunenes innrapportering til Inspektoratet. I årsberetningen fra 1935-1936 konstaterte arbeidsinspektøren at oppgavene over ledige anleggsarbeidere trolig var overdrevet.⁵²

"På den annen side er å merke at de kommunale meldinger i enkelte henseender er mindre pålitelige. Således fører disse op et urimelig stort antall arbeidsløse under gruppen anlegg, jfr. hvad der er påvist i det senere kapitel

⁴⁹ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30 november 1935*, tabell B, s. 22 og NOS, IX. 61, *op.cit.*, tabell, s. 14*-15*.

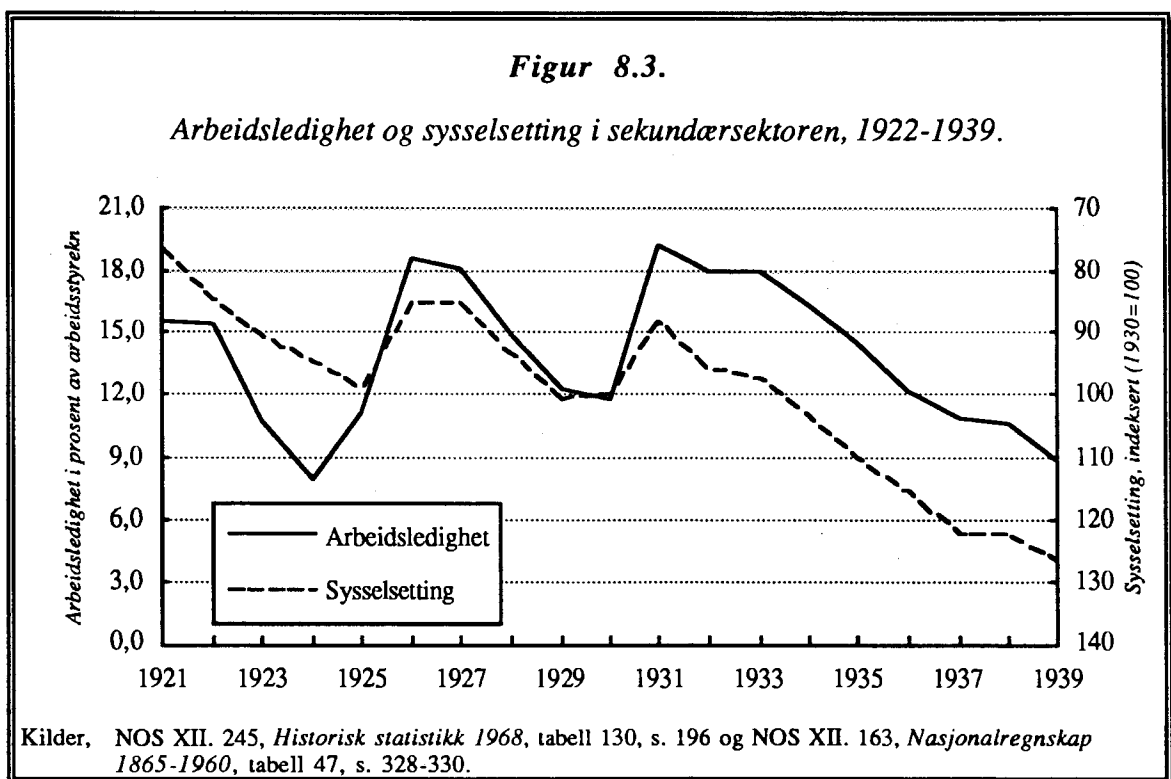
⁵⁰ NOS, *Statistiske meddelelser 1936*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1937, s. 25-27.

⁵¹ Beregnet på grunnlag av Statens Inspektorat for Arbeidsformidlingen og Arbeidsledighetsforsikringen, *Årsberetning 1922-1923*, Kristiania 1924, tabell VIa og VIb, s. 56 og *Årsberetning 1923-1924*, Oslo 1925, tabell Va og tabell Vb, s. 30.

⁵² Statens Inspektorat for Arbeidsformidlingen og Arbeidsledighetsforsikringen, *Årsberetning 1935 og 1936*, s. 8.

som omhandler spesialundersøkelsen pr. november 1935; grunnen er den at det hovedsakelig er anleggsarbeid som ved statsstøtte settes i gang for de arbeidsløse, og dette forhold preger så mer eller mindre bevisst kommunenes oppgaver,...(....)."

Den offisielle norske sysselsettingsstatistikken kan gi en indikasjon på utviklingen i arbeidsledigheten. De år sysselsettingen var relativt liten må arbeidsledigheten *cet par* ha økt og *vice versa*. Negativ korrelasjon mellom beregnet arbeidsledighet og den offisielle sysselsettingsstatistikken indikerer på den måten at beregningene av arbeidsledigheten i sekundærsektoren gir troverdige resultater. Ved hjelp av oversikter over utførte årsverk hentet fra industristatistikken og nasjonalregnskapsstatistikken har jeg utarbeidet en indeks for industrisysselsettingen i perioden 1922-1939.⁵³ Indeksen er sammenlignet med beregningene av arbeidsledigheten i sekundærsektoren i figur 8.3 nedenfor. For å gjøre sammenligningen enklere visuelt, vises aksene som uttrykker sysselsettingens indeksterte størrelse på reversert form. Stor avstand mellom x-akse og graf viser lav sysselsetting og liten avstand mellom x-akse og graf viser høy sysselsetting. Det betyr at den visuelle samvariasjon vi ser i figur 8.3 indikerer en negativ korrelasjon mellom sysselsetting og arbeidsledighet.

⁵³ NOS, XII. 245, *op.cit.*, tabell 130, s.196 og NOS, XII. 163, *op.cit.*, tabell 47, s. 328-330.

Utført korrelasjons- og regresjonstest, der endringer i arbeidsledighet er avhengig variabel og endring i sysselsetting er uavhengig variabel, viser en klart negativ samvariasjon mellom de to variablene som er signifikant på alle nivå, $R = -0,875$.⁵⁴ Denne sterkt negative korrelasjonskoeffisienten styrker troverdigheten av de ledighetstallene jeg har kommet frem til for sekundærsektoren. Også på bransjenivå var antall utførte årsverk negativt korrelert med beregnet arbeidsledighet.

Oppstuingen av arbeidskraft i primærnæringene illustrerer også sysselsettingsproblemer i sekundærsektoren i perioden. Uforholdsmessig mange unge arbeidstakere fra landsbygda, som ikke fant seg arbeid i industri og anlegg, ble værende hjemme på gården eller fant seg beskjeftigelse i fiskeriene. Dette faktum illustrerer forøvrig at ledigheten var mindre i primærsektoren enn i sekundærsektoren. - Det var tross alt bedre å ha lite å gjøre enn ingenting.

Ut fra analysen ovenfor virker det rimelig å si at mine beregninger av arbeidsledigheten i sekundærsektoren i mellomkrigstiden virker troverdig. Det er verd å merke seg at de nye ledighetstallene ligger betydelig under oppgavene fra de ti fagforbundene. For 1921-1939 viser de nye estimatene en gjennomsnittlig ledighet på 13,9 prosent, mot 20,5 prosent i følge fagforeningsstatistikken. Likevel er det ganske godt samsvar mellom fagforeningsstatistikken og mine beregninger når vi ser på hvordan de enkelte bransjene kom ut i forhold til hverandre. Begge seriene viser at ledigheten var spesielt høy innen bygg- og anlegg og trevareindustri, middels i jern- og metall og lav i tekstilindustri, nærings- og nytelsesmiddelindustri og grafisk industri.⁵⁵ På grunn av at trevareindustrien, spesielt møbelindustrien, gikk godt i bedrifter med uorganiserte arbeidere på Vestlandet, viser de nye estimatene betydelig lavere ledighet enn fagforeningstallene i denne næringen. Likefullt ligger de nye ledighetstallene for trevarebransjen over gjennomsnittet i sekundærnæringene.

8.4.3. Vurdering av ledigheten i tertiærsektoren

Spesialundersøkelsen av 30. november 1935 er relativt upresis når det gjelder å anslå ledigheten i tertiærsektoren. De eneste tjenesteytende næringene som er skilt ut for seg selv er sjøfart og handel og forretningsdrift. Resten av de ledige i tertiærsektoren er plassert i gruppen "andre", sammen med uspesifisert ledighet. Undersøkelsen viser at det

⁵⁴ Estimert regresjonskoeffisient $\beta = -0,467$, t-verdi = $-7,244$, p-verdi (2 tail) = $0,000$ og forklaringsgrad $R^2 = 76,6\%$.

⁵⁵ NOS, *Statistisk årbok for Norge 1940*, Det Statistiske Sentralbyrå, Oslo 1940, tabell 201, s. 203 og Tuveng, Morten, *op.cit.*, bilagstabell 2, s. 90.

I fagforbundsstatistikken viser jern og metall viser noe lavere ledighet enn gjennomsnittet, på grunn av at den bygger på så mange andre konjunkturømfintlige næringer. Sammenligner vi de nye estimatene for ledigheten i jern- og metall med gjennomsnittlig ledighet i samtlige industribransjer, ser vi at jern og metall hadde noe høyere ledighet enn de fleste andre bransjene.

var 3.125 arbeidsløse menn innen handel og forretningsførsel og 8.913 sjømenn uten arbeid 30. november 1935. Til sammenligning var det registrert henholdsvis 5.662 og 8.296 ledige menn i disse yrkene ved folketellingen 1. desember 1930.⁵⁶ Forutsatt at uspesifisert ledighet utgjorde 1,5 prosent av arbeidsstyrken, som tabell 8.5 viser, utgjorde uspesifisert ledighet 20.000 av totalt 166.000 ledige ved spesialundersøkelsen. Trekkes disse fra gruppen "andre" som i undersøkelsen beløp seg til 39.556, blir totalt antall ledige menn i tertiærsektoren drøye 31.000, mot 22.605 i følge folketellingen.⁵⁷

På grunn av at spesialundersøkelsen er mindre detaljert enn folketellingen var det trolig langt flere som tilhørte gruppen "uspesifisert" ved denne tellingen enn ved folketellingen. Det virker derfor sannsynlig at ledigheten i tertiærsektoren ikke kunne ha utgjort noe særlig mer enn 25.000-26.000 mann. Med hensyn til at tertiærsektorens arbeidsstyrke vokste betydelig på 1930-tallet betyr det at arbeidsledigheten i følge spesialundersøkelsen bare var marginalt høyere i november 1935 enn i desember 1930, slik som mine beregninger ovenfor viser. Etter at spesialundersøkelsens oppgaver er skjønnsmessig justert, ser vi altså at de stemmer godt overens med mine beregninger. De sammenfallende resultatene gjelder både for tertiærsektoren som helhet og for skipsfarten. Når det gjelder handel og forretningsvirksomhet, antyder imidlertid spesialundersøkelsen en betydelig lavere ledighet enn mine resultater. Årsaken er trolig at denne yrkesgruppen har fått en videre definisjon ved folketellingen enn ved spesialundersøkelsen.

De kommunale arbeidsløshetsmeldingene forteller oss også lite om ledigheten i tertiærsektoren. De inneholdt, som spesialtellingen, utelukkende rubrikker for to av servicenæringene, sjøfart og handel og forretningsførsel. Disse to rubrikkene ble imidlertid sjelden fylt ut av kommunenes arbeidsledighetsnemnder. Meldinger fra en del sjøfartsbyer, som Bergen, Arendal og Haugesund viser imidlertid at det var høy ledighet blant sjømenn. De kommunale arbeidsløshetsmeldingene viser at nærmere 200 av 1.500 sjømenn var uten arbeid i Haugesund i perioden 1931-1935.⁵⁸ Det vil si en ledighet på mellom 13 og 14 prosent, som var betydelig høyere enn samlet ledighet. Riktignok viser meldingene fra Haugesund lavere ledighet enn mine beregninger av sjømannsledighet, men i følge Roald Jostein Thorsens analyse av sjømannsledigheten i byen, viser de kommunale meldingene for lave tall.⁵⁹

⁵⁶ Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30 november 1935*, tabell B, s. 22 og NOS, IX. 61, *op.cit.*, tabell, s. 14*-15*.

⁵⁷ *Loc.cit.*

⁵⁸ Thorsen, Roald Jostein, *Næringsliv, sysselsetting og arbeidsledighet i Haugesund 1930-1939*, Hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Bergen, Bergen 1985, tabell 9, s. 194 og NOS, VIII. 196, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, III. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1932, tabell 2, s. 186-187.

⁵⁹ Thorsen, Roald Jostein, *op.cit.*, s. 70.

Beregningene i tabell 8.5 viser en jevn utvikling i ledigheten i tertiærsektoren, uten store svingninger i ledighetens omfang. Statistikk fra nasjonalregnskapene viser samtidig at sysselsettingen var stabil i de tjenesteytende næringene på 1930-tallet. Beregningene stemmer derfor godt overens med sysselsettingsstatistikken. Unntakene er transportnæringene. Sysselsettingsstatistikken viser nemlig langt mindre variasjon i beskjeftigelsen i transportsektoren enn hva mine beregninger indikerer. Den offisielle sysselsettingsstatistikken støtter derfor ikke entydig opp om de ledighetstallene jeg har kommet frem til. På grunn av transportsektorens avhengighet av industriproduksjon virker likevel mine resultater troverdige. I tillegg vet vi at det tidvis var store problemer i norsk og internasjonal skipsfart, med stor overkapasitet og store deler av verdensflåten i opplag. I 1932 lå godt over 20 prosent av verdensflåten i opplagsbøyene.⁶⁰ Konjunktorene i internasjonal skipsfart er klart sammenfallende med mine beregninger av ledigheten i næringen, selv om næringen gjorde det langt bedre i Norge enn i de fleste andre land. Mens verdensflåten, målt i bruttotonn, gikk tilbake med 1,6 prosent mellom 1929 og 1938, økte den norske flåten med 42 prosent i samme periode. Årsakene var omlegging til mer effektive motordrevne båter og satsing i den voksende tankfarten. Til tross for veksten ble det ikke noe særlig flere arbeidsplasser i norsk skipsfartsnæring. Skipene var mer effektive og beskjeftigelsen var tidvis dårlig, sysselsettingen økte derfor ikke noe særlig, hverken på 1920-tallet eller på 1930-tallet.⁶¹

Ellers finnes det få kilder der arbeidsledigheten i ulike tjenesteytende næringer er forsøkt kvantifisert. Et unntak kan hentes fra Tore Jørgen Hanisch og Even Langes bok om Norges Tekniske Høyskole gjennom 75 år. De gir en fyldig beskrivelse av arbeidsmarkedet for ingeniører, en yrkesgruppe som sorterte både under sekundær- og tertiærsektoren. Yrket i seg selv kan imidlertid primært karakteriseres som tjenesteyting. Til tross for rekordstort overskudd av ingeniører i mellomkrigsårene, som gjorde at enkelte tok til orde for å stenge NTH midlertidig, var ledigheten blant ingeniører relativt beskjeden. I oktober 1936 opplyste rektor ved NTH professor Fredrik Vogt at arbeidsledigheten var sunket fra 6 prosent i 1934 til 2 prosent i 1936. Han la også til at sysselsettingen for ingeniører økte så hurtig at høyskolens kapasitet for å utdanne nye var for liten.⁶²

Alt i alt vil jeg hevde at de beregningene jeg har foretatt av ledigheten i tertiærnæringene virker pålitelige. Ledigheten i transportnæringene var nesten like høy som i sekundærsektoren, blant sjømenn var den endog høyere enn i mange

⁶⁰ Fon, Anders Martin, "Norsk skipsfart i mellomkrigstiden. Kan satsingen på tankfart og motordrevet moderne tonnasje forklare den sterke ekspansjonen?", *Arbeidsnotat nr. 71/1991 og SIS-notat nr. 26/1991*, SNF, Bergen 1991, tabell 1, s. 5.

⁶¹ Sturmey, S G., *British Shipping and World Competition*, University of London, The Athlone Press, London 1962, s. 61-97 og Egeland, Jon O., *Kongeveien. Norsk skipsfart fra århundreskiftet til Den Annen verdenskrig*, bind II, Aschehoug, Oslo 1973

⁶² Hanisch, Tore Jørgen og Lange, Even, *Vitenskap for industrien, NTH - En høyskole i utvikling gjennom 75 år*, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Stavanger/Trondheim 1985, s. 294-297.

industribransjer. I de tjenesteytende næringene forøvrig var arbeidsledigheten nesten like lav som i primærnæringene. På grunn av at disse næringene var lite konjunkturømfintlige og relativt mange i sektoren hadde fast arbeid i det offentlige, kunne ledigheten i praksis neppe bli så høy som i sekundær- og transportsektoren. Næringsstrukturen bidro dessuten til at underbeskjeftigelse var mindre vanlig i tertiær- enn i primærsektoren, til tross for at underbeskjeftigelse også var et forholdsvis stort problem for mange som var sysselsatt i huslig arbeide. Selv om den åpne ledigheten var høyere i de tjenesteytende næringene enn i primærnæringene, var de samlede problemene på arbeidsmarkedet likevel trolig langt større i primærsektoren.

8.5. ARBEIDSLEDIGHET I ULIKE NÆRINGER I ANDRE LAND

François Caron har gitt en analyse av de europeiske lands sysselsettings- og arbeidsledighetsproblemer i mellomkrigstiden. Han konkluderer med at arbeidsledigheten utvilsomt var høyere i sekundærsektoren enn i primær- og tertiærsektoren, men understreker at hovedproblemet i jordbruket snarere var undersysselsetting enn åpen ledighet. Caron mener at skjult arbeidsledighet var vanlig i samtlige tre sektorer, ikke minst i industri og anlegg.⁶³ Alan Green og Mary MacKinnon peker på at arbeidsledigheten også i Nord-Amerika primært var et problem i industrinæringene, noe som førte til betydelige forskjeller i regional ledighet og sysselsetting.⁶⁴

Når vi går over til å se på de konkrete ledighetstallene i forskjellige land stadfestes antakelsen om at de beregningene som er foretatt i dette kapitlet er realistiske. Den mest detaljerte statistikken over arbeidsledigheten i ulike næringer finner vi ikke overraskende i Storbritannia. I forbindelse med *Ministry of Labours* registreringer av arbeidsledige gjennom *National Insurance Scheme* ble det utarbeidet bransjemessig statistikk som viser ledigheten i 100 separate yrkeskategorier fra og med 1923.⁶⁵ Oppgavene er også delt inn i færre og større kategorier og det eksisterer tilgjengelig statistikk som viser ledigheten i 36-37 næringer i perioden 1923-1939.⁶⁶ Selv om statistikken er svært detaljert, hefter det

⁶³ Caron, François, "Technical Change, Labour and Unemployment", *Network on the Economic History of Europe between the Wars*, European Science Foundation, Final Conferance, Strasbourg, 4-5 June 1993, s. 5-10.

⁶⁴ Green, Alan & MacKinnon, Mary, "Regional Employment in the Depression: A Northern View", Aerts, Erik & Eichengreen, Barry (red.), *Unemployment and Underemployment in Historical Perspective*, Tenth International Economic History Congress, Leuven, August 1990, Leuven University Press, Leuven 1990, s. 88-100.

⁶⁵ Garside, William R., *The Measurement of Unemployment. Methods and Sources in Great Britain 1850-1979*, Basil Blackwell, Oxford 1980, s. 221.

⁶⁶ Mitchel, B. R., *British Historical Statistics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1988, s. 112, 129 og 130. Mitchel bygger sine data på *Ministry of Labour Gazette*. Oppgavene er ekskludert jord og skogbruk i perioden 1923-1937. Først i mai 1936/februar 1937 ble det mulighet for arbeidere innen disse næringene å registrere seg i NIS.

mange svakheter ved den. Det mangler blant annet anvendbare oppgaver over ledigheten i jord- og skogbruk før 1938. William R. Garside som har analysert statistikken kritisk mener at oppgavene må brukes med største varsomhet. Særlig gjelder det for primær- og tertiærsektoren, hvor NIS-tallene utvilsomt viser for høy ledighet. Årsaken er at yrkesaktive personer og yrkesgrupper som hadde sikre arbeidsplasser i primær- og tertiærnæringene var relativt dårlig representert i NIS. I tillegg inkluderer ledighetstallene i en del tilfeller personer som strengt talt ikke var arbeidsledige etter dagens definisjoner av ledighet, men som var underbeskjeftiget.⁶⁷

Opgavene over ledigheten i industrien er trolig de mest realistiske. I følge *Ministry of Labour* varierte ledigheten i sekundærsektoren fra gjennomsnittlig 7,6 prosent i grafisk industri til gjennomsnittlig 36,8 prosent i skipsverftsindustrien i den omtalte perioden 1923-1939. Ledigheten var ellers høyest i tungindustri, i bygg- og anlegg og i de bransjer som var knyttet tett opp til anleggssektoren, som oftest over 20 prosent. Ved siden av grafisk industri var arbeidsløsheten lavest i forskjellige bransjer innen nærings- og nytelsesmiddelindustrien og i diverse elektrisk industri, - godt under 10 prosent i gjennomsnitt. I tekstil- og bekledningsindustrien varierte ledigheten bemerkelsesverdig mye mellom de ulike bransjene. I de tekstilbransjene som hadde stor eksport, bomull, ull og lin, lå ledigheten rundt 20 prosent. Innen skreddervirksomhet, systuer og annen bekledningsindustri for hjemmemarkedet beveget ledigheten seg rundt 10 prosent. I jern- og metall, eksklusive skipsverft og tungindustri, lå ledigheten omtrent midt på treet. Ledighetsmønsteret i britisk sekundærsektor minnet mye om det norske. Gjennomsnittlig ledighet i sekundærsektoren i perioden 1923-1939 utgjorde omlag 18-19 prosent i Storbritannia, mot 13,8 prosent i Norge.⁶⁸ På bakgrunn av at den samlede ledigheten var noe høyere i Storbritannia enn i Norge og at problemene i britisk industri var spesielt store virker disse forskjellene realistiske.

I følge NIS-statistikken var ledigheten 10 prosent eller lavere i de fleste tjenesteytende næringene, bortsett fra transportsektoren, hvor ledigheten var like høy som i industrien. Om vi utvider ledighetstallene i tertiærsektoren til å gjelde hele arbeidsstyrken og ikke bare de som var forsikret i NIS, vil vi se at ledigheten synker betraktelig. På grunnlag av folketellingen fra 1931 er det rimelig å anta at ledigheten i tjenesteytende sektor, eksklusive transport og kommunikasjon, sjelden overskred 5-6 prosent på årsbasis. I primærsektoren var ledigheten enda lavere. I 1938 og 1939 var i

⁶⁷ Garside, William R., *op.cit.*, s. 10-13, s. 29-61 og s. 219-230.

Se også Garside, William R., *British Unemployment 1919-1939. A study in public policy*, Cambridge University Press, Cambridge 1990, s. 3-13 og s. 203-280.

⁶⁸ Veid gjennomsnitt for Storbritannia på bakgrunn av Mitchel, B. R., *op.cit.*, s. 105 og 129.

overkant av 5 prosent av de forsikrede jordbruksarbeiderne uten arbeid. Ledigheten i jordbrukets samlede arbeidsstyrke lå sannsynligvis mellom 2 og 2,5 prosent.⁶⁹

De britiske ledighetstallene viser, som de norske, at ledigheten i sekundærsektoren ikke var mye lavere på 1920-tallet enn på 1930-tallet. Ledigheten i de andre næringene økte markant på 1930-tallet. Årsakene til dette utviklingsmønsteret synes primært å være de samme som for Norge. Ledigheten på 1920-tallet kan trolig i større grad enn på 1930-tallet forklare ut i fra konjunkturrelle forhold og spesielle strukturproblemer i industrien. Ledigheten på 1930-tallet synes i større grad å skyldes strukturelle problemer som gjennomsyret både hele det nasjonale og hele det internasjonale arbeidsmarkedet. De bemerkelsesverdige høye ledighetstallene i den britiske verftsindustrien og delvis også i tekstilindustrien skyldes at bransjene representerte to viktige eksportnæringer, som hadde store avsetningsproblemer under den internasjonale handelens kontraksjon i mellomkrigstiden.

Robert Salais har bearbeidet ledighetsoppgaver fra den franske folketellingen i 1936. Folketellingen viser at 4,3 prosent av landets samlede arbeidsstyrke var uten arbeid. Salais er kommet frem til ledighetstall som for primær- og sekundærnæringsenes del samsvarer godt med de norske estimatene. Ledigheten var henholdsvis 2,4 og 0,6 prosent i fiskeri og jordbruk. Den samlede ledighet i primærsektoren var 0,7 prosent. I sekundærsektoren varierte ledigheten fra 0,9 prosent i kjemisk industri til 12,1 prosent i bygg og anlegg.⁷⁰ Gjennomsnittlig ledighet var 7,6 prosent, nesten 11 ganger høyere enn i primærsektoren. De viktigste forskjellene mellom de franske og de norske ledighetstallene finner vi i tertiærsektoren.

I følge folketellingen fra 1936 lå ledigheten i tertiærsektoren bare marginalt under samlet ledighet. I følge Salais tall var faktisk ledigheten blant tjenere i private hushold mellom 3 og 4 ganger høyere i Frankrike enn i Norge. En mulig forklaring på at ledigheten i tertiærsektoren i Frankrike lå nærmere opp til arbeidsstyrkens samlede ledighet enn hva tilfellet var for Norge, ligger i at ledigheten tross alt var mye lavere i Frankrike. Vi vet at det spesielt var de konjunkturømfintlige næringer som opplevde massearbeidsledighet i mellomkrigstiden, mens ledigheten i de "jobbsikre" næringene ikke økte dramatisk. Siden ledigheten var relativt liten i Frankrike, var også differansen mellom ledigheten i primær- og tertiærsektoren mindre enn i de land som opplevde høy ledighet. I den sammenheng er det interessant å merke seg at den prosentvise ledigheten i

⁶⁹ *Ibid.*, s. 105, 112, 129 og 130. Se også Thomas, Mark, "Labour Market Structure and the Nature of Unemployment in Interwar Britain", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *op.cit.*, s. 115-126. Se spesielt tabell 3.9, s. 123.

⁷⁰ Salais, Robert, "Why was Unemployment so Low in France?", Eichengreen, Barry og Hatton, Timothy J. (red.), *Interwar Unemployment in International Perspective*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London 1988, s. 252-255, spesielt tabell 7.5, s. 254.

den franske og den norske tertiærsektoren lå svært nært opp til hverandre, med henholdsvis 4,0 og 4,6 prosents ledighet i 1936.⁷¹

Martine Goosens har rekonstruert ledighetstall for 16 industribransjer i Belgia, og kommet frem til en gjennomsnittlig ledighet på 14,8 prosent i perioden 1920-1939, mot 13,4 prosent i Norge. Den bransjemessige fordelingen følger stort sett samme mønster som mine beregninger for Norge. Ledigheten var høyest i bygg- og anlegg, høy i trevareindustrien, middels i jern- og metall og tekstil og bekledningsindustrien og relativt lav i kjemisk-, grafisk- og nærings- og nytelsesmiddelindustri.⁷² De viktigste forskjellene mellom Goosens og mine serier finner vi for gruppen "bergverk", hvor hennes serie viser betydelig lavere ledighet enn min. Forskjellene gjelder imidlertid utelukkende på 1920-tallet, hvor mine tall viser bemerkelsesverdig høy ledighet innen bergverksdrift. Den store forskjellen kan bety at mine tall er for høye. Imidlertid viser den norske industristatistikken at sysselsettingen innen bergverksdrift ble redusert til under det halve mellom 1917 og 1920, og holdt seg lav i hele tiåret.⁷³

Omlag tre fjerdedeler av de arbeidsledige i Belgia tilhørte industrien, som sysselsatte mindre enn en tredjedel av den totale arbeidsstyrken. Det innebærer at den prosentvise ledigheten i primær og sekundærsektoren til sammen var 6 ganger lavere enn i industrien. I følge spesialtellingene av ledigheten i desember 1930 og februar 1937 var ledigheten anslagsvis dobbelt så høy i tertiærnæringene som i primærnæringene.⁷⁴ Vi kan dermed anslå en gjennomsnittlig ledighet på omlag 3 prosent i tertiærsektoren og 1,5 prosent i primærsektoren i Belgia i perioden 1920-1939, mot henholdsvis 5,6 og 2,0 prosent i Norge.

I en analyse av arbeidsledigheten ved folketellingen i USA i 1940, har Robert A. Margo sett på ledigheten innen ulike hovednæringer. Ledigheten i jordbruket, som forøvrig gjennomlevde en dypere krise i USA enn i Europa, er satt til 2,8 prosent. I sekundærsektoren varierte ledigheten fra henholdsvis 5,5 og 5,9 prosent i tungindustrien og lettindustrien, via 8,1 prosent i bergverk til hele 25,2 prosent i anlegg. Ledigheten i tung- og lettindustrien var forholdsvis liten på grunn av opprustningen av de militære styrker. Ledigheten i tertiærsektoren var i følge folketellingen 5,5 prosent.⁷⁵ Ved hjelp av regionale sysselsettingstall for 1930-tallet bearbeidet av John Joseph Wallis, ser vi tydelig

⁷¹ *Ibid.*, tabell 7.5, s. 254. Samlet ledighet for Frankrike er beregnet ved aritmetisk gjennomsnitt.

⁷² Goosens, Martine, "Reconstructie van Werkgelegenheidscijfers voor het Interbellum. Methodologie en Resultaten", Katholieke Universiteit Leuven, *Workshop on Quantitative Economic History*, Discussion Paper 87.01, Leuven 1987, s. B.5.

⁷³ NOS XII. 245, *op.cit.*, tabell 130, s. 196.

⁷⁴ Goosens, Martine, Peeters, Stefaan & Pepermans, Guido, "Interwar Unemployment in Belgium", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *op.cit.*, s. 301-314.

⁷⁵ Margo, Robert A., "Interwar Unemployment in the United States: Evidence from the 1940 Census Sample", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *op.cit.*, tabell 9.2, s. 329-330.

Se også: Margo, Robert A., "Employment and Unemployment in the 1930s", *NBER Working Paper Series*, Working Paper, nr. 4174, National Bureau of Economic Research, Cambridge, Massachusetts, september 1992, s. 1-33.

at ledigheten i sekundærsektoren var langt høyere i forhold til primær- og tertiærsektoren i 1930-årene enn i 1940.⁷⁶ Det stadfestes også av Stanley Lebergotts og Robert M. Coens beregninger av ledigheten i USA i mellomkrigstiden. Lebergott kom frem til en gjennomsnittlig ledighet på 11,0 prosent av den sivile arbeidsstyrken i årene 1919-1939. Ser vi bort fra arbeidsstyrken i jordbruket, som utgjorde mellom 17,6 og 28,6 prosent i perioden, kom han frem til en ledighet på 14,5 prosent. Coen beregnet gjennomsnittlig ledighet i den sivile arbeidsstyrken til 11,6 prosent i årene 1922-1939, mot 15,3 prosent når han så bort fra jordbruket.⁷⁷

Alan Green og Mary MacKinnon har analysert mellomkrigstidens arbeidsledighet i Kanada ved hjelp av ulike ledighetstillinger i perioden.⁷⁸ De konkluderer blant annet med at det var meget store sektor- og bransjemessige forskjeller i arbeidsledigheten. I følge folketellingen fra 1931, som var den mest representative for perioden, hadde over halvparten av anleggsarbeiderne i Toronto-regionen vært uten arbeid i løpet av 1930-1931. I industrien var tilsvarende antall rundt 30 prosent, noe lavere i transport og bare i overkant av 10 prosent i tjenesteytende næringer. I jordbruket var ledigheten enda mindre. Arbeidsledighetens varighet i de forskjellige yrkesgruppene økte proporsjonalt med andel av arbeidsstyrken som hadde vært uten arbeid. Ledighetstillinger fra andre regioner av landet viser tilsvarende ledighetsmønster.⁷⁹

8.5. KONKLUSJONER

I dette kapitlet har jeg beregnet årlige arbeidsledighetstall for 20 ulike næringer i Norge i mellomkrigstiden. Jeg har først funnet ledigheten ved folketellingen 1. desember 1930. På grunn av konjunkturelle og sesongmessige svingninger var ledigheten spesielt høy i enkelte næringer på det tidspunktet. For å finne et uttrykk for gjennomsnittlig ledighet i 1930 har jeg derfor korrigert ledighetstallene fra folketellingen ved hjelp av månedlige registreringer av arbeidssøkende ved de offentlige arbeidskontorene fordelt etter næring.

Årlige estimater for perioden 1919-1939 er beregnet ved å forutsette at svingningene i bransjemessig ledighet utviklet seg proporsjonalt med arbeidskontorenes oppgaver over arbeidssøkende fordelt etter næring. Ledigheten i 1930 er multiplisert med årlige svingninger i arbeidssøkende, deflatert for økning i arbeidsstyrken. På grunn av forskjeller i metodebruk og datagrunnlag stemmer ikke disse beregningene helt overens

⁷⁶ Wallis, John Joseph, "Employment in the Great Depression: New Data and Hypotheses", *Explorations in Economic History*, januar 1989, nr. 26, s. 45-72. Se spesielt s. 65-70.

⁷⁷ Smiley, Gene, "Recent Unemployment Rate Estimates for the 1920s and 1930s", *Journal of Economic History*, juni 1983, 43, tabell 1, s. 488.

⁷⁸ Green, Alan & MacKinnon, Mary, "Unemployment and Relief in Canada", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *op.cit.*, s. 353-396.

⁷⁹ *Ibid.*, s. 365-370. Se spesielt tabell 10.3, s. 366.

med beregningene av samlet ledighet i kapittel 4. Jeg har derfor korrigert resultatene slik at de korresponderer med de andre ledighetsseriene i avhandlingen.

I følge resultatene var ledigheten høyest i sekundær- og i transportnæringene, med en gjennomsnittlig ledighet på henholdsvis 12,9 og 11,1 prosent. Bare i bygge- og anleggsbransjen gikk hver femte arbeidstaker ledig. Svingningene i ledigheten var også størst i sekundær- og transportnæringene. I følge beregningene var den gjennomsnittlige arbeidsledigheten i de tjenesteytende næringene, eksklusive transport, 3,2 prosent. I primærsektoren, hvor estimatene bør tolkes med stor varsomhet, er ledigheten beregnet til 1,9 prosent. Til gjengjeld var undersysselsetting og skjult arbeidsløshet mer utbredt i primær- og tertiærnæringene enn i sekundærnæringene. Disse problemene var størst innen jordbruk og fiske.

Mine beregninger av arbeidsledigheten fordelt etter næringer bygger på en del kritiske forutsetninger og bør derfor, som alle andre beregninger av ledigheten, brukes med varsomhet. Estimatenes stemmer forøvrig godt overens med tilsvarende utenlandske estimater, og synes derfor troverdige. Likevel må det understrekes at estimatene for primærnæringene ikke er like sikre som estimatene for de andre næringene.

KAPITTEL 9

ETABLERTE FORKLARINGER AV ARBEIDSLEIGHETEN I MELLOMKRIGSTIDEN - EN HISTORIOGRAFI

9.1. INNLEDNING

Jeg vil nå gå over fra den deskriptive til den analytiske delen av avhandlingen. Denne delen inneholder i alt fire kapitler. Det første tar kort for seg hvilke hovedforklaringer som er gitt på mellomkrigstidens arbeidsledighet både her i Norge og i utlandet. De norske forklaringer er nesten utelukkende fremsatt i form av kvalitative og intuitive drøftelser. I de tre neste kapitlene søker jeg å teste hvorvidt de fremsatte forklaringer står seg mot en rimelig stringent kvantitativ statistisk analyse. Sammen med en drøfting av reallønnenes og produktivitetens betydning søker jeg på denne måten selv å finne en forklaring på den høye ledigheten, til tross for den økonomiske veksten i perioden. I analysen benytter jeg blant annet forklaringsmodeller hentet fra internasjonal litteratur.

Selv om det ikke er mange norske forskere som direkte har utført økonomisk historiske analyser av det norske arbeidsmarked i mellomkrigstiden med sikte på å forklare arbeidsløsheten, er det en del som i forbindelse med analyser av andre fenomener i perioden direkte eller indirekte har gitt forklaringer på den høye ledigheten. For å på en oversiktlig måte presentere den noe fragmenterte litteraturen om arbeidsledighetens årsaker, og som et utgangspunkt for selv å kunne forklare den høye arbeidsledigheten, foretar jeg først i dette kapitlet en observerende analyse. I den forbindelse gir jeg mål på tilbudet og etterspørselen etter arbeidskraft i perioden. Den viktigste observasjonen er at arbeidsledigheten var ledsaget av svikt i etterspørselen etter arbeidskraft helt frem til begynnelsen av 1930-tallet. Deretter var økt tilbud av arbeidskraft sammenfallende med de vedvarende høye ledighetstallene for resten av mellomkrigsperioden.

Historiografien i kapitlets annen del er organisert etter ulike forklaringer økonomer og historikere har gitt på etterspørselssvikten etter arbeidskraft i 1920-årene og det økte tilbudet av arbeidskraft i 1930-årene. Kapitlet inneholder også en kort historiografi over de mest vanlige forklaringer som er gitt på mellomkrigstidens arbeidsledighet i andre land.

9.2. TILBUD OG ETTERSPORSEL ETTER ARBEIDSKRAFT

De reviderte arbeidsledighetstallene gjør at mellomkrigstidens paradoks med vedvarende høy arbeidsledighet, til tross for betydelig økonomisk vekst, blir mindre enn det umiddelbart kan virke.¹ Men selv om arbeidsløsheten målt i prosent av den totale arbeidsstyrken var langt mindre enn fagforeningsledigheten, var den likevel oppsiktsvekkende høy. Sannsynligvis nærmet den seg 13-14 prosent i enkelte vintermåned. Arbeidsløsheten hadde aldri vært tilnærmet så omfattende tidligere. Først i begynnelsen av 1990-årene nådde ledigheten det samme nivå. Det er derfor både interessant og nyttig å søke å finne årsakene til mellomkrigstidens ledighet.

Som nevnt innledningsvis er det ikke mange forskere som har utført analyser av mellomkrigstidens norske arbeidsmarked med sikte på å forklare arbeidsløsheten. Imidlertid er det en del som i forbindelse med andre analyser av perioden direkte eller indirekte har gitt forklaringer på den høye ledigheten. Vi kan spore et mønster i disse forklaringene. Arbeidsledighet bestemmes generelt av tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft. I en situasjon med høy ledighet vil tilbudet være større enn etterspørselen. Ledigheten i 1920-årene blir ofte forklart ut fra faktorer som har innflytelse på arbeidsmarkedets etterspørselsside, mens ledigheten i 1930-årene oftere blir forklart ut fra faktorer på tilbudssiden. I dette avsnittet gir jeg kvantitative mål på tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft for å kunne si noe nærmere om deres betydning for ledigheten.

9.2.1. Operasjonalisering av begrepene

Tilbudet av arbeidskraft i et arbeidsmarked vil bestå av antall personer i arbeidsstyrken multiplisert med hvor mye hver enkelt ønsker å arbeide. Siden vi ikke vet den enkelte arbeiders preferanser når det gjelder arbeidstid i mellomkrigstiden, må vi nøye oss med å si at arbeidsstyrken kan stå som et uttrykk for tilbudet av arbeidskraft i perioden.

Gitt det faktiske overskudd av arbeidskraft i det norske arbeidsmarked i mellomkrigstiden synes det rimelig å anta at samlet sysselsetting reflekterer total etterspørsel etter arbeidskraft. På grunn av det store antall arbeidsledige er det grunn til å tro at de aller fleste stillinger var besatt i mellomkrigsperioden. Ledighetsstatistikken fra arbeidskontorene stadfester denne antakelsen. Unntakene er årene 1918-1920 og 1924 da det til tider var vanskelig å få besatt ledige stillinger for kvinner.² Samlet sysselsetting var derfor etter alt å dømme lavere enn total etterspørsel etter arbeidskraft i disse årene.

¹ Økonomen Leif Johansen er blant de som sterkest har understreket dette paradokset, uten å kunne gi noen fullgod forklaring på det: Johansen, Leif, *Offentlig økonomikk*, Scandinavian University Books, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Tromsø 1965, s. 73-74.

² Se vedlegg bakerst i avhandlingen.

Vi kan altså iakttå utviklingen i mellomkrigstidens tilbud og etterspørsel av arbeidskraft målt ved henholdsvis arbeidsstyrke og sysselsetting. Absolutte tall for arbeidsstyrken beregnes da ved å ekstrapolere antall ervervende ved folketellingen i 1930 med indeksen for beregnet arbeidsstyrke gjengitt i tabell 4.1.³ Absolutt sysselsetting i perioden beregnes deretter ved å trekke beregnet arbeidsledighet fra total arbeidsstyrke.

Tabell 9.1.

Arbeidsstyrke, sysselsetting og arbeidsledighet 1918-1939.

	1. Arbeidsstyrke*	2. Sysselsetting	3. Antall arbeidsledige
1918	1.109.776	1.097.568	12.208
1919	1.120.936	1.106.363	14.572
1920	1.137.055	1.118.862	18.193
1921	1.149.455	1.078.189	71.266
1922	1.158.135	1.078.223	79.911
1923	1.171.774	1.112.014	59.760
1924	1.180.454	1.134.417	46.038
1925	1.189.134	1.127.299	61.835
1926	1.201.534	1.105.411	96.123
1927	1.210.214	1.112.186	98.027
1928	1.220.133	1.131.064	89.070
1929	1.228.813	1.150.169	78.644
1930	1.239.973	1.160.615	79.358
1931	1.253.613	1.123.237	130.376
1932	1.273.452	1.148.654	124.798
1933	1.290.812	1.161.731	129.081
1934	1.308.172	1.183.895	124.276
1935	1.329.251	1.208.289	120.962
1936	1.352.811	1.244.586	108.225
1937	1.370.170	1.278.369	91.801
1938	1.387.530	1.300.115	87.414
1939	1.403.649	1.329.256	74.393

* Ved årets utgang (desember).

Kilder, Kolonne 1: Egne beregninger på grunnlag av NOS VII. 103, *Folketellingen i Norge 1. desember 1920*, IX. hefte, tabell 1, s. 2-3, NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, tabell, s.14*-15*, NOS XI. 155, *Folketellingen i Norge 3. desember 1946*, VI. hefte, tabell, s. 13* og Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i norsk økonomi 1865-1960", tabell 6, s. 29.
Kolonne 2 og 3: *Egne beregninger*.

³ Beregnet på bakgrunn av data fra: NOS VII. 103, *Folketellingen i Norge 1. desember 1920*, IX. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1923, tabell 1, s. 2-3, NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1935, tabell, s.14*-15*, NOS XI. 155, *Folketellingen i Norge 3. desember 1946*, VI. hefte, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1954, tabell, s. 13*, NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1969, tabell 19, s. 42 og Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i norsk økonomi 1865-1960", *Samfunnsøkonomiske studier*, nr. 16, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1966, tabell 6, s. 29.

Beregnet tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft er vist i tabell 9.1 ovenfor. Vi må være klar over at tabellens oppgaver over arbeidsstyrke og sysselsetting er noe høyere enn hva de ville ha blitt etter dagens definisjoner. Forskjellen er imidlertid ikke stor. Den skyldes i hovedsak at det skulle mindre til for å bli definert innenfor jordbrukets arbeidsstyrke den gang enn nå. Kanskje gir datidens definisjoner et riktigere bilde av arbeidsstyrkens reelle historiske størrelse enn når man tilpasser oppgavene til dagens konvensjoner.

9.2.2. Fra sviktende arbeidskraftetterspørsel til økende arbeidskrafttilbud

Tabell 9.1 avslører at sysselsettingen bare økte marginalt på 1920-tallet. Vi ser at den høye arbeidsledigheten i dette første tiåret av mellomkrigsperioden var en direkte følge av et negativt sjokk i sysselsettingen i 1921 og 1922. Til tross for til dels betydelig sysselsettingsvekst i de påfølgende år førte nye negative sjokk i 1925-1926 og i 1931 til at sysselsettingen bare var 0,4 prosent høyere i 1931 enn i 1920. Deretter økte sysselsettingen med 18,4 prosent i løpet av de neste åtte år.

Arbeidsstyrken økte moderat på 1920-tallet, med en årlig vekstrate på 0,8 prosent mellom 1921 og 1929. Deretter akselererte vekstraten til 1,5 prosent mellom 1931 og 1938. Arbeidsstyrken vokste med over 9.000 per år på 1920-tallet, mens den økte med dobbelt så mye per år etter 1931. Det ser derfor ut til at arbeidsledigheten på 1930-tallet i første instans kan tilbakeføres til økt tilbud av arbeidskraft. Samtidig tok det tid å hente inn igjen etterspørselssvikten fra perioden 1920-1931. Helt frem til 1934 må etterspørselen etter arbeidskraft fremdeles regnes som lav.

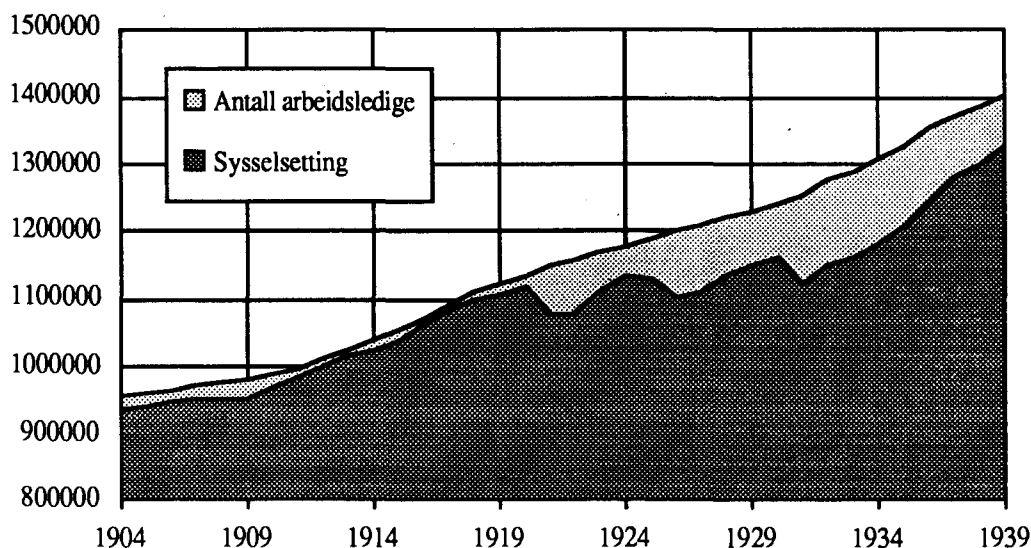
For å sette den spesielle utviklingen i mellomkrigstidens arbeidsmarked i perspektiv, har jeg i tillegg estimert årlig størrelse på arbeidsstyrke og sysselsetting for årene 1904-1917. (Figur 9.1 nedenfor.) Arbeidsstyrken er estimert ved hjelp av folketellingenes registreringer av ervervsbefolkning, samt demografiske data over befolkningen fordelt etter alder og kjønn.⁴ Sysselsettingen er beregnet ved å trekke anslått arbeidsledighet fra antall arbeidstakere. Ledigheten er anslått ved å nedjustere arbeidsledigheten i 10 fagforbund med relative forskjeller mellom total ledighet og fagforeningsledighet 1918-1920.⁵ Beregningene er på langt nær så sikre som oppgavene for mellomkrigstiden, men skulle likevel gi et rimelig realistisk bilde av utviklingen i arbeidsmarkedet i perioden.

⁴ *Loc.cit.*

⁵ NOS XII. 245, *op.cit.*, tabell 57, s. 81. Oppgavene for perioden 1918-1929 viser at forskjellen mellom total ledighet og fagforeningsledighet var større jo høyere ledigheten var. Jeg har tatt hensyn til denne faktoren når jeg har nedjustert fagforeningsoppgavene fra 1904-1917.

Figur 9.1.

Arbeidsstyrken fordelt etter sysselsetting og arbeidsledighet.

Kilder, Egne beregninger på grunnlag av NOS VII. 103, *Folketellingen i Norge 1. desember 1920*, IX. hefte, tabell 1, s. 2-3, NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, tabell, s. 14*-15*, NOS XI. 155, *Folketellingen i Norge 3. desember 1946*, VI. hefte, tabell, s. 13*, NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 57, s. 81 og Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i norsk økonomi 1865-1960", tabell 6, s. 29.

Figur 9.1 viser at tilbud og etterspørsel av arbeidskraft fulgte hverandre godt helt opp til 1920. Deretter stagnerte sysselsetningsveksten, mens arbeidsstyrkens vekst kun avtok marginalt. På 1930-tallet økte sysselsettingen på nytt, men samtidig skjøt også veksten i arbeidstilbudet fart. Sett i forhold til arbeidsstyrkens vekst mellom 1910 og 1920 virker ikke 1930-tallets vekst unik. Her må vi imidlertid ha *in mente* at den totale befolkningsveksten var betydelig lavere på 1930-tallet enn i tiåret før 1920.⁶ Arbeidsstyrkens andel av den totale befolkningen var derfor langt større på 1930-tallet enn tidligere.

Med utgangspunkt i beregningene som ligger bak tabell 9.1 og figur 9.1 kan vi anvende en generaliserende og noe instrumentell forklaring på ledigheten. Ut i fra historikeres vektlegging av kausale forklaringer kan den kanskje bedre kjennetegnes som en observasjon: ledigheten på 1920-tallet var primært en følge av et negativt skift i etterspørselen etter arbeidskraft, mens ledigheten på 1930-tallet primært var en følge av et positivt skift i tilbudet av arbeidskraft.

⁶ *Ibid*, tabell 20, s. 45-47.

9.3. ETABLERTE FORKLARINGER PÅ ARBEIDSLEDIGHETEN I NORGE

Min egen årsaksanalyse i kapitlene 10-12 bygger i stor grad videre på andres arbeider. Mine viktigste bidrag er både kvalitativ og kvantitativ testing og utbygging av fremsatte forklaringer av ledigheten. I den sammenheng tar jeg i bruk forklaringsmodeller som er benyttet i internasjonal litteratur. I tillegg til at jeg foretar en internasjonal komparativ analyse, der jeg sammenligner forholdene i det norske arbeidsmarked med forholdene i utlenlandske arbeidsmarkeder. Det sier seg selv at jeg er avhengig av utenlandske forskeres arbeider for å gjennomføre en slik analyse. Jeg presenterer derfor en god del forskningslitteratur på området i de tre etterfølgende kapitler. Historiografien som presenteres i dette kapitlet er derfor kun ment å gi en kortfattet oversikt over viktige trekk i forskningsfeltets stilling i dag.

Ut i fra den tilgjengelige litteraturen kan vi noe generalisert si at forskere har operert med fire forklaringer av arbeidsledigheten i mellomkrigstiden ut i fra fire faktorer som reduserte etterspørselen etter arbeidskraft (avsnitt 9.3.1-9.3.4) og to faktorer som økte tilbudet av arbeidskraft (avsnitt 9.3.5). I tillegg har flere økonomiske historikere kombinert disse forklaringsfaktorene (avsnitt 9.3.6).

9.3.1. Økonomiske tilbakeslag

Arbeidsledigheten i mellomkrigsårene, både her hjemme og internasjonalt, er svært ofte forklart ut i fra de store økonomiske problemene som preget perioden. Dette gjøres for eksempel av Francis Sejersted, Per Maurseth og Berge Furre.⁷ Beregninger fra Statistisk sentralbyrå viser at bruttonasjonalprodukt per innbygger sank med 12,6 prosent i 1921 og 8,4 prosent i 1931.⁸ Francis Sejersted legger vekt på utenrikssektorens betydning for de økonomiske tilbakeslagene. Han mener at krisen i stor grad var et resultat av de internasjonale lavkonjunkturerne i perioden. Sejersted gir de to økonomene Leif Johansen og Gerhard Stoltz medhold i at krisen i arbeidsmarkedet ikke var noe særnorsk fenomen, men et internasjonalt problem. I stor grad ble krisen importert til Norge gjennom den

⁷ Sejersted, Francis, *Historisk introduksjon til økonomien*, 5. opplag, J.W.Cappelens Forlag, Oslo 1973, s. 112-114.

Maurseth, Per, "Gjennom kriser til makt (1920-1935)", bind 3 i Kokkvoll, Arne og Sverdrup, Jakob, *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, Tiden Norsk Forlag, Oslo 1987, s. 15-16.

Furre, Berge, *Vårt hundreår. Norsk historie 1905-1990*, Det Norske Samlaget, Oslo 1991, s. 88-90.

⁸ NOS XI. 143, *Nasjonalregnskap 1900-1929*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1953, tabell 14 s. 128-129.

betydelige utenrikssektoren. De fremhever likefullt at krisen i arbeidsmarkedet i vesentlig grad skyldtes interne norske forhold, som den kontraktive pengepolitikken.⁹

Berge Furre er enig i at problemene i verdensøkonomien var en viktig årsak til den høye arbeidsløsheten i mellomkrigstiden. I tillegg mener han at en av de viktigste faktorene bak arbeidsmarkedets problemer var fallende priser og overproduksjon i landbruket både på nasjonalt og internasjonalt plan.¹⁰

Imidlertid gjør alle de ovenfor nevnte forfattere oppmerksom på at den økonomiske veksten i mellomkrigsperioden sett under ett ikke var ubetydelig. Økonomiske tilbakeslag alene kan derfor ikke forklare den vedvarende høye arbeidsledigheten. Selv om nasjonalregnskapene, som jeg viste i kapittel 3, åpenbart ikke er helt pålitelige gir de en god pekepinn på den økonomiske utviklingen. I forhold til tiden både før og spesielt etter Andre verdenskrig var de økonomiske tilbakeslagene i begynnelsen av de to tiårene unike. I tillegg var det problemer også i midten av 1920-årene. Samtidig var store deler av næringslivet i krisetilstand det meste av mellomkrigsårene. Dette gjaldt spesielt store deler av industrien og primærnæringene, som var preget av overproduksjon og gjeldskrise.

På 1920-tallet var det i første rekke den importkonkurrerende industrien som opplevde stagnasjon, mens eksportindustrien led under kontraksjonen i utenrikshandelen både på begynnelsen av 1920- og på begynnelsen av 1930-tallet.¹¹ Likevel kan hverken de betydelige økonomiske tilbakeslagene enkelte år eller de store problemene i enkelte næringer og bransjer forklare at ledigheten forble høy i hele mellomkrigsperioden. Selv i de årene den økonomiske veksten var størst, holdt arbeidsløsheten seg på et meget høyt nivå. I 1926-1930, da den økonomiske vekstraten var hele 5,8 prosent, var ledigheten i følge mine beregninger omlag 7-8 prosent. Etter at økonomien gikk inn i en lang og stabil vekstperiode fra 1933, sank arbeidsløsheten. Ledighetsproblemer forsvant likevel ikke før i krigsårene 1940-1945. Morten Tuveng peker på at de konjunktuelle tilbakeslagene i begynnelsen av de to tiårene og i midten av 1920-tallet var den viktigste årsaken til ledigheten i disse årene, men at ledigheten må forklares ut i fra andre faktorer i de resterende år av perioden. Alt i alt kan de konjunktuelle tilbakeslag ikke forklare mer enn en tredjedel av mellomkrigstidens samlede ledighet, i følge Tuveng.¹²

Edgar Hovland peker på at Norges store utenrikssektor førte til at utviklingen i norsk økonomi og det norske arbeidsmarked var parallell med utviklingen i andre land i

⁹ Johansen, Leif, *Offentlig økonomikk*, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Tromsø 1965, s. 68-75 og Stoltz, Gerhard, *Økonomisk utsyn*, Samfunnsøkonomiske studier, nr. 3, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1955, s. 157-160.

¹⁰ Furre, Berge, *op.cit.*, s. 80-96.

¹¹ Danielsen, Rolf og Hovland, Edgar, "1814-1945", Danielsen, Rolf; Dyrvik, Ståle; Grønlie, Tore; Helle, Knut og Hovland, Elgar, *Grunntrekk i norsk historie. Fra vikingtid til våre dager*, Universitetsforlaget, Oslo 1991, s. 261-277.

¹² Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse før og under krigen", *Sak og Samfunn*, nr. 13, Christian Michelsens Institutt for Videnskap og Åndsfrihet, Bergen 1946, s. 60-88.

perioden. De norske arbeidsledighetstallene reflekterte derfor de internasjonale konjunkturer i det meste av mellomkrigsårene. Unntaket var den særnorske krisen på midten av 1920-tallet.¹³

Edvard Bull er blant dem som mener at det var selve kapitalismen som var i krise i mellomkrigsårene. I følge hans fremstilling artet denne kapitalismens krise seg primært ved overproduksjon og overflødiggjøring av arbeidskraften. Konsekvensen var at arbeidsledigheten forble høy i hele mellomkrigstiden, inklusive de årene det var betydelig økonomisk vekst.¹⁴

9.3.2. Penge- og valutapolitikken

I forbindelse med de økonomiske tilbakeslagene i mellomkrigstiden er det pekt på de offentlige myndighetenes betydning for arbeidsledigheten i disse årene. Det er en vanlig antagelse at den deflasjonistiske pengepolitikken virket negativt inn på sysselsettingen på 1920-tallet.

Tore Jørgen Hanisch er den som sterkest har forfektet at paripolitikken spilte en meget betydelig rolle for problemene både i norsk økonomi og arbeidsmarked i 1920-årene.¹⁵ Forklaringen er i dag adoptert i de fleste økonomisk historiske arbeider hvor forfatterne omtaler den norske arbeidsledigheten i 1920-årene.

Den norske kronens indre verdi, definert ved dens kjøpekraft, sank til en tredjedel av sin opprinnelige verdi og med omlag halvparten av sin ytre verdi mellom november 1914 og juni 1920.¹⁶ For å bringe landets valuta opp igjen til gammel vekslingskurs reduserte Nore Bank seddelmengden med 36 prosent mellom 1920 og 1928. Samtidig strammet sentralbanken inn på kredittilgangen og hevet diskontoen.¹⁷ Prisene sank og dermed økte kronens kjøpekraft. Lavere prisnivå og hevet diskonto bedret kronens vekslingskurs, men førte til en meget høy realrente, på godt over 20 prosent før skatt

¹³ Danielsen, Rolf og Hovland, Edgar, "1814-1945", Danielsen, Rolf; Dyrvik, Ståle; Grønlie, Tore; Helle, Knut og Hovland, Edgar, *op.cit.*, s. 262-270.

¹⁴ Bull, Edvard, "Klassekamp og fellesskap 1920-1945", Mykland, Knut (red.), *Norges historie*, J.W.Cappelens Forlag, Oslo 1979, s. 21.

Se også: Hanisch, Ted, *Hele folket i arbeid. Et essay om sysselsettingspolitikken i Norge*, Pax Forlag, Oslo 1977 og Dahl, Hans Fredrik, *Norge mellom krigen! Det norske samfunnet i krise og konflikt 1918-1940*, 2. utgave, Pax Forlag, Oslo 1973.

¹⁵ Hanisch, Tore Jørgen, "Om virkninger av paripolitikken", *Historisk Tidsskrift*, nr. 3, 1979, s. 249-268. Se dessuten: Hodne, Fritz, *The Norwegian Economy 1920-1980*, Croom-Helm & St.Martin, London, Canberra & New York 1983, s. 15-16 og s. 31-35 og Furre, Berge, *op.cit.*, s. 81-84.

¹⁶ Hanisch, Tore Jørgen, "Om virkninger av paripolitikken", s. 241-246.

¹⁷ NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1969, tabell 247 s. 484-485 og tabell 248, s. 486.

enkelte år.¹⁸ Samtidig førte den reduserte pengemengden og redusert kredittmengde til redusert økonomisk aktivitet. Kronens verdi steg, men aktivitetsnivået i økonomien avtok. I følge Tore Jørgen Hanisch må denne politikken utvilsomt ha bidratt til å øke arbeidsledigheten i 20-årene.

Tore Jørgen Hanisch mener at den kontraktive pengepolitikken for å få kronen tilbake til pari kurs medførte negative sjokk i økonomi og sysselsetting både i begynnelsen og i midten av 1920-årene. Hverken produkt- eller arbeidsmarkedene fungerte perfekt. De tilpasset seg dermed aldri i takt med disse sjokkene. Ledigheten gikk tilbake under vekstårene, men ikke nok til å oppveie virkningene av de negative sjokkene.¹⁹

9.3.3. Finanspolitikken

En del økonomiske historikere har pekt på at det var overskudd i de offentlige finanser i store deler av mellomkrigstiden. Nasjonalregnskapene Fritz Hodne har blant annet pekt på at det var store overskudd i statsfinansene i den verste kriseperioden i begynnelsen av 1930-årene.²⁰ Det er derfor mulig at finanspolitikken derfor snarere virket prosyklisk enn kontrasyklisk. Konsekvensen er at finanspolitikken i en rekke år snarere fremmet enn hemmet arbeidsledigheten.

Helge W. Nordvik har utført en kvantitativ empirisk analyse av finanspolitikkens innvirkning på nasjonaløkonomien i mellomkrigstiden ved hjelp av en IS-LM modell.²¹ Nordvik har tatt utgangspunkt i generalbudsjettlikningen. (Se uttrykk 10.1 i neste kapittel). Et mål på den offentlige sektors innvirkning på BNP er funnet ved å beregne hvilken effekt endringer i offentlige utgifter (ΔG) med fratrukk for endringer i netto skatter (ΔT) hadde på den totale produktetterspørselen. For å finne disse etterspørselsvirkningene har Nordvik beregnet multiplikatoreffektene til henholdsvis $\partial Q/\partial G = 2,0$ og $\partial Q/\partial T = -1,4$. Ved å benytte tallverdien av multiplikatoreffektene, dvs. $|\partial Q/\partial G| = 2,0$ og $|\partial Q/\partial T| = 1,4$, uttrykkes finanspolitikkens samlede betydning for endringer i aggregert produktetterspørsel (ΔQ) på følgende måte:

$$(9.1) \quad \Delta Q = (|\partial Q/\partial G|)\Delta G - (|\partial Q/\partial T|)\Delta T$$

¹⁸ Isachsen, Arne Jon, "Realrenten i Norge i et hundreårs perspektiv", i *Bergen Bank kvartalskrift*, nr. 2 1988, s. 35-44 og Klovland, Jan Tore, "Obligasjonsrenter i Norge 1852-1876", i *Statsøkonomisk tidsskrift*, 1976, s. 1-34.

¹⁹ Amdam, Rolv Petter, Hanisch, Tore Jørgen og Pharo, Ingrid Elisabeth, *Vel blåst!: Christiania Glasmagasin og norsk glassindustri 1739-1989*, Gyldendal, Oslo 1989.

²⁰ Hodne, Fritz, *op.cit.*, s. 93-96.

²¹ Nordvik, Helge W., "Finanspolitikken og den offentlige sektors rolle i norsk økonomi i mellomkrigstiden", *Historisk tidsskrift*, nr. 3, 1979, s. 223-238.

Uttrykket (9.1) gir oss grunnlag til å beregne finanspolitikken innvirkning på den økonomiske aktivitet i prosent av BNP $[(\Delta Q/E)100]$, hvor E uttrykker BNP i faste priser. Nordviks resultater er rapportert i tabell 9.2 nedenfor.

Tabell 9.2.

*Finanspolitikken innvirkning på total etterspørsel 1920-1939.
Mill.1938-kroner (nasjonalregnskapets implisitte prisindeks).*

	1. ΔG	2. ΔT	3. $(\partial Q/\partial G)\Delta G$	4. $(\partial Q/\partial T)\Delta T$	5. ΔQ	6. $(\Delta Q/E)100$
1920	-11	-19	-22	-27	5	0,1%
1921	117	60	234	84	150	4,7%
1922	95	49	190	69	121	3,5%
1923	-19	-14	-38	-20	-18	-0,5%
1924	-73	-11	-146	-15	-131	-3,7%
1925	1	45	2	63	-61	-1,6%
1926	56	88	112	123	-11	-0,3%
1927	30	55	60	77	-17	-0,4%
1928	-37	-37	-74	-52	-22	-0,5%
1929	50	42	100	59	41	0,9%
1930	38	23	76	32	44	0,9%
1931	23	7	46	10	36	0,8%
1932	4	23	8	32	-24	-0,5%
1933	-7	29	-14	41	-55	-1,1%
1934	-4	-6	-8	-8	0	0,0%
1935	30	34	60	48	12	0,2%
1936	22	33	44	46	-2	0,0%
1937	-18	-7	-36	-10	-26	-0,5%
1938	37	42	74	59	15	0,3%
1939	84	102	168	143	25	0,4%

Kilde, Ekstrahert fra Nordvik, Helge W., "Finanspolitikken og den offentlige sektors rolle i norsk økonomi i mellomkrigstiden", tabell 4, s. 234.

Nordvik konkluderer med at finanspolitikken var nøytral de fleste år i mellomkrigstiden. Kun i 1921 og i 1922 virket den betydelig i ekspansiv retning. De offentlige utgiftene økte sterkt disse årene. Netto beskatning økte også, men på langt nær så mye som utgiftene. På samme tidspunkt ble det ført en kontraktiv pengepolitikk, mens norsk økonomi gjennomgikk en av sine største bølgedaler.²² Hensikten med den ekspansive finanspolitikken var å motvirke konsekvensene av lavkonjunktoren. Politikken kan derfor betraktes som ren motkonjunkturpolitikk. Den offentlige sektor var relativt liten og gjeldstynget. Det var derfor ikke mulig å føre noen ekspansiv finanspolitikk på lang sikt.

²² *Ibid*, s. 235. Se dessuten Johansen, Leif, *op.cit.*, s. 73-74.

Da det gikk bedre med norsk økonomi og arbeidsledigheten sank, ble politikken omlagt i sterkt kontraktiv retning i 1924-1925 ved at offentlige utgifter, inkludert overføringer, ble sterkt redusert.²³ I resten av perioden spilte finanspolitikken en underordnet rolle.

Berge Furre og en del andre historikere har pekt på at arbeiderpartiregjeringen i alle fall til en viss grad førte en aktiv finanspolitikk for å bedre på sysselsettingssituasjonen.²⁴ Etter at partiet, med Johan Nygaardsvold som statsminister, overtok regjeringmakten i mars 1935, økte de offentlige utgifter. Hensikten var å få bukt med arbeidsledigheten ved å øke produktetterspørselen. Arbeidsledigheten sank betydelig, men var fremdeles høy: 9,1 prosent i 1935, mot 5,3 prosent i 1939. Francis Sejersted og Fritz Hodne er blant de som mener det er tvilsomt at bedringen kan godskrives Arbeiderpartiets konto. På grunn av økte skatter var den samlede virkningen av finanspolitikken marginal.²⁵ På den annen side påpeker Furre at regjeringen i alle fall til en viss grad fikk kanalisert penger inn i tiltak som skapte arbeidsplasser, selv om de ikke opererte med underskuddsbudsjettering.

9.3.4. Vekst i kapitalintensive fremfor arbeidsintensive næringer

Tore Jørgen Hanisch gir sammen med Even Lange en mer strukturell forklaring på den høye arbeidsledigheten som inntraff i mellomkrigstiden til tross for betydelig økonomisk vekst. De mener at sammentreffet mellom høy og vedvarende arbeidsledighet og økonomisk vekst på 1920-tallet i stor grad skyldtes at økningen i produksjonen primært foregikk innen kapitalintensive næringer, mens arbeidsintensiv produksjon stagnerte.²⁶

Produksjonsveksten var spesielt stor i kapitalintensive næringer som skipsfart, hvalfangst, treforedlingsindustri, elektro-kjemisk industri og malm- og metallutvinning. I 1930 stod 6.500 hvalfangere, eller bare 0,5 prosent av den totale sysselsettingen, for 3,7 prosent av samlet verdiskaping i Norge.²⁷ Skipsfarten, som stod for opp til 10 prosent av verdiskapingen, ga ikke arbeid til mer enn 2,5 prosent av de sysselsatte.²⁸

²³ Nordvik, Helge W., "Finanspolitikken og den offentlige sektors rolle i norsk økonomi i mellomkrigstiden", s. 234-237.

²⁴ Furre, Berge, *Norsk historie 1905-1940*, Det Norske Samlaget, Oslo 1976, s. 251-260 og Maurseth, Per, "Gjennom kriser til makt", bind 3, Kokkvoll, Arne og Sverdrup, Jakob (red.), *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, Tiden Norsk Forlag, Oslo 1987, s. 573-574.

²⁵ Sejersted, Francis, *Demokratisk kapitalisme*, Universitetsforlaget, Oslo 1993 og Hodne, Fritz, *op.cit.*, s. 94-95.

²⁶ Hanisch, Tore Jørgen, "Om virkninger av paripolitikken", s. 249-268, Hanisch, Tore Jørgen og Lange, Even, "Krise og vekst. Norsk økonomi i 1930-årene", *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie*, nr. 2, 1979, s. 52-54.

²⁷ Hodne, Fritz, *An Economic History of Norway 1815-1970*, Tapir, Trondheim 1975.

²⁸ NOS XII. 291, *Historisk statistikk 1978*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1978, tabell 46, s. 82, tabell 127, s. 187 og NOS XII. 163, *Nasjonalregnskap 1865-1960*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1965, tabell 47, s. 328.

Hanisch og Lange legger vekt på at denne forklaringen kun har gyldighet for 1920-tallet. I det påfølgende tiår foregikk det nemlig ikke noen omfattende overgang fra arbeidsintensiv til kapitalintensiv produksjon. Tvert imot var det betydelig vekst i en del arbeidsintensive næringer på 1930-tallet.²⁹ Hanisch mener at veksten i kapitalintensiv fremfor arbeidsintensiv produksjon på 1920-tallet blant annet var et resultat av tilgang på rimelig utenlandsk kapital. I tillegg peker han på paripolitikkens effekt på produksjonsfaktorenes prisnivå. Prisene på kapitalbaserte innsatsfaktorer i produksjonen sank betydelig, og bedriftene ble på denne måten motivert til å effektivisere produksjonen. Bytteforholdet overfor utlandet forverret seg. For å opprettholde sin fortjeneste måtte bedriftene øke sitt salgsvolum uten å øke kostnadene tilsvarende. Forholdene tvang bedriftene til å øke sin effektivitet per arbeider for å opprettholde sin konkurransevne overfor utlandet. Resultatet var økt produksjon uten at arbeidsstokken økte tilsvarende.³⁰

9.3.5. Vekst i arbeidsstyrken

Det er stor enighet blant de fleste norske historikere og økonomiske historikere om at sterk vekst i arbeidsstyrken var en viktig strukturell årsak til den store arbeidsledigheten i mellomkrigstiden. Det er også enighet om at forklaringen synes å ha størst gyldighet for 1930-tallet, spesielt i siste halvdel av tiåret, da arbeidsstyrken vokste hurtigst.³¹ Tilveksten i befolkningen over 15 år var 213.500 i perioden 1920-1929 og 289.900 i perioden 1930-1939. Til sammen økte befolkningen over 15 år med over en halv million i mellomkrigsårene. I følge beregninger utført av Morten Tuveng søkte nærmere 282.000 av disse seg inn i arbeidsmarkedet.³² Den store økningen i arbeidsstyrken eller arbeidstilbudet hadde i hovedsak to årsaker. For det første kom store fødselskull fra begynnelsen av århundret og frem til krigen i arbeidsdyktig alder i mellomkrigstiden. Dermed økte både arbeidsstyrken og arbeidsløsheten. For det andre la amerikanske myndigheter strenge restriksjoner på innvandring til USA i 1920-årene. Som et resultat ble den oversjøiske utvandringen fra Norge mer enn halvert. I 1930 innførte USA en generell innvandringsstopp og den norske utvandringen til oversjøiske land stoppet

²⁹ Hanisch, Tore Jørgen og Lange, Even, *op.cit.*, s. 84-85.

³⁰ Amdam, Rolv Petter, Hanisch, Tore Jørgen og Pharo, Ingrid Elisabeth, *op.cit.* og Hanisch, Tore Jørgen, "Om virkninger av paripolitikken", s. 239-268.

³¹ Se for eksempel: Hanisch, Tore Jørgen og Lange, Even, *op.cit.*, s. 52-54, Bergh, Trond m.fl., *op.cit.*, s. 19, Danielsen, Rolf m.fl., *op.cit.*, s. 270, Johansen, Leif, *op.cit.*, s. 73-74 og Kjeldstadli, Knut, "Arbeidsløshet i Norge fram til andre verdenskrig", *Søkelys på arbeidsmarkedet*, nr. 2, 1991, Institutt for samfunnsforskning, Oslo 1991, s. 172-173.

³² Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse i Norge før og under krigen", *Sak og Samfunn* nr.13, Christian Michelsens Institutt for Videnskap og Åndsfrihet, Bergen 1946, tabell s. 49.

praktisk talt helt opp.³³ Dette betydde at unge menn som tidligere hadde skaffet seg arbeid i utlandet, nå ble kastet inn på det norske arbeidsmarkedet, hvor det allerede var overskudd av arbeidskraft. Dermed økte arbeidsledigheten ytterligere.

9.3.6. Kobling av flere forklaringsvariabler

Hverken økonomer eller historikere anlegger monokausale årsaksmodeller for å forklare mellomkrigstidens arbeidsløshet. Tore Jørgen Hanisch og Even Lange konkluderer med at arbeidsledigheten opp til 1933 i første rekke skyldtes sviktende etterspørsel etter arbeidskraft. Dette var et resultat av generelle økonomiske tilbakeslag og vekst i kapitalintensive fremfor arbeidsintensive næringer. Ledigheten fra 1933 og ut resten av perioden skyldtes i langt større grad økt tilbud av arbeidskraft. Selv om etterspørselen etter arbeidskraft økte betydelig fra 1933/1934, var veksten i arbeidsstyrken enda større. Dermed forble arbeidsløsheten uvanlig høy ut resten av tiåret.³⁴

I tillegg til de konjunkturrelle svingninger mener Morten Tuveng at mellomkrigstidens ledighet i stor grad kan forklares ut i fra strukturelle problemer. Med strukturledighet mener han endringer i demografi og teknologi, i tillegg til endringer i næringslivet.³⁵ Knut Kjeldstadli benytter i stor grad de samme forklaringsvariabler, men presiserer at de demografiske faktorene ikke bør overdrives. Arbeidsløsheten gikk nemlig ned da de største ungdomskullene gjorde sin entrè i arbeidsmarkedet i andre halvdel av 1930-tallet.³⁶

Øistein Hveding forklarer den store ledigheten på 1920-tallet ut i fra den deflasjonistiske pengepolitikken og de sterke konjunkturrelle tilbakeslag. Han legger også vekt på at de "*befolkningsstrukturelle forhold*", med store kull i arbeidsdyktig alder og nedgang i utvandringen til oversjøiske land, var viktig for "*langtidsbevegelsen*" i ledigheten. Hveding mener også at rasjonalisering i jord- og skogbruk førte til at en del arbeidskraft ble overflødig. Dertil kommer at gårdbrukerne ikke lenger hadde råd til å leie arbeidshjelp i like stor grad som tidligere.³⁷

Edgar Hovland mener at de internasjonale tilbakeslagene med fallende priser på verdensmarkedene var viktigste årsak til den stigende ledigheten helt i begynnelsen av 1920- og 1930-årene. Han presiserer at fallende kronekurs motvirket denne virkningen for Norges vedkommende i 1921. I 1922 hadde stigende kronekurs den motsatte

³³ NOS XII. 291, *op.cit.*, tabell 9 s. 45-47.

³⁴ Hanisch, Tore Jørgen og Lange, Even, *op.cit.*, s. 53-54.

³⁵ Tuveng, Morten, *op.cit.*, s. 87-88.

³⁶ Kjeldstadli, Knut, *op.cit.*, s. 172-173.

³⁷ Hveding, Øistein, *Landbrukets gjeldskrise i mellomkrigstiden*, Statens lånekasse for jordbrukere, Oslo 1982, s. 42-43. Se også Dahl, Svein og Hveding, Øistein, *Økonomi og politikk: emner fra norsk mellomkrigstid*, Tapir, Trondheim, 1979.

virkning. Hovland forklarer den økte ledigheten i 1926 og 1927 med at "*Kronestigningen utløste et nytt deflasjonstrykk*", som svekket den innenlandske etterspørsel. Kostnadene sank imidlertid ikke like mye som kronens ytre verdi steg. Resultatet var mindre konkurransedyktige eksport- og importkonkurrerende næringer og økt arbeidsledighet. Også Hovland forklarer den vedvarende høye ledigheten etter krisen tidlig på 1930-tallet ut i fra sterk vekst i befolkningen i yrkesaktiv alder og stans i utvandringen.³⁸

9.4. ETABLERTE FORKLARINGER PÅ ARBEIDSLEDIGHETEN I UTLANDET

Det er stor enighet blant økonomiske historikere at fremveksten av den høye arbeidsledigheten i begynnelsen av 1920-årene og 1930-årene skyldes de negative etterspørselssjokkene i forbindelse med krisene i verdensøkonomien. I begge tilfeller spilte penge- og valutapolitikk en viktig rolle. Overvurderte valutaer førte til at mange land hadde problemer med sin betalingsbalanse overfor utlandet. Timothy J. Hatton peker på at en devaluering av pund sterling (£) med 9,5 prosent på 1920-tallet, slik Keynes foreslo, ville ha økt produktetterspørselen i Storbritannia. Som et resultat av den økte etterspørselen etter varer og tjenester ville sysselsettingen kunne ha økt. I følge Hatton kunne en slik politikk ha vært gjennomført uten at det hadde gått utover landets offentlige budsjetter eller betalingsbalanse overfor utlandet. Tvert imot ville både offentlig sektors balanse og betalingsbalansen overfor utlandet blitt bedret gjennom økt økonomisk aktivitet og bedret konkurransevne. Hatton mener at en 10 prosents devaluering av pundet ville ha ført til mer enn 3 prosents økning i etterspørselen (GNP) bare i 1928. Han har beregnet sysselsettingsgevinsten til mellom 331.000 og 643.000 nye årsverk. Arbeidsledigheten i prosent av den totale britiske arbeidsstyrken ville da blitt redusert med mellom en femtedel og en tredjedel.³⁹

I USA har arbeidsledigheten i mellomkrigstiden ofte vært analysert ved neoklassiske tilnæringsmåter. I et banebrytende arbeid fra 1969 slo R. Lucas og L. A. Rapping fast at arbeidsmarkedet kom ut av balanse i mellomkrigstiden på grunn av uventet høye og sterkt økende reallønner. De høye reallønnene førte til at den faktiske arbeidsledigheten overskred den naturlige ledigheten.⁴⁰ Forklaringen er siden blitt

³⁸ Hovland, Edgar, "Mellom to kriger", Danielsen, Rolf; Dyrvik, Ståle; Grønlie, Tore; Helle, Knut og Hovland, Edgar, *op.cit.*, s. 264-270. Sitatet er hentet fra s. 266.

³⁹ Hatton, Timothy J., "The Outlines of a Keynesian Solution", Glynn, Sean & Booth, Alan (red.), *op.cit.*, s. 82-96.

⁴⁰ Lucas, L. & Rapping, L.A., "Real Wages, Employment and Inflation", *Journal of Political Economy*, vol. 70, 1969, s. 721-754.

anerkjent og anvendt av svært mange amerikanske økonomiske historikere.⁴¹ Når vi tar i betraktning at det var en meget stor svikt i produktetterspørselen i USA i første halvdel av 1930-tallet, har keynesianske forklaringer på ledigheten fått oppsviktsvekkende liten anvendelse. A. Newell og J. S. V. Symons kommer ved hjelp av økonometriske analyser frem til at nominelle lønnsrigiditeter ikke bare var et problem i USA. I mange vestlige land, deriblant Storbritannia og Skandinavia, førte nominell lønnsrigiditet og fallende prisnivå til økte produkt reallønner og økt arbeidsledighet i depresjonsårene i mellomkrigstiden.⁴²

Allerede i 1930 pekte den britiske arbeidsmarkedsøkonomen William Beveridge på at det var forbløffende god korrelasjon mellom reallønner og arbeidsledighet i Storbritannia gjennom hele 1920-tallet. Han konkluderte med følgende:⁴³

"It is not easy, it might not be possible, to go farther than this in showing a causal connection between the rise of real wages and the rise of unemployment. It hardly seems reasonable, however, to doubt the connection."

Likevel har britiske økonomiske historikere helt opp til 1980-tallet oftest sett på arbeidsledigheten som et keynesiansk fenomen.⁴⁴ På 1980- og 1990-tallet har imidlertid reallønnes betydning for ledigheten vært heftig debattert. Et av de første kontroversielle bidragene kom fra M. Beenstock, F. Capie og G. Griffiths. I et "panel paper" fra 1984 argumenterte de for at høye reallønner og dermed høye arbeidskostnader var en viktig årsak til rekordledigheten i Storbritannia på 1930-tallet.⁴⁵ Forrest Capie pekte på at industriarbeidernes reelle lønnsinntekter steg mellom 20 og 30 prosent i Storbritannia i mellomkrigsårene. Produktprisene sank mer enn konsumprisene, slik at produkt reallønnene steg mer enn de reelle lønnsinntektene. Økningen i reallønnene var størst da prisene sank mest i de verste kriseårene. Det innebar at svikten i produkt- og arbeidskraftetterspørselen ble forsterket av at reallønnene steg i stedet for å synke i dårlige

⁴¹ Eichengreen, Barry, "Unemployment in Interwar Britain: Dole or Doldrums, *Oxford Economic Papers*, nr. 39, 1987, s. 597-623 og Crafts, N.F.R.; Dimsdale, N.H. and Engerman, S. (red.), *Quantitative Economic History*, Clarendon Press, Oxford 1991, s. 1-27 og Altonji, J., "The Intertemporal Substitution Model of Labor Market Fluctuations: An Empirical Analysis", *Review of Economic Studies*, XLIX, 1982, s. 785-824.

⁴² Newell, Andrew & Symons, J.S.V., "The Macroeconomics of the Interwar Years: International Comparisons", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *Interwar Unemployment in International Perspective*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht 1988, s. 61-96. Se spesielt tabell 2.7, s. 78.

⁴³ Beveridge, William H., *Unemployment A Problem of Industry*, Longmans, London 1930, s. 369-372. Sitatet er hentet fra s. 371.

⁴⁴ Se for eksempel Howson, S., "Slump and Unemployment", Floud, R. & McCloskey (red.), *The Economic History of Britain Since 1700*, Cambridge University Press, vol. II, Cambridge 1982, s. 265-285 og Tomlinson, J., *Problems of British Economic Policy 1870-1945*, Methuen, London 1981.

⁴⁵ Beenstock, M., Capie, F. & Griffiths, G., "Economic Recovery in the United Kingdom in the 1930s", *Bank of England Panel Paper*, nr. 23, april 1984, s. 57-85.

tider.⁴⁶ Capie har fått støtte av Dimsdale, Nickell og Horsewood, som konkluderer med at sterkt økende produkt reallønner var en betydningsfull årsak til den høye ledigheten fra slutten av 1920-årene og frem mot Den andre verdenskrig.⁴⁷

Stephen N. Broadberry mener at økte reallønner også var en viktig årsak til massearbeidsledigheten som oppstod i Storbritannia i løpet av de første årene etter Første verdenskrig. Reduksjoner i arbeidstiden med lønnskompensasjon økte reallønnene og reduserte produktiviteten, slik at arbeidsledigheten økte.⁴⁸ Han blir sterkt imøtegått av Sean Glynn og Alan Booth, som er kritisk til Broadberrys historiske tilnærming, metodebruk, kildebruk og konklusjoner.⁴⁹

Timothy J. Hatton og William Garside utelukker på sin side ikke at nominelle lønnsrigiditeter bidro til å øke arbeidsledigheten da prisene sank både på 1920- og 1930-tallet, men peker på at innebygde rigiditeter førte til at reallønnene automatisk steg i dårlige tider med høy ledighet. Veksten i reallønnene var med andre ord primært et resultat av de dårlige tidene og ikke omvendt. Lavkonjunktorene på begynnelsen av 1920-tallet og begynnelsen av 1930-tallet skyldtes i stor grad den kontraktive pengepolitikken. Ved å føre en ekspansjonistisk pengepolitikk ville etterspørselen ha økt, mens arbeidsledigheten ville ha blitt redusert.⁵⁰ På grunn av at deflasjonen ville ha vært snudd til inflasjon ved omlegging til en ekspansiv fremfor kontraktiv pengepolitikk, er det ikke usannsynlig at reallønnene ville ha økt langt mindre enn de gjorde.

Gianni Toniolo og Francesco Piva kommer frem til at stigende produkt reallønner sannsynligvis førte til høyere ledighet i Italia på 1930-tallet. De peker imidlertid på at det ikke ville vært forsvarlig å redusere de nominelle lønnene ytterligere. På grunn av at konsumprisene sank langt mindre enn produsentprisene ville ytterligere lønnsreduksjoner slått meget uheldig ut sosialt. I tillegg er det mulig at den negative etterspørselseffekten, som en følge av redusert kjøpekraft, eventuelt ville ha oppveiet betydningen av lavere arbeidskostnader.⁵¹

I tillegg til betydningen av negative etterspørselssjokk, sammenbrudd i verdensøkonomien og verdenshandelen, kontraktiv pengepolitikk og vekst i produkt

⁴⁶ Capie, Forrest, "Unemployment and Real Wages", Glynn, Sean & Booth, Alan (red.), *op.cit.*, s. 57-69.

⁴⁷ Dimsdale, N.M., Nickell, S.J. & Horsewood, N.J., "Real Wages and Unemployment in the 1930s", *Economic Journal*, vol. 99, nr. 396, juni 1989, s. 271-292.

⁴⁸ Broadberry, S.N., "The emergence of mass unemployment: explaining macroeconomic trends in Britain during the trans. World War I period", *Economic History Review*, XLIII, nr. 2, 1990, s. 271-282.

⁴⁹ Glynn, Sean & Booth, Alan, "The emergence of mass unemployment: some questions of precision", *Economic History Review*, XLV, nr. 4, 1992, s. 731-738.

⁵⁰ Garside, William R. & Hatton, Timothy J., "Keynesian Policy and British Unemployment in the 1930s", *Economic History Review*, 1985 og Garside, William R., "The Real Wage Debate and British Interwar Unemployment", Glynn, Sean & Booth, Alan (red.), *op.cit.*, s. 70-81.

⁵¹ Toniolo, Gianni & Piva, Francesco, "Unemployment in the 1930s: The Case of Italy", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *op.cit.*, s. 221-244. Se spesielt s. 238-241.

reallønnene, har demografi vært en sentral forklaringsvariabel for arbeidsledigheten i mellomkrigsperioden, særlig for 1930-tallet.

J. W. Drukker konkluderer i en komparativ analyse av seks mindre europeiske land på 1930-tallet, Belgia, Nederland, Sveits, Danmark, Norge og Sverige, at vekst i arbeidsstyrken hadde større innvirkning på arbeidsledigheten enn pengepolitikken.⁵² Veksten i arbeidsstyrken skyldtes i hovedsak høye fødselstall de par-tre siste tiårene før mellomkrigstiden og restriksjoner på innvandring til Amerika i mellomkrigstiden. Den britiske økonomiske historikeren Dudley E. Baines peker på at immigrasjonsrestriksjoner til Nord-Amerika medførte at overskuddet av noe av den mest produktive europeiske arbeidskraften, som tidligere var blitt assimilert i det urbane og industrielle amerikanske arbeidsmarked, ikke lenger kunne eksporteres. Resultatet var økt strukturell ledighet i Europa. Siden dette overskuddet av arbeidskraft i hovedsak var knyttet til industrien, var denne ledigheten lettere synlig enn arbeidsledigheten i de tidligere årtier både i arbeidsløshetsstatistikken og i sosialstatistikken.⁵³ Veksten i arbeidsstyrken synes å være en viktig faktor for den høye arbeidsledigheten både på 1920-tallet og på 1930-tallet i en rekke land, blant andre Storbritannia. I Norge derimot synes dette demografiske fenomenet i første rekke å være et problem i 1930-årene.

9.5. KONKLUSJONER.

I første del av dette kapitlet forsøkte jeg å måle tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft i mellomkrigstiden, uttrykt ved henholdsvis arbeidsstyrkens og sysselsettingens størrelse. Mine observasjoner viser at arbeidsledigheten helt frem til og med de første årene på 1930-tallet var en direkte følge av sviktende etterspørsel etter arbeidskraft. Ledigheten i de påfølgende år var i langt større grad en følge av vekst i tilbudet av arbeidskraft. Disse observasjonene danner utgangspunktet for å finne årsakene til arbeidsledigheten i perioden. De aktuelle spørsmål blir derfor: hvorfor sviktet etterspørselen etter arbeidskraft på 1920-tallet? Og hvorfor økte tilbudet av arbeidskraft på 1930-tallet?

På grunnlag av de nevnte observasjoner ga jeg i andre del av kapitlet en oversikt over forklaringer historikere og økonomer har brukt på den høye arbeidsledigheten i Norge i mellomkrigstiden.

Det er for det første vanlig å anta at de store internasjonale negative konjunktuelle sjokkene på begynnelsen av 1920- og 1930-tallet bidro til at sysselsettingen gikk tilbake

⁵² Drukker, J.W., "Small Countries During the Great Depression or Another look at Unemployment", paper presentert ved *First European Analytical Economic History/Historical Economics Conference*, København, 18-21. juli 1991, University of Groningen 1991, s. 13-16.

⁵³ Baines, Dudley E., *Emigration From Europe 1815-1930*, Studies in Economic and Social History, Macmillan, London 1991, s. 58-65 og s. 71-73.

og arbeidsledigheten økte i disse periodene. For det andre er det på det rene at den kontraktive pengepolitikken i 1920-årene, for å føre den norske kronen tilbake til gammel gullparitet, medførte en nedkjøling av økonomien og dermed redusert etterspørsel etter arbeidskraft og økt arbeidsledighet. For det tredje har det vært påpekt at finanspolitikken enkelte år virket i kontraktiv retning. Imidlertid var ringvirkningene til den samlede økonomi svært begrenset. I det lange løp var finanspolitikken dessuten balansert. Den kan derfor i svært beskjeden grad forklare svikten i arbeidskraftetterspørselen. En fjerde årsak som har vært benyttet som en forklaring på stagnasjonen i sysselsettingen og den derav høye arbeidsledigheten på 1920-tallet, er at produksjonsveksten foregikk i kapitalintensive fremfor arbeidsintensive næringer. Årsaken til disse endringene i produksjonsmønsteret var rimelig kreditt fra utlandet og lave priser på produksjonsutstyr. I tillegg ble bedriftene tvunget til å produsere mer effektivt på grunn av forverret bytteforhold overfor utlandet. De arbeidsintensive næringer fikk dermed større problemer enn de kapitalintensive. Dette momentet har også størst gyldighet i det første tiåret av perioden.

Den femte forklaringen som er benyttet blant historikere gjelder primært for 1930-årene. Forklaringen postulerer at arbeidsledigheten i stor grad kan forklares ut i fra sterk vekst i arbeidsbefolkningen. Den siste forklaringen som er nevnt innebærer at høy arbeidsledighet til tross for betydelig økonomisk vekst primært skyldtes en kobling av vekst i kapitalintensive fremfor arbeidsintensive næringer i første halvdel av mellomkrigsperioden og stor vekst i arbeidsstyrken i siste halvdel.

På internasjonalt plan er det utført en rekke analyser av arbeidsledighetens årsaker i mellomkrigstiden. I de fleste økonomisk historiske fremstillinger er man enige om at sammenbruddene i verdensøkonomien i begynnelsen av 1920- og 1930-årene og den langvarige gjenoppbyggingen utgjorde en viktig årsak til problemene i arbeidsmarkedet. I tillegg har man tillagt den demografiske faktor en viss betydning. I den senere tid har man også debattert betydningen av reallønnsvekst opp mot etterspørselssvikt i produktmarkedene. I de tre neste kapitlene tar jeg opp denne internasjonale utfordringen og belyser arbeidsledigheten i mellomkrigstiden ut i fra hendelser både i produkt og faktormarkedene.

KAPITTEL 10

ARBEIDSLEDIGHET OG SVIKTENDE PRODUKTETTERSSPØRSEL

10.1. INNLEDNING

Mange historikere synes å mene at den rekordhøye arbeidsledigheten i mellomkrigstiden for en stor grad skyldtes for lav etterspørsel etter varer og tjenester. I dette kapitlet etterprøver jeg ved hjelp av kvalitativ og kvantitativ analyse i hvilken grad dette kan ha vært tilfelle. Jeg forsøker derfor først å operasjonalisere begrepet produktetterspørsel, for om mulig å måle produktetterspørselens volum i perioden. Gitt at produksjonsfaktorene ikke var fullt utnyttet i mellomkrigstiden virker samlet anvendelse i økonomien å være en god indikator på samlet produktetterspørsel. I tråd med keynesiansk teori har jeg derfor benyttet verdiskaping som mål på etterspørselen både på bransje, sektor og aggregert nivå. På grunnlag av denne operasjonaliseringen av begrepet produktetterspørsel og den påfølgende analyse kan vi konkludere med at negative sjokk i etterspørselen etter varer og tjenester førte til at arbeidsledigheten steg i begynnelsen av 1920- og 1930-årene. En lignende svikt i etterspørselen skjedde også i midten av 1920-årene.

Jeg vil deretter argumentere for at nedgangen i produktetterspørselen var et resultat av både internasjonale nedgangskonjunkturer og den langvarige paripolitikken, som førte til redusert eksport- og investeringsvolum. I forbindelse med at jeg etterprøver virkningene av paripolitikken beregner jeg oppgaver over totalt utlån fra forretnings-, spare- og statsbanker, samt pengemengde (M_1) i Norge 1914-1939. I tillegg til at jeg konstruerer en ny serie for realrenter før skatt for samme tidsperiode.

Ved siden av paripolitikkenes negative virkninger på investeringsvolumet, førte arbeidskamper til frykt for å investere i næringsvirksomhet. I motsetning til penge- og valutapolitikken, stadfester min analyse at den norske finanspolitikken ikke hadde noen særlig virkning på arbeidsledigheten i mellomkrigstiden.

Også i andre europeiske og nordamerikanske land kan svingningene i ledigheten forklares ut i fra sviktende produktetterspørsel. Imidlertid gjelder det både for Norge og

de fleste andre vesteuropeiske land at den økonomiske veksten og økningen i produktetterspørselen i perioden sett under ett var for stor til at denne forklaringen kan ha noen særlig gyldighet utover kriseårene.

10.2. HVORFOR STEG ARBEIDSLEDIGHETEN?

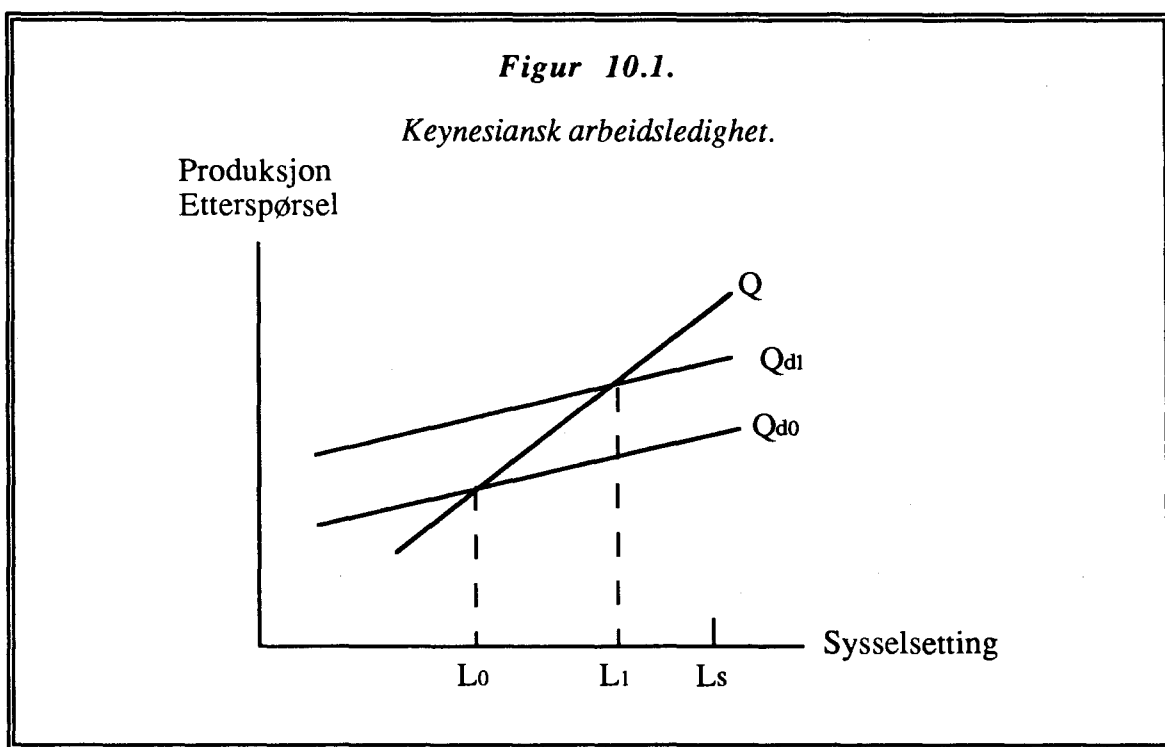
Årsakene til sviktende etterspørsel etter arbeidskraft kan søkes på to plan. For det første kan forklaringene ligge i produktmarkedene. Svak etterspørsel etter varer og tjenester i disse markedene kan ha ført til svekket etterspørsel av arbeidskraft i faktormarkedene. For det andre kan forklaringene ligge i selve faktormarkedene. Faktorer på både tilbuds- og etterspørselssiden kan ha bidratt til at etterspørselen etter arbeidskraft stagnerte. Mye tyder på at det var produktetterspørselen som sviktet da ledigheten nådde sine tre toppunkter i 1921-1922, i 1926-1927 og i 1931-1933.

10.2.1. Sviktende produktetterspørsel

Det har vært en alminnelig oppfatning at for liten etterspørsel etter varer og tjenester var hovedårsaken til den høye arbeidsledigheten i mellomkrigstiden. Denne keynesianske oppfatning går også igjen hos historikere. Som vi så i kapittel 9 har både Francis Sejersted, Per Maurseth og Berge Furre forklart den høye arbeidsledigheten ut fra økonomiske tilbakeslag i perioden, som ellers var preget av overkapasitet i produksjonen.¹ Implikasjonen av resonnementet er at sviktende produktetterspørsel forårsaket den høye ledigheten. Ved første øyekast er det vanskelig å være uenig i et slikt syn. Økt etterspørsel vil i alle fall på kort sikt føre til økt produksjon og dermed økt sysselsetting og redusert arbeidsledighet. Hvis den økte etterspørselen hovedsakelig retter seg mot utenlandske produkter eller produksjonen er sterkt kapitalintensiv, vil imidlertid økt produktetterspørsel ikke ha noen særlig positiv sysselsettingseffekt. Keynesiansk arbeidsledighet er illustrert i figur 10.1 nedenfor. Q uttrykker aggregert produksjon, målt i faste priser, Q_d uttrykker samlet produktetterspørsel, målt i faste priser. L_s er arbeidstilbudet, som på kort sikt ligger fast. Det eksisterer ikke noen tilbaketilbudskurve i denne modellen. L står for sysselsetting ved ulike markedstilpasninger, hvor produktetterspørsel og produksjon er lik.

¹ Sejersted, Francis, *Historisk introduksjon til økonomien*, J.W.Cappelens forlag, Oslo 1985, s. 89-91, Maurseth Per, "Gjennom kriser til makt (1920-1935)", bind 3 Kokkvoll, Arne og Sverdrup, Jakob (red.), *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, Tiden Norsk Forlag, Oslo 1987, s. 15-16 og Furre, Berge, *Vårt hundreår. Norsk historie 1905-1990*, Det Norske Samlaget, Oslo 1991, s. 88-90.

I utgangspunktet foregår tilpasningen mellom produktetterspørsel og produksjon på et lavt nivå, svarende til punktet L_0 . Tilpasningen skaper en arbeidsledighet uttrykt ved linjestykket $(L_S - L_0)$. Øker produktetterspørselen, slik at vi får et positivt skift i etterspørselskurven, fra Q_{d0} til Q_{d1} , reduseres ledigheten med linjestykket $(L_1 - L_0)$. Ny ledighet finner vi langs linjestykket $(L_S - L_1)$. Ved å øke etterspørselen ytterligere, kan en teoretisk oppnå full sysselsetting. Full sysselsetting inntreffer når produktetterspørsel og produksjon tilpasses ved L_S .² I følge denne forenklete modellen vil arbeidsledigheten alltid reduseres når man øker produktetterspørselen, for eksempel ved ekspansiv finanspolitikk. I virkeligheten vil det imidlertid ligge beskrankninger på hvor mye etterspørselen kan øke. For det første kan det gå ut over balansen både i private og offentlige regnskaper. Betydningen av det er blant annet at alternativkostnadene ved reduserte netto renteinntekter mer enn oppveier gevinsten av økt sysselsetting. På sikt kan derfor ekspansiv finanspolitikk føre til redusert sysselsetting. For det andre vil økt etterspørsel føre til økt prisnivå og svekket konkurranseevne. Etterspørselen må derfor tilpasses realøkonomien, i alle fall på lengre sikt.

² Holte, Fritz C., "Notes on the Theories of Keynesian and Classical Unemployment", Holte, Fritz C., *Four Papers on the Theory of Unemployment*, Rapport 87/II, Statistisk sentralbyrå, Oslo/Kongsvinger 1988, s. 13-14.

For å prøve hvorvidt sviktende produktetterspørsel var årsaken til den høye norske arbeidsledigheten i mellomkrigstiden, vil jeg kvantifisere den faktiske etterspørselen i perioden. I følge Keynes kan et lands aggregerte historiske etterspørsel (Q_d) måles ved følgende uttrykk:

$$(10.1) \quad Q_d = C + G + I + (X - M)$$

Hvor C uttrykker privat konsum, G er offentlige konsum og I er bruttoinvesteringer, mens $(X - M)$ står for eksportoverskudd. Uttrykket er identisk med anvendelsessiden i generalbudsjettlikningen, som uttrykker hvordan bruttonasjonalprodukt er fordelt etter bruk.³ Det innebærer at ditto historisk etterspørsel måles ved BNP (E).⁴ Forutsetningen er at etterspørselssiden i økonomien bestemmer omfanget av verdiskapingen.⁵ Modellen antas å ha gyldighet på kort sikt. I en situasjon der produksjonsfaktorene ikke er fullt utnyttet virker antakelsen rimelig. Vi vet at det nettopp var et problem å utnytte produksjonsfaktorene kapital og arbeid i mellomkrigstiden. Ut fra de reelle historiske forhold kan vi derfor forsvare å benytte BNP som et mål på etterspørselen i perioden.

I kapittel 3 målte jeg vekstraten i BNP per innbygger i faste 1938-priser ved hjelp av to forskjellige metoder. Den årlige vekstraten mellom første og siste år 1920-1939 ble beregnet til 2,2 prosent. Ved hjelp av en såkalt log-lin regresjon, som uttrykker trend, kom jeg frem til en vekstrate på 2,7 prosent i det samme tidsrom.⁶ Begge vekstratene viser at produktetterspørselen økte betydelig i mellomkrigstiden. Sviktende produktetterspørsel kan således ikke forklare at ledigheten forble høy i hele perioden. Likevel kan vi ikke utelukke at sviktende produktetterspørsel kan ha påvirket ledighetsnivået i enkelte år. En indikasjon på en slik sammenheng kan vi finne ved å sammenholde nasjonalregnskapene med arbeidsledighetsoppgavene. For å justere for den underliggende naturlige økningen i BNP i perioden, har jeg trendjustert nasjonalregnskapene. På den måten får vi et bedre sammenligningsgrunnlag for å se om etterspørselen, uttrykt ved BNP, beveget seg i motsatt retning av arbeidsledigheten:

$$(10.2) \quad E_{(adj)} = E_t / (1 + \beta_1)^{(t-1)}$$

³ I internasjonale oversikter betegnes ofte G som offentlige utgifter til konsum og investeringer, mens I kun gjelder private bruttoinvesteringer.

⁴ Hall, Robert, E. & Taylor, John B., *Macroeconomics. Theory, Performance, and Policy*, 2. utgave, W.W. Norton & Company, New York/London 1988, s. 72-75 og 259-261.

⁵ Peden, G.C., "Keynes", Glynn, Sean & Booth, Alan (red), *The Road to Full Employment*, Allen & Unwin, London 1987, s. 82-96.

⁶ NOS XI. 143, *Nasjonalregnskap 1900-1929*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1953, tabell 14, s. 128-129.

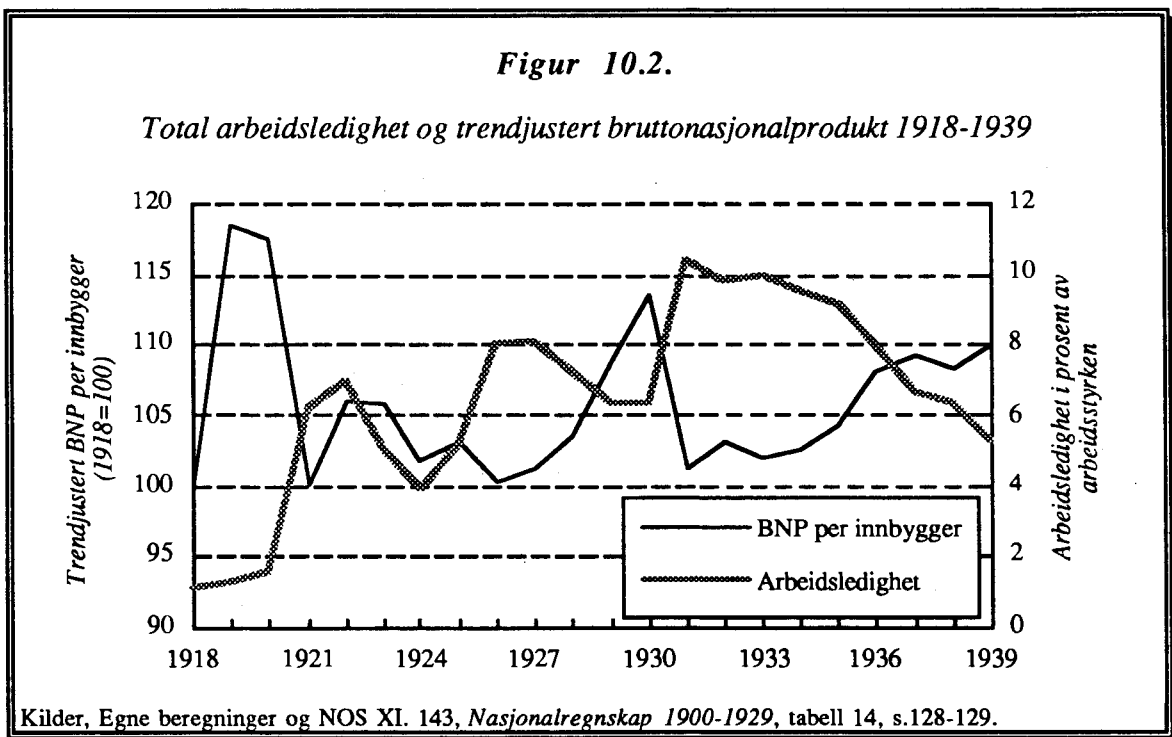
$E_{(adj)}$ = trendjustert BNP per innbygger i faste priser

E_t = BNP per innbygger i faste priser, i år t.

β_1 = regresjonskoeffisient, som viser prosentvis vekstrate i BNP per innbygger i faste priser

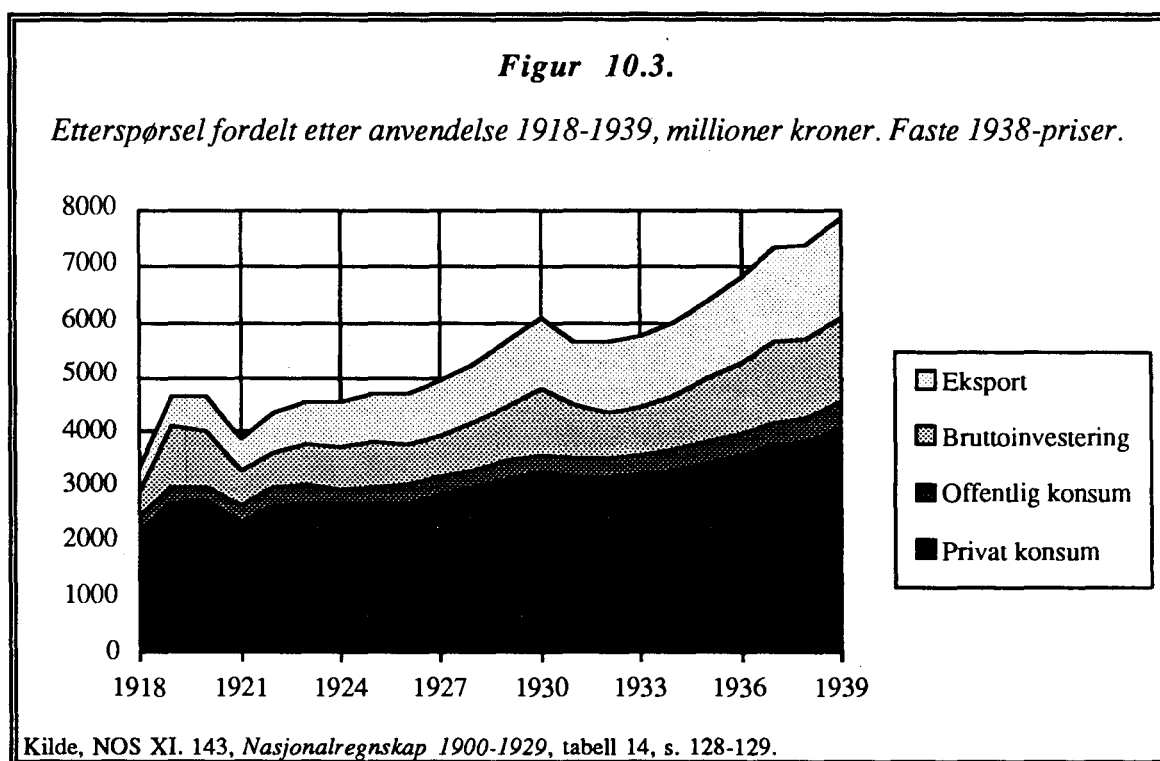
t = år, der (t=1) = 1918, (t=2) = 1919,....., (t=22) = 1939

Figur 10.2 nedenfor viser at trendjustert BNP per innbygger og arbeidsledigheten var negativt korrelerte ($R = -0,49$). Det virker derfor sannsynlig at sviktende etterspørsel hadde en del å si for svingningene i ledigheten. Samtlige tre ledighetstopper, i 1921-1922, i 1926-1927 og i 1931-1933 synes å ha sin årsak i lav etterspørsel etter varer og tjenester. Særlig gjelder det den første og den siste perioden. Figur 10.3 avslører at ledigheten økte spesielt mye da BNP sviktet på begynnelsen av både 1920-tallet og 1930-tallet. Nasjonalregnskapene viser oss i tillegg at gjenoppheitingen etter begge disse krisene tok lang tid. Ledigheten var derfor ikke bare spesielt høy i de årene BNP sank, men også i gjenoppheittingsfasene.

10.2.2. Eksport- og investeringssvikt

Det er i denne sammenheng interessant å undersøke hvilke områder etterspørselen sviktet på. Figur 10.3 viser anvendelsessiden i norsk økonomi 1918-1939. Forskjellen fra uttrykket (10.1) ovenfor er at figuren viser bruttoeksport i stedet for eksportoverskudd. Den står derfor som et mål på samlet etterspørsel etter norskproduserte varer og tjenester, samt etterspørsel etter utenlandske produkter i Norge.

Figur 10.3 avslører at det var investeringer og eksport som gikk sterkt tilbake under de verste depresjonsårene. Målt i faste priser sank bruttoinvesteringene med 42,2 prosent mellom 1919 og 1921, med 9,7 prosent mellom 1925 og 1926 og 28,4 prosent mellom 1930 og 1932. I 1919 var bruttoinvesteringenes andel av BNP hele 35,6 prosent. I 1927 var andelen falt til 16,2 prosent.⁷ Sammensetningen av bruttoinvesteringene viser at konsuminvesteringene faktisk økte, mens de produktive investeringene sank dramatisk. Implikasjonen var redusert økonomisk aktivitet, redusert produksjonskapasitet og manglende fornyelse av produksjonsmidlene. Dermed avtok den økonomiske veksten, mens arbeidsledigheten økte. Eksporten sank ikke like mye, men likevel betydelig. Nedgangen mellom 1920 og 1921 var 16 prosent, mens den var 12 prosent mellom 1930

⁷ *Ibid.*, tabell 1, s. 104-105 og tabell 14, s. 128-129.

og 1931. Privat konsum sank med 14,7 prosent mellom 1920 og 1921, mot beskjedne 2,2 prosent i 1931. Utviklingen i offentlig konsum viser at det til en viss grad ble ført motkonjunkturpolitikk også i mellomkrigstiden. Den offentlige sektors forbruk steg i nesten samtlige av de verste kriseårene og sank under de relativt gode årene 1923 og 1924.⁸

10.3. KONTRAKTIV PENGEPOLITIKK OG SVIKT I INVESTERINGSVOLUM

Fritz Hodne har tidligere påpekt at det primært var investeringene som sviktet under de økonomiske tilbakeslagene på 1920-tallet.⁹ Investeringsvolumet gikk ned på samme tid som arbeidsledigheten nådde sine tre toppunkter. Reduserte investeringer førte til redusert økonomisk aktivitet. På grunn av investeringenes multiplikatorvirkninger på økonomien, virker det rimelig at de tre ledighetstoppene ble utløst av lavt investeringsvolum. Men hva lå bak svikten i investeringene? Jeg begynner med årsaksfaktorer innen pengepolitikken og fortsetter med å diskutere betydningen av rentenivået.

10.3.1. Penge- og valutapolitikken

Det finnes ingen monokausal forklaring på hvorfor investeringene avtok. Tore Jørgen Hanisch mener at paripolitikken på 1920-tallet spilte en avgjørende rolle både for svikten i investeringene og tilbakeslagene i total produksjon.¹⁰ Jeg er enig i dette synet. Den langvarige paripolitikken svekket både mulighetene og insentivene til å investere i produktiv virksomhet. I tillegg førte økt kroneverdi i seg selv til at prisene på norske produkter steg i utlandet og at prisen på utenlandske produkter sank i hjemmemarkedet. Denne effekten av paripolitikken hadde således en negativ innvirkning på den norske handelsbalansen. Her må vi imidlertid ta i betraktning at innstramningen av likviditet førte til lavere forbruk og dermed lavere import. Alt i alt forbedret den norske handelsbalansen seg under paripolitikken.

Den norske paripolitikken hadde trolig størst innvirkning på økonomien gjennom påvirkning av interne forhold. Mulighetene til å foreta investeringer ble mindre ved redusert tilgang på penger og kreditt. Investeringslysten ble svekket av redusert

⁸ *Ibid*, tabell 14, s. 128-129.

⁹ Hodne, Fritz, *The Norwegian Economy 1920-1980*, Croom Helm/St.Martin's Press, London/Canberra/New York 1983, s. 41-47.

¹⁰ Hanisch, Tore Jørgen, "Om virkningene av paripolitikken", *Historisk tidsskrift*, nr. 3, 1979, s. 239-268.

lønnsomhet. For å bringe kronen tilbake til førkrigs vekselskurs strammet Norges Bank inn på både likviditets- og kredittilgangen. Verdien av sedler i omløp sank fra 492 millioner kroner i 1920 til 312 millioner kroner i 1930.¹¹ Spesielt forretningsbankene, men også sparebankene, tapte store summer på innstrammingspolitikken. Det var mindre penger i omløp til å betale renter og avdrag på lån som ble tatt opp under og like etter krigen. Økningen av kronens verdi gjorde i tillegg lånene mye dyrere, samtidig som en eksplosiv økning i realrenten førte til rekordhøye reelle rentekostnader. Store banktap bidro til inndraging av investeringskreditt foruten forsiktigere utlånspolitik.¹²

Store tap, forsiktighet, redusert pengemengde og redusert kreditt til bankene fra Norges Bank førte til at utlån fra forretnings- og sparebanker sank fra 5.776 til 2.786 millioner kroner på ti år mellom 1920 og 1930. Utlån fra Norges Bank, inklusive kassekreditt, ble redusert med 62 prosent i samme periode, fra 506 til 194 millioner kroner.¹³ Redusert likviditet blant publikum førte til at investeringsvolumet gikk ned. Redusert pengemengde i forhold til tilbudt produktmengde førte til at prisene gikk nedover. De høye realrentene skyldtes at Norges Bank hevet diskontoen samtidig som en sterk deflasjon satte inn. Under Første verdenskrig hadde realrenten vært sterkt negativ, på 1920-tallet økte den med mer enn 40 prosentpoeng og oversteg ved flere anledninger både 20 og 30 prosent.¹⁴ De høye realrentene gjorde det svært kostbart å investere. Dette kom i tillegg til at forventninger om ytterligere prisfall og dermed rimeligere etableringskostnader bidro til at potensielle investorer utsatte sine investeringer.

Den kontraktive pengepolitikken på 1920-tallet må sees i lys av hendelsene under krigen. På samme måte som i de andre europeiske land ble den norske sentralbankens gullinnløsningsplikt av valuta opphevet. I Norge skjedde det ved provisorisk anordning allerede i august 1914. Den strafferente Norges Bank var underlagt for å overskride sin seddelutstedelsesrett ble satt ned fra 6 prosent til 2 prosent under diskontoen, før den forsvant helt i 1916. Det lønte seg dermed for Norges Bank å trykke opp penger. Samtidig ble utstedning av sedler en måte å dekke tap som oppstod i forbindelse med krigen. Resultatet var at både pengemengden og bankenes utlån ble firdoblet. Overskuddet på likvide midler førte til en inflasjon på hele 317 prosent fra krigens utbrudd frem til november 1920. Pengene søkte investeringsobjekt, og ble brukt til økt import og aksjespekulasjon. Samtidig ble den norske kronen sterkt svekket. I november

¹¹ NOS XII. 245, .*cit.*, tabell 247, s. 484-485.

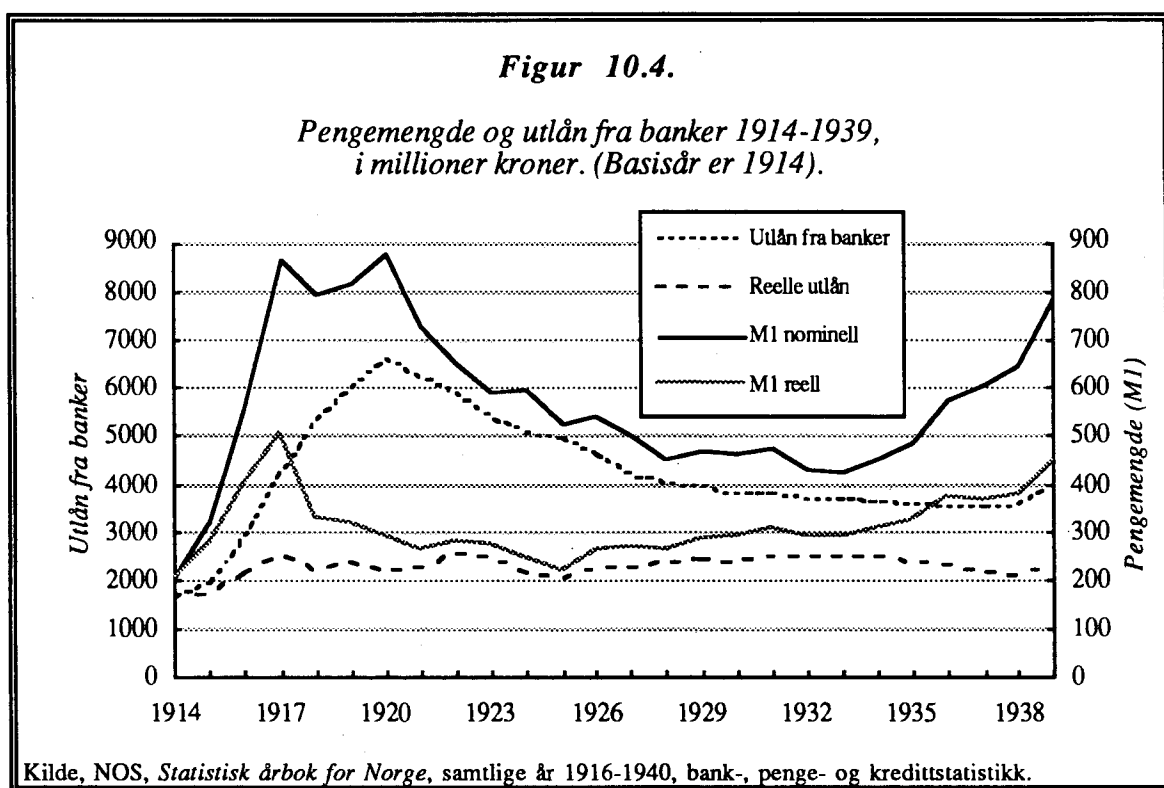
¹² Nordvik, Helge W., "Bankkrise, bankstruktur og bankpolitikk i Norge i mellomkrigstiden", *Historisk tidsskrift*, nr. 2, 1992, s. 170-192 og Skånland, Hermod, "Bankkrise og livet etterpå", *Penger og kreditt*, nr. 4, 1990, s. 199-208.

¹³ NOS XII. 245, *op.cit.*, tabell 247, s. 484-485, tabell 252, s. 492-495 og tabell 253, s. 498-501.

¹⁴ Isachsen, Arne Jon, "Realrenten i Norge i et hundreårsperspektiv", *Bergen Bank Kvartalskrift*, nr. 2, 1988 og Klovland, Jan Tore, "Obligasjonsrenten i Norge 1852-1876", *Statsøkonomisk tidsskrift*, 1976, s. 1-34.

1920 var vekselskursen bare halvparten av førkrigs gullparitet.¹⁵ Norges Bank måtte rydde opp i pengekaoset. Medisinen var imidlertid overdosert. Under press fra utlandet ble kronen ført tilbake til pari.¹⁶

For å undersøke nærmere i hvilken grad penge- og kredittmengden kan ha påvirket bruttoinvesteringsnivået, har jeg beregnet årlige oppgaver over totalt utlånsvolum i forretningsbanker, sparebanker og statlige banker, inklusive Norges Bank. I tillegg har jeg beregnet pengemengden i perioden, uttrykt ved M_1 . Det vil si summen av sedler- og skillemyntsedler i omløp, samt folioinnskudd i bankene. Beregningene er utført på grunnlag av data Statistisk sentralbyrå har innhentet fra Norges Bank.¹⁷ Resultatene er vist i figur 10.4 nedenfor.

Nominelt penge- og kredittvolum sier en del om hvordan likviditeten påvirker etterspørsels- og prisnivå, men har likevel åpenbare svakheter som likviditetsmål. Prisenivået er nemlig viktig for likviditeten. Hvis innstramminger i penge- og kredittvolum

¹⁵ Norges Bank, *Årsberetning 1924*, Oslo 1925, s. 48 og Norges Bank, *Årsberetning 1927*, Oslo 1928, s. 45.

¹⁶ Sejersted, Francis, *Ideal, teori og virkelighet. Nicolai Rygg og pengepolitikken i 1920-årene*, Cappelen, Oslo 1973.

¹⁷ NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1916-1940, Statistisk sentralbyrå, Oslo, "bank-, penge- og kredittstatistikk". Mine beregninger viser en noe høyere pengemengde enn hva tidligere beregninger utført av Jan Tore Klovland viser. Forskjellen er imidlertid liten og svingningene i pengemengden er den samme: Klovland, Jan Tore, *Quantitative Studies in the Monetary History of Norway. Part I: The Stock of Money, 1819-1982*, upublisert notat NHH, Bergen 1984, tabell 6.2, s. 88.

komponeres med lavere priser vil den reelle likviditeten *ceterus paribus* ikke svekkes. I teorien vil da etterspørselsvolumet heller ikke synke. Jeg har derfor i tillegg beregnet reell penge- og kredittmengde for perioden. Beregningene er foretatt ved å deflatere de nominelle oppgavene med konsumprisindeksen.¹⁸ Resultatene viser at reelt penge- og kredittvolum sank langt mindre enn det nominelle volum. (Figur 10.4). Her må vi imidlertid være klar over at det nettopp var den nominelle kontraksjonen i likviditeten som forårsaket deflasjonen på 1920-tallet. Produsentene svarte på den reduserte etterspørselen med å sette ned prisene. Norges Banks innstramming av penge- og kredittmengden hadde derfor en sterkere negativ virkning på produktetterspørselen på 1920-tallet enn hva nedgangen i reelt penge- og kredittvolum tilsier. Etterspørselen målt i kroner avtok kraftig. Samtidig steg realrentene på grunn av redusert prisnivå. Økte realrenter førte igjen til økt sparetilbøyelighet og redusert investeringsrate.

Selv om de årlige svingningene i bruttoinvesteringsnivå og penge- og kredittmengde ikke er godt korrelert, viser figur 10.4 at fallet i investeringene på 1920-tallet var ledsaget av innstramminger i penge- og kredittmengden. Samtidig økte arbeidsledigheten mest mellom 1920 og 1921, da både penge- og kreditttilgangen falt mest. Under pausen i paripolitikken i 1923 og 1924 steg investeringene, mens arbeidsledigheten sank. Investeringene sank og ledigheten økte på nytt da penge- og kredittvolumet igjen gikk kraftig tilbake fra midten av 1920-tallet. Det er imidlertid lite som tyder på at pengepolitikken kan være den viktigste faktoren bak den store investeringssvikten på begynnelsen av 1930-tallet. I følge disse nye beregningene, gikk riktignok likviditeten tilbake helt frem til 1933, ikke til 1931 slik man får inntrykk av når man kun ser på seddelmengde. Likviditetsinndragingen var imidlertid langt mindre enn på begynnelsen og i midten av 1920-tallet. I september 1931 ble dessuten gullinnvekslingen suspendert og fra 1934 økte Norges Bank pengemengden hurtig.

10.3.2. Realrenten

Selv om økonomiske historikere har ment at paripolitikken førte til avmatning i investeringsvolumet, har de lagt forholdsvis liten vekt på hvordan realrenten kan ha påvirket investeringsvolumet. I dette avsnittet presenterer jeg nye beregninger av realrenten i perioden 1913-1939. Det sentrale poenget er at paripolitikken førte til rekordhøye realrenter, som gjorde investeringer svært kostbare. Realrenten før skatt nådde enkelte år opp i mer enn 30 prosent. Siden forventet avkastning på investeringer var langt lavere, sier det seg selv at insentivene for å investere ved hjelp av både

¹⁸ Jeg har valgt konsumprisindeksen som deflator på grunn av at konsumentene stod for de fleste utgifter i perioden.

lånefinansiering og egenkapitalfinansiering avtok kraftig. I tillegg førte store svingninger i kronkursen og usikkerhet om kronens fremtidig verdi til avventende investorer.

Arne Jon Isachsen har tidligere beregnet realrenter i Norge fra slutten av det 19. århundre og frem til i dag. Han har benyttet en forenklet beregningsmetode ved å trekke prisstigning fra nominelt rentenivå.¹⁹ Siden det norske prisenivået var stabilt frem til Første verdenskrig, samt at prisstigningen var moderat frem til 1970-tallet, kan det forsvares å bruke denne metoden ved beregninger som strekker seg over en så lang tidsperiode. Under Første verdenskrig og i mellomkrigstiden var det imidlertid store prissvingninger, en faktor som gjør Isachsens beregninger for denne perioden noe unøyaktige. Jeg har derfor benyttet en mer presis beregningsmetode:

$$(10.3) \quad r_r = \left(\frac{\frac{k \times 1,0r_n}{1,0\pi} - k}{k} \right) \times 100$$

r_r = realrente før skatt

k = kapital

r_n = nominell rente, Norges banks diskonto på veksler

π = prisendringer, SSBs engrosprisindeks

Figur 10.5 nedenfor viser realrente før skatt.²⁰ Årsaken til at jeg har benyttet engrosprisindeksen fremfor konsumprisindeksen i mine beregninger, er at vi i hovedsak er interessert i å se på bedriftens renteenhetskost i forhold til utsalgspris. Siden de fleste typiske investeringsforetak ikke selger sine produkter direkte til forbruker, men til grossist eller detaljist, er det naturlig å bruke engrosprisindeksen. Svingningene i konsumprisene var mindre enn svingningene i engrosprisene i mellomkrigstiden. Om vi hadde benyttet levekostnadsindeksen i stedet for engrosprisindeksen i beregningene ville derfor svingningene i realrente før skatt vært mindre enn hva de er i de beregningene jeg har utført her.

I figur 10.5 sammenlignes realrenten før skatt med trendjustert bruttoinvesteringsvolum. Trenden uttrykker årlig vekstrate i bruttoinvesteringer i faste priser og er beregnet ved semilogaritmisk regresjon (log-lin), etter uttrykk 10.4 gjengitt på neste side.

¹⁹ Isachsen, Arne Jon, *op.cit.*

²⁰ Data er hentet fra: NOS XII. 245, *op.cit.*, tabell 248, s. 486-487 og tabell 282, s. 537.

$$(10.4) \quad \ln I = \beta_0 + \beta_1 X_1 + u$$

I = bruttoinvestering, målt i faste 1938-priser

β_0 = konstantledd

β_1 = regresjonskoeffisient

X_1 = år

u = feilledd

Trendjustert bruttoinvesteringer beregnes etter uttrykket 10.5 nedenfor, som er synonymt med uttrykket 10.2:

$$(10.5) \quad I_{(\text{adj})} = I_t / (1 + \beta_1)^{(t-1)}$$

$I_{(\text{adj})}$ = bruttoinvesteringer, trendjustert

I_t = bruttoinvesteringer i år t

β_1 = regresjonskoeffisient, viser årlig vekstrate i bruttoinvesteringer, målt i faste priser

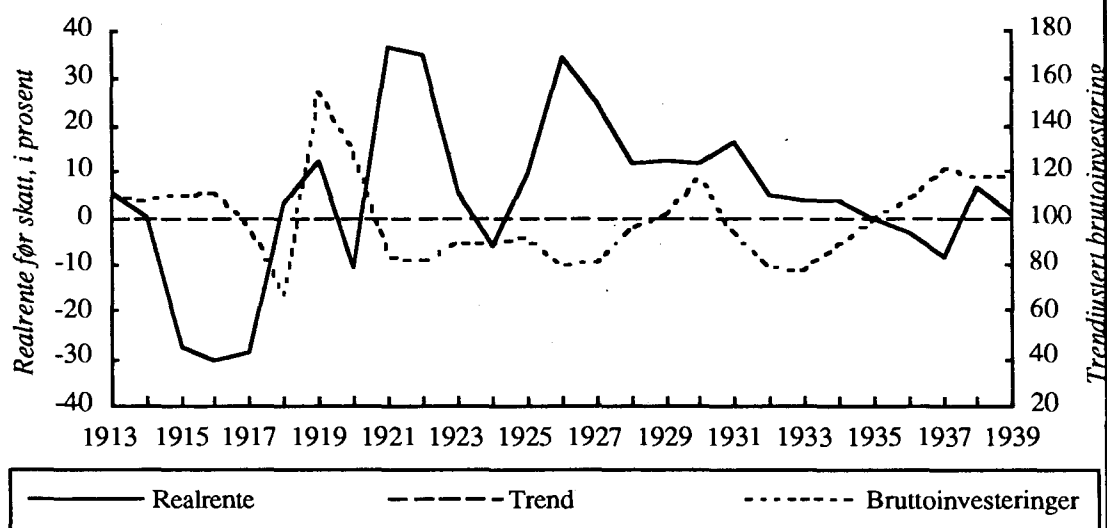
t = år, der $(t=1) = 1913$, $(t=2) = 1914$, $(t=3) = 1915$,.....

$(t=26) = 1938$, $(t=27) = 1939$

Figur 10.5 på neste side viser at det var meget store svingninger i realrenten. Realrenten og arbeidsledigheten nådde sine tre toppunkter samtidig: i 1921-1922, i 1926-1927 og i 1931. På de samme tidspunkt var det betydelig tilbakegang i investeringsnivået. Da paripolitikken foreløpig ble lagt på is i 1923-1924 sank realrentene, primært på grunn av at deflasjonen ble snudd til inflasjon. Som vi så ovenfor økte investeringene moderat i denne perioden, samtidig som ledigheten var på retur. Realrenten var på nytt høy da investeringene sviktet i begynnelsen av 1931. Vi ser at høy realrente førte til redusert investeringsetterspørsel og dermed høy arbeidsledighet i de verste kriseårene i mellomkrigstiden.

Figur 10.5.

Realrente før skatt og trendjustert bruttoinvestering i faste 1938-priser 1913-1939.

Kilder, Egne beregninger på grunnlag av NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 248, s. 486-487 og NOS XI. 143, *Nasjonalregnskap 1900-1929*, tabell 14, s. 128-129.

Jeg har testet mulige årsakssammenhenger mellom den avhengige variabel brutto investeringer og pengemengde, kredittmengde og realrenter, som uavhengige variabler. Testene er foretatt ved multiple regresjonsanalyser. Regresjonene er utført etter følgende modell:²¹

$$(10.6.1) \quad I_{(\text{adj})} = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_{2r} X_{2r} + \beta_{3r} X_{3r} + u$$

$$(10.6.2) \quad I_{(\text{adj})} = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_{2n} X_{2n} + \beta_{3n} X_{3n} + u$$

$I_{(\text{adj})}$ = bruttoinvestering, trendjustert, i faste priser

X_1 = realrente

X_2 = utlån fra banker

X_3 = pengemengde

u = feilledd

r = reelt volum

n = nominell mengde

²¹ På grunn av at statistikken over folioinnskudd i bankene før 1920 er noe usikre, har jeg i denne analysen benyttet seddelmengde, fremfor pengemengde som uavhengig variabel.

Resultatene er vist i tabell 10.1 nedenfor. De to regresjonstestene avslører at det er problematisk å oppspore årlig systematisk samvariasjon mellom den avhengige og de uavhengige variablene. Testene antyder en negativ sammenheng mellom realrenter og investering og en positiv sammenheng mellom pengemengde og investeringer. De rapporterte p-verdier, som uttrykker signifikansnivå er imidlertid høye. De estimerte sammenhenger er tydeligere når vi benytter nominell enn reell penge- og kredittmengde. Likevel er ingen av regresjonskoeffisientene signifikant forskjellig fra null på 5 prosents nivå.

Tabell 10.1.

Regresjonstest. Realrente, pengemengde og kredittvolums innvirkning på investeringsnivå 1914-1939.

	1. β_0	2. β_1	3. β_2	4. β_3	5. N	6. F-verdi	7. p(var)	8. R^2
$I(adj)=\beta_0+\beta_1+\beta_2r+\beta_3r$								
I(adj)	123,495	-0,213	-0,535	2,481	26	2,099	0,130	22,2%
T-verdi	3,437	-1,030	-1,371	1,448				
p(2-tail)	0,002	0,314	0,184	0,162				
$I(adj)=\beta_0+\beta_1+\beta_2n+\beta_3n$								
I(adj)	76,625	-0,354	-0,003	0,073	26	2,060	0,135	21,9%
T-verdi	5,347	-1,666	-0,639	1,584				
P(2-tail)	0,000	0,110	0,529	0,127				

De negative resultatene rapportert i tabell 10.1 kan i større grad være et uttrykk for regresjonsanalysenes beskrankninger enn den realhistoriske virkelighet. En årsak kan være kolinearitet mellom de tre uavhengige variablene. Det innebærer at disse tre variablene er innbyrdes systematisk korrelerte, på grunn av at de ikke er uavhengige av hverandre. Selv om det er vanskelig å finne noen klare tegn på årlig systematisk sammenheng mellom bruttoinvesteringer og realrente, pengemengde og kredittmengde, er det på det rene at investeringsvolumet nådde sine bunnpunkter i de årene realrenten var på sitt høyeste. Samtidig strammet Norges Bank kraftig inn på penge- og kredittmengden. Investeringene sank under paripolitikkens to faser på 1920-tallet. Redusert investeringsetterspørsel førte til at ledigheten ble spesielt høy både i 1921-1922 og i 1926-1927. Det er langt vanskeligere å forklare hvorfor investeringene sviktet i 1931-1933. Realrenten var riktignok godt over 15 prosent i 1931, men den falt deretter til under 5 prosent i 1933. Både det reelle seddel- og utlånsvolumet økte. De manglende

investeringene skyldtes derfor primært andre faktorer. Relevante faktorer er storkonflikten på arbeidsmarkedet i 1931, internasjonale nedgangskonjunkturer, usikkerhet i forbindelse med pris- og valutakursutvikling etter *de facto* devalueringen i september 1931, samt pessimisme i næringslivet.

10.4. FINANSPOLITIKKEN

Vi har sett at pengepolitikken førte til redusert produktetterspørsel og høy arbeidsledighet på 1920-tallet. Som vi så i kapittel 9 var imidlertid den norske finanspolitikken langt mer nøytral. På grunn av at Helge W. Nordvik allerede har etterprøvd denne hypotesen både kvalitativt og kvantitativt vil jeg nøye meg med enkelte kommentarer som stadfester at finanspolitikken spilte en nærmest ubetydelig rolle for arbeidsledigheten i det meste av mellomkrigsperioden.

Den offentlige sektor var meget liten i mellomkrigstiden og statens og kommunenes finanspolitikk hadde derfor liten innvirkning på den totale økonomi. Offentlig konsum utgjorde bare 7-8 prosent av BNP i 1930-årene. Offentlig sektors andel av total sysselsetting lå på samme lave nivå. Statens og kommunenes disponible inntekt utgjorde 10-11 prosent av nasjonalinntekten.²² Til sammenligning utgjorde den offentlige sektor, målt ved offentlige utgifter minus renteutgifter omlag 50 prosent av BNP i 1980-årene. I tillegg fantes det hverken samlede offentlige budsjetter eller regnskaper i mellomkrigstiden. Det ble heller ikke ført noen enhetlig og bevisst finanspolitikk for å få bukt med arbeidsledigheten. Både den statlige og den kommunale gjeldsbyrden var meget stor, det var derfor hverken ansvarlig eller mulig å føre noe motkonjunkturpolitikk av betydning.²³ I budsjettåret 1925/1926 beløp statens rente- og avdragsforpliktelser seg til mer enn en tredjedel av statens driftsinntekter. I 1932/1933 var andelen steget til 40 prosent.²⁴ I tillegg til at de fleste regjeringene bestrebet balanserte budsjetter og regnskaper. Kun i årene 1920-1925 overgikk statens og kommunenes samlede utgifter de samlede inntektene. I de øvrige år av mellomkrigsperioden var det overskudd i de offentlige finansene. Også regjeringen utgått av Det norske arbeiderparti i siste halvdel av 1930-årene førte en balansert finanspolitikk. Til tross for kommunale underskudd i fire av de fem siste årene på 1930-tallet, var de statlige overskuddene så store at offentlig sektors samlede overskudd faktisk var større enn noen sinne.²⁵

²² Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i norsk økonomi 1865-1960", *Samfunnsøkonomiske studier*, nr. 16, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1966, tabell 40 og 41, s. 78.

²³ Hanisch, Tore Jørgen, "The Economic Crisis in Norway in the 1930s: A Tentative Analysis of Its Causes", *Scandinavian Economic History Review*, vol. XXVI, nr. 2, 1978, s. 5.

²⁴ Petersen, Erling, *Den offentlige gjeld i Norge*, Bergen 1946, s. 61.

²⁵ NOS XI. 143, *op.cit.*, tabell 8, s. 118-119, tabell 9, s. 120-121 og tabell 10, s. 122-123.

I en liten åpen økonomi som den norske er det også grunn til å stille spørsmål ved hvor stor multiplikatoreffekten av økt offentlig etterspørsel egentlig ville ha vært. Med en importandel på en fjerdedel av bruttonasjonalprodukt ville lekkasjene til utlandet blitt betydelige.

10.5. INTERNASJONAL ETTERSØRSELSSVIKT ETTER VARER OG TJENESTER

På internasjonalt plan hadde landene som førte parapolitikken svakere utvikling i aggregert produktetterspørsel, målt ved BNP (egentlig GDP), enn de fleste andre land. Politikken førte til synkende etterspørsel og rekordhøy ledighet i begynnelsen og i midten av 1920-årene i både Danmark, Norge og tildels Storbritannia. Samtidig steg etterspørselen i land som devaluerte sin valuta etter krigen. I disse landene, som for eksempel Frankrike og Belgia, var arbeidsledigheten liten på 1920-tallet. Sverige og Nederland var i en slags mellomstilling. Selv om de gikk tilbake til pari valutakurs, ble ikke deres valuta overvurdert. Arbeidsledigheten steg i forhold til de aller første etterkrigsårene, men på langt nær så mye som i de landene som førte en langvarig kontraktiv pengepolitikk.²⁶ På 1930-tallet var situasjonen på mange måter den samme, men aktørene hadde byttet roller. Storbritannia, Danmark, Sverige og Norge, som alle devaluerte *de facto* i september 1931, opplevde økende etterspørsel utover på 1930-tallet. Samtidig begynte ledigheten å avta. I Frankrike, Belgia, Nederland og Sveits holdt sentralbankene på gullstandarden. Etterspørselen avtok og arbeidsledigheten steg dramatisk. (Tabell 2.2 og tabell 10.2).

Også i kriseårene helt i begynnelsen av 1930-tallet sank etterspørselen etter varer og tjenester mest i de landene hvor ledigheten økte mest; Det gjaldt blant andre USA, Kanada, Tyskland, Belgia og Danmark.²⁷ Både i USA og i Kanada ble det private bruttoinvesteringsvolum redusert til en fjerdedel eller mindre mellom 1929 og 1933.²⁸ En viktig årsak var fallet i reell pengemengde fra 1931. Christina Romer konkluderer i en kontrafaktisk analyse av forholdet mellom finansielle og monetære forhold og økonomisk vekst i USA, at opphenting i økonomien mellom 1935 og 1942 skyldtes monetær ekspansjon. Gullinnflyt i denne perioden førte til økt pengemengde, lavere realrenter og høyere investeringer. Etterspørselen etter varer og tjenester vokste og arbeidsledigheten avtok.²⁹

²⁶ Maddison, Angus, *Phases of Capitalist Development*, Oxford University Press, Oxford/New York 1982, s. 174-175.

²⁷ *Loc.cit.*

²⁸ Liesner, Thelma, *One Hundred Years of Economic Statistics*, The Economist Publications, London 1989, tabell US.2, s. 76 og tabell C.2, s. 154

²⁹ Romer, Christina, "What ended the Great Depression?", *Journal of Economic History*, vol. 52, nr. 4, desember 1992, s. 757-784.

Tabell 10.2.

Arbeidsledighet i prosent av arbeidsstyrken (U) og BNP per innbygger, målt i faste priser, i vestlige land 1920-1939. (1920=100).

	1. Belgia		2. Danmark		3. Nederland		4. Storbrit.		5. Sverige		6. Tyskland*		7. USA		8. Norge	
	BNP	U	BNP	U	BNP	U	BNP	U	BNP	U	BNP	U	BNP	U	BNP	U
1920	100,0		100,0	3,0	100,0	1,7	100,0	2,3	100,0	2,2	100,0	1,7	100,0	5,2	100,0	1,6
1921	102,4	6,1	95,9	9,8	102,6	2,6	91,1	12,2	87,4	10,9	110,1	1,2	95,9	11,7	87,4	6,2
1922	111,4	1,9	104,4	9,6	105,0	3,2	95,2	10,8	82,2	9,4	119,2	0,7	99,8	6,7	95,1	6,9
1923	114,4	0,6	114,2	6,3	106,8	3,3	97,7	8,9	88,6	5,2	98,4	4,5	111,0	2,4	97,2	5,1
1924	117,1	0,6	113,5	5,3	108,6	2,6	101,0	7,9	95,0	4,2	114,4	5,8	112,3	5,0	96,2	3,9
1925	117,8	0,9	109,7	7,3	112,2	2,4	105,6	8,6	103,7	4,5	126,3	3,0	113,1	3,2	99,9	5,2
1926	120,8	0,8	115,2	10,3	113,3	2,1	101,3	9,6	107,7	5,0	128,9	8,0	118,9	1,8	99,6	8,0
1927	124,3	1,1	116,7	11,2	117,8	2,2	109,1	7,4	112,4	5,0	141,0	3,9	118,4	3,3	103,1	8,1
1928	129,7	0,6	119,9	9,2	119,5	1,6	110,0	8,2	112,4	4,4	146,3	3,8	118,3	4,2	108,2	7,3
1929	127,6	0,8	127,2	7,7	123,9	1,7	113,0	8,0	121,5	4,2	144,9	5,9	124,2	3,2	116,6	6,4
1930	125,7	2,2	133,8	6,8	123,5	2,3	111,7	12,3	125,2	4,9	142,1	9,5	111,1	8,7	124,8	6,4
1931	122,7	6,8	134,3	8,9	117,7	4,3	105,5	16,4	112,9	7,0	130,6	14,9	101,8	15,3	114,4	10,4
1932	116,3	11,9	129,5	15,8	111,9	8,3	105,7	17,0	109,6	9,3	120,2	17,2	87,2	22,9	119,4	9,8
1933	118,2	10,6	132,6	14,4	107,5	9,7	108,4	15,4	123,9	9,6	127,2	14,8	84,9	20,6	121,3	10,0
1934	116,7	11,8	135,4	11,0	107,1	9,8	115,1	12,9	120,9	7,5	138,0	8,3	90,9	16,0	125,0	9,5
1935	123,5	11,1	137,3	9,8	108,6	11,2	119,1	12,0	126,4	6,2	147,4	6,5	98,1	14,2	132,0	9,1
1936	124,0	8,4	139,7	9,5	109,6	11,9	123,9	10,2	135,1	5,2	159,2	4,0	111,0	9,9	138,6	8,0
1937	125,2	7,2	142,0	10,8	114,4	10,5	127,7	8,5	143,8	4,5	175,2	2,7	115,7	9,1	143,8	6,7
1938	122,0	8,7	144,4	10,6	114,4	9,9	128,7	10,1	148,6	4,5	191,1	1,3	109,7	12,5	146,3	6,3

* Veksten i Tysklands GDP er kunstig sterk på grunn av at tysk GDP var svært lavt i de første årene etter krigen.

Kilder, BNP per innbygger er beregnet på grunnlag av: Liesner, Thelma, *One Hundred Years of Economic Statistics*, tabell UK.2, s. 22, tabell S.2, s. 278, Maddison, Angus, *Phases of Capitalist Development*, tabell B3, s. 184-185 og tabell A7, s. 174-175 og NOS XI. 143, *Nasjonalregnskaper 1900-1929*, tabell 14, s. 128-129. Oppgaver over arbeidsledigheten: Kolonne 1, 3 og 6: Maddison, Angus, *Economic Growth in the West*, s. 220. Kolonne 2: Ekstrahert fra Hansen, Svend Aage, *Økonomisk vekst i Danmark*, bind II, s. 231 og s. 327. Kolonne 4: Feinstein, Charles H., *National Income, Expenditure and Output of the United Kingdom, 1855-1965*, s. 128. Kolonne 5: Egne beregninger. Kolonne 7: Lebergott, Stanley, *Manpower in Economic Growth*, tabell 9-2, s. 409 og Darby, Michael R., "Three-and-a-Half Million US Employees Have Been Mislead: Or, an Explanation of Unemployment, 1934-1941", s. 8. Kolonne 8: *Egne beregninger*

Tabell 10.2 viser BNP per innbygger målt i faste priser, samt arbeidsledighet i arbeidsstyrken i Norge og hos syv av våre viktigste handelspartnere i mellomkrigstiden. Vi ser tydelig at ledigheten vokste mest i de årene da etterspørselen etter varer og tjenester avtok. De landene som hadde den svakeste etterspørselsveksten, hadde størst økning i ledigheten både på 1920-tallet og 1930-tallet. Ut i fra disse observasjonene kan vi slutte at sviktende produktetterspørsel bidro til den høye ledigheten også på internasjonalt plan. Til tross for enkelte store tilbakeslag i etterspørselen viser tabell 10.2 at det inntraff en ikke ubetydelig økonomisk vekst i BNP sett under ett i mange europeiske land. Bortfall av produktetterspørsel var derfor ikke årsaken til at ledigheten forble høy også utenom de

økonomiske tilbakeslagene. Årsaken til den underliggende og vedvarende høye ledigheten må derfor søkes i andre forklaringsvariabler. Vi kommer til nøyaktig samme konklusjon på internasjonalt som på nasjonalt plan: sviktende etterspørsel etter varer og tjenester kan kun forklare arbeidsledighetens konjunkturelle svingninger.

10.6. HVORFOR SVIKTET EKSPORTEN?

10.6.1. Stagnasjon og vekst i eksportvolum

Som vi så av figur 10.3 sviktet eksporten både i begynnelsen av 1920-årene og i begynnelsen av 1930-årene, da ledigheten nådde to av sine toppunkter. Under nedgangskonjunkturen på midten av 1920-tallet, økte imidlertid eksportvolumet betydelig. Perioden sett under ett var veksten i eksportvolumet meget stor. Jeg har beregnet den årlige vekstrate i totalt eksportvolum ved hjelp av en log-lin regresjon til hele 5,8 prosent i årene fra og med 1919 til og med 1939:

$$(10.7) \quad \ln X = \beta_0 + \beta_1 Y_1 + u$$

X = eksport, målt i faste 1938-priser

β_0 = konstantledd

β_1 = regresjonskoeffisient

Y_1 = år

u = feilledd

Eksport per innbygger økte i følge (10.7) med 5,2 prosent årlig. Det synes derfor som om sviktende eksportvolum kun kan forklare den høye arbeidsledigheten i begynnelsen av hvert av de to tiårene av mellomkrigstiden. På 1920-tallet økte eksporten målt i faste priser formidabelt. Mellom 1921 og 1929 økte faktisk eksportvolumet tre ganger mer enn BNP. Den økonomiske veksten på 1920-tallet har derfor fått betegnelsen eksportledet vekst. På 1930-tallet avtok ekspansjonen i eksportert volum av varer og tjenester. Den var likevel fortsatt godt på høyde med økningen i BNP.³⁰ Den betydelige veksten i eksportvolumet tyder på at det ikke var noen sviktende etterspørsel etter norske varer og tjenester i utlandet i mellomkrigstiden, bortsett fra i begynnelsen av de to tiårene av perioden. Vi må imidlertid ta i betraktning at eksportvolum, målt ved eksportverdi i faste priser, ikke alltid gir et like realistisk bilde av hvor godt et land har gjort det i utenrikshandelen. Selv om eksportvolumet økte betydelig i mellomkrigstiden, holdt

³⁰ NOS XI. 143, *op.cit.*, tabell 14, s. 128-129.

eksportens relative andel av total norsk verdiskaping seg forbløffende stabilt i underkant av 30 prosent de fleste år.³¹

10.6.2. Internasjonale nedgangskonjunkturer

Appresieringen av den norske kronen i forhold til utenlandsk valuta førte i seg selv til at norske produkter ble mindre konkurransedyktige overfor utlandet. Dette poenget bør imidlertid ikke overdrives. Produktiviteten steg mer enn hos de fleste av våre handelspartnere. Produktivitetsveksten var faktisk så stor at bytteforholdet overfor utlandet utviklet seg negativt i mesteparten av mellomkrigsperioden. (Se kapittel 3). Prisene på norske eksportvarer sank mer enn prisene på importvarer.

Kontraksjonene i den norske eksporten på begynnelsen av 1920-tallet og på begynnelsen av 1930-tallet skyldtes i hovedsak problemene i verdenshandelen. I perioden 1881-1913 var den årlige vekstraten i internasjonal handel per innbygger 3,0 prosent, mot bare 0,3 prosent i perioden 1913-1937.³² Både i de første årene av 1920-tallet og på begynnelsen av 1930-tallet var det store tilbakeslag i internasjonal handel. Tilbakeslagene rammet selvsagt hardest i de landene som hadde størst utenrikssektor. For Norges vedkommende utgjorde utenrikssektoren nærmere en tredjedel av BNP. Virkningene av kontraksjonen i det internasjonale varebyttet var derfor meget betydningsfull.³³ Norges avhengighet av Storbritannia, som stod for en tredjedel av norsk utenlandshandel med tradisjonelle varer i 1920, gjorde ikke situasjonen bedre. De økonomiske problemene i Storbritannia på 1920-tallet førte til at landet ikke lenger sikret avsetning på en rekke norske produkter. Konsekvensen var arbeidsledighet i Norge. Danmark, som var enda mer avhengig av det britiske markedet, var i en lignende situasjon: ledigheten økte på grunn av avsetningsproblemer i Storbritannia.³⁴

Den norske eksportsvikten på begynnelsen av 1920-tallet og på begynnelsen av 1930-tallet kan betraktes som et resultat av lavkonjunkturer hos våre viktigste handelspartnere. Sviktende etterspørsel etter varer og tjenester i Storbritannia, Tyskland, Sverige, Danmark og i Be-Ne-Lux-landene førte til spesielt høy arbeidsledighet i Norge i 1921-1922 og i 1931-1933. Symptomatisk var det etterspørselen etter konjunkturømfintlige og priselastiske varer og tjenester som sank mest, nemlig råvarer, skipsfartstjenester og industriprodukter. Siden råvarer og skipsfartstjenester utgjorde mer enn to tredjedeler av norsk eksportverdi, er det ikke overraskende at eksportvolumet sank

³¹ *Ibid*, tabell 1, s. 104-105.

³² Ekstrahert fra Kenwood, A.G. & Lougheed, A.L., *The Growth of the International Economy 1820-1980. An Introductory Text*, Unwin Hyman, London 1983, s. 222-223.

³³ NOS XI. 143, *op.cit.*, tabell 1, s. 104-105.

³⁴ Johansen, Hans Christian, "The Danish Economy at the Crossroads Between Scandinavia and Europe", *Scandinavian Journal of History*, vol. 18, nr. 1, 1993, s. 40-43.

betydelig i Norge under de internasjonale kriseårene i mellomkrigstiden. Bortfallet av arbeidsplasser i disse eksportrettede næringene ble ikke kompensert ved tilsvarende økt etterspørsel på hjemmemarkedene eller tilsvarende høy importsubstitusjon. Resultatet var høy arbeidsledighet. Beregningene i kapittel 8 viser at det nettopp var i eksportrettede næringer ledigheten var høyest på begynnelsen av både 1920-tallet og 1930-tallet.

Årsakene til den sviktende etterspørselen i verdensmarkedene i de første årene av 1920-tallet kan føres tilbake til krigen og etterkrigsboomen. På grunn av problemer med forsyninger, samt stor pengerikelighet, bygde det seg opp et etterspørselspress under krigen. Etter krigen ble dette etterspørselspresset sluppet løs og førte til en forbigående boom frem til sommeren 1920. Overforbruk og overproduksjon førte til en overopphet økonomi. Sammen med krigsgjeld og krigsskadeerstatninger førte overforbruket til eksportunderskudd og negativ betalingsbalanse overfor utlandet i mange europeiske land. Markedsetterspørselen ble mettet gjennom import og hadde ikke realøkonomisk dekning. I 1921 og 1922 avkjølte regjeringer og sentralbanker økonomien. Samtidig forsøkte de forskjellige lands sentralbanker å berge det internasjonale valutasystemet som hadde fungert så godt frem til krigen. Resultatet var likviditetsinnstramming og en verdensomspennende depresjon, med sterkt fallende etterspørsel, overgang til proteksjonisme og store omsetningsproblemer på de internasjonale vare- og tjenestemarkeder.

Eksporthvikten på begynnelsen av 1930-tallet var en direkte konsekvens av krisen i den internasjonale økonomien. Samtidig som de amerikanske markeder for varige konsumgoder var mettet, trakk både USA og Frankrike inn likviditet fra de andre landene i den vestlige verden. Det ble gjort ved at den franske sentralbanken og *The Federal Reserve* i USA brøt "spillereglene" for den internasjonale gullstandarden ved å akkumulere gull uten å øke pengemengden tilsvarende. Etter sammenbruddet på børsen i New York i oktober 1929 trakk amerikanske banker inn sin kortsiktige kreditt til Europa. Konsekvensen var at likviditetssituasjonen ble ytterligere forverret. Etterspørselen sank både nasjonalt og internasjonalt. Samtidig gjorde valutabegrensninger og proteksjonisme sitt for at verdenshandelen gikk kraftig tilbake etter 1929.

I figur 10.6 nedenfor sammenholder jeg arbeidsledigheten i Norge med økonomisk vekst hos fire av våre viktigste handelspartnere, Storbritannia, Tyskland, Sverige og Danmark. Jeg har estimert samlet økonomisk vekst hos våre handelspartnere ved å beregne veiet gjennomsnitt av BNP i faste priser. Vektene er kalkulert ut i fra hvor stor andel av norsk eksport som gikk til hvert enkelt land. I 1920 stod Storbritannia for 57 prosent, Tyskland for 20,1 prosent, Sveige for 11,7 prosent og Danmark for 11,2 prosent. Storbritannias betydning avtok noe utover i perioden, samtidig som Sveriges andel var økende.³⁵ Figuren viser at arbeidsledigheten i Norge steg markant under

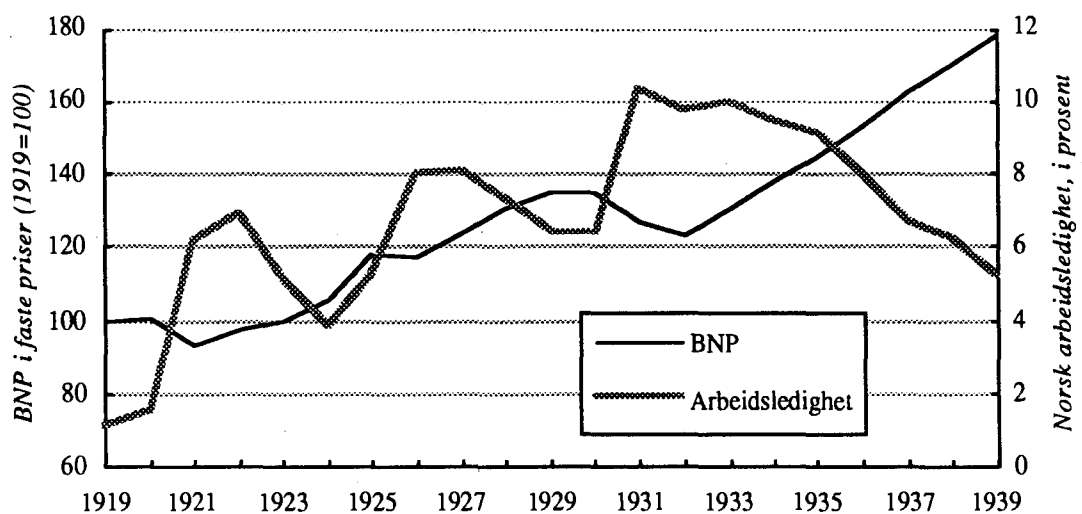
³⁵ NOS XII. 245, *op.cit.*, tabell 165, s. 322-323.

lavkonjunkturer hos våre viktigste handelspartnere. På begynnelsen av både 1920-tallet og 1930-tallet sank nemlig BNP kraftig hos disse. Gjenopphevingen tok forholdsvis lang tid. Resultatet var høy arbeidsledighet i Norge. I de fleste andre år av mellomkrigstiden var det betydelig økonomisk vekst i mange land. Samtidig gikk ledigheten tilbake, men var likevel fortsatt høy.

Som nevnt ovenfor, sviktende eksport har liten eller ingen innvirkning på sysselsettingsnivået hvis kontraksjonen blir kompensert av imports substitusjon på hjemmemarkedet. Siden en slik substitusjon foregikk på 1930-tallet, kan en stå i fare for å tillegge den sviktende eksporten på begynnelsen av tiåret tillegges for stor vekt. En rekke varige konsumgoder som tidligere ble importert fra utlandet ble i 1930-årene i større grad produsert i Norge. Det gjaldt møbler, elektriske forbruksartikler, sykler, sports- og fritidsutstyr og til en viss grad også radioer. Ved å sette inn i uttrykket (10.7) ser vi at importvolumets årlige vekstrate ikke var høyere enn 2,6 prosent mellom 1919 og 1939. Vekstraten per innbygger var 2,0 prosent, mer enn 2,5 ganger lavere enn eksportveksten. Importens andel av bruttonasjonalprodukt, målt i løpende priser, sank fra omlag en tredjedel på begynnelsen av 1920-tallet til en fjerdedel på 1930-tallet. Imports substitusjonen var tydeligvis sterkest i begynnelsen og i midten av 30-årene.³⁶ Likevel, imports substitusjonen var ikke omfattende nok til å veie opp for tapt eksport hverken i begynnelsen av 1920-årene eller i begynnelsen av 1930-årene.

Figur 10.6.

Gjennomsnittlig BNP hos våre viktigste handelspartnere, i faste priser, og arbeidsledighet i Norge 1919-1939.

Kilde, Mitchell, B.R., *European Historical Statistics*, tabell K1, s. 781-791.

³⁶ NOS XI. 143, *op.cit.*, tabell 1, s. 104-105.

En del økonomiske historikere har pekt på at bedringen i arbeidsmarkedet skyldtes at norsk næringsliv var i ferd med å komme over en "transformasjonskrise", ledsaget av vekst i hjemmemarkedet.³⁷ Økonomer har understreket betydningen av "naturlige" konjunkturelle svingninger. Etter nedgangskonjunktorene på begynnelsen av 1930-tallet fulgte en generell oppgang i norsk og internasjonal økonomi mot slutten av tiåret.³⁸ Jeg mener på grunnlag av det ovenstående at den reduserte ledigheten primært skyldtes konjunkturelle og strukturelle oppsving både på hjemmemarkedet og hos våre handelspartnere. Valuta- og finanskrisen gikk mot slutten. Etterspørselen på hjemmemarkedet tok seg opp, etter at deflasjonen var snudd og den kontraktive pengepolitikken var gitt opp. Samtidig økte eksportvolumet med mer enn 25 prosent mellom 1935 og 1939.³⁹ Problemene i arbeidsmarkedet ble imidlertid ikke løst i denne perioden. Først under krigen forsvant ledigheten både på nasjonalt og internasjonalt plan.

10.6.3. Utenrikshandelens virkning på arbeidsledigheten i andre land

Nasjonalregnskapsstatistikken fra andre land med stor utenrikssektor viser at arbeidsledigheten nådde sine toppunkter da eksportvolumet gikk tilbake. Tendensen er kanskje klarest i Storbritannia. Fra 1920 til 1921 sank landets eksportvolum med 20,5 prosent. Samtidig steg arbeidsledigheten fra 2,8 til 12,2 prosent. Deretter steg eksporten, mens ledigheten sank frem til 1925. I 1925-1926 sank eksporten på nytt, mens ledigheten gjorde et hopp oppover. Da den britiske eksporten sank med en tredjedel mellom 1929 og 1932, ble ledigheten mer enn fordoblet.⁴⁰

Vi finner igjen det samme mønsteret i de fleste andre europeiske land, ikke minst i Skandinavia. På grunn av Danmarks avhengighet av det tyske markedet, falt bunnen ut av det danske eksportmarkedet under krigen. Etter krigen erobret Danmark nye markeder Storbritannia. I tillegg førte grenseutvidelser mot Tyskland til at den registrerte utenrikshandelen faktisk økte i Danmark på begynnelsen av 1920-tallet. Deretter sank eksportvolumet både i midten av tiåret og i første del av 1930-tallet. Samtidig økte arbeidsledigheten betydelig, særlig på 1930-tallet.⁴¹ I Sverige var de rekordhøye ledighetstallene i 1921-1922 og i første halvdel av 1930-tallet ledsaget av en kontraksjon i

³⁷ Sejersted, Francis, *Historisk introduksjon til økonomien*, revidert utgave, J.W.Cappelens forlag, Oslo 1985, s. 139-146 og Lange, Even, "Teknologisk endring, økonomisk utvikling og Joseph Schumpeters teorier, Sejersted, Francis (red.), *Vekst gjennom krise. Studier i norsk teknologihistorie*, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Tromsø, 1982, s. 292-312.

³⁸ Skånland, Hermod, "Det norske kredittmarked siden 1900", *Samfunnsøkonomiske studier*, nr. 19, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1967, s. 163-177 og Johansen, Leif, *op.cit.*, s. 74-75.

³⁹ NOS XI. 143, *op.cit.*, tabell 14, s. 128-129.

⁴⁰ Liesner, Thelma, *op.cit.*, tabell UK.2, s. 22.

⁴¹ Johansen, Hans Christian, *op.cit.*, s. 37-42 og Maddison, Angus, *Phases of Capitalist Development*, tabell F4, s. 250.

eksportvolumet på henholdsvis 22 prosent og 27 prosent.⁴² I motsetning til hva situasjonen var for Danmark og Storbritannia, gikk ikke eksportvolumet tilbake i Sverige på midten av 1920-tallet. Samtidig unngikk Sverige massearbeidsledighet i disse årene.

Sammenlignet med andre europeiske land var faktisk svikten i det norske eksportvolumet relativt beskjedent på begynnelsen av både 1920-tallet og 1930-tallet. På grunn av at den norske utenrikssektoren var større enn i de fleste andre land, betydde likevel bortfallet svært mye. Periodens totale eksportvekst var likevel oppsviktsvekkende høy i Norge i forhold til veksten i verdenshandelen. Min forklaring om at arbeidsledigheten økte som et resultat av redusert eksport, har derfor kun gyldighet på begynnelsen av 1920-tallet og på begynnelsen av 1930-tallet.

Ledigheten i gullblokklandene økte dramatisk etter at eksporten sviktet utover på 1930-tallet. På 1920-tallet gikk jevn og rask vekst i eksportvolum og lav ledighet hånd i hånd i de samme landene.⁴³ Sviktende internasjonal etterspørsel etter de forskjellige europeiske og nordamerikanske landenes varer og tjenester bidro utvilsomt til at arbeidsledigheten økte i de verste kriseårene i mellomkrigstiden.

10.7. KONKLUSJONER

I dette kapitlet har jeg forsøkt å teste ut i hvilken grad svikt i etterspørselen kan ha forårsaket den høye arbeidsledigheten i mellomkrigstiden, slik en del historikere har ment. For å foreta en slik analyse har det vært nødvendig å finne et operasjonaliserbart uttrykk for produktetterspørselen i perioden. Jeg har argumentert for at verdiskaping er et realistisk mål på etterspørselen etter varer og tjenester i mellomkrigstiden. Gitt denne keynesianske forutsetningen har jeg funnet at produktetterspørselen sviktet under de to ekstraordinære ledighetstoppene i begynnelsen av både 1920-årene og 1930-årene. Den spesielt høye ledigheten i midten av 1920-tallet var også ledsaget av en tydelig avmatning i etterspørselen etter varer og tjenester, men ikke i samme grad som i de to andre kriseperiodene. Gjenopphevingen i norsk og internasjonal økonomi tok lang tid og arbeidsmarkedet maktet ikke å tilpasse seg i en likevektssituasjon med full sysselsetting igjen før Andre verdenskrig. Situasjonen med høy arbeidsledighet ble derfor langvarig. Ledighetstallene svingte i motsatt retning av de etterspørselsbestemte konjunktorene. Vi kan derfor si at etterspørselen etter varer og tjenester i stor grad bestemte svingningene i ledigheten i mellomkrigsårene.

Ved samtlige av de tre kriseperiodene var det bruttoinvesteringene som sviktet mest. På 1920-tallet og frem til september 1931 lå årsaken til investeringssvikten primært

⁴² Liesner, Thelma, *op.cit.*, tabell S.2, s. 269.

⁴³ Maddison, Angus, *op.cit.*, tabell C6, s. 206 og tabell F4, s. 250.

i den kontraktive paripolitikken. I følge beregninger som jeg har utført for pengemengde, samlede bankutlån og realrenter før skatt førte paripolitikken til sterkt svekket likviditet og rekordhøye realrenter. Til tross for at den stramme valutapolitikken ble oppgitt i september 1931, tok det lang tid før investeringsvolumet tok seg opp igjen.

I tillegg gikk eksportvolumet betydelig tilbake både i 1921 og 1931. Kontraksjonene var direkte følger av krisene i verdensøkonomien. Etterkrigskrisen og sanering av det internasjonale pengesystem får ta hovedskylden i 1921, mens europeisk likviditetskrise og sammenbruddet av det internasjonale betalingssystemet og økt proteksjonisme var de viktigste årsakene i 1931.

Situasjonen var den samme i de fleste andre europeiske land. De verste kriseårene i arbeidsmarkedene var sammenfallende med avmatning og til dels sterk tilbakegang i etterspørselen etter varer og tjenester, spesielt gikk investerings- og eksportvolumet tilbake. De landene som førte en kontraktiv pengepolitikk fikk de største tilbakeslagene i økonomien og den høyeste arbeidsledigheten.

Selv om sviktende etterspørsel etter varer og tjenester kan forklare den høye ledigheten i de verste kriseårene av mellomkrigstiden, var det perioden sett under ett en relativ sterk vekst i etterspørselen etter norske varer og tjenester. Flere av våre viktigste handelspartnere opplevde også betydelig økonomisk vekst i mellomkrigsårene, ikke minst Storbritannia og Sverige. Årsaken til den vedvarende høye ledigheten må derfor søkes i andre mulige forklaringsvariabler.

KAPITTEL 11

TILBUDSSIDEFAKTORER OG SVIKTENDE ETTERSPØRSEL ETTER ARBEIDSKRAFT 1921-1933

11.1. INNLEDNING

I kapittel 9 viste jeg at det nesten ikke var noen vekst i den samlede norske sysselsettingen mellom 1920 og 1931. Som jeg også viste synes samlet sysselsetting å være et representativt mål for den totale norske etterspørselen etter arbeidskraft i mellomkrigstiden. I dette kapitlet søker jeg derfor å gi svar på hvorfor etterspørselen etter arbeidskraft sviktet, ikke bare i kriseårene, men også i de årene den økonomiske veksten var betydelig.

I det foregående kapittel analyserte jeg produktetterspørselens betydning for arbeidsledigheten i mellomkrigstiden. Drøftelsen er i det følgende konsentrert om hvordan faktorer på tilbudssiden av arbeidsmarkedet kan ha hatt en negativ effekt på etterspørselen etter arbeidskraft.

I drøftelsen søker jeg å kvantifisere omfanget av overgangen fra arbeidsintensiv til kapitalintensiv produksjon for å kunne si noe mer sikkert om hvorvidt denne overgangen virkelig kan forklare ledighetens nivå. For å undersøke årsakene til overgangen, som i mange tilfeller bar preg av substitusjon av produksjonsmetoder, har jeg beregnet nye anslag for produktivitet og reallønner. Reallønnen presenteres både som reelle lønnsinntekter for arbeidstakerne og som reelle produksjonskostnader for arbeidsgiverne, her betegnet som produkt reallønner. Det presenteres lønnsserier for både industri, anlegg, landbruk og tjenestesektor. Mine konklusjoner er at sterkt fallende prisnivå førte til økte reelle lønnskostnader. I tillegg til økte reelle lønnskostnader var trolig økt arbeidsproduktivitet en av de viktigste faktorer til at produksjonen ble mer kapitalintensiv.

Dessuten førte stigende reallønner i seg selv til høy arbeidsledighet. Denne virkningen ble forsterket av at produsentprisene sank mye mer enn konsumprisene. Dermed steg bedriftenes reelle lønnskostnader per arbeider betydelig mer enn arbeidernes kjøpekraft. Økonometrisk testing av sammenhengen mellom arbeidsledighet,

produktetterspørsel og produkt reallønner gir derfor som resultat at ledigheten i mellomkrigstiden i større grad var et klassisk reallønnsproblem enn et keynesiansk etterspørselsproblem.

11.2. OVERGANG FRA ARBEIDSINTENSIV TIL KAPITALINTENSIV PRODUKSJON

Som vi så i kapittel 9 har Tore Jørgen Hanisch og Even Lange hevdet at sammentreffet mellom høy og vedvarende arbeidsledighet og økonomisk vekst på 1920-tallet skyldtes produksjonsvekst i kapitalintensive fremfor arbeidsintensive næringer. Hanisch mener at økt kronekurs og sterkt fallende prisnivå påskyndet satsingen på økt effektivitet og kapitalintensiv produksjon i norsk økonomi.¹

11.2.1. Produksjonsvekst i kapitalintensiv og arbeidsintensiv industri

For å etterpøve Hanisch og Langes forklaring av arbeidsløsheten på 1920-tallet, har jeg på grunnlag av industristatistikken fra Statistisk sentralbyrå beregnet vekstrater for henholdsvis arbeidsintensiv og kapitalintensiv industriproduksjon.² Arbeidsintensive bransjer som inngår i beregningene er nærings- og nytelsesmiddelindustri, tekstilindustri, treindustri, bekledningsindustri og jern- og metallindustri. Kapitalintensive bransjer er kjemisk industri, malm- og metallutvinning, grafisk industri og treforedlingsindustri, herunder tremasse, cellulose og papir.³ Kategoriseringen er foretatt ut i fra sysselsatte arbeidere i forhold til kapitalutstyrets anslåtte verdi og sysselsatte arbeidere i forhold til bearbeidingsverdi.⁴ Produksjonsindekser for samtlige av de nevnte bransjene er vist i tabell 11.1 nedenfor. Tabellen viser dessuten samlede indekser for produksjonen både i kapitalintensiv- og arbeidsintensiv industri, beregnet ved veid gjennomsnitt.

Beregningsresultatene er mer illustrative på grafisk form. Jeg viser derfor produksjonsindeksene for kapitalintensiv og arbeidsintensiv industri i figur 11.1 nedenfor. Veksten i den kapitalintensive industriens produksjon var over 220 prosent fra

¹ Hanisch var den første som lanserte denne teorien. Senere publiserte han og Lange felles arbeider, hvor de fremmet dette argumentet: Hanisch, Tore Jørgen og Lange, Even, "Krise og vekst. Norsk økonomi i 1930-årene", *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie*, nr. 2, 1979, s. 52-54. Se ellers kapittel 9.

² Som grunnlag for mine beregninger har jeg benyttet bearbejdede produksjonsoppgaver fra industristatistikken gjengitt i NOS XII. 291, *op.cit.*, tabell 129, s. 200-203, tabell 135, s. 218 og tabell 132, s. 208-209.

³ Byråets kategorisering av industriproduksjonen fordelt etter bransje gjennomgikk ikke vesentlige endringer i perioden.

⁴ NOS VII. 91, *Industristatistikk 1921*, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1923, NOS VII. 127, *Industristatistikk 1922*, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1924 og NOS, *Norges industri*, utvalgte år 1923-1939, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo.

1919 til 1930, noe som gir en årlig vekstrate på 7,5 prosent. I samme periode økte den arbeidsintensive industriens produksjon bare med 1,5 prosent, det vil si en årlig vekstrate på 0,1 prosent. Veksten i industriproduksjonen førte dermed til økt verdiskaping, men ikke til flere arbeidsplasser.

Det samme mønsteret finner vi igjen i vekstnæringene hvalfangst og skipsfart. Selv om bruttotonnasjen i handelsflåten økte med nærmere 60 prosent fra 1920 til 1930, var sysselsettingseffekten mindre enn 7 prosent. Utbyttet av hvalfangsten ble mer enn firdoblet i samme periode, sysselsettingseffekten var likevel marginal.⁵ Utviklingen medførte nettopp at både produksjonen og arbeidsledigheten steg på 1920-tallet.

Tabell 11.1.

Produksjonsindeks for industrien 1919-1939, basisår 1938.

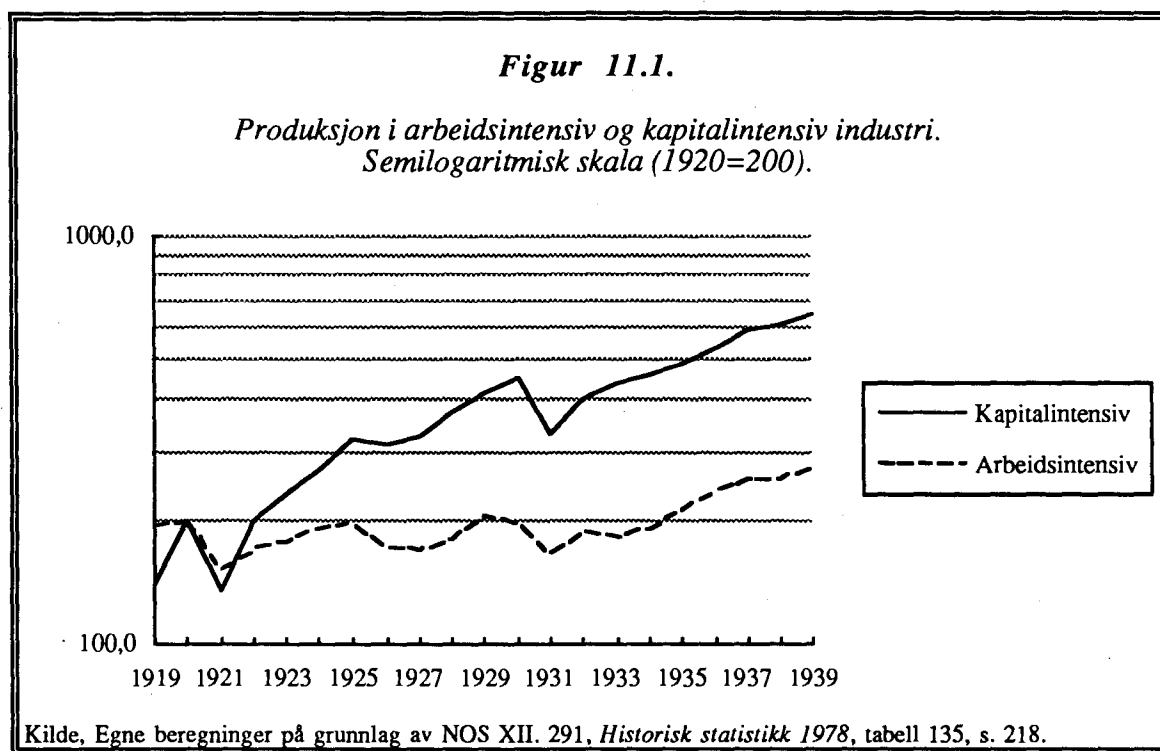
	Arbeidsintensiv industri						Kapitalintensiv industri				
	Tekstil	Bekledning	Treindustri	Jern- og metall	Nærings- og nytelsesmiddel	<i>I alt</i>	Grafisk	Treforedling	Kjemisk	Metallutvinning	<i>I alt</i>
1919	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1920	94,7	114,5	86,1	95,2	112,1	102,5	83,8	143,5	143,1	157,6	142,0
1921	57,7	87,9	56,7	62,2	100,0	78,2	80,5	70,0	98,6	153,3	96,9
1922	85,6	96,0	66,9	58,0	113,4	87,6	102,3	137,8	133,9	173,9	142,8
1923	91,1	100,8	72,7	64,4	114,5	91,7	109,0	152,9	127,6	241,3	165,2
1924	93,8	104,0	82,2	65,4	126,6	98,4	109,0	139,7	143,1	352,2	188,9
1925	96,4	126,6	80,2	74,4	120,5	100,8	119,4	183,2	146,3	419,6	226,9
1926	83,9	87,1	63,7	58,5	120,5	89,0	111,5	166,2	154,0	410,9	217,9
1927	90,2	80,7	63,7	53,2	120,5	87,7	114,9	188,9	154,0	415,2	229,7
1928	93,0	87,8	75,7	71,9	114,4	92,9	119,1	197,5	180,5	508,7	262,2
1929	107,0	92,6	76,5	86,8	132,8	106,4	122,9	216,2	175,9	601,1	292,4
1930	117,7	99,4	75,9	84,4	117,1	101,5	127,6	206,9	258,0	660,9	320,4
1931	100,2	78,7	57,9	59,5	110,1	85,6	106,0	119,5	205,2	519,6	232,8
1932	129,5	90,0	62,5	66,5	119,3	96,3	127,8	204,6	193,1	580,4	286,1
1933	130,9	89,6	59,5	68,5	114,4	94,7	126,7	196,0	235,3	659,8	310,1
1934	144,4	94,9	66,3	75,6	112,8	98,9	128,9	215,1	199,7	716,3	325,1
1935	148,0	101,5	75,2	88,8	125,4	109,6	139,3	217,4	247,4	758,7	347,4
1936	158,1	110,3	83,9	105,7	135,8	121,4	146,8	234,0	243,1	843,5	375,2
1937	171,9	121,8	93,7	119,9	142,1	131,7	154,0	259,9	268,7	955,4	420,1
1938	156,3	120,9	92,3	123,5	143,7	131,2	161,6	210,1	287,4	1087,0	433,1
1939	177,5	127,0	104,9	128,4	150,4	139,8	164,8	247,3	319,3	1092,4	458,8

Kilde, NOS XII. 291, *Historisk statistikk 1978*, tabell 135, s. 218.

⁵ NOS XII. 291, *op.cit.*, tabell 46, s. 82, tabell 127, s. 187 og tabell 181, s. 376.

Her må det imidlertid nevnes at opplagstallene i skipsflåten var høye i 1930. I tillegg var frakunntektene synkende etter 1920. Likevel økte verdiskapingen i skipsfarten, målt i faste priser.

Dette mønsteret i den norske industriveksten var unikt både i forhold til det foregående tiår og det tiår som fulgte etterpå. Riktignok var veksten større i kapitalintensiv enn arbeidsintensiv industriproduksjon mellom 1909 og 1919, men forskjellen var langt mindre enn på 1920-tallet. På 1930-tallet var veksten mer jevnbyrdig. Mellom 1930 og 1939 steg den kapitalintensive industriproduksjonen med 43,2 prosent, mot 37,7 prosent i den arbeidsintensive industrien. Vekstratene var henholdsvis 4,1 og 3,6 prosent. I perioden 1933-1939 var faktisk vekstratene identiske. Samtidig økte sysselsettingen uvanlig sterkt. Mellom 1931 og 1939 økte antall utførte årsverk i Norge med 17,4 prosent. I industrien var veksten enda høyere, hele 47,3 prosent.⁶ Til tross for uvanlig stor økning i antall sysselsatte arbeidere ble arbeidsledighetsproblemet ikke på noen måte løst.

11.2.2. Endret tilbuds- og etterspørselsmønster

Hva var det som gjorde at det var sterk vekst i kapitalintensive næringer på 1920-tallet, mens arbeidsintensiv produksjon ikke økte mellom 1920 og 1929? Den første hypotesen er at det endrede produksjonsmønsteret skyldtes endret etterspørselsmønster. Formelt undersøker vi da om det er grunn til å forkaste en motsatt hypotese om at det ikke var etterspørselsmønsteret, men tilbudsmønsteret som endret seg i perioden.

⁶ NOS XII. 163, *op.cit.*, tabell 47 s. 328-330.

Som jeg redegjorde for i kapittel 3, foregikk det betydelige strukturendringer i både norsk og internasjonal økonomi under og etter Første verdenskrig. De norske vannkraftressursene ble utnyttet gjennom en storstilt utbygging av kraftverk i de to første tiårene i det tyvende århundre. Utbyggingen ga rimelige priser på elektrisk kraft og la grunnlaget for etablering av kraftkrevende og kapitalintensiv industri. Produksjonsutstyret var nytt og investeringene foregikk i vekstbransjer, hvor etterspørselen etter produktene var stor. Norge fikk dermed en svært konkurransedyktig kapitalintensiv industri i næringer hvor endringer på tilbudssiden la grunnlaget for økt etterspørsel.

Samtidig som internasjonal skipsfart hadde store problemer i mellomkrigsårene, ble den norske handelsflåten sterkt fornyet. Ved å gå over til motortankskip fant norske redere en nisje hvor de var konkurransedyktige, og hvor etterspørselen var både høy og stigende.⁷ Overgangen til havgående hvalkokerier førte til at produksjonskostnadene for hvalolje sank dramatisk. Sammen med nye anvendelsesområder for hvalolje førte dette til at etterspørselen etter hvalolje steg på 1920-tallet. Både gevinstene og verdiskapingen i hvalindustrien ble meget store utover på 1920-tallet. På grunn av overbeskatning av hvalstammen avtok imidlertid både lønnsomheten og produksjonen i denne kapitalintensive næringen på 1930-tallet.⁸ Det virker kanskje noe merkelig at nettopp de kapitalintensive næringene opplevde en så kraftig produksjonsvekst på 1920-tallet, da realrentene var så høye. Her må vi imidlertid være klar over at store deler av investeringsgrunnlaget for denne veksten var lagt allerede før etterkrigsperioden satte inn på høsten 1920. I tillegg var investeringene store i 1923 og 1924, da realrentene faktisk var negative. Innen hvalfangst var avkastningen nesten eventyrlig. Egenfinansieringen var høy og lånekapitalen ble faktisk i flere tilfeller dekket inn i løpet av en eller to fangstsesonger. I slike tilfeller spilte realrentene mindre betydning. Dessuten foregikk store deler av investeringene i hvalfangsten og i skipsfarten i utlandet. Det hadde i hovedsak to konsekvenser: for det første ble kapitalkostnadene for rederne lavere på grunn av lavere realrenter i utlandet enn i Norge og stigende verdi på den norske kronen. For det andre betydde det at nordmenn kunne investere i kapitalintensive næringer uten at det innenlandske investeringsvolumet økte.

På grunnlag av det som er sagt ovenfor kan vi ikke forkaste en motsatt hypotese om at tilbudssiden spilte en viktig rolle for overgangen til mer kapitalintensivt næringsliv i Norge på 1920-tallet. Det faktum at enkelte tradisjonelle næringer stagnerte, mens nye

⁷ Hole, Vidar, *The Biggest Gamblers. Structure and strategy in Norwegian oil tanker shipping during the era of growth 1925-1973*, Skriftlig arbeid ved Høyere avdelings studium, Norges Handelshøyskole, Bergen 1993, s. 101-104.

⁸ Basberg, Bjørn L., "Technological Transformation in the Norwegian Whaling Industry in the Interwar Period", *Scandinavian Economic History Review*, vol XXXIII, nr. 2, 1985, s. 83-107.

vokste frem, kan bety at både etterspørsels- og tilbudsmønsteret endret seg. Tiåret var dessuten preget av rasjonalisering og effektivisering, viktige tilbudssidefaktorer.

11.3. PRODUKTIVITET

Bedret produktivitet kan gi rom for økt verdiskaping, uten at sysselsettingen øker. Når tilbudet av arbeidskraft er konstant eller økende vil arbeidsledigheten øke såfremt produktivitsveksten overskrider produksjonsveksten. Jeg stiller derfor spørsmål om økt produktivitet bidro til svekket etterspørsel etter arbeidskraft og dermed økt ledighet i mellomkrigstiden. Produktivitetsforbedringer kan imidlertid ha en annen virkning. Bedret produktivitet kan gi bedret konkurranseevne og større avsetning i de internasjonale markeder. På denne måten kan produktivitsvekst virke sysselsettingsfremmende. I praksis vil det ofte være slik at store produktivitsforbedringer, eller produktivitetssjokk, vil ha en negativ sysselsettingseffekt på kort sikt og en positiv sysselsettingseffekt på lengre sikt.

11.3.1. Beregning av produktivitet i næringslivet 1918-1939

De nye arbeidsledighetstallene gir oss mulighet til å beregne produktivitetstall for mellomkrigsperioden. Tabell 11.2 nedenfor viser samlet produktivitsutvikling i Norge 1918-1939, samt produktivitsutviklingen i industrien, med tall for ni forskjellige bransjer, 1921-1939.

Produktivitet er ikke noe entydig begrep. I det følgende vil jeg derfor vise hvordan jeg har beregnet utviklingen i arbeidsproduktiviteten i mellomkrigstiden. På grunn av mangelfulle data er jeg begrenset til kun å beregne produktiviteten målt ved kvantum. Produkters verdi og arbeidskraftens kostnader, det vil si (time)lønn, er utelatt. Beregningene er utført etter følgende uttrykk:

$$(11.1) \quad P = \partial Q / \partial L$$

P = produktivitet

Q = produksjon

L = arbeidsinnsats

Samlet produktivitet er beregnet ved endringer i brutto nasjonalprodukt i faste priser dividert med endringer i total sysselsetting, som er kommet frem ved at jeg har trukket

antall arbeidsledige personer fra antall personer i arbeidsstyrken.⁹ Jeg har beregnet produktiviteten i industrien ved å dividere endringer i produksjon (verdiskaping) med antall utførte timeverk, oppgitt i industristatistikken.¹⁰ Årsaken til at primær- og tertiærnæringene er utelatt, er mangel på data for verdiskapingen i disse sektorene på 1920-tallet.

Tabell 11.2.

Produktivitetsutvikling i Norge 1918-1939 (1930=100).

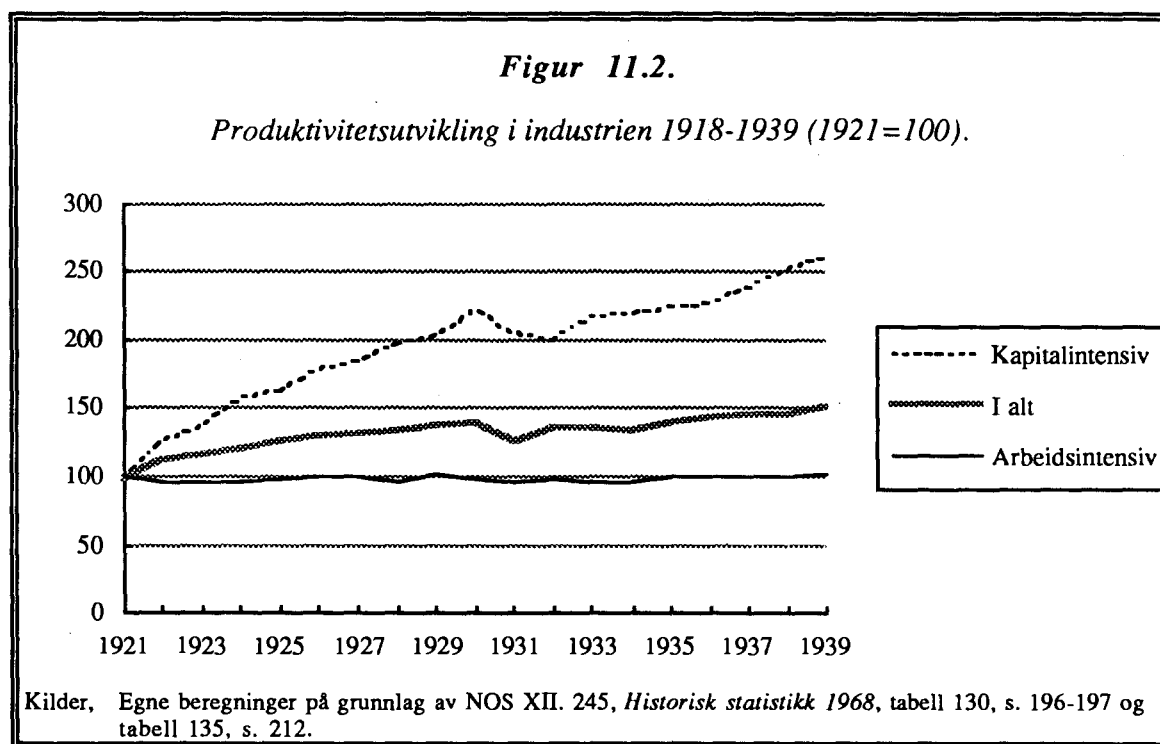
	Industri										
	Alle næringer	I alt	Tekstil	Bekledning	Treindustri	Jern- og metall	Næring og nyt.	Grafisk	Treforedling	Kjemisk	Metallutvinn.
1918	62,9										
1919	76,4										
1920	78,0										
1921	71,6	71,0	77,1	143,6	86,4	100,4	94,4	87,0	49,4	33,7	57,2
1922	78,7	80,7	84,1	125,0	87,8	84,9	97,0	87,5	71,4	72,7	58,2
1923	78,5	83,4	86,4	122,0	88,0	86,9	97,9	89,9	76,7	63,9	60,8
1924	76,6	85,6	88,2	126,1	89,1	88,5	92,8	90,3	76,5	72,1	75,5
1925	80,6	89,4	90,2	145,7	90,9	91,9	96,8	91,2	82,2	63,1	83,3
1926	82,4	92,3	91,7	117,2	91,5	89,6	97,4	92,2	86,1	71,8	93,1
1927	85,2	94,4	94,0	105,2	93,2	89,1	95,6	93,0	92,6	78,6	97,8
1928	88,2	95,2	89,4	102,3	100,8	95,4	92,9	97,2	95,9	80,9	97,8
1929	93,8	98,6	96,4	99,5	102,1	102,1	101,3	100,4	101,1	68,0	96,1
1930	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1931	95,1	89,9	97,3	88,8	80,3	88,6	100,9	101,5	86,6	79,5	88,4
1932	97,8	96,5	103,6	95,7	91,5	91,2	95,3	100,1	92,7	84,2	98,8
1933	98,8	97,1	104,7	95,3	87,1	91,5	91,4	99,2	88,8	102,6	112,3
1934	100,5	95,4	109,1	93,0	91,9	93,7	90,1	92,6	97,5	87,1	108,4
1935	103,3	100,3	111,8	96,8	94,3	100,5	100,2	100,0	98,5	95,9	103,3
1936	107,1	101,7	113,2	100,1	100,5	102,0	98,9	105,5	99,8	84,8	104,4
1937	108,7	104,4	123,0	105,4	102,9	102,4	100,5	102,1	104,7	93,7	108,4
1938	109,3	103,6	118,0	102,3	101,4	102,1	101,7	107,1	89,6	100,2	123,4
1939	112,1	107,6	127,0	105,0	115,2	101,4	103,5	101,4	105,4	101,2	124,0

Kilder. Egne beregninger på grunnlag av de nye estimater av ledigheten, NOS XI. 143, *Nasjonalregnskap 1900-1929*, tabell 14, s. 128-129, NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 130, s. 196-197 og tabell 135, s. 212 og NOS XII. 163, *Nasjonalregnskap 1865-1960*, tabell 47 s. 328-330.

⁹ Se tabell 9.1 kapittel 9.

¹⁰ NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1969, tabell 130, s. 196-197 og tabell 135, s. 212, NOS XII. 163, *op.cit.*, tabell 47 s. 328-330 og NOS XI. 143, *Nasjonalregnskap 1900-1929*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1953, tabell 14, s. 128-129.

Tabellen viser at samlet arbeidsproduktivitet steg med bort i mot 60 prosent mellom 1918 og 1930. I perioden 1930-1939 var veksten drøye 12 prosent. Til sammenligning økte BNP per innbygger med henholdsvis 44 og 22 prosent.¹¹ Det innebærer at produktivitsveksten var relativt høy i de første 10-12 år av mellomkrigstiden, og relativt lav deretter. Veksten i industriens arbeidsproduktivitet var større enn for den samlede økonomien frem til og med 1926, deretter saktet industrien akterut. Det var store forskjeller mellom bransjene. I årene 1921-1930 ble arbeidsproduktiviteten i den kapitalintensive kjemiske industrien så å si tredoblet, mens den sank mer enn 30 prosent i den arbeidsintensive bekledningsindustrien. Produktivitsveksten var langt høyere i den kapitalintensive enn i den arbeidsintensive industrien, særlig på 1920-tallet. (Se figur 11.2 nedenfor).

Produktiviteten holdt seg nærmest konstant i den arbeidsintensive industrien i hele mellomkrigsperioden, mens den økte mer enn to og en halv gang i den kapitalintensive industrien. Samlet produktivitet i industrien økte mer enn 40 prosent i årene 1921-1930, mot knappe 8 prosent på 1930-tallet. Her må vi imidlertid være klar over at 1921 utgjorde et av de verste kriseårene i mellomkrigstiden, da produksjonen var uvanlig lav.

¹¹ NOS XI. 143, *op.cit.*, tabell 14, s. 128-129.

Beregningene viser derfor uvanlig lav produktivitet dette året.¹² Det innebærer at veksten på 1920-tallet er noe overdrevet.

Foruten industrien, vet vi at produktiviteten økte betydelig i både hvalfangst og skipsfart. Således blir bildet av sterk produktivitetsvekst i de kapitalintensive næringer i 1920-årene forsterket.

11.3.2. Produktivitetens betydning for sysselsettingen

Produktiviteten økte sterkt i årene 1918-1930. Fremgangen ga rom for økonomisk vekst og rasjonaliseringer. Resultatet var høy arbeidsledighet. Virkningene ble forsterket ved at produktivetsgevinstene var størst i kapitalintensive vekstnæringer. På denne måten kunne det være både høy økonomisk vekst og høy arbeidsledighet. Det er dermed ikke sagt at ledigheten hadde forblitt lav om effektiviteten hadde vært dårligere. Et produktivt næringsliv var en av forutsetningene for at norsk økonomi tross alt kunne ekspandere i de kriserammede 1920-årene. Vi ser jo nettopp at de næringene som ikke ble effektivisert fikk de største problemene i perioden. Produktivetsforbedringene hadde en negativ effekt på sysselsettingen på kort sikt, men konkurranseevnen ble bedret og eksporten vokste raskere i Norge enn i de fleste andre vestlige land. Effektivisering av produksjonen kan på denne måten sees på som næringslivets svar på paripolitikken. Den sterke veksten i produktiviteten gjorde at norske varer og tjenester ble relativt rimelige i utlandet til tross for kronens appresiering. Prisen var, i alle fall på kort sikt, høy arbeidsledighet.

På 1930-tallet ble ikke arbeidsplassene rasjonalisert bort, og sysselsettingen økte sterkt. Paradoksalt nok var det kanskje produktivetsforbedringene på 1920-tallet som muliggjorde en slik utvikling. Et effektivt og konkurransedyktig norsk næringsliv sørget for ny sterk vekst i eksportvolumet i siste halvdel av 1930-årene.

11.4. REALLØNNER

De norske økonomiske historikere som har forsøkt å forklare problemene i arbeidsmarkedet i mellomkrigstiden, har ikke lagt særlig vekt på å belyse eventuelle virkninger reallønnene kan ha hatt på ledigheten. I dette avsnittet søker jeg å gi svar nettopp på dette problemet. For å kunne gjøre det, har jeg utarbeidet nye lønnsserier for perioden.

¹² Jeg har begynt mine beregninger i 1921, på grunn av at kvaliteten på data i tidligere år er dårligere. Dessuten var både årene før og etter 1921 også spesielle år når det gjelder produksjon og sysselsetting. Det er derfor ikke unaturlig å velge 1921 som basisår.

11.4.1. Keynesiansk og klassisk arbeidsledighet - teoretisk grunnlag

I følge keynesiansk arbeidsmarkedsteori fører økte reallønner til økt produktetterspørsel og dermed økt sysselsetting. (Jfr. figur 10.2, kapittel 10). Nedgang i reallønnene innebærer svekket kjøpekraft og, gitt konstant sparingrate, til fall i etterspørselen etter varer og tjenester. Dermed vil sysselsettingen reduseres og arbeidsledigheten øke.¹³

I følge klassisk og neoklassisk økonomisk teori bidrar økte reallønner til økte produksjonskostnader og dermed til høyere arbeidsledighet. I tider med lav produktetterspørsel må reallønnene reduseres for at ledigheten ikke skal øke. En slik tilpasning vil vi ha i et perfekt spotmarked for arbeidskraft.

Økonomisk rasjonelle arbeidstakere vil i følge neoklassisk økonomisk teori maksimere sin nytte (u) som en funksjon (V) av konsum per arbeider (c) minus en funksjon (K) av arbeidsinnsats per arbeider (L).

$$(11.2) \quad u(c,L) = V(c - K(L))$$

Hvor $V' > 0$, og $V'' < 0$, hvilket innebærer at marginal nytte er avtakende positiv. Det vil si at nytteverdien av økt konsum minus arbeidsinnsats er mindre jo høyere konsumet er i forhold til arbeidsinnsatsen. Årsaken til avtakende marginal nytte, er blant annet proporsjonal eller overproporsjonal stigende ulempe ved økt arbeidsinnsats, på grunn av at fritiden reduseres. Vi har derfor at $K' > 0$ og $K'' \geq 0$.

I et spotmarked for arbeidskraft vil arbeidstakerne ta sin reallønn (w) for gitt ut i fra de konjunkturelle forhold (s). For enkelthets skyld antar vi to mulige tilstander i økonomien ("states of the world"), der (s_1) uttrykker høykonjunktur og (s_2) uttrykker lavkonjunktur, med sannsynlighet henholdsvis (π) og ($1-\pi$). Rasjonelle arbeidere maksimerer da forventet nytte etter følgende uttrykk:

$$(11.3) \quad \text{maks } E[V(c - K(L))] = \pi V[c(s_1) - K(L(s_1))] + (1-\pi)V[c(s_2) - K(L(s_2))]$$

under bibetingelsene $c(s_1) = w(s_1)L(s_1)$ og $c(s_2) = w(s_2)L(s_2)$, som viser at konsum (c) bestemmes av reell timelønn ($w(s)$) multiplisert med arbeidsinnsatsen ($L(s)$).

Bedriftenes fortjeneste på utført arbeid (L) er gitt ved inntekt, som vil være en funksjon (F) av arbeidsinnsatsen (L), minus arbeidskostnadene (wL). Maksimal profitt når lønn tas for gitt etter at (s) er realisert vil være:

¹³ Hatton, Timothy J., "The Outlines of a Keynesian Solution", Glynn, Sean & Booth, Alan (red.), *The Road to Full Employment*, Allen & Unwin, London 1987, s. 83-96 Peden, G.C., "Keynes", Glynn, Sean & Booth, Alan (red.), *op.cit.*, s. 97-108 og Holte, Fritz C., "Notes on Theories of Keynesian and Classical Unemployment", *Rapporter 87/III*, Statistisk sentralbyrå, Oslo 1987, s. 13-42.

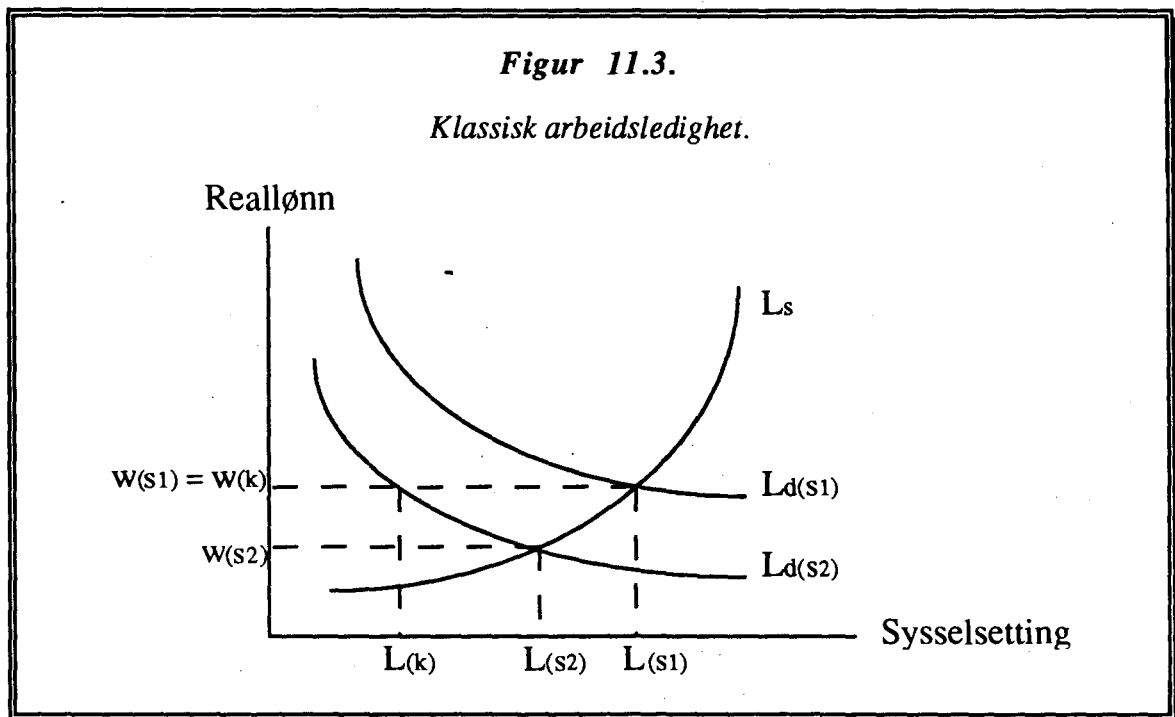
$$(11.4) \quad \text{maks } sF(L(s)) - w(s)L(s)$$

Maksimering med hensyn på (L) er lik for arbeidere og bedrifter både under s_1 og s_2 :

$$(11.5) \quad K'(L(s)) = sF'(L(s)) = w(s)$$

Ved denne tilpasningen øker ikke arbeidsledigheten under dårlige tider, i stedet reduseres både reallønnene og tilbudet av arbeidskraft. I følge neoklassisk arbeidsmarkedsteori kan arbeids- og lønnskontrakter mellom arbeidsgiver og arbeidstaker føre til rigiditeter i lønnssettingen. Dermed vil det ikke foregå noen lønnstilpasning som stabiliserer ledighetsnivået, uavhengig av konjunkturer. Stabile reallønner kan således føre til økt arbeidsledighet i dårlige tider.¹⁴ Arbeidsavtaler som garanterer en nominell minstelønn kan til og med føre til at reallønnene stiger under nedgangskonjunkturer, på grunn av at prisstigningen da ofte er lavere en ellers.

Som vi vet var det deflasjon i mellomkrigstiden. Samtidig hadde de fleste arbeidere mer eller mindre kontraktfestede nominelle eller reelle minstelønner. De fagorganisertes lønner var til og med forhandlet frem på sentralt nivå og gjaldt hele bransjer. Figur 11.3 nedenfor viser lønns- og sysselsettingstilpasning i spotmarked for arbeidskraft, samt tilsvarende tilpasning når lønnsforholdene er regulert ved arbeidskontrakter mellom arbeidstaker og arbeidsgiver.

¹⁴ Blanchard, O.J., & Fischer, S., *Lectures on Macroeconomics*, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts 1989, s. 427-431.

I et spotmarked for arbeidskraft fører redusert produktetterspørsel til at etterspørselskurven etter arbeidskraft skifter innover, fra $L_{d(s1)}$ til $L_{d(s2)}$. Sysselsetting og reallønn reduseres tilsvarende fra $L_{(s1)}$ til $L_{(s2)}$ og fra $w_{(s1)}$ til $w_{(s2)}$. Hvis reallønnen forblir høy under lavkonjunkturer, eventuelt øker på grunn av rigide arbeidskontrakter eller andre faktorer i arbeidsmarkedet, reduseres sysselsettingen til $L_{(k)}$. Arbeidstilbudet forblir imidlertid det samme, eventuelt kan det øke hvis reallønnene stiger. Vi får da arbeidsledighet uttrykt ved linjestykket $(L_{(s1)} - L_{(k)})$.

I en tidligere undersøkelse av disse spørsmål analyserte jeg fagforeningenes virkning både på lønns- og arbeidsledighetsnivå i Norge i mellomkrigstiden. Herunder inngikk en relativt bred drøftelse av ulike fagforeningsteorier.¹⁵ Her vil jeg begrense meg til det teoretiske grunnlaget for hvorfor lønnene presses oppover av fagforeninger, samtidig som sysselsettingen ofte blir lavere enn i atomistiske spotmarkeder. Jeg vil kort ta for meg tre modeller.¹⁶ Samtlige forutsetter at fagforeningene ikke er interessert i å maksimere hver enkelt arbeiders nytte (u), men medlemmenes (m) samlede nytte (U). Det innebærer blant annet at laveste lønnsnivå ikke vil presses ned mot arbeidsledighetsstrygdens nivå (b), slik som i frie atomistiske spotmarkeder. Arbeidere som øker lønnene i frie markeder vil straks blir underbydd av ledige arbeidere, mens bindene lønnsavtaler fører til at dette ikke vil skje blant organiserte arbeidere. I stedet vil fagforeningene bestrebe høyere lønner for de som har jobb (L), mens de som er ledige får trygd (b). Fagforeningenes nytte uttrykkes da som samlet nytte av lønn og ledighetstrygd:

$$(11.6) \quad U = uL(w) + (m - L)u(b)$$

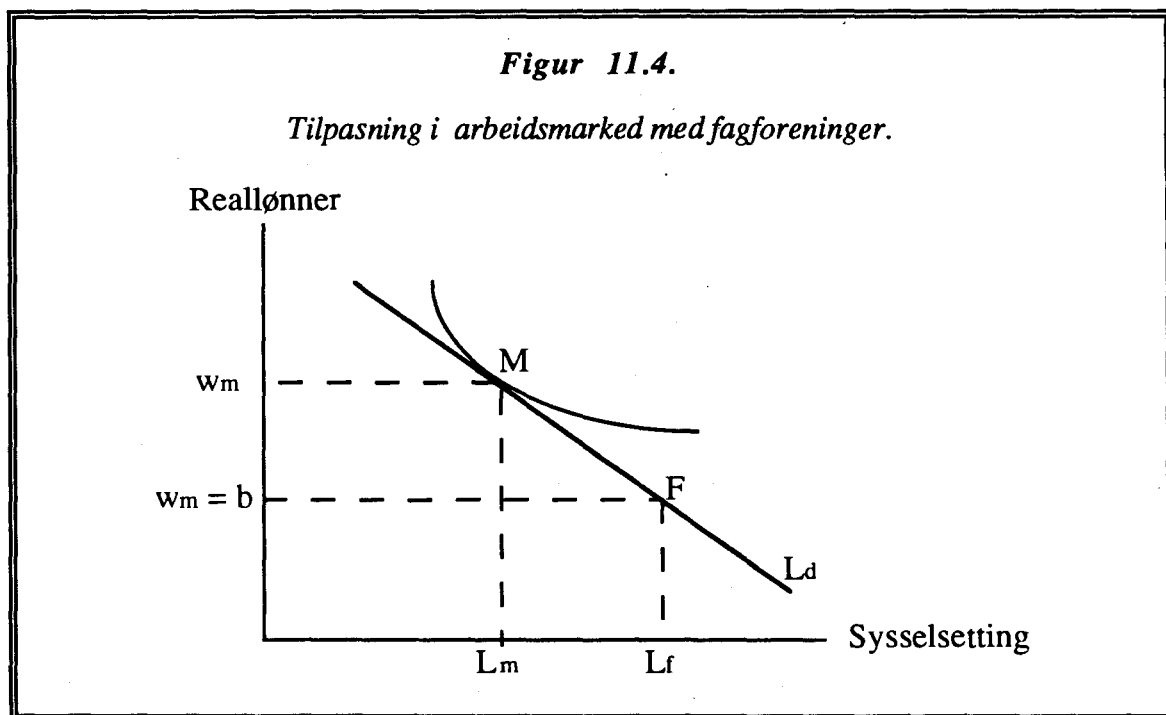
Funksjonen er konkavt stigende, det vil si at $U' > 0$ og $U'' < 0$. Den gir et samlet utbytte som er større enn om alle medlemmene hadde fått utbetalt marginal lønn (b).

I følge modellen for monopolistisk fagforeninger setter foreningene lønningene, mens bedriften tilpasser produksjon og sysselsetting etter lønnsfastsettelsen er foretatt. Vi får da en lønnsdannelse som er etter samme prinsipp som monopolprising i en bedrift. Det vil si at lønnene blir høyere enn ved fri lønnsdannelse, mens sysselsettingen blir lavere enn ved fri lønnsdannelse. I "Right to Manage"-modellen forhandler partene først om lønn, deretter bestemmer bedriften sysselsettingen. Tilpasningen vil skje en plass mellom fri konkurranse- og monopoltilpasning, både når det gjelder lønninger og sysselsetting. Utfallet er blant annet avhengig av partenes forhandlingsstyrke. Tilpasning ved fritt atomistisk spotmarked, monopolistisk fagforening og "Right to Manage" er vist i

¹⁵ Grytten, Ola Honningdal, *Nytt syn på arbeidsledigheten i mellomkrigstiden. En makroøkonomisk analyse av arbeidsløshetens omfang og årsaker 1919-1939*, Skriftlig arbeid ved Høyere avdelings studium, Norges Handelshøyskole, Institutt for økonomisk historie, Norges Handelshøyskole, Bergen 1992, s. 66-84.

¹⁶ Teorigrunnlaget for dette avsnittet er i hovedsak hentet fra: Oswald, A.J., "The Economic Theory of Trade Unions: An Introductory Survey", *Scandinavian Journal of Economics*, nr. 2, 1987, s. 162-173.

figur 11.4 nedenfor. Monopoltilpasningen (M) gir reallønnen (w_m) og sysselsettingen (L_m), mens "Right to Manage"-tilpasningen vil være et sted på linjestykket (MF), avhengig av forhandlingsstyrke. Vi ser at monopolistisk fagforening gir høyere reallønner og lavere sysselsetting enn "Right to Manage".

Monopoltilpasningen er ikke paretooptimal. Begge partene kan tjene på å gå over til forhandlinger. I følge "Efficient Bargain"-modellen kan partene da tilpasse seg langs en effisient kontraktskurve. En konsekvens er at sysselsettingen vil øke i forhold til monopoltilpasningen. Faktisk kan den også bli høyere enn ved fri konkurranse på arbeidsmarkedet.¹⁷

Lønnsdannelsen i mellomkrigsårene foregikk sjelden på spotmarkeder. De fleste arbeidere hadde arbeidskontrakter av en viss varighet. Selv om antall fagorganiserte arbeidere sank på 1920-tallet, økte antall arbeidstakere som fikk sin lønn satt ved tariffoverenskomster mellom arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjonene fra knappe 110.000 i 1923 til 388.000 i 1939.¹⁸ I 1934 avsa riktignok Høyesterett en dom som slo fast at arbeidsavtaler skulle betraktes som individuelle kontrakter mellom den enkelte arbeidstaker og arbeidsgiver. I den første hovedavtalen fra 1935 ble imidlertid Landsorganisasjonen og Norges Arbeidsgiverforening enige om generell rett til kollektiv

¹⁷ Frank, Jeff, "Trade Union Efficiency and Overemployment with Seniority Wage Scales, *Economic Journal*, nr. 380, vol. 95, desember 1985, s. 1021-1034.

¹⁸ NOS XI. 178, *Statistiske oversikter 1948*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1948, tabell 188, s. 364.

plassoppsigelse av arbeidere. Arbeidsavtalene måtte dermed på nytt regnes som kollektive, slik de i praksis hadde vært det i mange bedrifter i en årrekke.

11.4.2. Nominelle lønner

Etter at vi har sett på det teoretiske fundamentet for mulige sammenhenger mellom reallønn og arbeidsledighet, kan vi undersøke hvordan den empiriske virkeligheten var.

Lønnsstatistikken fra mellomkrigstiden er mangelfull. Det har derfor vært nødvendig å utarbeide nye nominelle lønnsserier for å finne representative mål for å beregne reallønnsutviklingen i perioden. I denne avhandlingen presenterer jeg i hovedsak fire lønnsserier: en for mannlige industri- og håndverksarbeidere, en for anleggsarbeidere, som i hovedsak var menn, en for tjenere, som i hovedsak var kvinner, og til slutt en nominell lønnsserie for kvinnelige og mannlige jordbruksarbeidere. Alle seriene er beregnet som veid gjennomsnitt. I dette kapitlet vises utelukkende aggregerte serier. (Se tabell 11.3.) Detaljerte oppgaver, som viser lønnsutviklingen innen ulike bransjer og yrkesgrupper er gjengitt i vedlegg bakerst i avhandlingen.

Mine data for industriarbeidere er hentet fra to ulike kilder. Den første er lønnsmateriale fra Norges Arbeidsgiverforening, bearbeidet av Erling Petersen.¹⁹ Den andre kilden er Statistisk sentralbyrå, som registrerte lønnsnivået blant mannlige industri- og håndverksarbeidere i 40 norske byer i mellomkrigstiden.²⁰ Jeg presenterer både timelønner og dagslønner. Dagslønnene gir et mål for arbeidernes inntekter, mens timelønnene viser arbeidskostnader per tidsenhet for arbeidsgiverne. En svakhet ved disse oppgavene er at arbeidere som var fagorganiserte og bosatt i byer er overrepresentert i utvalget. Lønnene blant uorganiserte arbeidstakere på landsbyda var betydelig lavere enn hva mine serier viser. Det finnes imidlertid ikke tilgjengelig lønnsmateriale for denne gruppen av industriarbeidere i perioden. Det materialet jeg har benyttet bekrefter at lønnene var betydelig høyere blant fagorganiserte arbeidere enn uorganiserte arbeidere. I følge de lønnsriene jeg har kompilert lå lønnsnivået for håndverkere i bedrifter tilsluttet NAF 12 prosent høyere enn gjennomsnittslønnen for håndverkere i 1918. Differansen økte i løpet av mellomkrigsårene. I 1939 var differansen den nærmere 37 prosent.²¹

¹⁹ Petersen, Erling, *Norsk Arbeidsgiverforening 1900-1950*, Norsk Arbeidsgiverforening, Oslo 1950, bilag 5, s. 670.

²⁰ NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1917-1940, Statistisk sentralbyrå, Oslo 1918-1941 og NOS X. 178, *Statistiske oversikter 1948*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1949, tabell 190, s. 364-365.

²¹ Beregnet ved gjennomsnittlig timelønn for fagorganiserte i prosent av gjennomsnittlig timelønn for samtlige fagorganiserte som er med i den serien som er presentert her.

Lønnsserien for anleggsarbeidere inkluderer både privat og offentlig sektor. Hovedkilde er også her Statistisk sentralbyrå.²² I tillegg anvendes Wedervangs lønns- og prishistoriske arkiv og Jernbanekalenderen.²³ Veid gjennomsnitt er funnet ved å dividere samlet utbetalt lønn dividert med antall ansatte. Serien inkluderer både kvinner og menn. Det var imidlertid svært få kvinner som arbeidet i anleggssektoren. Serien gjengitt i tabell 11.3 reflekterer derfor primært lønnsnivået blant menn. I vedleggene bakerst i avhandlingen vises lønnene i forskjellige typer anleggsarbeid. Det går klart frem at privat ansatte anleggsarbeidere tjente bedre enn offentlig ansatte anleggsarbeidere, differansen var dessuten økende.

For landbrukssektorens vedkommende har jeg beregnet veid gjennomsnittslønn for arbeidere på egen kost. Data er innhentet fra Statistisk sentralbyrå, og inkluderer både kvinner og menn. Oppgavene gjelder alle årstider, både skogbruk, jordbruk og hagebruk er tatt med.²⁴ I begynnelsen av perioden tjente mannlige landbruksarbeidere nesten dobbelt så mye som kvinnelige. Utjevningen foregikk svært sakte og forskjellene var derfor meget store helt frem til etterkrigstiden. På grunn av at det ofte var de samme arbeiderne som arbeidet innenfor jordbruk, skogbruk og hagebruk er det komplisert å beregne veid gjennomsnittslønn. Vi vet heller ikke hvor stor del av disse arbeidernes inntekter som kom fra betalt landbruksarbeid. De fleste hadde andre egeninntekter eller annet betalt arbeid. Jeg har vektet de til sammen 11 ulike betalte landbruksyrkene statistikken omfatter, med de samme vekter som de hadde ved folketellingene fra 1920 og 1930. På grunn av at arbeidstid for lønnet arbeid i landbrukssektoren er ukjent, har jeg ikke beregnet timelønner, og presenterer utelukkende dagslønner.

Lønnsserien for tjenere viser veid gjennomsnittslønn for kvinnelige tjenere både på landsbygda og i byene, samt mannlige tjenere på landsbygda. Antall private tjenere, som i hovedsak var hushjelper, med tillegg av husbestyrere, utgjorde mer enn 101.000 personer ved folketellingen i 1930. Inklusive offentlig ansatte husbestyrere og tjenere, utgjorde de nesten 120.000 kvinner og knappe 700 menn, eller bort imot 10 prosent av arbeidsstyrken.²⁵ Kildematerialet fra Statistisk sentralbyrå oppgir som oftest tjenernes årslønner. Materialet inneholder, med unntak for hushjelpene, bare unntaksvis måneds- og ukelønner.²⁶ På grunn av at arbeidstiden er uviss, har jeg ikke forsøkt å gjøre om årslønnene til timelønner eller dagslønner. Siden bare en del av lønnene ble utbetalt i form

²² NOS, *Statistisk årbok for Norge, samtlige år 1917-1940*, NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1969, tabell 150, s. 242.

²³ *Professor Dr. Ingvar Wedervangs lønns- og prishistoriske arkiv*, Norges Handelshøyskole, Bergen, mappe 245 og 249 og Falkenberg, Anders og Mathiesen, L. (utg.), *Jernbanekalenderen 1918 og 1922*, utgivernes forlag, Kristiania 1918 og 1922.

²⁴ NOS X. 178, *op.cit.*, tabell 194, s. 367, NOS, *Statistisk årbok for Norge, samtlige år 1917-1940*.

²⁵ NOS VIII. 196, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, III. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1932, tabell 2, s. 92-93.

²⁶ For hushjelpenes vedkommende eksisterer det konsistente data over månedslønner, basert på materiale fra 18 av de største byene i landet i perioden.

av penger, har jeg lagt til en sats for gratis kost og losji. I følge Statistisk sentralbyrås husholdningsregnskaper gikk gjennomsnittlig nærmere 60 prosent av husstandenes utgifter til mat, bolig lys og brensel i mellomkrigstiden.²⁷ Det vil si at de naturalia som hushjelpene mottok utgjorde 1,5 ganger mer enn hva som gikk med til å dekke andre levekostnader. Jeg har derfor lagt 150 prosent til hushjelpenes pengeinntekter for å finne samlet verdi av både monetær og ikke-monetær lønn. En svakhet ved disse beregningene av kosttillegg er at husholdningsregnskapene utelukkende gjelder for byene. Imidlertid har Torill Lønningdal tidligere beregnet verdien av tjenernes kost og losji på landsbygda i 1910. Hun kom frem til nøyaktig samme forholdstall mellom naturalia og pengelønner som jeg har kommet frem til.²⁸ Tilleggssatsen virker derfor rimelig.

Nominelle lønner i de fire sektorene er vist i tabell 11.3 på neste side. Som vi ser av tabellen steg det nominelle lønnsnivået til og med 1920. En viktig årsak til denne økningen var "De thinnske voldgiftsdommer". For å hindre storkonflikt i arbeidsmarkedet sommeren 1920, tok regjeringen i bruk loven om tvungen voldgift. Under voldgiftsrettens formann, høyesterettsjustitiarius Kristoffer Thinn ble det avsagt en rekke voldgiftsdommer i månedene juni-september det samme år. Dommene ga de fagorganiserte arbeidere en gjennomsnittlig lønnsøkning på 23,5 prosent. Disse lønnstilleggene virket samtidig som en norm for lønnsforhandlinger som ikke endte opp i voldgift.²⁹

Etter 1920 sank de nominelle lønnene i både 1921, 1922 og 1923. Årsaken var synkende priser under paripolitikken. Lønnene steg igjen i både 1924 og 1925, i forbindelse med pausen i paripolitikken. De sank igjen frem til og med 1933, under deflasjonen i forbindelse med paripolitikkens andre fase i siste halvdel av 1920-årene og den nasjonale og internasjonale depresjonen i begynnelsen av 1930-årene. Fra 1934 begynte de nominelle lønnene på nytt å stige. Denne gang var veksten moderat. Til tross for lønnsveksten i siste halvdel av 1930-tallet, lå lønnene i 1939 fremdeles langt under nivået fra 1920. Lønnsutviklingen var svakest for landbruksarbeiderne, som i 1939 bare tjente halvparten av hva de gjorde i 1920. Tjenernes lønner falt med 40 prosent, mot 25 prosent i industri og anlegg. Det var utvilsomt de gruppene som hadde minst i utgangspunktet, som kom dårligst ut av mellomkrigstiden når vi betrakter den nominelle lønnsutvikling før skatt.

²⁷ NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1917-1940 og NOS X. 178, *op.cit.*, tabell 192, s. 365.

²⁸ Lønningdal, Torill, *Tjenestejentelønninger i jordbruket. En studie av tjenestejentelønningene på 17 større gårder i østlandsområdet 1850-1910*, Høyere avdelingsoppgave i økonomisk historie, Institutt for økonomisk historie, NHH, Bergen 1984, tabell 6.3, s. 109

²⁹ Maurseth, Per, "Gjennom kriser til makt 1920-1935", bind 3, Kokkvoll, Arne og Sverdrup, Jakob (red.), *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, Tiden Norsk Forlag, Oslo 1987, s. 73-90.

Tabell 11.3.

Nominelle lønner 1917-1939.

	Industri		Anlegg		Landbruk	Tjenere
	Timelønner	Daglønner	Timelønner	Daglønner	Daglønner	Årslønner
1917	0,91	7,79	0,96	8,99	6,35	898
1918	1,33	11,60	1,32	11,49	8,69	1151
1919	1,84	14,04	1,77	15,36	10,58	1510
1920	2,30	17,88	2,19	18,28	11,49	1980
1921	2,17	18,12	2,13	17,95	10,73	1962
1922	1,73	14,54	1,66	14,67	8,54	1712
1923	1,65	12,96	1,53	13,31	7,67	1575
1924	1,78	14,00	1,57	13,72	7,93	1569
1925	1,90	14,99	1,66	14,27	7,75	1574
1926	1,72	13,82	1,48	12,62	6,77	1409
1927	1,58	12,20	1,36	11,35	5,85	1229
1928	1,45	11,49	1,31	10,99	5,37	1109
1929	1,45	11,57	1,32	11,16	5,16	1069
1930	1,45	11,60	1,31	11,24	4,99	1037
1931	1,42	11,15	1,29	11,08	4,67	985
1932	1,41	11,29	1,27	10,43	4,36	940
1933	1,40	11,18	1,21	10,38	4,18	900
1934	1,40	11,20	1,22	10,69	4,16	885
1935	1,41	11,21	1,24	10,82	4,24	907
1936	1,44	11,50	1,31	11,20	4,47	951
1937	1,55	12,46	1,41	12,36	5,05	1035
1938	1,69	13,57	1,56	13,02	5,49	1135
1939	1,72	13,76	1,65	13,29	5,82	1192

Kilder, Ekstrahert på grunnlag av ulike kilder: Industri: Petersen, Erling, *Norsk Arbeidsgiverforening 1900-1950*, bilag 5, s. 670, NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1917-1940 og NOS X. 178, *Statistiske oversikter 1948*, tabell 190, s. 364-365. Anlegg: NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1917-1940, NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 150, s. 242, *Wedervangarkivet*, mappe 245 og 249 og Falkenberg, Anders og Mathiesen, L., *Jernbanekalenderen 1918 og 1922*. Landbruk: NOS X. 178, *Statistiske oversikter 1948*, tabell 194, s. 367, NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1917-1940. Tjenere: NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1917-1940 og NOS X. 178, *Statistiske oversikter 1948*, tabell 192, s. 365.

11.4.3. Beregning av reallønner

I dette avsnittet presenterer jeg i alt ni ulike reallønns-serier for fire lønnstakergrupper i mellomkrigstiden. Samtlige av seriene gjelder før skatt. I vedleggene bakerst i avhandlingen gis en fyldigere og mer detaljert oversikt over reallønner for de ulike yrkesgrupper i perioden.

Reallønnene er av avgjørende betydning både for arbeidernes kjøpekraft og for bedriftenes arbeidskostnader. Nominell fortjeneste deflatert med levekostnader uttrykker arbeidernes reelle lønnsinntekter. Bedriftenes lønns- og arbeidskostnader er først og fremst interessant i forhold til prisutviklingen på andre innsatsfaktorer og i forhold til prisutviklingen på ferdigproduserte og solgte produkter. Nominelle timelønner eller enhetslønner deflatert med disse produksjonsrelaterte prisene betegner jeg her produkt reallønner.³⁰ Produkt reallønner, som er mest relevant å se på når en vil undersøke hvorvidt høye reallønner var en årsak til den store arbeidsledigheten, er såvidt meg bekjent tidligere ikke beregnet for Norge i mellomkrigstiden. Metoden er original innenfor norsk økonomisk historisk forskning. De nominelle lønnsinntektene deflatert med levekostnadene er et mål på kjøpekraft og dermed av stor betydning for etterspørselen etter varer og tjenester.

Jeg har beregnet reallønnene i mellomkrigstiden ved hjelp av tre forskjellige deflatorer. Nominell fortjeneste, det vil si dags- eller årsfortjeneste deflatert med Statistisk sentralbyrås levekostnadsindeks viser utviklingen i arbeidernes kjøpekraft før skatt.³¹ For å finne lønnskostnadsutviklingen i forhold til priser på andre innsatsfaktorer, i tabell 11.4 nedenfor kalt inputpriser, har jeg deflatert de nominelle timelønnene i industri og anlegg med en underindeks for råvarer og halvfabrikata fra Statistisk sentralbyrås engrosprisindeks.³² For å finne pris per enhet arbeidskraft i forhold til bedriftenes salgpriser, i tabell 11.4 kalt outputpriser, har jeg deflatert de nominelle timelønnene med en underindeks for ferdigvarepriser.

Når det gjelder landbruket har jeg ikke timelønner, men kun nominelle dagslønner å gå ut i fra. Jeg har derfor deflatert disse med Statistisk sentralbyrås levekostnadsindeks og med engrosprisindeksens delindeks for landbruket.³³ Hva denne sektoren angår er prismaterialet fra Statistisk sentralbyrå ikke godt nok til at det lar seg gjøre deflatere lønnene både med output- og inputpriser. Jeg har derfor begrenset meg til utelukkende å beregne en serie for produkt reallønner i landbruket. Alternativt kunne jeg her ha benyttet Statistisk sentralbyrås prisindeks for jordbruket, som oppgir priser både til produsent og

³⁰ I engelsk litteratur omtales disse ofte som "product real wages" eller "own product real wages".

³¹ Lavekostnadsindeksen, senere kjedet med konsumprisindeksen er hentet fra spesialutskrift fra Statistisk sentralbyrå: *Levekostnadsindeks, totalindeks 1901-1959*, spesialutskrift, Statistisk sentralbyrå, Oslo 1990. I perioden 1916-1919 ble indeksen utarbeidet av sosialdepartementet. Deretter overtok Statistisk sentralbyrå utarbeidelse av levekostnadsindeksen til og med 1939. I tiden deretter har byrået utarbeidet en konsumprisindeks, som en fortsettelse på levekostnadsindeksen.

³² Delindeksene for industri og anlegg har jeg ekstrahert fra NOS, *Statistisk årbok for Norge 1939*, Det Statistiske Sentralbyrå, Oslo 1939, tabell 190, s. 183 og tabell 191, s. 184 og NOS, *Statistisk årbok for Norge 1940*, Det Statistiske Sentralbyrå, Oslo 1940, tabell 188, s. 193 og tabell 189, s. 194. Byråets prisindeks gjelder først fra 1923. I perioden 1913-1922 ble engrosprisindeksen komponert av tidsskriftet *Økonomisk Revue*. Indeksene ble siden skjøtet sammen av SSB. Opp til 1923 finnes det ikke delindekser for industri og anlegg som kan anvendes til å beregne produkt reallønner. Jeg har derfor benyttet hovedindeksen frem til og med 1922.

³³ Også landbrukets delindeks for produktpriser starter i 1923. Denne er skjøtet sammen med *Økonomisk Revues* engrosprisindeks for perioden 1913-1922.

på produksjonsmidler.³⁴ Imidlertid hefter det enkelte svakheter ved å ta i bruk denne prisindeksen til mitt formål. For det første rapporteres ikke årlige, men sesongmessige priser. For det andre omfatter indeksen utelukkende jordbruk, mens skogbruk og hagebruk er utelatt. For det tredje har jeg ønsket å tilstrebe et best mulig sammenligningsgrunnlag mellom mine ulike reallønsserier og tar derfor utgangspunkt i den samme prisindeks når jeg beregner produkt reallønner, nemlig engrosprisindeksen.

En svakhet ved beregningene av reelle lønnsinntekter for lønnede arbeidere i jordbruket, er at levekostnadsindeksen i de fleste mellomkrigsårene er basert på husholdningsutgifter blant arbeiderfamilier i landets fem største byer. Siden prisene på jordbruksprodukter sank mer enn andre konsumpriser, er det sannsynlig at landbruksarbeidernes husholdningspriser også sank mer enn industriarbeidernes husholdningspriser. Dette impliserer at landbruksarbeidernes reallønner muligens var høyere enn de resultater jeg legger frem i tabell 11.4. Denne effekten vil likevel ikke rokke ved de konklusjonene jeg har kommet frem til.

For tjenernes vedkommende finnes det ikke tilstrekkelige prisdata tilgjengelig til å beregne noen form for produkt reallønner. Siden tjenernes arbeid for det meste foregikk i private hjem og arbeidsgiverne var privatpersoner, gir trolig levekostnadsindeksen det mest relevante målet både på konsumentpriser, innsatspriser og produktpriser. Jeg har derfor utelukkende deflatert tjenernes nominelle årslønner med Statistisk sentralbyrås levekostnadsindeks i det aktuelle tidsrom. Reallønnene som kommer frem ved denne beregningsmåten står da først og fremst som et mål på reelle lønnsinntekter eller tjenernes økonomiske velferd før skatt, men kan også brukes som et mål på tjenernes produkt reallønner.

Tabell 11.4 på neste side viser beregnede reallønnsserier i de fire omtalte sektorene. På grunn av at nedgangen i det norske prisnivået var langt større enn reduksjonen i det nominelle lønnsnivå økte reallønnene. Her er det verd å merke at det etter 1920 utelukkende var prisnedgangen, som førte til økte reallønner. Deflasjonen hadde på sin side sine røtter i den kontraktive pengepolitikken. Vi kan derfor si at økte reallønner i første rekke var en konsekvens av paripolitikken og ikke av arbeidernes lønnskrav.

³⁴ NOS XII. 245, *op.cit.*, tabell 276, s. 533. Se forøvrig vedleggene bakerst i avhandlingen.

Tabell 11.4.

Reallønner 1917-1939, (1917=100)

	Industri			Anlegg			Landbruk		Tjenere Reallønner
	Reelle lønnsinn- tekter	Produkt Input- priser	Output -priser	Reelle lønnsinn- tekter	Produkt Input- priser	Output -priser	Reelle lønnsinn- tekter	Produkt reallønner	
1917	100,0	100,0		100,0	100,0		100,0	100,0	100,0
1918	106,0	141,9		91,0	133,7		97,4	133,1	91,2
1919	119,8	208,1		113,6	189,7		110,8	171,4	111,8
1920	130,9	218,4		116,0	197,5		103,2	156,7	125,8
1921	143,5	264,5		123,2	246,1		104,3	187,5	134,8
1922	138,2	270,3		120,8	145,5		99,6	191,0	141,2
1923	130,5	257,9	257,9	116,1	226,3	226,3	94,7	186,0	137,5
1924	128,6	243,6	239,1	109,2	203,4	199,6	89,4	158,2	125,0
1925	135,2	276,7	265,0	111,5	229,8	220,0	85,7	156,3	123,1
1926	147,2	323,9	303,4	116,5	264,6	247,8	88,5	178,2	130,2
1927	143,6	355,4	332,7	115,7	290,0	271,4	84,4	184,4	125,5
1928	145,2	334,5	318,2	120,4	286,4	272,5	83,3	166,9	121,6
1929	152,9	345,9	331,2	127,8	299,0	286,3	83,6	173,0	122,5
1930	157,9	371,2	342,7	132,6	318,4	294,0	83,3	177,0	122,5
1931	160,2	390,5	374,2	137,9	336,9	322,8	82,3	192,4	122,8
1932	165,6	394,8	363,8	132,5	337,1	310,6	78,4	193,6	119,6
1933	166,4	385,3	359,9	133,9	316,8	295,9	76,3	190,6	116,2
1934	166,2	376,2	355,6	137,5	310,2	293,2	75,7	183,2	113,9
1935	162,9	376,4	357,7	136,3	313,2	297,6	75,6	173,3	114,4
1936	162,9	357,3	348,7	137,4	307,6	300,2	77,7	173,0	116,8
1937	164,7	297,3	333,4	141,5	256,8	287,9	81,9	169,3	118,6
1938	173,7	344,5	368,5	144,5	301,4	322,4	86,2	182,9	126,1
1939	173,9	341,6	363,9	145,6	310,2	330,4	90,2	200,9	130,7

Kilder, Ekstrahert på grunnlag av ulike kilder: **Industri:** Petersen, Erling, *Norsk Arbeidsgiverforening 1900-1950*, bilag 5, s. 670, NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1917-1940 og NOS X. 178, *Statistiske oversikter 1948*, tabell 190, s. 364-365. **Anlegg:** NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1917-1940, NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 150, s. 242 og Falkenberg, Anders og Mathiesen, L., *Jernbanekalenderen 1918 og 1922*. **Landbruk:** NOS X. 178, *Statistiske oversikter 1948*, tabell 194, s. 367, NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1917-1940. **Tjenere:** NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1917-1940 og NOS X. 178, *Statistiske oversikter 1948*, tabell 192, s. 365. Seriene er deflatert med prisindekser satt sammen på grunnlag av NOS, *Statistisk årbok for Norge 1930*, tabell, 134, s. 130, NOS, *Statistisk årbok for Norge 1940*, tabell 189, s. 194 og NOS XII. 291, *Historisk statistikk 1978*, tabell 286, s. 530.

Det var store forskjeller i reallønnsutviklingen mellom yrkesgruppene. Kjøpekraften steg betydelig blant industri- og anleggsarbeidere. De reelle lønnsinntektene steg betydelig blant tjenere frem til og med 1923, for deretter å avta, mens landbruksarbeidernes kjøpekraft sank med mer enn en fjerdedel mellom 1920 og 1935. Den samlede veksten i reelle lønnsinntekter må betegnes som moderat. Faktisk steg den reelle kjøpekraften før skatt mindre enn BNP per innbygger. I industrien hvor kjøpekraftsforbedringen var

størst, var den årlige vekstraten i de reelle lønnsinntektene 1,9 prosent, mot en årlig vekstrate i BNP per innbygger på 2,1 prosent.³⁵ På begynnelsen av 1920-tallet økte imidlertid de reelle lønnsinntektene langt mer enn BNP per innbygger.

Det var meget store forskjeller mellom veksten i de reelle lønnsinntektene og veksten i produkt reallønnene. Mens de reelle lønnsinntektene blant industriarbeidere steg med 65,6 prosent mellom 1917 og 1932, steg beregnede produkt reallønner basert på innsatspriser med 294,8 prosent og produkt reallønner basert på bedriftenes salgspriser med 263,8 prosent. I følge mine estimater økte produkt reallønnene 4-4,5 ganger mer enn reallønnsinntektene. For anleggsarbeiderne var forholdstallet enda høyere. Forskjellene var minst i landbruket. Likevel, i 1932 var produkt reallønnene 2,5 ganger høyere enn reallønnsinntektene i forhold til 1917.

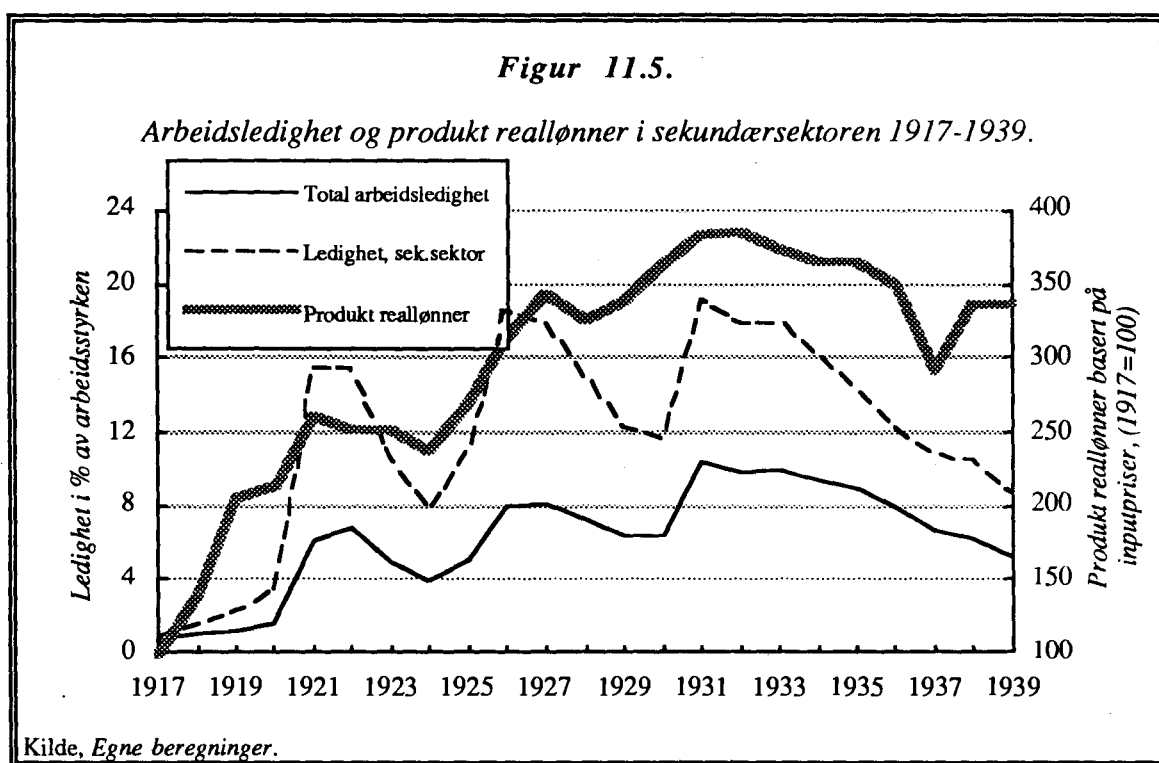
Hovedårsaken til at produkt reallønnene økte så mye mer enn reallønnsinntektene var at produksjons- og engrosprisene sank betydelig mer enn konsumprisene. Fra 1917 til 1933 sank konsumprisene med 14,8 prosent, mens engrosprisene sank med 62 prosent. Det spilte en langt mindre rolle at reduksjoner i arbeidstiden ble kompensert med høyere timelønner.

11.4.4. Reallønnenes betydning for mellomkrigstidens arbeidsløshet

Beregningene ovenfor viser at både det nominelle og det reelle lønnsnivå sank i primær- og tertiærnæringene i forhold til sekundærnæringene. Samtidig var arbeidsledigheten betydelig lavere enn i sekundærsektoren. Det kan virke som om ubalansen mellom tilbud og etterspørsel i primær- og tertiærnæringenes ble løst ved at lønnsnivået ble presset nedover, i tråd med klassisk spotmarkedsteori. I sekundærsektoren, hvor lønnene i langt større grad var kontraktsbasert eller satt ved forhandlinger mellom arbeidsgiver og fagforeninger, førte de dårlige tider med synkende prisnivå til at reallønnene steg. Resultatet var at også arbeidsledigheten steg. Det virker åpenbart at en 3,5-4-dobling av anleggs og industriarbeidernes produkt reallønner i løpet av 15 år førte til økt arbeidsledighet. Det var ikke bare i de næringene reallønnene var høyest og økte mest at ledigheten var størst. Det samme gjaldt i geografisk sammenheng. Ledigheten var høyest på Østlandet, hvor det var mange godt betalte fagorganiserte arbeidere, og lavest på Nordvest- og Sørvestlandet, hvor lenger arbeidstid og kombinasjonsyrker gjorde at arbeiderne kunne jobbe for halvparten av timelønningen. I tillegg steg de reelle lønnskostnadene mindre i de typiske kvinneyrkene, hvor ledigheten var liten, enn i mannsyrkene hvor ledigheten var høy.

³⁵ Beregnet årlig vekstrate fra første til siste år, 1917-1939. BNP-oppgavene er hentet fra NOS XI. 143, *op.cit.*, tabell 14, s. 128-129.

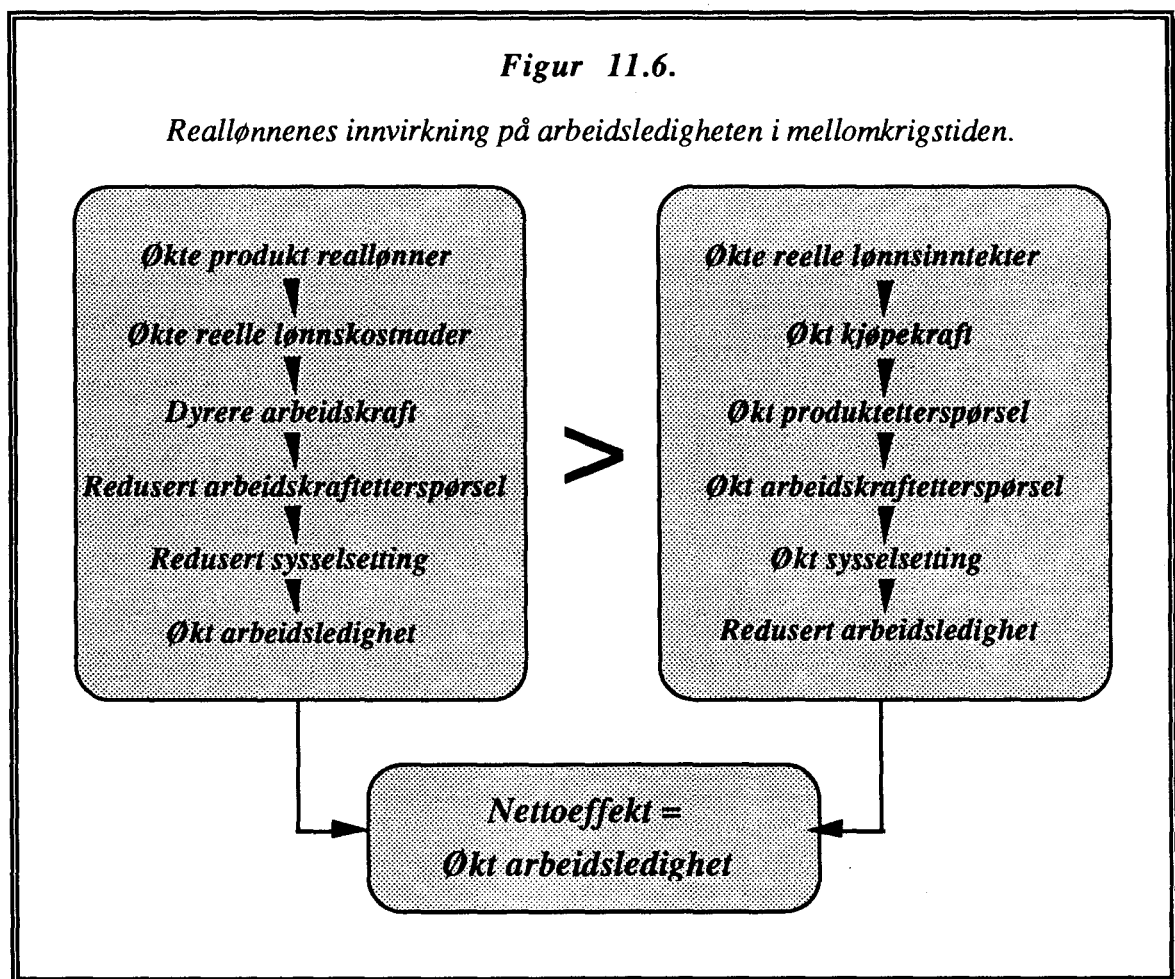
Figur 11.5 nedenfor viser at det var en klar samvariasjon mellom arbeidsledighet og produkt reallønner i mellomkrigstiden. Korrelasjonskoeffisienten mellom produkt reallønnene i industrien og total ledighet viser hele 0,906. Korrelasjonen med arbeidsledigheten i sekundærsektoren var også meget god ($R = 0,813$).³⁶ I tillegg viser korrelasjonsberegninger med ett års etterslep i arbeidsledighet tilfredsstillende samvariasjon, henholdsvis ($R = 0,871$) og ($R = 0,711$). Beregninger med ett års etterslep i reallønnene viser lavere korrelasjonskoeffisienter. Det virker derfor rimelig at reallønnsutviklingen påvirket ledighetsnivået. Ledighetens tre toppunkter var ledsaget av vekst i reallønnene. Når reallønnene sank, sank også ledigheten.

Et viktig poeng er at den dramatiske veksten i produkt reallønner foregikk i samme periode som overgangen fra arbeidsintensiv til kapitalintensiv produksjon foregikk. Lønningene ble så mye mer kostbare enn andre innsatsfaktorer at arbeidsgiverne ble tvunget til å gå over til mer kapitalintensiv industri. Dette arbeidskostnadspresset kom i tillegg til andre viktige faktorer som bidro til overgangen til mer kapitalintensiv industri: teknologiske fremskritt, rasjonalisering og økt etterspørsel etter varer og tjenester som var kapitalintensive i fremstillingen.

³⁶ Korrelasjonsberegninger på grunnlag av endringer i de tre variablene (R_d) gir korrelasjonskoeffisienter på henholdsvis 0,433 og 0,472. Samvariasjonen blir da mindre i begge tilfeller, men størst mellom produkt reallønner og arbeidsledigheten i sekundærsektoren.

Veksten i arbeidernes reelle lønnsinntekter gjør at det er vanskelig å forklare arbeidsledigheten i mellomkrigstiden ut i fra sviktende kjøpekraft, som vil følge av keynesiansk arbeidsmarkedsteori. Riktignok mistet landbruksarbeiderne og de mange som ble arbeidsledige kjøpekraft, men de fleste arbeidstakerne bedret sin økonomiske levestandard i mellomkrigstiden. Forbedringen i kjøpekraften var imidlertid mindre enn økningen i de reelle lønnskostnadene. Samsvaret mellom økning i de reelle lønnskostnadene og økning i ledigheten er på sin side forenlig med klassisk og neoklassisk arbeidsmarkedsteori. Veksten i reallønnsinntektene var altfor liten til å oppveie denne ledigheten via økt etterspørsel etter keynesiansk mønster. Reallønnenes virkning på arbeidsledigheten i mellomkrigstiden oppsummeres i figur 11.6 nedenfor.

11.5. ØKONOMETRISK TESTING AV MULIGE ÅRSAKER TIL ARBEIDSLEDIGHETEN

Vi har nå sett på ulike faktorer både i produktmarkedet og faktormarkedet som kan forklare arbeidsledigheten i mellomkrigstiden. De samme faktorene er viktige variabler for både etterspørsels- og tilbudssiden i arbeidsmarkedet. Etterspørselen i produktmarkedet, målt ved verdiskaping, påvirker etterspørselssiden i arbeidsmarkedet. Produktivitet og produkt reallønner uttrykker størrelser på tilbudssiden i arbeidsmarkedet, og påvirker indirekte etterspørselen etter arbeidskraft.

11.5.1. Økonometriske tester av arbeidsledighetens årsaker i utlandet

Den økonometriske testing jeg foretar i dette kapitlet føyer seg inn i rekken av lignende arbeider som har vært utført for Europa og Nord-Amerika. Sammenhengen mellom arbeidsledighet og reallønner for Storbritannia i mellomkrigstiden er nylig økonometrisk testet av økonomene Dimsdale, Nickell og Horsewood. De konkluderer med at nominelle lønnsrigiditeter førte til økte produkt reallønner og økt arbeidsledighet fra slutten av 1920-tallet frem til 1937.³⁷ S. N. Broadberry anlegger også en økonometrisk tilnærming basert på arbeidsmarkedsteori i sin analyse av Storbritannias arbeidsledighet i mellomkrigstiden og dens årsaker. Resultatene viser at en viktig årsak til massearbeidsledigheten som oppstod etter Første verdenskrig var økte reallønner. Reduksjoner i arbeidstiden med lønnskompensasjon økte reallønnene og reduserte produktiviteten. Resultatet var økt arbeidsledighet.³⁸

A. Newell og J. S. V. Symons kommer ved hjelp av økonometriske analyser frem til at nominelle lønnsrigiditeter var et problem i en rekke europeiske og amerikanske land. Rigide nominelle lønner medførte stigende produkt reallønner og økt arbeidsledighet i depresjonsårene i mellomkrigstiden.³⁹

Selv om de fleste økonometriske analyser viser klar samvariasjon mellom reallønner og arbeidsledighet, sier de selvsagt ingenting om kausalitet. Timothy J. Hatton og William R. Garside kommer selv frem til at det er signifikant samvariasjon mellom reallønner og arbeidsledighet for Storbritannia i mellomkrigsårene. Som vi så i kapittel 9 peker de imidlertid på at det var innebygde lønnsrigiditeter som førte til økte reallønner i

³⁷ Dimsdale, N.M., Nickell, S.J. & Horsewood, N.J., "Real Wages and Unemployment in the 1930s", *Economic Journal*, vol. 99, nr. 396, juni 1989, s. 271-292.

³⁸ Broadberry, S.N., "The emergence of mass unemployment: explaining macroeconomic trends in Britain during the trans. World War I period", *Economic History Review*, XLIII, 2/1990, s. 271-282.

³⁹ Newell, Andrew & Symons, J.S.V., "The Macroeconomics of the Interwar Years: International Comparisons", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *Interwar Unemployment in International Perspective*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht 1988, s. 61-96. Se spesielt tabell 2.7, s. 78.

de årene prisene sank. Prisene sank igjen som et resultat av deflasjon og depresjon. Hatton og Garsides konklusjon er derfor at reallønnene steg på grunn av de dårlige tidene og ikke omvendt.⁴⁰

Gianni Toniolo og Francesco Piva kommer frem til at det også for Italias vedkommende var signifikant negativ samvariasjon mellom produkt reallønner og utførte timeverk på 1930-tallet. De konkluderer likevel med at ledigheten i Italia neppe kan karakteriseres som et klassisk fenomen. Toniolo og Piva peker på at det alltid vil være et lønnsnivå som er lavt nok til å klarere arbeidsmarkedet. Det gjelder selv om årsaken til ledigheten skulle ligge på et annet plan, for eksempel sviktende produktetterspørsel. For Italias vedkommende ville lønnsnivået som klarerte arbeidsmarkedet ligget langt under det som var både politisk og sosialt ansvarlig.⁴¹

Som en innvending mot de som er kommet frem til at reallønnene var en viktigere faktor for mellomkrigstidens arbeidsledighet enn produktetterspørselen, kan en argumentere at veksten i reallønnene i mellomkrigstiden var en følge av uvanlig sterke lavkonjunkturer med sterk deflasjon. Med andre ord: reallønnene var ikke faktoren som utløste lavkonjunkturerne, men et resultat av lavkonjunkturerne. Således kan deflasjonistisk pengepolitikk og derigjennom svekket produktetterspørsel være en like relevant forklaring på ledigheten. Dette forhold gjelder selvsagt også for Norge. Keynesianerne står likevel tilbake med et stort problem: utenom de verste kriseårene var både den økonomiske veksten og produktetterspørselen uvanlig høy i en rekke vestlige land. Likevel, ledigheten forble høy, mens reallønnene økte.

11.5.2. Hypoteser - Klassisk eller keynesiansk ledighet?

For å teste i hvor stor grad disse faktorene kan ha påvirket arbeidsledigheten i mellomkrigstiden har jeg utført ulike multivariate lineære regresjonstester. Arbeidsløshet utgjør den avhengige variabel, mens produktetterspørsel, uttrykt ved verdiskaping, og produkt reallønner utgjør de uavhengige variabler. Hypotesene som testes er om arbeidsledigheten var et resultat av sviktende etterspørsel og om arbeidsledigheten var et resultat av økte produkt reallønner. Etter vitenskapelige kriterier kan vi ikke bevise noen av disse hypotesene, vi forsøker derfor å finne ut om de nevnte tester gir grunnlag for å forkaste andre eller motsatte forklaringer. Siden jeg her har en antakelse om positiv eller negativ sammenheng mellom uavhengige og avhengig variabel, det vil si at $\beta < 0$ eller $\beta > 0$, vil nullhypotesene (H_0), som forkastes eller godtas på grunnlag av signifikansnivå,

⁴⁰ Garside, William R & Hatton, Timothy J., "Keynesian Policy and British Unemployment in the 1930s", *Economic History Review*, 1985.

⁴¹ Toniolo, Gianni & Piva, Francesco, "Unemployment in the 1930s: The Case of Italy", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *op.cit.*, s. 221-244. Se spesielt s. 238-241.

være at det ikke eksisterer noen sammenheng, det vil si at $\beta=0$. Forkasting av nullhypotesene sannsynliggjør alternativhypotesene (H_1) om at det eksisterer sammenhenger mellom den avhengige og de uavhengige variabler.

11.5.3. Data og metode

Analysene er utført på data både for industrien og for hele økonomien. Det hadde selvsagt vært ønskelig å utføre regresjonstestene for hver enkelt næring, men på grunn av mangelfulle data har det ikke latt seg gjøre. Produktetterspørselen på aggregert nivå er målt ved BNP per innbygger. Aggregerte produkt reallønner for hele økonomien er beregnet ved et veid gjennomsnitt. Til sammen representerte de fire næringene i tabell 11.3 og tabell 11.4 mer enn 70 prosent av den norske arbeidsstyrken i mellomkrigstiden.⁴² Produktetterspørselen i industrien er målt ved produksjon. Data for produkt reallønner i industrien er hentet direkte fra tabell 11.4 ovenfor.

På grunn av kolinearitet mellom de to variablene produktivitet og reallønn, har jeg valgt å se bort i fra produktivitet ved mine beregninger. Innenfor økonomisk teori regnes produktivitet som en av de viktigste forklaringsfaktorene for reallønnsutvikling. Empirisk testing viser at korrelasjonen mellom de to størrelsene er stor både på tverrsnitts- og tidsserie data.⁴³ Vi finner også en viss grad av kolinearitet mellom etterspørsel og produktivitet. Årsaken er at de to parameterene måles relativt likt. Etterspørsel måles ved verdiskaping per innbygger og produktivitet ved verdiskaping per utført årsverk. Den ene variabelen som inngår i beregningene av de to parameterene, verdiskaping, er altså den samme. Slik produktiviteten er målt her, vil produktivitetsutviklingen i stor grad følge samme bane som konjunktorene. Om vi inkluderer produktivitet i analysene, øker forklaringsgraden, men troverdigheten av resultatene synker.

Det er knyttet en del metodiske problemer ved en regresjonsanalyse basert på de tilgjengelige data. For det første er det få observasjoner i forhold til antall uavhengige variabler. For å rette på det, har jeg forlenget perioden, slik at den i mine beregninger gjelder fra 1913 til og med 1939. For å kunne gjøre dette har jeg utvidet mine serier for arbeidsledighet og produkt reallønner tilbake til 1913. Ledighetstall er allerede beregnet i kapittel 9. Produksjonstall er hentet fra nasjonalregnskapene og industristatistikken, mens lønns materialet er hentet fra en oversikt over norske lønninger 1850-1950 utarbeidet av

⁴² Vektene er ekstrahert fra NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1935, tabell, s. 14*-15*. Tabellen gir oversikt over arbeidsstyrkens fordeling etter yrker både i 1920 og 1930. De vektene jeg har benyttet er interpolert. Jeg har satt gjennomsnittlig vekt for industrien til ca. 0,31, anlegg ca. 0,08, tjenere ca. 0,14 og landbruk ca. 0,47. Samlet vekt: 1,00.

⁴³ Layard, Richard, Nickell & Jackman, Richard, *Unemployment. Macroeconomic Performance and the Labour Market*, Oxford University Press, Oxford 1991, s. 204-208.

Fritz Hodne, Jørund Alme og undertegnede.⁴⁴ Da tar vi hensyn til hendelsene under Første verdenskrig, som hadde stor betydning for det som skjedde i mellomkrigsårene. Ved å foreta to tester, en for industri og en på aggregert nasjonalt nivå, øker jeg dessuten populasjonen av observasjoner fra 27 til 54 for hver variabel.

For det andre er det problemer med autokorrelasjon i datamaterialet. For å korrigere for autokorrelasjon har jeg trendjustert variablene. Trendjusteringene er foretatt på samme måte som i kapittel 10. (Se uttrykkene 10.4 og 10.5). Årlige vekstrater for parameterene er beregnet ved semilogaritmiske regresjoner etter log-lin modellen. Observasjonene er deretter deflatert med de årlige vekstratene. En svakhet ved slike korreksjoner er at vi kan justere bort flere av de effektene vi ønsker å teste. Jeg har derfor i tillegg utført regresjonsanalyser, der jeg tester de observerte årlige endringene i den avhengige og de uavhengige variablene opp mot hverandre. Disse testene vil være analyser av hvordan endringene i de uavhengige variablene påvirket arbeidsledigheten. De sier imidlertid lite om hvordan nivået på de uavhengige variablene påvirket ledigheten. Regresjonsberegningene er foretatt etter følgende uttrykk:

$$(11.7.1) \quad U = \beta_0 + \beta_1 X_{1(\text{adj})} + \beta_2 X_{2(\text{adj})} + u$$

$$(11.7.2) \quad \partial U = \beta_0 + \beta_1 \partial X_1 + \beta_2 \partial X_2 + u$$

U = arbeidsledighet, i prosent av arbeidsstyrken

∂ = relative endringer, i forhold til året før

(adj) = trendjustert

β_0 = konstantledd

β_1 og β_2 = regresjonskoeffisienter

X_1 = produktetterspørsel, uttrykt som BNP per innbygger og industriproduksjon per innbygger

X_2 = produkt reallønner, med inputpriser som deflator.

u = feilledd

⁴⁴ NOS XI. 143, *op.cit.*, tabell 14, s. 128-129, NOS XII. 245, *op.cit.*, tabell 130, s.196-197 og tabell 135, s. 212 og Hodne, Fritz, Grytten, Ola H. & Alme, Jørund, "Norwegian Real Wages: Trends in Prices and Wages 1850-1950", Scholliers, Peter & Zamagni, Vera (red.), *Labour's Reward*, Edward Elgar, London 1994.

11.5.4. Resultater

Resultatene av testene er vist i tabellene 11.5 og 11.6 nedenfor. De indikerer en negativ sammenheng mellom etterspørsel og arbeidsledighet, samt en klar positiv sammenheng mellom produkt reallønner og arbeidsledighet.

Tabell 11.5.

Regresjonstest. Produktetterspørsel og produkt reallønners innvirkning på arbeidsledigheten 1913-1939. Trendjusterte oppgaver.

	1. β_0	2. β_1	3. β_2	4. N	5. F-verdi	6. p(var)	7. R^2
<i>Totalt</i>							
U	12,534	-0,122	0,054	27	4,240	0,026	26,1%
T-verdi	1,053	-1,452	1,985				
p(2-tail)	0,303	0,159	0,059				
<i>Industri</i>							
U	5,694	-5,106	0,098	27	10,120	0,001	45,8%
T-verdi	0,445	-1,246	2,678				
p(2-tail)	0,660	0,225	0,013				

I følge testene på de trendjusterte data (tabell 11.5) er signifikansnivået klart høyest for produkt reallønnene. Etterspørselens tilsynelatende negative virkning på arbeidsløsheten er ikke signifikant hverken på 5, 10 eller 15 prosents nivå.

I tabell 11.6 ser vi at samtlige estimerte sammenhenger er signifikant forskjellige fra null på 2,5 prosents nivå. Årlige endringer i begge de uavhengige variablene hadde klar samvariasjon med årlige endringer i arbeidsledigheten. Den estimerte negative sammenhengen mellom endringer i produktetterspørsel og endringer i arbeidsledighet er noe større enn den estimerte positive sammenhengen mellom endringer i produkt reallønner og endringer i arbeidsløshet. Forskjellene er imidlertid små.

Sammen indikerer testresultatene at reallønnenes nivå hadde relativt større betydning for arbeidsledigheten enn etterspurt volum av varer og tjenester, mens kortsiktige endringer i etterspørselen hadde større betydning for ledigheten enn kortsiktige endringer i arbeidskostnadene. Samlet peker de ulike regresjonstestene i retning av at arbeidsledigheten i mellomkrigstiden i større grad var et klassisk enn et keynesiansk problem.

Tabell 11.6.

Regresjonstest. Endringer i produktetterspørsel og produkt reallønners innvirkning på arbeidsledighetens bevegelse 1913-1939.

	1. β_0	2. β_1	3. β_2	4. N	5. F-verdi	6. p(var)	7. R^2
<i>Totalt</i>							
U	4,242	-5,008	1,969	26	12,763	0,000	52,6%
T-verdi	2,762	-3,671	3,389				
p(2-tail)	0,011	0,001	0,003				
<i>Industri</i>							
U	2,784	-3,177	1,596	26	12,894	0,000	52,9%
T-verdi	1,975	-3,287	2,394				
p(2-tail)	0,060	0,003	0,025				

Forsøk på testing med tre uavhengige variabler, produktivitet, produksjon og produkt reallønner, viser en signifikant estimert positiv sammenheng mellom årlige endringer i produktivitet og arbeidsledighet. Den estimerte sammenhengen mellom arbeidsledighet og trendjustert produktivitet er også positiv, men ikke signifikant. På grunn av kolinearitet blir estimert sammenheng mellom produkt reallønner og arbeidsledighet langt mer usikker når vi trekker produktivitet inn i analysen. Estimert sammenheng mellom etterspørsel (produksjon) og arbeidsledighet blir også mer usikker, men på langt nær i samme grad.⁴⁵ Siden produktivitet utgjør en av de viktigste faktorene i lønnsdannelsen og er godt korrelert med reallønner, avkrefter disse endringene ikke at reallønnene var av stor betydning for arbeidsledigheten. Tvert imot, den positive samvariasjonen mellom ledighet og produktivitet øker sannsynligheten for at vekst i reallønnene førte til høyere arbeidsløshet. Det virker dessuten rimelig at økt effektivisering førte til økt arbeidsledighet på kort sikt, mens virkningen sannsynligvis var motsatt på lenger sikt.

11.6. KONKLUSJONER

I motsetning til den høye arbeidsløsheten under de tre utpregede lavkonjunktorene i mellomkrigstiden, kan den vedvarende ledigheten ikke forklares ut i fra negative etterspørselssjokk i økonomien. I dette kapittelet har jeg forsøkt å svare på hvorfor

⁴⁵ Estimert sammenheng mellom endringer i samlet produktivitet og arbeidsledighet er signifikant positiv på 0,1 prosents nivå. BNP viser da negativ samvariasjon med arbeidsledighet på alle nivåer, mens produkt reallønner er positiv på 6,2 prosents signifikansnivå. For industrien viser beregningene en estimert signifikant positiv sammenheng mellom årlige endringer i produktivitet og arbeidsledighet på 1,5 prosents nivå. Forstyrrelsene overfor de to andre variablene er imidlertid til dels meget store.

syssetningen stagnerte og ledigheten forble høy i perioden 1920-1932/33. I den sammenheng har jeg etterprøvet både kvalitativt og kvantitativt det tidligere fremsatte argumentet om at overgang fra arbeidsintensiv til kapitalintensiv produksjon var en viktig årsak til den høye ledigheten. Min analyse stadfester denne forklaringen. Etter min mening skyldtes denne omleggingen delvis innføring av ny teknologi, endret etterspørselsmønster, store nyinvesteringer før krisen i norsk og europeisk økonomi satt inn på sensommeren 1920, rimelig kredit fra utlandet, økt arbeidsproduktivitet og ikke minst at arbeidskostnadene sank langt mindre enn prisene på andre innsatsfaktorer i produksjonen.

I kapitlet inngår beregninger av produkt reallønner, det vil si timelønn deflatert med priser på andre innsatsfaktorer i produksjonen og prisene på de produktene bedriftene solgte. Etter 1920 sank prisene langt mer enn de nominelle lønnene og produkt reallønnene steg sterkt frem til og med 1932. Vi kan på denne måten si at det i stor grad var paripolitikken på 1920-tallet og den internasjonale depresjonen på begynnelsen av 1930-tallet som presset frem lavere prisnivå og dermed økte reallønner og overgang til mer kapitalintensiv produksjon. Reallønnene økte mest i de næringene og regionene hvor ledigheten var høyest. De økte mindre i næringer ledigheten var lav enn i næringer ledigheten var høy.

Økonometrisk testing sannsynliggjør at produkt reallønnene var en viktigere faktor for den høye ledigheten i perioden enn sviktende etterspørsel etter varer og tjenester. Samtidig økte arbeidernes reelle lønnsinntekter bare moderat. På grunn av den høye arbeidsledigheten og undersyssetningen var veksten i befolkningens kjøpekraft nesten marginal. Den klassiske arbeidsledigheten som oppstod på grunn av at produktprisene sank mer enn lønnskostnadene, ble derfor ikke oppveiet gjennom økt etterspørsel fra konsumentene.

KAPITTEL 12

ARBEIDSLEDIGHET OG ØKT TILBUD AV ARBEIDSKRAFT 1930-1939

12.1. INNLEDNING

Etter 1933 var det betydelig og uavbrutt økonomisk vekst i Norge helt frem til Andre verdenskrig. Veksten var blant annet kjennetegnet ved at etterspørselen etter tjenester og konsumvarer steg raskt. Et annet viktig trekk var at produksjonsveksten ble like stor i arbeidsintensive næringer som i kapitalintensive næringer. Produkt reallønnene stagnerte og sysselsettingen økte oppsiktsvekkende mye. Ledigheten ble redusert, men holdt seg likevel langt over det nivået den hadde ligget på før og under Første verdenskrig. I det foregående kapittel så vi at faktorer på tilbudssiden i arbeidsmarkedet førte til liten etterspørsel etter arbeidskraft og høy ledighet fra høsten 1920 og frem til begynnelsen av 1930-tallet. Hva kan årsaken til den vedvarende høye ledigheten på 1930-tallet ha vært?

Det er bred enighet blant de fleste norske økonomiske historikere at sterk vekst i den arbeidsdyktige befolkningen var en viktig årsak til den høye arbeidsledigheten på 1930-tallet. Den kvantitative analysen utført i dette kapitlet stadfester ikke overraskende at så var tilfelle. Likevel, etter min mening behøver forklaringen en nyansering. Økt tilbud av arbeidskraft fører bare til større arbeidsledighet hvis denne veksten overskrider etterspørselen etter arbeidskraft. Vekst i arbeidsstyrken er derfor i seg selv ikke en tilstrekkelig forklaring på at ledigheten ble opprettholdt på et høyt nivå på 1930-tallet. Derimot viser beregninger presentert i dette kapitlet at det i 1930-årene foregikk en inntil da unik vekst i arbeidsstyrkens andel av den totale befolkningen. I dette kapitlet argumenterer jeg for at denne relative veksten i arbeidstilbudet ikke bare var en viktig årsak, men den viktigste årsaken til at ledigheten i Norge forble høy helt frem til Andre verdenskrig. Det betyr imidlertid ikke at ledighetsproblemet utelukkende var av demografisk karakter. De internasjonale økonomiske krisene i mellomkrigstiden med etterfølgende arbeidsledighet gjorde sitt til at det felles nordatlantiske arbeidsmarkedet måtte vike for nasjonal proteksjonistisk arbeidsmarkedspolitik. Overskudd av

arbeidskraft kunne ikke lenger eksporteres til andre land med underskudd av arbeidskraft. De økonomiske problemene førte i tillegg til lavere fødselstall, som i sin tur bidro til at veksttakten i antall personer i arbeidsdyktig alder var langt høyere enn veksttakten i den totale befolkningen.

I siste del av kapitlet trekker jeg opp konklusjonene av avhandlingens andre del, kapitlene 9-12. Det gjøres ved å fordele periodens totale arbeidsledighet etter de viktigste årsaksfaktorer jeg har kommet frem til i min analyse.

12.2. VEKST I ARBEIDSSTYRKEN

Allerede i 1938 konstaterte arbeidsinspektør Johan Hvidsten i sin årlige rapport om det norske arbeidsmarkedets tilstand at den høye arbeidsledigheten mot slutten av 1930-tallet var en konsekvens av sterk vekst i arbeidsbefolkningen:¹

"Ledighetstallene i 1938 ligger noe høyere enn før, men det skyldes den store tilgang av ny arbeidskraft på arbeidsmarkedet."

Det refereres her til absolutte ledighetstall, som viser en viss vekst fra 1937 til 1938. Den prosentvise ledigheten var imidlertid etter alt å dømme svakt nedadgående. Arbeidsinspektøren ga ikke noen opplysninger om hvor stor veksten i arbeidsstyrken var. I 1946 gjorde Morten Tuveng forsøk på å beregne hvor mange personer over 15 år som søkte inn i ervervslivet. Han kom frem til at antallet var knappe 119.600 i perioden 1920-1929 og mer enn 162.300 i perioden 1930-1939. Det var i følge Tuveng en årlig vekst i underkant av 12.000 personer på 1920-tallet og i overkant av 16.200 personer på 1930-tallet. Veksten var størst i årene 1935-1939.² Tuveng mente også at denne sterke veksten i arbeidsstyrken var en viktig faktor bak den høye arbeidsledigheten i mellomkrigsårene, særlig på 1930-tallet.

Hypotesen om at den raske veksten i arbeidsstyrken var en viktig årsak til 1930-åras ledighet er siden adoptert av svært mange økonomiske historikere.³ Tore Jørgen Hanisch og Even Lange er blant de som har lagt størst vekt på denne forklaringen her i

¹ Statens Direktorat for Arbeidsformidling og Arbeidsløshetsstrygd, *Årsmelding 1938*, Oslo 1939, s. 8.

² Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse før og under krigen", *Sak og Samfunn*, nr 13, Christian Michelsens Institutt for Videnskap og Åndsfrihet, Bergen 1946, s. 45-49.

³ Se for eksempel Bergh, Trond; Hanisch, Tore Jørgen; Lange, Even og Pharo, Helge, *Norge fra u-land til i-land. Vekst og utviklingslinjer 1830-1980*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1983, s. 19 og Danielsen, Rolf; Dyrvik, Ståle; Grønlie, Tore; Helle, Knut og Hovland, Edgar, *Grunntrekk i norsk historie. Fra vikingtid til våre dager*, Universitetsforlaget A/S, Oslo 1991, s. 270.

Norge.⁴ Den samme forklaringen er hyppig benyttet på internasjonalt nivå. J. W. Drukker konkluderer i en komparativ analyse av seks mindre europeiske land på 1930-tallet, Belgia, Nederland, Sveits, Danmark, Norge og Sverige, at vekst i arbeidsstyrken hadde større innvirkning på arbeidsledigheten enn landenes penge- og valutapolitikk.⁵

12.2.1. Absolutt vekst i arbeidsstyrken

Tabell 9.1 og figur 9.1 i kapittel 9, viser at arbeidsstyrken vokste meget raskt i Norge på 1930-tallet. Mine beregninger viser en samlet vekst i arbeidsstyrken på knappe 91.800 i perioden 1920-1929 og 163.700 i årene mellom 1930 og 1939. Sammenlignet med Tuvengs estimer viser mine oppgaver en ikke ubetydelig lavere vekst i arbeidsstyrken på 1920-tallet, mot en marginalt høyere vekst på 1930-tallet. Tuveng har utført sine beregninger med utgangspunkt i årlige oppgaver over aldersfordelingen i den hjemmehørende befolkningen. På grunnlag av data fra fem folketellinger avholdt hvert tiende år i perioden 1890-1930, har han forutsatt at en konstant faktor på 56 prosent av alle personer over 15 år søkte inn i arbeidslivet.⁶ Mine beregninger er utført på en lignende måte. Hovedforskjellen er at jeg ikke har forutsatt noen konstant faktor for hvor mange som gikk inn i arbeidsstyrken. I stedet har jeg anvendt en årlig variabel som uttrykker denne andelen. Variabelen er interpolert mellom folketellingene i 1910, 1920, 1930 og 1946.⁷ Siden den kvinnelige yrkesdeltakelsen sank i mellomkrigstiden, særlig i siste del av 1920-tallet, anser jeg mine oppgaver som de mest realistiske. De er dessuten best i overensstemmelse med andre estimer av den norske arbeidsstyrkens størrelse i perioden.⁸

Enten vi legger Tuvengs eller mine tall til grunn, ser vi at arbeidsstyrken vokste med godt over en kvart million på 19 år. Isolert sett virker dette mye, også når vi sammenligner med etterkrigstiden. Likevel, i perioden 1900-1920, da det var tilnærmet lik full sysselsetting, var arbeidsstyrkens vekstrate nesten like stor som i mellomkrigstiden. I følge mine beregninger i kapittel 4 og kapittel 9 var den prosentvise veksten i arbeidsstyrken faktisk like stor mellom 1910 og 1920 som den var på 1930-tallet. Økningen i arbeidskrafttilbudet i mellomkrigstiden var derfor ikke unik i historisk

⁴ Hanisch, Tore Jørgen og Lange, Even, "Krise og vekst. Norsk økonomi i 1930-årene", *Tidsskrift for Arbeiderbevegelsens historie*, 2/1979, s. 52-54 og Hanisch, Tore Jørgen, "The Economic Crisis in Norway in the 1930s", *Scandinavian Economic History Review*, 1983.

⁵ Drukker, J.W., "Small Countries During the Great Depression or Another look at Unemployment", paper presentert ved *First European Analytical Economic History/Historical Economics Conference*, København, 18-21. juli 1991, University of Groningen 1991, s. 13-16.

⁶ Tuveng, Morten, *op.cit.*, s. 49 og bilagstabell 5, s. 93.

⁷ For en detaljert redegjørelse for hvordan mine beregninger er utført, se kapittel 4 i avhandlingen.

⁸ Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i Norsk økonomi", *Samfunnsøkonomiske studier*, nr. 16, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1966, tabell 6, s. 29.

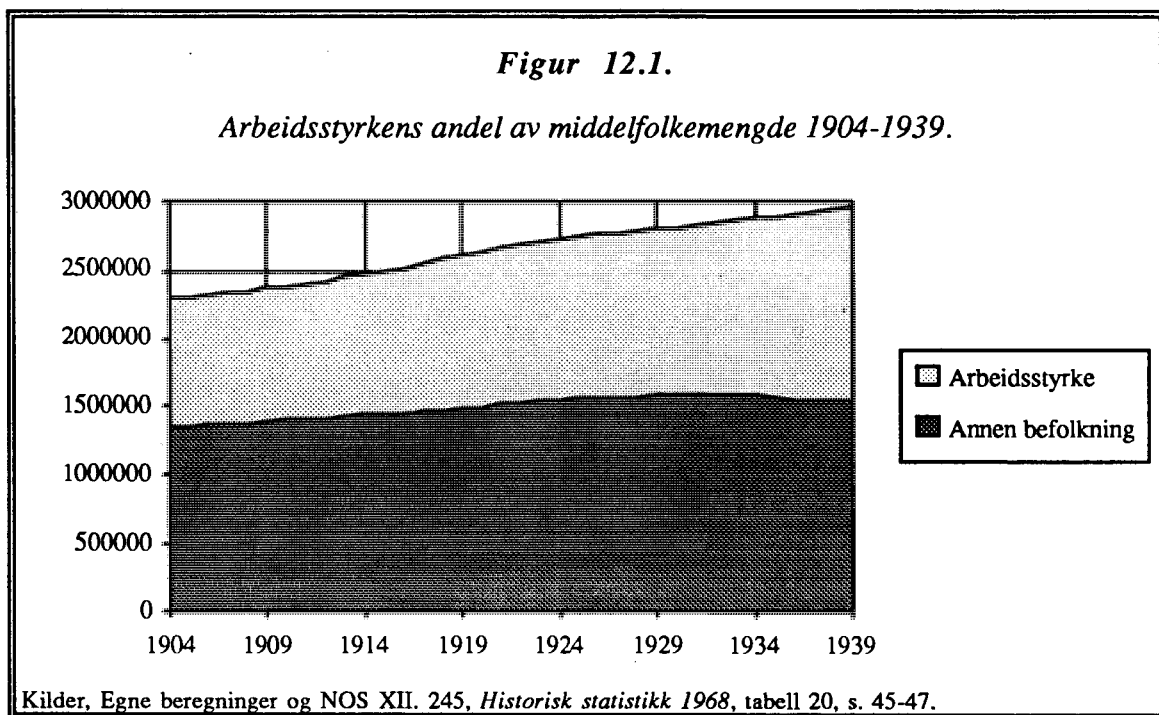
sammenheng, og er isolert sett ikke noen tilstrekkelig eller tilfredsstillende forklaring på hvorfor ledigheten forble høy helt frem til krigen.

12.2.2. Relativ vekst i arbeidsstyrken

Selv om den absolutte veksten i arbeidsstyrken isolert sett neppe hadde noen avgjørende betydning for den høye ledigheten i siste halvdel av 1930-tallet, betyr ikke det at vi kan avskrive at denne veksten var en medvirkende årsak til den høye arbeidsløsheten. En avgjørende faktor for spørsmålet om det fant sted en overekspansjon i tilbudet av arbeidskraft, er den demografiske aldersfordelingen. Demografiske data fra Statistisk sentralbyrå viser at befolkningsveksten avtok samtidig som arbeidsstyrken vokste eksponensielt på 1930-tallet. Det innebærer at arbeidstilbudet økte i forhold til antall konsumenter. Det ble et stadig større overskudd av personer i arbeidsdyktig alder. I 1910 var det nærmere 2,5 konsumenter per arbeidstaker, mens det i 1939 var 2,1 konsumenter per arbeidstaker.⁹ Resultatet var vedvarende høy arbeidsledighet, uavhengig av konjunkturelle svingninger. Denne effekten kunne på kort sikt vært opphevet via synkende arbeidsproduktivitet, sterk økning i forbrukernes kjøpekraft eller sterk vekst i eksporten. Imidlertid fortsatte arbeidsproduktiviteten å stige, mens forbrukernes kjøpekraft bare økte moderat. Selv om eksportvolumet økte, var sysselsettingsgevinsten svært beskjeden og det var fremdeles til dels store problemer i eksportnæringene.

Figur 12.1 nedenfor viser middelfolkemengden i Norge fordelt etter tilhørighet til arbeidsstyrken. 1930-årene utgjør den mest interessante perioden. I dette tiåret sank faktisk andelen av befolkningen som ikke tilhørte arbeidsstyrken, mens arbeidsstyrken vokste raskt. I det første tiåret av århundret utgjorde arbeidsstyrken 41-42 prosent av den totale befolkningen. Deretter steg andelen moderat, fra 41,3 prosent i 1910 til den passerte 43 prosent i 1918 og 44 prosent i 1930. I det siste decenniet av mellomkrigsperioden akselererte veksttakten, og i 1939 tilhørte mer enn 47,5 prosent av befolkningen arbeidsstyrken. Arbeidsstyrkens andel av middelfolkemengden hadde da økt med mer enn 15 prosent på mindre enn 30 år. Man hadde aldri tidligere opplevd en tilnærmedesvis så sterk vekst i arbeidsstyrkens andel av totalbefolkningen i Norge. Målt i prosentpoeng var veksten større en økningen i arbeidsløsheten. I perioden 1910-1939 økte antall tilbydere av arbeidskraft nesten dobbelt så mye som totalt antall forbrukere av varer og tjenester.

⁹ Utviklingen i arbeidsstyrkens størrelse i forhold til befolkningens størrelse er ekstrahert ut i fra beregninger foretatt i denne avhandlingen, samt opplysninger i Norges offisielle statistikk. Se tabell 9.1, kapittel 9 i denne avhandlingen og NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1969, tabell 20, s. 45-47.

Etter 1931 økte den samlede sysselsettingen raskt, men den relative veksten i arbeidsstyrken var så stor at det tok tid før etterspørselen etter arbeidskraft ble like høy som tilbudet. Et positivt skift (til høyre) i arbeidsmarkedets tilbudskurve ble med andre ord ikke kompensert av et tilsvarende positivt skift (til høyre) i arbeidsmarkedets etterspørselskurve. Resultatet var høy arbeidsledighet, uavhengig av de økonomiske konjunkturer.

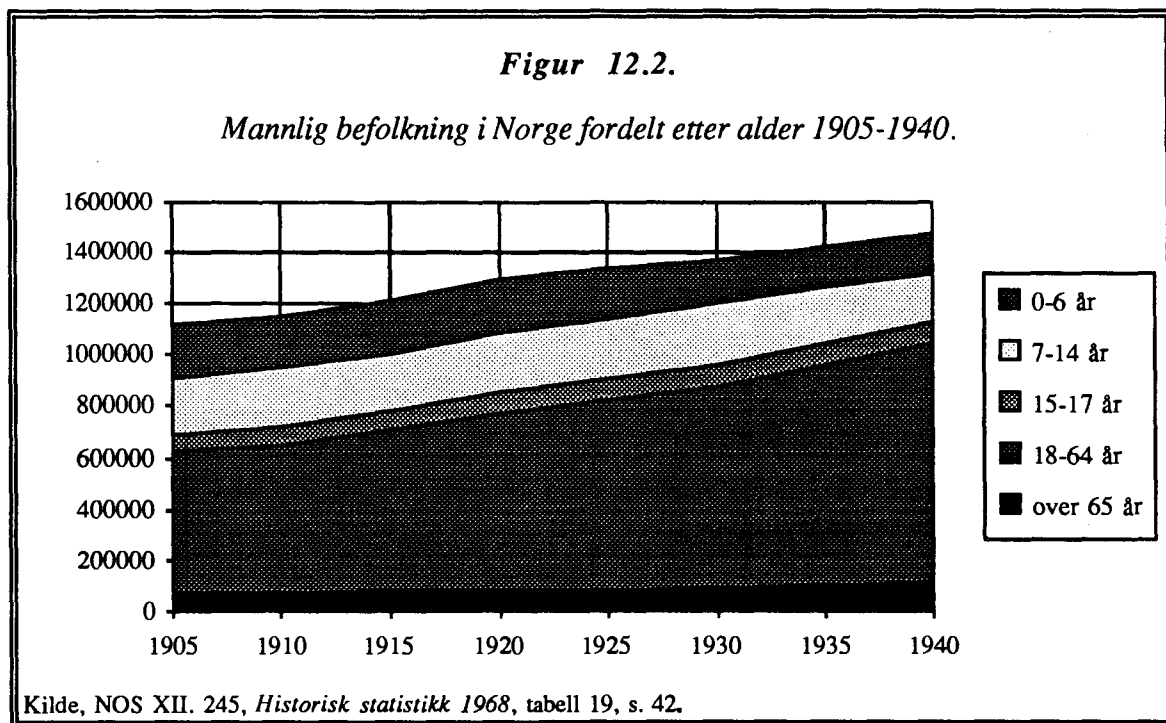
12.3. HVORFOR VAR VEKSTEN I ARBEIDSSTYRKENS ANDEL AV BEFOLKNINGEN SÅ STOR PÅ 1930-TALLET?

Vi har nå sett at den høye arbeidsledigheten på 1930-tallet hverken kan forklares ut i fra svake konjunkturer eller sviktende sysselsetting. Imidlertid var ledigheten ledsaget av sterk vekst i arbeidsstyrkens andel av den totale befolkning. Denne relative veksten i arbeidsstyrken skyldtes at antall personer i arbeidsdyktig alder økte langt raskere enn veksten i landets samlede befolkning. Det er derfor på sin plass å spørre hva som var årsaken til de omfattende endringene i den norske befolkningens alderssammensetning i mellomkrigstiden.

12.3.1. Demografiske endringer

Den viktigste årsaken til den relative veksten i arbeidsstyrken i Norge i årene 1905-1940, var som vist ovenfor at det samtidig foregikk omfattende endringer i befolkningens alderssammensetning. Årsakene til disse endringene finner vi i endringer i ekteskapsmønsteret, fødselstallene og utvandringen til andre land.¹⁰ Den arbeidsdyktige befolkningens andel av samlet befolkning, her definert som alle personer i alderen 15-64 år, økte fra 56,9 prosent til 69,3 prosent i denne perioden. Det innebærer en økning på hele 21,8 prosent. Den hyppigste arbeidsdeltakelsen forekom blant voksne menn. Det var nettopp denne gruppen som hadde den største befolkningsveksten. Figur 12.2. viser aldersfordelingen blant norske menn i årene 1905-1940.

Mellom 1915 og 1939 økte antall menn i aldersgruppen 18-64 år med 48,2 prosent, mot en samlet befolkningsvekst på 18,3 prosent.¹¹ Det innebærer at populasjonen i den økonomisk sett mest produktive aldersgruppen økte tre ganger så mye som antall konsumenter. Den omtalte aldersgruppens andel av Norges totale mannlige befolkning, økte med nesten en tredjedel mellom 1905 og 1940.

¹⁰ Backer, Julie E., "Ekteskap, fødsler og vandringer i Norge 1856-1960", *Samfunnsøkonomiske studier*, nr. 16, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1965.

¹¹ NOS XII. 245, *op.cit.*, tabell 19, s. 42 og NOS XII. 291, *Historisk statistikk 1978*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1978, tabell 8, s. 43.

Befolkningsveksten blant kvinner i aldersgruppen 18-64 år var også høy, men betydelig lavere enn blant menn. Aldersfordelingen i både den kvinnelige og den mannlige befolkning i Norge i årene 1905-1940 er vist i tabell 12.1 nedenfor. I 1905 var 52,6 prosent av alle norske kvinner i alderen 18-64 år. For menn var andelen 49,1 prosent. I 1940 hadde forskjellene jevnet seg ut. Da var henholdsvis 64,2 og 63,8 av samtlige norske menn og kvinner i alderen 18-64 år. Årsaken til denne utjevningen, der den mannlige befolkningen økte raskere enn den kvinnelige, finner vi i de internasjonale arbeidsmarkeder. Som vi skal se senere i dette kapittelet ble mulighetene til å eksportere overskuddet av mannlig arbeidskraft sterkt redusert i løpet av 1920-tallet og og tidlig på 1930-tallet. Antall menn i arbeidsdyktig alder økte derfor raskere enn antall kvinner i arbeidsdyktig alder.

En viktig årsak til den spesielle befolknings sammensetningen i mellomkrigstiden, som førte til at arbeidsstyrken vokste langt raskere enn befolkningen forøvrig, finner vi i endringene i antall fødsler. Høye fødselstall i de to første tiårene av det tyvende århundre gjorde at mange personer nådde arbeidsdyktig alder i mellomkrigstiden. Samtidig gikk fødselstallene drastisk tilbake fra og med 1924. De holdt seg på et oppsiktsvekkende lavt nivå helt frem til krigen, da antall fødsler faktisk begynte å øke igjen. Konsekvensen av disse svingningene i fødselstallene var, som vi alt har sett, at befolkningsveksten stagnerte samtidig som antall personer i arbeidsdyktig alder økte.

Tabell 12.1.

Folkemengde i Norge 1905-1940, fordelt etter aldersgrupper. Alle tall i prosent.

	0-6 år		7-14 år		15-17 år		18-64 år		65 år og over	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
1905	18,4	16,6	18,9	17,0	6,4	5,7	49,1	52,6	7,2	8,1
1910	17,5	15,6	19,3	17,4	6,5	5,9	49,5	52,9	7,2	8,2
1915	16,6	15,0	18,5	16,7	6,6	6,1	51,3	54,1	7,0	8,1
1920	16,1	14,6	17,5	16,0	6,3	5,9	53,1	55,2	7,0	8,3
1925	15,2	13,9	17,0	15,5	6,1	5,7	54,5	56,3	7,2	8,6
1930	12,7	11,6	17,0	15,6	6,1	5,6	56,7	58,1	7,5	9,1
1935	10,9	9,8	15,1	14,0	6,0	5,7	60,4	61,2	7,6	9,3
1940	10,3	9,5	12,5	11,6	5,5	5,2	63,8	64,2	7,9	9,5

Kilde, NOS XII. 291, *Historisk statistikk 1978*, tabell 8, s. 43.

Tabell 12.2 viser årlige oppgaver over middelfolkemengde og antall levende fødte i Norge i årene 1900-1939. Mellom 1900 og 1923 varierte de årlige fødselstallene mellom 59.000 og 69.000. Deretter sank antallet raskt ned til under 50.000 i 1928. I 1930-årene

varierte de årlige fødselstallene mellom 41.000 og 48.000. Vi må gå helt tilbake til midten av 1800-tallet for å finne tilsvarende lave tall. Antall levende fødte per 1.000 innbyggere sank fra 29,69 til 14,30 i perioden 1900-1935. (Se figur 12.3). Fødselsraten ble halvert på 32 år mellom 1903 og 1935. Den hadde aldri vært tilnærmedesvis så lav tidligere, og det tok mer enn førti år før den skulle bli like lav igjen.¹²

I denne sammenhengen er det også viktig å se på antall inngåtte ekteskap. (Tabell 12.2). En del norske historikere har argumentert for at mange ikke hadde god nok økonomi til å stifte familie i mellomkrigstiden. Mange ugifte kvinner, som ellers ville vært hjemmeværende husmødre, ble på denne måten presset ut i arbeidslivet.¹³ Giftermålsstatistikken fra Statistisk sentralbyrå konfirmerer ikke entydig at så var tilfelle, i alle fall ikke i stor skala. Antall inngåtte ekteskap per 1.000 innbyggere sank moderat på 1920-tallet, men steg nesten til rekordhøyder i siste halvdel av 1930-tallet. (Figur 12.3). Bare i de første årene etter Napoleonskrigene og Andre verdenskrig har den registrerte giftermålshyppigheten vært høyere i Norge.¹⁴ Her må vi imidlertid ta i betraktning endringen i alderssammensetningen. Høye fødselstall i frem til og med 1920 gjorde at relativt mange kom i gifteferdig alder i 1930-årene. I tillegg var befolkningsveksten liten i dette tiåret. Det førte til en ytterligere forskyvning i befolkningens alderssammensetning i favør av personer i aldersgruppen 20-35 år, og dermed økt giftermålshyppighet. Ordinær giftermålshyppighet forteller derfor ikke den fulle sannheten om hvor vanlig det var å inngå ekteskap i mellomkrigsperioden. Selv om den totale norske giftermålshyppigheten faktisk steg i mellomkrigstiden, steg ikke giftermålshyppigheten blant de som var i gifteferdig alder. Likevel, den samlede økningen i antall giftermål innebærer at nedgangen i antall fødsler på 1920- og 1930-tallet ikke kan forklares ved at det var færre som giftet seg.

Det er utvilsomt riktig at en del personer utsatte ekteskapsinngåelse i perioden mellom de to verdenskrigene. Alderen på nordmenn som giftet seg steg. Det gjaldt både de som giftet seg for første gang og for de som giftet seg opp igjen. Gjennomsnittsalderen for kvinner som inngikk ekteskap for første gang steg med ett år i løpet av mellomkrigsperioden, mens gjennomsnittsalderen for menn steg med nærmere to år. Aldersfordelingen blant de som inngikk ekteskap, viser at andelen som var under 24 år sank oppsiktsvekkende mye både blant menn og kvinner.¹⁵ Mye tyder på at folk ikke først og fremst lot være å stifte familie, men de utsatte giftermålene.

¹² NOS XII. 245, *op.cit.*, tabell 20, s. 45-47.

¹³ Se for eksempel Kjelstadli, Knut, "Arbeidsløshet i Norge fram til andre verdenskrig", *Søkelys på arbeidsmarkedet*, nr. 2, 1991, Institutt for samfunnsforskning, Oslo 1991, s. 170-176.

¹⁴ NOS XII. 245, *op.cit.*, tabell 20, s. 45-47.

¹⁵ *Ibid*, tabell 22, s. 48 og tabell 23, s. 49.

12.3.2. Emigrasjon

En annen svært viktig faktor bak arbeidsstyrkens både absolutt og relativt sterke vekst på 1930-tallet, var at utvandringen til Amerika ble sterkt begrenset. På slutten av det nittende og i begynnelsen av det tyvende århundre hadde det eksistert et tilnærmet fritt felles arbeidsmarked mellom landene i den nordatlantiske økonomi. I tider med overskudd av arbeidskraft i Europa avtok de amerikanske land, som vanligvis hadde underskudd av arbeidskraft, europeiske arbeidere. I årene mellom 1900 og 1910 emigrerte årlig omlag 20.000 nordmenn til oversjøiske land, i hovedsak til USA. Den største gruppen av både norske og andre europeiske utvandrere var unge menn, som søkte forholdsvis godt betalt arbeid i Amerika.

Sterk produktivitetsvekst og overproduksjon førte til at underskuddet av arbeidskraft i de amerikanske landene etterhvert ble snudd til overskudd. Som et resultat av denne utviklingen innførte de føderale myndighetene strenge restriksjoner på innvandring til USA på 1920-tallet. Resultatet for Norges vedkommende, var at utvandringen ble mer enn halvert i dette tiåret. Da depresjonen rammet USA ble det innført en generell innvandringsstopp i 1930. Kanada etablerte lignende restriksjoner. Den norske utvandringen til oversjøiske land stoppet dermed praktisk talt helt opp.¹⁶ Unge norske menn, som tidligere hadde skaffet seg arbeid i utlandet, ble nå kastet inn på det innenlandske arbeidsmarkedet, hvor det allerede var stort overskudd av arbeidskraft. I tillegg var det flere norsk-amerikanere som vendte hjem til Norge under 1930-tallskrisen, som rammet både USA og Kanada langt hardere enn Norge og Europa. De færreste av de som under normale forhold ville ha emigrert til Amerika hadde eget gårdsbruk eller annen form for fast sysselsetting å falle tilbake på her hjemme. Mange av dem ble derfor arbeidsledige.

Tabell 12.2 på neste side gir en oversikt over demografiske faktorer 1900-1939 som var av stor betydning for den norske arbeidsstyrkens absolutte og relative størrelse i mellomkrigstiden.

¹⁶ *Ibid*, tabell 20, s. 45-47.

Tabell 12.2.

Fødsler, giftermål og utvandring fra Norge 1900-1939.

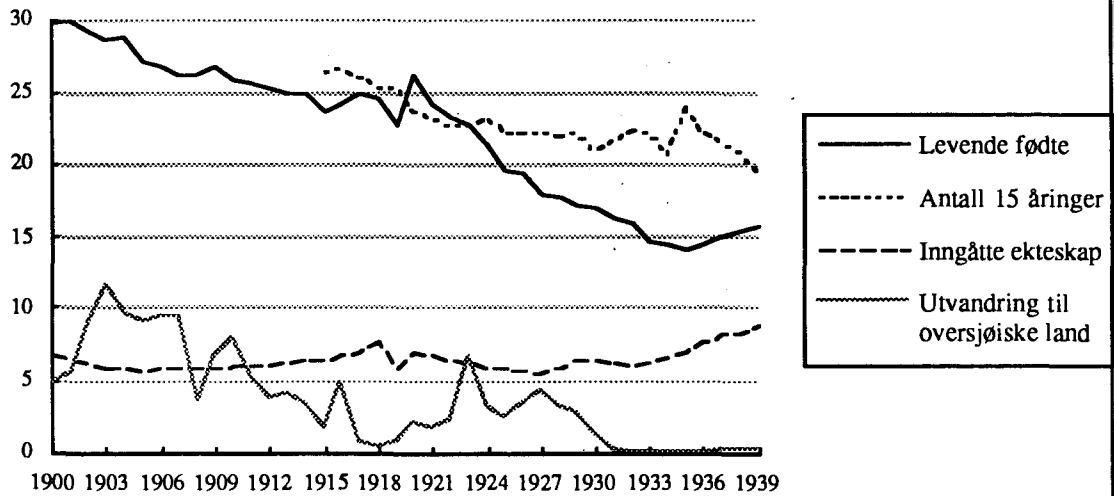
	1. Middel- folke- mengde	2. Levende fødte	3. Inngåtte ekteskap	4. Utvandring til oversjø- iske land		5. Middel- folke- mengde	6. Levende fødte	7. Inngåtte ekteskap	8. Utvandring til oversjø- iske land
1900	2.230.483	66.229	15.222	10.931	1920	2.634.664	69.326	18.460	5.581
1901	2.254.911	67.303	14.760	12.745	1921	2.667.868	64.610	18.063	4.627
1902	2.275.485	66.494	14.385	20.343	1922	2.694.840	62.908	17.185	6.456
1903	2.287.768	65.470	13.566	26.784	1923	2.713.116	61.731	16.963	18.287
1904	2.297.494	66.143	13.481	22.264	1924	2.728.764	58.021	16.586	8.492
1905	2.308.572	62.601	13.269	21.059	1925	2.746.815	54.066	16.214	7.009
1906	2.319.191	62.091	13.590	21.967	1926	2.763.106	54.163	15.948	9.326
1907	2.328.962	61.302	13.953	22.135	1927	2.774.864	50.175	15.803	11.881
1908	2.345.564	61.686	14.153	8.497	1928	2.784.675	49.881	16.683	8.832
1909	2.367.494	63.324	14.080	16.152	1929	2.795.105	48.372	17.795	8.029
1910	2.383.677	61.486	14.566	18.912	1930	2.807.438	47.844	18.064	3.673
1911	2.400.796	61.727	14.826	12.477	1931	2.823.882	45.989	17.666	825
1912	2.423.184	61.409	14.797	9.105	1932	2.841.529	45.451	17.612	436
1913	2.446.874	61.294	15.262	9.876	1933	2.858.343	42.114	17.995	344
1914	2.472.419	62.111	15.773	8.522	1934	2.874.206	41.833	19.235	485
1915	2.497.766	58.975	15.940	4.572	1935	2.889.211	41.321	20.511	462
1916	2.522.178	61.120	17.312	12.212	1936	2.903.519	42.240	22.375	526
1917	2.550.543	63.969	18.086	2.518	1937	2.918.742	43.808	23.959	647
1918	2.577.729	63.468	20.019	1.226	1938	2.935.803	45.319	24.335	818
1919	2.602.869	59.486	15.379	2.432	1939	2.954.415	46.603	26.095	687

Kilde, NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1978*, tabell 20, s. 45-47.

Tabell 12.2 viser kun absolutte størrelser. Som nevnt ovenfor er de relative størrelsene minst like viktig. Jeg viser derfor de samme demografiske variablene uttrykt i promiller av totalt folketall, eller per 1.000 innbyggere, i figur 12.3 på neste side. For å illustrere misforholdet mellom hvor mange som ble født og hvor mange som nådde arbeidsdyktig alder i mellomkrigstiden, viser jeg både simultane tall for antall levende fødte per innbygger, samt antall levende fødte per innbygger med 15 års etterslep. Den siste størrelsen er beregnet ved å finne de årlige fødselstallene fra perioden 1900-1924 uttrykt i promiller av folketallet i 1915-1939. For enkelthets skyld har jeg benevnet denne størrelsen for "antall 15 åringer" i figur 12.3.

Figur 12.3.

Endringer i demografiske nøkkelstørrelser 1903-1939.
Alle oppgaver per 1.000 innbyggere.

Kilde, Ekstrahert fra NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 20, s. 45-47.

12.4. INTERNASJONALE FORHOLD

I en internasjonal komparativ analyse forsøker vi å forklare utviklingen i et land ved å sammenligne med andre land. Vi søker på denne måten å falsifisere en oppsatt hypotese, det vil si at vi prøver å finne ut om det finnes andre og mer realistiske forklaringer enn den vi i utgangspunktet antar er riktig.

12.4.1. Høy arbeidsledighet og vekst i arbeidsstyrken i 1930-årene

Overført til analysen i dette kapitlet innebærer hypotesetestingen, slik den er skissert ovenfor, at troverdigheten i den forklaringen jeg har anvendt styrkes hvis arbeidsledigheten var høyest i de landene arbeidsstyrken vokste mest og lavest i de landene arbeidsstyrken vokste minst, alt annet holdt konstant.

I tabell 12.3 har jeg sammenstilt prosentvis vekst i arbeidsstyrken og prosentvis arbeidsledighet i 12 vestlige land i perioden 1929-1938. Tabellen viser tydelig at de landene som hadde den sterkeste veksten i arbeidsstyrken, Kanada, Nederland, Norge, Storbritannia, Danmark, Australia og USA, var blant de landene som hadde de største ledighetsproblemene. I de landene arbeidsstyrken bare vokste moderat, som i Sveits og i

Italia var ledigheten betydelig lavere. I Frankrike hvor arbeidsstyrken faktisk ble redusert, var arbeidsledigheten oppsiktsvekkende lav. Sverige og Tyskland var i en slags mellomstilling.¹⁷

Tabell 12.3.

Arbeidsledighet og vekst i arbeidsstyrken i 12 vestlige land 1929-1938. Alle tall i prosent.

	1. Vekst i arbeidsstyrken	2. Arbeidsledighet i prosent av arbeidsstyrken
Kanada	15,8	12,3
Nederland	14,4	8,0
Norge	12,9	8,3
Storbritannia	12,5	12,3
Danmark	10,9	10,5
Australia	9,9	12,9
USA	8,6	13,2
Tyskland	6,2	8,4
Italia	3,8	4,4
Sverige	3,3	6,3
Sveits	2,4	2,8
Frankrike	-5,1	2,9

Kilder, Maddison, Angus, *Phases of Capitalist Development*, s. 209, Hansen, Svend Aage, *Økonomisk vekst i Danmark*, s. 231 og egne beregninger.

Akkurat som i Norge, var det i hovedsak to hovedfaktorer bak den sterke veksten i arbeidsstyrken i de fleste europeiske land. For det første en kombinasjon av høye fødselstall i de 15-20 første årene av det tyvende århundre og deretter avtagende fødselsrate. Den andre hovedårsaken var de strenge innvandringsrestriksjonene som ble etablert i USA og andre amerikanske land.¹⁸

Årsaken til at arbeidsstyrken vokste mindre i land som Tyskland, Østerrike og Frankrike enn i de fleste andre land finner vi delvis i lave fødselsrater før Første verdenskrig (Frankrike) og delvis at mange unge menn i arbeidsdyktig alder falt under krigen. Frankrike og Tyskland mistet omlag 10 prosent av sin mannlige arbeidsstyrke. I Østerrike-Ungarn var tapene enda større. Til sammenligning mistet Storbritannia mindre

¹⁷ Vekst i arbeidsstyrken er ekstrahert fra Maddison, Angus, *Phases of Capitalist Development*, Oxford University Press, Oxford 1982, s. 209. Oppgavene for Danmark er hentet fra Hansen, Svend, Aage, *Økonomisk Vekst i Danmark*, vol. II: 1914-1975, Akademisk forlag, København 1977, s. 231.

Oppgavene for Norge er hentet fra kapittel 4 og kapittel 9 i denne avhandlingen. Se tabellene 4.1 og 9.1.

¹⁸ Baines, Dudley E., *Emigration From Europe 1815-1930*, Studies in Economic and Social History, Macmillan, London 1991, s. 58-65 og s. 71-73.

enn 5 prosent og de Skandinaviske land, som ikke deltok aktivt i krigen, mindre enn 1 prosent.¹⁹ I 1919 beregnet E.L. Bogart ut i fra datidens befolkningssammensetning og fødselsrater at det ville ta 10 år for Storbritannia å ta igjen tapet i mannlig befolkning mellom 20 og 44 år. I Tyskland ville gjenopphevingen ta 12 år, i Italia 38 år, mens det ville ta hele 66 år i Frankrike.²⁰

12.4.2. Regresjonstest

For å undersøke nærmere om det kan spores noen sammenheng mellom vekst i arbeidsstyrken og arbeidsledighet, har jeg utført en multivariat lineær regresjonstest. I denne analysen trekker jeg inn ytterligere tre land i forhold til i tabell 12.3 ovenfor, nemlig Belgia, Finland og Østerrike.²¹ Avhengig variabel er gjennomsnittlig arbeidsledighet i hvert av de 15 landene i perioden 1929-1938.²² Den første uavhengige variabel er økonomisk vekst, eller aggregert produktetterspørsel i de respektive land, målt ved endringer i reelt BNP per innbygger i årene 1928-1938.²³ Den andre uavhengige variabel er økning arbeidsstyrkens andel av befolkningen, eller relativ vekst i arbeidstilbudet i hvert enkelt av de 15 landene mellom 1929 og 1938.²⁴ Vekstratene i BNP per innbygger er alle beregnet ved semilogaritmiske regresjoner etter en log-lin modell, der jeg har beregnet ln-funksjonen av årlige oppgaver over BNP per innbygger målt i faste priser.²⁵ Årsaken til at jeg har beregnet økonomisk vekst fra 1928 og ikke 1929, slik jeg har gjort med de to andre variablene, er at vekstratene viser årlige endringer. Det innebærer at veksten i 1929 uttrykkes ved økningene i BNP per innbygger fra 1928 til 1929.

¹⁹ Aldcroft, Derek H., *The European Economy 1914-1990*, 3. utgave, Routledge, New York 1993, s. 6-8.

²⁰ Bogart, E.L., *Direct and Indirect Costs of the Great World War*, Carnegie Series, Oxford University Press, New York 1919, s. 283.

²¹ Årsaken til at jeg ikke har tatt disse tre landene med i tabell 11.3, er at de hadde en meget spesiell utvikling i BNP. I Finland var den økonomiske veksten, i følge nasjonalregnskapsstatistikken, langt høyere enn i noe annet land. I Østerrike og Belgia var veksten i BNP til dels betydelig negativ. Dette innebærer at BNP utviklingen trolig hadde større innvirkning på arbeidsledigheten i disse tre landene enn veksten i arbeidsstyrken. På grunn av at BNP per innbygger tas med som uavhengig variabel i regresjonsberegningene nedenfor, har jeg valgt å inkludere de tre landene i denne analysen.

²² Her benytter jeg de samme oppgavene som jeg benyttet i tabell 2.2, kapittel 2 i tillegg til mine egne beregninger av arbeidsledigheten i Norge utført i denne avhandlingen. Se tabell 4.7, kapittel 4.

²³ Liesner, Thelma, *One Hundred Years of Economic Statistics*, The Economists Publications, London 1989, Mitchell, B.R., *European Historical Statistics 1750-1970*, Macmillan, London 1976, Maddison, Angus, *op.cit.*, tabell A7, s. 174-175 og tabell B3, s. 184-185, NOS XI. 143, *Nasjonalregnskap 1900-1929*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1953, tabell 14, s. 128-129.

²⁴ Egne beregninger på grunnlag av Maddison, Angus, *op.cit.*, tabell A7, s. 174-175 og tabell C7, s. 209, Hansen, Svend Aage, *op.cit.*, s. 231 og egne beregninger i kapittel 4 og 9 i denne avhandlingen. Se tabell 4.1 og tabell 9.1.

²⁵ For regresjonsutskrifter, se vedlegg bakerst i avhandlingen.

Ut i fra det jeg har sagt om betydningen av landenes valutapolitikk i kapittel 10, kunne jeg ha gjennomført denne analysen ved å trekke inn valutapolitikk som den tredje uavhengige variabel. Det kunne latt seg gjøre ved for eksempel å legge inn en dummivariabel for hvilke land som var tilknyttet gullblokken i 1930-årene. Tilknyttingen til gullblokken er imidlertid ikke forventet å ha direkte innvirkning på arbeidsledigheten, men indirekte via redusert økonomisk vekst. Faktoren er derfor allerede tatt hensyn til i den uavhengige variabelen BNP per innbygger. Det ville derfor oppstå et kolinearitetsproblem ved å trekke inn en slik dummivariabel i analysen. I tillegg til dette kolinearitetsproblemet, ville regresjonsberegningenes troverdighet også svekkes ved at vi utvidet antall uavhengige variabler. På grunn av at vi ikke har mer en 15 forskjellige observasjoner av hver enkelt variabel ville da antall frihetsgrader bli redusert til 12. Regresjonsanalysen er utført etter følgende standard uttrykk:

$$(12.1) \quad U = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + u$$

U = arbeidsledighet, gjennomsnitt ledighet 1929-1938

β_0 = konstantledd

$\beta_1 = \beta_2$ = regresjonskoeffisienter

X_1 = vekst i BNP per innbygger/produktterspørsel
1928(29)-1938

X_2 = vekst i arbeidsstyrkens andel av total befolkning/arbeidstilbud
1929-1938

u = feilledd

Resultatene av regresjonsanalysen er rapportert i tabell 12.4 nedenfor.

Tabell 12.4.

Regresjonstest. Produktterspørsel og arbeidstilbudets innvirkning på arbeidsledigheten i 15 vestlige land 1929-1938.

	1. β_0	2. β_1	3. β_2	4. N	5. F-verdi	6. p(var)	7. R^2
U	8,778	-1,229	0,574	15	4,3	0,039	41,7%
T-verdi	10,077	-2,135	2,734				
p(2-tail)	0,000	0,054	0,018				

På grunn av den sparsommelige populasjon på bare 15 observasjoner per variabel, må de rapporterte resultatene i tabellen ovenfor tolkes med stor forsiktighet. De peker imidlertid i samme retning som samtlige av mine øvrige vurderinger i dette kapitlet og virker derfor realistiske.

Tabell 12.4 viser at den estimerte sammenhengen mellom økt arbeidstilbud og arbeidsledighet er positiv på $p = 1,8$ prosent signifikansnivå, mens den estimerte negative sammenhengen mellom økonomisk vekst og arbeidsledighet ikke er signifikant på 5 prosent nivå. Siden vi opererer med så få observasjoner, må en forklaringsgrad på 41,7 prosent betegnes som tilfredsstillende. Variansanalysen viser også at regresjonen sett under ett er signifikant på 3,9 prosent nivå.

Igen virker det som at det vi kan kalle en klassisk tilbudssideforklaring passer bedre enn en keynesiansk etterspørselssideforklaring. Den sterke veksten i arbeidsstyrken i forhold til veksten i den totale befolkning, synes å være en av de aller viktigste årsakene til at arbeidsledigheten forble meget høy, selv i land med betydelig økonomisk vekst. Sysselsettingsveksten hadde stagnert i enkelte vestlige land i løpet av 1920-årene, deriblant Norge og Storbritannia. Deretter gikk sysselsettingen kraftig ned på begynnelsen av 1930-tallet, for så å øke raskt igjen i de fleste land fra midten av tiåret. På grunn av den raske veksten i både absolutt, men først og fremst relativ arbeidsstyrke, vokste imidlertid ikke arbeidskraftetterspørselen raskt nok til å ta igjen tilbudet av arbeidskraft før Andre verdenskrigs utbrudd høsten 1939.

12.5. ARBEIDSLEDIGHETEN I MELLOMKRIGSTIDEN FORDELT ETTER ÅRSAKER

Jeg har i denne avhandlingen vist at arbeidsledigheten i mellomkrigstiden hadde tre hovedårsaker. For det første var ledigheten spesielt høy under nedgangskonjunkturer. I følge min analyse var det en kausal sammenheng mellom nedgangskonjunkturer og den høye ledigheten. Vi kan derfor konkludere med at det til tider var høy konjunkturledighet i mellomkrigsperioden. For det andre var det betydelige strukturelle problemer i norsk næringsliv. Problemene bestod blant annet av overkapasitet i industri, jordbruk og fiske, overgang fra arbeidsintensiv til kapitalintensiv produksjon, samt det neoklassiske fenomenet med høye og sterkt stigende produkt reallønner. For det tredje førte veksten i den arbeidsdyktige befolkningens andel av den totale befolkningen til at tilbudet av arbeidskraft ble høyere enn etterspørselen.

Det er svært vanskelig å måle hvor stor den klassiske eller den neoklassiske ledigheten var. Siden økende produkt reallønner hadde viktige og sterke strukturelle implikasjoner, er det i tillegg svært vanskelig å skille strukturell og klassisk ledighet fra

hverandre. I denne kategoriseringen av arbeidsløsheten etter årsaker vil klassisk ledighet derfor i hovedsak inngå som en komponent i den strukturelle ledigheten. Den strukturelle arbeidsløsheten som er anslått i dette avsnittet kan derfor betegnes som strukturell-klassisk ledighet. I tillegg er det klart at deflasjonen under nedgangskonjunktorene gjorde sitt til at reallønnene og derigjennom arbeidsledigheten økte. Den konjunkturledigheten som blir beskrevet her er derfor ikke utelukkende av keynesiansk etterspørselskarakter, men har i tillegg en neoklassisk komponent.

Det virker umulig å dele den arbeidsledige befolkningen nøyaktig opp etter årsaker. Jeg vil i dette avsnittet derfor kun gi runde anslag for hvor stor andel av de ledige som kan tilbakeføres til de tre årsakene jeg har nevnt. I tillegg gir jeg anslag for den naturlige arbeidsledighetsraten i Norge i mellomkrigstiden. Ettersom usikkerhetene ved estimatene er store, presenterer jeg resultatene kun visuelt i dette kapitlet. (Se figur 12.4 nedenfor.) En mer detaljert oversikt finnes i tabellarisk form som vedlegg bakerst i avhandlingen.

12.5.1. Naturlig arbeidsledighet

Det vil alltid forekomme en viss arbeidsledighet i en moderne økonomi. Det er i hovedsak fire årsaker til denne ledigheten.²⁶ For det første vil det alltid være personer som er på vei fra en jobb til en annen. Denne formen for arbeidsløshet betegnes ofte friksjonsledighet. For det andre vil ikke alle arbeidsmarkeder innen en nasjonal økonomi være i balanse samtidig. Det vil alltid finnes noen arbeidsmarkeder der tilbudet av arbeidskraft er større enn etterspørselen. En konsekvens av et slikt overskudd av arbeidskraft er at det alltid vil eksistere en viss form for arbeidsledighet. For det tredje vil det alltid være aktører som nettopp er kommet inn i arbeidsstyrken, som vil bruke tid på å finne seg en passende jobb. For det fjerde vil det være arbeidsplasser som ikke er tilpasset massen av arbeidssøkere. Årsaker til denne mistilpasningen kan være at arbeidssøkerne er under- eller overkvalifiserte. Andre årsaker kan ganske enkelt vær at relevante arbeidstakere ikke ønsker å ta i mot det arbeidstilbudet de får, evt. at arbeidsgiverne ikke ønsker å ansette de som har søkt.

I en tenkt situasjon, der alle som ønsker det har arbeid, vil det ikke være rom for bedriftsutvidelser eller oppstartning av nye bedrifter, med mindre lønnsnivået presses oppover. Dette vil i sin tur føre til at arbeidskraften blir for dyr, slik at det oppstår arbeidsløshet. Markedet både vil og må derfor alltid tilpasse seg med en viss grad av arbeidsledighet. Det ledighetsnivået som gir en såkalt "balansert tilpasset" økonomi kalles

²⁶ Se for eksempel Nickel, Stephen J., "The Determinants of Equilibrium Unemployment in Britain", *Economic Journal*, nr. 92, 1982, s. 555-575.

ofte for naturlig arbeidsledighet, eller "the natural rate of unemployment" på engelsk. Naturlig arbeidsledighet defineres som den arbeidsledigheten som eksisterer når et lands økonomi er i balanse.²⁷

"The natural rate is the amount of unemployment present when the overall economy is in equilibrium."

Økonomien regnes her å være i balanse når den økonomiske veksten hverken er overopphetet eller deprimert, prisene ikke er under noe spesielt press hverken oppover eller nedover og arbeidsmarkedet er i stabil balanse, uten negative eller positive sjokk i tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft. Den ledigheten som eksisterer når inflasjonen er stabil betegnes ofte for NAIRU ("non-accelerating-inflation-rate of unemployment").²⁸

Det er svært vanskelig å måle naturlig arbeidsledighet. Når en tar utgangspunkt i NAIRU, defineres ofte naturlig ledighet som det likevektspunktet arbeidsmarkedet er i når den virkelige inflasjonen er lik forventet inflasjon. En annen måte å måle naturlig arbeidsledighet på er ganske enkelt å se på gjennomsnittlig arbeidsledighet over tid.²⁹ Man forutsetter da at ekspansjonsperioder og nedgangsperioder oppveier hverandre. Gitt at denne forutsetningen er riktig, vil det på lang sikt foregå en såkalt naturlig økonomisk vekst etterfulgt av et såkalt naturlig arbeidsledighetsnivå.

Så, hvor høy var den naturlige arbeidsledigheten i Norge i mellomkrigstiden? Hvis vi legger et gjennomsnitt for perioden 1904-1920 til grunn, var den naturlige ledighetsraten omlag 1,5 prosent ved inngangen til 1920-årene.³⁰ Om vi legger den gjennomsnittlige ledigheten i perioden 1948-1965 til grunn var ned naturlige ledigheten i underkant av 2 prosent ved utgangen av mellomkrigsperioden.³¹ Siden det forekom tre negative etterspørselssjokk i den norske økonomien i årene mellom de to verdenskrigene, er det rimelig at den naturlige arbeidsledighetsraten steg. I tillegg førte den store veksten i arbeidsstyrken til at den naturlige arbeidsledigheten sannsynligvis var høy. Jeg vil imidlertid ikke ta for mye hensyn til disse faktorene her. Jeg beregner nemlig anslag både for konjunkturrell og demografisk ledighet i tillegg til naturlig arbeidsløshet. Den naturlige

²⁷ Hall, Robert E. & Taylor John B., *Macroeconomics. Theory, Performance and Policy*, 2, utgave, W. W. Norton & Company, New York/London 1988, s. 366-369. Sitater er hentet fra s. 368.

²⁸ Layard, Richard, Nickell, Stephen & Jackman, Richard, *Unemployment. Macroeconomic Performance and the Labour Market*, Oxford University Press, Oxford 1991, s. 15-17, s. 389-391 og s. 609.

²⁹ Hall, Robert E. & Taylor John B., *op.cit.*, s. 367-368.

³⁰ Se mine anslag for ledigheten i denne perioden i kapittel 9 og vedleggene, der den estimerte årlige ledigheten i årene 1904-1920 er gjengitt.

³¹ Arbeidsledighetstallene for perioden 1948-1965 er ikke hentet fra den offentlige norske arbeidsformidlingen, men fra statistiske oversikter utgitt av eller i forbindelse med OECD. Det innebærer at de ledighetstallene jeg viser til her er tilnærmet lik AKU-oppgaver, som viser høyere ledighet enn registreringene ved arbeidskontorene. Kildene er: OECD, *Economic Outlook*, Paris, desember 1990, tabellene R18, R19, 40 og 41, OECD, *Employment Outlook*, Paris, september 1987, s. 125-141 og Maddison, Angus, *op.cit.*, tabell C6, s. 207-208.

arbeidsledighetsraten som jeg kommer frem til i dette avsnittet, ligger derfor under det nivået den ville ha ligget på om jeg beregnet den på samme måte som det har vært vanlig i etterkrigstiden. Både den strukturelle og den konjunkturelle ledigheten jeg har estimert inneholder elementer av det vi i dag betegner som naturlig arbeidsledighet.

Jeg har i utgangspunktet satt den naturlige ledighetsraten til 1,5 prosent frem til og med 1920. På grunn av at det var mindre enn 1,5 prosent av arbeidsstyrken som var uten arbeid i 1918 og 1919, er den naturlige ledigheten satt til den faktiske ledigheten i disse årene. Det vil si en naturlig arbeidsledighet på henholdsvis 1,1 og 1,3 prosent i 1918 og 1919. Deretter har jeg økt den gradvis opp til 2,0 prosent i første halvdel av 1930-årene, for så å gradvis reduseres ned mot 1,5 prosent igjen mot slutten av perioden.

12.5.2. Konjunkturledighet

Som vist i kapittel 10 var lavkonjunkturer med lav produktetterspørsel den viktigste årsaken til at ledigheten nådde sine tre toppunkter i henholdsvis 1921-1922, 1926-1927 og 1931-1933. Svingningene i ledighetskurven er et godt mål på hvor mange som var uten arbeid på grunn av konjunkturedganger. En enkel metode for å finne konjunkturledigheten er da å forutsette at den viser svingningene rundt den gjennomsnittlige arbeidsledigheten. I årene etter Andre verdenskrig og frem til i dag har arbeidsledigheten både på nasjonalt og internasjonalt plan vært over gjennomsnittet under lavkonjunkturer og under gjennomsnittet under høykonjunkturer. De konjunkturelle svingningene i ledighetens nivå har forekommet både i perioder med stort overskudd av arbeidskraft og i perioder med stort underskudd av arbeidskraft.³² Å måle konjunkturledighet ved svingninger rundt eller ovenfor den gjennomsnittlige ledigheten virker derfor rimelig for etterkrigstiden.³³

I mellomkrigstiden var imidlertid situasjonen på arbeidsmarkedet ganske annerledes. Det var kronisk overskudd av både arbeidskraft og produksjonskapasitet i store og viktige deler av økonomien. Høykonjunkturer i form av at produksjonsfaktorene var fullt utnyttet eksisterte praktisk talt ikke. Det virker derfor rimelig å gå ut i fra at svingningene ovenfor bunnpunktene i ledighetskurven viser den konjunkturavhengige arbeidsløsheten i denne perioden, og ikke svingningene rundt gjennomsnittlig arbeidsledighet.

³² OECD, *Labour Market Policies for the 1990s*, Paris 1990.

³³ I praksis måles konjunkturledigheten som oftest ved observert ledighet over gjennomsnittlig ledighet. Når vi snakker om svingninger rundt gjennomsnittlig ledighet, betyr det at konjunkturledigheten kan være negativ.

12.5.3. Demografisk arbeidsledighet

I dette kapitlet har jeg vist at omfattende endringer i alderssammensetningen førte til vekst i arbeidsstyrkens andel av den totale befolkning i mellomkrigsårene. Arbeidstilbudet fikk derfor et positivt skift. Endringene ble ikke kompensert av et tilsvarende positivt skift i etterspørselen etter arbeidskraft. Arbeidsledigheten forble derfor betydelig høyere enn den hadde vært tidligere ut hele mellomkrigsperioden.

Det er svært vanskelig å beregne hvor mange som til en hver tid gikk uten arbeid som en direkte følge av den store veksten i arbeidstilbudet. Ved hjelp av kontrafaktisk metode er det imidlertid mulig å gi anslag for denne vekstens betydning for ledighetens omfang. Jeg beregner da først hvor stor arbeidsstyrken ville ha vært hvis den vokste i samme tempo som den samlede befolkningen. Jeg subtraherer deretter dette hypotetiske målet for arbeidsbefolkningens størrelse fra mine beregninger av arbeidsstyrkens virkelige størrelse. Differansen mellom den faktiske og den hypotetiske veksten i arbeidsstyrken gir da et mål for hvor mange arbeidssøkende som var uten arbeid på grunn av den store veksten i arbeidstilbudet. Jeg finner så den demografiske ledigheten i prosent av arbeidsstyrken i følge oppgavene i tabell 9.1 i denne avhandlingen.

Når jeg benytter den skisserte beregningsmetoden vil den estimerte demografiske ledigheten mot slutten av 1930-årene overskride mine beregninger av den totale ledigheten for de samme årene. Estimaten av demografisk arbeidsledighet er derfor justert nedover. Nedjusteringene gjelder spesielt for de siste årene av perioden.³⁴

12.5.4. Strukturell-klassisk arbeidsledighet

Det vil være riktig å karakterisere den arbeidsløsheten som oppstod på grunn av de demografiske endringene som en form for strukturell ledighet. For å skille demografiske og realøkonomiske årsaker fra hverandre har jeg imidlertid valgt benevnelsene demografisk ledighet og strukturledighet.

Den realøkonomiske strukturledigheten, som her også innbefatter klassisk ledighet, finner vi nå ved å trekke naturlig ledighet, konjunkturledighet og demografisk

³⁴ Nedjusteringen er foretatt på grunnlag av beregningene for året 1936, da konjunkturledigheten er satt til 0,5 prosent og den strukturelle ledigheten er satt til 1,0 prosent. Beregnet demografisk ledighet dette året var 7,2 prosent. Etter at naturlig ledighet, konjunkturledighet og strukturell ledighet er trukket fra total ledighet kommer jeg imidlertid frem til at den demografiske ledigheten ikke kan ha vært mer enn 4,7 prosent. Beregningene av demografisk ledighet frem til og med 1936 er derfor nedjustert med $7,2/4,7=1,53$. For årene etter 1936 er demografisk ledighet nedjustert enda mer for at ledigheten fordelt etter årsaker ikke skal overskride den samlede ledigheten.

ledighet fra total arbeidsløshet.³⁵ Selv om realøkonomisk strukturledighet utgjør restfaktoren ved denne beregningsmetoden, betyr det på ingen måte at den i praksis utgjorde noen restfaktor. Tvert imot var trolig strukturelle problemer i økonomien og arbeidsmarkedet blant de viktigste årsakene til at så mange ikke hadde arbeid perioden sett under ett. Hvor viktige de ulike strukturelle delfaktorene, som reallønnsutviklingen, endret produksjonsmønster og overkapasitet, var for ledigheten er nesten umulig å anslå. Disse faktorene påvirket hverandre dessuten gjensidig. På grunnlag av drøftelsene i kapittel 11 anser jeg imidlertid den formidable veksten i produkt reallønnene som den viktigste strukturelle årsaken til de store problemene i det norske arbeidsmarkedet frem til og med 1932.

Bortsett fra å peke på veksten i arbeidsbefolkningen på 1930-tallet, har norske historikere og økonomiske historikere som oftest sett bort fra at arbeidsledigheten i mellomkrigstiden kan ha vært av klassisk eller neoklassisk karakter. Reallønnenes betydning for ledigheten har hittil vært tillagt svært liten vekt. Mine anslag indikerer imidlertid at demografiske- og realøkonomiske strukturproblemer til sammen var årsaken til mer enn 56 prosent av rikets samlede ledighet i årene 1921-1939. Disse to faktorene korresponderer best, om ikke helt, med klassisk og neoklassisk ledighet. I følge anslagene utgjorde keynesiansk konjunkturledighet på sin side 19 prosent av den totale ledigheten i samme periode.³⁶

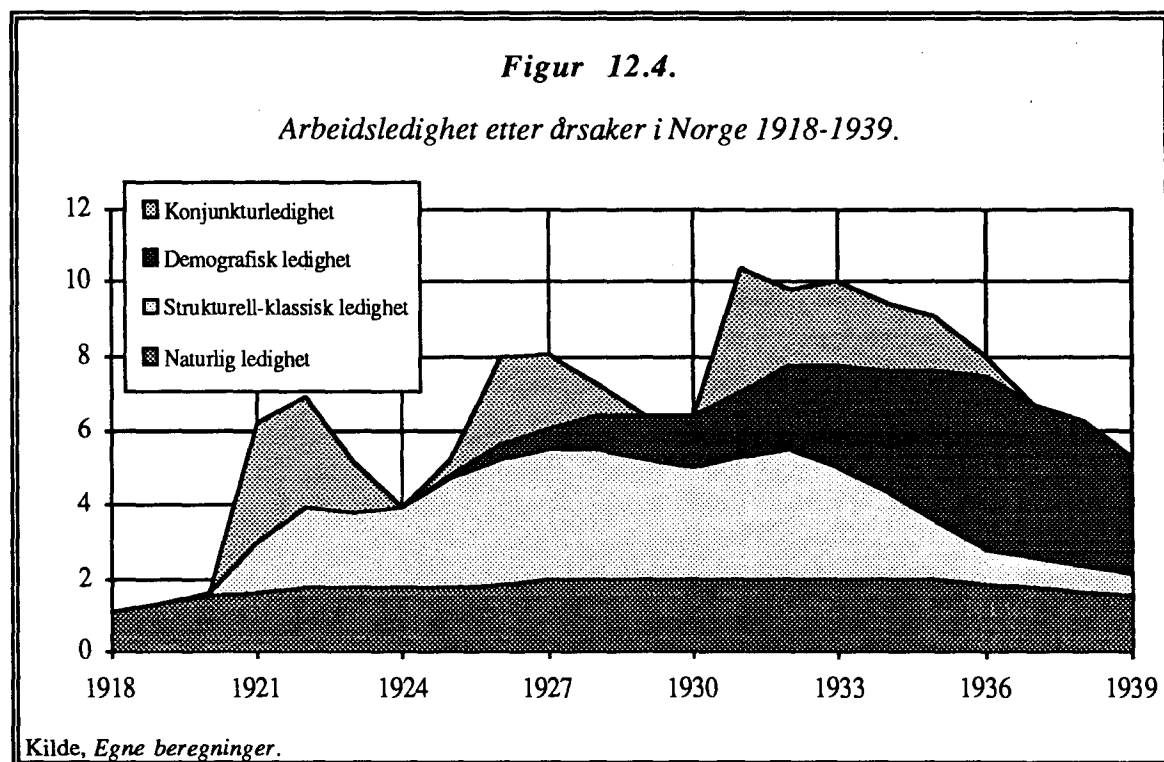
Her er det åpenbart rom for spørsmål om både validitet og reliabilitet. For det første, måler jeg det jeg sier jeg måler? Strukturledighet uttrykker ikke ensidig klassisk eller neoklassisk arbeidsløshet. Det ligger etterspørselsfaktorer bak både endringene i produksjonsmønster og produktsammensetning. Vi kan også stille spørsmål ved om det er riktig å betegne den demografiske ledigheten som klassisk eller neoklassisk. Årsaken til at jeg gjør det er at neoklassisk arbeidsmarkedsteori tar mest hensyn til arbeidstilbudets pris og volum. Reallønnene ble ikke presset nedover selv om arbeidstilbudet økte i mellomkrigstiden. I følge klassisk og neoklassisk arbeidsmarkedsteori kunne reduserte reallønner ha klarert arbeidsmarkedet. Lavere reallønner ville normalt ha økt etterspørselen og redusert tilbudet av arbeidskraft. På grunn av kombinasjonen av sterk økning i arbeidskostnadene og arbeidstilbudet virker det derfor sannsynlig at den demografiske ledigheten i hovedsak må oppfattes som klassisk. Uansett, om vi ser bort i fra demografisk ledighet, var fremdeles strukturledigheten langt viktigere enn konjunkturledigheten.

³⁵ I følge denne beregningsmetoden var det ingen realøkonomisk strukturell arbeidsløshet på slutten av 1930-tallet. Dette virker intuitivt ikke rimelig. Jeg har derfor satt denne ledigheten til i underkant av 1 prosent.

³⁶ I følge mine estimater utgjorde realøkonomisk strukturell ledighet 32 prosent av samlet ledighet i perioden 1921-1939, demografisk strukturledighet 25 prosent, naturlig ledighetsrate 25 prosent og konjunkturledighet 18 prosent. Se forøvrig vedlegg bakerst i avhandlingen.

Som vi så ovenfor var ikke konjunkturledigheten helt av keynesiansk etterspørselskarakter. Reallønne økte spesielt mye på grunn av at prisene sank under lavkonjunktorene både på 1920- og 1930-tallet. En implikasjonen var selvfølgelig økt arbeidsløshet. I tillegg var de konjunkturrelle tilbakeslagene ikke helt og holdent bestemt av etterspørselen etter varer og tjenester. Økt produktivitet og produksjonskapasitet var også viktig. Veksten i produksjonskapasitet og produktivitet førte til overproduksjon, fulle lager og til redusert produksjon. I den sammenheng kommer vi på nytt inn på spørsmålet om bruttonasjonalprodukt er et godt mål på aggregert etterspørsel. BNP viser tross alt produksjonen i et land. Hele verdiskapingen behøver nødvendigvis ikke bli etterspurt umiddelbart, men kan gå inn på produsentens lager.

For det andre, er resultatene mine troverdige? Som nevnt ovenfor viser mine estimater kun anslagsvis hvordan ledigheten fordelte seg etter årsak. Estimaten inneholder dessuten en god del skjønsmessige vurderinger. Ikke minst er det stor usikkerhet om hvor stor den naturlige arbeidsledigheten var. I det hele tatt kan vi stille spørsmål ved hvor relevant begrepet naturlig arbeidsledighet egentlig er. Likevel, på grunnlag av avhandlingens årsaksanalyse gir figur 12.4, etter min mening, en god indikasjon på hvor stor vekt en bør legge på de ulike forklaringene av ledigheten.

12.6. KONKLUSJONER

Konklusjonene vi kan trekke av drøftelsen i dette kapitlet er at arbeidsledigheten forble høy ut hele 1930-tallet, til tross for både sterk økonomisk vekst, sysselsettingsvekst og på grunn av en dramatisk økning i arbeidsstyrkens andel av befolkningen. Høye fødselstall i de 20 første årene av det tyvende århundre sammen med sterke begrensninger på innvandringen til Amerika i mellomkrigsårene førte til at veksten i den norske arbeidsstyrken akselererte fra slutten av 1920-årene. Sterk tilbakegang i fødselstallene i mellomkrigsårene førte til at veksten i antall konsumenter stagnerte. Arbeidsstyrken vokste i rekordfart i siste halvdel av 1930-årene, mens veksten i den øvrige befolkningen stoppet helt opp og gikk faktisk tilbake. Med andre ord; samtidig som tilbudet av arbeidskraft økte kraftig, stoppet antall etterspørere av varer og tjenester nesten opp. Kombinert med produktivitetsvekst, forholdsvis liten eller moderat vekst i konsumentenes kjøpekraft og problemer med avsetning innen eksportsektoren førte dette til høy arbeidsledighet.

Til sist i kapitlet har jeg estimert i hvor stor grad ulike faktorer påvirket ledigheten i mellomkrigsårene. Konklusjonene er at de strukturelle og klassiske problemene i arbeidsmarkedet var viktigst. De strukturelle problemene i arbeidsmarkedet hadde sin rot i tilsvarende problemer i økonomien. Problemene besto i stagnasjon i tradisjonell industri og overgang fra arbeidsintensive til kapitalintensive næringer. Den sterke veksten i produkt reallønnene fremskyndet denne overgangen og var derfor en viktig faktor bak den strukturelle ledigheten. I de siste 5-6 årene av mellomkrigsperioden var en formidabel vekst i arbeidsstyrkens andel av den totale befolkningen den viktigste årsaken til den høye arbeidsledigheten.

Med hensyn til forholdet mellom klassisk arbeidsledighet, inklusive neoklassisk arbeidsledighet, og keynesiansk arbeidsledighet konfirmerer analysen i dette kapitlet de resultatene jeg kom frem til i kapittel 11: med unntak av de første årene på 1920- og 1930-tallet, synes klassisk arbeidsledighet å være et større problem enn keynesiansk arbeidsledighet.³⁷

³⁷ Avhenger om vi i hovedsak vil regne den demografiske ledigheten som klassisk eller ikke. Et annet moment som kompliserer dette spørsmålet er de omfattende arbeidskonfliktene i 1931, som utvilsomt bidro til tilbakeslaget i bruttonasjonalproduktet, og som derfor ikke kan regnes som en del av konjunkturtilbakeslaget og den keynesianske ledigheten dette året.

KAPITTEL 13

OPPSUMMERING OG KONKLUSJONER

13.1. ARBEIDSLEDIGHETENS NIVÅ I MELLOMKRIGSTIDEN

Problemstillingen i denne avhandlingen har vært todelt. For det første har jeg søkt å finne ut hvor stor arbeidsledigheten egentlig var i mellomkrigstiden. For det andre har jeg gjennomført en analyse for å finne årsakene til den høye ledigheten i perioden.

For å finne ut hvor høy ledigheten egentlig var, har jeg beregnet omfanget av mellomkrigstidens arbeidsledighet i Norge målt i prosent av arbeidsstyrken. I alt har jeg beregnet syv ulike serier på nasjonalt nivå, bygd på forskjellig datamateriale og beregningsmetoder. Vi kan aldri få vite sikkert hvor høy ledigheten i perioden egentlig var. Alle mine beregninger er underlagt kritiske forutsetninger, og kan derfor kun regnes som estimater av ledigheten. Etter mitt syn gir de likevel et realistisk bilde av omfanget av åpen arbeidsledighet i mellomkrigstiden. Den viktigst serien, som jeg har betegnet primærserien, tar utgangspunkt i registreringer av antall arbeidsledige ved folketellingen fra 1930. I følge tellingen var 9,0 prosent av arbeidsstyrken uten arbeid 1. desember 1930. For å finne ledigheten i de resterende år av mellomkrigstiden har jeg ekstrapolert ledigheten ved hjelp av forskjellige variabler. Arbeidsløsheten i det første tiåret av perioden er beregnet ved hjelp av registreringer av arbeidssøkende ved den offentlige arbeidsformidlingen. Arbeidsledigheten ved folketellingen ekstrapoleres ved hjelp av oppgaver over arbeidssøkende. Ekstrapoleringen utføres ved å kjede bevegelsene i disse oppgavene til ledigheten 1. desember 1930. Årlige estimater av arbeidsløsheten i det påfølgende tiåret er funnet ved å ta utgangspunkt i folketellingens oppgaver over sysselsetting og arbeidsstyrke. Folketellingens sysselsettingsoppgaver er kjedet med en indeks over årlig sysselsetting utarbeidet på grunnlag av data fra Statistisk sentralbyrå. Årlige oppgaver over arbeidsstyrkens størrelse er beregnet ved å kjede dens rapporterte størrelse ved folketellingen til en indeks jeg har beregnet for arbeidsstyrkens utvikling i perioden. Arbeidsledigheten i 1930-årene kommer så frem ved å trekke beregnet

sysselsetting fra beregnet arbeidsstyrke. Gjennomsnittlig arbeidsledighet i følge primærserien var 6,5 prosent i perioden 1918-1939.

En kritisk forutsetning i tilknytning til beregningene er at registreringen av arbeidsledige ved folketellingen i 1930 gir et realistisk bilde av den virkelige ledigheten. Vurderingene i kapittel 4 viser at de fleste samtidige kommentatorer var enige om at folketellingen ga et godt bilde av arbeidsledighetens omfang. En kritisk analyse av både denne og andre ledighetstillinger viser dessuten at folketellingen etter alt å dømme er den mest realistiske registreringen vi har av arbeidsledigheten i den samlede arbeidsstyrken i mellomkrigstiden.

En annen kritisk forutsetning ved estimatene gjelder hvorvidt de beregnede seriene for arbeidsstyrke og sysselsetting er realistiske. Sysselsettingsoppgavene for 1930-årene er mindre pålitelige enn de etterkrigstidens oppgaver. Siden grunnlagsmaterialet i hovedsak ble samlet inn i samtiden synes de likevel mer realistiske enn andre relevante serier. Arbeidsstyrkens bevegelse bygger på detaljerte demografiske oppgaver fra folketellingene. En svakhet er at de ikke reflekterer nedgangskonjunktorenes betydning. Vi vet imidlertid ikke hvor store disse utslagene eventuelt kan ha vært. Forholdet ville heller ikke ha hatt noen vesentlig innvirkning på mine resultater.

Den tredje kritiske forutsetning er at de årlige endringene i arbeidssøkende ved den offentlige arbeidsformidling var representativ for bevegelsene i den totale ledigheten. Siden oppgavene over arbeidssøkende representerte bort i mot 30 prosent av landets samlede befolkning og reflekterte ledigheten i de fleste yrker, virker også disse troverdige som en indikator på svingningene i arbeidsledigheten. Her kan det imidlertid innvendes at primærnæringene er underrepresentert i statistikken fra arbeidsformidlingen. På grunn av at primærnæringene var mindre konjunkturømfintlige enn de fleste andre næringer, kan det bety at svingningene i beregnet ledighet er noe overdrevet på 1920-tallet.

På grunn av de nevnte svakheter ved min primærserie har jeg beregnet ytterligere seks serier av den samlede ledigheten i perioden. For å undersøke hvor sensitive estimatene er, er de sekundære seriene konstruert på grunnlag av andre forutsetninger, andre beregningsmetoder og annet kildemateriale. Resultatene av disse beregningene stemmer godt overens med primærserien. På grunnlag av disse beregningene kan vi anslå en feilmargin på mine beregninger av åpen ledighet i den samlede arbeidsstyrke på opp til pluss/minus et par-tre prosent i de fleste år av perioden, under forutsetning av at ledigheten defineres på samme måte som jeg har gjort. På denne måten styrkes troverdigheten av beregningene, til tross for de kritiske forutsetninger.

Mine estimater er i god overensstemmelse med enkeltmålinger av den norske arbeidsstyrkens samlede ledighet i perioden og tilsvarende utenlandske beregninger. Den samlede ledigheten, i følge mine beregninger, var bare omlag en tredjedel av hva den konvensjonelle statistikken har vist. Den viktigste årsaken til denne store forskjellen er at

de offisielle ledighetsoppgavene fra Statistisk sentralbyrå kun viser arbeidsløsheten i ti fagforbund. Disse representerte bare 5-7 prosent av landets arbeidsstyrke. De ti fagforbundene var i tillegg knyttet til svært konjunkturømfintlige næringer, som hadde store strukturelle og konjunkturrelle problemer i mellomkrigsårene. Ledighetsoppgavene fra de ti fagforbundene må derfor betraktes som et uttrykk for den industrielle ledighet fremfor den samlede arbeidsstyrkens ledighet.

I motsetning til fagforeningsoppgavene omfatter mine beregninger hele den norske arbeidsstyrken i perioden. For årene 1921-1939 viser statistikken fra de ti forbundene en gjennomsnittlig arbeidsledighet på 20,5 prosent. Arbeidsledigheten i den totale arbeidsstyrken var i følge mine beregninger 7,3 prosent. I betraktning av at nasjonalregnskapene viser at det inntraff betydelig vekst i både sysselsetting og BNP i mellomkrigsperioden, synes det realistisk at den totale arbeidsledigheten må ha vært betydelig lavere enn den rapporterte fagforeningsledigheten.

For å bøte på de sosiale konsekvensene av den høye arbeidsledigheten ble det satt i gang ulike former for nødsarbeid. Nødsarbeidene var i hovedsak offentlig finansiert. Vi vet ikke hvor mange som var sysselsatt i de forskjellige former for nødsarbeid. Betydningen av nødsarbeidene bør imidlertid ikke overdrives. I følge anslag jeg har gjort, som forøvrig bør tolkes med stor forsiktighet, var sysselsettingsgevinsten i prosent av arbeidsstyrken ikke mer enn omlag 0,7 prosent i årene 1921-1939. Det innebærer at arbeidsløsheten i mellomkrigstiden, inklusive personer på sysselsettingstiltak, omtrent var på samme nivå som i begynnelsen av 1990-årene.

Jeg har også beregnet arbeidsledigheten fordelt etter kjønn. I følge beregningene var gjennomsnittlig 9,4 prosent av den mannlige arbeidsstyrken uten arbeid i tiden 1921-1939. Ledigheten i den kvinnelige arbeidsstyrken er langt vanskeligere å anslå. I følge mine estimater var den sannsynligvis mellom 3 og 4 ganger lavere, bare 2,6 prosent. Det innebærer at det var større forskjell mellom kvinnelig og mannlig ledighet i Norge enn i de fleste andre vestlige land. Viktige årsaker til denne forskjellen var stor grad av skjult ledighet og undersysselsetting blant norske kvinner. Problemet var trolig ikke like stort blant menn. Likevel, i primærnæringene var disse formene for underutnyttelse av arbeidskraften etter alt å dømme et langt større problem enn regulær arbeidsledighet.

Beregninger jeg har utført av regional arbeidsløshet, indikerer at ledigheten nesten var dobbelt så høy på Østlandet som på Vestlandet og Sørlandet. Aller lavest var ledigheten i bygdene på Nordvest- og Sørvestlandet, mens den var høyest i det indre Østland, spesielt i Hedmark.¹ Ledigheten var i følge mine vurderinger betydelig større i bykommunene enn i herredskommunene. Hovedårsaken til de regionale forskjellene var ulik næringsstruktur. Skogbruksnæringen og tradisjonell industri lokalisert på Østlandet stagnerte. Vestlandsbygdene, som i langt større grad var knyttet til kombinasjonsyrker,

¹ Med Nordvestlandet mener jeg her primært Sogn- og Fjordane og Sunnmøre og Romsdal.

bestående av småbruk, fiskeri og gryende småindustri greide i langt større grad å sysselsette sin befolkning.

Beregninger av arbeidsledigheten fordelt etter i alt 20 næringer er kanskje et av denne avhandlingens viktigste bidrag til økonomisk historisk forskning i Norge. Andelen av antall arbeidere som kunne være utsatt for arbeidsledighet varierte mye mellom de forskjellige næringer. De næringsmessige beregningene av arbeidsledigheten gir derfor et brukbart bilde på arbeidsledigheten i de delene av arbeidsstyrken som kunne være utsatt for arbeidsledighet. En problem ved slike beregninger er at det er vanskelig å fordele de arbeidsledige etter næringer. Mellomkrigstidens norske arbeidsmarked kan ikke karakteriseres som et typisk differensiert arbeidsmarked. Mange arbeidsledige skiftet sannsynligvis yrker for å få seg ny jobb. Det store innslaget av kombinasjonsyrker kompliserer en fordeling av de arbeidsledige etter næringer ytterligere. Likevel fordelte den offentlige arbeidsformidlingen de arbeidsledige etter hvilke yrker de hadde da de ble ledige. Denne statistikken er brukt til å ekstrahere den årlige ledigheten ut i fra folketellingen av desember 1930. Etter min mening gir resultatene til tross for sine svakheter et godt bilde av i hvilke næringer arbeidsledighetsproblemet var størst.

Det var relativt flest arbeidsledige i sekundær- og transportnæringene, med gjennomsnittlig 12,9 og 11,1 prosent av arbeidsstyrken uten arbeid i årene 1919-1939. Ledigheten var betydelig lavere i de tjenesteytende næringene, eksklusive transport, hvor gjennomsnittlig 3,2 prosent av arbeidsstyrken var uten arbeid. I primærnæringene, hvor mine estimater er mer usikre, viser beregningene enda mindre ledighet, bare 1,9 prosent. Til gjengjeld var undersysselsetting og skjult arbeidsledighet et stort problem i primærsektoren. Sysselsettingsproblemene var meget store i skogbruket. Estimaten viser i det hele tatt store bransjemessige forskjeller. Beregnet arbeidsledighet varierte fra omlag 7 prosent i elektrokjemisk- og grafisk industri til omlag 20 prosent i bergverk, bygg og anlegg. Den var dobbelt så høy i sjøtransport som i landtransport.

Selv om den samlede ledigheten i mellomkrigstiden i følge mine beregninger ikke var høyere enn i begynnelsen av 1990-årene, innebar et lite utbygd trygdesystem at konsekvensene av arbeidsledigheten og undersysselsettingen i mellomkrigsårene trolig representerer et av dette århundrets største sosiale problem i Norge.

13.2. FORKLARINGER AV LEDIGHETEN

Avhandlingens årsaksanalyse er både kvalitativt og kvantitativt rettet. Ved hjelp av tradisjonell historisk kildekritisk analyse, empirisk analyse og økonometrisk testing av hypoteser har jeg forsøkt å finne årsakene til den høye ledigheten i mellomkrigsårene. Jeg har lagt stor vekt på å utføre en komparativ analyse, der Norge sees i lys av andre vestlige

land innen den nordatlantiske økonomi.² Jeg foretar empiriske tester av både tidligere fremsatte forklaringer og egne forklaringer av ledigheten.

I forbindelse med årsaksanalysen har jeg beregnet nye serier for produktivitetsutvikling, reallønnsutvikling, pengemengde (M_1), samlet utlån fra norske banker og realrenter før skatt for Norge i perioden. For å kunne beregne relevante reallønnsserier har jeg benyttet en metode som ikke har vært benyttet før i norsk økonomisk historisk forskning på mellomkrigstidens arbeidsmarked. Ved å sette sammen nye nominelle lønnsserier, deflatert med henholdsvis konsumpriser og produsentpriser, har jeg beregnet både arbeidernes kjøpekraftsutvikling og bedriftens reelle lønnskostnadsutvikling (produkt reallønner).³ Sammen med konstruksjonen av nye ledighetstall, produktivitetsutvikling, pengemengde, samlet utlån fra bankene og realrente og gir de nye reallønnsseriene nye data til avhandlingens årsaksanalyse.

Analysen viser at den høye ledigheten frem til og med 1931 var ledsaget av sviktende etterspørsel etter arbeidskraft. Deretter førte sterk vekst i tilbudet av arbeidskraft til høy ledighet helt frem til Den andre verdenskrig, til tross for betydelig økonomisk vekst. Etterspørselen etter arbeidskraft sviktet først og fremst av to årsaker. For det første førte en sterk deflasjon til en formidabel økning i arbeidskostnadene både i forhold til prisene på andre innsatsfaktorer og i forhold til de prisene bedriftene fikk for sine produkter. I industrien ble produkt reallønnene nesten firdoblet mellom 1917 og 1932. Store forskjeller i lønnsnivået bidrar også til å forklare regionale og næringsmessige forskjeller i ledigheten. For det andre foregikk det en markert overgang fra arbeidsintensiv til kapitalintensiv produksjon i næringslivet. I mange tilfeller hadde denne overgangen preg av ren substitusjon, hvor arbeidsintensive produksjonsmetoder og produkter mer eller mindre direkte ble byttet ut med rimeligere kapitalintensive produksjonsmetoder og produkter. I tillegg til at økte produkt reallønner i seg selv førte til høyere arbeidsledighet, påskyndet økningen trolig overgangen fra arbeidsintensiv til kapitalintensiv produksjon.

Den viktigste årsaken til både veksten i produkt reallønnene og overgangen fra arbeidsintensiv til kapitalintensiv produksjon synes å være den deflasjonistiske paripolitikken. Ved å stramme inn på tilbudet av penger og kreditt, presset Norges Bank prisen nedover. Lønnene ble ikke redusert tilsvarende. I løpet av høsten 1920 økte de nominelle lønnene blant fagorganiserte arbeidere faktisk med omlag 24 prosent, som et resultat av "De thinnske voldgiftsdommer". En konsekvens var at lønnsnivået økte i

² Inklusive Australia, på grunn av landets avhengighet av de nordatlantiske land i sin internasjonale handel.

³ Vanligvis regnes produkt reallønner ved nominelle tidslønner (som oftest timelønner) deflatert med bedriftens salgspriser. Det innebærer at man sammenligner prisene på innsatsfaktoren arbeidskraft med verdien av eller prisen på arbeidskraftens verdiskaping (produksjon). I denne avhandlingen beregnes denne nevnte størrelsen med tillegg av nominelle lønner deflatert med prisene på andre innsatsfaktorer i produksjonen.

forhold til prisnivået. Samtidig ble norske produkter, alt annet holdt konstant, dyrere i utlandet på grunn av både kronens appresiering og økte arbeidskostnader. Bedriftene la derfor om til en mer kapitalintensiv produksjon, med det resultat at arbeidsledigheten økte til tross for stigende produksjonsvolum.

Som nevnt ovenfor skyldtes den vedvarende høye arbeidsledigheten, til tross for betydelig økonomisk vekst, sterk vekst i tilbudet av arbeidskraft. Denne veksten i tilbudet av arbeidskraft på 1930-tallet foregikk gjennom en uvanlig høy vekst i arbeidsstyrkens andel av den totale befolkning. De viktigste årsakene synes å ha vært store fødselskull som kom i arbeidsdyktig alder i mellomkrigstiden, samtidig som fødselstallene gikk ned i samme periode. En annen viktig årsak var innføringen av innvandringsstopp til Nord-Amerika fra 1930. Overskuddet av arbeidskraft her hjemme kunne dermed ikke lenger eksporteres til oversjøiske land, slik som tilfellet hadde vært tidligere.

Under de konjunkturrelle tilbakeslagene i begynnelsen og midten av 1920-årene steg ledigheten. Den umiddelbare årsaken til de uvanlig sterke nedgangskonjunkturerne var sviktende etterspørsel etter varer og tjenester. Av betydning for svikten i produktetterspørselen vil jeg igjen fremheve den kontraktive pengepolitikken. Som en følge av paripolitikken reduserte Norges Bank penge- og kredittmengden. Økt diskontosats og dyrere norsk krone ga økt innenlandsk nominelt rentenivå. Sammen med lavere priser førte de økte nominelle rentene til rekordhøye realrenter. I følge mine beregninger kan realrentene før skatt ha nådd opp i over 30 prosent ved enkelte anledninger i 1920-årene. Den kontraktive penge- og valutapolitikken førte til en sterk nedgang i det samlede norske investeringsvolumet i de verste kriseårene. Under krisen i begynnelsen av 1920-årene og i de aller trangeste årene i arbeidsmarkedet på begynnelsen av 1930-tallet falt dessuten store deler av det utenlandske markedet bort. Sammenbruddet i den internasjonale økonomi og en derav sterk svekkelse av det norske eksportvolumet var trolig den viktigste årsaken til at landets samlede arbeidsledighet nådde sitt høyeste punkt i årene 1931-1933.

Etterspørselssvikt synes altså å være hovedårsaken til at arbeidsledigheten steg og nådde sine toppunkter på begynnelsen og på midten av 1920-tallet, i tillegg til på begynnelsen av 1930-tallet. Økonometrisk testing konfirmerer samtidig mine konklusjoner om at arbeidsledigheten i de resterende år av mellomkrigstiden i større grad var et klassisk enn et keynesiansk problem. Forskjellige multiple regresjonsanalyser estimerer en mer signifikant årsakssammenheng mellom produkt reallønner og arbeidsledighet enn mellom produktetterspørsel og arbeidsledighet. Til tross for betydelig vekst i etterspørselen etter varer og tjenester i mellomkrigstiden nådde arbeidsledigheten rekordhøye nivåer. Først i begynnelsen av 1990-årene kom den samlede norske arbeidsledighet målt i prosent av arbeidsstyrken opp på det samme nivå som i årene mellom de to verdenskrigene. På grunn av at produsentprisene sank mer enn

konsumentprisene i mellomkrigstiden var den negative sysselsettingseffekten av økte lønnskostnader trolig større enn den positive sysselsettingseffekten av økt kjøpekraft og økt produktetterspørsel.

Uten å være dogmatisk på vegne av klassisk økonomisk teori kan vi derfor konkludere med at de negative klassiske virkningene på mellomkrigstidens arbeidsmarked trolig var større enn de keynesianske. Ikke på grunn av at de klassiske virkningene i seg selv er viktigere enn de keynesianske, men fordi de negative klassiske effektene synes å være størst i denne perioden.

13.3. VIDERE FORSKNING

Det er mange interessante og viktige emner ikke har fått plass i denne avhandlingen. I tillegg er det plass for bredere drøftelser av en del aktuelle problemer. For det første er det rom for flere og utvidede drøftelser av hvilke ledighetsmål som er relevant for mellomkrigstidens norske arbeidsmarked. Selv om ytterligere beregninger av arbeidsløsheten etter min mening ikke er det som fortjener størst oppmerksomhet, kan flere nye relevante estimater av ledigheten være interessante innlegg i en debatt om hvilke ledighetsmål som er mest relevante.

Den videre forskning bør likevel etter min mening primært dreie seg om fortsatte undersøkelser av årsakene til den høye arbeidsledigheten og den mangelfulle utnyttelsen av arbeidskraften i Norge i mellomkrigstiden. I den sammenheng er det nødvendig å undersøke nærmere andre former for underutnyttelse av arbeidskraften, som undersysselsetting og skjult arbeidsledighet. Min avhandling kan betraktes som et av de første spadestikk på disse områdene, hvor det er rom for mange flere. Fremtidige arbeider bør dessuten i større grad forsøke å forklare de geografiske, næringsmessige og kjønnsmessige variasjonene i underutnyttelsen av arbeidskraft. Her er det blant annet rom for mer mikroorienterte tilnærmelser til problemet. Andre viktige emner som bør tas opp er aldersfordeling blant de ledige, ledighetens varighet og forholdet mellom utdanning og risiko for arbeidsløshet. Begge momentene kan bidra til å belyse hvorfor så mange gikk uten arbeid.

Forhåpentligvis vil både denne avhandlingen og fremtidig forskning på området føre til at vi får en bredere og bedre forståelse av problemene i det norske arbeidsmarkedet i mellomkrigsårene. Derigjennom kan vi opparbeide evne til å takle problemer i arbeidsmarkedet både i dag og i fremtiden.

VEDLEGG.

A. ARBEIDSSØKENDE VED DEN OFFENTLIGE
ARBEIDSFORMIDLING

Vedleggstabell A.1.

Arbeidssøkende i følge arbeidsformidlingens månedsrapporter og situasjonsrapporter.

	Månedsrapporter			Situasjonsrapporter	
	Arbeidssøkende ved utgangen av hver måned*			Overskudd av arbeidssøkende	
	Menn	Kvinner	I alt	Ordinære oppgaver	Justert av Tuveng
1919	4349	503	4852	110	110
1920	5419	639	6058	1726	1726
1921	22469	2330	24799	17375	17375
1922	22624	2209	24833	19492	19492
1923	15062	1734	16796	14425	14425
1924	12469	1911	14379	11263	11263
1925	16757	2641	19398	14956	14956
1926	24295	3518	27813	23467	23467
1927	24315	3441	27755	23889	23889
1928	21986	3491	25477	21759	21759
1929	19520	3236	22756	19089	19089
1930	19953	3204	23158	19353	19353
1931	27575	3807	31382	27478	26656
1932	33391	4572	37962	33831	32187
1933	34208	5314	39522	36279	33813
1934	33650	5134	38784	36339	33051
1935	34514	5296	39810	36103	31993
1936	31292	5137	36429	32643	27711
1937	28399	4533	32932	28520	22766
1938	29243	4520	33763	28923	22347
1939	27101	4395	31495	26777	19379

* Arbeidssøkende med fratrekk av besatte plasser.

Kilder, Månedsrapporter: NOS, *Statistisk årbok for Norge* og NOS, *Statistiske meddelelser*, samtlige år 1919-1940. Tabeller over arbeidssønde ved utgangen av måneden. Situasjonsrapporter: Riksarkivet, Arbeidsdirektoratet, Inspektoratet for Arbeidsformidlingen, *Situasjonsrapporter*, eske 98-100, Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjiptigelse før og under krigen", s. 85 og 91.

Vedleggstabell A.2.

Arbeidsformidlingens månedsrapporter.
Arbeidssøkende ved månedens utgang, fordelt etter regioner.*

	1. Oslo	2. Østlandet	3. Sørlandet	4. Vestlandet	5. Midt-Norge	6. Nord-Norge	7. I alt
1919	1522	1094	166	1387	377	276	4822
1920	1376	1110	174	1923	637	842	6062
1921	6106	5933	798	6807	1663	1970	23277
1922	8825	6915	932	5417	1475	1523	25087
1923	5712	3675	346	4451	1183	1431	16798
1924	5566	2768	277	3557	1135	1089	14392
1925	8475	3510	311	4585	1240	1282	19403
1926	12504	5502	484	5654	1828	1841	27813
1927	11742	6030	530	5686	1747	2016	27751
1928	10321	5907	493	5229	1741	1800	25491
1929	9721	4938	485	4397	1503	1647	22691
1930	9853	4923	484	4829	1273**	1793**	23155**
1931	11847	7879	733	7098	1654	2174	31385
1932	13455	10604	967	7980	2091	2798	37895
1933	14946	11019	912	8001	2325	2722	39925
1934	14173	10938	910	8588	2090	2567	39266
1935	14034	10708	879	9228	2367	2595	39811
1936	13035	9001	823	8706	2364	2498	36427
1937	12331	7605	690	7898	2309	2085	32918
1938	12066	8656	770	7955	2240	2065	33752
1939	11050	8471	719	7016	2039	2200	31495

* Arbeidssøkende med fratrukk av besatte plasser.

** Inklusive 285 arbeidssøkende ved arbeidskontoret i Mo i Rana og 23 arbeidssøkende ved arbeidskontoret i Steinkjer, som ikke er med i beregningene i kapittel 7.

Kilder, Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetninger*, samtlige år 1919-1941, tabeller over "Arbeidskontorenes månedsberetninger" og NOS, *Statistisk årbok for Norge 1940*, tabell 203, s. 205.

Vedleggstabell A.3.

Arbeidskontorenes månedsberegninger.

	MENN			KVINNE			MENN OG KVINNE		
	Arbeidssøkende I alt	Ledige plasser Derav nye I alt	Besatt I alt	Arbeidssøkende I alt	Ledige plasser Derav nye I alt	Besatt I alt	Arbeidssøkende I alt	Ledige plasser Derav nye I alt	Besatt I alt
1918	6997	5222	3746	2922	4219	2385	9919	9441	6131
1919	8342	6645	4640	3023	5144	3700	11365	10429	8340
1920	9084	6632	4927	3551	4916	3674	12435	9843	8069
1921	24867	11637	4334	4990	3686	3428	29857	15323	7497
1922	25751	10517	3587	5129	3702	3611	30880	14219	8013
1923	18640	8730	4117	4663	3655	3534	23303	12385	8379
1924	15842	7849	4345	4675	3592	3333	20517	11441	7102
1925	20174	9075	3769	5322	3775	3116	25496	12850	7426
1926	27354	9897	3299	6111	3969	2932	33465	13866	6662
1927	27382	9420	3296	6121	3963	2976	33503	13383	6618
1928	25267	9116	3570	6319	4050	3309	31386	13166	7079
1929	22954	8694	3725	6337	4251	4087	29291	12945	7812
1930	23519	8905	3858	6408	4337	4257	29927	13242	8115
1931	30668	9315	3267	6878	4325	3936	37546	13640	7203
1932	36450	10274	3260	7531	4498	3728	45981	14772	6985
1933	37759	3279	3155	8218	3561	2898	45977	6840	6053
1934	37485	3508	3351	8353	3793	3021	45638	7301	6372
1935	38532	4245	4015	8554	4255	3260	47086	8500	7275
1936	35578	4614	4287	8669	4782	3533	44247	9396	7820
1937	33437	5743	5049	8193	5387	3663	41630	11130	8712
1938	33728	11469	5087	8272	5129	4839	42000	16598	10070
1939	32253	5956	5152	8147	5632	3752	40400	11588	8904

Kilder, Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetninger*, samtlige år 1919-1941 og NOS, *Statistisk årbok for Norge 1940*, tabell 207, s. 205.

Vedleggstabell A.4.

Arbeidssøkende etter næring.

År	Landbruk	Ind. stoff og mineral	Metall	Textilindustri	Skinn- og tekstil	Skogbruk	Bygnads	Arbeidssøkende	Sakkyndighet	Interne virksomheter	Handel	Hotell og restaurasjon	Tjeneste	Veit	Tilgjengelig	Landskapsarbeid	Sjøfart	Ulykkeforsikring	Transport	Andre							
1919	176	34	210	248	698	182	1139	48	93	107	43	5	234	33	11	2187	266	42	143	69	470	119	1241	635	1620	617	18
1920	185	65	250	248	698	182	1139	48	93	107	43	5	234	33	11	2187	258	22	161	99	549	172	1377	686	2098	668	18
1921	164	221	705	754	1567	1141	1614	1379	652	637	24	822	137	356	8333	57	464	44	284	208	1559	403	3399	4193	5761	4012	60
1922	911	129	1040	507	4392	928	3946	422	488	694	44	680	148	221	12470	115	1786	99	316	216	2532	1314	2937	4540	6783	4470	70
1923	548	46	644	236	3346	577	2632	163	221	510	24	819	139	113	7371	95	1413	75	319	295	2193	1013	2259	3114	5465	1091	25
1924	350	83	433	253	1514	419	2498	112	246	310	26	416	83	94	5971	77	1483	79	447	352	2438	1034	1825	2678	5297	2653	25
1925	454	74	538	270	2321	221	3162	176	363	544	37	901	68	159	6590	104	1628	141	565	371	2859	1365	2436	3670	6330	3544	126
1926	677	80	757	493	4205	734	4585	310	525	1160	51	1114	115	248	13540	120	2068	204	671	434	3497	1822	3397	4800	8716	4748	52
1927	639	91	730	332	4132	771	4014	230	381	795	55	1207	94	194	12623	138	2071	224	781	620	3584	1839	3939	5721	9391	5052	219
1928	756	93	849	403	2963	713	3349	233	414	711	52	1139	107	185	10269	164	1922	243	885	445	3659	1950	3597	5153	9206	4996	157
1929	728	62	616	416	3089	553	3119	144	372	603	62	1060	48	168	8354	175	1937	257	771	624	3354	1846	2490	5204	8331	5014	170
1930	859	103	962	386	2233	517	2715	172	358	493	90	1062	52	121	8199	216	2020	247	798	402	3683	1855	3347	5155	8885	5099	56
1931	1318	121	1430	536	3535	746	3444	207	578	724	211	1095	48	180	11114	268	2415	342	944	390	4559	2316	5243	6817	12012	6753	64
1932	1502	183	1685	613	4768	942	3929	237	419	854	197	1218	51	222	13450	297	2813	402	1304	419	5235	2656	6542	8394	14433	8109	285
1933	1412	230	1642	644	4411	1003	4084	321	464	969	192	1212	21	258	13999	299	3219	426	1377	476	5061	3071	6364	8985	15296	8749	236
1934	1330	268	1598	595	4029	931	3922	301	410	788	158	1298	16	187	12635	327	3256	416	1506	472	5977	3008	6048	9518	15033	9454	64
1935	1280	301	1591	634	3460	862	3783	270	444	730	141	1279	61	213	11967	329	3416	434	1429	511	6119	3118	6229	10726	15536	10623	103
1936	917	288	1205	558	2667	718	3387	274	370	868	98	1206	34	152	10332	297	3471	428	1232	513	5941	2829	5176	10946	13946	10770	176
1937	708	273	981	523	2596	633	3462	230	343	741	167	1004	31	121	9984	310	3160	424	931	537	5332	2206	4625	9954	12013	9813	141
1938	832	288	1120	621	3484	740	3506	251	315	804	77	1028	37	180	11043	311	3232	383	709	578	5213	2069	4366	9952	11648	9817	135
1939	759	263	1022	579	3281	694	3046	262	306	722	62	934	62	178	10663	306	3233	372	623	532	5116	1762	4252	9260	11130	9127	133

Kilder, Ekstrahert fra NOS, Statistisk årsbok for Norge, samtlige år 1919-1940, tabeller over "De offentlige arbeidskontorer. Arbeidssøkende ved månedens utgang. Fordeling etter fag"; NOS, Statistiske meddelelser, 1919-1940, tabeller over "Den offentlige arbeidsformidling - Virksomheten i de enkelte måneder, fordelt etter erhvervsgrupper"; Statens Inspektorat for Arbeidsformidling Arbeidstidighetsforsikring, Årsberetning, 1919-1941, tabeller over "Arbeidssøkende ved månedens utgang. Fordeling etter yrkesgrupper".

Vedleggstabell A.5.
Arbeidskontorenes situasjonsrapporter. Månedlige oppgaver.

	Januar	Februar	Mars	April	Mai	Juni	Juli	August	September	Oktober	November	Desember	Årsgjennomsnitt
1919	624	603	554	57	-379	926	-1106	-698	-601	305	1608	1278	110
1920	2024	2223	1170	436	-141	203	578	1214	1433	2359	3661	5553	1726
1921	10624	13468	17810	18220	16819	19496	18546	16496	13625	17311	19751	22322	17375
1922	27747	29449	27908	26470	21846	17320	13861	11471	12410	14099	15310	16015	19492
1923	21323	21845	19778	17581	14158	11437	9339	8760	9794	11081	13044	14461	14425
1924	15079	15545	15574	14840	12210	8161	6070	5683	7078	9017	11920	13983	11263
1925	15018	16327	15591	14132	11422	9888	8732	10017	12646	16842	22676	26276	14956
1926	26663	28185	26392	24645	21791	19300	16344	16658	20128	23676	27261	30558	23467
1927	29271	30837	29112	27406	23811	19854	15996	15737	18915	21957	25245	28532	23889
1928	28031	28290	26692	24719	19871	16747	15365	15817	17859	20464	23033	24223	21759
1929	24593	24584	23821	22228	18000	14547	12417	12493	15525	18420	20546	22492	19089
1930	22549	22974	22533	19829	16376	13939	11997	12923	17053	20363	24544	27157	19353
1931	28596	29107	29095	28477	25206	22736	20869	22431	27012	29340	32074	34789	27478
1932	34636	37796	38356	36993	31504	27752	25750	27033	30963	34810	38807	41571	33831
1933	40642	42460	42437	39846	35803	30394	25918	27459	32848	35223	39723	42595	36279
1934	41831	43559	42000	40439	34175	29861	26563	28665	32615	35528	39670	41164	36339
1935	40071	41653	41631	41432	34865	29757	26228	28281	32548	36549	39270	40950	36103
1936	40177	40263	39999	37756	30923	26139	22145	23477	28122	31332	35119	36260	32643
1937	35435	34440	32951	31824	26298	22028	18572	20045	25431	29063	32249	33906	28520
1938	33046	35311	34104	29850	25693	22938	20144	21068	26105	30085	33861	34873	28923
1939	34122	34713	33194	30212	25637	20802	17643	18009	22672	26283	29275	29358	26777

Kilde, Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjefteelse i Norge før og under krigen", s. 91, Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning*, samtlige år 1919-1941, Oslo, tabeller over "Arbeidskontorenes situasjonsrapporter" og Riksarkivet, Arbeidsdirektoratet, Inspektoratet for Arbeidsformidlingen, *Situasjonsrapporter*, eske 98-100.

Vedleggstabell A. 6.

Arbeidskontorenes månedsberetninger. Oppgaver fra samtlige kontorer.

1919	Menn			Kvinner			Tilsammen		
	Arbeids- søkende	Ledige plasser	Besatte plasser	Arbeids- søkende	Ledige plasser	Besatte plasser	Arbeids- søkende	Ledige plasser	Besatte plasser
<i>Østlandske krets:</i>									
1. Kristiania	34 664	24 221	18 928	19 304	29 948	17 412	53 968	54 169	36 340
2. Fredrikshald	1 962	1 225	986	601	1 072	427	2 563	2 297	1 413
3. Sarpsborg	933	462	237	110	420	44	1 043	882	281
4. Fredrikstad	3 133	971	700	323	1 393	312	3 456	2 364	1 012
5. Moss	939	971	473	116	406	56	1 055	1 377	529
6. Hamar	356	290	138	33	107	13	389	397	151
7. Elverum	407	300	194	451	1 548	198	858	1 848	392
8. Rena	116	129	26	33	133	6	149	262	32
9. Lillehammer	243	446	126	43	385	25	286	831	151
10. Gjøvik	221	137	31	66	458	25	287	595	56
11. Honefoss	333	220	133	94	780	77	427	1 000	210
12. Kongsberg	122	40	19	46	66	16	168	106	35
13. Drammen	2 754	2 151	2 042	895	1 226	771	3 649	3 377	2 813
14. Holmestrand	245	121	72	13	85	7	258	206	79
15. Horten	1 687	1 221	413	500	1 754	239	2 187	2 975	652
16. Tønsberg	2 088	1 406	1 029	458	1 562	245	2 546	2 968	1 274
17. Sandefjord	1 441	780	491	187	428	140	1 628	1 203	631
18. Larvik	831	983	626	31	51	30	862	1 034	658
19. Porsgrund	1 052	822	685	20	64	16	1 072	886	701
20. Skien	2 083	1 609	1 120	97	294	85	2 180	1 903	1 205
21. Notodden	741	513	317	100	192	48	841	705	365
22. Kragerø	1 070	233	203	9	6	-	1 079	239	203
<i>Sørlandske krets:</i>									
23. Kristiansand	706	365	305	627	782	439	1 333	1 147	744
24. Arendal	1 797	1 074	635	232	532	153	2 029	1 606	788
25. Grimstad	53	12	6	8	11	-	61	23	6
26. Mandal	142	71	30	4	106	4	146	177	34
<i>Vestlandske krets:</i>									
27. Bergen	9 550	6 219	4 952	3 948	6 553	3 417	13 498	12 772	8 369
28. Flekkefjord	357	45	34	2	5	-	359	50	34
29. Egersund	541	328	156	20	170	13	561	498	169
30. Stavanger	8 772	3 912	3 500	3 390	3 878	2 481	12 162	7 790	5 981
31. Hangesund	5 447	2 802	2 376	2 189	3 835	2 067	7 636	6 637	4 443
<i>Trøndelagens krets:</i>									
32. Trondhjem	8 282	4 574	4 052	1 199	1 738	980	9 481	6 312	5 032
33. Ålesund	1 282	1 113	662	352	582	148	1 634	1 695	810
34. Molde	197	85	69	8	10	5	205	95	74
35. Kristiansund	1 198	994	737	171	475	163	1 369	1 469	900
36. Stenkjær	70	70	70	8	8	8	78	78	78
37. Namsos	106	120	28	6	59	4	112	179	32
<i>Nord-Norges krets:</i>									
38. Tromsø	1 034	820	536	246	198	48	1 280	1 018	584
39. Sandnessjøen	64	41	15	1	1	-	65	42	15
40. Mo i Rana	573	65	65	8	18	6	581	83	71
41. Bodø	185	-	-	119	6	6	304	6	6
42. Svolvær	464	294	128	29	71	16	493	365	144
43. Narvik	633	359	211	115	209	59	748	568	270
44. Harstad	238	97	58	23	30	8	261	127	66
45. Hammerfest	83	4	3	-	-	-	83	4	3
46. Kirkenes	912	322	267	45	77	34	957	399	301
Tilsammen	100 107	63 037	47 886	36 280	61 732	30 251	136 387	124 769	78 137
Nodsarbeide	-	378	378	-	-	-	-	378	378
I alt	100 107	63 415	48 264	36 280	61 732	30 251	136 387	125 147	78 515

1920	Menn					Kvinner					Arb. menn flere enn ledige pl.	
	Arbeids-søkende		Ledige plasser		Besatte plasser	Arbeids-søkende		Ledige plasser		Besatte plasser		
	Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye		Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye			
<i>Østlandske krets:</i>												
1. Kristiania	31 591	27 380	21 975	19 568	17 489	21 612	20 943	29 044	23 895	19 197	9 616	
2. Fredrikshald ..	1 503	473	1 281	244	1 002	699	204	1 340	618	519	222	
3. Sarpsborg	698	530	372	331	196	116	113	499	301	90	326	
4. Fredrikstad	2 174	1 834	1 084	813	789	463	451	1 967	782	444	1 090	
5. Moss	932	748	860	679	516	146	110	381	203	69	72	
6. Hamar	495	399	270	269	187	35	32	50	46	13	225	
7. Elverum	452	275	289	203	153	490	324	1 704	606	237	163	
8. Rena	82	78	171	109	65	29	29	104	36	23	89	
9. Lillehammer ..	341	299	311	222	101	124	115	627	352	53	30	
10. Gjøvik	203	150	108	51	17	57	56	339	136	16	95	
11. Hønefoss	457	259	290	186	151	87	87	626	261	83	167	
12. Kongsberg	200	119	77	56	33	25	16	61	33	11	123	
13. Drammen	3 915	3 582	2 682	2 652	2 509	774	773	983	687	740	1 233	
14. Holmestrand ..	320	252	219	206	137	13	12	103	39	3	101	
15. Horten	2 125	810	1 523	972	511	865	334	1 664	599	306	602	
16. Tønsberg	1 964	1 671	1 472	1 297	1 214	326	292	1 077	429	268	492	
17. Sandefjord	1 421	1 213	811	740	602	161	155	371	228	102	610	
18. Larvik	1 256	1 093	1 121	1 121	807	78	78	98	98	64	135	
19. Porsgrund	1 035	633	844	799	683	89	65	174	122	61	191	
20. Skien	1 791	1 597	1 267	1 085	926	161	155	400	244	143	524	
21. Notodden	723	634	801	732	493	105	94	219	124	49	78	
22. Kragerø	1 017	819	251	226	247	8	6	7	7	3	766	
<i>Sørlandske krets:</i>												
23. Kristiansand ..	907	670	381	378	315	633	399	773	671	379	526	
24. Arendal	1 630	1 212	976	854	757	250	188	600	363	170	654	
25. Grimstad	93	63	5	5	3	9	8	13	9	5	88	
26. Mandal	239	184	66	66	47	2	2	-	-	-	173	
<i>Vestlandske krets:</i>												
27. Bergen	10 227	7 896	4 582	4 308	3 715	3 890	3 742	4 753	4 077	3 166	5 665	
28. Flekkefjord ..	314	146	37	36	31	4	4	18	13	3	277	
29. Egersund	360	271	188	156	114	44	34	124	66	17	172	
31. Sandnes	285	156	38	33	31	17	17	23	21	4	247	
30. Stavanger	8 959	5 953	2 747	2 682	2 415	3 461	3 037	4 080	3 409	2 646	6 212	
32. Haugesund	5 184	3 179	2 256	2 199	1 746	2 306	2 127	3 346	2 564	2 152	2 928	
33. Odda	195	118	28	27	22	28	17	36	25	6	167	
<i>Trøndelagens krets:</i>												
34. Trondhjem	9 908	7 340	3 125	3 060	2 790	1 241	1 073	1 867	1 685	884	6 783	
35. Ålesund	1 755	1 218	675	645	482	319	265	457	370	168	1 080	
36. Molde	601	260	72	69	66	12	7	5	5	3	529	
37. Kristiansund ..	2 701	1 508	891	864	840	150	138	395	231	113	1 310	
38. Stankjær	69	69	66	66	66	1	1	-	-	-	3	
39. Namsos	178	117	40	40	15	5	4	46	33	6	138	
<i>Nord-Norges krets:</i>												
40. Tromsø	1 266	884	397	356	304	372	281	217	195	134	869	
41. Sannessjøen ..	404	336	105	90	88	9	7	9	7	3	299	
42. Mo i Rana	1 477	282	294	292	292	11	7	11	5	7	1 183	
43. Bodø	1 170	165	-	-	-	584	37	-	-	-	1 170	
44. Svolvær	639	359	145	131	104	65	35	50	36	13	494	
45. Narvik	551	306	157	136	104	108	91	171	119	47	394	
46. Harstad	459	232	34	30	18	42	34	35	29	10	425	
47. Hammerfest ..	763	341	86	83	84	44	30	23	22	20	677	
48. Kirkenes	3 984	1 468	738	728	688	137	97	97	89	71	3 246	
Tilsammen	109 013	79 581	56 188	49 895	43 965	40 207	36 126	58 987	44 090	32 526	52 825	
Nedsarbeide			2 936	2 849	29 32							
Ialt	109 013	79 581	59 124	52 744	46 897	40 207	36 126	58 987	44 090	32 526	52 825	

1921	Menn					Kvinner				
	Arbeids- søkende		Ledige plasser		Besatte plasser	Arbeids- søkende		Ledige plasser		Besatte plasser
	Talt	Derav nye	Talt	Derav nye		Talt	Derav nye	Talt	Derav nye	
<i>Ostlandske krets:</i>										
1. Kristiania	72 307	36 886	11 798	10 965	10 078	29 451	22 832	24 887	21 564	18 407
2. Fredrikshald	4 676	2 727	705	133	650	1 044	633	834	509	532
3. Sarpsborg	6 790	3 689	319	317	291	617	390	422	316	149
4. Fredrikstad	11 657	4 370	506	441	474	1 023	725	1 824	832	564
5. Moss	5 140	1 886	314	286	222	761	338	536	344	143
6. Hamar	1 927	805	310	309	296	117	62	105	92	29
7. Elverum	3 732	1 482	241	173	67	745	486	1 568	698	321
8. Rena	879	517	29	23	16	27	17	79	36	7
9. Lillehammer	1 293	757	210	158	115	189	168	676	407	89
10. Gjøvik	1 331	540	39	31	13	263	137	331	166	27
11. Hønefoss	4 801	1 564	199	176	116	244	145	498	293	112
12. Kongsberg	772	364	39	34	29	38	27	63	45	18
13. Drammen	10 733	6 039	1 125	1 123	1 068	1 524	1 111	703	638	553
14. Holmestrand	1 233	568	279	289	256	49	34	117	57	25
15. Horten	2 603	822	1 850	716	478	1 068	393	1 557	710	356
16. Tønsberg	5 811	2 535	694	679	674	556	408	1 061	513	347
17. Sandefjord	4 591	2 197	249	230	211	463	314	396	228	121
18. Larvik	6 100	2 142	126	126	117	644	221	163	163	101
19. Porsgrund	2 864	1 016	438	435	383	165	107	158	119	73
20. Skien	8 250	2 834	416	414	400	625	340	328	272	196
21. Notodden	1 252	876	260	245	194	75	73	124	112	26
22. Kragerø	2 782	1 632	140	131	140	17	14	12	11	5
<i>Serlandske krets:</i>										
23. Kristiansand	3 925	1 579	117	117	112	617	393	567	522	376
24. Risør	2 080	347	5	1	9	—	—	—	—	—
25. Arendal	2 543	1 853	900	866	822	280	231	626	379	203
26. Grimstad	553	262	77	73	74	7	6	8	7	2
27. Mandal	1 251	546	113	112	113	25	6	2	2	—
<i>Vestlandske krets:</i>										
28. Bergen	28 406	13 647	3 189	3 148	3 032	6 796	4 815	4 705	4 024	3 000
29. Flakkefjord	500	129	75	75	74	5	4	2	1	—
30. Egersund	1 074	263	63	62	58	3	3	7	6	1
31. Sandnes	1 171	516	72	67	44	84	51	87	36	12
32. Stavanger	17 279	14 000	1 422	1 411	1 361	4 158	3 973	2 937	2 524	1 981
33. Haugesund	8 184	3 226	1 266	1 263	1 123	2 794	2 470	2 896	2 454	2 139
34. Odda	6 453	1 788	264	264	254	121	63	48	33	17
<i>Trøndelagens krets:</i>										
35. Trondhjem	18 005	8 101	1 799	1 768	1 648	2 554	1 607	1 866	1 647	1 091
36. Ålesund	7 833	2 163	531	529	467	940	509	517	422	269
37. Molde	1 531	189	51	51	51	37	8	6	6	6
38. Kristiansund	8 879	3 188	1 060	1 060	1 059	506	201	233	187	129
39. Røros ¹	239	239	—	—	—	—	—	—	—	—
40. Stenkjær	366	93	60	60	60	4	1	—	—	—
41. Namssø	1 799	352	47	43	46	16	8	3	3	—
<i>Nord-Norges krets:</i>										
42. Tromsø	3 540	1 872	190	189	189	372	268	359	289	185
43. Sandnessjøen	2 020	525	294	292	294	50	15	11	11	9
44. Mo i Rana	2 183	453	263	263	263	10	7	8	7	7
45. Bodo	2 029	692	1	1	1	202	92	5	5	4
46. Svolvær	1 721	721	211	188	150	109	57	72	55	27
47. Narvik	1 415	746	104	91	70	372	227	240	174	110
48. Harstad	1 680	558	39	39	35	67	48	58	51	22
49. Hammerfest	3 044	776	400	385	360	104	46	37	30	28
50. Kirkenes	7 150	4 474	738	738	719	139	128	153	130	100
Tilsammen	(298 399)	139 646	(35 657)	30 595	28 766	(59 677)	44 232	(51 915)	41 130	31 917
Nødsarbeide ²			18 355	18 229	18 282					
Tilsammen 1921	(298 399)	139 646	(52 012)	48 824	47 048	(59 677)	44 232	(51 915)	41 130	31 917

¹ Røros arbeidskontor begynte virksomheten 1ste desember 1921.² Tallene her omfatter både menn og kvinner, de siste dog i et forholdsvis ubetydelig antall.

1922	Menn					Kvinner				
	Arbeids- søkende		Ledige plasser		Besatte plasser	Arbeids- søkende		Ledige plasser		Besatte plasser
	Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye		Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye	
<i>Østlandske krets:</i>										
1. Fredrikshald	3 493	2 527	501	110	463	1 101	595	840	516	552
2. Sarpsborg	1 431	754	292	289	265	175	156	308	240	110
3. Fredrikstad	9 751	3 120	554	495	489	623	554	1 387	685	522
4. Moss	5 188	1 449	325	294	270	248	129	297	196	83
5. Kristiania	104 157	43 157	15 791	14 735	13 704	36 259	26 285	27 238	23 694	20 814
6. Hamar	1 879	542	244	244	244	103	35	68	53	25
7. Lillehammer	1 311	577	153	140	98	210	196	612	399	125
8. Gjøvik	1 685	398	25	18	14	140	80	251	114	15
9. Elverum	13 501	2 040	182	159	129	965	505	1 150	620	325
10. Rena	2 859	711	229	225	196	32	21	36	26	13
11. Hønefoss	4 136	1 329	99	86	67	146	121	344	218	85
12. Drammen	6 657	4 012	1 360	1 352	1 304	602	548	566	462	429
13. Kongsberg	582	348	31	31	26	43	32	29	23	14
14. Holmestrand	849	621	362	354	328	26	18	79	38	8
15. Horten	3 309	825	2 107	990	727	1 333	402	1 438	768	423
16. Tønsberg	4 028	2 095	855	837	820	484	414	938	497	374
17. Sandefjord	3 896	1 730	449	437	397	602	320	331	264	163
18. Larvik	4 377	1 785	679	679	627	242	136	184	184	110
19. Kragerø	3 857	978	139	185	137	47	22	6	6	3
20. Porsgrund	2 644	894	466	465	440	162	100	131	108	77
21. Skien	6 277	2 420	577	574	568	459	279	283	238	190
22. Notodden	1 874	951	177	174	132	62	56	85	70	17
<i>Sørlandske krets:</i>										
23. Risør	2 679	332	8	5	8	—	—	—	—	—
24. Arendal	3 125	1 739	949	883	827	236	205	481	306	129
25. Grimstad	434	212	84	84	76	14	10	20	18	23
26. Kristiansand S.	4 589	1 332	259	258	247	869	564	798	694	529
27. Mandal	960	362	70	70	68	1	1	—	—	—
28. Flekkefjord	255	60	46	46	46	7	7	10	8	5
<i>Vestlandske krets:</i>										
29. Egersund	673	180	33	33	30	3	3	4	4	2
30. Sandnes	461	217	15	15	12	15	10	40	21	4
31. Stavanger	16 252	8 317	1 752	1 693	1 548	3 595	2 984	3 312	2 824	2 266
32. Haugesund	8 779	3 421	1 313	1 313	1 112	2 717	1 915	2 994	2 465	2 027
33. Odda	3 687	1 937	144	143	143	372	121	70	54	29
34. Bergen	27 837	13 982	4 455	4 395	4 241	5 819	4 854	5 311	4 510	3 492
35. Ålesund	4 741	2 500	1 037	1 028	927	483	391	623	537	290
36. Molde	940	378	113	38	8	7	1	—	—	—
37. Kristiansund N.	6 869	3 693	2 400	2 400	2 393	436	219	214	194	167
<i>Trøndelagens krets:</i>										
38. Røros	1 978	390	—	—	—	14	—	—	—	—
39. Trondheim	15 983	6 442	1 826	1 812	1 684	1 626	1 496	1 694	1 531	1 157
40. Steinkjer	359	123	78	76	78	12	—	3	3	2
41. Namsos	665	214	43	43	42	27	14	9	9	5
<i>Nord-Norges krets:</i>										
42. Sandnessjøen	2 115	833	549	549	549	94	33	17	17	17
43. Mo i Rana	4 378	823	355	355	352	9	3	3	3	3
44. Bø	1 192	243	—	—	—	23	10	4	4	2
45. Narvik	2 629	1 139	398	388	337	406	228	274	208	109
46. Svolvær	1 352	624	146	139	102	115	80	98	78	35
47. Harstad	1 218	490	207	178	150	26	22	40	35	11
48. Tromsø	2 953	1 603	289	279	230	393	308	377	289	173
49. Hammerfest	2 000	719	453	444	437	73	24	24	23	17
50. Kirkenes	2 193	1 201	423	406	402	86	69	88	78	61
Tilsammen	309 007	126 209	43 042	39 886	34 494	61 542	44 425	53 107	43 332	35 122

1923	Menn					Kvinner				
	Arbeids-søkende		Ledige plasser		Besatte plasser	Arbeids-søkende		Ledige plasser		Besatte plasser
	Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye		Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye	
<i>Østlandske krets:</i>										
1. Kristiania	75 523	38 379	20 033	18 767	17 215	30 343	25 011	25 147	22 506	20 106
2. Fredrikshald	2 386	1 600	706	121	625	751	278	947	409	572
3. Sarpsborg	1 032	586	262	250	202	130	123	228	186	112
4. Fredrikstad	6 214	2 419	818	608	634	772	666	1 348	790	637
5. Moss	2 217	956	452	430	331	262	191	383	263	162
6. Hamar	918	269	125	122	123	20	16	57	29	13
7. Elverum	5 564	1 800	357	244	139	961	520	1 036	564	351
8. Rena	1 610	353	107	107	107	31	24	34	32	25
9. Lillehammer	726	347	100	89	72	280	266	459	353	136
10. Gjøvik	1 063	307	48	33	13	81	47	127	71	38
11. Hønefoss	1 183	438	128	126	88	183	150	350	247	115
12. Kongsberg	379	198	20	20	10	9	9	11	9	4
13. Drammen	3 439	2 499	1 092	1 084	1 050	520	516	575	559	438
14. Holmestrand	560	293	297	269	257	22	13	35	21	13
15. Horten	3 666	994	1 534	1 063	717	1 932	537	1 256	710	421
16. Tonsberg	2 696	1 783	1 122	1 070	1 001	559	513	1 060	645	452
17. Sandefjord	1 990	1 089	657	605	536	528	325	494	301	165
18. Larvik	2 321	1 390	1 133	1 133	999	163	150	198	198	144
19. Porsgrund	1 365	652	512	503	482	119	77	110	101	78
20. Skien	3 852	1 611	642	633	614	346	302	352	298	235
21. Notodden	1 207	838	175	170	148	83	80	89	81	43
22. Kragerø	2 627	977	121	121	121	77	48	8	8	5
<i>Sørlandske krets:</i>										
23. Kristiansand S.	2 670	1 003	328	328	322	835	508	781	704	459
24. Risør	1 282	81	5	2	5	—	—	—	—	—
25. Arendal	1 865	1 225	1 178	1 123	1 043	209	170	380	255	140
26. Grimstad	245	122	78	78	71	6	5	7	7	2
27. Mandal	827	296	71	68	71	4	3	1	1	1
<i>Vestlandske krets:</i>										
28. Bergen	24 948	13 285	5 150	5 005	4 956	5 866	4 830	5 517	4 499	3 418
29. Flekkefjord	240	91	37	37	37	2	2	5	4	2
30. Egersund	632	154	30	30	30	5	4	5	5	3
31. Sandnes	190	111	11	9	2	7	7	23	12	4
32. Stavanger	14 452	6 949	2 340	2 251	2 007	3 546	2 794	3 116	2 621	2 076
33. Hangesund	7 444	3 064	1 687	1 663	1 488	2 910	2 347	3 126	2 615	2 246
34. Odda	2 903	1 083	96	90	89	296	97	52	40	21
<i>Trondelagen krets:</i>										
35. Trondhjem	12 590	5 692	1 841	1 807	1 676	2 098	1 950	2 099	1 903	1 595
36. Ålesund	3 352	1 206	837	759	723	344	241	581	439	258
37. Molde	439	140	17	17	15	—	—	2	1	—
38. Kristiansund N.	4 734	2 520	1 696	1 696	1 695	237	117	118	106	88
39. Røros	2 425	453	196	20	196	18	3	1	—	1
40. Stenkjær	284	100	83	54	85	12	1	5	4	5
41. Namsos	346	57	44	44	17	8	2	2	2	—
<i>Nord-Norges krets:</i>										
42. Tromsø	2 042	1 067	296	288	253	368	287	366	284	169
43. Sandnessjøen	954	531	402	402	402	20	10	7	7	7
44. Mo i Rana	4 322	630	189	189	189	—	—	—	—	—
45. Mosjøen	240	120	5	5	5	20	8	3	3	1
46. Bodø	616	143	4	4	4	19	6	1	1	1
47. Svolvær	1 089	432	179	157	132	116	74	100	64	43
48. Narvik	3 085	1 351	443	433	425	533	315	304	246	141
49. Harstad	745	277	52	52	49	36	36	33	33	13
50. Hammerfest	2 322	628	172	172	167	57	20	14	14	14
51. Kirkenes	3 353	2 194	1 430	1 297	1 288	186	163	188	161	150
Ialt	223 674	104 763	49 340	45 648	42 928	55 950	43 862	51 141	42 412	35 123

1924	M e n n					K v i n n e r				
	Arbeids- søkende		Ledige* plasser		Besatte* plasser	Arbeids- søkende		Ledige plasser		Besatte plasser
	Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye		Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye	
	* Nødsarbeide ikke medregnet.									
<i>Østlandske krets:</i>										
1. Oslo	69 602	35 155	21 447	16 692	14 003	28 578	22 563	22 030	19 624	17 388
2. Fredrikshald	1 840	1 256	590	137	475	777	398	793	340	472
3. Sarpsborg	831	538	359	334	279	158	108	255	209	142
4. Fredrikstad	4 795	2 078	756	668	677	1 034	642	1 251	703	692
5. Moss	1 310	756	532	447	334	259	224	404	293	208
6. Hamar	623	166	93	93	91	56	32	30	24	7
7. Elverum	3 902	1 558	211	163	118	1 132	660	1 063	634	381
8. Rena	289	145	179	175	155	50	31	35	33	19
9. Lillehammer	502	261	64	63	47	243	242	257	214	122
10. Gjøvik	809	301	15	9	5	80	61	57	43	13
11. Hønefoss	657	320	114	95	79	295	203	300	238	135
12. Kongsberg	350	219	43	43	43	14	11	10	8	4
13. Drammen	2 716	1 977	935	933	857	486	468	468	402	386
14. Holmestrand	394	243	207	192	169	30	25	39	31	16
15. Horten	3 731	963	1 560	994	769	2 376	579	956	599	427
16. Tonsberg	2 624	1 672	1 196	1 128	1 022	650	520	822	547	445
17. Sandefjord	2 953	1 360	872	832	750	480	254	335	247	163
18. Larvik	1 951	1 424	1 353	1 353	1 250	140	129	180	180	126
19. Porsgrund	1 134	560	483	482	463	78	51	59	56	40
20. Skien	2 931	1 332	433	432	416	275	259	365	292	238
21. Notodden	988	640	161	154	135	86	78	62	58	24
22. Kragerø	1 409	519	63	63	58	31	23	8	8	5
<i>Sørlandske krets:</i>										
23. Kristiansund	1 557	786	390	385	367	985	678	795	729	462
24. Risør	398	33	30	30	30	2	1	—	—	—
25. Arendal	1 464	1 051	1 079	1 036	1 017	205	173	317	197	124
26. Grimstad	253	156	106	106	104	13	11	12	8	7
27. Mandal	601	163	42	42	42	1	1	1	1	1
<i>Vestlandske krets:</i>										
28. Bergen	22 489	11 714	5 261	5 225	5 026	5 512	4 549	5 468	4 465	3 269
29. Flekkefjord	227	85	38	38	38	2	2	3	3	—
30. Egersund	348	110	58	58	36	11	11	13	13	10
31. Sandnes	139	64	15	14	7	7	7	20	9	2
32. Staranger	10 736	5 718	2 620	2 530	2 183	3 197	2 651	3 029	2 591	2 125
33. Haugesund	6 673	3 190	2 192	2 053	1 698	2 867	2 405	3 164	2 604	2 274
34. Odda	3 987	1 728	529	527	522	270	88	27	26	22
<i>Trondelagens krets:</i>										
35. Trondheim	11 763	5 567	1 664	1 630	1 498	3 559	3 326	3 036	2 731	2 189
36. Ålesund	2 476	1 741	1 462	1 451	1 169	577	553	913	770	499
37. Molde	225	67	8	8	5	5	2	1	1	—
38. Kristiansund	3 356	2 030	1 736	1 715	1 632	143	72	113	95	53
39. Roros	1 816	378	149	149	149	20	5	—	—	—
40. Stenkjer	240	72	96	70	96	12	10	—	—	—
41. Namsoy	151	48	12	12	12	4	4	5	4	2
<i>Nord-Norges krets:</i>										
42. Tromsø	1 367	913	325	306	232	351	275	353	275	135
43. Mosjøen	819	180	79	79	74	17	8	12	10	8
44. Sandnessjøen	662	506	451	451	450	13	11	11	11	11
45. Mo i Rana	2 693	362	61	61	60	5	4	2	1	—
46. Bodø	598	81	47	47	46	39	17	13	13	13
44. Steiervær	1 340	777	199	190	156	164	73	177	79	58
48. Narvik	2 110	832	209	209	200	67	34	101	329	157
49. Harstad	191	151	61	35	50	33	14	33	27	18
50. Hammerfest	1 757	313	135	128	112	85	21	36	23	20
51. Kirkenes	3 036	1 931	1 425	1 265	1 245	202	196	235	195	158
Tilsammen 1924	190 113	94 184	52 145	45 231	40 451	56 095	43 102	47 969	39 993	33 070
1923	223 674	104 763	49 340	45 648	42 928	55 950	43 882	51 141	42 412	35 123
1922	309 007	126 209	43 042	39 886	34 494	61 542	44 425	53 107	43 332	35 022

1925	Menn					Kvinner				
	Arbeids-søkende		Ledige* plasser		Besatte plasser	Arbeids-søkende		Ledige plasser		Besatte plasser
	Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye		Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye	
<i>Ostlandske krets:</i>										
1. Oslo	98 230	40 977	14 729	14 041	13 251	39 869	23 220	19 865	18 010	16 146
2. Fredrikshald	2 540	603	1 024	78	957	862	180	627	110	532
3. Sarpsborg	1 393	797	385	383	352	140	138	196	189	128
4. Fredrikstad	4 515	2 178	621	579	592	1 308	760	976	748	798
5. Moss	3 227	1 234	418	405	374	308	231	306	240	188
6. Hamar	969	282	133	133	133	83	42	36	28	15
7. Elverum	4 718	1 499	160	131	112	1 330	804	1 165	696	517
8. Rena	795	314	122	122	122	46	44	24	23	21
9. Lillehammer	1 055	363	98	95	82	247	246	255	225	118
10. Gjøvik	1 059	323	39	10	35	50	15	33	19	12
11. Honefoss	1 775	571	149	141	133	344	236	335	248	152
12. Kongsberg	963	491	159	159	158	26	22	8	8	4
13. Drammen	4 188	2 402	620	616	607	426	420	456	428	355
14. Holmestrand	501	273	155	150	133	68	42	57	45	22
15. Horten	4 464	1 045	1 229	945	704	2 566	592	930	648	460
16. Tønsberg	2 748	1 753	1 002	968	909	944	764	1 049	778	621
17. Sandefjord	2 024	1 293	1 109	1 079	962	456	279	493	381	203
18. Larvik	1 890	1 163	1 112	1 112	1 054	90	88	130	130	85
19. Porsgrund	1 409	834	339	339	337	86	66	45	45	41
20. Skien	3 318	1 496	591	588	576	485	480	532	482	420
21. Notodden	1 304	820	460	423	458	96	75	38	34	24
22. Kragerø	834	513	124	124	123	123	54	47	29	20
<i>Sørlandske krets:</i>										
23. Kristiansund	1 806	957	481	476	451	1 170	860	670	610	396
24. Arendal	1 636	1 056	812	806	781	239	200	267	204	148
25. Grimstad	252	179	115	115	115	18	15	16	15	8
26. Mandal	584	241	89	89	88	20	13	8	8	8
<i>Vestlandske krets:</i>										
27. Bergen	26 405	13 469	5 631	5 616	5 477	5 840	4 549	5 020	4 129	3 232
28. Flekkefjord	218	88	43	42	43	5	3	1	1	—
29. Egersund	309	145	77	77	76	21	10	8	8	5
30. Stavanger	14 110	6 488	1 938	1 895	1 716	4 560	3 404	2 762	2 374	2 130
31. Haugesund	8 386	3 604	2 352	2 181	1 785	3 098	2 504	2 919	2 485	2 278
32. Odda	4 677	2 279	1 009	1 008	1 000	211	102	59	56	34
<i>Trondelagens krets:</i>										
33. Trondheim	13 043	6 122	1 549	1 537	1 476	3 112	2 857	2 249	2 096	1 716
34. Ålesund	3 200	2 034	1 202	1 200	1 094	769	747	1 009	836	621
35. Molde	326	62	2	2	1	—	—	—	—	—
36. Kristiansund	3 793	2 374	1 592	1 586	1 518	144	87	97	84	45
37. Rosas	1 880	397	195	—	195	9	2	2	—	2
38. Stenkjær	—	—	—	—	—	oppgave mangler.				
39. Namsos	251	103	34	32	34	6	6	6	5	3
<i>Nord-Norges krets:</i>										
40. Tromsø	1 965	1 283	501	483	435	486	368	335	270	183
41. Mosjøen	554	150	27	27	19	1	1	6	6	—
42. Sandnessjøen	425	317	269	269	269	34	25	24	24	24
43. Mo i Rana	2 566	464	82	77	82	17	5	5	5	3
44. Bodø	278	126	97	97	94	13	8	3	3	2
45. Svolvær	1 116	678	403	351	247	125	62	134	76	43
46. Narvik	3 204	1 621	685	673	636	654	401	436	341	210
47. Harstad	330	160	97	97	91	31	25	26	23	16
48. Hammerfest	1 756	549	229	229	228	59	23	30	28	28
49. Kirkenes	5 104	2 677	938	875	855	273	206	191	156	138
Tilsammen 1925	242 093	108 897	45 227	42 461	40 970	63 866	45 301	43 866	37 387	32 153
» 1924	190 113	94 184	52 145	45 231	40 451	56 095	43 102	47 969	39 993	33 070
» 1923	223 674	104 763	49 340	45 648	42 928	55 950	43 862	51 141	42 412	35 123

1926	Menn					Kvinner				
	Arbeids- søkende		Ledige plasser		Besatte plasser	Arbeids- søkende		Ledige plasser		Besatte plasser
	Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye		Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye	
<i>Østlandske krets:</i>										
1. Oslo	136 861	43 781	12 018	11 377	10 735	39 461	24 664	18 211	16 737	15 536
2. Fredrikshald	3 255	2 356	1 340	869	1 340	714	423	432	252	425
3. Sarpsborg	2 760	1 123	567	565	565	159	128	102	102	99
4. Fredrikstad	8 921	3 485	568	530	540	1 396	809	887	664	771
5. Moss	5 231	1 556	310	293	258	542	260	310	234	159
6. Hamar	1 449	318	102	98	101	51	30	27	22	15
7. Elverum	4 345	1 095	195	175	159	1 338	539	573	365	313
8. Rena	2 117	538	335	321	330	129	59	43	43	39
9. Lillehammer	1 748	492	67	67	61	299	257	244	176	91
10. Gjøvik	1 884	375	6	1	6	229	69	13	3	12
11. Hønefoss	1 806	443	57	57	51	375	259	278	242	167
12. Kongsberg	1 456	727	469	469	469	46	28	21	21	9
13. Drammen	5 672	3 215	1 490	1 484	1 489	767	674	600	567	527
14. Holmestrand	1 234	388	317	310	300	63	38	35	33	21
15. Horten	4 894	1 030	965	852	623	2 249	520	754	506	343
16. Tønsberg	4 144	2 262	1 098	1 066	1 036	1 369	972	995	742	688
17. Sandefjord	3 759	1 724	444	433	379	536	348	517	415	256
18. Larvik	2 731	1 319	1 090	1 090	1 058	260	240	298	293	241
19. Porsgrund	2 763	915	220	220	220	428	157	63	72	55
20. Skiens	4 247	1 332	387	383	377	582	455	525	428	376
21. Notodden	2 771	2 051	140	140	137	69	63	21	21	21
22. Kragerø	1 404	552	163	163	163	124	43	38	21	20
<i>Sørlandske krets:</i>										
23. Kristiansand	2 795	1 076	302	302	292	1 056	749	615	560	344
24. Arendal	2 454	1 145	824	820	783	196	163	222	173	111
25. Grimstad	222	130	107	107	105	5	5	1	1	1
26. Mandal	790	248	82	82	82	9	9	7	7	7
<i>Vestlandske krets:</i>										
27. Bergen	31 954	13 493	4 980	4 974	4 907	6 182	4 527	4 715	3 854	3 023
28. Egersund	615	150	81	81	80	3	3	1	1	1
29. Stavanger	14 833	6 074	1 370	1 355	1 305	4 967	3 574	2 739	2 357	2 104
30. Haugesund	8 287	2 776	1 284	1 237	986	2 994	2 040	2 553	2 250	2 080
31. Odda	4 812	2 044	949	947	942	175	98	43	43	34
<i>Trondelagens krets:</i>										
32. Trondhjem	18 178	7 173	1 255	1 248	1 190	3 575	3 246	2 197	2 042	1 700
33. Ålesund	4 581	2 023	976	970	893	848	839	944	845	709
34. Molde	806	127	34	34	34	—	—	—	—	—
35. Kristiansund	5 088	2 565	1 407	1 356	1 373	221	106	63	63	45
36. Røros	3 073	462	391	—	390	4	1	—	—	—
37. Steinkjer	Uregelmessige oppgaver, ikke benyttet.									
38. Namsos	397	79	16	16	16	10	5	7	7	5
<i>Nord-Norges krets:</i>										
39. Tromsø	2 596	1 435	342	335	332	469	372	382	330	260
40. Mosjøen	1 081	159	21	20	18	4	3	2	2	2
41. Sandnessjøen	658	465	431	426	424	221	201	198	196	198
42. Mo i Rana	3 925	574	246	246	246	36	17	10	10	10
43. Bodø	315	151	89	89	89	8	6	1	1	4
44. Svolvær	1 425	772	365	361	218	153	77	98	70	50
45. Narvik	6 841	2 427	999	977	929	866	451	528	374	226
46. Harstad	451	223	103	103	100	31	24	20	19	9
47. Hammerfest	2 320	432	35	35	35	27	7	5	5	5
48. Kirkenes	4 307	1 481	545	544	529	89	65	17	16	14
Tilsammen	328 252	118 761	39 582	37 568	36 727	73 334	47 623	40 358	35 188	31 126

1927	Menn					Kvinner				
	Arbeids-søkende		Ledige plasser		Besatte plasser	Arbeids-søkende		Ledige plasser		Besatte plasser
	Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye		Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye	
<i>Ostlandske krets:</i>										
1. Oslo	132 117	43 500	14 062	13 407	12 754	38 423	25 042	18 934	17 705	16 863
2. Halden	2 428	371	761	173	707	739	211	595	255	415
3. Sarpsborg	3 259	1 245	571	571	571	65	63	61	61	61
4. Fredrikstad	12 230	3 071	713	660	702	1 525	647	776	626	669
5. Moss	4 572	1 398	354	299	274	330	161	287	215	142
6. Hamar	2 225	345	104	100	101	183	69	16	16	14
7. Elverum	4 434	1 615	262	245	156	1 305	633	504	360	319
8. Rena	1 424	401	186	186	186	185	76	43	41	39
9. Lillehammer	1 952	553	95	88	81	315	312	264	206	97
10. Gjøvik	3 345	606	50	45	46	336	98	33	28	28
11. Honefoss	1 304	427	114	111	108	682	398	358	297	227
12. Kongsvær	1 486	946	609	609	606	26	19	9	8	4
13. Drammen	5 788	3 143	1 669	1 668	1 665	757	695	714	648	628
14. Holmestrand	445	171	96	96	87	38	27	36	32	12
15. Horten	5 234	1 034	1 070	986	835	2 547	590	941	626	451
16. Tonsberg	4 106	2 139	1 097	1 069	1 033	1 444	1 018	1 041	826	743
17. Sandefjord	4 359	1 789	543	543	501	656	387	573	461	290
18. Larvik	4 150	1 263	1 006	1 006	979	200	163	197	197	158
19. Porsgrunn	3 259	983	346	346	346	357	96	44	44	44
20. Skien	3 897	1 328	342	339	336	500	438	534	464	386
21. Notodden	3 246	2 577	185	185	182	58	53	13	13	13
22. Kragerø	1 330	480	262	258	262	109	37	21	18	16
<i>Sørlandske krets:</i>										
23. Kristiansund	3 830	1 503	529	525	525	1 006	753	549	483	354
24. Arendal	2 222	1 014	683	677	648	198	165	255	192	123
25. Grimstad	331	133	52	45	52	12	3	2	1	2
26. Mandal	613	212	148	148	148	7	6	5	5	5
<i>Vestlandske krets:</i>										
27. Bergen	29 920	11 437	4 048	4 044	3 966	5 225	4 004	3 900	3 485	2 613
28. Egersund	401	141	93	93	93	2	2	2	2	2
29. Stavanger	17 341	6 202	1 681	1 668	1 607	6 062	3 890	2 643	2 460	2 263
30. Hangesund	7 297	2 548	945	896	862	3 183	2 219	2 424	2 152	2 008
31. Odda	3 653	1 648	708	708	703	295	122	29	28	21
<i>Trondelagens krets:</i>										
32. Trondhjem	16 555	6 667	1 075	1 069	1 040	3 102	2 752	2 013	1 897	1 576
33. Ålesund	4 751	1 790	946	930	864	1 011	931	895	848	715
34. Molde	916	48	21	21	21	—	—	—	—	—
35. Kristiansund	4 441	2 227	835	835	801	108	37	36	36	21
36. Røros	2 906	501	345	—	345	8	1	—	—	—
37. Steinkjer	573	104	79	79	79	48	7	7	7	7
38. Namsos	841	107	21	21	21	7	4	6	5	4
<i>Nord-Norges krets:</i>										
39. Tromsø	3 140	1 621	320	320	314	469	348	297	277	219
40. Mosjøen	733	100	55	54	53	6	4	—	—	—
41. Sandnessjøen	736	558	536	536	536	268	266	266	267	266
42. Mo i Rana	3 651	277	212	164	212	105	31	30	23	30
43. Bodo	350	159	116	116	116	47	29	24	24	22
44. Svolvær	1 185	499	197	169	150	177	83	98	49	43
45. Narvik	9 609	2 641	907	903	876	1 146	601	375	322	216
46. Harstad	1 030	329	104	104	99	33	23	16	13	13
47. Hammerfest	2 199	193	41	41	41	102	15	1	1	1
48. Kirkenes	2 734	996	361	361	359	39	21	—	—	—
Tilsammen	328 578	113 040	39 555	37 517	36 349	73 446	47 552	39 867	35 714	32 163

1928	Menn					Kvinner				
	Arbeids- søkende		Ledige plasser		Besatte plasser	Arbeids- søkende		Ledige plasser		Besatte plasser
	Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye		Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye	
<i>Ostlandske krets:</i>										
1. Oslo	117 920	40 924	16 310	15 349	14 470	38 387	24 291	20 052	18 892	17 991
2. Halden	3 016	1 136	667	498	509	1 123	618	893	571	544
3. Sarpsborg	3 908	1 291	372	372	372	135	82	65	65	65
4. Fredrikstad	10 793	3 079	736	699	693	1 570	776	951	717	778
5. Moss	3 877	1 380	357	344	316	411	269	320	249	207
6. Hamar	2 060	472	58	55	50	254	108	21	21	21
7. Elverum	3 803	1 381	351	325	261	1 169	501	478	364	296
8. Rena	1 562	354	223	214	223	177	58	31	31	30
9. Lillehammer	1 848	464	53	51	49	327	327	224	180	79
10. Gjøvik	3 147	849	138	108	107	542	191	73	64	53
11. Honefoss	1 222	333	116	110	106	1 081	504	357	298	260
12. Kongsberg	1 105	451	156	156	156	23	18	7	7	3
13. Drammen	5 481	3 140	1 710	1 707	1 709	769	751	787	721	712
14. Holmestrand	183	95	68	68	63	18	16	29	21	6
15. Horten	4 588	1 019	898	846	686	2 342	566	801	600	436
16. Tonsberg	4 244	2 176	1 174	1 165	1 120	1 770	1 263	1 172	961	847
17. Sandefjord	3 235	1 587	455	448	362	694	402	560	448	273
18. Larvik	3 787	1 081	1 171	1 171	1 164	221	203	245	245	204
19. Porsgrund	4 047	987	566	566	566	242	92	71	69	65
20. Skien	6 062	1 821	432	428	425	481	458	493	441	399
21. Notodden	2 226	1 483	203	203	196	64	59	25	25	24
22. Kragerø	2 022	764	559	555	559	100	41	28	26	26
<i>Sørlandske krets:</i>										
23. Kristiansand	3 943	1 593	800	800	782	1 036	653	469	346	328
24. Arendal	1 914	927	710	697	661	141	118	176	134	83
25. Grimstad	446	125	55	54	55	11	3	1	1	1
26. Mandal	463	141	128	128	128	7	5	3	3	3
<i>Vestlandske krets:</i>										
27. Bergen	24 249	11 175	3 820	3 811	3 694	5 932	4 547	4 972	4 264	3 174
28. Egersund	394	116	68	68	68	1	1	1	1	1
29. Stavanger	17 273	6 179	1 923	1 910	1 857	6 320	4 162	2 560	2 389	2 247
30. Hangesund	6 941	2 823	1 186	1 143	915	3 326	2 226	2 349	2 125	1 993
31. Odda	4 807	2 578	1 475	1 475	1 457	417	156	41	41	36
<i>Trondelagens krets:</i>										
32. Trondhjem	15 234	6 001	1 156	1 145	1 100	3 287	2 916	1 816	1 738	1 342
33. Ålesund	5 341	1 806	786	786	725	993	806	842	782	601
34. Molde	640	115	12	9	12	—	—	—	—	—
35. Kristiansund	3 734	1 734	881	881	867	45	21	22	22	13
36. Røros	2 587	307	144	35	144	5	2	—	—	—
37. Steinkjer	582	114	83	83	83	30	7	3	3	3
38. Namsos	1 878	245	46	46	46	3	2	1	1	1
<i>Nord-Norges krets:</i>										
39. Tromsø	2 594	1 285	279	278	276	473	388	281	256	215
40. Mosjøen	619	91	55	51	48	36	17	15	12	6
41. Sandnessjøen	355	309	298	298	296	227	217	215	215	215
42. Mo i Rana	4 329	726	246	246	246	99	42	38	38	38
43. Bøe	365	148	98	98	97	49	28	23	23	22
44. Svolvær	1 694	619	372	325	263	187	90	139	100	53
45. Narvik	8 447	2 498	741	733	717	1 127	508	398	313	184
46. Harstad	725	259	110	110	106	29	27	17	17	13
47. Hammerfest	1 913	352	151	149	151	79	19	11	10	10
48. Kirkenes	1 596	855	442	434	426	73	39	33	32	29
Tilsammen	1303 199	109 386	(42 838)	40 934	39 382	(75 833)	49 594	(42 109)	37 882	33 922

1929	Menn					Kvinner				
	Arbeids-søkende		Ledige plasser		Besatte plasser	Arbeids-søkende		Ledige plasser		Besatte plasser
	Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye		Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye	
<i>Ostlandske krets:</i>										
1. Oslo	113 881	41 048	17 150	16 246	15 676	38 827	26 040	24 305	22 427	20 380
2. Halden	1 982	721	747	589	529	986	470	903	587	471
3. Sarpsborg	4 620	1 483	450	450	450	1 377	102	77	77	74
4. Fredrikstad	8 392	2 812	859	808	825	1 788	895	1 064	848	824
5. Moss	2 855	619	310	289	265	364	169	358	286	196
6. Hamar	1 561	284	93	93	68	246	111	54	52	39
7. Elverum	4 374	1 524	300	292	226	883	488	513	424	325
8. Rena	1 849	324	186	186	183	166	79	36	36	30
9. Lillehammer	1 743	473	80	77	73	379	362	310	234	97
10. Gjøvik	2 503	519	100	94	95	416	135	97	96	89
11. Honefoss	1 117	409	101	98	88	1 254	555	459	415	302
12. Kongsvær	1 249	602	253	253	252	5	3	—	—	—
13. Drammen	4 748	2 731	1 724	1 724	1 724	833	805	854	770	774
14. Holmestrand	157	108	79	77	66	27	22	33	31	14
15. Horten	4 435	1 037	1 194	1 085	811	1 896	539	1 083	734	501
16. Tønsberg	3 782	2 297	1 346	1 302	1 229	1 539	1 159	1 343	1 120	893
17. Sandefjord	2 272	1 369	790	743	698	723	418	683	550	319
18. Larvik	3 408	999	1 101	1 101	1 076	194	163	196	196	159
19. Porsgrunn	1 703	602	362	360	360	213	88	80	80	80
20. Skien	3 460	1 414	443	430	423	774	614	528	475	420
21. Notodden	3 026	2 421	148	148	147	36	27	4	4	4
22. Kragerø	1 791	656	169	169	169	97	43	31	31	28
<i>Sørlandske krets:</i>										
23. Kristiansand	3 959	1 460	546	546	542	1 015	574	438	324	312
24. Arendal	1 479	811	717	705	683	157	131	273	187	121
25. Grimstad	742	142	49	44	49	—	—	—	—	—
26. Mandal	358	152	193	190	193	7	2	—	—	—
<i>Vestlandske krets:</i>										
27. Bergen	20 633	9 569	3 588	3 580	3 542	5 930	4 529	5 210	4 480	3 250
28. Egersund	384	123	60	60	60	1	1	1	1	1
29. Stavanger	13 737	5 779	1 942	1 907	1 858	5 442	4 244	2 864	2 695	2 594
30. Haugesund	4 432	1 915	962	894	871	3 380	2 313	2 385	2 149	1 991
31. Odda	5 469	2 590	1 411	1 411	1 406	456	179	48	48	38
<i>Trondelagens krets:</i>										
32. Nidaros	14 338	5 250	1 098	1 097	1 046	3 724	3 281	2 458	2 293	1 931
33. Ålesund	4 819	1 814	879	879	833	1 115	989	912	827	721
34. Molde	311	52	—	—	—	—	—	—	—	—
35. Kristiansund	4 405	1 812	899	899	887	118	49	27	27	20
36. Røros (ophørt 1/2 1929)	1 060	252	127	127	127	—	—	—	—	—
37. Steinkjer	239	31	44	44	44	57	6	6	6	5
38. Namsos	1 790	97	23	23	23	3	1	3	3	3
<i>Nord-Norges krets:</i>										
39. Tromsø	2 466	1 170	229	228	222	493	380	336	293	232
40. Mosjøen	480	109	54	53	53	30	8	9	7	2
41. Saudnessjøen	370	320	263	263	263	203	203	203	202	203
42. Mo i Rana	2 977	525	212	212	212	107	38	35	35	35
43. Bode	342	156	104	103	98	30	24	23	23	23
44. Svolvær	1 379	691	404	355	317	131	85	97	78	60
45. Narvik	8 215	2 494	899	899	888	842	473	467	379	223
46. Harstad	642	279	151	151	138	80	56	58	42	22
47. Hammerfest	1 845	198	207	207	207	184	9	11	11	11
48. Kirkenes	3 667	2 056	1 654	1 534	1 478	256	155	169	139	129
Tilsammen	275 446	104 332	44 700	42 977	41 271	76 044	51 016	49 044	43 722	37 946

1930	Menn					Kvinner				
	Arbeidssøkende		Ledige plasser		Besatte plasser	Arbeidssøkende		Ledige plasser		Besatte plasser
	Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye		Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye	
<i>Ostlandske krets:</i>										
1. Oslo	116 104	41 826	17 471	16 667	16 219	39 453	27 093	25 726	23 859	21 335
2. Halden	2 047	1 044	785	664	563	824	572	912	567	401
3. Sarpsborg	4 347	1 431	572	572	572	91	64	53	53	53
4. Fredrikstad	8 361	2 889	888	779	786	1 907	1 000	1 210	871	829
5. Moss	3 982	1 405	517	474	434	332	248	377	264	219
6. Hamar	1 467	297	115	105	90	234	74	60	59	35
7. Lillehammer	1 567	489	68	62	51	315	315	335	245	88
8. Gjøvik	1 903	664	169	169	163	240	98	116	114	92
9. Elverum	5 097	1 792	210	196	148	921	511	580	478	330
10. Rena	2 110	331	125	125	125	141	62	25	25	24
11. Hønefoss	1 574	555	140	129	117	1 263	612	559	468	333
12. Drammen	4 636	2 798	1 841	1 841	1 824	926	895	999	921	859
13. Kongsberg	1 340	449	150	142	150	8	4	3	3	2
14. Holmestrand	173	110	72	68	57	15	13	31	24	7
15. Horten	3 906	1 014	1 176	1 019	811	1 800	529	1 004	655	433
16. Tønsberg	3 650	2 216	1 350	1 306	1 281	1 692	1 272	1 488	1 156	982
17. Sandefjord	2 196	1 586	878	857	766	701	431	604	489	313
18. Larvik	2 907	871	904	904	882	200	175	208	208	169
19. Kragerø	1 416	598	170	170	173	119	61	39	39	39
20. Porsgrunn	2 048	741	323	323	323	232	96	69	69	69
21. Skien	3 755	1 110	323	319	313	943	641	640	564	458
22. Notodden	3 125	1 308	91	91	91	23	19	5	5	5
<i>Sorlandske krets:</i>										
23. Kristiansand S.	3 490	1 356	693	683	693	970	516	504	377	272
24. Arendal	1 785	946	713	706	687	193	170	251	203	113
25. Grimstad	753	179	63	61	63	—	—	—	—	—
26. Mandal	580	173	177	177	177	3	2	3	2	3
<i>Vestlandske krets:</i>										
27. Bergen	21 554	9 771	3 501	3 485	3 429	6 047	4 678	5 306	4 586	3 270
28. Egersund	297	60	42	42	42	11	11	10	10	10
29. Stavanger	16 141	6 191	1 758	1 730	1 688	6 403	3 989	2 678	2 541	2 338
30. Haugesund	5 805	3 343	1 949	1 912	1 725	3 252	2 057	2 472	2 079	1 815
31. Odda	4 803	1 989	1 019	1 019	1 019	559	194	49	49	29
<i>Trendelagens krets:</i>										
32. Trondheim	12 962	4 935	1 058	1 056	1 023	3 325	3 062	2 195	2 076	1 725
33. Ålesund	4 472	1 660	1 069	1 069	950	1 310	1 110	1 192	1 052	845
34. Molde	81	9	—	—	—	—	—	—	—	—
35. Kristiansund N.	5 448	2 045	1 127	1 053	1 105	96	34	22	22	16
36. Steinkjer	242	42	22	22	22	63	4	3	3	3
37. Namsos	1 486	16	37	37	37	—	—	—	—	—
<i>Nord-Norges krets:</i>										
38. Tromsø	3 035	1 370	302	300	294	491	391	345	315	260
39. Sandnessjøen	632	306	249	249	249	166	165	166	165	166
40. Mosjøen	531	118	49	30	46	20	12	5	5	2
41. Mo i Rana	3 572	470	205	169	201	89	45	49	44	44
42. Bode	315	145	94	94	94	45	25	23	23	23
43. Narvik	7 845	2 577	997	994	989	903	490	428	354	220
44. Svølvær	1 651	810	533	468	417	129	68	110	70	52
45. Harstad	1 069	477	239	237	232	26	24	17	17	10
46. Hammerfest	2 152	238	253	253	252	71	18	14	14	14
47. Kirkenes	3 825	2 108	1 507	1 581	1 682	344	191	193	155	148
Tilsammen	282 227	106 855	46 294	44 359	43 035	76 896	52 041	51 078	45 296	38 453

1931	Menn					Kvinner				
	Arbeids-søkende		Ledige plasser		Besatte plasser	Arbeids-søkende		Ledige plasser		Besatte plasser
	Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye		Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye	
<i>Ostlandske krets:</i>										
1. Oslo	134 128	42 096	15 165	14 536	14 211	42 185	26 821	22 992	21 706	20 083
2. Halden	3 736	1 246	507	436	405	865	395	633	412	387
3. Sarpsborg	7 727	1 699	877	877	879	196	70	28	28	28
4. Fredrikstad	14 039	3 307	644	588	615	2 393	1 101	1 053	796	813
5. Askim	2 021	537	308	277	246	174	70	185	115	48
6. Moss	5 760	1 786	494	469	446	599	378	393	321	278
7. Eidsvoll	1 506	527	199	196	179	10	5	8	7	5
8. Hamar	1 951	491	93	93	76	275	122	77	77	57
9. Elverum	6 630	1 742	185	180	141	985	553	586	464	370
10. Rena	3 694	463	140	140	140	147	78	36	34	36
11. Lillehammer	1 981	588	99	99	86	381	376	365	265	96
12. Gjøvik	2 669	829	187	185	179	689	204	142	135	125
13. Hønefoss	2 551	685	106	98	94	1 170	551	454	405	300
14. Kongsberg	1 605	423	60	60	59	1	1	1	1	—
15. Drammen	6 126	3 200	1 656	1 656	1 646	1 119	1 032	1 097	1 008	951
16. Holmestrand	329	194	148	146	129	29	20	31	31	12
17. Horten	4 822	1 032	857	816	698	1 922	494	977	642	478
18. Tønsberg	4 944	2 377	1 084	1 056	994	2 003	1 418	1 379	1 191	974
19. Sandefjord	4 016	2 056	951	938	901	785	454	625	522	348
20. Larvik	4 387	977	773	772	759	250	200	232	232	196
21. Porsgrunn	4 020	677	166	166	165	281	153	126	126	120
22. Skien	4 643	1 121	285	285	277	1 186	686	537	495	419
23. Notodden	3 071	995	28	28	28	11	11	3	3	3
24. Kragerø	2 064	576	103	103	103	99	34	12	12	12
1—24. Ostlandet	228 420	69 624	25 115	24 200	23 456	57 755	35 227	31 972	29 028	26 119
<i>Sørlandske krets:</i>										
25. Kristiansand S.	6 644	1 900	1 189	1 189	1 189	1 011	540	536	415	264
26. Arendal	2 275	1 042	797	797	785	139	114	184	154	113
27. Grimstad	657	141	72	64	72	1	1	1	1	1
28. Mandal	719	228	278	278	278	5	4	3	3	3
25—28. Sørlandet	10 295	3 311	2 336	2 328	2 324	1 156	659	724	573	381
<i>Vestlandske krets:</i>										
29. Bergen	35 322	11 042	2 881	2 873	2 811	7 036	5 010	5 369	4 896	3 377
30. Egersund	434	77	49	49	49	—	—	—	—	—
31. Stavanger	17 614	5 906	1 369	1 360	1 335	5 169	3 689	2 454	2 301	2 142
32. Hangesund	6 933	2 362	646	629	580	3 364	1 985	2 264	1 933	1 695
33. Odda	8 030	2 197	938	938	935	985	261	40	40	33
29—33. Vestlandet	68 333	21 584	5 883	5 849	5 710	16 554	10 945	10 127	8 880	7 247
<i>Trendelagen krets:</i>										
34. Trondheim	16 528	4 910	623	623	616	3 344	2 522	2 018	1 826	1 384
35. Ålesund	5 761	1 819	805	805	750	1 285	1 083	1 053	927	773
36. Molde	244	20	15	15	17	2	2	2	2	2
37. Kristiansund N.	8 285	2 254	956	956	954	216	74	54	54	35
38. Steinkjer	492	59	55	55	55	48	30	4	4	4
39. Namsos	1 634	107	36	36	36	1	1	1	1	1
34—39. Trøndelagen	32 944	9 169	2 490	2 490	2 428	4 896	3 712	3 132	2 814	2 199
<i>Nord-Norges krets:</i>										
40. Tromsø	3 610	1 454	227	226	225	558	447	395	367	306
41. Mosjøen	849	235	104	70	104	29	15	19	13	13
42. Sandnessjøen	557	349	315	315	315	197	197	197	197	197
43. Mo i Rana	6 855	798	156	156	156	82	43	41	41	41
44. Bodø	719	226	116	116	116	67	35	31	31	31
45. Støvær	1 901	775	345	299	268	109	69	117	77	48
46. Narvik	6 221	1 834	664	664	654	771	414	383	332	195
47. Harstad	1 708	603	211	211	207	43	38	14	14	8
48. Hammerfest	2 320	215	255	256	255	135	14	18	18	18
49. Kirkenes	3 487	1 602	992	933	920	170	89	61	55	55
40—49. Nord-Norge	28 027	8 091	3 385	3 246	3 220	2 171	1 361	1 276	1 145	912
Tilsammen	368 019	111 779	39 209	38 113	37 136	82 532	51 904	47 231	42 440	36 458

1932	Menn					Kvinner				
	Arbeids-søkende		Ledige plasser		Besatte plasser	Arbeids-søkende		Ledige plasser		Besatte plasser
	Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye		Ialt	Derav nye	Ialt	Derav nye	
<i>Ostlandske krets:</i>										
1. Oslo	147 706	43 974	14 013	13 465	13 150	46 813	28 221	22 843	21 516	19 904
2. Halden	5 079	1 547	353	311	285	992	571	604	411	330
3. Sarpsborg	9 009	1 803	903	903	903	1 067	263	41	40	40
4. Fredrikstad	19 610	3 652	550	523	537	2 673	1 312	1 062	847	846
5. Askim	1 673	477	207	201	179	136	78	155	125	70
6. Moss	8 011	2 231	406	389	377	916	510	441	376	320
7. Eidsvoll	1 855	477	153	153	150	18	11	17	13	10
8. Hamar	3 094	595	85	85	62	586	179	124	122	81
9. Elverum	7 816	1 828	252	243	203	895	498	472	389	315
10. Rena	3 252	472	72	62	62	117	65	31	30	27
11. Lillehammer	1 929	591	126	121	115	301	298	291	227	128
12. Gjøvik	2 983	922	169	168	159	921	263	153	153	145
13. Hønefoss	2 117	677	114	111	99	1 217	607	432	393	297
14. Kongsberg	1 629	377	68	68	63	9	4	2	2	—
15. Drammen	7 163	3 429	1 442	1 442	1 437	962	928	995	940	868
16. Holmestrand	634	153	123	122	115	12	12	15	15	2
17. Horten	6 257	1 024	703	646	555	2 127	572	717	556	425
18. Tønsberg	8 065	2 519	676	676	664	2 378	1 490	1 153	1 027	906
19. Sandefjord	11 622	5 094	3 297	3 281	3 264	803	428	441	376	246
20. Larvik	7 674	1 287	830	830	821	418	207	219	219	197
21. Porsgrunn	3 317	693	116	116	116	298	187	158	158	158
22. Skien	6 434	1 317	244	243	236	1 114	744	558	495	430
23. Notodden	3 603	982	43	43	43	13	13	2	2	2
24. Kragerø	2 794	627	83	83	83	146	37	25	25	25
1—24. Østlandet	273 226	76 748	25 028	24 285	23 678	64 932	37 498	30 951	28 457	25 772
<i>Sorlandske krets:</i>										
25. Kristiansund S.	7 437	2 161	349	349	349	1 092	569	567	474	261
26. Arendal	2 963	1 085	1 105	1 105	1 087	285	231	226	186	115
27. Grimstad	1 326	213	53	53	53	14	4	0	0	0
28. Mandal	773	230	425	425	425	1	1	0	0	0
25—28. Sorlandet	12 499	8 689	1 932	1 932	1 914	1 392	805	793	660	376
<i>Vestlandske krets:</i>										
29. Bergen	38 625	10 628	2 615	2 601	2 572	6 717	4 396	4 589	4 083	2 817
30. Egersund	574	94	24	24	24	26	26	6	6	5
31. Stavanger	16 911	6 360	1 559	1 535	1 523	4 877	3 463	2 535	2 398	2 249
32. Haugesund	8 560	2 724	987	972	917	3 214	1 967	2 036	1 824	1 612
33. Odda	10 836	3 254	1 990	1 990	1 990	1 110	273	41	41	32
29—33. Vestlandet	75 506	23 060	7 175	7 122	7 026	15 944	10 125	9 207	8 352	6 715
<i>Trondelagen krets:</i>										
34. Trondheim	19 377	5 852	441	441	440	4 308	3 074	2 064	1 861	1 349
35. Ålesund	7 769	1 868	740	740	726	1 463	1 233	758	679	631
36. Molde	532	156	70	70	70	9	6	2	2	2
37. Kristiansund N.	10 780	3 127	1 193	1 193	1 190	107	30	8	8	7
38. Steinkjer	477	90	56	56	56	24	2	0	0	0
39. Namsos	2 786	326	33	33	33	0	0	0	0	0
34—39. Trøndelagen	41 741	11 419	2 533	2 533	2 515	5 911	4 345	2 832	2 550	1 989
<i>Nord-Norges krets:</i>										
40. Tromsø	5 351	1 984	193	193	192	563	387	277	254	204
41. Mosjøen	724	177	107	107	107	70	23	19	19	18
42. Sandnessjøen	437	283	251	251	251	173	173	173	173	173
43. Mo i Rana	6 824	773	135	135	135	106	46	38	38	38
44. Bodø	667	186	77	77	77	65	42	39	39	39
45. Svolvær	1 464	620	190	173	145	222	105	95	70	48
46. Narvik	7 573	1 632	452	452	448	735	350	279	219	135
47. Harstad	2 421	474	108	108	103	24	20	8	8	5
48. Hammerfest	2 656	466	189	189	189	139	35	15	15	15
49. Kirkenes	6 305	1 773	747	714	712	39	22	12	12	11
40—49. Nord-Norge	34 422	8 368	2 449	2 399	2 359	2 196	1 203	955	847	686
Tilsammen	437 394	123 284	39 117	38 271	37 492	90 374	53 976	44 738	40 866	35 538

1933	Menn			Kvinner		
	Arbeids- søkende Ialt	Ledige plasser Ialt	Besatte plasser	Arbeids- søkende Ialt	Ledige plasser Ialt	Besatte plasser
<i>Ostlandske krets:</i>						
1. Halden	6 374	539	470	1 109	503	341
2. Sarpsborg	9 773	1 505	1 505	1 969	71	71
3. Fredrikstad	18 570	696	684	2 404	1 021	798
4. Moss	9 267	429	393	1 264	399	269
5. Oslo	162 094	15 245	14 521	51 354	22 011	19 573
6. Hamar	2 841	71	49	533	111	58
7. Lillehammer	2 069	114	107	306	299	104
8. Gjøvik	2 616	171	162	662	172	150
9. Elverum	7 794	383	369	893	442	292
10. Rena	2 645	49	49	114	24	24
11. Hønefoss	2 516	178	145	1 694	533	351
12. Drammen	7 672	1 487	1 471	954	956	856
13. Kongsberg	1 827	54	53	34	—	—
14. Holmestrand*	467	39	36	5	8	2
15. Horten	6 262	819	704	2 066	847	434
16. Tønsberg	8 948	714	702	2 563	1 116	900
17. Sandefjord	8 755	1 940	1 904	915	459	249
18. Larvik	8 718	913	906	720	227	203
19. Kragerø	2 518	76	76	143	33	33
20. Porsgrunn	3 710	169	169	325	206	206
21. Skien	8 069	327	317	1 287	480	386
22. Notodden	3 029	35	35	10	—	—
23. Askim	1 798	240	203	89	120	34
24. Eidsvoll*	1 168	62	55	8	6	3
25. Østre Toten	838	105	76	308	76	23
<i>Sørlandske krets:</i>						
26. Arendal	3 588	1 069	1 058	298	244	113
27. Grimstad*	379	30	30	—	—	—
28. Kristiansand	6 717	347	341	1 152	499	258
29. Mandal	910	298	298	—	—	—
<i>Vestlandske krets:</i>						
30. Egersund	955	7	7	122	4	4
31. Stavanger	18 105	1 560	1 542	5 181	2 403	2 221
32. Hangesund	6 347	622	556	3 200	1 946	1 589
33. Odda	10 438	1 619	1 615	1 526	37	29
34. Bergen	39 344	2 428	2 374	7 289	4 184	2 597
35. Ålesund	6 863	476	465	1 457	923	749
36. Molde	1 004	64	64	5	3	1
37. Kristiansund	9 427	1 538	1 534	122	35	26
<i>Trondelagen krets:</i>						
38. Trondheim	23 054	548	545	3 808	1 405	1 049
39. Steinkjer*	235	12	12	12	—	—
40. Namsos	2 432	40	40	—	—	—
<i>Nord-Norges krets:</i>						
41. Sandnessjøen	707	222	222	468	229	229
42. Mosjøen	592	91	91	72	24	23
43. Mo i Rana*	2 748	68	68	105	31	30
44. Bøe	687	97	97	80	44	44
45. Narvik	9 219	448	445	683	184	108
46. Svolvær	2 000	261	200	469	120	79
47. Harstad	1 551	78	77	27	10	6
48. Tromsø	5 535	179	178	565	257	228
49. Hammerfest	2 906	143	143	109	10	10
50. Kirkenes	7 025	745	712	122	25	25
Tilsammen	453 106	39 350	37 855	98 621	42 737	34 778

* Kun med i første halvår.

1934	Menn			Kvinner		
	Arbeids- søkende Ialt	Ledige plasser Ialt	Besatte plasser	Arbeids- søkende Ialt	Ledige plasser Ialt	Besatte plasser
<i>Ostlandet:</i>						
1. Oslo	156 264	16 555	15 738	50 452	23 969	20 908
2. Halden	6 043	539	397	780	614	357
3. Sarpsborg	10 495	1 380	1 380	2 646	112	112
4. Fredrikstad	17 591	784	741	2 368	1 209	832
5. Moss	9 484	585	510	1 036	433	238
6. Hamar	2 772	133	101	871	167	73
7. Lillehammer	2 171	137	106	319	371	84
8. Gjøvik	2 122	215	211	631	192	192
9. Elverum	7 226	492	442	680	526	363
10. Rena	2 108	51	51	95	24	24
11. Hønefoss	2 133	172	137	1 590	539	375
12. Drammen	7 916	1 553	1 521	932	954	860
13. Kongsberg	2 412	57	57	31	—	—
14. Horten	7 071	727	486	1 893	859	416
15. Tønsberg	13 470	1 762	1 737	2 541	1 093	819
16. Sandefjord	8 244	1 476	1 444	994	494	278
17. Larvik	9 543	985	970	900	261	234
18. Kragerø	1 880	95	95	94	17	17
19. Porsgrunn	2 951	165	165	259	235	235
20. Skien	7 350	343	329	1 018	522	394
21. Notodden	3 355	106	106	73	4	4
22. Askim	1 448	245	192	57	123	30
23. Østre Toten	768	169	129	182	55	24
<i>Sørlandet:</i>						
24. Arendal	3 738	1 000	985	380	275	159
25. Kristiansand	6 735	363	363	1 196	567	258
26. Mandal	885	201	201	—	—	—
<i>Vestlandet:</i>						
27. Egersund	1 539	12	12	37	5	5
28. Stavanger	18 402	1 627	1 602	5 694	2 496	2 299
29. Haugesund	6 337	495	435	3 239	1 810	1 417
30. Odda	10 014	1 868	1 868	1 870	56	53
31. Bergen	43 816	2 667	2 661	7 665	4 010	2 465
32. Ålesund	8 357	586	579	1 422	974	783
33. Molde	1 209	—	—	—	—	—
34. Kristiansund	9 160	1 636	1 636	76	26	21
<i>Trondelagen:</i>						
35. Trondheim	20 801	661	644	3 709	1 525	1 185
36. Namsos	2 395	—	—	—	—	—
<i>Nord-Norge:</i>						
37. Sandnessjøen	806	299	299	467	279	279
38. Mosjøen	662	46	45	74	13	10
39. Bø	1 417	75	75	95	5	5
40. Narvik	10 231	446	444	409	219	135
41. Svolvær	2 439	315	256	372	135	90
42. Harstad	1 673	81	81	34	6	4
43. Tromsø	4 421	166	165	575	336	257
44. Hammerfest	3 676	111	111	77	6	6
45. Kirkenes	6 338	718	710	4	—	—
Tilsammen	449 818	42 099	40 217	97 837	45 516	36 250

1935	Menn			Kvinner		
	Arbeids- søkende Ialt	Ledige plasser Ialt	Besatte plasser	Arbeids- søkende Ialt	Ledige plasser Ialt	Besatte plasser
<i>Ostlandet:</i>						
1. Oslo	156 556	20 481	19 286	54 553	28 184	23 417
2. Halden	5 507	565	396	603	564	261
3. Sarpsborg	9 440	1 488	1 488	3 067	130	130
4. Fredrikstad	15 443	997	919	2 205	1 166	867
5. Moss	9 657	605	540	1 225	517	264
6. Askim	1 682	287	238	47	113	26
7. Østre Toten	763	175	148	141	27	13
8. Bærum	2 490	211	143	502	179	95
9. Hamar	3 692	486	459	892	738	436
10. Lillehammer	2 265	109	85	168	161	62
11. Gjøvik	2 181	227	227	460	198	198
12. Elverum	7 381	427	352	844	674	283
13. Rena	1 849	115	115	103	32	27
14. Hønefoss	2 436	239	168	1 673	642	397
15. Drammen	8 637	1 671	1 639	989	1 060	897
16. Kongsberg	2 452	71	70	13	—	—
17. Horten	7 734	959	660	1 570	908	404
18. Tønsberg	11 124	2 022	1 930	2 119	1 196	839
19. Sandefjord	5 979	1 936	1 743	874	493	240
20. Larvik	8 515	968	943	1 038	265	228
21. Kragerø	2 831	211	211	101	37	37
22. Porsgrunn	2 935	193	183	300	280	279
23. Skien	9 562	332	326	911	489	381
24. Notodden	3 492	94	94	103	—	—
<i>Sørlandet:</i>						
25. Arendal	4 524	1 357	1 339	393	374	194
26. Kristiansand	5 952	480	480	1 323	629	267
27. Mandal	844	208	208	—	—	—
<i>Vestlandet:</i>						
28. Egersund	2 055	7	7	61	5	4
29. Stavanger	19 588	1 667	1 632	4 779	2 536	2 273
30. Haugesund	6 470	841	784	3 133	1 810	1 313
31. Odda	9 870	1 890	1 890	2 325	45	41
32. Bergen	47 537	2 870	2 850	8 207	3 632	2 284
33. Ålesund	9 332	1 051	1 047	1 354	1 112	823
34. Molde	1 111	—	—	—	—	—
35. Kristiansund	10 104	831	829	639	76	65
<i>Trøndelagen:</i>						
36. Trondheim	24 241	1 384	1 358	3 845	1 625	1 220
37. Namsos	2 914	12	12	—	—	—
<i>Nord-Norge:</i>						
38. Sandnessjøen	915	252	252	410	276	271
39. Mosjøen	855	137	134	41	33	18
40. Mo i Rana	2 096	76	76	84	16	16
41. Bodø	2 130	140	140	154	18	10
42. Narvik	10 252	1 366	1 361	342	223	154
43. Svolvær	2 271	266	215	429	181	102
44. Harstad	1 685	128	126	31	18	7
45. Tromsø	3 785	283	273	523	400	272
46. Hammerfest	3 147	107	107	63	2	2
47. Kirkenes	6 153	718	693	4	—	—
Tilsammen	462 379	50 940	48 177	102 646	51 064	39 117

1936	Menn			Kvinner		
	Arbeids- søkende Ialt	Ledige plasser Ialt	Besatte plasser	Arbeids- søkende Ialt	Ledige plasser Ialt	Besatte plasser
<i>Ostlandet:</i>						
1. Oslo	144 513	20 851	19 364	56 715	31 609	25 447
2. Halden	5 003	608	463	699	565	284
3. Sarpsborg	7 822	990	990	2 963	152	152
4. Fredrikstad	12 706	1 220	1 106	2 109	1 475	926
5. Askim	1 075	233	155	45	100	17
6. Moss	7 691	706	610	1 053	608	286
7. Bærum	3 528	554	524	974	863	552
8. Hamar	3 469	399	306	368	195	95
9. Elverum	3 890	461	370	332	326	394
10. Rena	1 411	112	109	102	74	43
11. Lillehammer	2 098	111	82	237	295	103
12. Gjøvik	2 091	305	262	445	293	212
13. Østre Toten	958	200	145	125	41	11
14. Hønefoss	2 235	280	192	1 408	657	352
15. Kongsberg	2 382	125	123	5	—	—
16. Drammen	7 529	2 277	2 219	957	1 039	892
17. Horten	6 874	1 205	805	1 604	979	468
18. Tønsberg	9 242	2 698	2 406	2 095	1 332	913
19. Sandefjord	3 913	1 366	1 235	752	654	317
20. Larvik	6 834	965	921	859	262	223
21. Porsgrunn	3 982	392	308	338	314	314
22. Skien	9 110	414	386	726	593	390
23. Notodden	3 794	120	118	245	11	11
24. Kragerø	3 188	311	311	95	25	25
<i>Sørlandet:</i>						
25. Kristiansand	5 223	854	854	1 159	670	252
26. Arendal	5 005	1 208	1 187	446	474	200
27. Mandal	745	210	210	—	—	—
<i>Vestlandet:</i>						
28. Bergen	46 901	3 563	3 447	9 130	4 235	2 695
29. Egersund	1 672	4	4	13	1	1
30. Stavanger	17 536	1 775	1 690	4 991	2 847	2 500
31. Hangesund	5 317	758	595	2 812	2 074	1 382
32. Odda	8 631	2 522	2 522	2 573	29	29
<i>Trondelagen:</i>						
33. Trondheim	24 390	1 319	1 245	3 451	1 557	1 150
34. Ålesund	9 620	1 033	1 027	1 471	1 281	903
35. Molde	596	—	—	—	—	—
36. Kristiansund	10 714	1 120	1 120	457	50	50
37. Namsos	2 958	33	33	—	—	—
<i>Nord-Norge:</i>						
38. Tromsø	3 954	301	300	534	410	284
39. Mosjøen	582	80	66	49	86	27
40. Sandnessjøen	1 154	173	173	370	250	250
41. Mo i Rana	1 728	55	55	59	24	15
42. Bodo	2 508	136	123	175	22	12
43. Svolvær	2 381	432	367	197	203	89
44. Narvik	11 022	1 371	1 869	301	171	109
45. Harstad	1 166	112	110	20	18	10
46. Hammerfest	2 773	66	66	44	2	1
47. Kirkenes	5 056	815	786	24	12	11
Tilsammen	426 930	55 363	51 439	104 027	57 378	42 397

1937	Menn			Kvinner		
	Arbeids- søkende Ialt	Ledige plasser Ialt	Besatte plasser	Arbeids- søkende Ialt	Ledige plasser Ialt	Besatte plasser
<i>Ostlandet:</i>						
1. Oslo	142 235	26 371	22 939	55 159	35 264	26 488
2. Halden	3 971	603	411	602	528	210
3. Sarpsborg	6 229	755	753	2 419	112	112
4. Fredrikstad	12 621	1 470	1 374	1 916	1 739	992
5. Askim	875	173	123	24	115	19
6. Moss	5 756	1 286	1 175	1 071	1 010	600
7. Bærum	3 525	927	883	1 051	1 230	645
8. Hamar	4 967	446	265	582	327	160
9. Elverum	2 968	575	404	675	867	381
10. Rena	329	92	75	83	90	33
11. Lillehammer	1 515	117	86	197	278	62
12. Gjøvik	1 890	313	251	326	289	194
13. Østre Toten	1 447	185	148	57	59	15
14. Hønefoss	1 551	366	163	1 084	746	341
15. Kongseerg	2 146	151	150	2	2	2
16. Drammen	7 457	2 935	2 814	1 012	1 171	962
17. Horten	5 560	1 507	803	1 113	1 052	405
18. Tønsberg	8 288	4 026	3 443	1 608	1 555	841
19. Sandefjord	4 148	1 475	1 256	749	691	328
20. Larvik	5 963	1 213	1 106	737	318	296
21. Porsgrunn	3 499	573	567	334	270	270
22. Skien	8 669	454	395	684	682	399
23. Notodden	2 711	95	95	122	13	13
24. Kragerø	2 718	562	533	58	35	23
<i>Sørlandet:</i>						
25. Kristiansand	4 781	1 393	1 393	1 105	741	271
26. Arendal	4 417	1 140	1 098	386	495	196
27. Mandal	759	215	215	—	—	—
<i>Vestlandet:</i>						
28. Bergen	45 629	4 571	4 225	8 351	4 842	2 626
29. Egersund	1 190	10	10	16	13	5
30. Stavanger	15 519	2 078	1 972	4 580	2 851	2 498
31. Haugesund	6 964	1 194	835	2 767	2 172	1 372
32. Odda	8 148	2 385	2 385	2 296	15	15
<i>Trondelagen:</i>						
33. Trondheim	24 092	2 082	1 914	3 369	2 005	1 317
34. Ålesund	7 990	1 168	1 114	1 546	1 711	1 032
35. Molde	590	—	—	—	—	—
36. Kristiansund	7 378	953	952	385	36	36
37. Namsos	3 502	19	19	—	—	—
<i>Nord-Norge:</i>						
38. Tromsø	3 547	273	257	541	479	289
39. Mosjøen	429	66	61	54	79	18
40. Sandnessjøen	1 155	211	211	390	261	261
41. Mo i Rana	1 416	2	2	60	2	1
42. Bodo	2 425	174	172	203	31	25
43. Svolvær	2 338	553	450	188	253	95
44. Narvik	9 476	1 961	1 961	315	185	116
45. Harstad	1 468	134	129	32	17	11
46. Hammerfest	2 188	122	122	2	—	—
47. Vardø	1 138	43	37	30	2	1
48. Kirkenes	2 677	904	840	31	7	7
Tilsammen	401 247	68 921	60 586	98 312	64 640	43 953

1938	Menn						Kvinner					
	Arbeidssøkende ¹⁾		Ledige plasser		Til-satte plas-ser	Arbeids-søkende ¹⁾		Ledige plasser		Til-satte plas-ser		
	Ialt ²⁾	Derav nye ³⁾	Ialt ²⁾	Derav nye ³⁾		Ialt ²⁾	Derav nye ³⁾	Ialt ²⁾	Derav nye ³⁾			
1. Oslo	184 705	49 203	22 374	20 898	19 289	66 320	36 597	36 589	32 601	27 446		
2. Halden	3 135	1 493	536	408	366	638	357	515	336	209		
3. Sarpsborg	5 499	1 711	764	764	759	2 076	383	96	96	76		
4. Fredrikstad	13 961	3 500	1 389	1 293	1 326	1 701	1 078	1 644	1 084	904		
5. Askim	1 165	396	126	102	63	30	21	166	93	19		
6. Moss	6 709	2 389	870	802	777	1 225	643	726	580	412		
7. Bærum	4 411	1 869	1 043	1 043	1 033	1 348	894	1 245	1 130	837		
8. Hamar	6 056	1 126	174	127	90	431	321	208	140	105		
9. Elverum	3 616	1 434	731	666	457	653	550	1 024	775	431		
10. Rena, Åmot	1 617	365	110	110	103	71	40	79	59	23		
11. Lillehammer	1 684	527	118	109	64	212	205	321	283	59		
12. Gjøvik	2 639	927	313	225	213	523	237	352	250	197		
13. Lena, Ø. Toten	1 464	625	223	308	132	58	34	66	56	11		
14. Hønefoss	1 725	687	346	304	141	324	538	371	639	336		
15. Kongsberg	2 085	580	144	144	151	—	—	2	2	—		
16. Drammen	7 681	3 426	2 668	2 752	2 394	1 099	993	1 337	1 151	968		
17. Horten	4 625	1 041	1 331	1 156	787	1 190	395	1 069	696	391		
18. Tønsberg	6 425	4 557	3 292	3 124	2 919	1 782	1 340	1 770	1 262	881		
19. Sandefjord	4 063	2 311	832	768	689	897	556	843	650	373		
20. Larvik	6 543	1 217	1 166	1 408	1 074	544	204	326	326	274		
21. Porsgrunn	3 797	1 186	527	527	510	346	290	280	280	280		
22. Skien	7 807	2 233	823	503	472	681	619	706	583	411		
23. Notodden	3 145	1 013	113	276	113	32	30	8	8	8		
24. Kragere	2 807	809	423	759	402	92	54	92	74	40		
25. Kristiansand S.	5 290	2 562	1 293	1 293	1 293	1 142	416	644	541	265		
26. Arendal	4 703	1 665	1 333	1 326	1 308	363	219	479	311	179		
27. Mandal	332	219	99	345	99	9	6	3	1	3		
28. Bergen	50 539	15 165	4 607	4 666	4 015	8 775	4 395	4 625	4 440	2 729		
29. Egersund	1 330	239	17	93	15	36	31	24	22	14		
30. Stavanger	15 367	5 289	2 030	2 215	1 945	4 819	3 236	2 941	2 819	2 540		
31. Haugesund	3 037	2 721	1 233	1 232	916	2 737	1 712	2 433	1 953	1 433		
32. Odda	3 149	2 514	1 785	1 789	1 788	1 326	301	16	16	16		
33. Trondheim	23 894	7 754	2 093	2 245	1 926	3 116	2 409	2 261	2 051	1 457		
34. Ålesund	3 060	2 077	1 067	2 015	958	1 564	1 334	1 351	1 668	1 004		
35. Molde	693	63	—	—	—	—	—	—	—	—		
36. Kristiansund N.	7 136	2 701	1 632	1 480	1 052	176	68	32	32	25		
37. Namsos	3 243	414	—	—	—	—	—	—	—	—		
38. Tromsø	4 344	1 634	403	547	378	630	452	564	430	293		
39. Mosjøen	517	105	65	73	59	35	33	104	72	13		
40. Sandnessjøen	1 139	270	195	195	193	344	224	212	214	212		
41. Mo i Rana	1 424	182	36	48	36	25	3	—	—	—		
42. Bøe	2 273	310	134	134	131	190	25	25	25	11		
43. Svolvær	1 546	802	460	504	358	166	122	231	144	99		
44. Narvik	7 579	2 773	1 733	1 749	1 753	230	148	174	139	89		
45. Harstad	1 433	512	96	151	94	20	20	11	11	6		
46. Hammerfest	1 966	686	90	392	87	2	J	—	—	—		
47. Kirkenes	3 047	1 491	1 217	1 477	1 135	14	8	37	22	7		
48. Vardø	2 414	829	36	232	31	13	5	5	5	—		
Tilsammen	404 731	137 602	61 047	62 777	53 894	99 269	61 547	66 920	58 070	45 086		

¹⁾ Tilfeller (ikke enkeltpersoner). Om t. eks. en person som er meldt ledig $\frac{1}{2}$ får to jobber gjennom kontoret i februar, følger derav automatisk to ledighetstilfeller, og når han (hun) melder seg tilbake fra siste jobb, det tredje. Denne tellingsmåte nyttes av hensyn til sammenligningen mellom arbeidssøkende og plasser.

²⁾ Tallene i kolonnen er sumtall av de månedlige tilfeller og omfatter for en større eller mindre del tilfeller som er overført fra måned til måned (dobbelttallinger).

³⁾ Tallene i kolonnen er det virkelige antall tilfeller i årets løp.

Kilder, Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetninger*, samtlige år 1919-1941.

B. ARBEIDSSTYRKE**Vedleggstabell B.1.***Regional arbeidsstyrke, indeksert (1930=100).*

	1. Oslo	2. Østlandet	3. Sørlandet	4. Vestlandet	5. Midt-Norge	6. Nord-Norge	7. I alt
1919	99,5	88,1	99,0	92,8	91,3	88,1	90,4
1920	99,6	89,1	99,1	93,4	92,1	89,1	91,7
1921	99,6	90,1	99,2	94,0	92,9	90,1	92,7
1922	99,7	91,2	99,3	94,7	93,6	91,2	93,4
1923	99,7	92,2	99,4	95,3	94,4	92,2	94,5
1924	99,8	93,3	99,5	96,0	95,2	93,3	95,2
1925	99,8	94,4	99,6	96,6	96,0	94,4	95,9
1926	99,8	95,5	99,6	97,3	96,8	95,5	96,9
1927	99,9	96,6	99,7	98,0	97,6	96,6	97,6
1928	99,9	97,7	99,8	98,6	98,4	97,7	98,4
1929	100,0	98,9	99,9	99,3	99,2	98,9	99,1
1930	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1931	101,5	101,4	101,3	101,5	101,3	101,6	101,1
1932	102,9	102,8	102,5	102,9	102,7	103,1	102,7
1933	104,4	104,2	103,8	104,4	104,1	104,8	104,1
1934	106,0	105,7	105,1	105,9	105,5	106,4	105,5
1935	107,5	107,2	106,5	107,5	106,9	108,0	107,2
1936	109,1	108,6	107,8	109,0	108,3	109,7	109,1
1937	110,7	110,2	109,2	110,6	109,8	111,4	110,5
1938	112,3	111,7	110,5	112,2	111,2	113,1	111,9
1939	113,9	113,2	111,9	113,8	112,7	114,9	113,2

Kilder, Egne beregninger på grunnlag av Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i norsk økonomi 1865-1960", tabell 6, s. 29; NOS VII. 131, *Folketellingen i Norge 1. desember 1920*, XI. hefte, tabell 2, s. 70-101; NOS VIII. 196, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, III. hefte, tabell 2, s. 92-97 og NOS XI. 155, *Folketellingen i Norge 3. desember 1946*, VI. hefte, tabell 3, s. 110-127.

Vedleggstabell B.2.

Arbeidsstyrke, fordelt etter kjønn, (1930=100)

	1. Menn	2 Kvinner	3. I alt
1919	89,9	93,2	90,4
1920	90,7	93,8	91,7
1921	91,6	94,4	92,7
1922	92,5	95,0	93,4
1923	93,4	95,6	94,5
1924	94,3	96,2	95,2
1925	95,3	96,8	95,9
1926	96,2	97,5	96,9
1927	97,1	98,1	97,6
1928	98,1	98,7	98,4
1929	99,0	99,4	99,1
1930	100,0	100,0	100,0
1931	101,7	100,8	101,1
1932	103,4	101,6	102,7
1933	105,2	102,4	104,1
1934	106,9	103,2	105,5
1935	108,7	104,1	107,2
1936	110,6	104,9	109,1
1937	112,4	105,7	110,5
1938	114,3	106,6	111,9
1939	116,3	107,4	113,2

Kilder, Egne beregninger på bakgrunn av NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, tabell, s. 14*-15* og Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse i Norge før og under krigen", tabell, s. 56-57. Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i norsk økonomi 1865-1960", tabell 6, s. 29 og NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 19, s. 42.

Vedleggstabell B.3.

Arbeidsstyrke etter næring. (1930=100).

År	Primærsektor					Sekundærsektor										Tertiærsektor					Alle skoler		
	Landbruk	Skogbruk	Fiskeeri	all		Landbruk	Skogbruk	Fiskeeri	all		Handel	Finansiell tjenesteyting	Tjenesteyting	Transport	Spillemidler	all							
1919	98,0	73,9	94,4	77,1	114,5	105,7	109,7	96,7	96,9	99,1	81,2	85,5	79,2	86,1	101,2	81,0	81,2	78,1	92,3	89,5	74,8	81,9	90,4
1920	94,2	76,0	94,9	79,0	113,1	105,2	108,3	97,0	97,2	99,2	82,3	86,7	80,9	87,3	101,1	83,6	82,8	79,9	91,9	90,4	76,8	83,4	91,7
1921	98,4	78,1	95,4	80,9	111,7	104,7	107,9	97,3	97,5	99,3	84,4	88,0	82,6	88,5	101,0	84,2	84,3	81,7	93,7	91,4	78,9	84,9	92,7
1922	91,6	80,3	85,9	82,8	110,3	104,1	107,0	97,8	97,8	99,4	86,0	89,2	84,4	89,7	100,9	85,8	85,9	83,6	94,4	92,3	81,0	86,5	93,4
1923	98,7	82,5	96,4	84,8	109,0	103,6	106,1	97,9	98,0	99,5	87,6	90,5	86,2	90,9	100,8	87,5	87,6	85,5	95,0	93,2	83,2	88,1	94,5
1924	94,9	84,3	94,9	84,8	107,7	103,1	105,2	98,2	98,3	99,3	89,3	91,8	88,1	92,3	100,7	89,2	89,3	87,4	93,7	94,1	85,4	89,7	93,2
1925	99,1	87,2	97,4	88,9	106,3	102,6	104,3	98,5	98,6	99,6	91,0	93,1	89,9	93,4	100,6	90,9	91,0	89,4	96,4	95,1	87,7	91,3	95,9
1926	99,3	89,6	97,9	91,0	105,0	102,0	103,4	98,8	98,9	99,7	92,7	94,5	91,9	94,7	100,4	92,6	92,7	91,4	97,1	96,1	90,0	93,0	96,9
1927	99,5	92,1	98,4	93,2	103,8	101,5	102,6	99,1	99,2	99,8	94,5	95,8	93,8	96,0	100,3	94,4	94,5	93,5	97,8	97,0	92,4	94,7	97,6
1928	95,6	94,7	99,0	91,4	102,5	101,0	101,7	99,4	99,4	99,8	96,3	97,2	95,8	97,3	100,2	96,2	96,3	95,6	94,5	94,3	94,3	96,4	98,4
1929	99,8	97,3	99,5	97,7	101,2	100,5	100,8	99,7	99,7	99,9	98,1	98,6	97,9	98,7	100,1	98,1	98,1	97,8	99,3	99,0	97,4	98,2	99,1
1930	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1931	100,5	102,1	100,7	100,7	103,3	101,4	103,4	101,0	101,9	101,5	101,6	101,7	102,3	101,2	102,2	101,5	102,4	101,8	100,6	102,0	100,9	101,5	101,1
1932	101,0	104,3	101,3	101,3	106,7	103,9	106,9	101,9	103,3	103,0	103,2	103,4	104,6	102,4	104,3	103,0	104,9	103,7	101,6	103,3	103,9	101,7	103,1
1933	101,5	106,5	102,3	102,0	110,2	104,4	110,6	102,9	105,8	104,5	104,8	105,2	107,0	103,6	106,8	104,6	107,5	105,6	100,8	101,8	102,6	104,6	104,1
1934	102,0	108,7	103,0	102,7	113,9	105,8	114,3	103,9	107,8	106,0	106,4	107,0	109,5	104,9	109,7	106,2	110,1	107,5	103,1	102,4	103,0	106,2	105,3
1935	102,5	111,0	103,8	103,4	117,6	107,4	118,2	104,9	109,9	107,6	108,1	108,8	112,0	106,1	111,6	107,8	112,7	109,5	101,4	103,0	104,4	107,8	107,2
1936	103,0	113,3	104,4	103,1	121,3	108,9	122,3	106,0	112,0	109,2	109,3	110,6	114,6	107,4	114,0	109,4	115,5	113,5	101,7	103,7	105,3	109,5	109,1
1937	103,5	115,7	105,3	104,8	125,5	110,4	126,4	107,0	114,1	110,8	111,6	112,5	117,2	108,7	116,6	111,0	118,3	113,5	102,0	104,3	114,5	111,1	110,5
1938	104,0	118,2	106,7	105,5	129,7	112,0	130,7	108,0	116,3	112,4	113,3	114,4	119,9	110,0	119,3	112,7	121,2	115,6	102,3	105,9	116,3	112,8	111,9
1939	104,5	120,7	106,9	106,2	133,9	113,6	135,1	109,1	118,5	114,1	115,1	116,4	122,6	111,3	121,8	114,4	124,1	117,7	102,5	105,5	119,0	114,5	113,2

Kilder, Egne beregninger på grunnlag av NOS IX, 61, Folketellingen i Norge 1. desember 1930, VIII, hefte, tabell, s. 14*.
 15*, Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse i Norge før og under krigen", tabell, s. 56-57 og Grytten, Ola
 Homningdal, "Arbeidsledighetsens omfang i mellomkrigsårene", tabell 1, s. 260.

C. ARBEIDSLEDIGHET 1904-1939

Vedleggstabell C.1.

Arbeidsledighet i 10 fagforbund i prosent av medlemstall og total arbeidsledighet
i prosent av den samlede arbeidsstyrke i Norge 1904-1939.

	1. Arbeidsledighet i 10 fagforbund	2. Total arbeidsledighet
1904	3,9	2,0
1905	4,4	2,2
1906	3,2	1,8
1907	2,5	1,6
1908	3,7	2,0
1909	5,0	2,5
1910	2,9	1,8
1911	1,9	1,4
1912	1,3	1,0
1913	1,6	1,2
1914	2,4	1,7
1915	2,1	1,5
1916	0,8	0,7
1917	0,9	0,7
1918	1,4	1,1
1919	1,6	1,3
1920	2,3	1,6
1921	17,6	6,2
1922	17,1	6,9
1923	10,6	5,1
1924	8,5	3,9
1925	13,2	5,2
1926	24,3	8,0
1927	25,4	8,1
1928	19,1	7,3
1929	15,4	6,4
1930	16,6	6,4
1931	22,3	10,4
1932	30,8	9,8
1933	33,4	10,0
1934	30,7	9,5
1935	25,3	9,1
1936	18,8	8,0
1937	20,0	6,7
1938	22,0	6,3
1939	18,3	5,3

Kilder, Kolonne 1: NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 57, s. 81.
Kolonne 2: *Egne beregninger.*

Vedleggstabell C.2.

Arbeidsledighet etter årsaker, 1918-1939.

	1. Naturlig ledighet	2. Strukturell- klassisk ledighet	3. Demografisk ledighet	4. Konjunktur- ledighet	5. Total arbeidsledighet
1918	1,1				1,1
1919	1,3				1,3
1920	1,5	0,1			1,6
1921	1,6	1,4		3,2	6,2
1922	1,7	2,2		3,0	6,9
1923	1,7	2,1		1,3	5,1
1924	1,7	2,2		0,0	3,9
1925	1,7	3,0	0,1	0,4	5,2
1926	1,8	3,4	0,4	2,4	8,0
1927	1,9	3,6	0,6	2,0	8,1
1928	1,9	3,6	0,9	0,9	7,3
1929	1,9	3,3	1,2	0,0	6,4
1930	1,9	3,1	1,4	0,0	6,4
1931	2,0	3,3	1,8	3,3	10,4
1932	2,0	3,5	2,3	2,0	9,8
1933	2,0	3,0	2,8	2,2	10,0
1934	1,9	2,4	3,3	1,9	9,5
1935	1,9	1,7	4,0	1,5	9,1
1936	1,8	1,0	4,7	0,5	8,0
1937	1,7	0,8	4,2		6,7
1938	1,6	0,7	4,0		6,3
1939	1,5	0,6	3,2		5,3
1918-1939	38,1	45,0	34,9	24,6	
1921-1939	34,2	44,9	34,9	24,6	

Kilde, egne beregninger.

Vedleggstabell C.3.

Arbeidsledige fagorganiserte arbeidere i prosent av antall medlemmer. Forbundsvisse oppgaver.

	Januar	Februar	Mars	April	Mai	Juni	Juli	August	September	Oktober	November	Desember	Avgjennomsnitt
1919	2,1	2,3	2,5	2,8	1,2	1,0	1,0	0,8	1,0	1,0	1,5	3,2	1,7
1920	2,6	2,4	2,0	1,8	1,0	0,8	1,1	1,5	1,8	2,2	3,5	6,8	2,3
1921	11,7	15,4	16,5	17,7	18,4	20,6	17,9	17,4	17,3	17,1	19,1	23,4	17,7
1922	23,9	25,4	25,4	23,4	17,9	15,6	12,5	11,5	11,0	11,3	11,8	15,1	17,1
1923	16,1	15,5	14,5	11,2	9,3	7,9	6,9	6,8	7,6	8,6	9,5	14,0	10,6
1924	13,6	12,1	12,0	11,4	7,9	4,9	3,9	4,1	5,2	6,7	8,2	12,5	8,5
1925	11,9	12,0	11,0	10,2	9,5	8,9	8,3	10,1	13,5	16,4	19,9	26,1	13,2
1926	25,5	25,0	25,9	26,0	23,7	22,1	20,4	21,4	22,3	24,4	25,0	29,6	24,3
1927	30,2	31,1	28,9	27,4	25,8	22,5	20,3	20,6	22,3	23,4	24,8	28,0	25,4
1928	25,9	25,9	24,4	22,8	18,0	14,4	13,6	13,9	15,5	16,1	17,4	22,1	19,2
1929	22,2	21,0	20,0	17,0	12,5	11,3	10,2	10,7	12,1	14,0	15,4	18,9	15,4
1930	19,0	18,9	17,8	15,8	12,2	10,8	10,8	13,4	15,7	18,0	21,4	25,5	16,6
1931	26,3	25,8	24,9	22,8	19,5	18,8	19,4	19,7	20,2	19,6	22,8	27,2	22,3
1932	30,4	30,6	32,5	30,7	28,3	26,2	25,9	26,9	29,3	31,6	34,2	42,4	30,8
1933	39,3	40,4	38,5	35,7	30,9	27,2	26,0	28,4	30,9	31,3	33,4	39,2	33,4
1934	40,6	38,5	36,6	33,4	28,7	27,2	24,7	24,6	25,6	27,1	29,1	32,8	30,7
1935	34,2	32,6	31,3	30,6	25,5	21,2	19,1	19,7	19,8	21,2	22,0	26,0	25,3
1936	28,0	26,7	24,6	21,0	15,7	12,8	12,5	13,2	14,2	16,8	18,8	21,7	18,8
1937	23,2	23,1	23,2	21,8	18,1	15,6	15,2	15,6	17,0	19,1	22,0	26,6	20,0
1938	28,9	28,2	26,5	24,5	20,5	18,5	16,9	16,4	17,7	18,5	20,7	26,2	22,0
1939	27,6	26,9	24,9	21,1	15,5	13,1	11,8	12,1	13,1	15,0	16,6	21,9	18,3

Kilder. Statistisk årbok for Norge og Statistiske meddelelser, samtlige år 1919-1940. Oppgaver over arbeidsledighet i fagforbund med forsikringskasser og Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeføtelse i Norge før og under krigen", s. 35 og 90.

Vedleggstabell C.4.

Arbeidsledige fagorganiserte arbeidere i prosent av antall medlemmer. Månedlige oppgaver.

	Jern og metall	Fornere	Byggingstb.	Mønstre	Trevararbeidere	Møbelindustri	Bakere	Skøytearbeidere	Boktrykkere	Bokbindere	Sum, 10 forbund	25-29 forbund
1920	1,9	2,4	7,4	3,4	3,4	2,8	3,3	0,9	1,4	2,2	2,3	2,4
1921	18,8	25,6	6,6	18,1	18,1	25,8	10,3	12,8	9,1	21,1	17,7	13,9
1922	19,3	23,6	9,8	14,5	14,5	23,2	9,4	11,3	9,1	15,9	17,1	12,8
1923	10,3	8,5	8,7	17,1	17,1	9,3	8,2	11,6	4,7	8,7	10,6	8,0
1924	6,6	4,8	11,2	16,2	13,7	4,3	9,0	3,9	6,5	5,4	8,5	5,1
1925	11,0	13,4	15,1	23,1	18,8	11,8	12,4	8,6	10,1	13,0	13,2	9,2
1926	23,7	27,7	28,6	32,3	24,6	30,9	18,4	24,0	14,0	22,2	24,3	16,9
1927	25,2	25,8	32,3	24,7	35,2	29,5	20,1	18,1	13,1	16,5	25,4	19,0
1928	16,2	16,8	27,4	21,9	27,2	14,3	18,5	11,6	11,5	16,8	19,2	13,9
1929	10,3	8,0	23,6	14,8	25,2	18,7	16,5	10,8	10,4	11,7	15,4	13,0
1930	13,6	9,0	23,8	15,4	25,7	17,4	16,4	9,1	9,9	11,5	16,6	15,3
1931	20,1	17,2	30,4		32,7	30,0	17,8	12,6	9,6	9,8	22,3	20,4
1932	30,3	24,4	37,4	25,9	51,4	34,3	21,2	18,0	12,4	13,1	30,8	21,2
1933	29,7	19,3	45,9	37,2	56,8	32,5	24,4	11,6	13,1	16,1	33,4	22,1
1934	28,7	13,7	41,0	32,6	50,4	30,1	25,1	11,2	10,8	16,2	30,7	20,5
1935	21,8	7,6	33,9	26,9	45,7	29,0	22,5	8,6	8,8	10,7	25,3	19,0
1936	12,7	4,5	26,7	15,7	38,8	21,7	20,6	8,1	8,3	8,9	18,8	17,6
1937	12,1	4,7	30,4	30,2	35,0	16,7	19,6	6,8	7,3	6,2	20,0	16,7
1938	14,5	13,5	31,9	29,0	37,5	25,3	17,9	7,7	6,0	8,0	22,0	20,1
1939	13,4	5,5	25,2	26,6	32,9	14,9	16,8	7,0	5,6	7,2	18,3	20,1

Kilder, NOS, Statistisk årbok for Norge og NOS, Statistiske meddelelser, samtlige år 1919-1940. Oppgaver over arbeidsledighet i fagforbund med forsikringskasser og Tüveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjefteelse i Norge før og under krigen", s. 89.

D. DEMOGRAFISKE FORHOLD

Vedleggstabell D.1.

Demografiske nøkkeltørrelser per 1.000 innbyggere.

	1. Levende fødte	2. Antall 15-åringer*	3. Inngåtte ekteskap	4. Utvandring til oversjøiske land
1900	29,693		6,825	4,901
1901	29,847		6,546	5,652
1902	29,222		6,322	8,940
1903	28,617		5,930	11,707
1904	28,789		5,868	9,691
1905	27,117		5,748	9,122
1906	26,773		5,860	9,472
1907	26,322		5,991	9,504
1908	26,299		6,034	3,623
1909	26,747		5,947	6,822
1910	25,795		6,111	7,934
1911	25,711		6,175	5,197
1912	25,342		6,106	3,757
1913	25,050		6,237	4,036
1914	25,122		6,380	3,447
1915	23,611	26,515	6,382	1,830
1916	24,233	26,684	6,864	4,842
1917	25,081	26,071	7,091	0,987
1918	24,622	25,398	7,766	0,476
1919	22,854	25,412	5,908	0,934
1920	26,313	23,761	7,007	2,118
1921	24,218	23,274	6,771	1,734
1922	23,344	22,748	6,377	2,396
1923	22,753	22,736	6,252	6,740
1924	21,263	23,206	6,078	3,112
1925	19,683	22,384	5,903	2,552
1926	19,602	22,340	5,772	3,375
1927	18,082	22,130	5,695	4,282
1928	17,913	22,011	5,991	3,172
1929	17,306	22,221	6,366	2,873
1930	17,042	21,007	6,434	1,308
1931	16,286	21,644	6,256	0,292
1932	15,995	22,512	6,198	0,153
1933	14,734	22,204	6,296	0,120
1934	14,555	20,696	6,692	0,169
1935	14,302	23,995	7,099	0,160
1936	14,548	22,252	7,706	0,181
1937	15,009	21,553	8,209	0,222
1938	15,437	21,027	8,289	0,279
1939	15,774	19,639	8,833	0,233

* Egentlig levende fødte per 1000 innbyggere med 15 års etterslep
Kilde, Ekstrahert fra NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 20, s. 45-47

Vedleggstabell D.2.*Aldersfordeling, norske menn 1900-1940.*

	1. Over 65 år	2. 18-64 år	3. 15-17 år	4. 7-14 år	5. 0-6 år	6. I alt
1900	80.486	534.840	68.816	200.977	201.748	1.086.867
1905	80.521	547.596	70.522	211.203	205.551	1.115.393
1910	82.866	569.909	75.025	222.684	201.088	1.151.572
1915	85.484	622.335	79.793	223.666	201.923	1.213.201
1920	90.452	685.381	81.850	226.491	207.609	1.291.783
1925	96.501	730.923	82.405	227.631	204.639	1.342.099
1930	102.383	778.508	82.903	233.775	174.917	1.372.486
1935	107.291	857.235	88.264	214.358	151.616	1.418.764
1940	115.446	935.123	81.586	183.309	150.635	1.466.099

Kilde, NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 19, s. 42.**Vedleggstabell D.3.***Aldersfordeling, norske kvinner 1900-1940.*

	1. Over 65 år	2. 18-64 år	3. 15-17 år	4. 7-14 år	5. 0-6 år	6. I alt
1900	95.606	605.871	67.068	192.564	195.019	1.156.128
1905	96.767	630.617	68.289	204.122	198.361	1.198.156
1910	101.072	655.824	73.242	215.338	193.354	1.238.830
1915	105.529	701.266	78.782	216.570	193.915	1.296.062
1920	113.159	751.577	79.946	217.607	198.982	1.361.271
1925	122.210	795.908	79.500	219.608	196.006	1.413.232
1930	131.291	838.138	80.085	225.533	167.631	1.442.678
1935	137.401	903.787	84.701	206.956	144.630	1.477.475
1940	144.675	972.969	78.298	176.117	144.066	1.516.125

Kilde, NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 19, s. 42.

Vedleggstabell D.4.

Aldersfordeling, norske kvinner og menn 1900-1940.

	1. Over 65 år	2. 18-64 år	3. 15-17 år	4. 7-14 år	5. 0-6 år	6. I alt
1900	176.092	1.140.711	135.884	393.541	396.767	2.242.995
1905	177.288	1.178.213	138.811	415.325	403.912	2.313.549
1910	183.938	1.225.733	148.267	438.022	394.442	2.390.402
1915	191.013	1.323.601	158.575	440.236	395.838	2.509.263
1920	203.611	1.436.958	161.796	444.098	406.591	2.653.054
1925	218.711	1.526.831	161.905	447.239	400.645	2.755.331
1930	233.674	1.616.646	162.988	459.308	342.548	2.815.164
1935	244.692	1.761.022	172.965	421.314	296.246	2.896.239
1940	260.121	1.908.092	159.884	359.426	294.701	2.982.224

Kilde, NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 19, s. 42.

E. LØNNSSTATISTIKK

Vedleggstabell E.1.

Dagsfortjeneste for statlig ansatte annggsarbeidere 1915-1939.

	<u>Veiarbeid</u>		<u>Jernbaneanlegg</u>		I alt
	Akkordarbeid	Dagarbeid	Akkordarbeid	Dagarbeid	
1915	4,90	4,20	6,56	5,25	5,93
1916	5,31	5,09	7,70	6,17	6,76
1917	7,47	7,35	10,06	8,27	8,99
1918	8,48	9,85	13,49	10,73	11,49
1919	12,08	11,75	17,91	14,17	15,36
1920	15,52	13,66	21,78	16,02	18,28
1921	14,16	15,60	20,68	17,16	17,95
1922	11,60	12,16	16,64	13,58	14,67
1923	10,40	10,32	15,01	12,39	13,31
1924	10,88	10,24	15,38	12,60	13,72
1925	11,60	10,40	15,90	12,94	14,27
1926	10,32	10,32	13,88	11,81	12,62
1927	9,12	9,36	12,61	9,70	11,35
1928	8,48	8,00	12,36	9,61	10,99
1929	8,40	8,16	12,58	9,78	11,16
1930	8,32	7,76	12,71	9,72	11,24
1931	8,20	7,60	12,53	9,70	11,08
1932	7,92	7,52	11,69	9,34	10,43
1933	7,68	6,88	11,70	9,66	10,38
1934	7,84	6,96	12,09	9,34	10,69
1935	8,04	7,52	12,18	9,96	10,82
1936	8,32	7,04	12,65	10,09	11,20
1937	8,96	7,76	14,14	11,16	12,36
1938	9,60	8,24	14,83	11,89	13,02
1939	10,40	8,80	14,86	11,94	13,29

Kilder, NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1917-1940, NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 150, s. 242, *Wedervangarkivet*, mappe 245 og 249 og Falkenberg, Anders og Mathiesen, L., *Jernbanekalenderen 1918 og 1922* og Hodne, Fritz, Grytten, Ola H. & Alme, Jørund, "Norwegian Real Wages: Trends in Prices and Wages 1850-1950", tabell 5.

Vedleggstabell E.2.

Gjennomsnittlig timefortjeneste for menn i industri og håndverk 1914-1939.

	NAF				Industrielt håndverk	I alt
	Eksportindustri	Øvrig industri	Håndverk	I alt		
1914	0,58	0,49	0,63	0,54		0,54
1915	0,62	0,53	0,67	0,59		0,59
1916	0,75	0,62	0,76	0,70		0,70
1917	1,01	0,82	0,98	0,92	0,86	0,91
1918	1,38	1,30	1,42	1,35	1,26	1,33
1919	1,83	1,88	1,99	1,87	1,75	1,84
1920	2,38	2,26	2,47	2,34	2,16	2,30
1921	2,11	2,24	2,42	2,20	2,08	2,17
1922	1,80	1,71	1,87	1,77	1,62	1,73
1923	1,66	1,66	1,82	1,68	1,57	1,65
1924	1,78	1,79	1,98	1,81	1,70	1,78
1925	1,82	1,99	2,15	1,93	1,79	1,90
1926	1,74	1,75	1,94	1,76	1,59	1,72
1927	1,59	1,57	1,83	1,62	1,46	1,58
1928	1,46	1,43	1,73	1,48	1,36	1,45
1929	1,48	1,41	1,72	1,47	1,38	1,45
1930	1,46	1,44	1,73	1,47	1,38	1,45
1931	1,43	1,40	1,68	1,44	1,35	1,42
1932	1,38	1,39	1,76	1,43	1,35	1,41
1933	1,38	1,37	1,72	1,41	1,35	1,40
1934	1,37	1,40	1,73	1,42	1,35	1,40
1935	1,37	1,41	1,74	1,43	1,36	1,41
1936	1,41	1,43	1,84	1,47	1,36	1,44
1937	1,49	1,53	1,93	1,56	1,51	1,55
1938	1,63	1,70	2,14	1,72	1,60	1,69
1939	1,65	1,74	2,20	1,76	1,61	1,72

Kilder, Petersen, Erling, *Norsk Arbeidsgiverforening 1900-1950*, bilag 5, s. 670, NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1917-1940 og NOS X. 178, *Statistiske oversikter 1948*, tabell 190, s. 364-365 og Hodne, Fritz, Grytten, Ola H. & Alme, Jørund, "Norwegian Real Wages: Trends in Prices and Wages 1850-1950", tabell 4

Vedleggstabell E.3.
Årslønner for tjenere 1914-1939.

	<u>Kvinner</u>		<u>Menn</u>	<u>Gjennomsnittlig</u>		
	Byene*	Landsbygda	Landsbygda	Pengelønn	Kost- og losji	I alt
1914	585			352	293	645
1915	699	505	694	349	303	652
1916	810	564	789	391	338	729
1917	921	721	1035	465	433	898
1918	1035	973	1412	568	584	1152
1919	1440	1329	1879	713	797	1510
1920	1920	1645	2265	993	987	1980
1921	1920	1679	2245	954	1007	1961
1922	1815	1503	1902	811	902	1713
1923	1695	1366	1665	755	820	1575
1924	1725	1354	1650	757	812	1569
1925	1680	1339	1637	771	803	1574
1926	1530	1205	1456	686	723	1409
1927	1410	1045	1248	602	627	1229
1928	1335	940	1119	545	564	1109
1929	1290	891	1060	534	535	1069
1930	1245	863	1023	520	518	1038
1931	1215	821	966	492	493	985
1932	1155	779	909	472	467	939
1933	1095	744	866	454	446	900
1934	1095	728	849	448	437	885
1935	1110	736	712	465	442	907
1936	1155	769	756	490	461	951
1937	1260	841	1005	530	505	1035
1938	1320	923	1112	582	554	1136
1939	1380	991	1195	598	595	1193

* Gjelder hushjelper.

Kilder, NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1917-1940 og NOS X. 178, *Statistiske oversikter 1948*, tabell 192, s. 365 og Hodne, Fritz, Grytten, Ola H. & Alme, Jørund, "Norwegian Real Wages: Trends in Prices and Wages 1850-1950", tabell 6.

Vedleggstabell E.4.
Daglønner i industrielt håndverk.

År	Håndverk (20-40 norske byer)										Norges Arbeidsforbundet				I alt	
	Snøketter	Mønstre	Vafler	Bakstøff	Østskjær	Striddere	Andegjær	Kjølere	Mønstre	Håndhandl	Gjennomsnitt	Håndverk	Eksporert	Andre industri		Gjennomsnitt
1917															7,84	7,79
1918	12,85	12,73	11,54	10,47	10,45	11,19	12,63	9,04	11,30	11,34	12,63	10,46			11,63	11,60
1919	15,70	16,10	14,80	13,50	12,90	12,20	14,30	10,90	15,30	13,97	17,46	14,13	15,30		14,06	14,04
1920	17,17	17,67	17,17	19,00	17,17	18,67	16,83	15,33	16,50	17,28	19,72	18,40	18,10		18,08	17,88
1921	16,50	17,67	17,00	19,00	15,83	16,00	16,33	14,67	16,67	16,63	19,39	15,50	17,92		18,62	18,12
1922	12,83	13,50	13,00	14,33	13,00	13,83	12,33	11,50	12,50	12,98	14,94	13,21	13,71		13,06	14,54
1923	12,33	13,00	12,50	14,17	12,50	13,17	11,83	11,50	12,00	12,56	14,54	12,90	13,26		13,10	12,96
1924	14,00	15,00	14,00	15,00	12,00	13,50	13,33	11,67	13,50	13,56	15,95	13,96	14,34		14,15	14,00
1925	14,83	16,00	15,00	16,00	12,50	14,33	14,00	11,83	14,50	14,33	17,16	14,52	15,90		15,21	14,99
1926	13,17	14,17	13,67	13,83	11,33	12,50	12,33	10,67	13,00	12,74	15,44	13,74	14,34		14,18	13,82
1927	12,17	13,00	12,50	13,00	9,67	11,67	11,50	10,00	11,83	11,70	14,54	11,78	12,56		12,37	12,20
1928	11,33	12,17	11,83	12,00	9,50	10,33	10,67	9,33	11,00	10,91	13,66	11,57	11,54		11,69	11,49
1929	11,67	12,33	12,00	12,17	9,50	10,33	11,00	9,00	11,17	11,02	13,88	11,59	11,59		11,75	11,57
1930	11,50	12,33	12,00	11,83	9,33	10,50	11,00	9,33	11,17	11,00	14,01	11,51	11,66		11,80	11,60
1931	11,33	12,17	11,83	11,50	9,17	10,33	10,83	9,17	11,00	10,81	13,33	11,21	10,89		11,26	11,15
1932	11,33	12,17	11,67	11,50	9,17	10,33	10,83	9,33	11,00	10,70	14,09	11,10	11,17		11,48	11,29
1933	11,33	12,17	11,83	11,50	9,17	10,33	10,83	9,00	11,00	10,80	13,70	11,05	11,07		11,31	11,18
1934	11,33	12,17	11,67	11,50	9,17	10,33	10,83	9,00	11,00	10,78	13,50	10,83	11,20		11,34	11,20
1935	11,50	12,33	11,83	11,33	9,17	10,33	10,83	9,17	11,00	10,83	13,62	10,78	11,22		11,34	11,21
1936	11,50	12,33	11,83	10,83	9,17	10,33	10,83	9,83	11,00	10,85	14,58	11,08	11,53		11,73	11,50
1937	12,67	13,50	13,00	12,00	9,83	11,17	12,17	11,67	12,50	12,06	15,57	11,79	12,46		12,59	12,46
1938	13,67	14,33	14,00	12,83	10,33	11,67	13,33	11,67	13,50	12,87	17,30	12,91	13,67		13,82	13,57
1939	13,83	14,33	14,00	13,17	10,33	11,83	13,33	11,83	13,50	12,91	17,65	12,95	13,91		14,04	13,76

Kilder, Ekstrahert fra NOS, Statistisk årbok for Norge, samtlige år 1917-1940 og NOS X, 178, Statistiske oversikter 1948, tabell 190, s. 364-365 og Hodnc, Fritz, Grytten, Ola H. & Alme, Jørund, "Norwegian Real Wages: Trends in Prices and Wages 1850-1950", tabell 4.

Vedleggstabell E.5.
Daglønner i landbruket.

År	Kvinner						Menn						I alt							
	Væren	Silvren	Skjvren	Dagbehold, viner	Dagbehold, viner	Gjensvren	Væren, viner	Gjensvren, viner	Tilvren, viner	Sjvren, viner	Åndsvren, viner	Dagbehold, viner		Gjensvren, viner						
1915	2,12	2,35	2,22	1,78	2,00	2,09	3,64	4,00	3,64	3,85	3,25	4,88	4,26	4,81	4,26	3,69	3,32	3,08	3,96	3,60
1916	2,41	2,66	2,54	2,13	2,35	2,44	4,20	4,72	4,31	4,56	3,93	5,56	5,10	5,43	5,09	4,59	4,33	3,81	4,93	4,47
1917	3,35	3,59	3,52	2,87	3,66	3,40	6,04	6,65	6,12	6,04	9,38	9,38	7,22	9,23	7,24	6,93	6,87	5,37	7,00	6,35
1918	4,56	5,07	5,10	4,09	5,20	4,81	8,40	9,07	8,51	12,59	12,59	12,59	9,87	12,41	9,96	9,53	9,26	7,23	9,53	8,89
1919	5,98	6,49	6,42	5,13	6,10	6,02	10,61	11,35	10,62	14,91	14,91	14,91	12,20	14,72	12,19	11,09	10,96	8,94	11,65	10,58
1920	6,87	7,37	7,13	5,78	6,76	6,57	12,03	13,03	12,06	16,07	16,07	16,07	13,71	16,14	13,71	12,60	13,91	9,93	13,00	11,40
1921	6,61	7,16	6,94	5,44	6,42	6,39	11,39	12,35	11,41	12,86	12,86	12,86	12,69	13,29	12,83	11,56	9,60	9,08	11,68	10,73
1922	5,54	6,03	5,87	4,61	5,70	5,31	9,16	9,85	9,03	10,56	10,56	10,56	10,15	10,53	10,27	8,51	7,46	7,13	9,29	8,34
1923	4,88	5,27	5,07	4,12	4,45	4,76	7,75	8,39	7,72	9,81	9,81	9,81	9,16	9,99	9,28	7,58	7,01	6,25	8,34	7,67
1924	4,93	5,30	5,12	4,24	4,86	4,69	7,73	8,40	7,71	10,44	10,44	10,44	9,31	10,63	9,34	7,89	7,34	6,42	8,59	7,93
1925	4,98	5,32	5,14	4,24	4,58	4,85	7,79	8,42	7,81	9,89	9,89	9,89	8,96	10,10	9,20	6,61	7,15	6,43	8,36	7,75
1926	4,87	4,77	4,58	3,72	3,80	4,27	6,94	7,56	6,81	8,30	8,30	8,30	7,98	8,58	8,23	6,33	5,84	5,61	7,37	6,77
1927	3,38	4,12	3,99	3,22	3,44	3,63	5,85	6,38	5,79	7,27	7,27	7,27	6,94	7,53	7,20	5,40	5,13	4,74	6,31	5,85
1928	3,52	3,75	3,64	2,96	3,16	3,40	5,26	5,73	5,20	6,85	6,85	6,85	6,35	7,11	6,34	4,93	4,78	4,30	5,78	5,37
1929	3,36	3,55	3,43	2,84	3,13	3,26	5,02	5,44	4,94	6,70	6,70	6,70	6,05	6,93	6,20	4,75	4,62	4,14	5,54	5,16
1930	3,23	3,44	3,34	2,71	2,94	3,15	4,84	5,26	4,74	6,46	6,46	6,46	5,80	6,65	6,02	4,52	4,41	4,01	5,34	4,99
1931	3,04	3,26	3,16	2,61	2,77	2,97	4,53	4,93	4,53	5,93	5,93	5,93	5,50	6,10	5,71	4,31	4,07	3,74	5,00	4,67
1932	2,84	3,05	2,94	2,43	2,60	2,77	4,19	4,56	4,20	5,60	5,60	5,60	5,14	5,88	5,34	3,99	4,78	3,45	4,67	4,36
1933	2,71	2,90	2,80	2,32	2,52	2,65	3,98	4,33	3,97	5,44	5,44	5,44	4,93	5,65	5,13	3,82	3,66	3,27	4,47	4,18
1934	2,67	2,87	2,77	2,30	2,54	2,63	3,93	4,27	3,91	5,43	5,43	5,43	4,87	5,79	5,36	3,83	3,70	3,25	4,45	4,16
1935	2,72	2,93	2,83	2,35	2,63	2,69	3,99	4,33	4,02	5,56	5,56	5,56	4,94	5,79	5,14	3,96	3,84	3,34	4,53	4,24
1936	2,84	3,05	2,96	2,37	2,81	2,83	4,18	4,53	4,20	5,48	5,48	5,48	5,19	6,15	5,42	4,24	4,07	3,52	4,77	4,47
1937	3,10	3,32	3,25	2,74	3,18	3,12	4,63	5,02	4,70	6,77	6,77	6,77	5,78	7,04	6,07	4,98	4,78	3,99	5,38	5,05
1938	3,37	3,58	3,52	3,00	3,31	3,36	5,10	5,56	5,22	7,07	7,07	7,07	6,33	7,34	6,62	5,46	5,36	4,43	5,84	5,49
1939	3,57	3,77	3,71	3,17	3,56	3,56	5,39	5,87	5,50	7,59	7,59	7,59	6,73	7,92	7,04	5,64	5,32	4,72	6,21	5,82

Kilder, Ekstrahert fra NOS X. 178, *Statistiske oversikter 1948*, tabell 194, s. 367, NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1915-1940 og Hødne, Fritz, Grytten, Ola H. & Alme, Jørand, "Norwegian Real Wages: Trends in Prices and Wages 1850-1950", tabell 7.

Vedleggstabell E.6.

Timelønner i anleggssektoren.

	Privat						Offentlig sektor									I alt												
	Bygg		Kraftutb.		Annet		Gj.snitt		Jernbane			Telegrafverket			Veiarbeid			Havnevesenst										
	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928		1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	
	0,54	0,54	0,53	0,54	0,54	0,54	0,54	0,54	0,54	0,50	0,63	0,50	0,47	0,41														
	0,57	0,55	0,55	0,56	0,56	0,53	0,49	0,42																				0,57
	0,66	0,69	0,66	0,67	0,67	0,62	0,53	0,51																				0,67
	0,96	1,03	0,95	0,98	0,98	0,83	0,75	0,74																				0,96
	1,35	1,29	1,33	1,34	1,34	1,23	1,06	1,23	1,24	1,23	1,43	1,23	1,06	1,23	1,24	0,92	1,27	1,27	1,58	1,71								1,32
				1,82		1,79	1,89	1,74																				1,77
				2,26		2,72	2,43	2,20	1,76	1,35	2,19	2,13	2,13	2,13	2,13	2,13	2,13	2,13	2,13	2,13								2,19
	2,12	2,87	1,82	2,33	2,33	2,67	2,00	1,95	1,51	1,18	2,13	2,07	2,00	1,95	1,89	2,13	2,13	2,13	2,13									2,13
	1,71	1,63	1,84	1,71	1,71	2,19	1,68	1,94	1,24	1,11	1,66	1,62	1,60	1,52	1,62	1,66	1,66	1,66	1,66									1,66
	1,58	1,42	1,79	1,37	1,37	1,80	1,56	1,94	1,27	1,06	1,66	1,62	1,60	1,52	1,62	1,66	1,66	1,66	1,66									1,53
	1,60	1,49	1,90	1,60	1,60	1,97	1,59	2,26	1,24	1,11	1,66	1,62	1,60	1,52	1,62	1,66	1,66	1,66	1,66									1,57
	1,72	1,60	2,21	1,72	1,72	2,08	1,64	1,79	1,27	1,11	1,66	1,62	1,60	1,52	1,62	1,66	1,66	1,66	1,66									1,66
	1,50	1,51	1,65	1,51	1,51	1,74	1,42	1,50	1,17	1,12	1,66	1,62	1,60	1,52	1,62	1,66	1,66	1,66	1,66									1,48
	1,40	1,38	1,64	1,42	1,42	1,60	1,23	1,33	1,09	1,07	1,66	1,62	1,60	1,52	1,62	1,66	1,66	1,66	1,66									1,36
	1,38	1,32	0,84	1,36	1,36	1,58	1,23	1,33	1,06	0,97	1,66	1,62	1,60	1,52	1,62	1,66	1,66	1,66	1,66									1,31
	1,42	1,34	1,05	1,40	1,40	1,59	1,25	1,07	1,02	0,95	1,66	1,62	1,60	1,52	1,62	1,66	1,66	1,66	1,66									1,32
	1,42	1,25	1,18	1,39	1,39	1,63	1,20	1,01	1,02	0,94	1,66	1,62	1,60	1,52	1,62	1,66	1,66	1,66	1,66									1,31
				1,35	1,35	1,60	1,18	0,94	0,99	0,95	1,66	1,62	1,60	1,52	1,62	1,66	1,66	1,66	1,66									1,29
	1,42	1,23	1,01	1,38	1,38	1,48	1,21	0,96	0,98	0,94	1,66	1,62	1,60	1,52	1,62	1,66	1,66	1,66	1,66									1,27
	1,37	1,26	0,68	1,34	1,34	1,47	1,23	1,08	1,05	0,98	1,66	1,62	1,60	1,52	1,62	1,66	1,66	1,66	1,66									1,21
	1,37	1,26	0,83	1,35	1,35	1,51	1,20	1,05	1,03	0,87	1,66	1,62	1,60	1,52	1,62	1,66	1,66	1,66	1,66									1,22
	1,41	1,27	0,84	1,38	1,38	1,50	1,20	1,03	1,03	0,94	1,66	1,62	1,60	1,52	1,62	1,66	1,66	1,66	1,66									1,24
	1,48	1,31	0,96	1,45	1,45	1,58	1,26	1,20	1,10	0,88	1,66	1,62	1,60	1,52	1,62	1,66	1,66	1,66	1,66									1,31
	1,38	1,41	1,07	1,53	1,53	1,77	1,40	1,28	1,17	1,12	1,66	1,62	1,60	1,52	1,62	1,66	1,66	1,66	1,66									1,41
	1,74	1,53	1,23	1,70	1,70	1,85	1,49	1,35	1,23	1,03	1,66	1,62	1,60	1,52	1,62	1,66	1,66	1,66	1,66									1,56
	1,83	1,58	1,14	1,78	1,78	1,86	1,48	1,39	1,31	1,30	1,66	1,62	1,60	1,52	1,62	1,66	1,66	1,66	1,66									1,65

Kilder, Ekstrahert fra NOS XII. 245, Historisk statistikk 1968, tabell 150, s. 242, *Wedervangarkivet*, mappe 245 og 249, Falkenberg, Anders og Mathiesen, L., *Jernbanekalenderen 1918 og 1922* og NOS, *Statistisk årsbok for Norge*, samtlige år 1917-1940 og Hodne, Fritz, Grytten, Ola H. & Alme, Jørund, "Norwegian Real Wages: Trends in Prices and Wages 1850-1950", tabell 5.

F. PRISINDEKSER**Vedleggstabell F.1.***Prisindekser. Beregningsgrunnlag for endelige indekser.*

	Engrosprisindeksen								
	Leve- kostin- deksen	Generalindeksen		Råvarer og halvfabrikata, sekundærsektor.		Helfabrikata, sekundærsektor		Land- bruket	
1913	22,5	21,0							
1914	22,5	22,0							
1915	25,9	32,0							
1916	31,1	48,0							
1917	38,5	71,0		71,0		71,0			
1918	54,1	73,0		73,0		73,0			
1919	57,9	69,0		69,0		69,0			
1920	67,5	82,0		82,0		82,0			
1921	62,4	64,0		64,0		64,0			
1922	52,0	50,0		50,0		50,0		68,5	
1923	49,1	50,0	232,0	50,0	232,0	50,0	232,0	63,2	
1924	53,8		267,0		265,0		270,0	76,8	
1925	54,8		253,0		248,0		259,0	76,0	
1926	46,4		198,0		192,0		205,0	58,2	
1927	42,0		167,0		161,0		172,0	48,6	
1928	39,1		161,0	102,2	157,0	88,3	165,0	99,4	49,3
1929	37,4			97,0		85,3		95,3	45,7
1930	36,3			89,5		79,5		92,1	43,2
1931	34,4			79,3		74,0		82,6	37,2
1932	33,7			79,7		72,8		84,5	34,5
1933	33,2			79,5		73,8		84,5	33,6
1934	33,3			81,0		76,0		86,0	34,8
1935	34,0			83,1		76,5		86,1	37,5
1936	34,9			87,4		82,3		90,2	39,6
1937	37,4			101,6		106,1		101,2	45,7
1938	38,6			100,0		100,0		100,0	46,0
1939	39,1			101,5		102,8		103,2	44,4

Kilder, NOS, *Statistisk årbok for Norge 1930*, tabell, 134, s. 130, NOS, *Statistisk årbok for Norge 1940*, tabell 189, s. 194 og NOS XII. 291, *Historisk statistikk 1978*, tabell 286, s. 530.

Vedleggstabell F.2.

Prisindekser. Detalj- og produktpriser 1913-1939.

	Levekostnads- indeksen (detaljpriser)	Engrosprisindeksen (produktpriser)			
		Generalindeksen	Råvarer/halvfabri- -ta, sekundærsektor	Ferdigvarer, sekundærsektor	Landbruket
1913	58,4	29,6	29,6	29,6	54,5
1914	58,4	31,0	31,0	31,0	57,1
1915	67,3	45,1	45,1	45,1	83,1
1916	80,8	67,6	67,6	67,6	124,7
1917	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1918	140,5	102,8	102,8	102,8	102,8
1919	150,4	97,2	97,2	97,2	97,2
1920	175,3	115,5	115,5	115,5	115,5
1921	162,1	90,1	90,1	90,1	90,1
1922	135,1	70,4	70,4*	70,4*	70,4*
1923	127,5	70,4	70,4	70,4	65,0
1924	139,7	81,0	80,4	81,9	78,9
1925	142,3	76,8	75,3	78,6	78,1
1926	120,5	60,1	58,3	62,2	59,8
1927	109,1	50,7	48,9	52,2	49,9
1928	101,6	48,9	47,6	50,1	50,7
1929	97,1	46,4	46,0	48,0	47,0
1930	94,3	42,8	42,9	46,4	44,4
1931	89,4	37,9	39,9	41,6	38,2
1932	87,5	38,1	39,2	42,6	35,5
1933	86,2	38,0	39,8	42,6	34,5
1934	86,5	38,8	41,0	43,3	35,8
1935	88,3	39,8	41,2	43,4	38,5
1936	90,6	41,8	44,4	45,5	40,7
1937	97,1	48,6	57,2	51,0	47,0
1938	100,3	47,8	53,9	50,4	47,3
1939	101,6	48,6	55,4	52,0	45,6

* Generalindeksen til 1923.

Kilder, Sammensatt på grunnlag av NOS, *Statistisk årbok for Norge 1930*, tabell, 134, s. 130, NOS, *Statistisk årbok for Norge 1940*, tabell 189, s. 194 og NOS XII, 291, *Historisk statistikk 1978*, tabell 286, s. 530.

Vedleggstabell F.3.
Jordbrukets prisindeks 1909-1940.

	Produsentpriser				
	I alt	Planteprodukter	Jordbruks- produkter	Produksjonspriser	Arbeidslønn
1909-1914	100	100	100	100	100
1914-1915	114	126	110	112	-
1915-1916	158	181	149	136	125
1916-1917	210	193	217	174	168
1917-1918	296	308	292	256	234
1918-1919	389	388	389	327	326
1919-1920	379	367	383	308	390
1920-1921	400	390	404	365	439
1921-1922	342	347	341	305	362
1922-1923	250	242	254	249	291
1923-1924	275	283	273	245	274
1924-1925	339	370	328	285	294
1925-1926	280	282	280	235	272
1926-1927	189	167	195	171	228
1927-1928	187	216	177	162	199
1928-1929	178	193	174	161	185
1929-1930	154	138	159	151	183
1930-1931	138	125	142	130	174
1931-1932	123	120	123	123	161
1932-1933	113	112	114	127	152
1933-1934	112	113	112	119	146
1934-1935	121	130	119	121	147
1935-1936	138	154	134	133	152
1936-1937	142	147	140	144	162
1937-1938	162	167	160	156	189
1938-1939	161	156	162	162	200
1939-1940	166	167	165	172	216

Kilde, NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 276, s. 533.

G. PENGE- OG KREDITTSTATISTIKK

Vedleggstabell G.1.

Utlån fra norske banker 1914-1939. Alle tall i millioner kroner.

	Private banker					Utlån i alt
	Norges Bank	Statsbanker	Forretningsbanker	Sparebanker	I alt	
1914	127	214	752	598	1350	1691
1915	88	224	985	656	1641	1953
1916	161	225	1755	788	2543	2929
1917	411	253	2640	959	3599	4263
1918	434	307	3346	1242	4588	5329
1919	411	305	3755	1520	5275	5991
1920	506	302	4034	1732	5766	6574
1921	469	309	3668	1799	5467	6245
1922	465	413	3176	1812	4988	5866
1923	451	461	2609	1856	4465	5377
1924	389	489	2377	1805	4182	5060
1925	310	542	2299	1805	4104	4956
1926	445	583	1875	1730	3605	4633
1927	258	629	1632	1669	3301	4188
1928	272	684	1468	1603	3071	4027
1929	237	749	1433	1547	2980	3966
1930	194	816	1295	1491	2786	3796
1931	254	854	1246	1458	2704	3812
1932	252	887	1148	1444	2592	3731
1933	273	912	1103	1381	2484	3669
1934	262	942	1055	1361	2416	3620
1935	222	954	1069	1347	2416	3592
1936	221	968	1058	1307	2365	3554
1937	124	1000	1108	1298	2406	3530
1938	117	1030	1137	1309	2446	3593
1939	308	1074	1293	1364	2657	4039

Kilde, NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1916-1940, bank-, penge- og kredittstatistikk og NOS XII. 245, *Historisk statistikk*, tabell247, s. 484-485, tabellene 249-253, s. 503.

Vedleggstabell G.2.

Pengemengde (M_1) 1914-1939. Alle tall i millioner kroner.

	1. Sedler i omløp	2. Folioinnskudd	3. M_1
1914	134	75	209
1915	162	159	321
1916	251	305	556
1917	326	535	861
1918	436	353	789
1919	454	361	815
1920	492	383	875
1921	419	306	725
1922	395	251	646
1923	406	185	591
1924	401	194	595
1925	365	160	525
1926	337	204	541
1927	331	168	499
1928	315	137	452
1929	318	151	469
1930	312	152	464
1931	334	136	470
1932	315	118	433
1933	327	101	428
1934	333	117	450
1935	348	140	488
1936	428	147	575
1937	449	158	607
1938	477	167	644
1939	575	205	780

Kilder, NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 247, s. 484-485, tabellene 249-253, s. 503 og NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1916-1940, bank-, penge- og kredittstatistikk.

Vedleggstabell G.3.
Realrenter før skatt 1913-1939.

	Realrente				
	Diskonto	Konsumprisindeks	Engrosprisindeks	Konsum	Engros
1913	5,5	22,5	21,0	1,8	5,5
1914	5,1	22,5	22,0	5,1	0,4
1915	5,3	25,9	32,0	-9,9	-27,6
1916	5,1	31,1	48,0	-15,0	-29,9
1917	5,5	38,5	71,0	-18,3	-28,7
1918	6,0	54,1	73,0	-34,5	3,1
1919	5,7	57,9	69,0	-1,3	11,8
1920	6,5	67,5	82,0	-10,1	-10,4
1921	6,8	62,4	64,0	14,3	36,8
1922	5,6	52,0	50,0	22,2	35,1
1923	5,8	49,1	50,0	11,4	5,8
1924	7,0	53,8	57,0	-2,6	-6,2
1925	5,8	54,8	55,0	3,9	9,6
1926	5,3	46,4	43,0	20,7	34,7
1927	4,6	42,0	36,0	14,1	24,9
1928	5,5	39,1	34,0	12,4	11,7
1929	5,6	37,4	32,0	9,9	12,2
1930	4,6	36,3	30,0	7,5	11,5
1931	4,7	34,4	27,0	9,9	16,3
1932	4,7	33,7	27,0	6,7	4,7
1933	3,7	33,2	27,0	5,2	3,7
1934	3,5	33,3	27,0	3,2	3,5
1935	3,5	34,0	28,0	1,4	-0,2
1936	3,5	34,9	30,0	0,9	-3,4
1937	4,0	37,4	34,0	-3,2	-8,2
1938	3,5	38,6	33,0	0,3	6,6
1939	3,8	39,1	34,0	2,5	0,7

Kilder, NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 248, s. 486-487 og tabell 282, s. 537.

H. SPESIALUNDERSØKELSENE PER 30. NOVEMBER 1933 OG 1935

Vedleggstabell H.1.

Spesialundersøkelsen pr. 30. november 1933. Arbeidsledighet i rikets bygder.

	1. Arbeids- ledige	2. Sesong- ledige	3. Nødsarbeid	4. Permanent ledige	5. Antall menn over 15 år	6. Ledighet, 30.11.1933	7. Sesong- justert ledighet
Østfold	4581	327	282	3972	34964	13,1	11,4
Akershus	5500	477	742	4281	73548	7,5	5,8
Hedmark	9763	1861	637	7265	48458	20,1	15,0
Opland	5647	628	438	4581	40019	14,1	11,4
Buskerud	6636	680	220	5736	37916	17,5	15,1
Vestfold	2213	154	386	1673	31220	7,1	5,4
Telemark	6884	724	689	5471	30774	22,4	17,8
Østlandet	41224	4851	3394	32979	296899	13,9	11,1
Aust-Agder	3168	240	605	2323	19677	16,1	11,8
Vest-Agder	2313	243	204	1866	17264	13,4	10,8
Sørlandet	5481	483	809	4189	36941	14,8	11,3
Rogaland	3068	810	120	2138	27503	11,2	7,8
Hordaland	7499	1318	951	5230	44374	16,9	11,8
Sogn og Fjordane	5421	1406	451	3564	24568	22,1	14,5
Møre	8505	2155	969	5381	42018	20,2	12,8
Vestlandet	24493	5689	2491	16313	138463	17,7	11,8
Sør-Trøndelag*	3717	1137	945	1635	19257	19,3	8,5
Nord-Trøndelag	4024	1098	383	2543	25540	15,8	10,0
Midt-Norge	7741	2235	1328	4178	44797	17,3	9,3
Nordland	14623	5032	2141	7450	44968	32,5	16,6
Troms	9878	4778	1193	3907	26253	37,6	14,9
Finnmark	5857	2606	974	2277	14726	39,8	15,5
Nord-Norge	30358	12416	4308	13634	85947	35,3	15,9
Bygder i alt	109297	25674	12330	71293	603047	18,1	11,8

* Revierte oppgaver

Kilde, Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, Spesialundersøkelse pr. 30. november 1933. Ledighet, nødsarbeid og forsorg, tabell A, s. 17 og tabell C, s. 19.

Vedleggstabell H.2.

Spesialundersøkelsen pr. 30. november 1933. Arbeidsledighet i rikets byer.

	1. Arbeids- ledige	2. Sesong- ledige	3. Nødsarbeid	4. Permanent ledige	5. Antall menn over 15 år	6. Ledighet, 30.11.1933	7. Sesong- justert ledighet
Oslo	10893	1632	258	9003	91091	12,0	9,9
Østfold og Akershus	3085	84	117	2884	16982	18,2	17,0
Hedmark og Opland*	746	81	14	651	6903	10,8	9,4
Buskerud	948	51	79	818	12614	7,5	6,5
Vestfold	1920	156	101	1663	14481	13,3	11,5
Telemark	1733	119	74	1540	13757	12,6	11,2
Østlandet	8432	491	385	7556	64737	13,0	11,7
Agder	1184	82	115	987	14315	8,3	6,9
Sørlandet	1184	82	115	987	14315	8,3	6,9
Rogaland**	847	47	115	685	8298	10,2	8,3
Bergen	2946	131	302	2513	32136	9,2	7,8
Møre	1579	188	230	1161	11537	13,7	10,1
Vestlandet	5372	366	647	4359	51971	10,3	8,4
Sør-Trøndelag	1997	-	-	1997	17945	11,1	11,1
Nord-Trøndelag	370	-	21	349	2492	14,8	14,0
Midt-Norge	2367	-	21	2346	20437	11,6	11,5
Nordland, Troms og Finnmark	3685	497	253	2935	13940	26,4	21,1
Nord-Norge	3685	497	253	2935	13940	26,4	21,1
Byer i alt	31933	3068	1679	27186	256491	12,4	10,6

* Reviderte oppgaver for Hedmark og Opland

** Stavanger er ikke medregnet

Kilde, Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1933. Ledighet, nødsarbeid og forsorg*, tabell A, s. 17 og tabell C, s. 19.

Vedleggstabell H.3.

Spesialundersøkelsen pr. 30. november 1933. Samlet arbeidsledighet.

	1. Arbeids- ledige	2. Sesong- ledige	3. Nødsarbeid	4. Permanent ledighet	5. Antall menn over 15 år	6. Ledighet, 30.11.1933	7. Sesong- justert ledighet
Oslo	10893	1632	258	9003	91091	12,0	9,9
Østfold og Akershus	13166	888	1141	11137	125494	10,5	8,9
Hedmark og Opland*	16156	2570	1089	12497	95380	16,9	13,1
Buskerud	7584	731	299	6554	50530	15,0	13,0
Vestfold	4133	310	487	3336	45701	9,0	7,3
Telemark	8617	843	763	7011	44531	19,4	15,7
Østlandet	49656	5342	3779	40535	361636	13,7	11,2
Agder	6665	565	924	5176	51256	13,0	10,1
Sørlandet	6665	565	924	5176	51256	13,0	10,1
Rogaland**	3915	857	235	2823	35801	10,9	7,9
Hordaland	7499	1318	951	5230	44374	16,9	11,8
Bergen	2946	131	302	2513	32136	9,2	7,8
Sogn og Fjordane	5421	1406	451	3564	24568	22,1	14,5
Møre	10084	2343	1199	6542	53555	18,8	12,2
Vestlandet	29865	6055	3138	20672	190434	15,7	10,9
Sør-Trøndelag*	5714	1137	945	3632	37202	15,4	9,8
Nord-Trøndelag	4394	1098	404	2892	28032	15,7	10,3
Midt-Norge	10108	2235	1349	6524	65234	15,5	10,0
Nordland, Troms og Finnmark	34043	12913	4561	16569	99887	34,1	16,6
Nord-Norge	34043	12913	4561	16569	99887	34,1	16,6
<i>Hele landet</i>	<i>141230</i>	<i>28742</i>	<i>14009</i>	<i>98479</i>	<i>859538</i>	<i>16,4</i>	<i>11,5</i>

* Reviderte oppgaver for Hedmark og Opland

** Stavanger er ikke medregnet

Kilde, Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1933. Ledighet, nødsarbeid og forsorg*, tabell A, s. 17 og tabell C, s. 19.

Vedleggstabell H.4.*Spesialundersøkelsen pr. 30. november 1935. Arbeidsledighet i rikets bygder.*

	1. Arbeids- ledige	2. Sesong- ledige	3. Nødsarbeid	4. Permanent ledige	5. Antall menn over 15 år	6. Ledighet, 30.11.1933	7. Sesong- justert ledighet
Østfold	4352	964	761	2627	41851	10,4	6,3
Akershus	3644	970	780	1894	47543	7,7	4,0
Hedmark	5554	2451	604	2499	34481	16,1	7,2
Opland	5306	2010	747	2549	34780	15,3	7,3
Buskerud	4426	819	627	2980	23298	19,0	12,8
Vestfold	1464	327	379	758	28854	5,1	2,6
Telemark	5353	1085	745	3523	22299	24,0	15,8
Østlandet	30099	8626	4643	16830	233106	12,9	7,2
Aust-Agder	2501	592	928	981	16555	15,1	5,9
Vest-Agder	2839	664	331	1844	17774	16,0	10,4
Sørlandet	5340	1256	1259	2825	34329	15,6	8,2
Rogaland	3897	1620	291	1986	30113	12,9	6,6
Hordaland	7416	2732	1354	3330	45132	16,4	7,4
Sogn og Fjordane	5728	2179	1117	2432	25107	22,8	9,7
Møre og Romsdal	9052	3604	2444	3004	39280	23,0	7,6
Vestlandet	26093	10135	5206	10752	139632	18,7	7,7
Sør-Trøndelag	8958	4298	2800	1860	37156	24,1	5,0
Nord-Trøndelag	4602	1629	523	2450	25270	18,2	9,7
Midt-Norge	13560	5927	3323	4310	62426	21,7	6,9
Nordland	18640	8376	2395	7869	53029	35,2	14,8
Troms	10989	5765	1802	3422	25507	43,1	13,4
Finnmark	5860	3254	2409	197	13447	43,6	1,5
Nord-Norge	35489	17395	6606	11488	91983	38,6	12,5
Bygder i alt	110581	43339	21037	46205	561476	19,7	8,2

Kilde, Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935. Ledighet, nødsarbeid og forsorg*, tabell C, s. 23 og tabell E, s. 25.

Vedleggstabell H.5.

Spesialundersøkelsen pr. 30. november 1935. Arbeidsledighet i rikets byer.

	1. Arbeids- ledige	2. Sesong- ledige	3. Nødsarbeid	4. Permanent ledige	5. Antall menn over 15 år	6. Ledighet, 30.11.1933	7. Sesong- justert ledighet
Oslo	11282	643	1396	9243	91091	12,4	10,1
Østfold og Akershus	2725	305	319	2101	16982	16,0	12,4
Hedmark og Opland	516	160	12	344	5960	8,7	5,8
Buskerud	1072	70	239	763	12614	8,5	6,0
Vestfold	1755	271	328	1156	14642	12,0	7,9
Telemark	1766	100	460	1206	10596	16,7	11,4
Østlandet	7834	906	1358	5570	60794	12,9	9,2
Agder	1112	476	153	483	14315	7,8	3,4
Sørlandet	1112	476	153	483	14315	7,8	3,4
Rogaland	2549	579	422	1548	23063	11,1	6,7
Bergen	3517	325	18	3174	32136	10,9	9,9
Sogn og Fjordane	66	24	-	42	411	16,1	10,2
Møre og Romsdal	1857	677	369	811	11537	16,1	7,0
Vestlandet	7989	1605	809	5575	67147	11,9	8,3
Sør-Trøndelag	2157	402	153	1602	17945	12,0	8,9
Nord-Trøndelag	404	31	12	361	2492	16,2	14,5
Midt-Norge	2561	433	165	1963	20437	12,5	9,6
Nordland, Troms og Finnmark	3129	1181	594	1354	14406	21,7	9,4
Nord-Norge	3129	1181	594	1354	14406	21,7	9,4
Byer i alt	33907	5244	4475	24188	268190	12,6	9,0

Kilde, Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935. Ledighet, nødsarbeid og forsorg*, tabell C, s. 23 og tabell E, s. 25.

Vedleggstabell H.6.

Spesialundersøkelsen pr. 30. november 1935. Samlet arbeidsledighet.

	1. Arbeids- ledige	2. Sesong- ledige	3. Nødsarbeid	4. Permanent ledige	5. Antall menn over 15 år	6. Ledighet, 30.11.1933	7. Sesong- justert ledighet
Oslo	11282	643	1396	9243	91091	12,4	10,1
Østfold og Akershus	10721	2239	1860	6622	106376	10,1	6,2
Hedmark og Opland	11376	4621	1363	5392	75221	15,1	7,2
Buskerud	5498	889	866	3743	35912	15,3	10,4
Vestfold	3219	598	707	1914	43496	7,4	4,4
Telemark	7119	1185	1205	4729	32895	21,6	14,4
Østlandet	37933	9532	6001	22400	293900	12,9	7,6
Agder	6452	1732	1412	3308	48644	13,3	6,8
Sørlandet	6452	1732	1412	3308	48644	13,3	6,8
Rogaland	6446	2199	713	3534	53176	12,1	6,6
Hordaland	7416	2732	1354	3330	45132	16,4	7,4
Bergen	3517	325	18	3174	32136	10,9	9,9
Sogn og Fjordane	5794	2203	1117	2474	25518	22,7	9,7
Møre og Romsdal	10909	4281	2813	3815	50817	21,5	7,5
Vestlandet	34082	11740	6015	16327	206779	16,5	7,9
Sør-Trøndelag	11115	4700	2953	3462	55101	20,2	6,3
Nord-Trøndelag	5006	1660	535	2811	27762	18,0	10,1
Midt-Norge	16121	6360	3488	6273	82863	19,5	7,6
Nordland, Troms og Finnmark	38618	18576	7200	12842	106389	36,3	12,1
Nord-Norge	38618	18576	7200	12842	106389	36,3	12,1
Hele landet	144488	48583	25512	70393	829666	17,4	8,5

Kilde, Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935. Ledighet, nødsarbeid og forsorg*, tabell C, s. 23 og tabell E, s. 25.

J. BRUTTONASJONALPRODUKT ETTER ANVENDELSE

Vedleggstabell J.1.

Bruttonasjonalprodukt etter anvendelse, 1910-1929. Alle oppgaver i 1910-priser.

	1. Privat konsum mill. NOK	2. Offentlig konsum mill. NOK	3. Brutto- investering mill. NOK	4. Eksport mill. NOK	5. Import mill. NOK	6. BNP mill. NOK	7. Middel- folkemengde	8. BNP per innbygger i NOK
1910	1108	84	263	470	490	1435	2383677	602
1911	1141	86	305	502	543	1491	2400796	621
1912	1169	94	336	538	573	1564	2423184	645
1913	1215	96	349	601	612	1649	2446874	674
1914	1239	111	349	588	604	1683	2472419	681
1915	1328	116	372	623	682	1757	2497766	703
1916	1488	118	378	628	787	1825	2522178	724
1917	1358	120	335	423	577	1659	2550543	650
1918	1267	132	217	367	391	1592	2577729	618
1919	1569	154	606	403	867	1865	2602869	717
1920	1586	147	505	544	795	1987	2634664	754
1921	1353	179	330	457	524	1795	2667868	673
1922	1514	206	336	588	657	1987	2694840	737
1923	1558	188	371	628	704	2041	2713116	752
1924	1530	161	383	666	700	2040	2728764	748
1925	1559	162	417	732	704	2166	2746815	789
1926	1565	181	382	782	712	2198	2763106	795
1927	1634	193	387	846	779	2281	2774864	822
1928	1692	188	476	861	835	2382	2784675	855
1929	1787	191	527	1004	902	2607	2795105	933

Kilder, NOS XII. 163, *Nasjonalregnskap 1865-1960*, tabell 51, s. 348-351 og NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 20, s. 45-47.

Vedleggstabell J.2.

Bruttonasjonalprodukt etter anvendelse, 1910-1939. Alle oppgaver i 1938-priser.

	1. Privat konsum mill NOK	2. Offentlig konsum mill NOK	3. Brutto- investering mill NOK	4. Eksport mill NOK	5. Import mill NOK	6. BNP mill NOK	7. Middel- folkmenge	8. BNP per innbygger i NOK
1910	1943	141	507	567	655	2503	2383677	1050
1911	2001	145	584	600	725	2605	2400796	1085
1912	2051	158	648	634	766	2725	2423184	1125
1913	2130	163	676	714	818	2865	2446874	1171
1914	2174	188	681	709	808	2944	2472419	1191
1915	2330	197	720	760	911	3096	2497766	1240
1916	2610	200	743	759	1060	3252	2522178	1289
1917	2382	204	668	515	776	2993	2550543	1173
1918	2223	223	475	450	529	2842	2577729	1103
1919	2753	260	1125	493	1147	3484	2602869	1339
1920	2783	248	956	664	1054	3597	2634664	1365
1921	2374	302	650	558	701	3183	2667868	1193
1922	2656	349	651	716	877	3495	2694840	1297
1923	2734	318	724	764	942	3598	2713116	1326
1924	2684	271	757	805	936	3581	2728764	1312
1925	2733	274	794	884	942	3743	2746815	1363
1926	2745	306	717	938	953	3753	2763106	1358
1927	2867	325	740	1017	1046	3903	2774864	1407
1928	2968	317	901	1044	1118	4112	2784675	1477
1929	3134	322	991	1206	1206	4447	2795105	1591
1930	3269	334	1173	1307	1301	4782	2807438	1703
1931	3188	353	961	1150	1248	4404	2823882	1560
1932	3189	350	840	1236	986	4629	2841529	1629
1933	3238	349	849	1303	1008	4731	2858343	1655
1934	3312	354	995	1355	1115	4901	2874206	1705
1935	3451	365	1154	1400	1226	5144	2889211	1780
1936	3599	374	1283	1533	1299	5490	2903519	1891
1937	3777	379	1483	1683	1595	5727	2918742	1962
1938	3827	418	1473	1682	1543	5857	2935803	1995
1939	4050	487	1535	1753	1684	6141	2954415	2079

Kilder, NOS XI. 143, *Nasjonalregnskap 1900-1929*, tabell 14, s. 128 og NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 20, s. 45-47.

Vedleggstabell J.3.

Bruttonasjonalprodukt etter anvendelse, 1910-1939. Volumindekser.

	Privat konsum		Offentlig konsum		Bruttoinvestering		Eksport		Import		BNP		BNP pr. innb.	
	1910- priser	1938- priser	1910- priser	1938- priser	1910- priser	1938- priser	1910- priser	1938- priser	1910- priser	1938- priser	1910- priser	1938- priser	1910- priser	1938- priser
1910	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1911	103,0	103,0	102,4	102,8	116,0	115,2	106,8	105,8	110,8	110,7	103,9	104,1	103,2	103,3
1912	105,5	105,6	111,9	112,1	127,8	127,8	114,5	111,8	116,9	116,9	109,0	108,9	107,2	107,1
1913	109,7	109,6	114,3	115,6	132,7	133,3	127,9	125,9	124,9	124,9	114,9	114,5	111,9	111,5
1914	111,8	111,9	132,1	133,3	132,7	134,3	125,1	125,0	123,3	123,4	117,3	117,6	113,1	113,4
1915	119,9	119,9	138,1	139,7	141,4	142,0	132,6	134,0	139,2	139,1	122,4	123,7	116,8	118,0
1916	134,3	134,3	140,5	141,8	143,7	146,5	133,6	133,9	160,6	161,8	127,2	129,9	120,2	122,8
1917	122,6	122,6	142,9	144,7	127,4	131,8	90,0	90,8	117,8	118,5	115,6	119,6	108,0	111,8
1918	114,4	114,4	157,1	158,2	82,5	93,7	78,1	79,4	79,8	80,8	110,9	113,5	102,6	105,0
1919	141,6	141,7	183,3	184,4	230,4	221,9	85,7	86,9	176,9	175,1	130,0	139,2	119,0	127,5
1920	143,1	143,2	175,0	175,9	192,0	188,6	115,7	117,1	162,2	160,9	138,5	143,7	125,3	130,0
1921	122,1	122,2	213,1	214,2	125,5	128,2	97,2	98,4	106,9	107,0	125,1	127,2	111,8	113,6
1922	136,6	136,7	245,2	247,5	127,8	128,4	125,1	126,3	134,1	133,9	138,5	139,6	122,5	123,5
1923	140,6	140,7	223,8	225,5	141,1	142,8	133,6	134,7	143,7	143,8	142,2	143,7	125,0	126,3
1924	138,1	138,1	191,7	192,2	145,6	149,3	141,7	142,0	142,9	142,9	142,2	143,1	124,2	125,0
1925	140,7	140,7	192,9	194,3	158,6	156,6	155,7	155,9	143,7	143,8	150,9	149,5	131,0	129,8
1926	141,2	141,3	215,5	217,0	145,2	141,4	166,4	165,4	145,3	145,5	153,2	149,9	132,1	129,4
1927	147,5	147,6	229,8	230,5	147,1	146,0	180,0	179,4	159,0	159,7	159,0	155,9	136,5	134,0
1928	152,7	152,8	223,8	224,8	181,0	177,7	183,2	184,1	170,4	170,7	166,0	164,3	142,1	140,6
1929	161,3	161,3	227,4	228,4	200,4	195,5	213,6	212,7	184,1	184,1	181,7	177,7	154,9	151,5
1930		168,2		236,9		231,4		230,5			198,6		191,1	162,2
1931		164,1		250,4		189,5		202,8			190,5		175,9	148,5
1932		164,1		248,2		165,7		218,0			150,5		184,9	155,1
1933		166,6		247,5		167,5		229,8			153,9		189,0	157,6
1934		170,5		251,1		196,3		239,0			170,2		195,8	162,4
1935		177,6		258,9		227,6		246,9			187,2		205,5	169,6
1936		185,2		265,2		253,1		270,4			198,3		219,3	180,1
1937		194,4		268,8		292,5		296,8			243,5		228,8	186,9
1938		197,0		296,5		290,5		296,6			235,6		234,0	190,0
1939		208,4		345,4		302,8		309,2			257,1		245,3	198,0

Kilder, Beregnet på grunnlag av NOS XII. 163, *Nasjonalregnskap 1865-1960*, tabell 51, s. 348-351, NOS XI. 143, *Nasjonalregnskap 1900-1929*, tabell 14, s. 128-129 og NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, tabell 20, s. 45-47.

R. REGRESJONSUTSKRIFTER

R.1.

*Vekstrater i reelt BNP pr innbygger i 15 vestlige land 1928-1939.
Beregnet ved log-lineære semilogaritmiske regresjoner.*

DEP VAR: AUSTR N 11 MULTIPLE R: .637 SQUARED MULTIPLE R: .405

ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R: .339 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.051

VARIABLE	COEFFICIENT	STD ERROR	STD COEF	TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	-18.487	9.315	0.000	.	-1.985	0.078
YEAR	0.012	0.005	0.637	.100E+01	2.477	0.035

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	0.016	1	0.016	6.135	0.035
RESIDUAL	0.023	9	0.003		

DEP VAR: AUST N 11 MULTIPLE R: .450 SQUARED MULTIPLE R: .203

ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R: .114 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.100

VARIABLE	COEFFICIENT	STD ERROR	STD COEF	TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	32.370	18.430	0.000	.	1.756	0.113
YEAR	-0.014	0.010	-0.450	.100E+01	-1.514	0.164

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	0.023	1	0.023	2.291	0.164
RESIDUAL	0.090	9	0.010		

DEP VAR: BELG N 11 MULTIPLE R .344 SQUARED MULTIPLE R .118

ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R .020 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.035

VARIABLE	COEFFICIENT	SID ERROR	SID COEF TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	11.664	6.476	0.000 .	1.801	0.105
YEAR	-0.004	0.003	-0.344 .100E+01	-1.098	0.301

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	0.001	1	0.001	1.207	0.301
RESIDUAL	0.011	9	0.001		

DEP VAR: CANADA N 11 MULTIPLE R .369 SQUARED MULTIPLE R .136

ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R .041 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.136

VARIABLE	COEFFICIENT	SID ERROR	SID COEF TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	34.382	25.132	0.000 .	1.368	0.204
YEAR	-0.016	0.013	-0.369 .100E+01	-1.193	0.263

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	0.026	1	0.026	1.423	0.263
RESIDUAL	0.167	9	0.019		

DEP VAR: DENM N 11 MULTIPLE R .909 SQUARED MULTIPLE R .826

ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R .807 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.023

VARIABLE	COEFFICIENT	SID ERROR	SID COEF TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	-23.190	4.263	0.000 .	-5.440	0.000
YEAR	0.014	0.002	0.909 .100E+01	6.547	0.000

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	0.023	1	0.023	42.860	0.000
RESIDUAL	0.005	9	0.001		

DEP VAR: FINL N: 11 MULTIPLE R: .849 SQUARED MULTIPLE R: .720

ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R: .689 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.071

VARIABLE	COEFFICIENT	SID ERROR	SID COEF	TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	-57.910	12.995	0.000	.	-4.456	0.002
YEAR	0.032	0.007	0.849	.100E+01	4.815	0.001

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	0.115	1	0.115	23.185	0.001
RESIDUAL	0.045	9	0.005		

DEP VAR: FRANCE N: 11 MULTIPLE R: .287 SQUARED MULTIPLE R: .082

ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R: .000 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.039

VARIABLE	COEFFICIENT	SID ERROR	SID COEF	TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	10.998	7.109	0.000	.	1.547	0.156
YEAR	-0.003	0.004	-0.287	.100E+01	-0.899	0.392

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	0.001	1	0.001	0.808	0.392
RESIDUAL	0.013	9	0.001		

DEP VAR: GERM N: 11 MULTIPLE R: .622 SQUARED MULTIPLE R: .386

ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R: .318 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.113

VARIABLE	COEFFICIENT	SID ERROR	SID COEF	TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	-44.845	20.768	0.000	.	-2.159	0.059
YEAR	0.026	0.011	0.622	.100E+01	2.381	0.041

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	0.072	1	0.072	5.669	0.041
RESIDUAL	0.114	9	0.013		

DEP VAR: ITALY N 11 MULTIPLE R .541 SQUARED MULTIPLE R .293
 ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R .215 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.044

VARIABLE	COEFFICIENT	SID ERROR	SID COEF TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	-11.052	8.101	0.000	-1.364	0.206
YEAR	0.008	0.004	0.541 .100E+01	1.932	0.085

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	0.007	1	0.007	3.734	0.085
RESIDUAL	0.017	9	0.002		

DEP VAR: NETH N 11 MULTIPLE R .623 SQUARED MULTIPLE R .388
 ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R .320 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.044

VARIABLE	COEFFICIENT	SID ERROR	SID COEF TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	23.801	8.049	0.000	2.957	0.016
YEAR	-0.010	0.004	-0.623 .100E+01	-2.390	0.041

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	0.011	1	0.011	5.714	0.041
RESIDUAL	0.017	9	0.002		

DEP VAR: NORW N 11 MULTIPLE R .942 SQUARED MULTIPLE R .887
 ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R .874 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.034

VARIABLE	COEFFICIENT	SID ERROR	SID COEF TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	-47.853	6.264	0.000	-7.640	0.000
YEAR	0.027	0.003	0.942 .100E+01	8.401	0.000

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	0.082	1	0.082	70.576	0.000
RESIDUAL	0.010	9	0.001		

DEP VAR: SWED N 11 MULTIPLE R .834 SQUARED MULTIPLE R .695

ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R .661 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.050

VARIABLE	COEFFICIENT	SID ERROR	SID COEF TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	-37.046	9.227	0.000	-4.015	0.003
YEAR	0.022	0.005	0.834 .100E+01	4.526	0.001

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	0.051	1	0.051	20.485	0.001
RESIDUAL	0.023	9	0.003		

DEP VAR: SWITZ N 11 MULTIPLE R .058 SQUARED MULTIPLE R .003

ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R .000 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.037

VARIABLE	COEFFICIENT	SID ERROR	SID COEF TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	5.759	6.740	0.000	0.854	0.415
YEAR	-0.001	0.003	-0.058 .100E+01	-0.174	0.866

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	0.000	1	0.000	0.030	0.866
RESIDUAL	0.012	9	0.001		

DEP VAR: UK N 11 MULTIPLE R .803 SQUARED MULTIPLE R .644

ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R .605 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.045

VARIABLE	COEFFICIENT	SID ERROR	SID COEF TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	-28.923	8.315	0.000	-3.479	0.007
YEAR	0.017	0.004	0.803 .100E+01	4.038	0.003

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	0.033	1	0.033	16.304	0.003
RESIDUAL	0.018	9	0.002		

DEP VAR: USA N 11 MULTIPLE R .164 SQUARED MULTIPLE R .027

ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R .000 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.134

VARIABLE	COEFFICIENT	SID ERROR	SID COEF TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	16.735	24.617	0.000	0.680	0.514
YEAR	-0.006	0.013	-0.164 .100E+01	-0.498	0.630

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	0.004	1	0.004	0.248	0.630
RESIDUAL	0.161	9	0.018		

R. 2.

Estimert sammenheng mellom arbeidsledighet (avhengig variabel) vekst i arbeidsstyrke og vekst i BNP i faste priser (uavhengige variabler) i 15 vestlige land.

DEP VAR: UNEM N 15 MULTIPLE R: .535 SQUARED MULTIPLE R: .287

ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R: .168 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 3.452

VARIABLE	COEFFICIENT	STD ERROR	STD COEF	TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	7.078	1.310	0.000	.	5.401	0.000
WF	0.248	0.127	0.500	0.9046767	1.949	0.075
EG	-0.959	0.614	-0.401	0.9046767	-1.562	0.144

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	57.445	2	28.723	2.410	0.132
RESIDUAL	143.028	12	11.919		

R. 2.1.

Eksklusive Finland

DEP VAR: UNEM N 14 MULTIPLE R: .568 SQUARED MULTIPLE R: .322

ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R: .199 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 3.321

VARIABLE	COEFFICIENT	STD ERROR	STD COEF	TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	6.967	1.263	0.000	.	5.516	0.000
WF	0.278	0.124	0.568	0.9537435	2.235	0.047
EG	-0.613	0.640	-0.243	0.9537435	-0.958	0.359

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	57.757	2	28.879	2.618	0.117
RESIDUAL	121.340	11	11.031		

R.2.2.

Eksklusive Finland, Østerrike og Belgia

DEP VAR: UNEM N: 12 MULTIPLE R: .724 SQUARED MULTIPLE R: .524
 ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R: .418 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 2.967

VARIABLE	COEFFICIENT	STD ERROR	STD COEF	TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	5.064	1.471	0.000	.	3.443	0.007
WF	0.394	0.126	0.723	0.9999337	3.142	0.012
EG	-0.106	0.618	-0.039	0.9999337	-0.171	0.868

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	87.104	2	43.552	4.946	0.036
RESIDUAL	79.245	9	8.805		

R.3

Estimert sammenheng mellom arbeidsledighet (avhengig variabel) vekst i arbeidsstyrkens andel av den totale befolkning og vekst i BNP i faste priser (uavhengige variabler).

DEP VAR:	UNEM	N:	15	MULTIPLE R:	.574	SQUARED MULTIPLE R:	.329
ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R:	.218	STANDARD ERROR OF ESTIMATE:	3.347				
VARIABLE	COEFFICIENT	STD ERROR	STD COEF	TOLERANCE	T	P(2 TAIL)	
CONSTANT	7.960	1.019	0.000	.	7.808	0.000	
WFPOP	1.445	0.659	0.621	0.6964025	2.192	0.049	
EG	-1.409	0.678	-0.588	0.6964025	-2.077	0.060	

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	66.016	2	33.008	2.946	0.091
RESIDUAL	134.457	12	11.205		

R.3.1.

Eksklusive Finland

DEP VAR:	UNEM	N:	14	MULTIPLE R:	.557	SQUARED MULTIPLE R:	.310
ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R:	.184	STANDARD ERROR OF ESTIMATE:	3.352				
VARIABLE	COEFFICIENT	STD ERROR	STD COEF	TOLERANCE	T	P(2 TAIL)	
CONSTANT	8.032	1.023	0.000	.	7.848	0.000	
WFPOP	1.432	0.660	0.634	0.7338221	2.169	0.053	
EG	-1.129	0.736	-0.449	0.7338221	-1.534	0.153	

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	55.507	2	27.754	2.470	0.130
RESIDUAL	123.590	11	11.235		

R.3.2.

Eksklusive Finland, Østerrike og Belgia

DEP VAR: UNEM N: 12 MULTIPLE R: .701 SQUARED MULTIPLE R: .492

ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R: .379 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 3.064

VARIABLE	COEFFICIENT	STD ERROR	STD COEF	TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	6.824	1.159	0.000	.	5.886	0.000
WFPOP	1.936	0.657	0.757	0.8561323	2.949	0.016
EG	-0.861	0.689	-0.321	0.8561323	-1.249	0.243

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	81.845	2	40.923	4.358	0.047
RESIDUAL	84.504	9	9.389		

R. 4.

Vekstrate for BNP i 1938-priser 1918-1939. Beregnet ved log-lineær semilogaritmisk regresjon.

DEP VAR: INGP N: 22 MULTIPLE R: .959 SQUARED MULTIPLE R: .920

ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R: .916 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.051

VARIABLE	COEFFICIENT	STD ERROR	STD COEF	TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	-44.447	3.276	0.000	.	-13.567	0.000
YEAR	0.026	0.002	0.959	.100E+01	15.130	0.000

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	0.585	1	0.585	228.912	0.000
RESIDUAL	0.051	20	0.003		

R. 4.1.

Vekstrate for BNP i 1938-priser 1920-1939. Beregnet ved log-lineær semilogaritmisk regresjon.

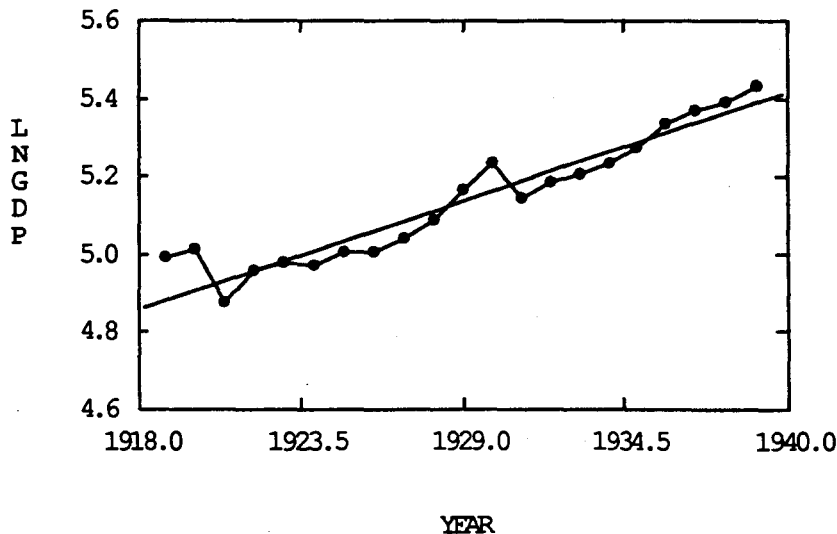
DEP VAR: INGP N: 20 MULTIPLE R: .965 SQUARED MULTIPLE R: .931

ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R: .927 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.044

VARIABLE	COEFFICIENT	STD ERROR	STD COEF	TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	-46.038	3.279	0.000	.	-14.038	0.000
YEAR	0.027	0.002	0.965	.100E+01	15.607	0.000

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	0.468	1	0.468	243.576	0.000
RESIDUAL	0.035	18	0.002		

R. 5.

*Vekstrater for eksport i faste priser 1919-1939.
Beregnet ved log-lineære semilogaritmiske regresjoner.*

DEP VAR: EXP N: 21 MULTIPLE R: .973 SQUARED MULTIPLE R: .948
ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R: .945 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.086

VARIABLE	COEFFICIENT	STD ERROR	STD COEF	TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	-105.317	5.990	0.000	.	-17.581	0.000
YEAR	0.058	0.003	0.973	.100E+01	18.527	0.000

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	2.549	1	2.549	343.267	0.000
RESIDUAL	0.141	19	0.007		

DEP VAR: EXPCAP N: 21 MULTIPLE R: .969 SQUARED MULTIPLE R: .939
ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R: .936 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.084

VARIABLE	COEFFICIENT	STD ERROR	STD COEF	TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	-97.619	5.836	0.000	.	-16.726	0.000
YEAR	0.052	0.003	0.969	.100E+01	17.127	0.000

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	2.068	1	2.068	293.350	0.000
RESIDUAL	0.134	19	0.007		

R. 6.

Vekstrater for import i faste priser 1919-1939.
 Beregnet ved log-lineære semilogaritmiske regresjoner.

DEP VAR: IMP N: 21 MULTIPLE R: .758 SQUARED MULTIPLE R: .575
 ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R: .553 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.142

VARIABLE	COEFFICIENT	STD ERROR	STD COEF	TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	-44.597	9.847	0.000	.	-4.529	0.000
YEAR	0.026	0.005	0.758	.100E+01	5.072	0.000

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	0.516	1	0.516	25.730	0.000
RESIDUAL	0.381	19	0.020		

DEP VAR: IMCAP N: 21 MULTIPLE R: .665 SQUARED MULTIPLE R: .442
 ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R: .413 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 0.144

VARIABLE	COEFFICIENT	STD ERROR	STD COEF	TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	-36.898	10.034	0.000	.	-3.677	0.002
YEAR	0.020	0.005	0.665	.100E+01	3.879	0.001

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	0.313	1	0.313	15.046	0.001
RESIDUAL	0.396	19	0.021		

R. 7.

Estimert sammenheng mellom endringer i bruttoinvesteringer (avhengig variabel) og realrenter, utlån fra banker og pengemengde (uavhengige variabler).

DEP VAR: INVEST	N	26	MULTIPLE R	.468	SQUARED MULTIPLE R	.219
ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R	.113	STANDARD ERROR OF ESTIMATE:	16.509			
VARIABLE	COEFFICIENT	SID ERROR	SID COEF TOLERANCE	T	P(2 TAIL)	
CONSTANT	76.625	14.330	0.000	5.347	0.000	
REALIN	-0.354	0.213	-0.353 0.7890133	-1.666	0.110	
LEND	-0.003	0.004	-0.176 0.4694752	-0.639	0.529	
MONEY	0.073	0.046	0.399 0.5603201	1.584	0.127	

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	1684.103	3	561.368	2.060	0.135
RESIDUAL	5996.204	22	272.555		

R. 7.1.

Estimert sammenheng mellom endringer i bruttoinvesteringer (avhengig variabel) og realrenter, reelt utlån fra banker og reel pengemengde (uavhengige variabler).

DEP VAR: INVEST	N	26	MULTIPLE R	.472	SQUARED MULTIPLE R	.222
ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R	.116	STANDARD ERROR OF ESTIMATE:	16.475			
VARIABLE	COEFFICIENT	SID ERROR	SID COEF TOLERANCE	T	P(2 TAIL)	
CONSTANT	123.495	35.926	0.000	3.437	0.002	
REALIN	-0.213	0.207	-0.213 0.8281368	-1.030	0.314	
REALL	-0.535	0.390	-0.297 0.7510335	-1.371	0.184	
REALM	2.481	1.713	0.298 0.8344502	1.448	0.162	

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	1708.832	3	569.611	2.099	0.130
RESIDUAL	5971.476	22	271.431		

R.7.2.

Estimert sammenheng mellom trendjusterte bruttoinvesteringer (avhengig variabel) og realrenter, reelt utlån fra banker og reel pengemengde (uavhengige variabler).

DEP VAR: INVEST N: 26 MULTIPLE R: .469 SQUARED MULTIPLE R: .220

ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R: .113 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 16.505

VARIABLE	COEFFICIENT	STD ERROR	STD COEF	TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	125.315	36.014	0.000	.	3.480	0.002
R	-0.045	0.265	-0.045	0.5083368	-0.171	0.866
RLEND	-0.028	0.019	-0.353	0.6356456	-1.493	0.150
MREAL	0.095	0.067	0.366	0.5334800	1.418	0.170

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	1687.238	3	562.413	2.065	0.134
RESIDUAL	5993.070	22	272.412		

R.7.3.

Estimert sammenheng mellom trendjusterte bruttoinvesteringer (avhengig variabel) og realrenter, utlån fra banker og pengemengde (uavhengige variabler).

DEP VAR: INVEST N: 26 MULTIPLE R: .447 SQUARED MULTIPLE R: .200

ADJUSTED SQUARED MULTIPLE R: .091 STANDARD ERROR OF ESTIMATE: 16.709

VARIABLE	COEFFICIENT	STD ERROR	STD COEF	TOLERANCE	T	P(2 TAIL)
CONSTANT	83.771	13.308	0.000	.	6.295	0.000
R	-0.173	0.267	-0.172	0.5113436	-0.647	0.525
NOMLEN	-0.005	0.006	-0.360	0.2311998	-0.907	0.374
MOM	0.053	0.038	0.493	0.2882155	1.388	0.179

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	SUM-OF-SQUARES	DF	MEAN-SQUARE	F-RATIO	P
REGRESSION	1537.960	3	512.653	1.836	0.170
RESIDUAL	6142.348	22	279.198		

V. ORIGINALT KILDEMATERIALE

V. 1.

Arbeidsløshetsmelding fra Søndre Land kommune, januar 1931. Utfylt på standard skjema.

Sendes Inspektoratet for Arbeidsformidlingen, Oslo, snarest efter månedens utgang.

Arbeidsløshetsmelding

for Januar måned 1931 fra arbeidsledighetskomiteen i S. Land

I følgende tabell opføres antallet av de i kommunen bosittende arbeidsløse personer på 18 år og derover som er arbeidsføre, men ute av stand til å få ordinært arbeide. Personer som er ledig på grunn av arbeidskonflikt opføres ikke. Derimot telles med personer som er sysselsatt ved nødsarbeide. Bare de personer telles som er ledig månedens siste virkedag. I rubrikkene for arbeidsløshetsbidrag medtas bare de personer som har direkte arbeidsløshetsunderstøttelse av kommunen, — ikke personer som har bidrag av arbeidsledighetskasser.

Erhvervsgrupper	Antall arbeidsløse ialt, medregnet de som er sysselsatt i nødsarbeide		Av de arbeidsløse				Særlige bemerkninger
	Menn	Kvinner	var sysselsatt i nødsarbeide		hadde arbeidsløshetsbidrag av kommunen		
			Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	
1. Jordbruk og skogdrift .	300	30					
2. Fiskeri og fangstvirksomhet							
3. Industri og håndverk .	30	19					
4. Handel og forretningsførsel							
5. Sjøfart							
6. Vei- og jernbaneanlegg .	25						
7. Andre	14						
Sum	369	49					

Opgaven over det samlede antall arbeidsløse er bygget på foretatt telling — melding av de arbeidsløse — skjønn. (Det som passer understrekes).

De i nødsarbeide sysselsatte personer fordeler sig slik:

1. I nødsarbeide som staten yder dagsverksbidrag til — helt kommunale arbeider, arbeider med tilskudd av fylket, av staten (når statens tilskudd er mindre enn en halvdel), av private etc.
2. I nødsarbeider uten dagsverksbidrag (som for minst en halvdel besto av statsmidler)

Ialt

Hvilke yderligere foranstaltninger mot arbeidsløsheten er truffet eller under forberedelse av kommunen?

Der er søkt fylkets veivæsen om å foreta slikning og beregning for vedledning av Bygdemis.

Hov i Land den 14/2 1931

Hans Johnsen

Arbeidsledighetskomiteens formann.

V.1.1.

Arbeidsløshetsmelding fra Hareid kommune oktober 1932.

H. S. 391 / 32

Lippgave over arbeidsløse
personer i Hareid-herad pr. 1. oktober 1932

1. Rasmus Fjelly	26. Lars Hansen
2. Ole S. Hovlid	27. Martin O. Hareide
3. Johan Fjelly	28. Karl Klungseth
4. Modoff Ben	29. Ingvald Brønne
5. Hans Fjelly	30. Anbef. H. Grinstad
6. Pauseland Jensen	31. Jon F. Grinstad
7. Martinus Kvestad	32. And. O. Grønne
8. Erling Fjelly	33. Peter Guitus
9. Anbef. Jensen	34. And. J. Lillebø
10. Jon Kvestad	35. Sverre Ulset
11. Eiler Røisete	36. Einar A. Ulset
12. Oskar Røisete	37. Eiv. Hjulvold
13. Sverre S. Hovlid	38. Kip S. Hareide
14. Arthur Solheim	39. Rasmus B. Brønne
15. Rolf Jakobson	40. Sverre R. Brønne
16. Henrik Arnes	41. Ole Halshol
17. Alfred Jensen	42. Sverre O. Birket
18. Johan F. Grinstad	43. Esther Grinstad
19. Johan Rønne	44. Ole O. Birket
20. Lars P. Kloubr	45. Oddvar O. Birket
21. Sverre Syver	46. Karl F. Holstad
22. Christian Steine	47. Bernh. R. Hareide
23. Leifulf Simmestøl	48. Peter Brønne
24. Martin Rønne	49. Johan B. Brønne
25. Nils Kvestad	50. Gustav Fjelly

No 26, 2603/32

1932

V.1.2.

Arbeidsløshetsmelding fra Gjerstad kommune november 1933.

Arbeidsløshetsmelding for november 1933 fra
arbeidsløshetsnemnden i Gjerstad.

Ford og skog drift	159	20	i arbeid
Vei og jernbaneanlegg	60	26	" " " "
Andre	46		
	265		ledige

Gjerstad 28-11-33

Olav Engerød
ford

V.2.

Sakspapirer fra Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring,
som refererer til kommunale arbeidsløshetsmeldinger.

H/G

18.29

1927

Trondhjem kommune.Lån til nødsarbeider.

Sendes tilbake til det norske Departement for Sociale Saker.

Arbeidsløshetsmeldingene fra Trondhjem viser:

	Arbeidsløse menn.	Derav i nødsarb.
Septbr. 1926	742	-
Desbr. -	1450	190
Mars 1927	1189	197
Juli -	536	-
August -	554	-
Septbr. -	391	-

Folketallet er 55.030. Arbeidsløsheten i septbr. er således ca. 1,3 pct. og tallet ligger en smule lavere enn i samme måned ifjor. Man må dog være forberedt på, at arbeidsløsheten vil bli fordoblet i de første vintermånedene.

Skatteprocenten i 1926/27 var 16,75. Kommunegjeld 1.052 kr. pr. innv. mot i rikets oyer gjennomsnittlig 525 kr.

Kommunen har ikke innv. budgettet til å skaffe midler til nødsarbeide, og inn ad ordiner vel opplyst å være utslukt.

Det i forrige termin utlyste lånet kr. 200.000.- er gått ned i sin helhet til nødsarbeider i Trondhjem fra 1.7/11 1926. Ifølge muntlig opplysning brukte kommunen ca. 100.000 kroner mere. Tilbakebetalingen av det neste lån avledes av at tilfjore lånet er begynt.

Man må anbefale, at Trondhjem hjelpes med et lån. Da arbeidsløsheten er noget mindre enn ifjor og lånet i forrige år oppsatt med lån med lånet satt til kr. 100.000.-, hvilket etter valdets vanlige beregning kr. 200.00 pr. måned og man skulle kunne gi arbeidere for 150 mann i fem måneder.

Når man foreslår tilsagn for det hele beløp med en gang så er det fordi det underhånden er kommet sterke henstillinger om ved et slikt tilsagn for terminen å sette kommunen istand til å legge de nødvendige planer for vinteren og å handle i overensstemmelse dermed. Lånet kan allikevel godt utbetales i flere terminer.

Tilsagn om lån bør gis på vilkår av, at kommunen på forhånd sender inn oppgave over de nødsarbeider som vil bli satt igang og over

a

	Følger.	Arb.år	Skatt #)	Hamelis. pau	Inngitt. forlag
<u>Timmerverk.</u>					
Vatto	1867	F. 198	19.0 - 40	15000	15000
N. Vraugr	1696	Mrs 535	18.0 - 50 a	19000	19000
Vatto'el.	1778	Ap. 538	20.0 - 50 a	25200	25200
Tana	1827	Mai 582	18.0 - 50	1500	1500
Bolevag	1566	Mai 195	19.0 - 50	10000	10000
Garnvoh	1679	Mrs 438	19.0 - 50	11500	11500
Fosby					
Kjell					
++ Kistruud	2553	Ap. 445	19.0 - 60	10000	10000
Astrig					
Kaunvoh	3338	Mai 210	20.0 - 30	10000	10000
Sotogruud	1955	Mrs 348	19.0 - 60	3000	3000
Xabruud	1579	115	18.0 - 50 a		
Uta					
Fabruud					
Kjell					
Loppa	1924	Mai 151	15.0 - 50	500	500
				<u>105700</u>	<u>105700</u>
<u>Trams</u>					
Merg	1214	Mai 117	16.0 - 70	5000	5000
Kaldford	4151	Ap. 290	18.0 - 70	25000	20000
Querjo	1420	Mrs 63	20.0 - 70	20000	20000
Fruenes	3429	Mai 330	19.0 - 60	20000	20000
Kvofford	3087	1 370	21.2 - 70	3000	3000
				<u>73000</u>	<u>68000</u>

* a, b, c = bebrøstet etc, to, tre reaske stier
 ++ ved kommunens navn angis at den uprostet er utleid av "n"svier.

Handl. for. 1927

(~~Antallet~~)

(Kopien på linn)

31
3 27

Alexand, Marie

off. underskrevet

Seendes tilføels til det ovenfor af. S. S.
 Grundloshedsundersøgelse for næst a.
 for Alexand og medlemsbetænkning
 af udvalgte og stillingene ved:

Tæll!

	afbløst medlem	den centrale
Febr. 1926	238	11
Marts -	278	16
April -	261	31
Maj -	232	21
Juni -	255	23
Juli -	243	18
August -	286	15
Sept. -	314	14
Oktr. -	383	19
Novbr. -	402	68
Decbr. -	492	57
Jan. 1927	171	19
Febr. -	241	13

det vil ses at deres tæll af
 grundlosheden ved udgangen af februar
 1926 og antallet den næstkomende
 begynder på 278, og at den samlede
 grund for Alexand og hofsten
 i antallet af medlemmer

V. 3.

Situasjonsrapport over antall arbeidssøkende ved landets offentlige arbeidskontorer, mars 1921.
Bearbejdet av Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring.

Situasjonsrapport

over

antallet av arbeidssøkende og ledige plasser ved de offentlige
arbeidskontorer den 10 de mars 1921.

(Meddelt ved Inspektoratet for Arbeidsformidlingen.)

Erhvervsgrupper	Menn				Kvinner			
	Ovennevnte datum		Samme datum foregående år		Ovennevnte datum		Samme datum foregående år	
	Arbeidssøkende	Ledige plasser	Arbeidssøkende	Ledige plasser	Arbeidssøkende	Ledige plasser	Arbeidssøkende	Ledige plasser
Materielt erhverv	24		5	3	5			
Skogbruk og skogdrift	188	54	132	121	9	302	13	211
Fiskeeri	252	2	18	7	1			
Sten- og cementindustri	566		130		45			
Skjell- og maskinindustri	2844	3	230	65	43			
Byggingindustri	182		24	7				
Utsjening av kraftmaskiner lands	69	3	17	4				
Skipsindustri	813		83	7				
Skipsindustri: Snøkere og lærmenn	1533	1	257	4				
Murere og murarbeidere	625	1	164	5				
Andre	478	1	69	2				
Skjell- og tremasseindustri	138		2	1	177		6	5
Skjellindustri	243	1	16	11	133		4	2
Skjellindustri	579	1	38		319		19	3
Skjellindustri	41		3		222		3	40
Skjell for lær, horn, haar, stani	85		8		28			
Skjellindustri	15		7		1			
Skjell for nærings- og ry- smidler	618	3	120	1	528		30	3
Skjell og forretningsforseil: Kontorfunksjonærer	133	5	48	30	63	7	12	22
Skjell og lagerfunksjon- ærer	241	4	37	12	155	10	25	27
Arbeidere ved handel	111		23	6	22	2		3
Skjelltransport	551	8	94	53		1		
Skjelltransport: Dekkefolk	1036	9	356	13				
Maskinbetjening	940	106	262	28				
Andre	366	3	117	6	27	1		
Skjell, kafé- og restaurasjons- arbeide	2	2			27	93	7	63
Skjellarbeide: Tjenere	1				152	945	51	1284
Vask og rengjøring	1				188	120	68	131
Skjell, vel- og jernbanebygning arbeide	1044	9	300	24				
Skjellindustri	57	3	87					
Skjellarbeide	2917	14	386	54	174			
(ukonfirmerte)	15		2		2		5	13
Tilsammen	16678	233	3032	464	2251	1481	243	1807

V. 3.1.

Situasjonsrapport over antall arbeidssøkende ved Arbeidskontoret i Trondheim, januar 1934.

Situasjonsrapport

over

antall ledige arbeidere og ledige plasser

den 15. januar 1934.

fra

Arbeidskontoret i Trondheim.

Erhvervsgrupper:	Arbeidssøkende menn		Ledige plasser for menn	Arbeidssøkende kvinner		Ledige plasser for kvinner
	ialt	derav i nødsarbeide		ialt	derav i nødsarbeide	
1. Immaterielt erhverv	11			2		
2. Jordbruk og skogdrift	15					1
3. Fiskeri	3					
4. Jord-, sten- og cementindustri	93					
5. Metall- og maskinindustri	257	1		4		
6. Skibsbyggningsindustri	22					
7. Betjening av kraftmaskiner tillands	4					
8. Trevareindustri	68					
9. Bygningsindustri:						
a. Snekkere og tømmermenn	80	6				
b. Murere og murarbeidere	68	1				
c. Andre	74	4				
10. Papir- og tremasseindustri	4			6		
11. Grafisk industri	18			4		
12. Bekleddningsindustri	16			3		
13. Tekstilindustri	3					
14. Industri for lær, horn, hår, gummi	9			1		
15. Elektrokjemisk og annen kjemisk industri	6					
16. Industri for nærings- og nydelsesmidler	97	1		6		
17. Handel og forretningsførsel:						
a. Kontorfunksjonærer	31			1		
b. Butik- og lagerfunksjonærer	115			1		
c. Arbeidere ved handel	14					
18. Landtransport	169					
19. Vanntransport:						
a. Dekksfolk	113					
b. Maskinbetjening	198					
c. Andre	48			4		
20. Hotel-, kafé- og restaurasjonsdrift	8			10		1
21. Huslig arbeide:						
a. Tjenere				66		14
b. Vask og rengjøring				29		
22. Vann-, vei- og jernbanebygning	75	4				
23. Bergverksindustri						
24. Ulært arbeide	253	1				
25. Barn (ukonfirmerte)						
Tilsammen	1870	18		137		16

Ejermehørende i Trondheim over 18 år: 1775 + 18 i nødsarb.

" " " m/forb.pl.: 1178 + 18 " "

V. 4.

Oppgave over nødsarbeid utført i Skudeneshavn kommune, desember 1925.

Opgave fra Skudeneshavn kommune
over utført nødsarbeid i desember måned 1925

515

1926

Ved utfylling av nærværende skjema må iakttas:

- Arbeider som for den vesentligste del (minst en halvdel) utføres for statemidler medtas ikke, da der ikke ytes dagverksbidrag for disse.
- For andre arbeider som utføres med tilskudd av fylket og (eller) staten — bortsett fra dagverksbidrag — må anlegget betegnes ved navn og dagverkene for hvert anlegg opføres særskilt, likt dagverksbidraget i slike tilfeller tilfaller anlegget. I siste rubrikk anføres hvor stor del av omkostningen der faller på fylket og (eller) staten.
- For arbeider som utføres for kommunens regning alene — bortsett fra dagverksbidraget — opføres hvert slags arbeid for sig (gate- eller veiarbeide, byggearbeide, dyrkningsarbeide etc.) likeledes med opplysning om, hvor mange arbeidere og dagverk der faller på hvor enkelt arbeidsgren.
- Hvis arbeidslønnen på grunn av akkordgjør i måneden er blitt ekstraordinært høy i forhold til antall utførte dagverk må der gis opplysning om sammenhengene, om mulig med oppgave over den gjennomsnittlige fortjeneste i verk, akkord. Gjeldende bestemmelser om nødsarbeidslønnen maksimum og om at lønnen i alle tilfeller må ligge under hvad der vanligvis i kommunen betales for nogenlunde tilsvarende arbeide må påsees overholdt.
- Attestasjonen på foten av skjemaet blir i kommuner med offentlig arbeidskontor å undertegne av dette bestyrer, i andre kommuner av arbeidsledighetskomiteens formann.

Oppgave sendes snarest mulig efter hver måneds utgang til Inspektoratet for Arbeidsformidlingen, Parkveien 8, Oslo.

Arbeidets art (og anleggets navn hvis det utføres med bidrag av fylket og — eller — staten)	Antall ansatte arbeidere	Antall dagsverk	Gjennem- snittlig daglønn	Utbetalt arbeidslønn i alt i måneden	Utføres arbeidet med tilskudd av fylket og (eller) staten (bortsett fra dagverks- bidraget)?	
					Ja eller nei	I betreffende tilfelle hvor stor andel faller på fylket og (eller) staten?
<i>Minering, planering av almennynting samt utbedring av gater og veier.</i>	<i>16</i>	<i>340</i>	<i>6,79</i>	<i>2308,70</i>	<i>nei</i>	
Sum	<i>16</i>	<i>340</i>	<i>6,79</i>	<i>2308,70</i>	<i>nei</i>	

For 340 dagsverk søkes refusjon av det offentlige med kr. 2,00 pr. dagsverk = kr. 680,00

Det bevidnes:

- At samtlige ovennevnte arbeider er utført for å avhjelpe arbeidsløshet og ikke vilde vært utført i inneværende budgett-termin hvis ikke arbeidsløsheten hadde gjort det nødvendig.
- At de for nødsarbeide fastsatte bestemmelser er overholdt.

Skudeneshavn den 14 - 2 1926

Hans Nilsen
—Borgermeester, (ordfører).

Ovenstående bevidnelse tiltes og opgavens riktighet attesteres.

Hans Nilsen
Arbeidsledighetskomiteens formann.

Arbeidskontorets bestyrer.

V. 4. 1.

Oppgave over nødsarbeid utført i Fjaler kommune, desember 1934.

Skjema 1.

Oppgave fra Fjaler kommune.over utført underholdsarbeid/~~nydyrkingsarbeid, groftingsarbeid~~i Desember måned 1934

Utfylles av kommunens vedkommende						At hosstående beløp er utbetalt mig, og at det opførte dagsverktall m. v. er riktig bevidnes.
For komm. underholdsarbeid anføres her arbeiderens navn, for privat nydyrking og grofting arbeidsgiverens navn.	Dagsverk	Lønn pr. dagsverk	Lønn ialt	Trekk	Beløp utbetalt arbeideren	
		kr.	kr.	kr.	kr.	Arbeiderens underskrift.
Nils Vagstad	20 ³ / ₈				30,56	Nils Vagstad
David Vagstad	19 ² / ₈				28,88	David Vagstad
Peter Egeltjøen	19,00				28,50	Peter Egeltjøen
Johan Egeltjøen	15 ⁵ / ₈				22,44	Johan Egeltjøen
Johs. Egeltjøen	20 ⁴ / ₈				30,75	Johs. Egeltjøen
J. Haugland	8 ⁵ / ₈				12,94	J. Haugland
Johs. Houland	4 ⁴ / ₈				6,75	Johs. Houland
Jens Lending	20 ¹ / ₈				30,19	Jens Lending
Harsten Egeltjøen	⁷ / ₈				1,31	Harsten Egeltjøen
Sum	128 ²¹ / ₈				193,32	

* Det som ikke passer overstrykes. Det bemerkes at private nydyrkings- og groftingsarbeider ikke må blandes sammen med underholdsarbeid, men — i tilfelle tilsagn om bidrag er gitt også til sådanne arbeider — opføres for sig på eget skjema.

Vend!

V. 5.

Spørreskjema sendt til landets kommuner i forbindelse med Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikrings spesialundersøkelse av 30. november 1933.

Fra Statens Inspektorat for Arbeidsformidling, Parkveien 8, Oslo.

Oslo, 22. november 1933.

Til formannskapet.

Arbeidsløsheten.

Da det har vist sig ønskelig å få en nærmere oversikt over arbeidsløshetens omfang og den kommunale og offentlige støtte som ydes de arbeidsløse, er utarbeidet nedenstående skjema som man skal be tilbakesendt hertil (ett eksemplar) snarest utfyllt stand. Oppgavene gjelder bare menn (ikke kvinner). Som det erde formannskap vil være oppmerksom på, er det av betydning at tabellene gir stillingen mest mulig nøiaktig, og man tør derfor anmode om en så omhyggelig og kritisk utfylling som det etter forholdene på stedet er mulig å foreta. Idet man herunder har for øie den veiledning som er gitt i nedenstående overskrifter og noter.

Johan Hvidsten.

Tabell A. Her opføres og fordeles (på grunnlag av melding, telling eller skjønn) antallet av kommunens arbeidsløse menn over 15 år som er arbeidsføre (ikke syke, invalider, blinde e. lign.) og trenger arbeidsfortjeneste. Personer som holder på med sin skoleutdannelse medtas selvfølgelig ikke; derimot medtas de som er i nødsarbeid eller deltar i arbeidsløshetskurser. De arbeidsløse fordeles etter arbeidsledighetens årsaker således som skjennet viser; det bemerkes at personer som på grunn av sitt erhvervs karakter til vanlig pleier å være ledig på denne tid (det kan være fiskere og andre), må opføres under «erhvervets sesongmessige karakter».

Tabell A. Menn over 15 år som ved utgangen av november 1933 var ledig på grunn av:

Driftstans, innskrenking e.l.	Egen opsigelse	Erhvervets sesongmessige karakter	Arbeidskonflikt	Andre årsaker (mangelpåarbeid o.l.)	Sum av foranstående

Tabell B. Her opføres det antall arbeidsløse som var sysselsatt i nødsarbeid (i eller utenfor kommunens grenser), ved kurser e. lign., eller understøttet av forsorgsvesenet. Personer som var ledig på grunn av konflikt, regnes ikke med i denne tabell.

Tabell B. Menn i nødsarbeid m. v. ved utgangen av november 1933 (jfr. fotnotene):

Ver- eller gatearbeid	I offentlig nødsarbeid ¹⁾			I skoggrøfting eller bygging av skogsbliveier ²⁾	I komm. nødsarbeid		I kurser o. lign.		I dyrkingsarbeid med ekstraordinær statsstøtte ⁴⁾	Sum av foranstående	Forsorgsunderstøttede arbeidsløse menn over 15 år
	Havnearbeid	Vassdragsarbeid	Annet arbeid		Med tilagt dagverkbidrag av staten	Uten dagverkbidrag ³⁾	Med statsstøtte	Uten statsstøtte ³⁾			

¹⁾ D. v. s. statsarbeider som er satt igang ved kgl. resolusjon for å avhjelpe arbeidsløsheten. — ²⁾ Her tas bare hensyn til sådanne arbeider som er satt igang med bidrag av krisemidler gjennom Landbruksdepartementet. — ³⁾ Her tas bare hensyn til sådanne arbeider (eventuelt kurser) som ved kommunestyrets beslutning for denne termin er satt ekstraordinært igang for å avhjelpe arbeidsløsheten. — ⁴⁾ Her tas bare hensyn til sådanne arbeider som enten utføres etter reglene i Socialdepartementets rundskrivelse 8. desember 1932, eller hvortil ekstraordinær støtte av statens krisemidler ydes på annen måte (altså ikke dyrkingsarbeider som utføres for ordinært statsbidrag).

Tabell C. Aldersfordeling av de menn som tabellene A og B omfatter:

Av det opførte antall menn	Under 18 år	18—24 år	25—39 år	40—49 år	50 år og derover	Ialt
i tabell A var						¹⁾
i tabell B, når undtas forsorgsunderstøttede var						²⁾
var forsorgsunderstøttet						³⁾

¹⁾ Tallet her skal stemme med sumtallet i tabell A. — ²⁾ Tallet her skal stemme med sumtallet i nest siste rubrikk i tabell B. — ³⁾ Tallet her skal stemme med siste rubrikk i tabell B.

V. 5. 1.

Spørreskjema sendt til landets kommuner i forbindelse med Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikrings spesialundersøkelse av 30. november 1935.

Fra Statens Inspektorat for Arbeidsformidling, Parkveien 8, Oslo.

Til formannskapet.

Arbeidsløsheten.

I november 1933 blev det gjennom kommunene innhentet spesifiserte oppgaver over arbeidsløshet, nødsarbeid og forsorg. Da det er bestemt at det ved utgangen av november d. å. skal foretas en lignende undersøkelse, skal man be om at nedenstående skjema utfylles og uten opphold sendes tilbake (ett eksemplar) hertil såsnart oppgavene for kommunen er innhentet. Oppgavene gjelder bare menn. Som det erede formannskap vil være opmerksom på, er det av betydning at tabellene gir stillingen mest mulig nøyaktig, og man tør derfor anmode om en så omhyggelig og kritisk utfylling som det efter forholdene på stedet er mulig å foreta, idet man berunder har for sine den veiledning som er gitt i nedenstående overskrifter og noter.

Oslo, den 15. november 1935.

Johan Hvidsten.

Kommunens navn:

Fylkets navn:

Tabell A. Arbeidsløse menn over 15 år ved utgangen av november 1935.

Her opføres og fordeles på grunnlag av melding, telling eller skjønn (understrøk det som passer) antallet av kommunens arbeidsløse menn over 15 år som er arbeidfere (ikke syke, invalider, blinde e. lign.) og trenger arbeidsfortjeneste. Personer som holder på med sin skoleutdannelse tas ikke med; derimot tas med de som er i nødsarbeid eller deltar i arbeidsløshetskursene. De arbeidsløse fordeles på yrkesgruppene efter sitt hovedyrke. Ved fordelingen under «Ledighetens årsak» skal de som vanligvis pleier å være ledige på denne årstid (det kan være fiskere, byggingarbeidere og andre), opføres under «Yrkets sesongmessige karakter».

Jordbruk og skogdrift	Fiskeri og fangstvirksomhet	Yrkesgrupper					Andre	Sum av foranstående	Ledighetens årsak	
		Industri og håndverk	Handel og forretningsvesen	Sjøfart	Vei- og jernbaneanlegg	Yrkets sesongmessige karakter			Andre årsaker	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

Tabell B. Menn i nødsarbeid og forsorgsunderstøttede menn ved utgangen av november 1935.

Her opføres det antall arbeidsløse som var sysselsatt i nødsarbeid i eller utenfor kommunens grenser, ved kursene e. lign. (rubrikk 1-8), eller understøttet av forsorgvesenet (rubrikk 9). Jfr. fototene.

Vei- eller gatearb.	I offentlig nødsarbeid ¹⁾			I komm. nødsarbeid		I kursene e. l.		Sum av foranstående	Forsorgsunderstøttede arbeidsløse menn over 15 år
	Havne-, vann- og a. offentlig nødsarb.	Med tiløst dagverkbidrag av staten	Uten dagverkbidrag ²⁾	I privat nødsarb. (nydyrking e. l. med tiløst dagverkbidrag ³⁾	Med statsstøtte	Uten statsstøtte ⁴⁾			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	

¹⁾ D. v. s. statsarbeider som er satt igang for å avhjelpe arbeidsløsheten. — ²⁾ Her tas bare hensyn til sådanne arbeider (eventuelt kursere) som ved kommunestyrets beslutning for denne termin er satt ekstraordinært igang for å avhjelpe arbeidsløsheten. — ³⁾ Her tas ikke med sådanne dyringsarbeider e. l. som har ordinært statsbidrag, men bare de som av hensyn til arbeidsløsheten er tiløst dagverkbidrag av Sosialdepartementet.

Tabell C. Aldersfordeling av de menn som tabellene A og B omfatter:

	Under 18 år	18-24 år	25-59 år	60-69 år	70 år og derover	Ialt
	1	2	3	4	5	6
Av de arbeidsløse (tab. A, rubr. 8) var						¹⁾
Av menn i nødsarbeid, kursene e. l. (tab. B, rubr. 8) var						²⁾
Av de forsorgsunderstøttede (tab. B, rubr. 9) var						³⁾

¹⁾ Tallet her skal stemme med sumtallet i rubrikk 8 i tabell A. — ²⁾ Tallet her skal stemme med sumtallet i rubrikk 8 i tabell B. — ³⁾ Tallet her skal stemme med rubrikk 9 i tabell B.

LITTERATUR OG KILDEMATERIALE

BØKER OG ARTIKLER

Aerts, Erik & Eichengreen, Barry (red.), *Unemployment and Underemployment in Historical Perspective*, Tenth International Economic History Congress, Leuven 1990, Leuven University Press, Leuven 1990.

Aldcroft, Derek H., *The European Economy 1914-1990*, 3. utgave, Routledge, New York 1993.

Aldcroft, Derek H., *From Versailles to Wall Street 1919-1929*, Penguin Books, London 1987.

Altonji, J., "The Intertemporal Substitution Model of Labor Market Fluctuations: An Empirical Analysis", *Review of Economic Studies*, XLIX, 1982.

Amdam, Rolv Petter, Hanisch, Tore Jørgen og Pharo, Ingrid Elisabeth, *Vel blåst!: Christiania Glasmagasin og norsk glassindustri 1739-1989*, Gyldendal, Oslo 1989.

Ansiaux, Maurice; Cole, G.D.H.; Hahn, L. Albert & Hersch, L (red.), *Unemployment problems in 1931*, Studies and Reports, Series C (Employment and Unemployment) nr. 16, International Labour Office, Geneva 1931.

Aukrust, Odd og Bjerke, Juul, "Real Capital and Economic Growth in Norway, 1900-56", *Income and Wealth*, serie VIII, Bowes and Bowes, London 1959.

Aukrust, Odd og Bjerke, Juul, "Realkapital og økonomisk vekst 1900-1956", *Artikler*, nr. 4, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1958.

Backer, Julie E., "Ekteskap, fødsler og vandringer i Norge 1856-1960", *Samfunnsøkonomiske studier*, nr. 16, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1965.

Baines, Dudley E., *Emigration From Europe 1815-1930*, Studies in Economic and Social History, Macmillan, London 1991.

Baines, Dudley E., "The labour supply and the labour market 1860-1914", Floud, Roderick & McCloskey, Donald (red.), *The Economic History of Britain since 1700. Volume 2: 1860 to the 1970s*, Cambridge University Press, Cambridge 1983.

Barkai, Avraham, *Nazi Economics: Ideology, Theory and Policy*, BERG, Oxford 1990.

Basberg, Bjørn L., "Technological Transformation in the Norwegian Whaling Industry in the Interwar Period", *Scandinavian Economic History Review*, vol XXXIII, nr. 2, 1985.

Beenstock, M., Capie, F. & Griffiths, G., "Economic Recovery in the United Kingdom in the 1930s", *Bank of England Panel Paper*, nr. 23, april 1984.

Benjamin, D. & Kochin, L., "Searching for an Explanation of Unemployment in Interwar Britain", *Journal of Political Economy*, nr. 1, vol. 87, 1979.

Benjamin, D & Matthews, *US and UK Unemployment Between the Wars: A Doleful Story*, London Institute of Economic Affairs, London 1992.

Bergh, Trond; Hanisch, Tore Jørgen; Lange, Even og Pharo, Helge, *Norge fra u-land til i-land. Vekst og utviklingslinjer 1830-1980*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1983.

Beveridge, William H, *Full Employment in a Free Society*, Allen & Unwin, London 1944.

Beveridge, William H., "An Analysis of Unemployment II", *Economica*, nr. 4, 1937.

Beveridge, William H., "An Analysis of Unemployment III", *Economica*, nr. 4, 1937.

- Beveridge, William H., "An Analysis of Unemployment", *Economica*, nr. 3, 1936.
- Beveridge, William H., *Unemployment: A Problem of Industry*, Longmans Green, London 1930.
- Bjerke, Juul, "Langtidslinjer i norsk økonomi 1865-1960", *Samfunnsøkonomiske studier*, nr. 16, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1966.
- Bjørgum, Jorunn; Bogefeldt, Christer og Kalela, Jorma, "Krisen og arbeiderbevegelsen", Nilsson, Sven A.; Hildebrand, Karl-Gustaf og Öhngren, Bo (red.), *Kriser och krispolitik i Norden under mellankrigstiden*, Nordiska historikermötet i Uppsala 1974.
- Bjørklund, Tor, "Unemployment and Party Choice in Norway", *Scandinavian Political Science*, vol. 15, nr. 4, 1992, Nordic Political Science Association.
- Blanchard, O.J., & Fischer, S., *Lectures on Macroeconomics*, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts 1989.
- Bogart, E.L., *Direct and Indirect Costs of the Great World War*, Carnegie Series, Oxford University Press, New York 1919.
- Booth, Alan & Pack, Melvin, *Employment, Capital and Economic Policy: Great Britain 1918-1939*, Oxford 1985.
- Booth, Alan, "Unemployment and Interwar Politics", Glynn, Sean & Booth, Alan, *The Road to Full Employment*, Allen & Unwin, London 1987.
- Broadberry, S.N., "The emergence of mass unemployment: explaining macroeconomic trends in Britain during the trans World War I period", *Economic History Review*, XLIII, nr. 2, 1990.
- Broadberry, S.N., "Unemployment", Crafts, N.F.R. & Woodward, Nicholas (red.), *The British Economy Since 1945*, Clarendon Press, Oxford 1991.
- Bull, Edward, "Klassekamp og fellesskap 1920-1945", bind 13, Mykland, Knut (red.), *Norges historie*, J.W.Cappelens Forlag A/S, Oslo 1979.
- Capie, Forrest, "Unemployment and Real Wages", Glynn, Sean & Booth, Alan (red.), *The Road to Full Employment*, Allen & Unwin, London 1987.
- Carline, Derek; Pissarides, Christoffer A., Siebert W. Stanley & Sloane, Peter J., *Labour Economics*, Longman, London 1985.
- Caron, François, "Technical Change, Labour and Unemployment", *Network on the Economic History of Europe between the Wars*, European Science Foundation, Final Conferance, Strasbourg, 4-5 juni 1993.
- Carré, J.-J. et. al., *La Croissance française*, Seuil, Paris 1972.
- Chapman, Agatha L. & Knight, Rose, *Wages and Sallaries in the UK, 1920-38*, Cambridge University Press, Cambridge 1953.
- Cipolla, Carlo M. (red.), *The Fontana Economic History of Europe*, Collins, Glasgow 1976.
- Clausen, H.P.; Ellehøj, Svend; Mørch, Søren (red.), *Danmarks historie*, Gyldendal, København 1985.
- Coen, Robert M., "Labour Force and Unemployment in the 1920s and 1930s: A Re-examination Based on Postwar Experience", *Review of Economics and Statistics*, nr. 55, februar 1973.
- Collins, M., "Unemployment in Interwar Britain: Still searching for an Explanation", *Journal of Political Economy*, nr. 1, vol. 90, 1982.
- Corbett, David, "Unemployment Insurance and Induced Search in Interwar Germany", Aerts, Erik & Eichengreen, Barry (red.), *Unemployment and Underemployment in Historical Perspective*, Tenth International Economic History Congress, Leuven 1990, Leuven University Press, Leuven 1990.

- Crafts, N.F.R., "Long-term unemployment in Britain in the 1930s", *Economic History Review*, vol. 40, 1987.
- Crafts, N.F.R., "Economics and History", Greenway, D; , Bleaney M. & Steward, I (red.), *Companion to Contemporary Economic Thought*, Routledge, London 1991.
- Crafts, N.F.R. & Woodward, Nicholas (red.), *The British Economy Since 1945*, Clarendon Press, Oxford 1991.
- Crafts, N.F.R.; Dimsdale, N.H. and Engerman, S. (red.), *Quantitative Economic History*, Clarendon Press, Oxford 1991.
- Cross, R., "How Much Voluntary Unemployment in Interwar Britain?", *Journal of Political Economy*, nr. 1, vol. 90, 1982.
- Dahl, Hans Fredrik, *Norge mellom krigene/ Det norske samfunnet i krise og konflikt 1918-1940*, 2. utgave, Pax Forlag, Oslo 1973.
- Dahl, Svein og Hveding, Øistein, *Økonomi og politikk: emner fra norsk mellomkrigstid*, Tapir, Trondheim, 1979.
- Danielsen, Rolf; Dyrvik, Ståle; Grønlie, Tore; Helle, Knut & Hovland, Edgar, *Grunntrekk i norsk historie. Fra vikingtid til våre dager*, Universitetsforlaget A/S, Oslo 1991.
- Danielsen, Rolf; Grønlie, Tore og Hovland, Edgar, "Trenghetstider. 1920-1945", Næss, Hans Eyvind; Hovland, Edgar; Grønlie, Tore; Baldersheim, Harald og Danielsen, Rolf, *Folkestyre i by og bygd. Norske kommuner gjennom 150 år*, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Stavanger/Tromsø 1987.
- Darby, Michael, "Three and a Half Million US Employees have been Misaid: Or, An Explanation of Unemployment, 1934-1941", *Journal of Political Economy*, nr. 84, februar 1976.
- Dillard, Dudley, *Economic Development of the North Atlantic Community. Historical Introduction to Modern Economics*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey 1967.
- Dimsdale, N.M., Nickell, S.J. & Horsewood, N.J., "Real Wages and Unemployment in the 1930s", *Economic Journal*, vol. 99, nr. 396, juni 1989.
- Drukker, J.W., "Small Countries During the Great Depression or Another look at Unemployment", paper presentert ved *First Analytical Economic History/ Historical Economics Conference*, København 18-21. juli 1991.
- Dybdahl, Vagn et. al., *Krise i Danmark. Strukturændringer og krisepolitikk i 1930'erne*, Berlingske Forlag, København 1975.
- Edwards, Edgar O., *Employment in Developing Nations: Report on a Ford Foundation Study*, Colombia University Press, New York and London 1974.
- Egeland, Jon O., *Kongeveien. Norsk skipsfart fra århundreskiftet til Den Annen verdenskrig*, bind II, Aschehoug, Oslo 1973.
- Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *Interwar Unemployment in International Perspective*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London 1988.
- Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J., "Interwar Unemployment in International Perspective: An Overview", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *Interwar Unemployment in International Perspective*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London 1988.
- Eichengreen, Barry, "Unemployment and Underemployment in Historical Perspective. Introduction", Aerts, Erik & Eichengreen, Barry (red.), *Unemployment and Underemployment in Historical Perspective*, Tenth International Economic History Congress, Leuven 1990, Leuven University Press, Leuven 1990.
- Eichengreen, Barry, "Unemployment in Interwar Britain: Dole or Doldrums", *Oxford Economic Papers*, nr. 39, 1987.

- Feinstein, Charles H., *National Income, Expenditure and Output of the United Kingdom, 1855-1965*, Cambridge 1972.
- Fischer, Wolfram et. al. (red.), *Handbuch der Europäischen Wirtschafts- und Sozialgeschichte*, Klett-Cotta, Stuttgart 1987.
- Floud, Roderick & McCloskey, Donald (red.), *The Economic History of Britain since 1700*, vol. 2, Cambridge University Press, Cambridge 1983.
- Fon, Anders Martin, Norsk skipsfart i mellomkrigstiden. *Kan satsingen på tankfart og motordrevet moderne tonnasje forklare den sterke ekspansjonen?*, Arbeidsnotat nr. 71/1991, SIS-notat nr. 26/1991, SNF, Bergen 1991.
- Frank, Jeff, "Trade Union Efficiency and Overemployment with Seniority Wage Scales", *Economic Journal*, nr. 380, vol. 95, desember 1985.
- Fischer, Wolfram et. al. (red.), *Handbuch der Europäischen Wirtschafts- und Sozialgeschichte*, Klett-Cotta, Stuttgart 1987.
- Frogner, Truls, *Myter om full sysselsetting*, Tano forlag, Oslo 1992.
- Furre, Berge, *Norsk historie 1905-1940*, Det Norske Samlaget, Oslo 1971.
- Furre, Berge, *Vårt hundreår. Norsk historie 1905-1990*, Det Norske Samlaget, Oslo 1991.
- Galenson, W. & Zellner, A., "International Comparison of Unemployment Rates", *The Measurement and Behaviour of Unemployment*, National Bureau of Economic Research, Princeton University Press, Princeton 1957.
- Galenson, Walter, "The Labour Force and Labour Problems in Europe 1920-1970", Cipolla, Carlo M., *The Fontana Economic History of Europe*, Collins/Fontana Books, Glasgow 1976.
- Garside, William R. & Hatton, Timothy J., "Keynesian Policy and British Unemployment in the 1930s", *Economic History Review*, 1985.
- Garside, William R., *British Unemployment 1919-1939. A Study in Public Policy*, Reader in Economic History, University of Birmingham, Birmingham 1991.
- Garside, William R., "Juvenile Unemployment and Public Policy Between the Wars", *Economic History Review*, XXX, mai 1977.
- Garside, William R., "Juvenile Unemployment Statistics Between the Wars: A Commentary and Guide to Sources", *Bulletin for the Study of Labour History*, XXXIII, 1976.
- Garside, William R., *The Measurement of Unemployment. Methods and Sources in Great Britain 1850-1979*, Basil Blackwell, Oxford 1980.
- Garside, William R., "The Real Wage Debate and British Interwar Unemployment", Glynn, Sean & Booth, Alan (red.), *The Road to Full Employment*, Allen & Unwin, London 1987.
- Gerhardsen, Einar, *Unge år*, Tiden Norsk Forlag, Oslo 1978.
- Glynn, Sean & Booth, Alan (red.), *The Road to Full Employment*, Allen & Unwin, London 1987.
- Glynn, Sean & Booth, Alan, "The emergence of mass unemployment: some questions of precision", *Economic History Review*, XLV, nr. 4, 1992.
- Goosens, Martine, "Reconstructie van Werkgelegenheidscijfers voor het Interbellum. Methodologie en Resultaten", Katholieke Universiteit Leuven, *Workshop on Quantitative Economic History*, Discussion Paper 87.01, Leuven 1987.

- Goossens, Martine, Peeters, Stefaan & Pepermans, Guido, "Interwar Unemployment in Belgium", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *Interwar Unemployment in International Perspective*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London 1988.
- Green, Alan & MacKinnon, Mary, "Regional Employment in the Depression: A Northern View", Aerts, Erik & Eichengreen, Barry (red.), *Unemployment and Underemployment in Historical Perspective*, Tenth International Economic History Congress, Leuven, August 1990, Leuven University Press, Leuven 1990.
- Green, Alan & Mackinnon, Mary, "Unemployment and Relief in Canada", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *Interwar Unemployment in International Perspective*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London 1988.
- Greenway, D.; Bleaney M. & Steward, I (red.), *Companion to Contemporary Economic Thought*, Routledge, London 1991.
- Gregory, R.G.; Ho, V., McDermott, L. & Hagan, J., "The Australian and US Labour Markets in the 1930s", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *Interwar Unemployment in International Perspective*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London 1988.
- Grytten, Ola Honningdal, "Arbeidsledighetens omfang i mellomkrigstiden", *Historisk tidsskrift*, nr. 3, 1992.
- Grytten, Ola Honningdal, *Nytt syn på arbeidsledigheten i mellomkrigstiden. En makroøkonomisk analyse av arbeidsløshetens omfang og årsaker 1919-1939*, Høyere avdelingsoppgave, Institutt for økonomisk historie, NHH, Bergen 1992.
- Grytten, Ola Honningdal, "Statistiske myter og historiske sannheter. Arbeidsledigheten i de harde 30-åra", *Plastikk*, nr.1, 1993.
- Gujarati, Damodar N., *Basic Econometrics*, 2. utgave, McGraw-Hill, Singapore 1988.
- Haffner, Wilhelm, *Innstillinger og betenknninger fra kongelige og parlamentariske kommisjoner, departementale komiteer, m.m., 1925-1934*, Oslo 1936.
- Hall, Robert, E. & Taylor, John B., *Macroeconomics. Theory, Performance, and Policy*, 2. utgave, W.W. Norton & Company, New York/London 1988.
- Hanisch, Ted, *Hele folket i arbeid. Et essay om sysselsettingspolitikken i Norge*, Pax Forlag A/S, Oslo 1977.
- Hanisch, Tore Jørgen & Lange, Even, "Krise og vekst. Norsk økonomi i 1930-årene", *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie*, nr. 2, 1979.
- Hanisch, Tore Jørgen & Lange, Even, *Vitenskap for industrien, NTH - En høyskole i utvikling gjennom 75 år*, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Stavanger/Trondheim 1985.
- Hanisch, Tore Jørgen, "Om virkningene av paripolitikken", *Historisk tidsskrift*, nr. 3, 1979.
- Hanisch, Tore Jørgen, "The Economic Crisis in Norway in the 1930s", *Scandinavian Economic History Review*, 1983.
- Hanisch, Tore Jørgen, "The Economic Crisis in Norway in the 1930s: A Tentative Analysis of Its Causes", *Scandinavian Economic History Review*, vol. XXVI, nr. 2, 1978.
- Hansen, Erik, "Depression Decade Crises: Social Democracy and Planisme in Belgium and the Netherlands, 1929-1939", *Journal of Contemporary History*, nr. 16, 1981.
- Hansen, Svend Aage, *Økonomisk vækst i Danmark*, II bind: 1914-1975, Akademisk Forlag, København 1977.
- Hatton, Timothy J., "The Analysis of Unemployment in Interwar Britain: A Summary of Research", Centre for Economic Policy Research, Discussion Paper, nr. 66, 1985.

Hatton, Timothy J., "The Outlines of a Keynesian Solution", Glynn, Sean & Booth, Alan (red.), *The Road to Full Employment*, Allen & Unwin, London 1987.

Hildebrand, Karl-Gustav, "Economic Policy in Scandinavia during the Inter-war Period", *Scandinavian Economic History Review*, nr. 23, 1975.

Hirsch, Fred & Oppenheimer, Peter, "The Trial of Managed Money: Currency Credit and Prices 1920-1970", Cipolla, Carlo M., *The Fontana Economic History of Europe*, Collins/Fontana Books, Glasgow 1976.

Hodne, Fritz og Grytten, Ola Honningdal, *Norsk økonomi 1900-1990*, Tano forlag, Oslo 1992.

Hodne, Fritz, *An Economic History of Norway 1815-1970*, Tapir, Trondheim 1975.

Hodne, Fritz, *God Handel. Norges Handelstands Forbund gjennom 100 år*, Norges Handelstands Forbund 1989.

Hodne, Fritz, Grytten, Ola H. & Alme, Jørund, "Norwegian Real Wages: Trends in Prices and Wages 1850-1950", Scholliers, Peter & Zamagni, Vera (red.), *Labour's Reward*, Edward Elgar, London 1994.

Hodne, Fritz, *Norges økonomiske historie 1815-1970*, J.W.Cappelens Forlag, Oslo 1981.

Hodne, Fritz, *The Norwegian Economy 1920-1980*, Croom Helm/St. Martin's Press, London 1983.

Hole, Vidar, *The Biggest Gamblers. Structure and strategy in Norwegian oil tanker shipping during the era of growth 1925-1973*, Skriftlig arbeid ved Høyere avdelings studium, Norges Handelshøyskole, Bergen 1993.

Holte Fritz C., *Four Papers on Theory of Unemployment*, rapporter, nr. 87/II, Statistisk sentralbyrå, Oslo 1987.

Holte, Fritz C., "Notes on the Theories of Keynesian and Classical Unemployment", Holte Fritz C., *Four Papers on Theory of Unemployment*, rapporter, nr. 87/II, Statistisk sentralbyrå, Oslo 1987.

Holte, Fritz C., "Notes on the Theories of Keynesian and Classical Unemployment", Holte, Fritz C., *Four Papers on the Theory of Unemployment*, Rapport 87/II, Statistisk sentralbyrå, Oslo/Kongsvinger 1987.

Hovland, Edgar; Lange, Even & Rysstad, Sigurd (red.), *Det som svarte seg best. Studier i økonomisk historie og politikk*, Ad Notam forlag, Oslo 1990.

Hovland, Edgar, "Mellom to kriger", Danielsen, Rolf; Dyrvik, Ståle; Grønlie, Tore; Helle, Knut og Hovland, Edgar, *Grunntrekk i norsk historie. Fra vikingtid til våre dager*, Universitetsforlaget A/S, Oslo 1991.

Howson, S., "Slump and Unemployment", Floud, R. & McCloskey (red.), *The Economic History of Britain Since 1700*, Cambridge University Press, vol. II, Cambridge 1982.

Hveding, Øistein, *Landbrukets gjeldskrise i mellomkrigstiden*, Statens lånekasse for jordbrukere, Oslo 1982.

Høyland, Arnljot og Walløe, Lars, *Elementær statistikk*, 3. reviderte utgave, Tapir, Trondheim 1981.

Haaland, Anders og Nordvik, Helge, "Stavangers industristruktur og utvikling", *Stavanger mellom sild og olje. Hermetikkbyen 1900-1940*, Dreyer Bok, Stavanger 1988.

Haaland, Anders, "Den norske hermetikkindustri i mellomkrigstiden. Fra frikonkurranse til landets mest gjennomregulerte industri", *Stavanger Museums Årbok*, Stavanger 1982.

Haaland, Anders og Nordvik, Helge, "Stavangers industristruktur og utvikling", *Stavanger mellom sild og olje. Hermetikkbyen 1900-1940*, Dreyer Bok, Stavanger 1988.

Haaland, Anders, "Den norske hermetikkindustri i mellomkrigstiden. Fra frikonkurranse til landets mest gjennomregulerte industri", *Stavanger Museums Årbok*, Stavanger 1982.

- Isachsen, Arne Jon, "Realrenten i Norge i et hundreårsperspektiv", *Bergen Bank Kvartalskrift*, nr 2, 1988.
- Jahn, Gunnar, "Arbeidsledigheten etter folketellingen 1930. Foreløpig oversikt", II. Meddelelser og spesialartikler, NOS, *Statistiske Meddelelser 1933*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1934.
- Johansen, Hans Christian, "Dansk økonomisk statistikk 1814-1980", Clausen, H.P.; Ellehøj, Svend; Mørch, Søren (red.), *Danmarks historie*, Gyldendal, København 1985.
- Johansen, Hans Christian, "The Danish Economy at the Crossroads Between Scandinavia and Europe", *Scandinavian Journal of History*, vol. 18, nr. 1, 1993.
- Johansen, Hans Christian, *The Danish Economy In the Twentieth Century*, Croom Helm, London/Sydney 1987.
- Johansen, Leif, *Offentlig økonomikk*, Scandinavian University Books, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Tromsø 1965.
- Johansson, Mats, *Svensk industri 1930-1950. Produktion, produktivitet, sysselstning*, doktorgradsavhandling i økonomisk historie ved Universitetet i Lund, Lund 1985.
- Jörberg, Lenart, "Svensk ekonomi under 100 år", Södersten, Bo (red.), *Svensk ekonomi*, Rabèn & Sjögren, Stockholm 1991.
- Jörberg, Lennart & Krantz, Olle, "Economic and social policy in Sweden 1850-1939", Mathias, Peter & Pollard, Sidney (red.), *The Cambridge Economic History of Europe. The Industrial Economies: The Development of Economic and Social Policies*, vol. VIII, Cambridge University Press, Cambridge 1989.
- Jörberg, Lennart & Krantz, Olle, "Scandinavia 1914-1970", bind 6, Cipolla, Carlo M., *The Fontana Economic History of Europe*, Collins/Fontana Books, Glasgow 1976.
- Katzenstein, Peter J., *Small States in World Markets. Industrial Policy in Europe*, Cornell University Press, Ithaca/London 1985.
- Kausel, A et al., "Österreichs Volkseinkommen, 1913 bis 1963", *Monatsberichte des Österreichischen Institutes für Wirtschaftsforschung*, 14. Sonderheft, Wien 1965.
- Keating, M., "Australian Workforce and Employment 1910-11 to 1960-1", *Australian Economic History Review*, september 1967.
- Kenwood, A.G. & Lougheed, A.L., *The Growth of the International Economy 1820-1980. An Introductory Text*, Unwin Hyman, London 1988.
- Kiel, Arne og Mjøset, Lars, "Wage Formation in the Norwegian Industry 1840-1985", *Scandinavian Economic History Review*, vol. XXXVIII, nr. 1, 1990.
- Kindleberger, Charles P., *The World in Depression 1929-1939*, Penguin Books, London 1987.
- Kjelstadli, Knut, "Arbeidsløshet i Norge fram til andre verdenskrig", *Søkelys på arbeidsmarkedet*, nr. 2, 1991, Institutt for samfunnsforskning, Oslo 1991.
- Klovland, Jan Tore, "The Stability of the Demand for Money in the Interwar Years: The Case of Norway, 1925-39", *Journal of Money, Credit and Banking*, nr. 2, vol 14, 1982.
- Klovland, Jan Tore, "Obligasjonsrenten i Norge 1852-1876", *Statsøkonomisk tidsskrift*, 1976.
- Klovland, Jan Tore, *Quantitative Studies in the Monetary History of Norway. Part I: The Stock of Money, 1819-1982*, Upublisert manuskript NHH, Bergen 1984.
- Kokkvoll, Arne & Sverdrup, Jakob (red.), *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, Tiden Norsk Forlag, Oslo 1987.
- Krantz, Olle, "Schweden, Norwegen, Dänemark, Finnland, 1914-1970", Fischer, Wolfram et. al. (red.), *Handbuch der Europäischen Wirtschafts- und Sozialgeschichte*, Klett-Cotta, Stuttgart 1987.

Kærgård, Niels, *Økonomisk vækst. En økonometrisk analyse af Danmark 1870-1981*, studie nr. 33, Københavns universitets økonomiske institutt, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København 1991.

Lange, Even, "Bedriftsetablering under depresjon", Sejersted, Francis (red.), *Vekst gjennom krise. Studier i norsk teknologihistorie*, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Tromsø 1982.

Lange, Even, *Krise og vekst. Norsk treindustri i begynnelsen av 1930-årene*, Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo, 1974.

Lange, Even, "Småbedrifter og moderne teknologi", Sejersted, Francis (red.), *Vekst gjennom krise. Studier i norsk teknologihistorie*, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Tromsø 1982.

Lange, Even, "Teknologisk endring, økonomisk utvikling og Joseph Schumpeters teorier", Sejersted, Francis (red.), *Vekst gjennom krise. Studier i norsk teknologihistorie*, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Tromsø, 1982.

Lange, Even, "Teknologisk utvikling i norsk trevareindustri under depresjonen i mellomkrigstiden", *Vekst gjennom krise. Studier i norsk teknologihistorie*, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Tromsø 1982.

Larsson, Mats, *En svensk ekonomisk historia 1850-1985*, SNS Förlag, Stockholm 1991.

Layard, Richard; Nickell, Stephen & Jackman, Richard, *Unemployment. Macroeconomic Performance and the Labour Market*, Oxford University Press, Oxford 1991.

League of Nations, *World Economic Survey, Third Year 1933-34*, Geneva 1934.

Lebergott, Stanley, *Manpower in Economic Growth*, McGraw-Hill, New York 1964.

Liesner, Thelma, *Economic Statistics 1900-1983*, The Economist Publications Ltd., London 1985.

Liesner, Thelma, *One Hundred Years of Economic Statistics*, The Economist Publications Ltd., London 1989.

Lillestøl, Jostein, *Sannsynlighetsregning og statistikk med anvendelser*, 3. utgave, Bedriftsøkonomens Forlag, Oslo 1982.

Lucas, L. & Rapping, L.A., "Real Wages, Employment and Inflation", *Journal of Political Economy*, nr. 70, 1969.

Luihn, Hans, *Arbeid og samfunn. Arbeidsmarkedspolitik i Norge gjennom 100 år.*, NKS-forlaget, Oslo 1986.

Lundberg, Erik, *Instability and Economic Growth*, Yale University Press, New Haven 1968.

Lønningdal, Torill, *Tjenestejentelønninger i jordbruket. En studie av tjenestejentelønningene på 17 større gårder i østlandsområdet 1850-1910*, Høyere avdelingsoppgave i økonomisk historie, Institutt for økonomisk historie, NHH, Bergen 1984.

Macleod, Roy & Macleod, Kay, "The Social Relations of Science and Technology 1914-1939", Cipolla, Carlo M., *The Fontana Economic History of Europe*, Collins/Fontana Books, Glasgow 1976.

Maddison, Angus, *Dynamic Forces in Capitalist Development*, Oxford University Press, Oxford 1991.

Maddison, Angus, *Economic Growth in the West. Comparative experience in Europe and North America*, Twenty Century Fond Study, Allen & Unwin, London/New York 1964.

Maddison, Angus, *Phases of Capitalist Development*, Oxford University Press, Oxford 1982.

Maddison, Angus, *The World Economy in the 20th. Century*, OECD, Paris 1989.

Margo, Robert A., "Employment and Unemployment in the 1930s", *Journal of Economic Perspectives*, vol. 7, våren 1993.

Margo, Robert A., "Employment and Unemployment in the 1930s", *NBER Working Paper Series*, Working Paper nr. 4174, National Bureau of Economic Research, Cambridge, Massachusetts, september 1992.

Margo, Robert, "Interwar Unemployment in the United States: Evidence from the 1940 Census Sample", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *Interwar Unemployment in International Perspective*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London 1988.

Mason, T.W., "Labor in the Third Reich", *Past and Present*, vol. 23, 1966.

Mathias, Peter & Pollard, Sidney (red.), *The Cambridge Economic History of Europe. The Industrial Economies: The Development of Economic and Social Policies*, vol. VIII, Cambridge University Press, Cambridge 1989.

Maurseth, Per (red.), "Gjennom kriser til makt (1920-1935)", bind 3, Kokkvoll, Arne & Sverdrup, Jakob (red.), *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, Tiden Norsk Forlag, Oslo 1987.

Metcalfe, David; Nickell, Stephen J. & Floros, Nicholas, "Still Searching for an Explanation of Unemployment in Interwar Britain", *Journal of Political Economy*, nr. 90, 1982.

Minde, Kjell Bjørn & Ramstad, Jan, "The Development of Real Wages in Norway about 1730-1910", *Scandinavian Economic History Review*, vol. XXXIV, nr. 2, 1986.

Minde, Kjell Bjørn, *Om den privatøkonomiske lønnsomheten av å investere i utdanning etter folkeskole i Norge 1885-1960. Hvor lønnsomme var karriereveiene i stalling sektor?*, Avhandling for den økonomiske doktorgrad, Institutt for økonomisk historie, NHH, Bergen 1993.

Mitchell, B.R., *British Historical Statistics*, Cambridge University Press, Cambridge 1988.

Mitchell, B.R., *European Historical Statistics 1750-1970*, The Macmillan Press LTD, London & Basingstoke 1975.

Munthe, Preben, *Sirkulasjon, inntekt og økonomisk vekst*, 2. utgave, Universitetsforlaget, Oslo 1981.

Mykland, Knut (red.), *Norges historie*, J.W.Cappelens Forlag, Oslo 1979.

Newell, Andrew & Symons, J.S.V., "The Macroeconomics of the Interwar Years: International Comparisons", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *Interwar Unemployment in International Perspective*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London 1988.

Nicholson, Walter, *Microeconomic Theory*, 3. utgave, Holt-Saunders, Tokyo 1985.

Nickel, Stephen J., "The Determinants of Equilibrium Unemployment in Britain", *Economic Journal*, nr. 92, 1982.

Nilsson, Sven A.; Hildebrand, Karl-Gustaf og Öhngren, Bo (red.), *Kriser och krispolitik i Norden under mellankrigstiden*, Nordiska historikermötet i Uppsala 1974.

Nordvik, Helge W., "Bankkrise, bankstruktur og bankpolitikk i Norge i mellomkrigstiden", *Historisk tidsskrift*, nr. 2, 1992.

Nordvik, Helge W., "Finanspolitikken og den offentlige sektors rolle i norsk økonomi i mellomkrigstiden", *Historisk tidsskrift*, nr. 3, 1979.

Nordvik, Helge W., "Penge- og valutapolitikk, bank og kredittvesen og krisen i norsk økonomi på 1930-tallet", Hovland, Edgar; Lange, Even & Rysstad, Sigurd (red.), *Det som svarte seg best. Studier i økonomisk historie og politikk*, Ad Notam forlag, Oslo 1990.

Næss, Hans Eyvind; Hovland, Edgar; Grønlie, Tore; Baldersheim, Harald og Danielsen, Rolf, *Folkestyre i by og bygd. Norske kommuner gjennom 150 år*, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Stavanger/Tromsø 1987.

Olstad, Finn, *Arbeiderklassens vekst og fall. Hovedlinjer i 100 års norsk historie*, Universitetsforlaget, Oslo 1991.

Oswald, A.J., "The Economic Theory of Trade Unions: An Introductory Survey", *Scandinavian Journal of Economics*, nr. 2, 1987.

Ousland, Gunnar og Skaar, Alfred, *Fagbevegelsen i Norge*, Arbeidernes faglige landsorganisasjon, Oslo 1949/Tiden Norsk Forlag, Oslo 1975.

Ousland, Gunnar, "De store kampåra 1921-1931", bind 2 i Ousland, Gunnar, *Fagorganisasjonen i Norge*, Tiden Norsk Forlag, Oslo 1975, opptrykk av utgave fra 1949.

Ousland, Gunnar, *Fagorganisasjonen i Norge. Fra verkstedet til samfunnet 1932-1939*, bind 3, Tiden Norsk Forlag, Oslo 1975.

Peden, G.C., "Keynes", Glynn, Sean & Booth, Alan (red.), *The Road to Full Employment*, Allen & Unwin, London 1987.

Pedersen, Peder J., "Registreret og ikke-registreret ledighet", *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 1976.

Pedersen, Peder J., "Arbejdsstyrke og beskæftigelse 1911-70", *Socialt Tidsskrift*, 53. årgang, nr. 2, 1977.

Petersen, Erling, "Arbeidsledighetens botemidler. Arbeidsledighetens karakter og omfang", Storsteen, Einar (red.), *Social Håndbok for Norge*, Norsk Forening for Socialt Arbeide, Oslo 1937.

Petersen, Erling, *Den offentlige gjeld i Norge*, Bergen 1946.

Petersen, Erling, *Norsk Arbeidsgiverforening gjennom 50 år, 1900-1950*, Norges Arbeidsgiverforening, Oslo 1950.

Richardson, R., "Trade Unions and Industrial Relations", Crafts, N.F.R. & Woodward, Nicholas (red.), *The British Economy Since 1945*, Clarendon Press, Oxford 1991.

Riise, Arne, *Arbeidsledigheten. Hvem kan gjøre noe med den?*, Eget forlag, Bergen 1992.

Rogoff Ramsøy, Natalie og Vaa, Mariken (red.), *Det norske samfunn*, 2. utgave, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1975.

Romer, Christina, "New Estimates of Prewar Gross National Product and Unemployment", *Journal of Economic History*, vol 46, juni 1986.

Romer, Christina, "Spurious Volatility in Historical Unemployment Data", *Journal of Political Economy*, vol. 94, februar 1986.

Romer, Christina, "What ended the Great Depression?", *Journal of Economic History*, vol. 52, nr. 4, desember 1992.

Salais, Robert, "Why was Unemployment so Low in France During the 1930s", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *Interwar Unemployment in International Perspective*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London 1988.

Scholliers, Peter & Zamagni, Vera (red.), *Labour's Reward*, Edward Elgar, London 1994.

Seierstad, Ståle, "Norsk økonomi", Rogoff Ramsøy, Natalie og Vaa, Mariken (red.), *Det norske samfunn*, 2. utgave, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1975.

Sejersted, Francis, *Demokratisk kapitalisme*, Universitetsforlaget, Oslo 1993.

Sejersted, Francis (red.), *Vekst gjennom krise. Studier i norsk teknologihistorie*, Universitetsforlaget, Oslo 1982.

Sejersted, Francis, *Historisk introduksjon til økonomien*, J.W.Cappelens Forlag, Oslo 1973.

Sejersted, Francis, *Ideal, teori og virkelighet. Nicolai Rygg og pengepolitikken i 1920-årene*, Cappelen, Oslo 1973.

Sejersted, Francis, Økonomisk transformasjon. Randkommentarer til et forskningsprosjekt om krisen i 30-årene, Sejersted, Francis (red.), *Vekst gjennom krise. Studier i norsk teknologihistorie*, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Tromsø 1982.

Silverman, Dan P., "National Socialist Economics: The Wirtschaftswunder Reconsidered", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red), *Interwar Unemployment in International Perspective*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London 1988.

Skånland, Hermod, "Bankkrise og livet etterpå", *Penger og kreditt*, nr. 4, 1990.

Skånland, Hermod, "Det norske kredittmarked siden 1900", *Samfunnsøkonomiske studier*, nr. 19, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1967.

Smiley, Gene, "Recent Unemployment Rate Estimates for the 1920s and 1930s", *Journal of Economic History*, vol. XLIII, nr. 2, juni 1983.

Södersten, Bo (red.), *Svensk ekonomi*, Rabèn & Sjögren, Stockholm 1991.

Solhaug, Trygve, *De norske fiskeriers historie 1815-1880*, Universitetsforlaget, Oslo 1976.

Solhaug, Trygve, *Hovedtrekkene i fiskerinæringens utvikling 1870-1920*, en artikkel til mellomfagstillegget i historie ved Høgskolesenteret i Nordland, Bergen 1993.

Stoltz, Gerhard, "Økonomisk utsyn 1900-1950", *Samfunnsøkonomiske studier*, nr. 3, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1955.

Storsteen, Einar (red.), *Social Håndbok for Norge*, Norsk Forening for Socialt Arbeide, Oslo 1937.

Sturmey, S G., *British Shipping and World Competition*, University of London, The Athlone Press, London 1962.

Temin, Peter, *Lessons from the Great Depression*, The MIT Press, Cambridge-Massachusetts/London 1989.

Temin, Peter, "Socialism and wages in the recovery from the great depression in the United States and Germany", *Journal of Economic History*, nr. 50, juni 1990.

Thomas, Mark, "Labour Market Structure and the Nature of Unemployment in Interwar Britain", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red), *Interwar Unemployment in International Perspective*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London 1988.

Thorsen, Roald Jostein, *Næringsliv, sysselsetting og arbeidsledighet i Haugesund 1930-1939*, Hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Bergen, Bergen 1985.

Thowsen, Atle, "Krise- og krisetiltak i norsk tankskipfart 1926-1936", *Sjøfartshistorisk årbok 1978*, Bergen Sjøfartsmuseum, Bergen 1979.

Timoschenko, Vladimir P., *World Agriculture and Depression*, University of Michigan, Michigan 1933.

Todaro, Michael P., *Economic Development in the Third World*, 4. utgave, Longman, New York/London, 1989.

Tomlinson, J., *Problems of British Economic Policy 1870-1945*, Methuen, London 1981.

Toniolo, Gianni & Piva, Francesco, "Unemployment in the 1930s: The Case of Italy", Eichengreen, Barry & Hatton, Timothy J. (red.), *Interwar Unemployment in International Perspective*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London 1988.

Tuveng, Morten, "Arbeidsløshet og beskjeftigelse i Norge før og under krigen", *Sak og samfunn*, nr. 13, Chr. Michelsens Institutt for Videnskap og Åndsfrihet, Bergen 1946.

Tveite, Stein, *Jord og gjerning. Trekk av norsk landbruk i 150 år. Det Kongelige Selskap for Norges Vel 1809-1959*, Det Kongelige Selskap for Norges Vel, Oslo 1959.

van der Wee, Herman, *Prosperity and Upheaval. The World Economy 1945-1980*, Penguin Books, Middlesex 1987.

Vea, Jan, "Teknologisk utvikling i norsk verkstedindustri under depresjonen i mellomkrigstiden", Sejersted, Francis (red.), *Vekst gjennom krise. Studier i norsk teknologihistorie*, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Tromsø 1982.

Wallis, John Joseph, "Employment in the Great Depression. New Data and Hypotheses", *Explorations in Economic History*, januar 1989.

Weir, David R., "A Century of US Unemployment, 1890-1990: Revised Estimates and Evidence for Stabilization", *Research in Economic History*, vol. 14, 1992

Whiteside, Noel, *Bad Times: Unemployment in British Social and Political History*, Faber & Faber, London 1991.

Whiteside, Noel & Gillespie, James A., "Deconstructing Unemployment: developments in Britain in the interwar years", *Economic History Review*, XLIV, nr. 4, 1991.

Wicken, Olav, "Småbedrifter og primitivisering", Sejersted, Francis (red.), *Vekst gjennom krise. Studier i norsk teknologihistorie*, Universitetsforlaget, Oslo/Bergen/Tromsø 1982.

Zimmermann, Ekkart, "The World Economic Crises of the Thirties in Six European Countries: Causes of Political Instability and Reactions to Crises: A First Report", *Paper prepared for delivery at the European Consortium for Political Research Joint Session of Workshops*, University of Salzburg, Salzburg 1984.

STATISTISKE OPPSLAGSVERK OG SEKUNDÆRE KILDER

Akstun, Frode, *Mannskapsstatistikk*, Sjøfartens Arbeidsgiverforening, Oslo 1960.

Arbeidsløsheten. Innstilling fra Den departementale arbeidsløshetskommite av 1930, Oslo 1932.

Department of Employment and Productivity, *British Labour Statistics: Historical Abstract, 1886-1968*, London 1971.

Direktoratet for Arbeidsformidling og Arbeidsløshetstrygd, *Årsmelding 1939-1940-1941*, Oslo 1942.

Falkenberg, Anders og Mathiesen L., *Jernbanekalenderen 1918*, utgivernes forlag, Kristiania 1918.

Falkenberg, Anders og Mathiesen L., *Jernbanekalenderen 1922*, utgivernes forlag, Kristiania 1922.

Ministry of Labour, *Reports*, utvalgte år 1929-1938, HMSO, London.

Norges Bank, *Årsberetning 1924*, Oslo 1925.

Norges Bank, *Årsberetning 1927*, Oslo 1928.

NOS V. 211, *Folketellingen 1. desember 1910*, IV. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1913.

NOS VI. 20, *Folketellingen i Norge 1. desember 1910*, VI. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1914.

NOS VII. 39, *Folketellingen i Norge 1. desember 1920*, I. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1922.

NOS VII. 91, *Industristatistikk 1921*, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1923.

- NOS VII. 103, *Folketellingen i Norge 1. desember 1920*, IX. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1923.
- NOS VII. 127, *Industristatistikk 1922*, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1924.
- NOS VII. 131, *Folketellingen i Norge 1. desember 1920*, XI. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1924.
- NOS VII. 134, *Norges fiskerier 1921*, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1922.
- NOS VIII. 145, *Jordbruksstillingen i Norge 20. juni 1929*, II. hefte, Statistiske Sentralbyrå, Oslo 1931.
- NOS VIII. 165, *Arbeidsledighetstillingen 15. januar 1931 ved de offentlige arbeidskontorer*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1931.
- NOS VIII. 171, *Jordbruksstillingen 1929*, III. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1930.
- NOS VIII. 182, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, I. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1932.
- NOS VIII. 196, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, III. hefte, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1932.
- NOS IX. 61, *Folketellingen i Norge 1. desember 1930*, VIII. hefte, Det Statistiske Centralbyrå; Oslo 1935.
- NOS IX. 195, *Norges fiskerier 1938*, Fiskeridirektøren, Bergen 1940.
- NOS X. 9, *Jordbruksstillingen i Norge 20. juni 1939*, II. hefte, Statistisk sentralbyrå, Oslo 1941.
- NOS X. 17, *Norges fiskerier 1939*, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo 1940.
- NOS X. 40, *Jordbruksstillingen 1939*, III. hefte, Det Statistiske Sentralbyrå, Oslo 1940.
- NOS XI. 109, *Nasjonalregnskap 1930-1939 og 1946-1951*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1952.
- NOS XI. 130, *Norges industri*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1953.
- NOS XI. 143, *Nasjonalregnskap 1900-1929*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1953.
- NOS XI. 155, *Folketellingen i Norge 1. desember 1946*, VI. hefte, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1954.
- NOS XI. 185, *Nasjonalregnskap 1938 og 1948-1953*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1954.
- NOS XII. 163, *Nasjonalregnskap 1865-1960*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1968.
- NOS XII. 245, *Historisk statistikk 1968*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1969.
- NOS XII. 291, *Historisk statistikk 1978*, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1978.
- NOS, *Konferansen angående Arbeidsledighetsstatistikken i Kristiania 13-15 mai 1920*, Tilleggshefte til "Meddelelser fra Det Statistiske Centralbyrå" 1920, Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1920.
- NOS, *Norges industri*, utvalgte år 1923-1939, Det Statistiske Centralbyrå, Oslo.
- NOS, *Statistisk årbok for Norge*, samtlige år 1916-1940, Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- NOS, *Statistiske meddelelser*, samtlige år 1916-1940, Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- OECD Economic Outlook, *Historical Statistics 1960-1988*, OECD, Paris 1989.
- OECD Economic Outlook, *Historical Statistics 1960-1989*, OECD, Paris 1991.

- OECD Economic Outlook, *Historical Statistics 1960-1991*, OECD, Paris 1993.
- OECD, *Economic Outlook*, Paris, desember 1990.
- OECD, *Employment Outlook*, Paris, september 1987.
- OECD, *Labour Market Policies for the 1990s*, Paris 1990.
- Statens Direktorat for Arbeidsformidling og Arbeidsløshetsstrygd, *Årsmelding*, Oslo 1938.
- Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring; *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1933*, Oslo 1935.
- Statens Inspektorat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Spesialundersøkelse pr. 30. november 1935*, Oslo 1937.
- Statens Inspektrat for Arbeidsformidling og Arbeidsledighetsforsikring, *Årsberetning*, samtlige år 1918-1937, Oslo.
- Statistisk månedshefte*, nr 12, 1992, Statistisk sentralbyrå, Oslo/Kongsvinger 1992.
- Statistisk sentralbyrås levekostnadsindeks, totalindeks 1901-1993*, direkte innhentet fra Statistisk sentralbyrå, Oslo 1994.
- U.S. Bureau of the Census, *Historical Statistics of the United States: Colonial Times to 1970*, Washington D.C. 1976.

PRIMÆRE KILDER

- Adresseavisen*, Trondheim, 31. desember 1927, 3. november 1928 og 12. november 1931.
- Arbeiderbladet*, Oslo, fredag 23. desember 1932.
- Dagbladet Dagen*, Bergen, 29. september 1926.
- Fædrelandsvennen*, Kristiansand, 17. november 1928.
- Nidaros*, Trondheim, 25. januar 1926.
- NRKs arkiver, Oslo.
- Professor Dr. Ingvar Wedervangs lønns- og prishistoriske arkiv*, Norges Handelshøyskole, Bergen
- Riksarkivet, Arbeidsdirektoratet, Inspektoratet for Arbeidsformidlingen, *Kommunale arbeidsløshetsmeldinger*, Oslo, eske 101-160.
- Riksarkivet, Arbeidsdirektoratet. Inspektoratet for Arbeidsformidlingen 1916-1939, *Situasjonsrapporter*, Oslo, eske 98-100.